Morway 26

DET NORSKE RIGSRAAD.

Rec. Feb. 4, 1904.

DET

NORSKE RIGSRAAD

AF

YNGVAR NIELSEN

KRISTIANIA

DEN NORSKE FORLAGSFORENING

(H. Aschehoug & Co. Alb. Cammermeyer. J. W. Cappelen.
P. T. Mallings Boghandel).

1880.

Det Mallingske Bogtrykkeri.

Forord.

Ved udarbeidelsen af dette skrift har det været tanken at levere en skildring af rigsraadets stilling i vort fædrelands historiske udvikling fra det trettende til det sekstende aarhundrede. Som den politiske repræsentation for rigets aristokrati og hierarki og som den institution, der under Norges forening med Danmark og Sverige skulde være bæreren af landets særlige interesser og opretholde dets selvstændighed, afgiver rigsraadet til enhver tid i den periode, hvori det bestod, en sikker maalestok for Norges indre kraft. Af denne grund er ogsaa fremstillingen anlagt paa at vise rigsraadet ikke alene i dets forhold til kongedømmet og for unionstidens vedkommende til de to andre rigers raad, men ogsaa i dets forhold til de ved det repræsenterede samfunds-klasser. Saaledes er det navnlig blevet nødvendigt at tage meget hensyn til aristokratiet og dettes stilling i samfundet. Derigjennem har den hele fremstilling faaet en brød basis, saaledes at den tillige omfatter vigtige partier af Norges politiske historie i det ovenfor angivne tidsrum. Navnlig gjælder dette tiden efter 1400, hvor den politik, som dronning Margrete og de følgende unions-regenter fulgte i sit forhold til det norske rigsraad, indbyder til en mere indtrængende undersøgelse. Men netop her ere kilderne af den beskaffenhed, at man kun sjelden føler fast grund under sine fødder, og saaledes bliver det netop i disse afsnit endnu mere end ellers en nødvendighed at afgrænse fremstillingen til de foreliggende fakta og nøies med, hvad deraf kan udledes.

De kilder, af hvilke stoffet for et skrift som dette maa øses, ere kun sjelden meget righoldige. Under dets udarbeidelse har der ogsaa fremstillet sig flere spørgsmaal, som dels aldeles ikke, dels blot paa en utilfredsstillende maade kunne besvares. I saadanne tilfælde har det enten været nødvendigt at nøies med en

gjætning eller at opgive ethvert forsøg paa at byde en fyldestgjørende besvarelse. Arbeidets plan har været en rent historisk, at følge rigsraadet ned igjennem tiderne under dets udvikling og forfald. Opgaven har mere været at levere et bidrag til rigets og folkets historie end til den ældre norske statsret. Det sidste vilde ogsaa været et overflødigt arbeide efter den udtømmende fremstilling, som er leveret i det første bind af professor T. H. Aschehougs store verk over »Norges offentlige ret«.

Som fortsættelse af nærværende skrift vil der forhaabentlig inden forholdsvis kort tid kunne følge en fremstilling af de norske stændermøders historie i tiden fra 1536 til 1661, til hvilken de fleste materialier allerede for flere aar tilbage ere samlede, og hvis udarbeidelse ligeledes er paabegyndt. Maaske kan det dertil endnu blive muligt at føie fremstillinger af den norske administrations udvikling i middelalderen og videre nedover i tiden, indtil 1660, samt af samfunds-forholdene i den senere middelalder.

Kristiania den 3die Januar 1880.

Yngvar Nielsen.

Indhold.

Trykfeil og Rettelser.

Side 71, l. 14 f. o. Titelen *secretarius* forekommer ogsaa i et diplom fra 1355. Smlgn. herom s 223 med note 2

— 75, l. 3 f. n. Den her omhandlede retterbod er allerede omtalt et lidet stykke ovenfor, sammen med en anden af s. d.

— 161, l. 1 f. o. I 1515 forekommer en Peder Kyrning som foged i Skidasyssel. Dipl. Norv., VIII, no. 486.

— 208, l. 13 f. n. *er*, læs: *ere*.

— 285, l. 10 f. o. En retterbod for Jæmteland af 1420, hvori raadets medvirkning ikke nævnes, er trykt i Samll. til d. norske folks spr. og hist., I, s. 39 flg.

— 300, l. 18 f. o. Antydninger til en raadssammenkomst i Bergen, August et af aarene 1442—1450 i Norske magasin, I, s. 572.

— 302, l. 22 f. o. I udstedelsen af dronningens morgengavebrev deltog ogsaa raadet.

— 304, l. 18 f. o. Det kan være tvivlsomt, om hr. Sigurd Jonssøns myndighed ogsaa har været udstrakt til det nordenfjeldske. Dipl. Norv., V, no. 754 kaldes han kun rigens forstander søndenfjelds.

— 304, l. 20 f. o. *udøveren*, læs: *indehaveren*.

— 309, l. 7 f. o. Der var 27 medlemmer af det norske raad tilstede i Nidaros. Af Dipl. Norv., III, no. 834, s. 609 fremgaar nemlig, at ogsaa biskop Thorleif og hr. Gaute Kane samt væbneren Herlag Pederssøn vare med kongen i denne by.

— 326, l. 2 f. n. Af Throndhjems privilegier, der i 1450 vare bekræftede af kongen, derpaa atter uden raadet i 1455 og endelig med raadet i 1478 under opholdet i Oslo, findes i rigsarkivet en gammel afskrift (Münch. saml., 19).

— 354, note 1 maa i citatet i sidste linje sidetallet 44 flg. forandres til 46.

— 358, note 2, l. 2. *Nidroensis*, læs: *Nidrosiensis*.

I.

De ældste spor af et kongeligt raad i Norge.

Det trettende aarhundrede som afgjørende overgangstid. — Udviklingen af monarkisk-aristokratiske institutioner i Frankrige, England, Sverige og Danmark. — Tilsvarende udvikling i Norge. — Bestemmelser i Magnus Lagabøters lovgivning om de tilfælde, i hvilke kongen skal høre sine raadgivere. — Kongesagaernes omtale af kongernes raadgivere. — De ældste antydninger af saadanne i samtidige diplomer. — Det kongelige raad nævnt i handelstraktaten med Lübeck af 1250. — Freden i Perth 1266. — Lendermændene i 1273 og 1277. — Mere lavbyrdige elementer i raadet. — Betydningen af den mere almindelige anvendelse af skriftlig forretningsorden. — Et kongeligt kancelli udvikles. — Geistlighedens høiere dannelse. — Forretningsdygtigheden faar større vægt. — Det mindre raad. — Udviklingen af et større raad hemmes allerede tidlig.

Det trettende aarhundrede er i Norges ældre historie en betydningsfuld overgangstid. Ved borgerkrigenes afslutning gik det seirende kongedømme mægtigt og anseet ud af kampen. Rigsenheden var under denne bleven udviklet og befæstet, og de tilbageværende levninger efter den gamle samfundsorden maatte bøie sig for den nye tid og lempe sig efter dens krav. Et nyt afsnit i rigets historie tog sin begyndelse, i hvilket det skulde vise sig, om Norge var istand til at følge den almindelige europæiske udvikling paa den bane, hvorpaa den nu slog ind. Tilsyneladende saa alt i begyndelsen lovende ud; men det varede ikke længe, forinden det viste sig, at virkeligheden ikke svarede dertil.

Med det fjortende aarhundrede begynder rigets aabenbare forfald at vise sig. I den følgende tid bliver dette større og større, indtil nedgangen naar sin yderste grænse i det seks-

tende aarhundrede. Saa godt som paa alle omraader af det offentlige liv savnede riget evnen til at fortsætte den nye udvikling. Dets aristokrati gik skridt for skridt tilbage, ude af stand til at indtage den samme stilling, som dets jævnbyrdige i andre lande, som den første rigsstand. Geistligheden, der skulde have staaet ved dets side, som den anden rigsstand, kunde heller ikke hævde en saadan stilling. Under det hanseatiske handelsaag stansedes enhver selvstændig udvikling af de norske stæder og af en levedygtig borgerstand. Almuen led ogsaa under det samme aag. Med aristokratiets indsvinden tabte den sine gamle tilvante ledere, som en gang havde talt dens sag paa dens vegne. De gamle thing vare heller ikke mere, hvad de havde været; forsaavidt der ytrede sig en bestræbelse for at skaffe almuen en politisk repræsentation — om overhovedet dette udtryk her tør anvendes — da blev det kun ved famlende forsøg. Om en organisation af folket efter stænder og en dermed følgende deltagelse i det offentlige liv er der i Norge saa godt som ikke tale. De spirer, der forud fandtes til saadanne stænderforsamlinger, som de, der efterhaanden udvikledes i Europas øvrige lande, døde her bort uden at kunne slaa rod. Paa dette omraade var der i Norge saa godt som intet liv.

Kongedømmet stod alligevel ikke ganske alene. Ved dets side udvikledes der ialfald én offentlig institution, der holdt sig langt ned i tiden, gjennem mere end to aarhundreder, og først endelig forsvandt sammen med rigets selvstændighed. Dette var det kongelige raad, senere almindelig kaldet rigets raad. Oprindelig udviklet som en monarkisk institution, blev dette rigsraad paa grund af omstændighedernes medfør gjennem en længere tid ved siden deraf en repræsentation for rigets aristokrati, ligesom ogsaa for dets høiere geistlighed. Udviklingen af dette raad er næsten helt igjennem knyttet til rigets forfaldstid. Det er dermed ogsaa givet, at den ikke kunde naa meget vidt. Men den har sin interesse som et af de faa forsøg, der gjordes i vort fædreland paa at skabe nye politiske institutioner i lighed med dem, der i den senere middelalder voksede frem i andre af Europas lande, hvor raadets udvikling tildels stod i nærmeste sammenhæng med udviklingen af en stænderforfatning. Overalt, hvor et saadant raad udvikledes, tør man deri se en institution, der ved monar-

kiets side repræsenterer statssamfundets enhed, og tillige betragte det som en monarkisk institution. Men en saadan opfatning er ikke udtømmende. Om ogsaa raadet i sin første udvikling har kunnet støtte sig til monarkiets interesser og behov, har det samtidig ogsaa fundet en støtte i de høieste samfundsklassers trang til at have en snevrere repræsentation, der tager del i rigets styrelse. Saaledes maa raadet ligesaa meget betegnes som en aristokratisk institution. I de forskjellige lande har dets stilling været en meget afvekslende. Men ligesom dets første fremvækst næsten i alle tilfælde frembyder store ligheder, saaledes har det dog ogsaa altid bevaret visse grundtræk fælles.

I Frankrige fandtes allerede fra begyndelsen af det ellevte aarhundrede en kreds af kongelige raadgivere, der under navne som *curia* eller *consilium regis,* — *curia palatii* eller *curia Franciæ* bistode kongen som hans høieste raadskollegium ved afgjørelsen af alle vigtigere statssager og ved udøvelsen af hans myndighed som rigets øverste dommer. I tidens løb maatte imidlertid disse tvende forretningsomraader udskilles fra hinanden. En adskillelse i denne retning antages allerede at være begyndt under Philip Augusts regjering, men er i alle fald først senere bleven helt gjennemført. De egentlige statssager forhandledes efter denne deling udelukkende i det saakaldte *consilium regis, conseil du roi* eller *grand conseil*, medens alle retssager overdroges til parlamentet, der samtidig udvikledes af den gamle *curia.* Denne ordning var allerede istandbragt af Ludvig den hellige og blev paa ny fastslaaet af Philip den smukke i 1302. Kongens raad var saaledes netop paa den tid, da det franske kongedømme stadig udvidede sin magt, bleven en fuldt udviklet institution, der havde sit bestemte omraade, og som senere stadig modtog forbedringer i sin organisation, medens ved dets side en anden fast kongelig institution varetog retsvæsenet.[1]

I England spores til samme tid en lignende bestræbelse i retning mod et fast kongeligt raad. Formynderstyrelsen under Henrik III har der maaske bidraget til at paaskynde dannelsen af et saadant, og under Edvard I

---

[1] L. A. Warnkönig und L. Stein, Französische staatsgeschichte, I, s. 337 flg. og 395 flg.

forekommer et *permanent* eller *continual council,* som holder daglige møder og i dem besørger de løbende regjeringsforretninger. Dette sammensattes af indehaverne af de efterhaanden opstaaede høiere rigsembeder, men havde ved siden deraf tillige en saa ubestemt karakter, at det ogsaa kunde optage andre, alt efter kongens personlige vilje. Tillige savnede det en skarp afgrænsning fra det saakaldte *consilium magnum*, bestaaende af rigets notabler i større eller mindre antal. Det beholdt dog inden dette sin selvstændige plads som et *consilium in consilio.* Ligeledes besørgede det snevrere raad den egentlige administration under kongens personlige ledelse og forberedelsen af de sager, som skulde forhandles i det store raad. Ogsaa i England modtog det kongelige raad i snevrere forstand i tidens løb forskjellige udvidelser og saadanne forandringer i sin organisation, som bleve nødvendige ved statssamfundets udvikling.[1]

En lignende udvikling af et kongeligt raad som den, der foregik i de nævnte lande paa det europæiske fastland, fandt ogsaa sted i Norges nabolande. For Sveriges vedkommende har man rimeligvis allerede fra tiden mellem 1222 og 1230 en antydning af, at et kongeligt raad var i begreb med at udvikles, idet en person omtales som *consiliarius* i et diplom, der er henført til et af de nævnte aar. Imidlertid er det dog først femti aar længere nede i tiden, mellem 1280 og 1290, at man hyppigere finder raadet nævnt i love og brevskaber, men rigtignok da paa en maade, der med bestemthed synes at vise, at det er bleven betragtet som en af rigets faste institutioner, og at dets medlemmer regnedes for en egen klasse mellem dettes stormænd.[2]

I Danmark finder man ligeledes til samme tid, fra slutningen af det 13de aarhundrede, de kongelige raader nævnte i offentlige dokumenter paa en maade, som antyder, at de allerede paa den tid have været betragtede som en

---

[1] R. Gneist, Das heutige englische verfassungs- und verwaltungsrecht, I, s. 122 flg.

[2] Smlgn. Oscar Alin, Bidrag till svenska rådets historia under medeltiden, I, s. 4, hvor forf. har sammenstillet de ældste sikre vidnesbyrd om forekomsten af et kongeligt raad i Sverige før aar 1300, — og samme forf., Om svenska rådets sammansättning under medeltiden, s. 1.

særegen samfundsklasse. Men først i 1320 omtales det samlede raad som institution.[1] Dette danske raads stilling var længe en meget ubestemt, og for dets myndighed var der ikke optrukket faste grænser. Skjønt dets tilværelse forudsattes i statsretslige akter, var det dog nærmest kun udviklet gjennem sædvanens magt. Dets indflydelse i staten beroede mere paa dets medlemmers personlige myndighed og evne til at gjøre sig gjældende end paa bestemte lovbud. Hertil kommer ogsaa den omstændighed, at Danmark, ligesom Sverige, havde sine store rigsmøder, hvor de samme samfundsklasser, af hvilke raadet maatte sammensættes, havde den største indflydelse. Da der ikke blev gjort noget forsøg paa at udsondre, hvad der hørte under raadet og under disse almindelige møder, forøger dette vanskelighederne ved at forfølge det førstes virksomhed. Ligesom der i England ikke lader sig paapege en bestemt forskjel mellem de forretninger, som vare henlagte under det større eller det mindre raad, saaledes flyder ogsaa i Danmark og Sverige grænserne ialfald tildels sammen mellem raadet og de store rigsmøder.

I Danmark blev der allerede i 1282 givet en regel for tiden, paa hvilken det store rigsmøde, »Danehof«, *consilium* eller *parlamentum generale Danorum*, aarlig skulde holdes, og i 1284 blev der ligeledes fastsat, at det skulde holdes i Nyborg, hvilken bestemmelse ogsaa senere gjentoges.[2] Men intet er da mere nærliggende, end at ogsaa kongens raadgivere maa have deltaget i disse samme møder, og at de der have dannet forsamlingens egentlige kjerne. Imidlertid er det maaske rimeligst at antage, at der paa den tid, da de nævnte bestemmelser blevne givne, endnu ikke var dannet noget helt afsluttet raad, men at der dog be-

[1] Dr. Chr. L. E. Stemann, Den danske retshistorie indtil Christian V.s lov, s. 78 flg.

[2] Vordingborgske forordning af 19 Marts 1282 i Aarsberetninger fra det kgl. danske gehejmearkiv, II, s. 3 flg. De nyborgske forordninger af 26 Mai 1284 hos P. F. Suhm, Historie af Danmark, X, s. 880 flg. T. H. Aschehoug (Norges offentlige ret, I, s. 133) henfører bestemmelsen om, at Nyborg skulde være stedet for det aarlige afholdte Danehof, til 1282. Smlgn. J. E. Larsen, Om rigsdage, landsthing og rigsraad i Danmark i Dansk histor. tidsskrift, I, s. 247 og Stemanns danske retshistorie, s. 76 flg.

stod en snevrere kreds inden rigets stormænd, udenfor hvilken kongen kun sjelden indlod sig paa at vælge sine raadgivere. Som saadanne kan man bl. a. tænke sig de mænd, hvis navn udtrykkelig anføres ved kongens side i de omtalte forordninger, ved hvilke Danehoffet fik sin første ordning. Foruden disse enkelte navngivne paaberaabes ogsaa »de bedste mænd af riget, baade lærde og læge«, en formel, hvortil der ogsaa i Norge kan opvises sidestykker.

Tiltrods for de forskjellige forhold, som bestode i alle disse lande, ser man saaledes der overalt en ensartet udviklingsgang, forsaavidt der til kongedømmet sluttede sig en mer eller mindre afsluttet kreds af raadgivere, der med dettes personlige repræsentant havde at deltage i afgjørelsen af rigets vigtigere anliggender. Denne kreds var altid valgt mellem rigets stormænd, verdslige eller geistlige. Kongedømmet kunde ikke undvære en saadan. Hvad enten det lykkedes det at beseire enhver modstand, eller det maatte lempe sig efter forholdene, havde det overalt stillet ved sin side et raadgivende kollegium, der igjen tildels støttedes af de leilighedsvis sammentrædende større forsamlinger, og hvis medlemmer netop vare hentede fra de klasser i samfundet, som paa disse øvede den største indflydelse. I sine grundtræk fremvise altsaa disse raadskollegier en stor ensartethed i de forskjellige lande, som et af de vigtigste organer i den efterhaanden udviklede monarkisk-aristokratiske samfundsorden, medens deres fremtidige udvikling for øvrigt blev en meget forskjellig.

Norge var, som det senere vil vise sig, omtrent samtidigt med de to andre nordiske lande i udviklingen af et kongeligt raad, — ja tildels endog maaske et stykke foran disse. Forholdene stillede sig ogsaa i vort land gunstige for en saadan. Den voldsomme indre kamp, for hvilken landet endnu i den første halvdel af det trettende aarhundrede var skuepladsen, havde jo som sit endelige resultat hidført en ny tingenes orden, der frembød mange berøringspunkter med den, der samtidig efterhaanden grundfæstedes i Europas vestlige stater. Norges indre forhold og exemplerne udenfra virkede begge i samme retning. Landet stod ikke udenfor den almindelige europæiske udvikling, og saaledes var det naturligt, at de behov, der fremkaldtes af de indre forhold, fandt en stærk støtte i denne. Spirerne til et kongeligt raad vare forud tilstede, men skjød rimeligvis en

stærkere vækst under indflydelsen af exemplet fra de fremmede stater, med hvilke Norge paa den tid stod i det livligste samkvem. Imidlertid deler denne institution forsaavidt skjæbne med mange andre i middelalderen, som dens første oprindelse skjules i mørke, og den først lidt efter lidt vinder en saavidt klar afgrænsning, at den kan træde frem i nogenlunde tydelige omrids. Ligesom det ældre kongedømmes udvikling til det centraliserende enevælde gik langsomt, skridt for skridt, saaledes behøvede ogsaa raadets udvikling sin tid.

I Sverige omtaler saaledes Uplandslagen, der blev stadfæstet 1296, medlemmerne af kongens raad som en egen klasse af rigets stormænd, og andre love forudsætte dettes tilværelse som saadan.[1] I Norge ere derimod lovene langt mere ubestemte i sine ytringer om dette emne. Alligevel skimter det igjennem disse, at der paa Magnus Lagabøters tid har bestaaet et kongeligt raad, og at kongen jævnlig har raadført sig med dettes medlemmer ved afgjørelsen af vigtigere anliggender. Men hvorvidt raadet har været afgrænset til et fast medlemsantal, saaledes som det muligens omtrent samtidig har været tilfældet i Sverige,[2] og hvorledes det for øvrigt har været organiseret, derom meddele lovene intet vink, uden forsaavidt det i 19de kapitel af Magnus Lagabøters hirdskraa[3] siges, at lendermændene i almindelighed vare »kongens høieste raadgivere«, og at kongens kansler stod ved deres side som en af hans »høieste raadgivere inden hirden«. Om den sidste siges det ogsaa udtrykkelig, at han skulde *hafa sik sem iðuligast nær konungs ráðum.*

Her nævnes saaledes udtrykkelig kongens raadgivere. Paa de øvrige steder i lovene, hvor disse maa antages at være mente, ere udtrykkene langt mindre bestemte. Der heder det kun, at kongen skal raadføre sig med sine gode mænd, med de bedste mænd o. lign., ja, undertiden endog blot med sine venner. Raadgivernes hele stilling paatrykkes derved et præg af ubestemthed, og deres forhold til kongen bliver efter lovens ord en mellemting mellem et offentligt og et privat. Dette viser, at institutionen endnu

---

[1] Smlgn. Alin, Bidrag till svenska rådets historia, s. 5, note 1.
[2] Alin, Bidrag till sv. rådets historia, s. 5.
[3] Norges gamle love, II, s. 407.

blot kan have været i sin vækst, men at døg det ganske naturlige raadgiverforhold, hvori kongens nærmeste omgivelser til enhver tid maatte staa til ham, var i færd med at gaa over til et offentligt, der anerkjendtes og forudsattes af lovgivningen. Ligesaa ubestemte ere ogsaa lovenes udtalelser om de tilfælde, hvori kongen skulde indhente sine raadgiveres mening, og deraf, at dette i et enkelt tilfælde ikke er omtalt, kan der ikke drages nogen slutning om, at det ikke kunde ske. Endnu mindre kan det antages, at kongen altid har anseet sig strengt forpligtet til at spørge alle sine raadgivere, hver gang han foretog en af de regjeringshandlinger, ved hvilke disses medvirkning var forudsat. Af Magnus Lagabøters lovgivning alene kan man saaledes ikke danne sig nogen fuldstændig oversigt over omfanget af den myndighed, som paa den tid var tilstaaet det kongelige raad. Imidlertid vil det være nødvendigt her at omtale de tilfælde, hvori disse love hentyde til raadets medvirkning ved regjeringshandlinger. Det ligger i den gamle lovgivnings karakter, at dette kun kan være inden en snevrere kreds af saadanne. Man er saaledes der alene henvist til at faa oplysninger om raadgivernes stilling til kongen i hans forhold til hirden, ved udøvelsen af hans dømmende og lovgivende myndighed og i hans egenskab af øverste krigsherre.

Hvad kongens forhold til hirden angaar, da heder det i hirdskraaen (kap. 12), at naar kongen vil udnævne en hertug, da skal dette ske *með góðra manna ráði*. Længere ude i hirdskraaen (kap. 26) heder det, at kongen, naar han udnævner en mundskjænk eller drottsete, skal gjøre dette *með vinna sinna ráði*.[1] I hirdskraaens kapitel 3 siges, at kongen *með skynsamra manna ráð ok ifirsjón* skal afgjøre gyldigheden af de tvingende grunde, som ved kongevalg kunde have hindret nogen af dem fra at indfinde sig, som der skulde være tilstede.[2]

Ved udøvelsen af kongens dømmende myndighed omtales hans raadgiveres medvirkning temmelig ofte, ligesom man ogsaa for dennes vedkommende finder den forudsat allerede i den ældre lovgivning, men dog kun paa et

---

[1] Norges gamle love, II, s. 399 og 415.
[2] Norges gamle love, II, s. 394.

enkelt sted.[1] I hirdskraaen (kap. 11) siges, at kongen *með góðra manna ráði* kan benaade hirdmænd, som have forbrudt sig.[2] Flere tilsvarende bestemmelser findes i den nyere landslov. I thingfarebolkens kapitel 4 fastsættes, at kongen, naar han forandrer en lagmandsdom, skal gjøre dette *með hinna skynsamastu manna ráði*, og i kapitel 11, hvori forøvrigt den grundsætning udtales, at kongen staar over loven, heder det, at kongen *með vitra manna samþykt* kan gjøre forandringer ved en lagmandsdom, som af lagrettesmændene paa et lagthing er befunden ulovlig. Paa samme maade kunde kongen ifølge landeværnsbolken, kap. 10, *eptir góðra manna ráði* fritage for den straf, som var fastsat for at forsømme sine pligter paa krigstog, og i mandhelgebolken, kap. 3 og 8, fastsættes, at kongen *með hinna bestu manna ráði* kan udøve dømmende myndighed. I den nyere bylovs kjøbebolk, kap. 15, udtales dette paa en anden maade; naar en mand ikke er fornøiet med en lagmands afgjørelse, siges det der, at han kan indskyde sin sag for kongen, som derpaa fælder sin endelige dom, *því at þar koma flestir vitrir menn saman.*[3]

De bedste, gode, kloge og fornuftige mænd, hvis medvirkning ved kongens beslutninger forudsættes i de her opregnede tilfælde, synes derved at staa i en tilsvarende stilling til ham af den, som lagretten skulde indtage ved domstolene. Saaledes heder det ogsaa i den formular for en lagmands ed, som anføres i hirdskraaens niende kapitel og i ellevte kapitel af landslovens kristendomsbolk, at han lover at sige sine domme *með þeirra bestu [vitrastu] manna ráði, er þá éru hjá mér.*[4] Naar det samme forudsættes om ham, som om kongen, da har man deri en forklaring til, at det netop paa dette omraade af den sidstes myndighed gjordes ham til en pligt at indhente andres raad. Kongen havde, som det ogsaa udtrykkelig antydes i det nævnte sted af byloven, bedre end nogen anden adgang til at raadføre sig

---

[1] Frostathingsloven indeholder i sin indledning (kap. 6) en bestemmelse, hvorefter afgjørelsen i et kriminelt tilfælde var overdragen *konungi ok öðrum skynsömum mönnum*. Norges gamle love, I, s. 122.

[2] Norges gamle love, II, s. 399.

[3] Norges gamle love, II, s. 16, 21, 42, 50, 54 og 260.

[4] Norges gamle love, II, s. 398 og 30 flg.

med forstandige og erfarne mænd om de sager, der vare indstævnede for hans dom. Derfor ansaaes det som en i sig selv aldeles rimelig ting, at han benyttede denne. Ligesaa nær laa det ogsaa at forudsætte det samme, hvor der handledes om hans lovgivende myndighed.

Dertil sigtende bestemmelser findes ogsaa. I hirdskraaens sjette kapitel siges, at kongen *með góðra manna ráði* kan forandre de love, som vare givne af hans forgjængere og da samtykte af konge og folk. Hermed stemmer ogsaa landslovens udtryk i kristendomsbolkens ottende kapitel, hvor de fleste haandskrifter have en ordlyd, som paa det nærmeste svarer til den text, som findes i hirdskraaen. I indledningen til landsloven siges ogsaa, at kongen var opfordret til at foretage sine lovforandringer *med góðra manna ráði* og *med hinna bestra manna ráði.*[1]

Endelig forudsættes det ogsaa i Magnus Lagabøters lovgivning, at kongen skal raadføre sig med sine betroede mænd i spørgsmaal om krigsvæsenet. I landslovens landeværnsbolk, kap. 1, heder det, at naar et ledingsskib eller det dertil hørende naust er raadnet op, skal kongen *eptir bestra manna ráði* træffe bestemmelse om bygning af et nyt. Sammesteds, i kapitel 3, er det fastsat, at kongen ogsaa, naar han udskriver fuld almenning, skal gjøre dette med *vitra manna ráði*. Endelig siges i bylovens landværnsbolk (kap. 18), at kongen *með hinna bestu manna ráði* har adgang til at træffe forandringer i lovgivningens bestemmelser om forsvarsvæsenet.[2]

Til det her anførte maa endnu føies lovgivningens bud i landslovens kristendomsbolk (kap. 9—10), at hertuger, jarler og lendermænd i den ed, som de aflagde, skulde sværge, at de vilde styrke kongens rige med sit raad og al sin magt og holde de eder, som han havde svoret landsfolket.[3] De betragtedes efter dette altsaa som kongens mededsmænd i hans forhold til de øvrige indbyggere af landet.

Dette er de oplysninger, som findes om de kongelige raadgivere i Magnus Lagabøters love. De ere ikke mange og derhos kun lidet bestemte; som ovenfor omtalt, give de

---

[1] Norges gamle love, II, s. 397, 29 og 7.
[2] Norges gamle love, II, s. 33, 35 og 210.
[3] Norges gamle love, II, s. 30.

kun faa bidrag til belysning af raadets organisation og af den maade, hvorpaa dets medlemmer kunde gjøre sin indflydelse gjældende. Saa meget sees dog, at den skik, at kongen ved vigtigere anledninger skulde tilkalde visse betroede mænd som raadgivere, allerede den gang havde vundet hævd, og at en fast institution var i begreb med at udvikle sig deraf. Hirdskraaen nævner lendermændene og kansleren som kongens høieste raadgivere. Det sees deraf, at han paa den ene side ikke kunde forbigaa disse, men at han paa den anden ogsaa havde adgang til at tage andre raadgivere mellem hirdens lavere rangklasser. At opstille nogen skarp grænse mellem de medlemmer af hirden, som havde ret til at blive hørte som kongens raadgivere, og dem, der ikke havde en saadan, var her overhovedet neppe muligt. Paa de oftere omtalte raadslaaende hirdstevner og gjestestevner var der ialfald formelt adgang til at ytre sig ogsaa for dem, der ikke hørte til den høieste klasse af kongens omgivelser inden hirden. Saadanne stevner, som de her omtalte, holdtes ofte ved vigtigere anledninger, f. ex. jævnlig i den nærmeste tid efter kong Inge Baardssøns død, da der var spørgsmaal om thronfølgens ordning, og om end ikke alle, som der mødte frem, kunde kaldes kongens raadgivere, var det dog naturligt, at ogsaa flere af dem kunde træde i et mere betroet forhold til ham.

I virkeligheden vise ogsaa kongesagaerne, at der i det 13de, maaske endog allerede i det 12te aarhundrede mellem kongens omgivelser har været en klasse af mænd, der benævntes hans »raadgivere« og som saadanne stode nær lendermændene, der ogsaa tidlig vise sig at have været betragtede som hans selvskrevne raadgivere. Disse vare saaledes, hvad Magnus Lagabøters lovgivning kaldte »kongens høieste raadgivere«; de øvrige kunde derfor alligevel have staaet i et ligesaa fortroligt forhold til ham og øvet en ligesaa stor indflydelse som lendermændene. Dog har denne ikke været saa kraftig, at den kunde gjennembryde de skranker, der vare opstillede mellem de gamle rangklasser i hirden, og danne en ny saadan. Derfor bleve disse ogsaa fremdeles uforandret beholdte, da Magnus Lagabøter gav sin hirdskraa. Om de kongelige raadgiveres stilling og indflydelse for øvrigt nævnes imidlertid intet i kongesagaerne. Man er derved indskrænket til de oplysninger, som ligge i den blotte omtale af deres tilværelse.

Allerede i Sverres saga (kap. 48) omtales det, at Magnus Erlingssøn i 1180 ved sin side havde »raadgivere«. I Inge Baardssøns sidste leveaar tales ogsaa om denne konges raadgivere, og i Haakon Haakonssøns saga nævnes saadanne ikke sjelden. I 1218 omtales kongens »lendermænd og raadgivere«. Aaret efter siges det udtrykkelig, at »disse vare da kongens raadgivere: Martin kongsfrænde, Gunne Lodinssøn, Guthorm, hans søn, Dagfinn bonde og Baard Brimstein«. Af disse nævnes ogsaa Dagfinn i 1218 som kongens raadgiver, hvorved det siges om ham, at han »var da kongen nærmest i alle raad«. I 1223 omtales som kongens raadgivere, »foruden hans lendermænd«, den nævnte Martin (nu kaldet Martin i Kinservik), Sigurd af Onarheim, kapellanen Askell og Ivar Bodde. Den sidste er ligeledes i 1217 nævnt som en af kongens raadgivere. Ogsaa i 1222 og 1226 omtales kongens raadgivere. Da den unge kong Magnus skulde krones i 1261, henvendte hans fader sig først til sine »venner og raadgivere« og spurgte om deres mening med hensyn til denne sag. Det udtryk, som her benyttes af sagaen, stemmer nær overens med det, som ovenfor (s. 8) er anført af hirdskraaen *(með vinna sinna ráði)*. I 1220 omtales endelig kongens *ráð* som en samlet enhed. Paa samme maade som kong Haakon havde ogsaa Skule jarl sine raadgivere, der ligeledes flere gange omtales.

Formodentlig tør man efter dette ogsaa have ret til at gaa ud fra, at de mænd, der i enkelte offentlige brevskaber fra Haakon Haakonssøns styrelsestid nævnes som *váttar* eller *vitnismenn* ved disses udstedelse, netop have tilhørt denne kreds af kongens raadgivere. Sandsynligheden herfor bliver saa meget større, som ialfald en, rimeligvis to (Dagfinn bonde og Baard Brimstein), af de mænd, der omtales i det ene brev, ogsaa forekommer mellem dem, der i sagaerne navngives som kongens raadgivere. Dette er det brev, ved hvilket kong Haakon i 1222 overdrog erkebiskopen retten til at slaa sølvmynt, og i hvilket der som vidner ved denne vigtige statshandling paaberaabes følgende mænd: Paal i Giska, Gregorius Jonssøn, Dagfinn bonde, mester Bjarne, Peter Brynjulfssøn, Aslak Pitlor, mester Aslak, Baard Barre, Branstein (rimeligvis den samme som den oftere i sagaerne omtalte Baard Brimstein), Vil-

hjalm i Torgar, Ivar i Berudal og Gunnar Grjonbak.[1] Paa samme maade nævnes ogsaa i det brev, hvorved kong Haakon skjænkede hele Stavanger til den hellige Svithun, som vidner dronning Margrete, de tre lendermænd, Gaut Jonssøn af Mel, Paal Vaagaskalm og Ivar Nev, mester Vilhjalm, — kongens kapellan, Vilhjalm Bote og hans hirdprest, Johan Bulse.[2] Forsaavidt nogle af dem vare lendermænd, tør man vistnok uden videre gaa ud fra, at de have været tilstede som kongens raadgivere. Men ogsaa for de øvriges vedkommende synes meget at tale for, at grunden til, at de nævnes eller overhovedet have været medtagne ved saadanne anledninger, maa søges deri, at de have staaet i en nærmere, mere fortrolig stilling til kongen. Saaledes har man rimeligvis netop i disse to brevskaber et oplysende supplement til kongesagaernes omtale af kongernes raadgivere. At der ikke tales noget om, at de mænd, som nævnes i brevene, vare kongens raadgivere, har liden eller ingen betydning. Saadant var, hvor der kun handledes om indenlandske forhold, i grunden aldeles overflødigt, medens sagen stillede sig ganske anderledes, saasnart man stod lige over for udlandet. Her kom andre hensyn til, som ellers ikke havde nogen betydning, og det er derfor neppe ene og alene en tilfældighed, at det ældste dokument, der udtrykkelig forudsætter tilværelsen af et kongeligt raad i Norge, er et, som vedkommer rigets forhold til udlandet. Man har hidtil ikke været opmærksom paa den betydning, som dette ogsaa ellers mærkelige aktstykke netop har i denne henseende. Da det tilhører en tid, som ikke ligger langt fra den, da de to forhen omtalte brevskaber bleve udstedte, kan det ogsaa kaste lys over de deri omtalte mænds stilling.

Det dokument, hvortil her sigtes, er den handelstraktat, som i kong Haakon den gamles navn aar 1250 blev afsluttet i Bergen med staden Lübeck. I dennes indledning heder det: »Det har behaget os og vort raad« *(placuit nobis*

---

[1] Dipl. Norv. III, no. 1. Aslak Pitlor og de to mænd, der nævnes efter ham, vare korsbrødre. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, III, s. 639.

[2] Dipl. Norv. I, no. 51.

et nostro consilio etc.).[1] Som medlemmer af dette raad maa man da ved denne anledning tænke sig de personer, der i de sidste linjer af traktaten omtales som nærværende ved dens afslutning. Disse vare først kongens tvende sønner, kong Haakon den unge, der satte sit segl under traktaten ved siden af faderens, og junker Magnus, biskoperne Arne af Bergen og Henrik af Hole, abbederne i Munkeliv og ved Jonskirken i Bergen, kongens frænde hr. Philip, hr. Gaut af Mel og andre *barones,* erkedegnen i Bergen, en provst[2] og den kongelige gesandt Bjarne Mosessøn. Omtrent paa samme maade optræde ogsaa ved afslutningen af fredstraktaten i Perth i 1266 en del norske geistlige og verdslige herrer ved Magnus Lagabøters side og deltage endog med ham i traktatens besegling.[3] Disse vare biskoperne Peter af Bergen og Thorgils af Stavanger og *nobiles viri,* Gaut af Mel, Brynjulf Jonssøn, Finn Gautssøn og Andreas Nikolassøn samt kongens kansler, Askatin, hvilke i antal svarede til dem, der fra skotsk side tillige méd kong Alexander hængte sine segl under traktaten, nemlig to biskoper, fire grever og en baron. I 1266 tales der rigtignok hverken om et norsk eller om et skotsk raad, hvoraf de herrer, som forseglede traktaten, skulde have været medlemmer. Men det synes dog at kunne antages, at de norske ved denne leilighed maa have indtaget en lignende stilling ved siden af sin konge, som de, der i 1250 deltoge i forhandlingerne med Lübeck, især da mindst en af dem, hr. Gaut

---

[1] Dipl. Norv., V, no. 4. Traktaten af 1250 har allerede været trykt i Thorkelins diplomatarium og senere i Lübecks urkundenbuch.

[2] Maaske har dette været provsten ved Apostelkirken i Bergen. I de islandske annaler (s. 140) og i brudstykker af Magnus Lagabøters saga heder det vistnok, at en saadan først blev indsat i vinteren 1272—73, samtidig med at kong Magnus indrettede et kannikekollegium ved denne kirke. Imidlertid maa det erindres, at det brudstykke, som i Arne Magnussøns afskrift er bevaret af det kongelige stiftelses-dokument (Dipl. Norv. V, no. 9), kun nævner *certas personas, plures in numero, ad hoc opus perpetuo collegio deputatas, in sacris ordinibus constitutas;* men ikke særlig omtaler, at disse ved samme anledning ogsaa have faaet en forstander. Forsaavidt er det altsaa ikke umuligt, at kirken allerede tidligere kan have havt en provst, og at det kun er kannikernes kollegium, som stiftedes i 1272—73.

[3] Dipl. Norv. VIII, no. 9.

af Mel, var med ved begge anledninger. Med hensyn til de fire lendermænd og kongens kansler synes der ikke engang at kunne være nogen tvivl om, at de her optræde som medlemmer af kongens raad.

Ogsaa ved andre vigtige regjeringshandlinger i Magnus Lagabøters tid omtales der som nærværende og deltagende i disse fornemme mænd, som alene kunne have været tilstede i sin egenskab af kongens raadgivere, uagtet de ikke nævnes med nogen titel, som udtrykkelig kunde tilkjendegive dette. Ved overenskomsten i Bergen af 1273 mellem kongen og erkebiskopen nævnes saaledes som nærværende ved kongens side lendermændene, Brynjulf Jonssøn, Ragnvald Urka, Andres Gregoriussøn, Eiliv af Naustdal, Andres Plytt, Aslak Guss, Bjarne Erlingssøn og den kongelige kansler, Thore, — medens tre biskoper og fem korsbrødre fra Nidaros optræde ved erkebiskopens side. Hvad der siges om disse i det om denne overenskomst udstedte dokument, synes at være i fuldstændig overensstemmelse med den opfatning, som kom frem i lovene, hvorefter lendermændene vare kongens mededsmænd. De nævnte herrer og biskoperne forseglede overenskomsten med kongen og erkebiskopen, medens dette ikke blev gjort af de navngivne kanniker eller af de *alii viri prudentes et discreti*, der omtales som tilstedeværende. Paa samme maade omtales ogsaa ved sættargjerden i Tunsberg af 1277 lendermændene, Erling Alfssøn, Ragnvald Urka, Andres Plytt, Gaute af Tolga, Bjarne Erlingssøn, Thore biskopssøn, Audun Hugleikssøn og Vigleik Audunssøn, samt to biskoper og fire navngivne kanniker med fuldmagt fra Nidaros domkapitel, samt *aðrir vitrir menn ok skynsamir herra konungsins ok korsbræðr annarra capitula.* Alle disse svore paa sættargjerden, som forsegledes af kongen og erkebiskopen med biskoperne og lendermændene.[1] Fremgangsmaaden var ved begge leiligheder i det væsentlige den samme. Hvad len-

[1] Norges gamle love, II, s. 461, 475 og 479. Dipl. Norv. I, no. 64 a og b. I den under 19de April 1276 af kong Magnus Lagabøter udstedte fundats for Alle helgens og St Katharinas hospitaler (Dipl. Norv. II, no. 16) siges udtrykkelig, at kongen har foretaget dette skridt *med raade herra Eiriks abota at Munklifui oc korsbrædra at Cristkirkiu oc annara lærdra oc olærðra ær namunda oss varo.* Her møder altsaa en meget udvidet kreds af raadgivere, hvori grunden til det stærke geistlige elements nærværelse er let forklarlig.

dermændene vare ved kongens side, det vare biskoperne hos erkebiskopen, medens kannikerne indtoge en mere underordnet stilling, svarende til den, hvori de tilstedeværende af kongens øvrige haandgangne mænd befandt sig, idet ingen af dem medtoges ved forseglingen. De nævnte lendermænd vare her i virkeligheden kongens »høieste raadgivere«, saaledes som lovgivningen vilde have dem, og det var i sin orden, naar kongen raadførte sig med dem som sine bedste og klogeste mænd.

Men herved maa tillige erindres, at forholdene ved begge anledninger vare af en saadan beskaffenhed, at der ikke var adgang til at tilkalde noget medlem af den høiere geistlighed som kongens raadgiver, saaledes som det lettelig kunde tænkes at være skeet, hvis forudsætningen for disse forhandlinger havde været en anden. I dette tilfælde kunde biskoperne ogsaa her have staaet ved kongens side, ligesom lendermændene, og man havde da seet anvendt den samme fremgangsmaade som i 1250 og 1266.

Efter det her anførte viser det sig med bestemthed, at saavel de yngre kongesagaer, som samtidige diplomer og Magnus Lagabøters lovgivning forudsætte tilværelsen af et kongeligt raad, inden hvilket lendermændene uimodsagt staa som de første. Alle, som en gang vare optagne i denne rangklasse inden hirden, hørte dermed ogsaa til »kongens høieste raadgivere«. Men det laa tillige i sagens natur, at de alene kunde optræde som saadanne, naar de personlig vare nærværende hos kongen. Ved siden af lendermændene staa foruden kansleren rigets biskoper og abbeder, hvis høie stilling rimeligvis har givet dem en lignende ret til at optræde som kongens raadgivere, uagtet de stode udenfor hirden. Men ogsaa for deres vedkommende var det en nødvendig forudsætning, at de personlig vare tilstede i kongens omgivelse. Paa grund af deres stilling var dette kun i de sjeldnere tilfælde muligt. Deres antal var ikke stort, og deres deltagelse i behandlingen af de offentlige anliggender som kongelige raadgivere har derfor rimeligvis ogsaa været ringere end lendermændenes.

De sidstes stilling var fra gammel tid af en saadan, at de uvilkaarlig maatte danne kjernen i de kongelige raadgiveres kreds, saasnart en saadan begyndte at udvikle sig. At forbigaa dem var for det første — efter hele det norske samfunds udvikling — en ren umulighed. De len-

dermænd, som til enhver given tid opholdt sig hos kongen i hirden, maatte være den spire, hvoraf det kongelige raad kunde vokse frem. Ved deres side stode hirdstyrerne, først stallar og mærkesmand, dernæst alle skutilsvende, hvorimellem drottsete og skjænker, som kongens raadgivere. Ogsaa de aflagde, naar de rykkede op i denne rangklasse, en ed om at ville styrke kongens styrelse med sit raad og al sin magt og betragtedes tilligemed lendermændene som kongens mededsmænd i hans forhold til landsfolket.[1] At de tilstedeværende biskoper og andre geistlige af høi rang, som abbeder, erkedegne og andre, kunde blive tilkaldte som kongens raadgivere, var ikke paafaldende. Men ved siden af dem synes der ogsaa at være trængt et andet element ind i de kongelige raadgiveres kreds, der hverken havde den høie byrd eller den fremragende stilling. Naar kongerne til sine raadgivere toge lavbyrdige mænd, som Gunnar Grjonbak, eller geistlige, der som hirdprester og korsbrødre ikke hørte til sin stands første medlemmer, da har deres tanke dermed neppe været nogen anden end at skaffe sig et forretningsdygtigt element ind i den kreds, der nærmest omgav dem. At enkelte af disse have været lagmænd, kan rigtignok ikke være noget bevis for, at alle medlemmer af denne samfundsklasse have været betragtede som kongens raadgivere.[2] Men det er dog meget rimeligt, at kongerne hyppig have benyttet lagmændenes erfaring, og at flere af disse maa have været mellem de hyppigst anvendte raadgivere.

Om dette nye, mere lavbyrdige elements forhold til kongen og hans øvrige raadgivere lader der sig paa grund af kildernes beskaffenhed ikke sige meget. Deres stilling kan have været mere eller mindre fast, og det er muligt, at de endog ikke have været regnede med til *consilium regis* i den forstand, hvori dette omtales i handelstraktaten af 1250, men at de snarere have været betragtede som et slags appendix til »kongens høieste raadgivere«, som tillige med de fornemste geistlige indbefattedes under denne benævnelse. I et svensk brev fra aarhundredets næstsidste tiaar finder man ved siden af raadet omtalt *alii discreti, clerici et laici,*[3] og lignende udtryk forekomme i de ovenfor nævnte overenskomster af 1273 og 1277. Saaledes kan det nok være muligt, at den sociale afstand mellem

[1] Norges gamle love, II, s. 397. R. Keyser, Efterladte skrifter, I, s. 120.
[2] R. Keyser, anf. sted, I, s. 120.
[3] Diplomatarium Svecanum, II, s. 43. Smlgn. ovenfor s. 6.

lendermænd og de med disse paa det nærmeste sidestillede hirdstyrere og fornemmere geistlige paa den ene side og de mindre høitstaaende mellem kongens omgivelser har været stor nok til i officielle aktstykker at gjøre det umuligt at sammenfatte alle disse under den samme betegnelse. Men dette forhindrer ikke, at det alligevel for den almindelige bevidsthed kunde staa, som om alle, der stode kongen nær og deltoge i behandlingen af de offentlige anliggender, vare hans raadgivere. Denne opfatning kan da være kommen til orde i sagaerne, medens de officielle brevskaber skjelnede mellem dem, som havde ret til at tages med paa raad, og dem, som alene kaldtes dertil efter kongens vilje. I ethvert tilfælde sees det, at et nyt element har været i færd med at trænge sig op, hvilket igjen med tiden maatte faa indflydelse paa lendermændenes stilling som kongens raadgivere. Allerede det, at der ved valget af saadanne jævnlig toges andre hensyn end udelukkende til byrden, var her af stor betydning. Veien var dermed banet for en udvikling af et kongeligt raad paa et grundlag, der tildels var et ganske andet end det, hvorpaa lendermands-aristokratiet fra gammel tid af hvilede, og hvorpaa dets medlemmer grundede sine fordringer paa at være kongens selvskrevne raadgivere.

Herved blev den mere udstrakte anvendelse, som den skriftlige forretningsorden efterhaanden fik, af stor betydning. Beseglingen af de offentlige dokumenter, der udgik fra kongen, blev nu en stedse mere betydningsfuld sag, og hvor disse vare af større vigtighed, blev det snart en almindelig fremgangsmaade at lade dem besegle af fornemme eller betroede og anseede mænd. I flere tilfælde, hvor ingen saadanne optræde som beseglende, har det ialfald været anseet nødvendigt at nævne dem, som vare nærværende ved brevets udstedelse, for saaledes at skjænke den deri omtalte handling forøget gyldighed.[1] Saasnart kongerne som regel valgte disse beseglere eller vitterlighedsvidner inden sine raadgiveres kreds, maatte dette igjen have til følge, at denne blev mere fæstnet, og at den efterhaanden i andres øine maatte faa et stedse mere afsluttet præg.[2]

---

[1] Smlgn. de ovenfor anførte steder af Dipl. Norv. I, no. 51 og III, no. 1. Det kan være rimeligt, at paaberaabelsen af de anseede mænd som vidner for en handlings gyldighed er den oprindelige fremgangsmaade, og at beseglingen er en yngre.

[2] Maaske har der endnu i nogen tid været gjort den forskjel, at ved beseglingen kun de mere høitstaaende raadgivere medtoges, medens

Saaledes stilledes ogsaa de kongelige raadgiveres kreds frem for den almindelige bevidsthed paa en mere synlig maade end forhen.

Den nye fremgangsmaade med at lade flere besegle de kongelige brevskaber traadte tildels ved siden af, tildels i stedet for den ældre med anvendelsen af mededsmænd ved vigtige offentlige handlinger. Ved den overenskomst om rigsstyrelsen, som afsluttedes paa thinget paa Hvitingsø i 1208, blev denne bekræftet ved ed af to tylvter lendermænd og sysselmænd paa hver side.[1] Nogle aar senere hen derimod, da kong Inge og Haakon jarl afsluttede sin overenskomst om arvefølgen, blev derom efter sagaens beretning udstedt et skriftligt dokument, som foruden af kongen og jarlen skal være beseglet af erkebiskop Thore, hans fratraadte formand, Erik, og tvende af rigets øvrige biskoper.[2] Saafremt der ikke har været andre end disse, der have beseglet dette aktstykke, tør man neppe ved den leilighed i de fire høie geistlige se medlemmer af de kongelige raadgiveres kreds. Exemplet viser kun, hvorledes anvendelsen af den skriftlige forretningsorden, om den endnu ikke var bleven den mest almindelige, dog var i færd med at trænge igjennem. Fra den følgende tid er der allerede anført nogle exempler paa, hvorledes kong Haakon Haakonssøn ved overdragelse af gaver af jordegods tilkaldte lendermænd og andre af sine nærmeste omgivelser, som ved sin nærværelse bekræftede gavens gyldighed. Ved senere leiligheder optræde flere lendermænd ved kongens side for ved sine segl at styrke gyldigheden af brevskaber, der udfærdiges til vidnesbyrd om vigtige statshandlinger. Ved disse anledninger vare jo ogsaa tildels andre tilstede end netop de, som nævnes ved navn.

Den mere almindelige anvendelse af den skriftlige forretningsorden havde imidlertid ogsaa andre virkninger, der vare af betydning for den maade, hvorpaa udviklingen af en fast kreds af kongelige raadgivere maatte foregaa. Der blev nu i

---

samtlige tilstedeværende af disse nævnes, hvor de alene optræde som vitterlighedsvidner uden at deltage i beseglingen. Sammenlign, hvad der er anført ovenfor s. 16.

[1] Smlgn. Dipl. Norv. I, no. 4: *intervenientibus bonæ memoriæ Thorero, Nidrosiensi archiepiscopo et quibusdam aliis tam prælatis, quam nobilibus Norvegiæ.*

[2] Norges kongesagaer, overs. af P. A. Munch og O. Rygh, II, s. 244.

en ganske anden grad end tidligere brug for virkelige forretningsmænd mellem kongens omgivelser. Under mindre udviklede forhold var kongen nærmest henvist til at søge raad hos mænd, der havde rig erfaring, og som af egne oplevelser kjendte forholdene. I tidernes løb fik derimod forretningsdygtigheden en stedse forøget vægt. I begyndelsen kunde besørgelsen af de skriftlige forretninger varetages af en enkelt eller et par hirdprester eller kongelige kapellaner.[1] Men dette blev snart ikke nok, og der udviklede sig af denne oprindelig beskedne stilling med en vis hurtighed en hel, vigtig institution, et slags bureau, som i kongens umiddelbare nærhed var sysselsat med besørgelsen af de forskjellige sager. I dettes spidse stod den mest betroede kongelige kapellan som kongens kansler. En tilsvarende embedsmand omtales allerede omkring 1190 hos Orknøjarlen;[2] men først flere aar senere nævnes der — i begyndelsen af det 13de aarhundrede — en norsk kansler, hos baglerkongen Philippus.[3] Embedet fandtes allerede tidligere i andre lande, som i denne henseende have afgivet forbilledet for udviklingen her i Norge. Saaledes havde det netop paa samme tid i Frankrige opnaaet en stor betydning, og i Ludvig VIIIs styrelsestid er i dette land kanslerens stilling sammenlignet med en førsteministers, idet omtrent alle regjerings-handlinger da gik gjennem hans hænder.[4] I Norge naaede vistnok kanslerembedet foreløbig ikke til denne høide; men dets indehaver blev dog hurtig en indflydelsesrig personlighed, hvis forretninger vare af en saadan beskaffenhed, at han i flere henseender kan sammenlignes med de moderne staters udenrigs- og indenrigsministre.

Naar der først er indrettet et formeligt kancelli, som bestod af kongelige klerker og i sin spidse havde den kongelige kansler, kan ikke med bestemthed afgjøres. Rimeligvis kan man med grund henføre dets udvikling til kong

---

[1] Tiltrods for sin geistlige stilling kunde disse kapellaner varetage forretninger af en derfra vidt forskjellig art. Saaledes omtales i 1217 den kongelige kapellan Eiliv som den, der styrede gjesteskuden.

[2] Dipl. Norv. II, no. 2: *testibus Turfinno, filio meo, Laurentio cancellario et aliis.* Brevet er udstedt af Orknøjarlen Harald.

[3] Norges kongesagaer, oversatte af P. A. Munch og O. Rygh, II, s. 240.

[4] Smlgn. Capefigue, Histoire de la France au moyen age, I, s. 190. R. Keyser, Efterladte skrifter, I, s. 122 betragter den norske kansler som »*et slags første statsminister*«.

Haakon Haakonssøns styrelsestid, under hvem der først omtales navngivne kanslere. Under hans søn var ialfald kancelliet i fuld gang, og dets tilværelse forudsættes i denne konges hirdskraa. Kanslerens ydre forretninger bestode især i at bevare det kongelige segl og at udstede kongens breve. Efter at være førte i pennen af en »klerk« bleve disse forseglede af kansleren, som derved indestod for, at deres indhold var i sin orden, og tillige gjennem denne handling gav dem gyldighed. Naar kansleren havde forfald og ikke personlig kunde besørge brevenes forsegling, blev denne foretagen af en anden af de fornemste medlemmer af hirden, f. ex. af mærkesmanden.[1] Imidlertid maa herved mærkes, at der i den ældste tid, endnu i Magnus Lagabøters regjeringstid, hyppig ikke nævnes noget om, hvem der har besørget forseglingen af de til vore dage bevarede breve, hvis tal heller ikke er synderligt stort.[2] Man kan saaledes ikke af et brevs taushed drage nogen slutning om, at kansleren ikke har været nærværende ved udstedelsen. Kansleren beseglede kun med det kongelige segl. Ved siden deraf ansaaes det, som allerede bemærket, ogsaa i mange tilfælde for at være nødvendigt at lade andre anseede mænd med sine private segl bekræfte gyldigheden af et kongeligt brev i sin egenskab af kongens betroede raadgivere.

Kansleren maa betragtes som det egentlige midtpunkt inden den kreds af forretningsvante mænd, som efterhaanden dannede sig mellem kongens omgivelser og ved siden af den samlede lendermandsklasse traadte i en raadgivende stilling til ham. Efter hirdskraaen (kap. 21) skulde kansleren som sin særlige forretning have udførelsen af kongens sendefærder inden- og udenlands. Men dette har ialfald ikke længe været overholdt, og det har maaske allerede paa den tid, da den nævnte lov blev given, kun hørt til de sjeldnere tilfælde, at kansleren selv besørgede disse dele af sine embedspligter. I hans sted ere de maaske endog som oftest blevne besørgede af særlige kongelige gesandter, saadanne som af og til forekomme ved midten af det trettende aarhundrede og endog føre denne

---

[1] Et kongebrev af 1276 er saaledes indseglet ved Orm mærkesmand, Dipl. Norv. II, no. 16. Et andet af 1271 derimod ved kansleren. sira Thore. Smstds. IV, no. 2.

[2] I et kongebrev af 1265 paaberaabes kongens brev og indsegl; men i selve brevet nævnes intet om, hvorvidt dette var indseglet. Dipl. Norv. II, no. 12.

titel. En saadan var f. ex. den i Haakon Haakonssøns saga omtalte Tydsker, Henrik sendemand, som benyttedes ved flere sendelser. Mænd i denne stilling havde rig anledning til at erhverve en erfaring og en fortrolighed med forretningerne, som ved mange leiligheder senere kunde komme til gode, og det lader ogsaa til, at mænd, som paa denne maade havde vist sig i besiddelse af dygtighed, kunde rykke op til at blive kongens kansler. Dette synes saaledes at have været tilfældet med den senere biskop Askatin, der under kong Haakon Haakonssøn hyppig blev anvendt som kongelig gesandt og under den følgende regjering i nogen tid var kansler.[1]

Geistligheden var i besiddelse af en saadan dannelse, som netop maatte gjøre den brugelig ved anledninger af denne beskaffenhed. Dens underordnede tjeneste i hirden og kancelliet dannede ved siden deraf et nyt tilknytningspunkt for dens anvendelse som kongens raadgivere, hvorved navnlig biskoperne maatte indtage en fremragende stilling. I kansleren havde geistligheden derhos faaet et fast medlem af kongens nærmeste omgivelser. Om han end ikke altid havde den prestelige vielse, maatte han dog i regelen være i besiddelse af geistlig uddannelse. Men deri, at der for dem af kongens raadgivere, som ikke vare lendermænd, lagdes særlig vægt paa deres forretningsdygtighed og den dannelse, de havde erhvervet sig, laa der ogsaa en opfordring for de lendermænd, som ønskede at benytte sin ret til at være kongens raadgivere, til at skaffe sig de samme forudsætninger. Unge mænd af rigets fornemmeætter søgte netop i denne tid stadig udenlands for ved Europas store universiteter at erhverve kjendskab til sin samtids dannelse. Naar disse bagefter kom hjem og opnaaede hirdstyrer- eller lendermandsværdigheden, laa det nær, at de i den dermed følgende egenskab af kongens raadgivere maatte finde en god anvendelse

---

[1] P. A. Munch har (Norske folks historie, IV, 1, s. 599) antaget, at det var i egenskab af kansler, Askatin af kong Haakon blev anvendt som gesandt; men da der fra samme og nærmest følgende tid kjendes andre mænd, deriblandt ogsaa munke, som bleve anvendte i lignende hverv, men hverken da eller senere vides at have været kanslere, kan dette ikke holde stik. Saaledes kan man ikke lægge saa stor vægt paa den ovenfor anførte bestemmelse af hirdskraaen, som Munch har villet gjøre, og det er ialfald ligesaa rimeligt at antage, at Askatin først blev kansler efter, at han havde godtgjort sin dygtighed ved at udføre forskjellige politiske hverv paa en tilfredsstillende maade.

for sine kundskaber, og at de der maatte have et fortrin for de øvrige.

Idet tillige omraadet for den kongelige myndighed stadig udvidedes, maatte ogsaa behovet af en mere snevert afgrænset kreds af raadgivere forøges. De løbende forretninger maatte besørges med en ganske anden regelmæssighed end før. Ved siden af kansleren, hvem dette nærmest paalaa, havde kongen i stallaren og mærkesmanden som oftest to andre raadgivere, hvis hjælp han ved disse kunde benytte.[1] Til dem sluttede sig da igjen de nærværende forretningsvante medlemmer af hird og den til denne hørende geistlighed, ligesom i almindelighed de for øieblikket tilstedeværende lendermænd og hirdstyrere. Men det kan tillige med grund formodes, at jo mere samfundets udvikling i monarkisk retning skred fremad, desto mere maatte indflydelsen gaa over til de raadgivere, som hyppigst færdedes om kongen og paa grund deraf vare inde i forretningerne. Saalænge imidlertid bestemmelsen om lendermændenes selvskrevne ret til at være kongens høieste raadgivere stod ved magt, blev det ikke vel muligt at give de faste raadgivere nogen ny forret i denne henseende, og dermed var det tillige en umulighed at give raadet en fastere ordning og skarpere grænser. Heller ikke tillode forholdene i vort fædreland, at der kunde gives bestemmelser om faste sammenkomster af kongens raadgivere. Her stode fremfor alt de store afstande hindrende i veien.

Endnu i Magnus Lagabøters tid hviler der saaledes stor ubestemthed over det kongelige raad. Forsaavidt kilderne tillade os at danne os nogen klarere opfatning deraf, maa vi forestille os det meget ubestemt i sit omfang, snart kun tællende ganske faa medlemmer, snart mere talrigt og undertiden udvidet til et formeligt *parliamentum* eller *höfðingjafundr*. I Norge, som i England og Danmark, er det ikke muligt at drage sikre grænser mellem disse forskjellige raadssammenkomster. Fra det store raad, hvori alle toge del, som paa nogen maade havde ret til at ytre sig som kongens raadgivere, glider man

---

[1] R. Keyser (Efterladte skrifter I, s. 122, smlgn. s. 80 og 82) vil endog tillægge Magnus Lagabøter den bestemte hensigt, at han af disse har villet danne »et mindre, men fast kongedømmets raad«, idet han gav mærkesmanden den samme rang med lendermændene, som stallaren allerede havde i forveien. En saadan slutning er dog noget dristig.

ganske umærkelig over i det snevrere *consilium in consilio*, der var dettes inderste kjærne. Ingen kan sige, hvor det ene begynder, og hvor det andet ender. Alligevel bestaar der en øiensynlig forskjel mellem begge, som dog neppe i Norge kunde træde ligesaa tydelig frem, som i andre større lande, hvor de havde andre betingelser for sig.

Det mindre raad, kredsen af kongens raadgivere i en mere egentlig forstand, var efter sin hele karakter nærmest en institution, der udvikledes i monarkiets interesser for at opfylde de krav, som den fremadskridende udvikling stillede til dette. Det større raad, der bestod af rigets verdslige og geistlige stormænd, var derimod nærmest en repræsentation for rigets hierarki og aristokrati. Andre lande med et rigere og fyldigere statsliv have seet begge vokse frem, efterat de mere bestemt havde skilt sig ud fra hinanden. I Norge naaede i grunden ikke det større raad længere frem, end det var kommet paa Magnus Lagabøters tid. Snart efter stansede det og gik igjen tilbage. Vor gamle historie kan ikke fremvise noget overhus, ligesom den overhovedet kun har nogle faa antydninger til rigsstænder. Derimod fortsattes det mindre raads udvikling paa grundlag af de en gang givne forudsætninger. Høvdingemøderne og rigsmøderne, der i det 12te og 13de aarhundrede vare blevne afholdte med en vis regelmæssighed, og hvoraf der syntes at maatte kunne udvikle sig en repræsentation af rigsstænder, døde snart bort igjen. Som institution forsvinde de i grunden ganske, om ogsaa den følgende tid kan opvise enkelte møder, som tilsyneladende havde den samme karakter. Rigets aristokrati kunde ikke opretholde en mere fyldig repræsentation, men nøiedes i denne henseende med det mindre raad, som paa sin side ikke kunde unddrage sig kongemagtens indflydelse. Den følgende tids historie viser, at Norge ikke helt kunde opfylde de krav, som tiden stillede, og at det blot for en del kunde følge med i udviklingen af tidsmæssige institutioner.

II.

Det norske aristokrati efter borgerkrigene.

Fylkesforforfatningen og det gamle ætteaństokrati. — Lendermændene træde i kongedømmets tjeneste. — Aristokratiet taber derved sin gamle lokale karakter, men aabner sig tillige veien til en ny udvikling. — Giskeætten. — Nye ætter kunne indgiftes i de gamle. — Betydningen af det lavbyrdige element, som kom i veiret med Sverre, maa ikke overvurderes. — Borgerkrigenes indvirkning paa aristokratiets økonomiske forhold. — De indre uroligheder fremkalde et besiddelsesløst aristokrati. — Gamle ætter tabe sine eiendomme. — Landets økonomiske forhold gjøre det vanskeligt for nye ætter at komme i veiret. — Anseede ætter, der ikke ere jævnbyrdige med lendermands-aristokratiet. — Høiadelens fornemhed. — Ætten paa Finnen. — Aristokratiet svinder stadig sammen. — Baroner og riddere. — Ledingsfriheden. — Byrden bevarer fremdeles sin betydning. — Hirdmandsklassen. — Aristokratiets stilling forandres. — Dets forhold til det kongelige raad.

Den glans, som fra oldtiden af hvilede over de høibaarne norske ætter, havde endnu paa den tid, som her nærmest maa haves for øie, perioden efter borgerkrigenes slutning, bevaret sig, og, som det synes, ialfald tildels med usvækket styrke. Alligevel var deres plads i samfundet i mangt og meget bleven en anden, end den oprindelig var. Navnlig var det derved af betydning, at deres herskende stilling i deres egne bygder var ophørt eller ialfald bleven rokket ved den mere og mere udviklede centralisation, der blev en følge af kongedømmets seier i borgerkrigene. Med den gamle fylkesforfatnings forsvinden havde ogsaa den indflydelse, som denne havde skjænket det gamle ættearistokrati, tabt sin betydning. »Modsætningen mellem den lokale høvdingemagt og kongemagten blev ophævet og den sidste befriet fra enhver selvskreven konkurrense eller deltagelse i landets styrelse«.[1] Men deri laa det ikke med tvin-

[1] J. E. Sars, Udsigt over den norske historie, II, s. 371.

gende konsekvense, at aristokratiets rolle med en gang skulde være udspillet, og at det for fremtiden kun skulde være kongedømme og demokrati, der kunde finde plads i det norske samfund.

Den forandring, som her var indtraadt, var kun foregaaet ganske langsomt. Gjennem aarhundreder havde forholdene lidt efter lidt lempet sig efter de nye tider, og aristokratiets medlemmer havde samtidig ogsaa nærmet sig mod kongemagten. Skjønt det efter sin hele oprindelse hvilede paa ganske andre forudsætninger, havde det dog allerede tidlig maattet bøie sig for de nye forhold og med lendermands-værdigheden modtage det ydre tegn paa sin fremragende stilling af kongedømmet. Efterhaanden blev der flere berøringspunkter, navnlig da det i det 12te aarhundrede var blevet sædvane, at de store ætters medlemmer overtoge de nye sysselmands-embeder, først i sine egne bygder, derpaa ogsaa paa andre, selv mere fjerntliggende steder.[1]

Dette er ganske vist et blandt flere vidnesbyrd om, at det var forbi med det patriarkalske grundlag, hvorpaa det gamle norske ættearistokratis magt en gang havde hvilet; men naar en nyere forfatter, som har behandlet dette emne, deraf tillige har villet udlede den slutning, at dette ogsaa var et bevis for, at aristokratiets medlemmer nu savnede betingelserne for at indtage en uafhængig holdning lige over for kongedømmet,[2] da er det neppe berettiget. Hvad der nu var ophævet, var nærmest alene aristokratiets lokale karakter og dets dermed følgende lokale indflydelse. Men det havde paa samme tid vist, at det forløbig havde evnen til at rette sig efter de nye forhold og gaa over i en ny stilling, og om der ogsaa tidligere mellem det og kongedømmet havde bestaaet en stærk indre modsætning, saa viser netop aristokratiets egen optræden, at denne ialfald ikke var saa uforsonlig, som man har villet gjøre den til. Det maa erindres, at borgerkrigenes forvirring i mange henseender netop bidrog til at nærme aristokrati og kongemagt, hvad enten det var thronprætendenten, der under sig indordnede dettes med-

---

[1] R. Keyser, Efterladte skrifter, II, 1, s. 210. I 1198 fortælles det saaledes i Sverres saga (kap. 144) om Agmund Vaagapung, som dog maaske ikke var lendermand, at han havde sin sæt paa Oplandene, men syssel i Orkedalen.

[2] J. E. Sars, anf. st. II, s. 372: »*Et vidnesbyrd om, at det var forbi med det patriarkalske forhold, hvorpaa deres magt en gang havde hvilet, og at de nu savnede betingelserne for at indtage en uafhængig holdning ligeoverfor kongedømmet*«.

lemmer, eller disse omvendt havde opstillet ham. Ved at erkjende den paa grundlag af rigets enhed oprettede samfundsorden havde det gamle aristokrati selv aabnet sig veien til en ny udvikling. Saafremt denne tilsidst ikke førte til det maal at skabe en stærk adel, som den første stand i riget, da kan det neppe være berettiget at søge grunden hertil i den nære sammenhæng, hvori aristokratiet stod med den gamle fylkesforfatning, og i dets vedhængen ved sine traditioner. Denne maa søges i helt andre forhold, som her stillede uoverstigelige hindringer i veien.

Derved maa det først ligge nær at betragte det norske samfunds økonomiske stilling. Ethvert aristokrati, som under mere udviklede samfundsforhold vil hævde sin overlegenhed, maa, for at kunne gjøre dette, være i besiddelse af saa store rigdomme, at det i det rent ydre kan hæve sig op over sine omgivelser. Navnlig bliver dette nødvendigt, naar aristokratiet tillige bringes i nærmere berøring med tilgrænsende landes første ætter, saaledes som det var tilfældet i Norge paa den her omhandlede og nærmest følgende tid. I den ældre tid vare forholdene saadanne, at der behøvedes mindre ydre glans for at opretholde aristokratiets lokale indflydelse, som støttedes af gamle traditioner. Ætternes ydre magt behøvede den gang i de fleste tilfælde kun at sammenlignes med deres omgivelsers. Netop den lokale karakter ved det ældre norske aristokrati kunde tillade det at bevare en stor indflydelse mellem disse paa grundlag af nedarvet anseelse, uden at denne støttedes af en tilsvarende økonomisk overlegenhed. Tillige maa det herved erindres, at aristokratiet selv maaske fra vikingetiden længe havde bevaret betydeligere formuer, som tildels kunde forøges gjennem kjøbmandskab, og som først langsomt bleve fortærede. Senere ned i tiden blev det ikke saa let som før at hævde sin overlegenhed i det ydre, og naar der kan mærkes en stærk aftagen i lendermændenes antal, da ligger det nærmere at søge grunden hertil i de vanskeligheder, som vare forbundne med at opretholde sin værdighed, end i en stærk dødelighed inden denne klasse. Jo mere aristokratiet tabte sin lokale karakter, desto mere blev det en nødvendighed for det at støtte sig til besiddelsen af udstrakte godser og af rede penge for derved at skabe et nyt grundlag for opretholdelsen af sin magt. Til en rigsadel stilledes i denne henseende ganske andre fordringer end til et bygdearistokrati. Her maatte der føres en kamp for tilværelsen, og denne dreiede sig om besiddelsen af penge

og jordegods. En saadan kamp kunde føres paa flere maader. Men nærmest laa det at benytte giftermaalsforbindelser til at opretholde og styrke det økonomiske grundlag for en fornem æts sociale stilling, og at dette er skeet i stor udstrækning, kan ikke betvivles. Ligeledes tyde flere træk paa, at de mægtige ætters medlemmer overhovedet ikke toge det nøie med midlerne, hvor det gjaldt om at erhverve sig jordegods.[1]

For Søndmøre haves udtrykkelige vidnesbyrd om den maade, hvorpaa de derlevende ætter saaledes værgede for sig. Af gamle slægttavler viser det sig, at det meste jordegods paa disse kanter i Haakon Haakonssøns første regjeringsaar var samlet i Giskeættens og nogle med den besvogrede ætters besiddelse, og der er al grund til at formode, at den første kort tid efter ogsaa har erhvervet sig, hvad de andre endnu den gang eiede.[2]

Borgerkrigene frembøde netop ogsaa en fortrinlig anledning til at erhverve udvidede besiddelser. Mange høvdinger faldt i kampene, og naar disse efterlode sig døtre eller søstre som eneste arvinger, kunde deres godser let komme over i andre rige ætters eie og forøge deres jordegods. I flere tilfælde kunde de ogsaa komme over til medlemmer af de nye ætter, som skyldte borgerkrigene sin opkomst. Men disse maatte da vistnok i regelen gjøre dette ved at indgaa ægteskab med de gjenlevende kvindelige medlemmer af den gamle æt og saaledes opnaa en adkomst til sine nye besiddelser.[3] Vor historie frem-

---

[1] Smlgn. T. H. Aschehoug, Norges offentlige ret, I, s. 97 flg.

[2] Dr. G. Storm, Om indskudene i Fagrskinna, trykt i Kristiania videnskabsselskabs forhandlinger, 1875, s. 98. — Paa samme tid nærmede ogsaa den eneste æt paa Søndmøre, som havde kunnet maale sig med Giskeætten, sig mod sin ende, efterat Gregorius Jonssøn, den sidste af de egentlige Blindheimsmænd, i 1228 var druknet i nærheden af Bergen. Han var efter sagaens ord »den ypperste og høibyrdigste af lendermændene i Norge paa den tid«, ligesom hans æt var »den gjæveste lendermandsæt paa Søndmøre«.

[3] Om et muligt exempel herpaa se sidst anf. st. — Det kan være tvivlsomt, om selv Sverre nogensinde har indladt sig paa uden videre at give sine mænd de faldne fiendtlige høvdingers jordegods til arvelig eiendom, medens han nok, f. ex. i 1177 paa Hedemarken, tog sine fienders løse gods. Under hans kampe med Heklungerne omtales det, at han var gavmild med navnebøder og veitsler, og at han skaffede mange af sine mænd »ypperlige giftermaal« — noget, hvorfor ligeledes hertug Skule faar ros i sagaen. Derpaa nævnes ogsaa udtrykkelige exempler. Men videre synes han aldrig at have disponeret over de lendermænds efterladte eiendomme, som

byder til forskjellige tider exempler paa, at indgiftning i en æt kunde skaffe lignende ret som nedstamning. For den almindelige opfatning kunde det saaledes ogsaa paa borgerkrigenes tid være en forholdsvis underordnet sag, hvorvidt en æt forplantedes paa mands- eller kvindesiden. Af denne grund maa man ogsaa være forsigtig med at lægge for megen vægt paa betydningen af de nye lavbyrdige elementer, som kong Sverre bragte ind i lendermændenes gamle ættekreds.[1]

Man har længe været tilbøielig til at søge en af borgerkrigenes mest betydningsfulde virkninger i den sprængning af lendermandsætternes kreds, som da skulde være foregaaet.[2] Men de lavbyrdige nye slægter, som derved kom i veiret, have

---

faldt paa Heklungernes side, og om inddragning af levende mænds jordegods er der neppe nogensinde tale. De, som paa denne maade kom til magt og eiendomme, fik øgenavnet »gjavlændinger«. Smlgn. Sverres saga, kap. 35, 40, 100. Birkebeinerne fik allerede tidlig høibaarne ætter paa sin side, og straks efter Sverres død heder det, at der mellem dem var mange høvdinger. »som vare navnkundige baade ved sin æt og sin dygtighed«. Haakons, Guthorms og Inges saga (korte redaktion), kap. 1.

[1] Nøiagtige oplysninger om disse lade sig ikke tilveiebringe. Deres oprindelige byrd kan ogsaa have været af meget forskjellig art. En egen klasse af disse ere de saakaldte »kongsfrænder« og »kongsmaager«, af hvilke der forekommer ikke saa faa i Sverres og hans efterfølgeres tid. Man tør maaske i dem se medlemmer af gode bondeætter, som gjennem sine kvindelige slægtningers forbindelser med kongerne fik en anledning til at hæve sig op til et høiere trin. Farligere for de gamle forestillinger om byrdens afgjørende vægt ved bestemmelsen af en mands stilling i samfundet var dog rimeligvis det militære element, som under de indre uroligheder trængte sig op i de høieste samfundsforhold og i det hele opnaaede en meget stor indflydelse. I de yngre kongesagaer tales der meget om sveitehøvdingerne og paa en maade, som viser, at disse vare en vigtig klasse af kongens omgivelser. Denne militære titel synes i den anden halvdel af borgerkrigene ofte at have været regnet for jævngod med den gamle lendermands-værdighed, ja, maaske endog tildels at have været paa veie til at fortrænge denne, som dog senere henatter vandt nyt fodfæste. Paal Vaagaskalm, der i 1219 var bleven lendermand, omtales i 1221 som sveitehøvding. I de fleste tilfælde have disse formodentlig været lendermænd; men det var dog deres stilling som sveitehøvdinger, der gav dem deres betydning.

[2] Endnu hos J. E. Sars (anf. st. II, s. 371) kommer denne opfatning frem: »*Kredsen af gamle storætter blev fuldkommen sprængt*«. Dog er denne ytring maaske bleven mere skarpt udtrykt, end den egentlig skulde, da samme forf. senere (f. ex. s. 373) udtaler sig mindre bestemt.

dog i regelen neppe levet noget langt liv, saafremt de ikke traadte i stedet for andre og arvede deres anseelse, og man kan vel i det hele antage, at denne virkning af borgerkrigene har været mere pludselig end langtrækkende. Det kan overhovedet være, at den kun har liden betydning ved siden af borgerkrigenes øvrige virkninger paa aristokratiet, hvorved navnlig maa tænkes paa den økonomiske forstyrrelse, som disse medførte, og hvorunder maaske netop samfundets høieste lag maatte lide føleligst. At følge disse virkninger i det enkelte lader sig ikke gjøre. De kunne i det hele mere anes end paavises; men man kan dog ikke være i tvivl om, at de have været der, og de maa da igjen have bidraget sit til at støtte tendensen til at samle landets jordegods paa et færre antal hænder. Der findes ogsaa enkelte antydninger i kongesagaerne, der lade os faa et indblik i de økonomiske forhold hos de mænd, der under borgerkrigene stode i forreste række. Om disse end ikke ere mange, saa give de dog enkelte vink, som have sin betydning.

Saaledes heder det i anledning af det forlig, som i 1208 afsluttedes mellem Bagler og Birkebeiner, at dette kom meget ubeleiligt for de høvdinger paa begge sider, som havde navneboder, men ikke penge og gods. Ved disse maa nærmest tænkes paa de »nye mænd«, som ikke havde været saa heldige at erhverve besiddelser i jordegods, og som derfor udelukkende vare henviste til at leve af det, som krigens uro bragte med sig.[1] Men ved siden deraf har man vel derimellem ogsaa kunnet

[1] Smlgn. hvad ovenfor (s. 28) er anført om, at kong Sverre uddelte navneboder og veitsler uden at kunne skaffe sine tilhængere besiddelser i jordegods paa anden maade end gjennem giftermaal. Af fortællingen om, hvad der foregik i 1208, sees det, at disse pengeløse sveitehøvdinger fandtes ligesaa vel hos Baglerne, som hos Birkebeinerne. I det hele er det neppe rigtigt at gaa ud fra, at det alene er de sidste, som have bragt de lavbyrdige elementer i veiret. Dette kan i alle fald alene gjælde for de gamle Birkebeiner, som fra først af fulgte Sverre, medens de modpartier, som fremstode efter 1184, neppe heller have været meget kræsne i valget af sine tilhængere. Baglerhøvdingernes navne synes ofte at vidne om, at de ikke have været andet end eventyrere, der kom i veiret gjennem krigen, og de staa i denne henseende ikke over sine modstandere. Navne som Gudleik flotbytta, Gudleik skreidung, Atle gridkona, Andres dritljod, Jon gridmand, Thoralde skinring ere valgte i flæng mellem begge partiers høvdinger. Næsten alle, som vare med, havde paa denne tid et eller andet tilnavn.

finde medlemmer af de gamle, mere eller mindre høibyrdige ætter, som ved krigen havde mistet sine besiddelser og kun havde beholdt sit sværd. Dette antydes ogsaa ligefrem i den ene bearbeidelse af Haakons, Guthorms og Inges saga. At det maa have været kostbart for rigets høvdinger at deltage i disse krige, siger sig selv. Borgerkrigene vare for dem som et lotteri; enten kunde det berige de spillende eller ogsaa tage deres sidste hvid. Men hvad de tabende tabte, det vandt i mange tilfælde de vindende.

Det er meget rimeligt, at de ætter, som under borgerkrigene have tilsat sine eiendomme under bestridelsen af de dermed følgende omkostninger, eller som have mistet dem paa andre maader, derigjennem hyppig middelbart have bidraget til at hæve sine mere lykkelige medbeilere.[1] Den, som havde penge, kunde nu lettere end før erhverve jordegods. Slægternes vedhængen ved sine nedarvede eiendomme kunde ikke opveie de tvingende krav, som stilledes af tidsforholdene, og de med borgerkrigene følgende omvæltninger have sikkerlig bragt mange ætter bort fra sine gaarde. For disse var der ingen fremtid at haabe paa. De havde nu engang trukket det uheldige lod og vare henviste til at synke ned i glemsel og fattigdom. For dem var det jo i længden ikke muligt at hævde de navnebøder, som de engang havde erhvervet, og naar saadanne ætter snart forsvandt aldeles af historien, da ligger deri vel ikke andet, end at de havde opgivet alle forsøg i denne retning. Borgerkrigene have maaske bidraget mere til at decimere aristokratiet gjennem sine økonomiske virkninger end gjennem det utvivlsomt betydelige antal af høibaarne mænd, som faldt i denne tid. Det sidste tab kunde altid, selv om det virkelig maa antages at have været meget stort,[2] lettere

---

[1] Man har fra det 13de aarhundredes slutning, altsaa fra en tid, der ligger efter borgerkrigene, et interessant exempel paa en norsk stormand, der maa have været meget forgjældet, i hr. Alf Erlingssøn, — og han har rimeligvis netop sat sig i denne gjæld ved de krigsrustninger, som han foretog paa egen haand. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 182. — I det 17de aarh. frembyder Danmarks historie ogsaa slaaende exempler paa den betydning, som forvirrede økonomiske forhold have for en forrykkelse af en adelstands stilling i sit land.

[2] Det er nok at anføre det bekjendte faktum, at der til 1181 paa Magnus Erlingssøns side var faldt seksten lendermænd og hundrede lendbaarne hirdmænd. Alene paa Kalvskindet faldt der af hans

opveies end det første. Naar engang det økonomiske grundlag for en æt var forrykket, lod den sig ikke let igjen bringe paa fode.

Idet der saaledes foregik en betydelig indskrænkning med antallet af de høibyrdige ætter, der kunde opretholde sin stilling, forøgedes samtidig de tilbageblivendes rigdomme. Derved blev det lettere for disse at optræde paa en maade, der svarede til tidens begreber om, hvad der krævedes af deres stand. Men dette kunde ikke opveie det tab, som aristokratiet led ved at indsnevres til en stedse mindre kreds, og maatte bl. a. have indflydelse paa den samlede sum af dygtighed, hvorover det kunde raade. Om at senere hen nye ætter kunde opstaa i nogen større udstrækning, kunde der under disse forhold vanskelig blive tale. Landets jordegods var hverken tilstrækkelig stort eller tilstrækkelig rigt til at kunne tillade dette. Krongodset var neppe blevet formindsket, snarere forøget under borgerkrigene. Kirkens eiendomme bleve uophørlig forøgede gjennem testamentariske gaver, og hvad der en gang var kommen i kongedømmets eller geistlighedens besiddelse, blev neppe uden i meget sjeldne tilfælde atter bragt ud deraf. De gamle ætter, som kunde hævde sin stilling og de dermed følgende traditioner, vaagede vistnok med streng omhu over, at det jordegods, som tilhørte deres kreds, vedblev at tilhøre denne, og naar de havde afstaaet noget til kirken, have de sikkerlig snart igjen sørget for at erstatte det derved lidte tab.

Under de store høibaarne ætter havde man rigtignok efter al rimelighed fra gammel tid af et ikke ringe antal ætter, som dannede et overgangsled mellem hine og folkets store masse, og som maaske ogsaa for en del vare sidegrene af de første. Af disse kunde nok altid enkelte efterhaanden arbeide sig op i første linje. naar de støttedes af gunstige omstændigheder og kom i besiddelse af større eiendomme. Herpaa haves der ganske vist exempler. Ligeledes kunde de ogsaa tildels være traadte i uddøende gamle slægters sted gjennem forbindelser paa spindesiden. Men naar saadant indtraf, afbrødes i grunden et led i den underbygning, hvorpaa det gamle aristokrati hvilede. Paa den anden side maatte ogsaa saadanne mindre høitstaaende

---

folk seksti hirdmænd og otte lendermænd. I slaget ved Fimreite faldt der ogsaa paa denne konges side adskillige høiættede mænd, der navngives i Sverres saga.

ætter, der vare henviste til et ringere jordegods, i mange tilfælde synke ned i de lavere samfundsklasser. Ogsaa dette maatte have den samme virkning.

Hvad der oprindelig havde givet det gamle norske aristokrati dets betydning og indflydelse i samfundet, var netop for en stor del det nære forhold, hvori det stod til sine omgivelser. Fra disse skiltes det fra først af ikke ved nogen stærkt fremtrædende kløft. Tværtimod laa det ene samfundslag nær til det andet, og de følte sig vistnok alle i en indre forbindelse med hverandre. Lendermandsaristokratiet havde under sig en række anseede ætter, hvorfra man igjen gradvis sank ned til den store masse, dog uden at der paa noget sted lod sig trække skarpe grænser. Men en saadan samfundsorden kunde ikke længe opretholdes. Den jævnt fremskridende udvikling medførte en stigende adskillelse mellem de enkelte samfundslag. De høiere hævedes i veiret, medens de lavere trykkedes ned, og de sociale uligheder begyndte at gjøre sig gjældende med stedse større kraft. Som en følge heraf begyndte de gamle forudsætninger for det høiere aristokratis stilling i samfundet ogsaa paa denne maade at forrykkes.[1] Den en gang aabnede kløft maatte senere stadig udvides, og om ogsaa dette kun gik langsomt, synes det dog, som om det maa have ligget i forholdenes medfør, at de nedlagte spirer til udviklingen af et virkeligt høiaristokrati maatte slaa rod. Men dermed var ogsaa grundlaget for de

[1] Smlgn. J. E. Sars, anf. s. II, s. 21 flg. Som en saadan anseet, mindre høibyrdig æt kan man maaske f. ex. betragte »Varteigsmændenes æt« i Borgesyssel, der udtrykkelig omtales i sagaerne som en »god æt«. Til den hørte Inga, kong Haakon Haakonssøns moder, og Audun i Borg. I den samme del af landet finder man ogsaa samtidig »Guthorm Graabardes æt«, hvortil hørte bonden Erlend af Husabø, der var kong Sverres frænde. Disse ætter have maaske begge staaet paa det samme trin i samfundet. — Audun i Borgs datter har rimeligvis været indgiftet i en af de fornemste ætter i Fjordene, og hendes søn synes at have været den i dette tilfælde efter morfaderen opkaldte Audun Hugleikssøn Hestakorn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 351 flg. Saafremt denne sidstes æt har hørt til de mest høibyrdige paa den kant af landet, hvor den havde hjemme, har det maaske nærmest været Audun i Borgs slægtskab med kongehuset, der bragte hans datter dette giftermaal. Men hans æt kan dog ogsaa have talt lendermænd i sin midte og have været ialfald nogenlunde jævnbyrdig med den for øvrigt ubekjendte slægt, hvortil Audun Hugleikssøn hørte.

fornemme ætters magt og indflydelse blevet et andet, end det oprindelig havde været.

Jo mere der aabnede sig en saadan kløft, desto mere maatte den egentlige høiadels fornemhed vinde i ydre anseelse. I forbindelse med dens forøgede rigdomme kan dette have givet dens kreds en ny glans, der, om den end var meget forskjellig fra den tidligere, dog ikke derfor behøvede at være mindre stærk. Folkets opfatning af samfundet var visselig fremdeles af den art, at den blev gunstig for en almen anerkjendelse af en saadan høiadels fremtrædende stilling i dette. Forudsætningen om, at de gamle, gode ætter vare de første, holdt sig tiltrods for alt. Skjønt borgerkrigene ved sine resultater tildels maa have fremkaldt voldsomme brud paa denne, sees den dog snart igjen at have vundet fornyet styrke, og den maa da ogsaa have bidraget til at fæste det nye grundlag, hvorpaa høiadelen var henvist til at bygge sin magt. Magnus Lagabøters lovgivning anerkjendte udtrykkelig (hirdskraaen, kap. 49) som *forn siðr*, at hirden skulde hente sin tilgang fra *góðum ættum*. Udtrykket var ganske vist noget ubestemt efter sine ord.[1] Men det er dog neppe uberettiget at fortolke det saaledes, at der ogsaa til oprykning i en af de høiere klasser af hirden som oftest fordredes jævnbyrdighed med denne i de foregaaende slægtled. En saadan regel kunde visselig ikke altid overholdes, og det norske aristokrati har ikke heller nogensinde kunnet hævde sin helt ublandede sammensætning. Men alligevel var det ikke let at trænge ind i dets kreds, der ligesaa meget holdtes sammen ved egne traditioner, som ved de øvrige samfundsklassers respekt, og deri laa ogsaa en vægtig hindring for, at nye elementer i større udstrækning kunde optages mellem de gamle ætter som deres fuldstændige ligemænd.

Endnu i det 14de aarhundrede ser man en æt som den rige, der havde sit sæde paa Finnen, aldrig naa over de lavere rangklasser, og tiltrods for sine store besiddelser hæves den først langt nede i tiden op i den høieste derved, at dens sidste kvindelige ætling bringer dens betydelige eiendomme som medgift til en endnu fornemmere mand. Denne æt var neppe tid-

---

[1] Disse ord maa rimeligvis tages i en meget udstrakt betydning. I kongesagaerne om Sverre og hans efterfølgere omtales saaledes hirdmænd, der tilhørte meget forskjellige samfundslag. Eyjulf Havlessøn var søn af en bonde. En anden hirdmand var søstersøn af selve Paal Vaagaskalm.

ligere, tiltrods for sine store besiddelser, bleven indgiftet i nogen af de første i landet.

Hvor der tilsyneladende kan være fremkommet en aldeles ny æt, maa man ikke heller lade sig skuffe deraf. Der fremtræder neppe nogen mere betydelig ny æt, om hvilken det med fuld sikkerhed kan siges, at den ikke gjennem agnatiske eller kognatiske led har havt tilknytning til de gamle, som til samme tid forsvinde af historien. Kilderne ere af den beskaffenhed, at der ved overgangen fra sagatiden til diplomtiden kun vanskelig lader sig fremtrække noget mere omfattende genealogisk apparat. En æt som Losneætten kan saaledes meget godt være en umiddelbar fortsættelse af en ældre lendermandsæt,[1] og om andre er der god grund til at formode, at de ialfald paa spindesiden nedstamme fra saadanne. Giftermaal var vistnok efter al sandsynlighed altid den nemmeste udvei til at slippe ind i den sluttede kreds, og tillige den, som nærmest var anvist efter folkets hele opfatning af disse forhold. Men denne vei stod ikke aaben for alle og enhver.

Fra et meget bredt grundlag af var saaledes det gamle norske aristokrati allerede i den anden halvdel af det 13de aarhundrede svundet betydelig ind, uden at der viste sig noget tegn til, at alle de gamle ætters pladse skulde besættes med nye. Dette er et moment af megen betydning, hvor det gjælder at besvare spørgsmaalet, om dette aristokrati formaaede at benytte det grundlag, som den nye samfundsorden bød det, til at skabe sig en politisk indflydelse gjennem udviklingen af institutioner, som vare i overensstemmelse med denne. Foreløbig syntes det ialfald at have en tendens i denne retning og at ville indtage en ny plads i det omdannede samfund, afpasset efter de nye forhold. Herunder mødtes vistnok baade kongedømme og aristokrati, og naar der under Magnus Lagabøters styrelse foregaar to iøinefaldende forandringer i det norske aristokratis ydre stilling, da ligger det nær at slutte, at dette lige meget er fremgaaet af bestræbelser fra begge sider.

---

[1] Uagtet det virkelig synes rimeligt, at denne i det 14de og 15de aarh. meget fremtrædende rige æt er af betydelig større ælde, kan man dog ikke ubetinget antage dette, og det er saaledes ikke rigtigt uden videre at opføre dens formand som repræsentant for en af de gamle storætter, saaledes som det sker hos J. E. Sars, anf. st. II, s. 395. Man kunde tænke paa, at Philippus Erlendssøn, Losneættens ældste kjendte medlem, var en søn af den Erlend Raude, som var med paa toget til Skotland i 1263.

Den ene af disse bestod deri, at de gamle værdighedsnavne, lendermand og skutilsvend, ombyttedes med de nye, fra udlandet hentede, baron og ridder. Intet af disse var tidligere aldeles ubekjendt i Norge. Allerede i Haakon Haakonssøns tid forekommer exempler paa, at lendermænd i latinske dokumenter nævnes som *barones*,[1] og i Kongespeilet sammenlignes de norske hirdmænd med udlandets riddere. Den egentlige hirdmandsklasse fik ved denne leilighed neppe nogen særegen ny titel; men det kan ikke have varet længe, forinden man som saadan har anvendt titelen væbner (eller svend), paa Latin *armiger*.[2] Baroner og riddere fik prædikatet »herre«. Efter beretningen i de islandske annaler skal dette være skeet i 1277. Dog er det muligt, at disses beretning kun gjælder herretitelen, medens ialfald barontitelen *(barones rikissins)* allerede forekommer i offentlige dokumenter fra 1273.[3]

Den anden forandring, som under Magnus Lagabøter foregik med aristokratiets stilling, bestod i den ledingsfrihed, som han tilstod dets medlemmer, og hvorigjennem der dannedes et personligt »frelse«, svarende til det arvelige, som uddannede sig i nabolandene. Som betingelse for denne frihed krævedes kun, at vedkommende var optagen i hirden. Fritagelsen for at yde leding maa, efterat denne ydelse fra en personlig var gaaet over til en reel, have staaet som en lokkende opfordring til at søge adgang til den kongelige hird, og antallet af haandgangne mænd har derfor sandsynligvis efter denne tid været i stigende. Man lod sig optage i hirden for at komme i besiddelse af de dermed følgende fordele, og hirdens medlemmer bleve saaledes en formelig adelsstand, der rigtignok i principet

---

[1] Smlgn. f. ex. pavebulle af 3 Novbr. 1246.. Dipl. Norv. I, no. 31.

[2] Den første gang, denne titel med bestemthed lader sig paavise, er vistnok ved fredsslutningen i Kjøbenhavn 1309. Dipl. Norv. IX, no. 82. Ved en saadan leilighed kunde det dog antages, at den var indkommen for at give de der tilstedeværende Nordmænd den samme værdighed, som de danske, med hvem der forhandledes. At dette imidlertid ikke kan have været tilfældet, viser sig bl. a. deraf, at man allerede i 1310 i et brev fra Valdres, der er udstedt af hr. Sighvat paa Leirhol og nogle andre, mellem disse træffer en Lodin Thorkelssøn, der paa sit segl kalder sig *armiger*. Dipl. Norv. II, no. 101. Titelen har altsaa paa den tid virkelig været brugt i Norge og maaske ikke længere været sjelden.

[3] Annales Islandici, s. 154; Norges gamle love, II, s. 475. Ogsaa titelen »herre« forekommer tidligere nogle enkelte gange. Saaledes kaldtes Philippus baglerkonges broder »hr. Andres«.

kun skulde have personlige fordele, men som dog lige fra begyndelsen af havde meget gode betingelser for at kunne udvikle sig til en arvelig samfundsklasse. Inden hirden gaves der igjen grader, fra kjertesvendene og op til baronerne, inden hvilke man kunde rykke op, dog neppe uden vanskeligheder, saafremt man ikke tilhørte en slægt, som allerede forhen havde havt medlemmer i den samme grad.[1] For at blive baron maatte der ialfald udfordres et særligt held, naar man ikke var søn af en, der selv havde opnaaet denne værdighed. Grundsætningen om »de gode ætter« blev sikkerlig endnu iagttagen fra øverst til nederst, i en forskjellig betydning for hver grad inden hirden. Virkningerne af disse nye forhold kunne dog ikke rigtig maales forinden et stykke ud i det følgende aarhundrede, da kilderne begynde at flyde mere rigelig og levere et bedre materiale for undersøgelser af denne art, end det, som findes for det trettende.

Hvad der her er det væsentlige, er det, at der ved kong Magnus's foranstaltninger blev banet vei for det gamle aristokratis endelige overgang til et af samme sort, som forekommer i nabolandene og i det øvrige Europa. Der blev ved disse foranstaltninger ikke lagt voldsom haand paa det bestaaende, ikke rokket ved den stilling, som lendermændene før havde indtaget. I det sted erholdt disse forøget ære og ydre glans ved de nye værdighedsnavne, som bleve dem tillagte af Magnus Lagabøter, paa samme tid, som dette ogsaa maatte blive tilfældet for det af dem omgivne kongedømme. De nye fordele, som tilsikredes rigets høibaarne og høitstaaende mænd, vare knyttede til forudsætningen om, at de stode i kongens personlige tjeneste. Forsaavidt nærmede altsaa nu aristokratiet sig til at blive en kongelig tjenstadel. Men da tillige den gamle grundsætning om de gode ætter opretholdtes, blev derigjennem ikke gjort noget forsøg paa at skabe et nyt aristokrati af andre klasser i samfundet. I virkeligheden var det blot det gamle aristokrati, som bragtes over i et nyt forhold i samfundet derved, at der til den gamle forudsætning om den gode byrd føiedes en ny, at man maatte staa i kongens personlige tjeneste for at kunne nyde godt af de deraf følgende fordele. Hvad herved var Magnus Lagabøters verk, var egentlig blot de fordele, som bødes enhver, der traadte ind i hirden. Selve den ting, at lendermændene

[1] Der lægges fremdeles, ligesom tidligere, vægt paa, at en hirdmand var lendbaaren. Smlgn. s. 34.

i en større udstrækning søgte forøget glands ved at træde i et nært og underordnet forhold til kongedømmet, udenfor det, hvori de som medlemmer af hirden stode til dettes personlige repræsentant, var allerede af ældre datum. Lendermændenes værdighed var gaaet over til en titel, der var forbeholdt de høibaarne ætter, men som ikke hindrede dens indehavere fra at overtage stillinger, som efter den gamle opfatning skulde være uforenelige dermed.[1] Nu blev den noget reelt.

I hvilken udstrækning de af Magnus Lagabøter tilstaaede personlige fordele have virket til at fremkalde forøget tilstrømning til den kongelige hird, lader sig naturligvis ikke afgjøre med paalidelighed. Men naar der i den følgende tid optræder mange hirdmænd, om hvem der er al grund til at antage, at de kun sjelden, om overhovedet nogensinde, have gjort tjeneste hos kongen, er det sandsynligt, at der virkelig er foregaaet en betydelig udvidelse af hirdmændenes antal. Hirden er saaledes nu maaske bleven rekruteret mellem videre kredse, end før var tilfældet, selvfølgelig dog kun af gode ætter. Saadanne gaves visselig ogsaa endnu i et ikke ringe antal udenfor lendermændenes kreds.[2] Dels har det været sidelinjer af de store ætter, dels virkelige hauldsætter, der i ælde, om just ikke altid i rigdom, kunde kappes med hine, som paa denne maade afgave det forøgede personale, der traadte ind i hirden og derved opnaaede de nye rettigheder. Idet alle disse gjennem privilegiernes særegne art bleve stillede paa omtrent samme fod som lendermandsætterne, blev det grundlag, hvorpaa aristokratiet hvilede, atter gjort bredere. Dette fik saaledes leilighed til at erholde sig tilført forøget livskraft og derved efterhaanden skyde nye spirer. Efter hvad man kjender af Magnus Lagabøters karakter, er der ingen grund til at formode, at han derved har tænkt

---

[1] Smlgn. J. E. Sars, Udsigt over den norske historie, II, s. 372.

[2] Nogen middelstand i dette ords moderne betydning kjendte det gamle norske samfund kun ufuldstændig. Derimod maa der til alle tider have været grader inden dets aristokratiske lag, af hvilke de laveste kun ved ubetydelige forskjelligheder vare skilte fra den store masse Man kunde derfor nok tale om en jordeiende middelstand, som altid havde holdt sig, om den ogsaa havde lidt under det høie aristokratis tendens til at udvide sig — og af denne er der vel ogsaa altid tildels hentet hirdmænd. Naar nu hirden under eller efter Magnus Lagabøter modtager en forøget tilstrømning, er det altsaa tildels denne middelstand, der skaffer en saadan. I Sverres tid er Eyjulf Havlessøn et fremtrædende exempel paa en anseet hirdmand af bondeæt. Jvfr. s. 34.

paa at skabe den gamle høiadel farlige rivaler. Saafremt han har havt klare forestillinger om de fremtidige mulige følger af det skridt, han gjorde ved til høibyrdigheden at lægge et nyt grundlag for adelen, har det snarere for en del været hans hensigt at give de gode ætter, som ikke vare repræsenterede i lendermændenes kreds, lettere adgang til at opretholde sin stilling i samfundet og støtte en samfundsklasse, hvori kongedømmet kunde finde hjælp under den fortsatte gjennemførelse af de grundsætninger, som det havde ført frem til seier. For denne samfundsklasse medførte de fordele, som nu bleve tilstaaede hirdens medlemmer, vigtige følger. Den fik det ydre præg paa at være en adel; den blev henvist til at arbeide paa at gjøre de ny opnaaede fordele arvelige og sikre sig en fast stilling, som lavere adel. Om den end ikke kunde tænke paa at maale sig med de første slægter i landet, over hvis oprindelse der endnu tildels hvilede en sagnhistorisk glans, blev den dog i alle fald gjennem sine privilegier skilt fra folkets øvrige masse, saalænge den kunde opretholde disse. Det var en samfundsklasse, der var henvist til at indtage en lignende mellemstilling, som de gamle haulder i sin tid havde gjort. Medens disse alene havde støttet sig til sin gode byrd og traditionen, kom der for deres nye arvtagere et andet moment til i de dem tilstaaede privilegier. Hvad der skede med lendermændene, skede ogsaa med de andre samfundslag, hvoraf den hele hird rekruteredes. Nogen øieblikkelig virkning paa lendermændenes eller baronernes kreds kan dette ikke have havt. Den stod fremdeles lige høit og var i besiddelse af de store formuer. Den kunde saaledes foreløbig uden frygt se paa andres mulige forsøg paa at nærme sig op imod den. Men dog var der givet disse andre alle ydre betingelser for at hæve sig op, saafremt de kunde skaffe sig alle de indre.

Hirdmandsklassens eller den lavere adels opnaaelse af en delvis ledingsfrihed aabnede en mulighed for, at den engang begyndte adskillelse mellem de høiere lag af samfundet ialfald for en tid kunde stanse. Denne klasse blev derved i virkeligheden løftet i veiret, og dens mere udmærkede stilling i samfundet blev bygget paa en grundvold, der svarede til den, hvorpaa de høieste klasser for eftertiden tildels maatte bygge sin egen indflydelse. Ved denne forandring kan de mindre ætters forsvinden være bleven udsat, idet deres medlemmer derved fik en ydre opfordring til at hævde sin stilling. At de have fulgt denne, maa antages som ganske sikkert. I den følgende tid

optræder der i flere bygder et temmelig betydeligt antal af saadanne ætter, der tilhøre et mellemlag mellem høiadelen og det øvrige folk, og hvis medlemmer som hirdmænd føre skjoldmærker, der skille dem ud fra det sidste.

Paa denne maade kunde adelen tilsyneladende atter for længere tid sikres et varigt underlag, fra hvilket med tiden dens uddøende grene kunde fornyes. Kredsen af de ætter, som paa nogen maade kunde henregnes til aristokratiet, blev derigjennem fæstnet i sin videste udstrækning, og der aabnedes dem alle adgang til at erholde et iøinefaldende stempel paa sin gode byrd. Fra lovgivningens side var ialfald alt gjort for at danne et aristokrati, der havde sit grundlag i hirdmandsklassen og mod oven løb ud i de ætter, hvis første medlemmer vare baroner og riddere.

Samtidig med, at de nye privilegier i almindelighed skjænkede de samfundsklasser, der havde sine repræsentanter i hirden, en fremtrædende stilling fremfor det øvrige folk, maatte ganske vist ogsaa de fornemste hirdklasser ved sine nye værdighedsnavne endnu hæves et trin i veiret over sine omgivelser. Uagtet det er rimeligt, at hensynet til den ydre glans herved kan have havt megen betydning, er det vel neppe alene dette, som har bragt Magnus Lagabøter til at indføre de nye titler. Men hvilke disse andre hensyn kunne have været, derom savnes nærmere oplysninger. Hvis man kan lægge nogen vægt paa det udtryk, som en enkelt gang i et offentligt aktstykke forekommer om den første af disse nye klasser, ***barones rikissins***,[1] da kunde man nærmest opfatte det, som om hensigten med den hele forandring havde været den, at lendermænd og skutilsvende fra nu af som indehavere af de høieste værdigheder udtrykkelig skulde fremhæves som rigets dignitærer. En saadan slutning vil dog ikke være aldeles paalidelig. At man ved denne leilighed har villet følge udlandets exempel, er naturligt nok; men der kan dog neppe fra de fremmede forbilleder hentes nogen sikker opfatning af, hvad der nærmest tilsigtedes med den officielle indførelse af baron- og ridder-titelen i Norge. Derimod er det ganske naturligt, at disse titler for sine indehavere kunde blive en opfordring til at forsøge paa at opnaa en stilling, som svarede til den, der i andre lande indtoges af de samfundsklasser, som der repræsenteredes af baroner og riddere. Med andre ord, for aristokratiets fortsatte udvikling kunne de have havt megen betydning og vilde havt dette i en endnu

[1] Norges gamle love, II, s. 475. Smlgn. s. 36 med note 3.

høiere grad, hvis der havde været bedre økonomiske betingelser tilstede for at bygge dette paa et noget fastere grundlag.

Skridt for skridt havde nu det norske aristokrati forandret sin karakter. Lendermandsætternes tal var efterhaanden af forskjellige grunde smeltet sammen, uden at den forøgelse, deres kreds fik efterhaanden gjennem optagelsen af nye elementer, havde kunnet opveie dette tab. Men samtidig vare deres rigdomme forøgede paa en saadan maade, at de kunde optræde i overensstemmelse med tidens krav. Deres tidligere stilling som et lokalaristokrati var i begreb med at tabe sig. Flere af disse ætter havde faaet sine besiddelser udstrakte over mange og vidløftige landsdele, hvis interesser de ikke kunde repræsentere paa samme maade, som de ældre lendermænd. I det sted gik de over til at være et virkeligt rigsaristokrati, et høiaristokrati, som gjennem de af Magnus Lagabøter indførte nye værdighedsnavne fik sit ydre stempel. Under dette stod fremdeles et ganske betydeligt antal af ætter, som nød en stor anseelse i sine bygder, og som dertil af Magnus Lagabøter havde opnaaet privilegier, der skilte dem fra det øvrige folk. For en stor del have disse rimeligvis været gamle, tildels endog beslægtede med lendermandsætterne, uagtet de ikke kunde stille sig ved disses side.

Her syntes der virkelig at være skabt et grundlag for udviklingen af tilsvarende samfundsklasser af dem, som paa samme tid voksede frem i England. Det nye aristokrati var i Norge udgaaet af det gamle, men stod alligevel paa en helt anden grund. For at opnaa ny politisk indflydelse var det henvist til at benytte de dermed følgende udgangspunkter. Et saadant havde det i det kongelige raad, der netop paa samme tid udvikledes til en af rigets institutioner. Skjønt udviklet i monarkiets interesse, var dog dette skikket til at blive et naturligt organ for et rigsaristokrati, især naar det støttedes til et større raad, et overhus, et *parliamentum generale*. Norges historie efter Magnus Lagabøters død viser, at det ikke manglede paa bestræbelser for at sikre det høie aristokrati en politisk indflydelse ad denne vei. Men naar der alligevel ikke kom noget ud deraf, da er grunden hertil for en væsentlig del netop at søge deri, at aristokratiet paa grund af landets særegne forhold blev henvist til at danne en liden kreds, som tiltrods for enkelte af sine medlemmers rigdomme dog ikke kunde hævde sin stilling som en stærk stand i riget. Aristokratiet fortsatte, som det en gang var begyndt. Antallet af dets ætter svandt

ind; men de tilbageblivende forøgede sine rigdomme og hævdede derved ialfald en høi social stilling. De mindre ætter fulgte tildels den samme vei; tildels sank de ned, og med det fjortende aarhundrede viser der sig ogsaa i deres rækker en stærk tilbagegang, idet de synke ned i den almindelige bondestand. Høiaristokratiets underbygning blev derigjennem paa ny forrykket, ligesom vanskeligheden ved at skaffe det ny tilgang derved forøgedes. Om at skaffe sig politisk indflydelse, som den første rigsstand, kunde der for det under disse omstændigheder blot i forholdsvis ringe grad blive tale. Under saadanne forhold er det, rigsraadet træder ind i historien og modtager sin første udvikling.

III.

Raadets udvikling i kong Erik Magnussøns tid, 1280—1299.

Formynderstyrelsen efter kong Magnus Lagabøters død. — Denne har megen betydning for udviklingen af det kongelige raad. — Aristokratiet faar for en tid magten. — De nyeste anskuelser herom. — Aristokratiet begik intet feilgreb ved at optage Sverres program. — Dets ledere maa ikke undervurderes. — Et forbund mellem aristokrati og hierarki havde i 1280 ikke store udsigter for sig. — Aristokratiet var i sin optræden meget voldsomt. — Høvdingemødet i Bergen 1280. — Kroningseden. — Kongens verdslige raadgivere. — Raadets samtykke paaberaabes for første gang ved en regjeringshandling. — Den store retterbod af 1280. — Raadets optræden ved forhandlingerne om kong Eriks giftermaal. — Kongens høieste raad i 1282 og hertug Haakons stilling ved den i dette aar udstedte retterbod for Bergen. — Fællesskab i formynderstyrelsen. — Kongen og hertugen blive myndige. — Hertugens formodede selvstændighed. — Enkedronningens og kongens omgivelser bevare sin indflydelse over denne. — Kong Eriks »egentlige raad« i 1285. — Biskop Narve, abbed Erik og provst Erlend. — Spørgsmaalet, om »det egentlige raad« udelukkende har havt faste medlemmer, som vare udnævnte dertil en gang for alle. — Udtrykket *vera i konungs garði*. — Maaske har det egentlige raad i regelen havt tolv medlemmer, af hvilke igjen et mindre antal altid var personlig tilstede hos kongen. — Raadet har nu vundet i fasthed. — Baronernes selvskrevne ret til at være kongens raadgivere hindrer det dog fremdeles i at opnaa en fuldstændig udvikling. — Raadets deling mellem kong Erik og hertug Haakon. — Raadets optræden som samlet helhed. — Kanslerembedets deling. — Audun Hugleikssøn kongens *secretarius*. — Alf Erlingssøn jarl.

Under Magnus Lagabøters sønner fremtræder raadet pludselig med en langt større magtfylde, end tidligere; tildels viser det sig ogsaa i klarere omrids. Raadet stod nu med en gang ved siden af enkedronningen, den danske Ingeborg, som den ledende magt i staten, idet rigsstyrelsen under kong Eriks og hertug Haakons umyndighed var overdragen til en formynderstyrelse, i hvilken den afdøde konges dronning stod som konge-

dømmets repræsentant, medens den egentlige regjering besørgedes ved medlemmer af det kongelige raad. Om ordningen af denne formynderstyrelse savnes forøvrigt i kilderne bestemte oplysninger. Forsaavidt det kan antages, at den afdøde konge derom har givet nærmere bestemmelser, som siden havde været fulgte, da er det rimeligt, at disse have havt sine forbilleder i udlandets større statssamfund. Da det ialfald synes, som om Magnus Lagabøter før sin død har truffet nye bestemmelser om sine sønners myndighedsalder, afvigende fra de ældre,[1] er der intet i veien for at antage, at han da med det samme kan have givet regler for den maade, hvorpaa formynderstyrelsen skulde sammensættes og udøve sin myndighed.

Selv om dette ikke er bleven gjort, var det imidlertid en selvfølge, at rigsstyrelsen under kongens mindreaarighed maatte ledes af hans omgivelser. Tidligere, naar der havde været en umyndig konge, havde det været lendermændene, som raadede for styrelsen.[2] Nu traadte baronerne i deres sted. Men da en styrelse af alle disse paa én gang ikke vel var mulig, og da det heller ikke stemte med tidens krav at overlade den til de baroner, som tilfældig vare tilstede, maatte det snevrere kongelige raad af sig selv træde ind som den myndighed, der ledede den egentlige regjering. Dette maatte da tillige faa en fastere karakter, end det tidligere havde havt, og fremfor alt tage en mere levende del i den personlige udøvelse af regjeringen, end det før havde gjort. Hos den umyndige konge maatte der saaledes af mange grunde altid være nogle af dets medlemmer tilstede, medens andre af disse blot indfandt sig til de tider, da deres nærværelse var nødvendig. Endelig var der ogsaa adgang til at afholde et møde af samtlige baroner og riddere, af det store kongelige raad, der havde afgjørelsen af de vigtigste statssager.

---

[1] Smlgn. herom, hvad der anføres af P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 227 flg., 118 og 120. — I biskop Narves vidnesbyrd af 17de Marts 1281 heder det: *usqve dum memoratus dominus rex ad annos perveniret discretionis.* Dipl. Norv. III, no. 21. Da dette gjælder begivenheder, som forefaldt om sommeren 1280, er det dog muligt, at de omtalte *anni discretionis*, som kongen skulde opnaa, kunde regnes fra hans fyldte 12te aar, der var den myndighedsalder, som stemte med »de ældgamle norske vedtægter«. (Smlgn. P. A. Munch, anf. st. IV, 2, s. 2). Efter kongens ægteskabskontrakt synes det, som om det fyldte 14de aar har været betragtet som hans myndighedsalder.

[2] Smlgn. R. Keyser, Efterladte skrifter, II, s. 43.

En saadan ordning var den, som nærmest frembød sig under de daværende forhold. Hvorvidt der af den foregaaende konge har været givet udtrykkelige regler derfor, eller ikke, har her kun liden betydning, idet styrelsens grundtræk vare givne paa forhaand. Magten gik ved en umyndig konges tiltrædelse af landsstyrelsen naturlig over til de samfundsklasser, af hvilke raadet blev sammensat, og idet nu dette blev udøveren af de regjerendes vilje, vandt det selv i fasthed. Formynderstyrelsen har for raadets udvikling havt en stor betydning, saa meget mere, som alt tyder paa, at den samme ordning i alt væsentligt er vedbleven at bestaa, ogsaa efterat kong Erik var bleven myndig. De former for styrelsen, som en gang vare komne i gang, synes ikke at være lagte tilside, da kongen selv overtog regjeringen. Formynderregjeringen gik derved kun over til at være hans indflydelsesrige raadgivere, og kongens moder kunde endog efter som før vedblive at indtage en fremragende plads i styrelsen. Ligesom kongen paa en tid, da han utvivlvsomt var umyndig, kunde udstede breve i sit eget navn uden at nævne sine formyndere, saaledes blev der ogsaa, da han utvivlsomt var myndig, anvendt de samme former ved udfærdigelsen af breve, som de, der almindelig benyttedes paa den tid, da han ikke selv kunde have nogen indflydelse paa regjeringen. Formynderstyrelsen var et raad, der paa kongens vegne regjerede landet. Senere øvede det samme raad som kongens raadgivere og veiledere en indflydelse, der neppe var meget mindre. Formynderstyrelsen havde i kong Eriks raad sin umiddelbare fortsættelse, og der har neppe været nogen større forskjel mellem grundtrækkene for begges organisation. Saaledes kan rimeligvis det, som vides om det kongelige raads ordning efter kongens opnaaelse af den myndige alder, i det væsentlige antages at gjælde ogsaa for den forudgaaende tid.

Formynderstyrelsens tid var det yngre aristokratis magtperiode. Baronerne traadte nu med ét frem for at benytte sig af de fordele, som situationen bød dem. De optoge kongedømmets traditionelle kamp mod hierarkiet, men rimeligvis mere med sine egne end med kongedømmets interesser for øie. Kampen stod nu mellem hierarki og aristokrati, og det sidste optog for egen regning monarkiets program. Dermed maatte det staa sin prøve, hvorvidt aristokratiet kunde gaa ind i den stilling, som nu var bleven det anvist, og fra dette udgangspunkt tilkjæmpe sig en fornyet politisk indflydelse i det omdannede samfund. Begyndelsen var unegtelig lovende for aristokratiet, som med

et paafaldende sammenhold, kraft og energi stillede sig imod hierarkiet og trængte dette tilbage.

En nyere forfatter[1] har herom udtalt sig i følgende ord: »*Alene under formynderstyrelsen efter Magnus Lagabøters død se vi stormændene staa enig sammen og forfølge med klarhed og styrke gjennemførelsen af et bestemt politisk program. Men dette program var kongedømmets og ikke noget for dem eiendommeligt; det var Sverres politiske grundsætninger og ikke hans modstanderes, af hvilke formynderstyrelsens medlemmer viste sig gjennemtrængte, idet de saa ivrig stillede sig i veien for erkebiskop Jons hierarkiske tiltag. Intet godtgjør klarere end dette, hvor fuldstændig det gamle lendermandsparti var bleven sprængt, hvor lidet traditionerne fra dets herskende dage i virkeligheden have havt at betyde, hvorledes under de gamle former en helt ny aand havde gjort sig gjældende. Aristokratiet kunde ikke opnaa at blive en selvstændig magt i staten uden i forening med geistligheden; de to vare naturlige allierede i erkebiskop Jons og Audun Hugleikssøns tid, som i Erling Skakkes og erkebiskop Eysteins. Naar desuagtet repræsentanterne for de store ætter paa en tid, da de havde fuldkommen frie hænder, i stedet for at søge at komme til forstaaelse med hierarkiets forkjæmpere, stødte disse fra sig og enig sluttede sig om de monarkiske interesser som om sine egne: er det et vidnesbyrd om, at den indre sammenhæng mellem dem og deres forgjængere i det 12te aarhundrede, hvis værdighedsnavne de bare, og hvis blod for en del randt i deres aarer, var brudt, og at, hvad enten de efter kjødet vare ætlinger af Magnus Erlingssøns høibyrdige tilhængere eller af de stavkarle, der gjorde sin lykke ved at følge Sverre, saa stammede de aandig allesammen fra disse sidste.*«

Efter den opfatning, som har dikteret disse ord, skulde det altsaa have været et misgreb af det norske aristokrati, at det efter Magnus Lagabøters død optog kampen mod hierarkiet paa grundlag af det program, som først var fremsat af Sverre. Dette skulde være et brud med dets egne gamle traditioner fra den første halvdel af borgerkrigene. Men en saadan mening holder neppe stik, naar den undersøges nærmere.

For det første er derved ikke taget hensyn til aristokratiets økonomiske evne til at holde sig frem i en kamp om magten i staten, — noget som i middelalderens politiske historie aldrig

---

[1] J. E. Sars, Udsigt over den norske historie, II, s. 377 flg.

kan lades ud af betragtning. Dernæst gaar denne anskuelse ud fra, at aristokratiets traditioner altid maatte lede til, at ogsaa de forudsætninger, hvorunder det kjæmpede for magten, maatte være de samme. Saafremt dette var rigtigt, havde et norsk aristokrati i grunden ikke havt meget at kjæmpe for i det 13de aarhundrede, efterat den gamle samfundsorden havde veget pladsen for den nye. Men dette var ingenlunde tilfældet.

At aristokratiet til sit politiske program tog Sverres, var fra dets side intet feilgreb. Ved Magnus Lagabøters død var det sat i høisædet, som monarkiets formynder, og naar baronerne skulde benytte, hvad dermed fulgte, maatte de først og fremst gjøre monarkiets program til sit. Den enighed, hvormed baronerne optoge kampen mod monarkiets gamle modstandere i hierarkiet, kan ialfald være et bevis for, at de fattede sagens betydning. Om at gaa tilbage var der ikke tale. Den indflydelse, som i længst henrundne dage var bleven øvet af lendermandsklassen, kunde ikke gjenerhverves paa det gamle grundlag. Alene ved at erkjende de resultater, som en gang vare opnaaede ved kongedømmets seier, kunde aristokratiet paa ny vinde magten. Det maatte arbeide paa at høste, hvad monarkiet havde saaet, og derfor var det ganske naturligt, at det »sluttede sig om monarkiets interesser som om sine egne«.

Men deraf følger ikke, at dette kan opfattes som et tegn paa et brud med fortiden, eller at det gamle lendermandsparti var bleven pludselig sprængt. En ny aand havde visselig gjort sig gjældende, hvilket dog ikke hindrer, at traditionerne fra gamle dage ogsaa kunde have bevaret meget af sin betydning og navnlig styrke baronernes higen efter at komme til magten. Den samme stræben gik gjennem de gamle lendermænd, som gjennem deres efterfølgere, baronerne. Men de nye tider tvang denne ind i nye former og drev den til at søge nye udgangspunkter. Bjarne Erlingssøn, Audun Hugleikssøn, Alf Erlingssøn og de øvrige stormænd, der vare samtidige med dem, vare ikke vanslægtede fra sine forgjængere. Der er netop i den fremfærd, de viste under kampen mod hierarkiet, mangt og meget, som minder om den ældre tids mænd, og det er derfor ikke berettiget at skildre dem som »aandelige stavkarle«, selv om de ikke kunde give Norges historie en anden retning. Grunden til, at den følgende tid ikke kan opvise resultater, som svarede til den begyndelse, der en gang var gjort, ligger i andre forhold, som ere antydede ovenfor. I det trettende aarhundrede kunde aristokratiet endnu i det ydre være mægtigt nok til at

træde frem med politiske krav. Senere blev imidlertid dets sammensvinden alt mere og mere tydelig, og dermed blev det hurtig bragt i en saadan stilling, at det ikke længer kunde nære lignende tendenser.

Et forbund mellem aristokrati og hierarki i 1280 var vistnok ogsaa en ting, der paa det nærmeste hørte til umulighedernes verden. Skylden for, at det ikke kom istand, kan neppe heller tilskrives baronerne, da det netop var erkebiskopen, som først aabnede kampen. En opgiven af kongedømmets program fra Sverres tid — thi det var det, som det her gjaldt — vilde have været en svaghed fra baronernes side. Hvis aristokratiet paa saadanne vilkaar havde tilkjøbt sig et forbund med hierarkiet, er det mere end tvivlsomt, om dette var blevet varigt. Interesserne vare altfor stridende til, at de i længden kunde have gaaet sammen. En anden sag er det, at udfaldet viste, at aristokratiet ikke alene var stærkt nok til at blive en selvstændig magt i staten. Hierarkiets styrke var dog endnu mindre. Havde dette besiddet større kraft, maatte det ialfald have holdt kampen ud længere, end det virkelig gjorde.[1] Udfaldet af det første sammenstød synes ikke at vidne om, at et forbund med hierarkiet kunde have tilført baronerne nogen betydelig forøgelse i deres styrke. Tvertimod bidrager dette kun til at forøge det trøsteløse billede, som Norges historie efter denne tid mere og mere kom til at frembyde. Det var, som om samfundets livsnerve var klippet over. Selv kongedømmet, som dog foreløbig havde været det seirende og under kong Haakon Magnussøn atter syntes at befæste sin seier, blev draget med ind i den forstenelse, der efterhaanden greb det hele samfund.

Aristokratiet optraadte i den tid, hvori det under Erik Magnussøns styrelse havde magten, med megen voldsomhed, og dets medlemmer synes ikke at have næret stor agtelse for den lovlige myndighed. Om der ogsaa kan være en del overdrivelser

---

[1] Skjønt vor historiske literatur i Keysers og Langes arbeider besidder to hovedverker over de kirkelige forhold i middelalderen, kan den dog ikke opvise nogen undersøgelse af geistlighedens sociale og økonomiske stilling i dens forhold til det øvrige samfund. Vore domkapitler ere saaledes endnu ikke gjorte til gjenstand for nogen monografisk behandling, og i det hele taget savne vi nærmere kjendskab til den høiere som den lavere geistligheds forhold til sine omgivelser og dens økonomiske forudsætninger i sammenligning med dens ligemænd i andre lande.

i de klager, som siden bleve førte over deres fremfærd, er det dog heller ikke tænkeligt, at disse skulde være aldeles ugrundede.[1] Det kan derfor ikke vel betvivles, at de styrende i denne tid have virket til fordel for sine rent personlige interesser, ligesom den omstændighed, at det i en tid af nitten aar blev rigets stormænd, som vare de raadende, maatte være af stor betydning for at sikre disse besiddelsen af politisk magt, hvilken igjen udøvedes gjennem det kongelige raad. Men den politiske indflydelse, som forholdene under Erik Magnussøns regjering havde lagt i stormændenes hænder, blev ikke af lang varighed; derimod bleve de følger, som denne periode havde for raadets organisation, af en mere blivende betydning. Selv efterat den følgende regjering atter havde tvunget raadet helt ind i den monarkiske samfundsorden, vedblev det dog at bestaa som en stedse mere udpræget institution, mellem hvis medlemmer man altid maa søge blomsten af det norske aristokrati. Hvad den forudgaaende tid langsomt havde forberedt, blev under formynderstyrelsen og den derpaa nærmest følgende periode forholdsvis hurtig bragt betydelig nærmere mod sin fuldstændige udvikling. Med hensyn til raadets udvikling som fast institution har det i denne tid adskillig betydning, at der netop nu ogsaa opstod faste kongelige residenser. Dermed maatte der nødvendig følge forøget behov af et fastere regjeringspersonale, og dette maatte da hurtigst ytre sin indflydelse paa raadet, der ved kongens side stod i styrelsens spidse.

Kong Eriks regjering aabnedes med et stort høvdingemøde i Bergen, hvorunder den unge konge ogsaa fik kirkens indvielse. Aristokratiet og hierarkiet havde her sat hinanden stevne, og her aabnedes den kamp, hvortil der allerede er hentydet i det foregaaende. Mellem de fornemste verdslige høvdinger var hr. Audun Hugleikssøn Hestakorn fra Jølster, en mand, der eiede meget gods i fjordene, men om hvis slægt der ellers ikke haves oplysninger. Han nævnes i det følgende aar som den, der besad den største indflydelse i raadet.[2] Fremdeles har man hr. Bjarne Erlingssøn af Bjarkø og Giske, der var repræsentant for den yngre Bjarkøæt og gjennem sit giftermaal med Margrete Nikolasdatter havde arvet Giskeættens besiddelser og saaledes vel paa sin tid maatte regnes for rigets mest

[1] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 42.
[2] *Þá var Audunn hestakorn hæstr i ráði með konunginum*, heder det i biskop Arnes saga. Biskupa sögur, I, 724.

høibyrdige og rigeste mand.[1] Ved deres side have rimeligvis ogsaa Thornbergættens med kongehuset nær beslægtede repræsentanter mødt frem ved denne leilighed, hr. Erling Alfssøn, og hans mere berømte søn, hr. Alf Erlingssøn, samt svigersønnen, hr. Thore biskopssøn, der tidligere havde været kansler, — videre den nye kansler, hr. Bjarne Lodinssøn, hr. Andres Paalssøn Plytt, hr. Hallkell Agmundssøn Krøkedans, hr. Gaut af Tolga og hr. Jon Brynjulfssøn af Kvaal. Til samme tid indfandt ogsaa erkebiskopen sig i Bergen tilligemed samtlige under ham hørende lydbiskoper — med undtagelse af biskoperne af Orknø og Grønland — for der at holde et kirkemøde. En saadan forening af et verdsligt og geistligt møde var intet nyt. Kirkelige møder ere ofte afholdte samtidig med rigsmøder og høvdingemøder, og de have endog i en ganske væsentlig grad enten dannet forbilledet for disse eller givet stødet til deres afholdelse. Det provincial-concilium, som nu afholdtes, var usædvanlig talrigt besøgt. Erkebiskopen havde nu ligesom opbudt hele hierarkiets styrke for at tilkjæmpe dette seiren, idet han troede at have udsigt til at vinde store fordele for kirken paa bekostning af kongedømmet.

Idet kampen mellem baronerne og erkebiskopen snart kom til udbrud, er det ikke at vente, at der skal findes mange spor af en administrativ eller lovgivende virksomhed fra begges side i fællesskab under dette møde. Senere hen blev spændingen mellem de to samfundsklasser, af hvilke kongedømmet hentede sine høieste raadgivere, saa stor, at geistligheden for en væsentlig del trængtes tilside og kun i ringe udstrækning øvede indflydelse paa statsstyrelsen. Dens deltagelse i raadets forhandlinger kan derfor under kong Eriks styrelse allerede af denne grund ikke antages at have været af nogen synderlig betydning, og der mærkes heller ikke synderlig til den.

I den unge konges kroningsed, som han aflagde 2den Juli 1280, lovede han bl. a. ogsaa: ***malasqve leges et consvetudines perversas, præcipue contra ecclesiasticam libertatem facientes abolere et bonas condere, prout de concilio fidelium nostrorum melius invenire poterimus*** — eller, som det sidste heder i edens norske redaktion: ***eptir þvi sem framast fám vér ráð til af***

[1] Om Margrete siges i brudstykket af kong Magnus Haakonssøns saga udtrykkelig, at hun tyktes at være det bedste gifte i landet baade for sin æts, sin rigdoms og sin skjønheds skyld.

vårum tryggastu mönnum.[1] Da kroningseden var affattet i overensstemmelse med erkebiskopens ønsker,[2] maa det antages, at der ved de i den omtalte troe raadgivere saavel har været tænkt paa geistlige, som paa verdslige, og navnlig har vel erkebiskopen gaaet ud fra, at han selv skulde være en af disse. Imidlertid synes det, som om man under de forhandlinger, der fulgte umiddelbart ovenpaa kroningen, og som indledede det endelige brud, har skilnet mellem erkebiskopen og de verdslige herrer og alene betegnet de sidste som »kongens raadgivere«. I et brev af 17de Marts 1281, der er en af de vigtigste kilder for dette tidspunkts historie,[3] siges det saaledes, at erkebiskopen efter kongens kroning havde havt *multa colloqvia cum eodem domino rege, regina et consiliariis eorundem.* Imidlertid nævnes ved denne leilighed ingen af disse kongens og hans moders raadgivere udtrykkelig ved navn, saaledes at man kan vide, hvem de have været. Eftersom splittelsen blev større, maatte ogsaa denne forskjel mellem kongens raadgivere og den høie geistlighed blive mere og mere kjendelig. Medens de første nu opnaaede en betydelig indflydelse, blev, som sagt, den sidste, næsten skudt rent tilside. Kongens verdslige raadgivere traadte nu stedse mere frem, dels paa større møder, dels i den snevrere kreds, som i egentligste forstand maa benævnes det kongelige raad og nu rimeligvis paa et par undtagelser nær ogsaa alene talte verdslige herrer som sine medlemmer.

For første gang bliver der nu tale om raadets samtykke ved en regjeringsforanstaltning. Tidligere havde det kun været forudsat, at det skulde give kongen sine raad, medens han i den almindelige opfatning stod som den, der af egen magtfuldkommenhed fattede den endelige beslutning. Under en formynderstyrelse kom dette til at stille sig anderledes. Kongens frie beslutningsret kunde da ikke for nogen staa som andet end en ren form, — forsaavidt der overhovedet blev tale om at opretholde dette ydre skin. En i hans navn offentliggjort beslutning forudsatte med nødvendighed hans formynderes samtykke, hvad enten dette var indhentet i en større eller i en snevrere raadsforsamling. Intet kunde derfor ligge nærmere,

[1] Dipl. Norv. I, no. 69. Smlgn. III, no. 21: *ut tunc* (ɔ: naar kongen var bleven myndig) *de discretorum consilio, sicut juramento in die coronationis suæ se astrinxerat, de his salubrius ordinaret.*
[2] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, 4.
[3] Dipl. Norv. III, no. 21.

end at dette ogsaa formelig maatte blive udtalt, uagtet man for øvrigt paa den tid ikke var meget nøiagtig med at fastslaa og overholde statsretslige former, som det bl. a. netop sees af det brev, hvori kong Erik meddelte den engelske konge sin thronbestigelse; dette er udfærdiget i hans navn, uden at der tales et ord om hans formyndere eller raadgivere.[1]

Maaske er den første regjeringshandling, hvorved de kongelige raadgiveres samtykke ligefrem paaberaabes, den forordning om oprettelsen af værtshuse, som vides at være udstedt af kong Erik og hertug Haakon. Denne selv er tabt, men omtales i en senere forordning, som er udstedt af Haakon Magnussøn som konge, i hvilken han siger, at hans broder og han selv med raad og samtykke af erkebiskop, biskoper og alle andre de bedste mænd i riget havde truffet en bestemmelse om denne gjenstand.[2] Om tiden, naar dette var skeet, oplyses rigtignok intet. Men det kan dog være rimeligt at antage, at det netop har været i den første tid af formynderstyrelsen, og at den nu tabte originale retterbod er bleven udstedt ved en af de faa anledninger, hvorved der da kunde være tale om en samvirken mellem den høie geistlighed og kongens verdslige raadgivere. Oprettelsen af værtshuse laa ligesaa meget, om ikke mere, i geistlighedens end i den almindelige trafiks interesse, da de lettede pilegrimenes færd til St. Olafs helligdom i Nidaros. Af den grund kan ogsaa tanken om oprettelse af disse værtshuse ligesaa vel være udgaaet fra erkebiskopen, som fra de verdslige herrer, og den kan ogsaa af ham være bragt frem under et af de store møder, som holdtes i 1280 eller 1281. Dog kan det ogsaa være, at retterboden ikke er udstedt saa tidlig, men først tilhører en senere tid. I dette tilfælde vil det imidlertid blive vanskeligt at henføre den til et andet bestemt tidspunkt.

Fra det store høvdingemøde i 1280 haves sandsynligvis endvider en vigtig retterbod, der siges at være given *með hinna bestra manna ráði.*[3] Uagtet denne først senere blev endelig udstedt, er det nemlig rimeligt, at dens vigtigste bestemmelser allerede ere vedtagne ved denne leilighed. De vare ligefrem

[1] Rymeri foedera, II, s. 580.
[2] Norges gamle love, III, s. 136 flg.
[3] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 14 samt det der paaberaabte brev fra pave Martin IV.

rettede mod geistligheden og mod de statuter, der vare vedtagne paa det samtidig afholdte provincial-koncilium. Følgelig er det kun de verdslige raadgiveres medvirkning, som herved kan forudsættes, og naar der i retterboden nævnes de bedste mænd, bliver dette altsaa rimeligvis de samme, der i det foregaaende (s. 51) ere nævnte som *consiliarii* hos kongen og dronningen. Da der ved høvdingemødet i 1280 synes at have været samlet et stort antal af de mænd, der i den videste forstand kunde betegnes som kongens raadgivere, og da tillige retterboden var det første led i den række af foranstaltninger, som fra det herskende partis side rettedes imod hierarkiet, er den efter al sandsynlighed en frugt af samtlige fremmødte baroners og øvrige raadgiveres overlægninger. Saaledes er det her det store raad, som har været medvirkende, medens man ved de kort efter aabnede forhandlinger om den unge konges giftermaal med den skotske prinsesse Margrete rimeligvis kun maa tænke paa det mindre raad som det, der ledede disse, ved siden af kongens moder.

I disse forhandlinger optraadte enkedronningen og raadsherrerne, som de, der havde den afgjørende myndighed. Kongen selv har ogsaa udstedt nogle breve i den anledning; men disse ere da tildels ratificerede af hans moder og raad. Forsaavidt dette ikke er tilfældet, har dog rimeligvis deres medvirkning været forudsat i selve brevene. Af disse er nemlig intet bevaret, og deres indhold kjendes kun af en fortegnelse, som i sin tid blev optagen over dem.[1] I denne omtales regjeringens medlemmer med det almindelige udtryk, *magnates,* hvorved dog her ikke vel kan tænkes paa andre end de medlemmer af rigets verdslige aristokrati, som paa den tid havde sæde i det snevrere raad. Ved forhandlinger af denne art var der ingen opfordring til at benytte andre, selv om man ogsaa paa forhaand har indhentet samtykke fra samtlige raadgivere i ordets videste forstand.

Giftermaalet afsluttedes om sommeren 1281, efterat i forveien et norsk gesandtskab havde været over i Skotland og der 25de Juli afsluttet en ægteskabskontrakt med brudens fader, den skotske konge og hans raad. Som medlemmer af gesandtskabet optræde mindst to herrer, der efter sin hele stilling og optræden med nødvendighed maa have hørt med til det snevrere

---

[1] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 21 flg.

raad. Af dem var den ene baronen, hr. Bjarne Erlingssøn, en af de mest fremtrædende personligheder i aristokratiets kamp mod den høie geistlighed, — den anden var kansleren, Bjarne Lodinssøn. Med dem fulgte den ogsaa tidligere ved underhandlinger anvendte Franciskanermunk, broder Mauritius og biskop Peter af Orknøerne, samt ridderen, hr. Vidkunn Erlingssøn, hr. Bjarnes broder, tillige med Jon Finnssøn (af Ænesætten), Isak Gautssøn (af Tolgaætten), Andres Peterssøn, Eilif Arnfinnssøn og Audun af Slinde. Om de sidste forlyder der intet med hensyn til, hvorvidt de paa denne tid have været medlemmer af det snevrere raad. Med undtagelse af hr. Vidkunn have de endnu neppe en gang været riddere. Ialfald er han den eneste, som i ægteskabstraktaten fører denne titel.[1] Foruden hr. Bjarne Erlingssøn og kansleren har rimeligvis hr. Vidkunn allerede paa denne tid været medlem af det snevrere raad, hvad han i ethvert fald var i 1285, som i det følgende vil blive omtalt. Derhos kan maaske broder Mauritius have været regnet for en af kongens raadgivere paa samme maade, som de mænd, der tidligere i det 12te aarhundrede forekomme under denne titel, medens der neppe er nogen grund til at antage det samme om gesandtskabets øvrige verdslige medlemmer. Hvad endelig biskop Peter angaar, da behøver han ikke at have været med i gesandtskabet lige fra Norge af. Det er unegtelig paafaldende, at ved denne anledning ingen biskop fra det egentlige Norge blev medtagen. Under den herskende strid mellem stat og kirke synes det, som om de styrende herrer ikke have ønsket at se nogen af dem som deltagere; men da nu en gang et høiere geistligt medlem maaske ikke godt

---

[1] Han kaldes: *Viuenus miles frater Bernerii militis*, medens de øvrige ikke nævnes med nogen titel. Hr. Bjarne var ellers paa denne tid ikke *miles* (ridder), men allerede forlængst baron. Acts of the parliaments of Scotland, vol. I, mellem *acta parliamentorum Alexandri III*. P. A. Munch, (anf. st., IV, 2, s. 23) gjør dem alle til riddere, medens han s. 28 kun nævner hr. Vidkunn med denne titel. Jon Finnssøn blev ialfald senere ridder; men dette har vel mere været af hensyn til hans fornemme byrd, end til hans begavelse. Ogsaa Audun paa Slinde blev siden mindst ridder, og Isak Gautssøn blev baron. Andres Peterssøn kjendes ikke ellers, men er maaske en slægtning af den hr. Peter Andressøn, i hvem P. A. Munch, (anf. st., IV, 2, s. 333) tror at se en søn af Andres Plytt; maaske er han en slægtning af Serk Peterssøn paa Austraat. Eilif Arnfinnssøn var maaske i nær slægt med Naustdalsætten. Da de skulde være gidsler, maa de i ethvert fald have været af høibyrdige og rige ætter.

kunde savnes ved en saadan anledning, vendte man sig til den orknøiske biskop, der for det første som halv udlænding og mere fjerntboende stod forholdsvis udenfor striden, og som dernæst ialfald besad det fortrin at være bedst kjendt med de skotske forhold.[1]

Om selve raadets og formynderstyrelsens stilling meddele disse forhandlinger egentlig intet. Hvis de aktstykker, som vedkom denne sag, havde været bevarede, vilde disse maaske kunne have indeholdt flere oplysninger. Af den bevarede fortegnelse sees det, at syv norske høvdinger, som ikke kunde være tilstede, da traktaten — formodentlig umiddelbart efter den unge dronnings kroning i Norge — blev besvoren, have givet andre fuldmagt til at sværge paa sine vegne. Da dette tal er vel stort til, at det kunde tænkes, at saa mange medlemmer af den snevrere formynderstyrelse skulde have været fraværende ved en saadan anledning, kan det maaske antages, at samtlige baroner med undtagelse af disse syv ved denne leilighed have været tilstede og svoret paa overenskomsten om giftermaalet.

Fra 1282 haves en sikker efterretning om raadets tilværelse og virksomhed som institution i den retterbod, der udstedtes 16de September d. a. om handel og taxter i Bergen. I denne heder det, at den er udstedt med samtykke af enkedronningen, hertug Haakon, Bergens gjaldkyre, Jon Ragnvaldssøn, hele kongens høieste raad og alle de andre bedste mænd, som da vare i byen.[2] Her har man saaledes en udtalelse om, at de kongelige raadgivere ikke alene skulde give raad, men at ogsaa deres samtykke var nødvendigt for at skjænke en regjeringshandling fuld gyldighed. Saafremt den i det foregaaende (s. 52) omtalte retterbod om oprettelsen af værtshuse ikke, som der antaget, skriver sig fra et af aarene 1280 eller 1281, bliver altsaa denne retterbod af 1282 det ældste aktstykke, hvori forudsættes, at raadet ikke alene er raadgivende, men ogsaa samtykkende. Derved maa imidlertid erindres, at denne retterbod heller ikke er bevaret i sin oprindelige form. Hvad vi nu have, er egentlig kun en optegnelse af dens indhold, der er af-

---

[1] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 23 flg., og hvad ovenfor, s. 50, er anført om, at han var den ene af de to norske biskoper, som ikke havde givet møde ved provincial-konciliet i Bergen det foregaaende aar.

[2] Norges gamle love, III, s. 12 flg.

fattet adskillige aar senere, og hvorved den sædvanlige intimation er udeladt. Om der ogsaa er overveiende sandsynlighed for, at den, som gjengav dette indhold, derved temmelig nøie har fulgt den oprindelige retterbods form, byder dette dog ingen sikkerhed for, at udtrykkene ere gjengivne med den nøiagtighed, som her maatte ønskes. Navnlig kan det tænkes muligt, at ordet *samþykt* kun gjælder dronningen og hertugen, og saafremt det i retterboden virkelig har været refereret ogsaa til raadet, da er det nok muligt, at dette kun er skeet gjennem en unøiagtighed i udtrykket, og at der oprindelig alene har været tænkt paa, at raadet her skulde være raadgivende. Skjønt retterboden saaledes ikke kan benyttes som et uigjendriveligt bevis for, at man paa denne tid har anseet udtalelsen af et formeligt samtykke fra raadets side for nødvendigt ved visse regjeringsforanstaltninger, bliver den dog et mærkeligt aktstykke.

Retterboden er udstedt i kongens navn, medens hertugen kun er samtykkende. En saadan fremgangsmaade er ikke oftere anvendt, da hertugen ellers enten ikke nævnes eller ogsaa fremtræder ved kongens side som den, der i fællesskab med ham har foretaget vedkommende regjeringshandling.[1] I sidste tilfælde bliver saaledes den derom fattede beslutning offentliggjort i begges navn. I 1282 anvendtes en anden fremgangsmaade, hvortil der, som sagt, ikke paa den tid kan opvises noget sidestykke. Grunden hertil har maaske været den, at dronningen ved denne anledning har været tilstede, og at man af hensyn til hende har fundet at burde lade hendes yngre søn nævnes i samme stilling som hun, ikke som den, der stod over hende. Mere end en løs gjætning kan dog ikke dette være. Hvis der var bevaret flere offentlige aktstykker fra formynderregjeringens tid, end de, som nu kjendes, kunde man maaske lettere komme til klarhed i dette punkt.

Ved »hele kongens høieste raad« menes i 1282 formodentlig de da tilstedeværende baroner. Udtrykket maa ialfald forstaaes saaledes, naar man sammenholder det med de bestemmelser, der findes i Magnus Lagabøters hirdskraa. En anden sag er det, om disse netop nærværende baroner maaske have været de samme, som i almindelighed udgjorde formynderstyrelsen. I denne henseende tillade retterbodens ord ikke at drage nogen bestemt slutning. Af disse kan det heller ikke sees, i hvilken

[1] Dette gjælder dog nærmest tiden efter, at de kongelige brødre havde opnaaet myndigheds-alderen.

stilling den nævnte gjaldkyre i Bergen, Jon Ragnvaldssøn, paa denne tid har staaet til formynderstyrelsen. Han synes allerede i kongens første regjeringsaar at have været ridder, da den *Johannes Rolandi miles,* som nævnes i et brev fra den engelske til den norske konge af 1280, neppe kan være nogen anden.[1] Men selv om han paa denne tid altsaa virkelig har været i besiddelse af ridderværdigheden, behøver han ikke af denne grund at have været medlem af det snevrere raad. At han udtrykkelig nævnes ved denne anledning, kan finde sin tilstrækkelige forklaring i hans stilling som gjaldkyre i den by, for hvilken retterboden var bestemt. Men den maade, hvorpaa han nævnes, gjør det dog sandsynligt, at han mellem de kongelige raadgivere maa have været en anseet personlighed. For øvrigt vise de udtryk, som anvendes i denne retterbod, at raadet fremdeles havde meget ubestemte grænser. »De andre bedste mænd«, som nævnes, have vistnok ogsaa hørt med dertil, men om deres forhold kan intet sikkert afgjøres.

Paa den tid, da retterboden af 1282 blev udstedt, havde kong Erik maaske endnu ikke opnaaet myndighedsalderen, hvilket dog i alle fald netop maatte ske i løbet af dette aar.[2] Saaledes lader det sig ikke med bestemthed afgjøre, hvorvidt hans »høieste raad« og »de andre bedste mænd« ved denne leilighed ere optraadte som hans formyndere, eller om han selv ved den tid førte landsstyrelsen i sit eget navn. Hvorvidt kongen da allerede havde fyldt sit myndighedsaar, eller ikke, har dog i virkeligheden neppe havt stor betydning, idet i alle fald hans broder fremdeles var umyndig og der saaledes vedvarende behøvedes en formynderstyrelse for de dele af landet, som vare ham overdragne. Under disse forhold blev det saa meget vanskeligere at lade nogen øieblikkelig forandring indtræde med styrelsen af de kongelige landsdele. Kongen selv har neppe havt noget udpræget ønske i denne retning, og da hans moder ogsaa, efterat begge hendes sønner havde opnaaet sine myndige

---

[1] Rymeri foedera, pars 1, vol. 2, s. 587. Jon Ragnvaldssøn har maaske tilhørt en sidelinje af Blindheimsætten og været en efterkommer af den Ragnvald Jonssøn, søn af Jon Hallkellssøn, som i 1184 faldt ved Fimreite. — I 1297 nævnes han ved kong Eriks side, tillige med hr. Bjarne Erlingssøn og kansleren hr. Baard, som nærværende, da kongen mæglede forlig mellem erkebiskopen og hans domkapitel. Dipl. Norv. III, no. 39.

[2] P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 118.

aar, vides at have udøvet regjeringshandlinger i den ældstes navn, er det kun lidet rimeligt, at hun og raadsherrerne, i anledning af, at han og ikke tillige den yngre broder var bleven myndig, have villet gjøre nogen øieblikkelige forandringer i den hidtil fulgte ordning af styrelsen. Der er saaledes vistnok gode grunde, som tale for, at man kan betragte formynderregjeringen som vedvarende, indtil ogsaa hertug Haakon havde opnaaet den for begge brødre fastsatte myndigheds-alder.

Hvorvidt formynderstyrelsen og raadet i disse aar har været betragtet som en enhed for saavel de kongelige som de hertugelige landsdele, eller om den har været delt for hver enkelt af disse, lader sig ikke aldeles bestemt afgjøre. For det sidste taler unegtelig den omstændighed, at raadet senere hen, da hver af brødrene førte styrelsen i sine landsdele i sit eget navn, var delt. Alligevel synes det dog at være mere rimeligt at antage, at styrelsen i den tid, da begge brødre endnu vare umyndige, virkelig har været ført under ét,[1] uden den forskjel, som senere hen iagttoges mellem de regjeringsanliggender, som vedkom de kongelige landsdele, og de, som alene angik hertugdømmet. I sig selv er det jo høist sandsynligt, at dronningmoderen ønskede at have begge sine sønner i sin umiddelbare nærhed, og naar disse først vare sammen, var der heller ingen grund til, at der skulde gjøres nogen forskjel mellem, hvad der siden skulde høre under kongen og under hertugen. Saaledes kunde det hænde, at man endog paaberaabte sig den sidste ved regjeringsforanstaltninger, der udelukkende gjaldt for de kongelige landsdele. Hertugens samtykke omtales paa denne maade i den ovenfor (s. 55) omhandlede retterbod for Bergen af 1282, og det beskyttelsesbrev, som i 1283 blev udfærdiget for domkirken i Nidaros, er ligeledes affattet i begge brødres navn.[2] Af mindre vægt er derimod den skrivelse til de østlandske sysselmænd om geistlighedens anmasselser, som antagelig skriver sig fra denne tid.[3] Denne vedkommer nemlig ligesaa vel landsdele, der maa have hørt til hertugdømmet, som saadanne, der umiddelbart stode under kongen. Følgelig maatte det her i alle tilfælde blive nødvendigt at lade skrivelsen udgaa i begge de kongelige brødres navn. Man kan da heller ikke derfra drage nogen paalidelig slutning om den fremgangsmaade,

---

[1] Smlgn. P. A. Munch, anf. st. IV, 2, s. 2 flg.
[2] Dipl. Norv. II, no. 20.
[3] Norges gamle love, III, s. 32. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 37 flg

som i almindelighed anvendtes, naar en regjeringsforanstaltning gjaldt for den enes eller den andens landsdele, uden at vedkomme broderens. Imidlertid kan det vel, som antydet, ligge nærmest at gaa ud fra, at formynderstyrelsen har været ført i fællesskab for begge brødre.

I ethvert fald maa den samstyrelse, som saaledes rimeligvis maa have fundet sted, antages at have vedvaret intil aaret 1284, da hertug Haakon selv overtog styrelsen af sit hertugdømme og da sandsynligvis ogsaa straks flyttede til Oslo, hvor han senere mest havde sit sæde. Dermed var han unddragen fra dronningmoderens indflydelse, selv om det ikke er meget sandsynligt, at den fjortenaarige gut allerede umiddelbart efter sin myndighedserklæring skal have kunnet vise den store selvstændighed, som man har villet tillægge ham.[1] Rimeligvis maa den unge hertugs omgivelser endnu i nogen tid have bevaret meget af sin gamle indflydelse over ham, og om han allerede tidlig optraadte paa en maade, som viste, at han misbilligede moderens og hendes venners optræden, da er det heri neppe berettiget at se mere end en udtalelse af de hertugelige raadgiveres mening. Da der ogsaa paa andre maader viser sig spor til rivninger mellem de mænd, som omgave kongen og hans moder, og dem, som raadede hos hertugen, er der grund til at formode, at der har hersket et spændt forhold, om det ogsaa er muligt, at dette ikke har havt nogen indflydelse paa de to brødres gjensidige stemning. Hr. Alf Erlingssøns strid med hr. Hallkell Agmundssøn Krøkedans er saaledes bekjendt nok. Imidlertid har vel i alle tilfælde hertugen i disse aar, der hengik, inden han selv besteg thronen som eneregent, dannet sig sin opfatning af forholdene og derhos efterhaanden udviklet sig til en stedse større selvstændighed. Kong Haakons optræden efter 1299 er øiensynlig for en væsentlig del bestemt efter, hvad han havde seet som hertug før 1299. I denne tid falder netop hans egentlige udvikling. At hertugen tillige efterhaanden kan have unddraget sig sine raadgiveres indflydelse, er baade

---

[1] P. A. Munch, anf. st. IV, 2, s. 120 flg., hvor ogsaa den tid, hvorpaa han overtog styrelsen af sit hertugdømme, nærmere omhandles. — Noget exempel paa, at enkedronningen har været nævnt i offentlige aktstykker ved siden af hertugen alene, findes neppe, hvorimod det paa et enkelt sted er tilfældet, at hun omtales ved siden af begge sine sønner, — dog ikke i et af dem udstedt brev: *Til þess at virðuligir herrar, Eirekr konungr ok Hákon hertogi, ok fru Ingebjörg skili«* etc. Biskupa sögur, I, s. 755.

naturligt og rimeligt, selv om dette ikke er skeet med et eneste slag, umiddelbart efter hans opnaaelse af sin myndighedsalder.

I de kongelige dele af landet vedblev derimod efter al sandsynlighed de samme personer ogsaa efter denne tid at besidde den egentlige indflydelse. Her kan i alle tilfælde den forandring, som foregik i styrelsens form, ikke have været meget iøinefaldende. Medens man fra de forudgaaende aar har breve, som efter ordene skulle være udstedte af kongen selv uden at nævne hans moder og formyndere, har man ogsaa fra de følgende aar exempler paa, at der i officielle aktstykker ikke er lagt synderlig vægt paa hans deltagelse. Det er jo, efter hvad der i det foregaaende er anført, rimeligt, at formynderstyrelsen lige fuldt vedblev for det hele rige ogsaa, da kongen, den ældste af de to brødre, var bleven myndig. Derved blev der saa meget mindre grund til for hans vedkommende at gjøre nogen større forandring, da fællesstyrelsen blev opløst.

Paa denne maade kan der ikke opstilles nogen skarp grænse mellem formynder-regjeringen og det senere kongelige raad, der, som allerede ovenfor (s. 45) bemærket, ganske naturlig maatte glide over i hinanden. Navnlig viser det sig, at enkedronningen, saalænge hun levede, bevarede en stor indflydelse over sin søn. Hvorvidt hendes stilling ved siden af formynderne har hvilet paa udtrykkelige bestemmelser af Magnus Lagabøter, vides ikke, og det kan godt være, at hun er traadt ind imellem de styrende, alene fordi man syntes, det faldt af sig selv. I ethvert fald kan hendes senere indflydelse, efter formynderstyrelsens ophør, alene have været en følge af det herredømme, hun en gang havde vundet over sin søn. Det gik i denne henseende med hende som med kongens øvrige omgivelser. Under saadanne omstændigheder bliver det let forklarligt, at disse forhold maatte faa en stor betydning for det kongelige raad, der ved overgangen fra formynderstyrelsen til sin tidligere stilling bevarede det meste af sin indflydelse.

Et ganske mærkeligt exempel paa den maade, hvorpaa enkedronningen og den hende omgivende kreds af raadgivere udøvede sin myndighed, haves i et brev af 1285. Dette er udstedt af dronning Ingeborg, abbed Erik i Munkeliv og Erik Duggalssøn og indeholder en instruktion for biskop Narve i Bergen og hr. Bjarne Erlingssøn, der skulde afgaa til Danmark og de nordtydske stæder som fredsunderhandlere. Deri omtales tillige otte medlemmer af kongens ***heimiligu ráði***, som forseglede brevet. Disse vare Erlend, provst ved Bergens apostelkirke, kongens

stallar, hr. Gudleik Viljamssøn, mærkesmanden, hr. Lodin Lepp, Gulathings lagmand, hr. Sigurd Brynjulfssøn paa Aga, hr. Haakon Ragnvaldssøn, hr. Vidkunn Erlingssøn, hr. Nikolas og hr. Ivar Gudlaugssøn.[1] Da abbeden og Erik Duggalssøn, der selv var af kongelig æt, udstedte brevet i forening med enkedronningen og forseglede det tillige med hende og kongen og de nævnte medlemmer af raadet, have de formodentlig ligesom biskop Narve og hr. Bjarne Erlingssøn ogsaa hørt med til dette. Det verdslige element var inden dette det overveiende, hvilket under de daværende særegne forhold ogsaa maatte være det rimeligste.

At valget af det ene sendebud ved denne leilighed faldt paa biskop Narve, har rimeligvis havt sine gode grunde. Man kan deri se en forøget bekræftelse paa den formodning, som har været fremsat om, at han stod i et meget venskabeligt forhold til kong Erik. I ethvert tilfælde synes ikke den maade, hvorpaa paven kasserede hans valg til erkebiskop i 1284, at tyde paa, at han ved denne tid var synderlig yndet af hierarkiet, og man maa da nærmest gjætte paa, at dette har været foranlediget ved hans forbindelser med kongen og dem, som havde indflydelsen i raadet.[2] Ogsaa om abbeden i Munkeliv er der grund til at antage, at han har staaet i et nært forhold til kongen og hans omgivelser. I Magnus Lagabøters tid nævnes han ved en enkelt anledning som den, der har været kongens raadgiver.[3] Under sønnens regjering synes han at have staaet paa en god fod med en af dennes mere indflydelsesrige raadgivere, hr. Audun Hugleikssøn. Ialfald vides det, at denne i 1281 har betænkt hans kloster med gaver af jordegods.[4] Hvad endelig

---

[1] Dipl. Norv. V, no. 14. Brevet havde 12 segl. — I den af kong Erik under 13de Marts 1285 udfærdigede bekræftelse af de tydske kjøbmænds rettigheder i Norge omtales ikke hans raad. Smstds. no. 13. I det smstds. som no. 15 trykte lignende brev af hertug Haakon, dateret *anno suscepti regiminis ducatus nostri secundo* ɔ: 1286 (29de Aug.) — nævnes heller ikke dennes raadgivere.

[2] R. Keyser, Den norske kirkes historie, II, s. 51.

[3] Se ovenfor, s. 15, note 1.

[4] Codex diplomaticus monasterii Munkalivensis, s. 166. P. A. Munch, (Det norske folks historie, IV, 2, 34) ser i denne gave til Munkeliv et forsøg paa at afværge den truende banstraale. Men da det af de andre ovenfor anførte kjendsgjerninger ialfald bliver rimeligt, at abbed Erik netop ikke har staaet paa hierarkiets side i kampen, maa man søge andre grunde herfor. Det lidet, som man for øvrigt ved om hans personlighed og om hans liv, tyder ogsaa

angaar den tredie af de geistlige, som nævnes i det her omhandlede aktstykke, provsten ved Bergens apostelkirke, da stod han i et meget løst forhold til den øvrige geistlighed. Maaske var dette endog allerede paa den tid gaaet over til et rivaliserende, hvad det end mere blev senere hen, da provsten som formand for den kongelige kapelgeistlighed opnaaede en meget fremragende stilling, som stærkt nærmede ham til biskoperne.[1]

Ved det »egentlige raad«, som saaledes nu udtrykkelig omtales, kan der ikke forstaaes noget andet end den kreds af raadsmedlemmer, der jævnlig omgave kongen som hans *conseil privé*. Saaledes bliver det vistnok ogsaa dette, hvortil der sigtes i den mærkelige retterbod for Bergen af 9de Marts 1295,[2] idet kong Erik der nævner *þeir goðir menn, sem hversdagliga hafa hjá oss verit*. Han paaberaaber sig disse som vidner om den store kjærlighed, han altid havde baaret til Bergen og denne stads indbyggere. Hvorvidt denne snevrere raadgiverkreds faste har havt medlemmer, der vare udnævnte dertil en gang for alle, eller om de have vekslet, sees ikke. Rimeligvis kan man dog antage, at der ialfald har været nogen veksel imellem dem, da det for mange kunde medføre store vanskeligheder stadig at være tilstede hos kongen.[3] Paa den anden side er

---

paa, at han har staaet den kongelige familie nær. Smlgn. C. C. A. Lange, De norske klostres historie (2 udg.) s. 265 flg.

[1] Smlgn. s. 14 ovenfor, hvor det er omtalt, at en provst ved Apostelkirken sandsynligvis allerede 1250 var medlem af kongens raad.

[2] Norges gamle love, III, s. 24 flg. I denne retterbod omtales ikke ligefrem nogen medvirkning af raadet ved dens udstedelse, saaledes som i den af 1282, der ogsaa omhandlede forholdene i Bergen. Smlgn. s. 55 ovenfor.

[3] Audun Hugleikssøn nævnes ikke mellem de i 1285 anførte medlemmer af »det egentlige raad«. Uagtet der ganske vist ikke er nogen nødvendighed for, at han skulde være med i dette, synes dog meget at tale for, at dette enten maa have havt flere medlemmer end de nævnte, eller at medlemmerne have vekslet. Hr. Audun var, saavidt man nu kan se, en af de norske aristokrater, som fremfor andre maatte være kaldede til at have sæde i den snevrere kreds af kongelige raadgivere. Forfatteren af biskop Árnes saga kalder ham (kap. 11) *hinn vitrasta mann till landslaga,* ligesom det siges om hr. Thore biskopssøn, at han *vel kunni kirkjunnar lög*. Biskupa sögur, I, s. 692. Smlgn. s. 22 ovenfor. Han kunde imidlertid i intet tilfælde stadig være nærværende, da han dels havde store besiddelser, som krævede hans tilsyn, dels havde andre offentlige hverv, som hyppig maatte hindre ham fra at være tilstede, hvor det snevrere raad var samlet. Over den hele ordning af styrelsen hviler der for øvrigt stor uklarhed, der lader et vidt rum aabent for gjætninger.

det vel heller ikke nødvendigt at antage, at netop alle, som hørte med til »det egentlige raad«, til enhver tid maa have været nærværende. I den bekjendte retterbod af 1302, som vil blive omtalt i det følgende, forudsættes det, at af den da organiserede formynderstyrelses tolv medlemmer de fire skulde sidde i kongens gaard, medens de øvrige otte kunde være udengaards. Denne retterbod og de øvrige i det foregaaende omtalte offentlige aktstykker ere beklageligvis de eneste kilder, der belyse dette spørgsmaal om sammensætningen af kongens snevrere kreds af raadgivere.

Om de raadsmedlemmer, som vare nærværende hos kongen, har man — ialfäld i formynderstyrelsens tid — anvendt udtrykket: *vera* eller *sitja i konungs garði*. Ligesom dette forekommer i retterboden af 1302, findes det ogsaa benyttet i en kundgjørelse fra erkebiskop Jørund af 9de Marts 1291, hvori han siger, at han forgjæves havde indstevnet hr. Bjarne Erlingssøn for sin domstol til at svare for, hvad han havde gjort mod den hellige kirke, *þá er han var i konungs garði.*[1] Herved maa ganske vist nærmest tænkes paa den tid, da hr. Bjarne som medlem af formynderstyrelsen optraadte paa det heftigste imod hierarkiet. Men udtrykket kan ogsaa med fuld ret have været anvendt om medlemmerne af det snevrere raad, »det egentlige raad«, som nævnes i 1285. Rimeligvis maa man her antage, at det kun brugtes om dem, som regelmæssig vare tilstede, og altsaa ikke om alle, der hørte til det egentlige raad. I 1291 kan f. ex. hr. Bjarne Erlingssøn efter udtrykkene i den omtalte kundgjørelse ikke i noget tilfælde have »siddet i kongens gaard«, selv om han ogsaa da har været medlem af det egentlige raad. Da der i brevet af 1285 ved siden af enkedronningen netop nævnes 12 mænd, kunde det maaske — i overensstemmelse med, hvad der i 1302 bestemtes om medlemmernes antal i formynderstyrelsen — antages, at det egentlige raad har bestaaet af 12 medlemmer, af hvilke da igjen en mindre del bestandig har »siddet i kongens gaard« for altid at være ved haanden til at deltage i besørgelsen af de løbende forretninger. At dette ialfald har været tilfældet i formynderstyrelsens tid, synes at være høist rimeligt, og der er heller intet, som taler imod, at man ogsaa bagefter har beholdt den samme ordning af styrelsen, der en gang havde vundet hævd. Ligesom »det egentlige raad« maa betragtes som en umiddelbar fortsættelse af formynderstyrelsen, er det endog sandsynligt,

[1] Dipl. Norv. III, no. 30.

at man for dettes virksomhed har vedligeholdt de samme former, som før bleve benyttede. For den hele styrelses lettere gang var en saadan ordning vistnok af flere grunde meget hensigtsmæssig.

Som den, der ikke alene var selvskreven til at være medlem af »det egentlige raad«, men ogsaa til bestandig *at sitja i konungs garði*, maa man tænke sig den kongelige kansler. Alligevel nævnes der i brevet af 1285 aldeles ingen saadan, ligesom man overhovedet lige fra 1281 og til 1287 ikke hører tale om, at kong Erik har havt nogen kansler. I 1283 optræder f. ex. stallaren ved en enkelt leilighed som den, der udfører kanslerens forretninger.[1] En saadan taushed er paafaldende, og det ser næsten ud, som om der overhovedet i denne tid ikke har været nogen kansler. For øvrigt er det vel, som sagt, rimeligt, at de raadsmedlemmer, der »sad i kongens gaard«, som oftest have vekslet, medens det er mere uvist, hvorvidt det samme som regel ogsaa har været tilfældet med de kongelige raadgivere, der hørte til »det egentlige raad«. Uagtet dettes tilværelse vidner om, at raadet nu var en langt fastere institution, end det tidligere havde været, maa det dog fremdeles erindres, at baronernes ret til i almindelighed at være kongens selvskrevne høieste raadgivere endnu bestod uden nogen formel indskrænkning. Denne maatte med nødvendighed være en hindring for »det egentlige raads« videre udvikling. Saalænge den bestod, maatte grænserne for dettes myndighedsomraade altid blive ubestemte, og heller ikke lod der sig i alle tilfælde, selv om det skulde have et bestemt antal medlemmer, trække en sikker grænse mellem dem, som hørte dertil, og dem, som kun i almindelighed vare kongens raadgivere. Ganske vist maa tanken med »det egentlige raad« have været den, at det skulde gjøre tjeneste som et *conseil privé*, et *consilium in consilio;* men dermed var ikke det øvrige aristokratis ret til at øve en lignende indflydelse bleven afskaffet.

I virkeligheden hvilede »det egentlige raads« myndighed nu paa det samlede aristokrati, som i det havde sin egentlige repræsentation. Dets medlemmer vare ved siden af nogle faa biskoper og andre høiere geistlige alene baroner og riddere, medens det synes, som om det mere lavbyrdige element, der tidligere kan spores mellem kongens raadgivere, og da endog maa antages at have havt megen indflydelse, nu maa være trængt

[1] Dipl. Norv. II, no. 20.

næsten helt ud af denne kreds. Forholdene vare ogsaa saadanne, at dette maatte falde ganske naturligt. Aristokratiet, som under formynderstyrelsen havde faaet magten, bevarede ogsaa denne bagefter, og det stemte ikke med dets interesser at lade et fremmed element trænge sig ind i raadet. Saaledes tør man vel — uagtet der her kun er faa kilder — have ret til at gaa ud fra, at disses taushed om verdslige raadsmedlemmer udenfor baronernes og riddernes klasser kan vidne om, at saadanne paa den tid ikke fandtes. Ogsaa forsaavidt har altsaa rimeligvis raadet i kong Eriks tid modtaget udvikling i retning af at blive en stedse mere aristokratisk institution. Hvad det under hans regjering vandt i fasthed, var saaledes ikke til monarkiets fordel, og kunde det efter dette lykkes for aristokratiet at vedblive i uforstyrret besiddelse af, hvad det havde opnaaet, var det dermed tillige givet, at raadet snart aldeles vilde have forandret stilling i samfundet. Fra at være en væsentlig monarkisk institution, var det nu allerede blevet sjælen i en aristokratisk styrelse. Hvor langt det senere kunde række frem paa denne vei, var betinget af den maade, hvorpaa forholdene for øvrigt stillede sig, saavelsom af dets egen evne til at udnytte de gunstige betingelser, som bleve det givne.

En eiendommelighed ved raadets organisation i denne tid er dets deling mellem de to kongelige brødre, hvorom der foreligger flere aldeles sikre vidnesbyrd, og som ligeledes er i fuld overensstemmelse med det 13de aarhundredes sædvanlige brug. Ligesom allerede Skule jarl havde havt sin egen kreds af raadgivere,[1] der vare helt forskjellige fra kongens, saaledes havde ogsaa hertug Haakon, efterat han havde opnaaet den for hans myndighed fastsatte alder, en saadan, der oftere nævnes. I de af hertugen udstedte retterbøder paaberaabes jævnlig de gode mænds samtykke. I hans retterbod om arbeidstaxter paa Oplandene af 9de Februar 1291,[2] for hvilken for øvrigt ikke dette raads deltagelse er forudsat, loves der saaledes, at han skal tage under overveielse *með ráði váru* de sager, hvorpaa indbyggerne i Eidsivathingslagen for øvrigt havde henledet hans opmærksomhed. I den store retterbod for Hedemarken og Thoten af 23de April 1293[3] siges i indledningen, at hertugen har udstedt den *með góðra manna ráði ok tillögu.* I retterboden for Ringe-

[1] Smlgn. s. 12 ovenfor.
[2] Norges gamle love, III, s. 19.
[3] Norges gamle love, III, s. 20.

rike og Hadeland af $\frac{\text{22de Juli 1297}}{\text{2den April 1298}}$ nævner hertugen kun, at det er *guði kunnikt ok þeim bestum mönnum, sem næst oss ganga,* at han altid har villet være almuen til gavn og nytte, men for øvrigt omtales ingen medvirkning af nogen raadgivere.[1] Den hertugelige retterbod for Færøerne af 28de Juni 1298 siges at være udstedt *með hinna bestra manna ráði.*[2] Udtrykkene ere saaledes ogsaa i disse retterbøder ganske de samme, som de, der anvendes i de af kongen udstedte, og der er i det ydre ingen forskjel mellem de to brødres forhold til sine raadgivere.

Idet kongen overdrog hertugen en del af riget og sin myndighed over denne, har det altsaa tillige med det samme været betragtet som en selvfølge, at retten til at have sine egne raadgivere fulgte dermed. Paa samme maade havde ogsaa magtens deling mellem kong Birger Magnussøn i Sverige og hans brødre, hertugerne, medført en tilsvarende deling af det svenske raad, som den, der efter 1284 forekommer inden det norske. Der er ingen grund til at antage andet, end at hertugens raadgivere have været valgte efter de samme regler, som fulgtes for medlemmerne af kongens raad. Ligesom hertugens hele stilling i hertugdømmet var en efterligning i formindsket maalestok af kongens i riget, saaledes var det samme tilfældet med hans raad. Delingen viser imidlertid, at man her fremdeles lagde hovedvægten paa disse raadgiveres personlige stilling til kongedømmets repræsentanter. Medlemmerne af hertugens raad kunne neppe have været andre end de inden hertugdømmets grænser bosatte baroner og saadanne andre af denne landsdels indbyggere, som vare kaldede til at tage sæde deri. Deres myndighed var inden hertugdømmet den samme, som den, der tilkom kongens raad i det øvrige land. Naar kongen og hertugen vare sammen og i fællesskab udøvede en regjeringshandling, har vistnok begges raad optraadt som en enhed.[3]

---

[1] Norges gamle love, III, s. 28.
[2] Norges gamle love, III. s. 34.
[3] Et mærkeligt brev er det fribrev, som kong Erik i Juli 1296 udstedte for staden Hamburgs borgere (Dipl. Norv. V, no. 33). Hertugen var den gang tilstede i Bergen. Alligevel omtales han ikke i brevet som medudsteder af dette, men kun som vidne. De øvrige navngivne vidner ere den sønderjydske hertug Eriks søn, Erik, kongens kansler, Baard, hr. Jon Ivarssøn, — og ridderne hr. Halvard Buk, Detlewus de Bocwolde og Helericus de Sigersdorpe, af hvilke de tre sidste ellers

Dette synes ialfald at maatte følge af den maade, hvorpaa hertugens stilling til kongen i det hele betragtedes, idet der ogsaa fremdeles vedblev at bestaa en slags fællesstyrelse. Hvor begge i forening udøvede sin myndighed, ophørte jo de grunde, som havde foranlediget den eiendommelige udgrening af kongedømmet, som hertugens magt i virkeligheden var. Der tiltrængtes da ogsaa kun et samlet raad, bestaaende af de samme personer, som havde sæde i de to særskilte raad. Saaledes maa det vel antages, at den retterbod, som kongen og hertugen udstedte i 1290 om den ældre kristenret,[1] er bleven til, efterat begges raadgivere vare hørte, uagtet deres medvirkning ikke nævnes.

I det hele kan neppe heller grænsen mellem de medlemmer af raadet, der skulde høre til kongens omgivelser, og dem, der igjen betragtedes som hertugens nærmeste raadgivere, have været særdeles skarp. Ligesom begge klasser af raadgivere kunde optræde som samlet enhed, er det vel heller ikke rimeligt, at et medlem af kongens raad, som opholdt sig i hertugens umiddelbare nærhed, skulde være udelukket fra enhver deltagelse i dennes raads forhandlinger, naar han var tilstede paa en tid, da dette var samlet. Man har ialfald et exempel, der viser dette. Abbed Erik af Munkeliv, der nærmest maa antages at have hørt til den kongelige raadgiverkreds, fik i 1295 af hertugen fuldmagt[2] til at bereise Ryfylke og der paa hans vegne »rette paa, hvad der kunde trænge til at rettes«. Et saadant hverv skulde dog mere end noget andet antages at maatte være forbeholdt hertugens egne raadgivere, saafremt der havde været en skarpt afstukken grænse mellem dem og de kongelige. Abbed Erik synes overhovedet at have hørt til kongens nærmere kreds, og saa meget mere maatte det da, hvis der havde bestaaet en saadan grænse, have været paafaldende, at hertugen f. ex. ikke tog sin sysselmand i Stavanger.[3]

Begge de kongelige brødres samlede raad synes at have optraadt som helhed ved forliget til Hindsgavl i 1295.

---

ikke nævnes i norske diplomer. Hr. Jon hørte hjemme i hertugens del af landet og var visselig en af hans raadgivere; men de to sidstnævnte herrer kunne neppe have hørt dertil. P. A. Munch (Norske folks hist. IV, 2, s. 242) gjør opmærksom paa hertugens særegne stilling, men nævner intet om de øvrige vidner. Smlgn. ogsaa den retterbod for Island, som brødrene udstedte i Bergen 1294. Smstds. IV, 2, s. 298.

[1] Norges gamle love, III, s. 17 flg.

[2] Dipl. Norv. II, no. 35.

[3] Smlgn. s. 61 ovenfor.

Her nævnes foruden erkebiskop Jørund og biskoperne Narve af Bergen og Eyvind af Oslo endnu navnene paa tyve norske herrer, der med dem indestode for, at de norske fyrster skulde holde den indgaaede overenskomst. Disse vare hr. Bjarne Erlingssøn, hr. Thore biskopssøn, hr. Jon Brynjulfssøn, hr. Isak Gautssøn,[1] hr. Erlend Aamundessøn, hr. Vidkunn Erlingssøn, hr. Bjarne Lodinssøn *(juris civilis professor)*, hr. Guthorm Gydassøn, hr. Thorvald Thoressøn, hr. Jon Ivarssøn, hr. Erlend Arnessøn, hr. Sighvat af Leirhole, hr. Agmund Sigurdssøn af Hestbø,[2] samt nogle andre, hvis navne ikke kunne kjendes i den form, hvori de findes gjengivne i det uddrag af forliget, som nu kjendes.[3] I dem har man efter al rimelighed en del, maaske de fleste af de baroner og riddere, som udgjorde de kongelige brødres mindre eller større raad. Der forekommer i denne fortegnelse flere, som havde besiddelser i hertugens landsdele, og som maaske ogsaa ved siden deraf have havt sysler under ham. Efter hvad der ovenfor er antaget, maa disse netop have været medlemmer af hertugens raad, som nu ved denne anledning optraadte samlet med kongens. Flere af

---

[1] Hr. Isak blev i 1288 gjort utlæg paa grund af sin optræden efter sin faders, hr. Gaut af Tolgas drab. P. A. Munch (Norske folks hist., IV, 2, s. 153 flg.) vil slutte, at det var kongen, som fik ham dømt, og antager, at hr. Isak først efter kongens død kom hjem. Men dette holder neppe stik. Ialfald har hr. Isak allerede i 1295 været hjemme og en betroet mand.

[2] Hr. Agmund af Hestbø har rimeligvis enten tilhørt en sidelinje af den samme æt, som Baard og Jon af Hestbø (rimeligvis fader og søn), der levede under Haakon Haakonssøn, eller ogsaa har han faaet gaarden ved giftermaal med et kvindeligt medlem af deres æt. Jeg har tidligere (Hist. tidsskr., anden række, II, s. 90 flg.) opstillet den formodning, at der af navneligheden kan hentes bevis for et slægtskab mellem Hestbøætten og den æt, som eiede Spaanheim og Byre og siden — maaske gjennem giftermaal med hr. Sigurd Brynjulfssøns sønnedatter — arvede Aga. Navnene Baard og Agmund forekomme i begge ætter og synes at antyde et slægtskab. Da der ligeledes anes et slægtskab mellem disse og ætterne paa Tolga, Hatteberg og Jaastad, staar man her overfor et vidløftigt ættekomplex, der var udbredt over Ryfylke, Søndhordeland og Hardanger. (Anf. st., s. 79 flg.) Den »Ommund« Aga, som levede i begyndelsen af det 17de aarh., er maaske en efterkommer af Spaanheims- og Byre-ætten, som i dette tilfælde endnu lever i Hardanger. Smlgn. J. J. Aga, Slægttavler væsentlig vedk. Ullensvang, s. 203. — Da hr. Basse Guthormssøn i 1296 nævnes foran hr. Agmund, har han maaske ogsaa hørt til hertugens raadgivere. Dipl. Norv. I, no. 84. Smlgn. nedenfor, s. 81, note 1.

[3] Huitfeldt, Erik Menved, Kristofer II og Valdemar Atterdag, s. 24.

dem vare repræsentanter for rigets fornemste ætter, og nogle af dem havde allerede i adskillige aar indehavt de høieste værdigheder og sæde i raadet.

At saa mange medlemmer af raadet ved denne leilighed have fulgt kongen og hans broder udenfor riget, er ikke paafaldende. De fornemme herrer vare jo ogsaa fremdeles krigshøvdinger og maatte som saadanne deltage i ledingstogene. Ved en foregaaende leilighed, ved kong Eriks krigstog til Danmark i 1289, heder det ogsaa udtrykkelig, at han havde sit raad med, og at han under dette tog raadførte sig med sin broder hertugen, der ogsaa var med, og med raadet.[1] I beretningen om disse forhandlinger siges ogsaa, at kongen ikke kunde sætte sin egen vilje med hensyn til felttogets fortsættelse igjennem imod raadet. Under forhold som disse har det vel heller ikke været muligt at skjelne mellem det mindre og det større raad. De baroner og riddere, som toge del i toget, kom gjennem sin nærværelse hos kongen til at udgjøre hans hele kreds af raadgivere. Man savner ved denne leilighed hr. Audun Hugleikssøns navn. Han var imidlertid kort i forveien afreist som gesandt til Frankrige. Ellers vilde han rimeligvis have været med paa toget.

Ved udfærdigelsen af det beskyttelsesbrev, som flere aar tidligere, i 1287, blev tilstaaet de danske fredløse af kongen og hertugen, var hr. Audun tilstede og deltog øiensynlig som medlem af kongens raad i dets forsegling. Brevet er nemlig forseglet af baronerne hr. Gaut af Tolga, hr. Bjarne af Bjarkø, hr. Thore biskopssøn, hr. Audun Hugleikssøn, hr. Jon Brynjulfssøn, hr. Guthorm Gydassøn og hr. Isak Gautssøn, samt ridderne hr. Gudleik Viljamssøn, hr. Lodin Lepp, hr. Audulf Tovessøn og hr. Nikolas Jute.[2] Som det vil sees, ere enkelte af disse ogsaa nævnte som medlemmer af det i 1285 forekommende »kongens egentlige raad« (s. 60 flg.)[3], uden at

---

[1] *Um morgininn eptir tók konungrinn tal við hertogan bróður sinn ok Arna biskup ok ráð sitt.* Biskupa sögur, I, s. 781.

[2] Dipl. Norv. III, no. 24. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 142.

[3] Om medlemmerne af det i 1289 til England og Skotland afsendte gesandtskab kan det være tvivlsomt, om de alle have været medlemmer af raadet, da en af dem var den tidligere svenske kansler, magister Peder Algøtssøn. Den ellers ikke forekommende Thryrik af Leikvang *(Terricus de campo ludi, Terri de champ de jeu)* nævnes udtrykkelig som baron. »Guthorm af Oslo«, der ogsaa deltog i gesandtskabet, var ridder, ligesom den mere bekjendte hr. Thorvald

der dog deraf lader sig drage nogen slutning om, at ogsaa alle, som nævnes ved denne leilighed, have hørt med til dette. Rigtignok synes de fleste af dem at have været meget indflydelsesrige og høiættede mænd, som det maatte ligge meget nær at medtage i en saadan snevrere kreds af kongens raadgivere. Paa den anden side er der imidlertid heller ingen nødvendighed for at antage dette. Grænserne mellem det mindre og det større raad vare, som ovenfor bemærket, endnu i det hele taget saa ubestemte og vaklende, at man her vel maa vogte sig for alle forsøg paa at ville opstille saadanne.

Til hvad her er meddelt om det kongelige raad i kong Erik Magnussøns dage, maa endnu føies nogle afsluttende bemærkninger, der væsentlig angaa kanslerembedet og dettes stilling paa samme tid. Med raadets deling fulgte nemlig ogsaa en deling af dette embede, idet hver af brødrene havde sin særskilte kansler for sine landsdele. Bjarne Lodinssøn, som var kansler i 1281 og da maa antages at have fungeret som saadan baade for kongen og hertugen med deres samlede raad, synes snart at have trukket sig tilbage, — rimeligvis efter den egentlige formynderstyrelses ophør. Fra 1287 optræder i samme stilling hr. Baard Serkssøn, som dog kun var kansler for kongen og indehavde denne stilling indtil sin død, der indtraf omtrent samtidig med kongens. Hertug Haakons kansler var først hr. Erlend Gudbrandssøn, der forekommer i breve indtil 1290, — senere, ialfald fra 1293, Aake, der ogsaa beholdt denne stilling efter hertugens thronbestigelse.[1] Hvor kongen og hertugen for sig alene udstedte breve, er det naturligt, at de benyttede sin egen kansler. I de tilfælde, hvor et brev er udstedt af dem begge i fællesskab, benyttede de derimod samtidig begge kanslere. Dette sees saaledes at være skeet ved den af dem i 1289 udfærdigede kundgjørelse om forliget med Kampen.[2] Kanslerens nærværelse skulde efter regelen være nød-

---

Thoressøn, om hvem der nedenfor vil blive meddelt forskjellige oplysninger. Rymeri foedera. I, 2, s. 706, 719—721 og 734. I det næste gesandtskab, 1292, var mag. Peder ogsaa med tillige med den pavelige tiendesamler, magister Huguitio og den bergenske korsbroder Arne. Derhos deltoge den tidligere kansler, magister Bjarne Lodinssøn, der var medlem af raadet, og ridderen hr. Vilhjalm af Torge i dette gesandtskab. Rymer, I, 2, s. 755 flg. og Huitfeldt, Erik Menved o. s. v., s. 14.

[1] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 278.

[2] Dipl. Norv. V, no. 18: *herra Bárðr ok herra Erlendr, kancellarii okrar insiglaðu; Gabriel klerkr ritaði.*

vendig, naar der skulde forsegles med et kongeligt eller fyrsteligt segl, og derfor maatte ogsaa hertugens kansler medtages, naar det hertugelige segl skulde anvendes, saaledes som det skede, hvor hertugen var medudsteder af et brev. Maaske har man i denne deling af kanslerembedet en grund til, at Bjarne Lodinssøn trak sig tilbage, idet han ikke vilde have en anden ved sin side.

Medens kanslerens embedsgjerning var en aldeles bestemt og klar, er der under Erik Magnussøns styrelse en anden høi stilling, om hvis betydning det er ikke let at komme paa det rene. Hr. Audun Hugleikssøn kaldes nemlig i et brev fra kong Erik af 24de Juni 1295 *dominus de Hegranes*, *carus consangvineus et secretarius noster*. Den sidste titel forekommer neppe noget andet sted i norske kilder. Maaske betegner den kun hr. Audun som medlem af kongens nærmeste omgivelser; men det er ogsaa muligt, at han inden det snevrere raad som bevarer af kongens mindre segl eller *secretum* har havt en egen, mere betroet stilling, og at det er denne, hvortil titelen *secretarius* sigter. I 1307 omtales der hos de svenske hertuger en *clericus,* der var deres *secretarius.*[1] For øvrigt haves der ogsaa en beretning om, at hr. Audun — samtidig med hr. Alf Erlingssøn — skulde være bleven jarl. Denne er dog alt andet end paalidelig. At hr. Alf erholdt samme værdighed (rimeligvis i 1285), er derimod ganske sikkert. Som det synes, har dette nu nærmest været en militær værdighed, hvorved der tillige er kastet en større personlig glans over dens indehaver. Dette maatte igjen have havt indflydelse paa hans stilling inden raadet, hvor han bl. a. derigjennem fik en høiere rang, uden at det dog kan antages, at dermed er fulgt nogen forandring af raadets organisation. Hr. Alfs jarleværdighed blev ogsaa kun af en meget kort varighed.[2]

---

[1] Smlgn. det nedenfor, s. 90, note 1, anførte sted af diplomatariet.

[2] Om disse titler og værdigheder kan henvises til P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 130—132, navnlig 132, note 2. Til de der anførte citater om hr. Auduns jarleværdighed kan endnu føies Biskupa sögur, I, s. 794: *Þá enn á næsta ári var gefit jarls nafn herra Álfi ok Audunni hestakorn.*

IV.

Raadets udvikling i kong Haakon Magnussøns tid indtil aar 1308.

Klager over formynderstyrelsen og aristokratiet. — Haakon V.s bestræbelser for at stanse udviklingen af aristokratiets selvraadighed. — Kongen arbeider paa at bringe raadet tilbage i dets oprindelige stilling. — Kilderne tillade ikke at komme til aldeles sikre resultater med hensyn til brydningen mellem denne konge og aristokratiet. — Ved kong Eriks død ophørte raadets deling. — Forskjellige tilfælde, hvori raadet forudsættes som medvirkende eller samtykkende i regjeringshandlinger. — Raadets omtale i den islandske remonstration af 1302. — Forskjellige brevskaber, hvori det samlede raad eller dettes enkelte medlemmer omtales. — Kong Haakons snevrere raad har ikke talt ganske faa medlemmer. — Spørgsmaalet, om Haakon V ved valget af sine raadgivere som konge især har taget dem, som han allerede før havde benyttet i denne egenskab som hertug. — Hr. Audun Hugleikssøn og hr. Bjarne Lodinssøn. — Betydningen af hr. Auduns fald. — Omstændighederne ved kong Eriks død ikke saa gunstige for aristokratiet, som ved hans faders. — Iøinefaldende forskjel mellem det ældre og det yngre aristokrati. — Raadet indordnes paa ny i den monarkiske samfundsorden. — Det lavbyrdige element synes atter at faa betydning inden raadet. — Sira Botolf Haakonssøn og Salomon Thoraldessøn. — Geistligheden i kong Haakons raad. — Hr. Snare Aslakssøn og Bjarne Audunssøn. — Lagmændene i raadet. — Haakon V og Philip den smukke. — Raadet vedbliver efter sin sammensætning væsentlig at være en aristokratisk institution. — Den forudgaaende udvikling har sin store betydning til at gjøre raadet, navnlig det mindre, mere fast. — Kong Haakon tog et mere udviklet raad i arv. — Hans foranstaltninger maa nærmest have sigtet til at udvikle det snevrere raad. — Dette manglede dog endnu sin sidste afslutning.

I det foregaaende er det leilighedsvis berørt, hvorledes aristokratiet under kong Erik Magnussøns regjering optraadte med megen voldsomhed.[1] Hans broder Haakon V, der i 1299 fulgte ham paa thronen, har selv i sine retterbøder klaget over

---

[1] Se ovenfor, s. 48 flg.

den maade, hvorpaa »adskillige mænd«, saavel medens han og hans broder vare umyndige, som »en stund siden efter«, havde faret frem mod det øvrige folk. Disse klager stemme ogsaa ganske vel overens med den korte almindelige skildring af formynderregjeringen, som gives i biskop Arnes saga, hvor det ligefrem siges, at denne kun tog sig daarlig af landsstyrelsen.[1] Paa et andet sted i samme saga antydes ligeledes, at kong Erik personlig besad mange gode egenskaber, men at dette dog ikke havde nogen synderlig betydning, da hans omgivelser aldeles beherskede ham og misbrugte sin indflydelse.[2] Sagaskriverens opfatning har rigtignok hovedsagelig været bestemt af hans hierarkiske sympathier, hvorfor ogsaa aristokratiets optræden mod geistligheden og dens fører, erkebiskopen, er den væsentligste ankepost, som han har at fremsætte, og det bestemmende for hans dom over formynderstyrelsen. Alligevel er der ingen grund til at anse hans udtalelser for mindre paalidelige, hvor det gjælder dennes ledelse af den norske stat. Ligesom den mand, hvis liv sagaen skildrer, var meget loyal mod kongedømmet, hvor dette kunde forenes med hans pligter som høitstaaende geistlig, saaledes var heller ikke hans biograf nogen ensidig fanatiker. Hans udtalelser have derfor ogsaa utvivlsomt adskillig betydning som et udtryk for den almindelige opfatning af formynderstyrelsen og raadet under kong Erik. Om det ogsaa kan antages, at kong Haakon Magnussøn i sine ovenfor omhandlede ytringer kan have ladet sig forlede til overdrivelser, er der heller ikke for hans vedkommende nogen grund til at betvivle, at han ialfald for en del har havt fuldkommen ret til at udtale sig, som han gjorde.

De retterbøder, kong Haakon allerede havde udstedt som hertug, vidne ogsaa tildels om, at han inden sine landsdele har arbeidet paa at hemme aristokratiets selvraadighed, om hvilken det maa antages, at den netop maa have vundet i styrke i de aar, hvori dette gjennem formynderregjeringen havde landets styrelse i sine hænder. I de landsdele, som vare kong Erik umiddelbart underordnede, har der neppe i hans hele regjeringstid været nogen mulighed for at stanse denne, medens det kan antages, at hertugen i sine egne landsdele efter evne har søgt

---

[1] *Tóku mál firir hann* (ɔ: kong Erik) *lendir menn, svá at náligar vóru engir klutir refsaðir, þeir sem landstjórn heyrdu.* Biskupa sögur, I, s. 726. Smlgn. hermed I, s. 765.

[2] Biskupa sögur, I, s. 742.

at lægge baand paa de mægtige mænds tilbøielighed til at tage sig selv tilrette. Ved hans thronbestigelse var det dermed ogsaa givet, at han for eftertiden over det hele land vilde gaa frem efter de samme grundsætninger, som han havde fulgt i styrelsen af sit hertugdømme. Haakons stilling til aristokratiet blev derfor ogsaa en anden, end Eriks havde været.

I kong Haakons egne udtalelser haves sikre vidnesbyrd om, at han har lagt megen vægt paa at stanse aristokratiets selvraadighed og lade dets medlemmer føle, at de ogsaa stode under loven. De rivninger mellem kongedømme og aristokrati, som fandt sted i de første aar af hans regjering, kunne allerede derigjennem tildels finde sin forklaring. Men de maa ogsaa have gjældt noget mere, nemlig aristokratiets politiske magtstilling. Idet kongen modsatte sig en fortsættelse af den voldsomme fremfærd, som dettes medlemmer havde tilladt sig under den foregaaende styrelse, kunde han heller ikke undgaa at røre ved dets politiske indflydelse i almindelighed.

Forsaavidt maatte kong Haakon især fæste sin opmærksomhed ved den institution, som under hans broder var bleven bæreren af aristokratiets politiske magt, og derigjennem faar hans regjering sin store betydning for udviklingen af det kongelige raad. Kong Haakon var i denne henseende en ganske anden mand end sin broder. Men idet han arbeidede mod det maal at indskrænke eller fratage raadet den magt, det havde opnaaet som en selvstændig repræsentant for aristokratiet, var det ikke hans tanke at trænge det tilside. Hvad han vilde, var kun at tvinge raadet ind i den monarkiske samfundsorden og der gjøre det til et virksomt led. Forsaavidt gik hans politik væsentlig ud paa at optage den udvikling, som var begyndt under hans fader og farfader, men under hans broder var slaaet over i en anden retning.

Uheldigvis ere kilderne for denne tids historie ikke saadanne, at man i enkelthederne kan følge den brydning, som fulgte kort efter kong Haakons thronbestigelse. Det har endog sine vanskeligheder at se den med nogenlunde tydelighed i sine omrids, og som en følge deraf vil det ikke kunne undgaaes, at der maa klæbe nogen usikkerhed ved de resultater, som kunne opnaaes ved en undersøgelse af den nye regents politiske formaal og styrken af den modstand, som han mødte under sine bestræbelser for at gjennemføre disse. Forinden vi her gaa videre i undersøgelsen, vil det imidlertid være nødven-

digt at sammenstille, hvad der vides om raadet i kong Haakons første aar.

Med kong Eriks død var ogsaa raadets deling til ende. I Haakon den femtes regjeringstid omtales det altid som samlet, idet den særstilling, som i denne henseende havde været tilstaaet hans raadgivere i hertugdømmet, kun havde været begrundet paa forhold, der ophørte i det samme øieblik, som han besteg thronen. Nogen anden forandring i raadets ydre stilling kan derimod ikke mærkes. I flere af de retterbøder, som udstedtes i de første aar af den nye konges regjeringstid, siges det, at de ere udstedte »med de bedste mænds raad«, eller, som det ogsaa heder, »med deres samtykke«. I den store retterbod af 1302 om forandringer i de for thronfølgen gjældende regler og i formynderstyrelsen[1] siges i indledningen, at den er udstedt *með ráði ok samþykt hinna bestra manna i rikinu*, og strax nedenfor heder det, at kongen har givet denne retterbod med raad og samtykke af erkebiskop Jørund og de fire biskoper af Stavanger, Bergen, Oslo og Hamar, samt følgende »lendermænd«, hr. Bjarne Erlingssøn, hr. Ulfhedin Bjarnessøn, hr. Isak Gautssøn, hr. Jon Ivarssøn, hr. Sæbjørn Helgessøn og kansleren hr. Aake, hvilke alle satte sine segl under brevet. Ved siden af disse paaberaabes imidlertid ogsaa »kongens øvrige raad« og alle de andre bedste mænd, som vare hos ham. I de to retterbøder af 11te Juni 1302 (?), der ere vedtagne paa thinget paa Maria kirkegaard i Bergen, paaberaabes *samþykt* af hr. Bjarne Erlingssøn, hr. Sæbjørn Helgessøn, hr. Finn, hr. Snare Aslakssøn, hr. Erling, sira (eller hr.) Botolf og hr. Hauk Erlendssøn.[2] Retterboden af 29de Mai 1303 om landløbere og pasvæsen[3] er ogsaa udstedt *með ráði ok samþykt hinna bestu manna i landinu.* I retterboden af 29de Mai og 6te Oktober 1303 om trusler mod kongens ombudsmænd[4] siges ogsaa, at den er udstedt med raad af *hinir skynsamastir menn.* Retterboden om landskyld af 30te Marts 1307[5] er ligeledes udstedt *með hinna besta manna ráði ok samþykt.* Retterboden af 11te Juni 1302 om udlændingers handel paa det nordlige Norge er udstedt paa et thing paa Mariakirkegaarden i Bergen med samtykke af hr. Bjarne Erlingssøn, hr. Sæbjørn Hel-

[1] Norges gamle love, III, s. 45 flg.
[2] Norges gamle love, III, s. 134 flg.
[3] Norges gamle love, III, s. 58 flg.
[4] Norges gamle love, III, s. 59 flg.
[5] Norges gamle love, III, s. 71. flg.

gessøn, hr. Finn Gautssøn, hr. Snare Aslakssøn, hr. Erling Aamundessøn, sira Botolf Haakonssøn og Hauk Erlendssøn.[1]

Et vigtigt politisk aktstykke fra denne tid, hvori ogsaa raadet omtales, er den islandske remonstration af 1302,[2] hvori det udtales, at det raad, som Islændingerne derved gave den norske konge, maatte blive ham *ok öllu hans réttu rádineyti* til hæder og ære. Uden at deraf kan udledes nogen slutning om det kongelige raads forhold til de spørgsmaal, der angik den islandske landsstyrelse, viser dette ialfald, at raadet betragtedes som en vigtig institution, der stod kongen meget nær. I remonstrationen forudsættes for øvrigt, at kongen for fremtiden, naar han foretog forandringer i den islandske lovgivning, skulde indhente de bedste mænds raad og samtykke, som fandtes i landet. Dette udtryk maa rimeligvis tages lige efter ordene; om noget særeget islandsk raad kan der ikke være tale.[3]

Ogsaa i andre brevskaber omtales det kongelige raad. Fra 1303 — eller et af de nærmest forangaaende eller følgende aar — haves saaledes et brev, som er udstedt af nogle mænd paa Voss og stilet til »hele Haakons, Norges konges, raad i Bergen«. Den maade, hvorpaa dette nævner raadet, har endog foranlediget fremsættelsen af en formodning om, at man kunde betragte dette som et slags statholderskab for det vestenfjeldske Norge.[4] Selv om en saadan ikke just er grundet, er imidlertid brevet alligevel ganske mærkeligt. I et andet diplom af 1303 omtales ogsaa »kongen og hans raad«.[5] Da i 1306 biskop Arne i

---

[1] Norges gamle love, III, s. 134.

[2] Norges gamle love, I, s. 460 flg. III, s. 145 flg. med varianterne. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 359 flg.

[3] Smlgn. den i 1306 afsluttede »forening mellem de bedste mænd og almuen paa Island«. P. A. Munch, anf. st. IV, 2, s. 364 flg. — Det ubestemte præg, som ved denne tid hvilede over Islands statsretslige forhold til Norge, bevirker ogsaa, at Island ikke kan have nogen større betydning for en undersøgelse af det norske raads stilling i Staten. Under forhandlingerne om den nye lovbogs antagelse paa Island i 1281 forudsættes raadsherrernes samtykke fra norsk side som nødvendigt, og det synes ogsaa, som om disse derved have havt den endelige afgjørelse som kongens formyndere. P. A. Munch, anf. st., s. 65—71. Fra den nærmest efterfølgende tid kjendes ogsaa en forordning for Island, der udstedtes i kongens og enkedronningens navn. Smstds. s. 72.

[4] Diplom. Norveg. II, no. 71. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 332.

[5] Diplom. Norveg. I, no. 98.

Bergen sluttede en overenskomst med fru Katarina Ivarsdatter af »Loghalo«, hvorved denne sidste fik frit bord i biskopsgaarden,[1] blev deres aftale truffen, som det heder, *þessom monnom af raðeno hiá verandom ok radandom þemma kaupmala ok jayrdi ok borghan*, nemlig hr. Bjarne Erlingssøn, hr. Sæbjørn Helgessøn, hr. Aake kansler, hr. Snare Aslakssøn, hr. Erling Aamundessøn, hr. Hauk lagmand og hr. Heming lagmand *ok morgum odrum godum monnum*. I et andet brev af s. a.[2] nævnes *þesser menn af radeno* i følgende orden: hr. Sæbjørn Helgessøn, hr. Aake kansler, hr. Snare Aslakssøn og hr. Hauk lagmand. Brevet er paa kongens befaling udstedt af abbed Einar i Munkeliv, hr. Erling Aamundessøn og Bjarne Audunssøn og var foruden af disse ogsaa beseglet af enkedronning Isabella, hr. Bjarne Erlingssøn, hr. Sæbjørn, sira Finn, Apostelkirkens provst, hr. Aake, hr. Snare og hr. Hauk. Om alle her nævnte mænd tør man vistnok med fuld føie antage, at de ligesaa vel som de fire, om hvilke det udtrykkelig siges, at de vare *af ráðinu*, ved denne leilighed have optraadt i sin egenskab af raadsherrer.[3]

I et kongebrev af 1300[4] nævnes som forseglende med kongen og dronning Eufemia biskoperne Arne af Stavanger, Narve af Bergen, Eivind af Oslo og Thorstein af Hamar samt følgende verdslige herrer: hr. Bjarne Erlingssøn, hr. Thore biskopssøn, hr. Ulfhedin Bjarnessøn, hr. Isak Gautssøn, hr. Vidkunn Erlingssøn og hr. Peter Andressøn. Af disse sidste forekomme de tre allerede tidligere som raadsherrer hos kong Haakon (s. 75), og det kan vel heller ikke betvivles, at de tre øvrige have indtaget en lignende stilling, saa meget mere, som ialfald de to af dem gjorde det under den foregaaende regjering. Hele brevets indhold og den maade, hvorpaa det er udstedt, synes bestemt at pege hen paa, at disse mænd derved maa have været tilkaldte i sin egenskab af kongelige raadgivere. Kong Haakon tilstod ved dette brev formanden for Mariakirken

---

[1] Diplom. Norveg. II, no. 82. Brevet er dateret 10de April 1306. Smlgn. Historisk tidsskrift, anden række, II, s. 92.

[2] Diplom. Norveg. III, no. 64. Brevet er dateret 12te April 1306.

[3] 25de September 1303 udstedte i Nidaros tre af disse herrer (hr. Bjarne Erlingssøn, hr. Erling Aamundessøn og hr. Snare Aslakssøn) en dom i forening med kongens ombudsmand, Halstein Thorleifssøn. Dipl. Norveg. III, no. 56.

[4] Diplom. Norveg. I, no. 92. P. A. Munch har ved omtalen af dette brev (i Det norske folks hist. IV, 2, s. 339) overseet hr. Vidkunns navn.

i Oslo lendermands ret, medens de prester, som der havde præbender, fik ridders, vikarier og diakoner hirdmands og alle andre klerker ved kirken kjertesvends ret. Ved en saadan anledning maatte der netop være plads for raadets medvirken.

Da der i 1305 blev udstedt en kundgjørelse om, at kong Haakon havde modtaget sin dronning Eufemias medgift, skede dette i 16 geistlige og verdslige herrers navn, hvilke tillige forseglede brevet,[1] og som opregnedes i følgende orden: erkebiskop Jørund, biskoperne Erlend af Færøerne, Ketil af Stavanger, Arne af Bergen og Ingjald af Hamar, hr. Bjarne Erlingssøn, hr. Jon Ragnvaldssøn, hr. Sæbjørn Helgessøn, hr. Bjarne Lodinssøn, hr. Velent af Stiklan, hr. Aake kansler, hr Snare Aslakssøn, hr. Erling Aamundessøn, korsbroderen Salomon fra Nidaros, Gibbon marskalk og Bjarne Audunssøn. Af de her anførte verdslige kan det vel ikke være tvivlsomt, at Jon Ragnvaldssøn (s. 57), naar han nævnes som den anden, maa have indehavt en høi rang og været endog en af de ældre medlemmer i det snevrere raad. Idet hr. Bjarne Lodinssøn og hr. Velent i brevets indledning have faaet plads foran kansleren, maa vistnok det samme antages om dem. Om Bjarne Audunssøn er det allerede i det foregaaende antaget, at han hørte med til raadet,[2] hvorimod dette vel kan være tvivlsommere med korsbroderen Salomon og navnlig med Gibbon, der formodentlig er kommen ind i landet med en af de udenlandske prinsesser, som havde ægtet de sidste konger, og siden har havt en høiere stilling ved deres hof.

Et leidebrev af 20de Marts 1308, udstedt af kong Haakon, var med ham beseglet af biskop Arne af Bergen samt tre

---

[1] Diplom. Norveg., III. no. 61.

[2] P. A. Munch fremsætter (Det norske folks historie, IV, 2, s. 477) den paastand, at »*Bjarne Audunssøn var endnu ikke medlem af raadet i 1306*«. Han har derved formodentlig holdt sig til det ovfr. s. 77 omtalte brev, hvori Bjarne ikke er mellem dem, som utrykkelig siges at være *af ráðinu*. Heri ligger dog intet bevis. Bjarne havde som en af brevets udstedere ingen anledning til at betegne sig selv som medlem af raadet. Dernæst er det sikkert, at hr. Erling Aamundessøn, der med ham udstedte brevet og heller ikke deri omtales som medlem af raadet, netop i et andet brev, der er 2 dage ældre, er nævnt som saadan. Saaledes er det vistnok langt mere berettiget at drage den slutning af disse to breve, at Bjarne Audunssøn i 1306 var medlem af kongens (snevrere) raad, end at han ikke havde plads i dette.

discreti viri de consilio nostro, hr. Erik Valdemarssøn og baronerne hr. Bjarne Erlingssøn og hr. Snare Aslakssøn.[1]

Hvis man kan gaa ud fra, at samtlige her omtalte verdslige herrer have været kongens raadgivere i ordets snevrere betydning, have disse ikke udgjort noget aldeles ringe tal, især da det maa antages, at der har været endnu flere. Saaledes kan dette ikke være andet end en tilfældighed, naar hr. Agmund Sigurdssøn af Hestbø, der allerede i 1295 var ridder (s. 68) og i 1300 nævnes som kong Haakons mærkesmand, ikke i dokumenter fra denne tid udtrykkelig er betegnet som medlem af hans raad.[2] Det samme kan vel ogsaa antages om hr. Sighvat af Leirhol, og om hr. Sigurd Brynjulfssøn paa Aga, der i 1285 forekommer som medlem af »det egentlige raad«, og som ligeledes senere hen, efter 1308, var en betroet mand hos kong Haakon, tør man ligeledes gaa ud fra, at han ogsaa paa denne tid har hørt med til hans raad. Vi faa saaledes følgende sikre eller ialfald nogenlunde sikre raadsmedlemmer i kong Haakons første regjeringsaar (1299—1308): hr. Bjarne Erlingssøn, hr. Thore biskopssøn, hr. Ulfhedin Bjarnessøn, hr. Isak .Gautssøn, hr. Jon Ivarssøn, hr. Jon Ragnvaldssøn, hr. Sæbjørn Helgessøn, hr. Finn Gautssøn, hr. Vidkunn Erlingssøn, hr. Peter Andressøn, hr. Snare Aslakssøn, hr. Erling Aamundessøn, lagmændene hr. Hauk og hr. Heming, hr. Bjarne Lodinssøn, hr. Velent af Stiklan, Bjarne Audunssøn samt hr. Sighvat af Leirhol, hr. Agmund Sigurdssøn og hr. Sigurd paa Aga. Dertil kommer da endnu den kongelige kansler, hr. Aake, midtpunktet i hele den kreds af raadgivere, som omgav kong Haakon.[3] Som medlemmer af den snevrere kreds af kongens raadgivere maa endelig vistnok ogsaa medtages de to geistlige, sira Botolf Haakonssøn og Salomon Thoraldessøn, paa den tid

---

[1] Diplom. Norveg., IX, no. 79.

[2] Nogen stallar nævnes ikke hos kong Haakon. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 329. Smlgn. ovenfor, s. 23.

[3] Den i 1305 af de Danske dræbte Halvard Baat skal ogsaa have været medlem af raadet. Huitfeldt, Erik Menved o. s. v., s. 72. Smlgn. Annales Islandici, s. 186 og P. A. Munch, det norske folks historie, IV, 2, s. 421, 424 og 429. Hr. Assur Jonssøn, som i 1307 var den ene af de to befuldmægtigede, der paa kongens vegne i Aaby afsluttede overenskomsten med de svenske hertuger, har maaske ogsaa allerede den gang været medlem af kongens raad, hvad han i alle fald kort efter er bleven. Imidlertid omtales han ikke ved denne leilighed som saadan. Diplom. Svecanum, II, no. 1566. Diplom. Norveg., VII, no. 40. Smlgn. nedenfor, s. 90, note 1.

korsbroder i Nidaros, senere biskop i Oslo. Gibbon marskalk har som udlænding neppe staaet kongen saa nær, som de øvrige her opregnede personer. Paa denne maade faar man — foruden erkebiskopen, de øvrige biskoper og provsten ved Apostelkirken — et antal af 22—23 mænd, der maa antages at have været kong Haakons raadgivere.

Hvorvidt der af disse navne lader sig udlede bestemte slutninger med hensyn til de grundsætninger, efter hvilke kong Haakon ved sin regjeringstiltrædelse har sammensat sin kreds af mere betroede raadgivere, synes noget usikkert. P. A. Munch[1] har med adskillig bestemthed udtalt som sin opfatning, at Haakon som konge maa have lagt an paa at beholde de samme omgivelser, som han havde, medens han var hertug. En saadan tanke var i sig selv ikke urimelig, og det maa erkjendes, at der er adskilligt, som kan støtte denne mening. Om nogle af de nævnte medlemmer af raadet vides det med bestemthed, at de hørte hjemme i de landsdele, som indtil 1299 dannede Haakons hertugdømme. Saaledes var hr. Jon Ivarssøn Raud, der havde hjemme paa Romerike i det tidligere hertugelige len, efter al rimelighed en hos Haakon høit anseet mand, siden han lod sin datter Agnes gifte sig med hans søn, hr. Hafthor Jonssøn. Hr. Isak Gautssøn af Tolga havde sin ættegaard og formodentlig ogsaa sit meste jordegods i Ryfylke, der havde været en af de landsdele, som hørte til Haakons hertugdømme. Mærkesmanden, hr. Agmund Sigurdssøn af Hestbø, hørte ligeledes hjemme i den samme egn. Om hr. Sæbjørn Helgessøn har det været formodet, at han ogsaa skulde være fra denne egn. Ialfald eiede han gaarde i Ryfylke.[2] For hr.

---

[1] Det norske folks historie, IV, 2, s. 333: »*Overhoved lader det til, at kong Haakon saa vidt muligt har beholdt de samme omgivelser, han havde som hertug: de fleste af hans høitstaaende mænd synes at have været fra Østlandet eller Ryfylke, det vil sige fra de dele af landet, der udgjorde hans hertugelige len, og hvor han saaledes allerede tidligere havde havt anledning til at gjøre deres bekjendtskab*«.

[2] Smlgn. Historisk tidsskrift, anden række, II, s. 71, hvor der ogsaa antydes slægtskab mellem hr. Sæbjørn, Losneætten og eierne af Belgaarden i Bergen. At hr. Sæbjørn endnu før hertugens thronbestigelse hørte til hans nærmeste omgivelser, fremgaar af Dipl. Norv. IV, no. 16. Smlgn. den følgende note. Absalon Pederssøn i sin Norges beskrivelse (N. Nicolaysen, Norske magasin, I, s. 134) vil have ham til at være fra Sogn. Navnet Sæbjørn er maaske hyppigere i det vestenfjeldske, men forekommer dog ogsaa i stedsnavne paa Østlandet.

Snare Aslakssøns vedkommende er det ogsaa vist, at han havde eiendomme paa Oplandene, der hørte til hertugdømmet.[1] Hr. Bjarne Lodinssøn har maaske ogsaa, hvis man tør slutte af en enkelt antydning, før hertugens thronbestigelse staaet denne nær,[2] men befandt sig dog senere i et fiendtligt forhold til den nye konge. Saafremt den formodning er rigtig, hvorefter han skulde være en søn af Lodin Lepp,[3] maa han have hørt hjemme i det vestenfjeldske, maaske dog i Ryfylke. Hr. Sighvat af Leirhole havde hjemme i Valdres, men var maaske gjennem interesser og familieforbindelser fuldt saa meget knyttet til Sogn.[4] Valdres og Hallingdalen hørte desuden, som dele af Gulathingslagen, neppe til hertugens forleninger, saadan som de øvrige Oplande. Bjarne Audunssøn var vistnok fra Østlandet. Men da han især synes at have havt eiendomme paa Vestfold, som netop ikke hørte til hertugdømmet, kan der heraf ikke udledes noget, som taler for, at han af dette hensyn har været fremtrukken af Haakon.

Selv om det nu kunde antages, at samtlige her nævnte mænd allerede have været Haakons fortrolige raadgivere i den tid, da han var hertug, bliver det dog ikke dermed givet, at raadets flertal i hans første regjeringsaar netop har bestaaet af mænd, som han havde prøvet, og til hvem han havde fattet tillid før sin thronbestigelse. Uagtet der kun for en del kan erhverves nærmere oplysninger om de øvrige kongelige raadgiveres hjemstavn, og disse saaledes nok tildels kunne have været fra de tidligere hertugelige landsdele, er der alligevel ikke tilstrækkelig grund til derpaa at støtte en saadan paastand, som den, der er fremsat af P. A. Munch. Det er desuden tvivlsomt, hvor-

---

[1] Dipl. Norv. II, no. 126. Under forudsætning af, at man i slutningen af det smstsds. IV, no. 16 aftrykte udkast kan udfylde . . . *rone Aslaci* til *Snarone Aslaci*, har han allerede i 1297 staaet hertugen meget nær, uden at han dog endnu paa den tid havde opnaaet ridderværdigheden. Snare Aslakssøn nævnes i dette udkast som nærværende ved hertugens side tillige med kansleren hr. Aake og ridderne hr. Sæbjørn Helgessøn, hr. Basse Guthormssøn og endnu en tredie. Hr. Basse var ogsaa en af Haakons høitbetroede mænd og kan saaledes nok have hørt til dennes nærmeste raadgivere, uagtet han neppe udtrykkelig nævnes som saadan i noget nu bevaret diplom. Smlgn. s. 68, note 2.

[2] Dipl. Norv. I, no. 92, s. 84. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 332.

[3] Historisk tidsskrift, anden række, II, s. 94.

[4] Historisk tidsskrift, anden række, II, s. 51.

vidt en konge ved sin regjeringstiltrædelse havde adgang til i nogen større udstrækning at forandre raadets sammensætning. Forsaavidt den foregaaende konges raadgivere ikke vare lendermænd eller baroner eller ogsaa riddere, er det nok rimeligt, at efterfølgeren ikke kan have været forpligtet til uden videre ogsaa at betragte dem som medlemmer af sit raad. For baronernes og vistnok ogsaa for riddernes vedkommende stillede derimod sagen sig helt anderledes. I ældre tider betragtedes vistnok lendermands-værdigheden formelt, som om den kun var given for den konges levetid, der uddelte den. Den maatte altsaa fornyes ved hvert thronskifte. Saaledes skede det ialfald, da Haakon Haakonssøn blev konge, og rimeligvis er det altid gaaet saaledes til. Men denne bekræftelse har dog neppe været mere end en formalitet, og at den ikke blev meddelt, har visselig kun været et yderst sjeldent tilfælde. I virkeligheden maa det saaledes antages, at den adgang, som en konge paa denne maade kunde have til at foretage forandringer i raadets sammensætning, for baronernes vedkommende har været saare liden, om han overhovedet kan siges at have havt nogen saadan. Med hensyn til ridderne maa det ogsaa antages, at noget lignende har været tilfældet. Efter lovgivningen hørte de rigtignok ikke med til »kongens høieste raadgivere«, men vare dog i denne udpegede paa en saadan maade, at de ogsaa maatte betragtes som medlemmer af hans raad.

I sin videste udstrækning gjælder dette nu vistnok alene, forsaavidt medlemmerne af de nævnte samfundsklasser havde ret til at deltage i, hvad man kan kalde det større kongelige raad. Men det maatte dog ogsaa have sine betydninger for det snevrere raad. Grænserne mellem begge vare endnu meget ubestemte, og idet det mindre raad var udgaaet af det større, der alene var forudsat i lovene, maatte kongens valg af dets medlemmer altid i en vis grad være bundet. Haakon V maa derfor ogsaa antages at have beholdt sin broders raadgivere, og forsaavidt han med dem har foretaget nogen forandring, da kan dette rimeligvis alene have været, hvor der fra vedkommendes side har foreligget en bestemt forseelse. Ligesom han maatte tage hele den store kreds af sin formands raadgivere, har han ogsaa beholdt de gamle medlemmer af det snevrere eller »det egentlige raad«. Mellem alle hans raadgivere træffes i første række den høibaarne baron, hr. Bjarne Erlingssøn, en af hovedlederne for kampen mod hierarkiet, en mand, som under denne havde vist sig fra en side, der ikke gjør det rimeligt,

at den skildring, der flere hundrede aar længere nede i tiden blev given af ham, at han »var den rigeste, bedste, rundeste, snildeste og sagtmodigste baron, som være kunde«, i alle henseender medfører sandhed.[1]

Hr. Bjarne og hans broder, hr. Vidkunn, vare paa denne tid ubestridelig rigets mest høibyrdige mænd og i besiddelse af store rigdomme. Af dem var hr. Bjarne derhos raadgiverkredsens ældste medlem. Tillige med hr. Thore biskopssøn var han vistnok den eneste, der var tilbage af Magnus Lagabøters raad. Efter 1299 har han neppe havt nogen formand i raadet og nævnes derfor siden først i alle tilfælde, hvor han omtales sammen med andre af dettes medlemmer.[2] Mellem baronerne skulde efter hirdskraaen den indbyrdes rangfølge udelukkende bestemmes efter tiden for deres udnævnelse, saaledes at de ældste vare de første i rang. Hr. Bjarne var lendermand eller baron allerede i 1273 og havde rimeligvis rang umiddelbart foran hr. Thore biskopssøn, som den gang var kansler og i 1277 omtales som lendermand umiddelbart foran hr. Audun Hugleikssøn. En mand, der stod i en saa fremragende stilling, som hr. Bjarne, kunde vanskelig holdes udenfor raadet, saafremt han selv ønskede at være medlem af dette. Det samme gjaldt dog ogsaa, skjønt selvfølgelig ikke med samme styrke, de øvrige baroner og riddere, der repræsenterede de store og rige ætter.

Men om saaledes kong Haakon ikke har havt frie hænder i denne henseende, forsaavidt han ikke kunde undlade at medtage mellem sine egne raadgivere de fornemme mænd, der havde indtaget denne stilling i hans broders regjeringstid, kunde det antages, at han var aldeles ubunden med hensyn til, hvem han selv bagefter vilde optage i denne kreds. Tildels var dette ogsaa tilfældet, og maaske navnlig forsaavidt det gjaldt det snevrere raad, men dog ikke helt. At afvise de høibyrdige ætters krav paa at opnaa baronværdigheden og dermed træde

---

[1] Absalon Pederssøn i sin Norges beskrivelse, N. Nicolaysen, Norske magasin, I, s. 135.

[2] At den svenske kongesøn Erik Valdemarssøn, da han i 1308 var hos kong Haakon, nævnes som medlem af raadet foran hr. Bjarne (Dipl. Norv. IX, no. 79), gjør her intet til sagen. Dette skede af hensyn til hans kongelige herkomst. Paa samme maade nævnes ogsaa i 1250 hr. Philip Laurentssøn foran »baronerne«. (Smlgn. s. 14 ovenfor). Naar hr. Audun Hugleikssøn omtales som »den høieste« i raadet (s. 49, note 2), kan dette neppe have hensyn til hans anciennetet som baron, men kun til hans indflydelse og slægtskab med kongehuset.

ind i kredsen af kongens selvskrevne raadgivere lod sig ikke i regelen gjøre, og kongen var forsaavidt ogsaa fremdeles bunden i sit valg af nye raadgivere gjennem nedarvede hensyn paa samme maade, som han var henvist til at beholde de ældre. Paa den anden side havde han dog tillige adgang til at uddele baronværdigheden til andre end dem, hvis fædre havde havt den, endskjønt dette ikke kunde være i overensstemmelse med de nedarvede forestillinger om høiere værdigheders arvelighed.[1] Dette punkt vil ogsaa blive berørt i det følgende (s. 91).

Selv om det nu paa denne maade maa antages, at regjeringspersonalet ved kong Haakons thronbestigelse ikke har undergaaet saa gjennemgribende forandringer, som det har været antaget, er det dog ikke dermed givet, at den nye konge alligevel ikke fra først af har staaet i et ganske andet forhold til raadet end sin forgjænger. Ialfald i ét punkt havde han aldeles frie hænder, — med hensyn til, hvilke af dets medlemmer han vilde skjænke sin tillid, og at han der først og fremst har vendt sig til sine gamle prøvede raadgivere, er saa naturligt, at det ikke vel kan tænkes at have været anderledes. Dermed maatte følge en forrykkelse af den indflydelse, raadets forskjellige medlemmer før havde havt, idet det nu blev andre, der især havde den regjerende konges øre. De første medlemmer af raadet vare ikke længere de mest betydende, og at dette ogsaa har været følt af de tidligere magthavere, kan heller ikke betvivles. For de selvraadige stormænd maatte det ikke blive behageligt at bøie sig for de grundsætninger, som den nye konge vilde gjennemføre, og naar der umiddelbart efter hans regjeringstiltrædelse høres om mægtige mænds fald, kan man ikke vel lade være at sætte dette i forbindelse med en opposition mod kong Haakon, der er kommen til udbrud uden at bringe andet resultat end undergang for sine ledere. Allerede i kong Eriks styrelsestid spores der bevægelser i landet, hvis nærmere sammenhæng man nu kun tildels kan ane, og som ialfald vise, at der har hersket uro i landet.

Af en alvorligere natur maa imidlertid den modstand have været, som kong Haakon mødte, da han besteg thronen. Naar det berettes, at hr. Audun Hugleikssøn, den samme mand, som under den forrige styrelse ansaaes for at være raadets mest indflydelsesrige mand, samtidig blev kastet i fængsel,[2] uden at

---

[1] Smlgn. hvad herom er bemærket i det foregaaende, s. 34.
[2] Annales Islandici, s. 174.

aarsagen hertil nærmere omtales, da kan grunden ikke vel have været nogen anden end den, at han paa en eller anden maade har vægret den nye konge sin tjeneste, eller at denne selv har rettet et slag mod de tidligere magthavere i hans person for derved paa forhaand at svække den modstand, som han har frygtet for at møde fra deres side. I nær sammenhæng med denne fængsling af den mand, som i en lang række af aar havde været den mægtigste i landet, staar hans henrettelse, der fandt sted tre aar senere og omtrent samtidig med, at den kvinde, der udgav sig for kong Eriks datter Margrete, blev brændt. Hvorvidt hr. Audun i mellemtiden har været paa fri fod, eller om han den hele tid har siddet i fængsel, vides ikke. P. A. Munchs formodning[1] om, at han først er bleven frigiven, og at han derpaa atter har optraadt mod kongen paa en saadan maade, at denne lod ham fængsle paa ny og derefter henrette, er, uden at være støttet af fakta, dog saa rimelig, at den synes at have truffet det rette. Den falske Margrete kan i dette tilfælde være bleven fremtrukken af hr. Audun og hans parti som modkandidat til thronen mod kong Haakon. Efter den vanærende straf, som overgik hr. Audun, hvis gods ligeledes blev inddraget under kronen, maa næsten hans forbrydelse have bestaaet i et saadant forsøg paa at berøve kong Haakon hans throne.

Idet nu saaledes hr. Audun Hugleikssøn kan være falden, fordi han har fremtrukket eller hjulpet den falske Margrete, tør man vistnok ialfald i dette forsøg paa at styrte den nye styrelse se et udtryk af de tidligere magthaveres uvilje mod denne og af deres lyst til atter at erholde den indflydelse, som de nu saa sig tvungne til at opgive. Thi med den falske Margrete paa thronen maatte de, som havde støttet hende, være sikre paa at faa al magt i sine hænder, og saaledes kan man vistnok i, hvad der staar i forbindelse med hendes optræden, neppe se andet end et forsøg i denne retning. Hr. Audun Hugleikssøn stod ved denne leilighed visselig ikke alene. Naar det saaledes omtrent samtidig med hans henrettelse berettes, at kong Haakon ogsaa lod hr. Bjarne Lodinssøn sætte i fængsel, da er det høist rimeligt, at der mellem disse to handlinger er en indre forbindelse, og at hr. Bjarne, selv om han ogsaa en gang havde staaet Haakon den femte nær (s. 81), dog nu har konspireret mod

[1] Det norske folks historie, IV, 2, s. 348 flg.

hans regjering. Han slap imidlertid betydelig lettere derfra end hr. Audun og var faa aar efter paa ny medlem af raadet.

I den modstand, som kong Haakon paa denne maade mødte ved eller straks efter sin thronbestigelse, har man efter al sandsynlighed et vidnesbyrd om, at ialfald en del af aristokratiets mægtigste medlemmer betragtede regjeringsskiftet som indeholdende en fare for sin magt, som en indledning til en tid, hvori styrelsen skulde ledes efter helt andre grundsætninger. Enten kunne de derved alene have holdt sig til, hvad de havde seet af Haakons styrelse i hans hertugdømme, eller ogsaa har denne umiddelbart efter sin thronbestigelse foretaget handlinger, der maatte vække betænkeligheder hos magthaverne fra hans broders tid. Men det forsøg, som disse nu gjorde, blev tillige en maalestok for det indbyrdes forhold mellem kongedømmets og aristokratiets magt. Forsaavidt er det lærerigt at betragte disse begivenheder noget nøiere.

Kongedømmet blev ogsaa denne gang det seirende. Ligesom hierarkiet under den foregaaende regjering havde maattet ligge under i kampen mod aristokratiet, der optog kongedømmets program, saaledes blev det nu aristokratiet, der laa under, da det vilde prøve kræfter med kongedømmet. Om netop hr. Audun Hugleikssøn var den mand mellem medlemmerne af Norges høibyrdige storætter, der var bedst skikket til at staa frem som sine standsbrødres leder under en saadan kamp, er noget, hvorom nutiden ikke kan dømme. I sagnet staar han som en voldsom og herskesyg personlighed, og det er ikke heller umuligt, at der har været andre pletter ved hans karakter og offentlige færd, der have gjort det lettere for hans fiender at komme ham tillivs og til samme tid have fjernet mange fra ham, der ellers naturlig vilde have staaet paa hans side.[1]

---

[1] Smlgn. hvad P. A. Munch anfører (Norske folks historie, IV, 2, s. 286) om, at hr. Bjarne Erlingssøn efter formynderstyrelsens ophør trak sig mere tilbage fra hoffet, hvor paa samme tid hr. Audun blev den alt beherskende. Munchs mening er her vistnok fremsat med større bestemthed, end kilderne skulde tillade; men den kan derfor være vel beføiet. Rigtignok stod hr. Bjarne i formynderstyrelsen samtidig med, at hr. Audun ansaaes for at være dennes høieste medlem (s. 49, note 2); men forholdet mellem dem behøver ikke derfor at have været hjerteligt, og der kan efterhaanden være opstaaet en stedse større kjølighed, som har ledet til, at hr. Bjarne trak sig tilbage. Imidlertid kan det ikke sættes ud af betragtning, at hans broder, hr. Vidkunn Erlingssøn, ogsaa efter formynderstyrelsens ophør i 1285 nævnes som medlem af »det egentlige raad« (s. 60). Saafremt man

Saaledes bliver det end mere forklarligt, at han, om han har havt noget saadant til hensigt, ikke har kunnet fremkalde en almindelig bevægelse mod den nye konge fra hele aristokratiets side.

Selv bortseet fra spørgsmaalet om den ledende mands personlighed, kan man alligevel ikke antage, at udsigterne for en aristokratisk reisning have været meget gunstige umiddelbart efter kong Eriks død. Allerede landets forhold lagde her store hindringer i veien for en samlet optræden. En af de høibaarne mænd hørte hjemme ved landets nordligste, en anden ved dets sydligste grænse, og der kunde gaa maaneder hen, forinden den ene kunde faa svar fra den anden. Mellem de spredte høvdingsæder var forbindelsen ikke let, maaske heller ikke hyppig, og om de store ætter ogsaa forenedes ved sit fællesskab i politiske interesser, kunde de igjen saare let splittes ved stridende personlige interesser. Ved Magnus Lagabøters død havde alt været saa gunstigt for aristokratiet, som muligt. Høvdingerne vare da netop sammenkaldte til et stort møde, og regjeringen var tilfaldt et barn. Da Erik Magnussøn døde, synes kun ganske faa af raadets medlemmer at have været nærværende, og der stod en fuldmyndig thronfølger færdig til at overtage arven og hævde den som bærer af det monarkiske princip. Ved hurtig handling fra hans side kunde overmaade meget udrettes, og det lader ogsaa til, at den nye konge har forstaaet dette og indrettet sig derefter.[1] Kong Haakon synes virkelig her at have forekommet alle forsøg paa at hindre hans thronbestigelse. Efterat denne var en fuldbyrdet kjendsgjerning, slog han sit hovedslag mod høiadelen ved at fængsle hr. Audun. Forsøget med bagefter at opstille en ny thronprætendent faldt uheldig ud og ledede kun til nye ydmygelser for kongens modstandere. Aristokratiet kom for sent og synes i alle tilfælde at have været det underlegne.

Mellem de ældre lendermænds og de nye rigsbaroners mod-

---

tør gaa ud fra, at begge disse brødre have hyldet de samme politiske anskuelser, kan dette ialfald vise, at de først efter enkedronningens død have trukket sig tilbage paa den af Munch formodede maade. Her gjælder imidlertid det samme, som stadig maa haves for øie under studiet af disse tiders historie, at hvor fristende det end kan være at konstruere den røde traad, som gaar derigjennem, saa mindes man alligevel hvert øieblik ved kildernes yderst mangelfulde beskaffenhed om, at dette ikke er let, maaske ikke engang muligt.

[1] P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 324 flg.

standskraft overfor kongedømmet bliver der paa denne maade en iøinefaldende forskjel. Efter den store forandring, der som en følge af udviklingen i det trettende aarhundrede var foregaaet med det norske aristokrati, havde dette efter Magnus Lagabøters død for første gang faaet anledning til at vise, hvorvidt det kunde gjenerobre sin gamle politiske indflydelse paa grundlag af de nye samfundsforhold, — hvorvidt det kunde fravriste kongedømmet udbyttet af dettes seier og anvende dette til bedste for sine interesser, og hvorvidt det kunde magte sin nye stilling. I 1280 var magten i det norske samfund ganske let gaaet over til aristokratiet, som havde benyttet denne til at udkjæmpe en strid med hierarkiet. Fra kongedømmets side gjordes foreløbig intet forsøg paa at gjenvinde, hvad det havde tabt, og aristokratiet vedblev ialfald for de kongelige landsdeles vedkommende indtil 1299 at nyde magten. Først i det sidste aar blev det her sat paa en mere alvorlig prøve, da kong Haakon optog sine forfædres program for kongedømmets egen regning. Uagtet aristokratiet allerede forud var i besiddelse af stor magt og indflydelse, og stillingen saaledes skulde være til dets fordel, synes det dog at være gaaet forholdsvis let for kong Haakon at sætte sin vilje igjennem. Tildels kan dette forklares af indre splittelser mellem aristokratiets første medlemmer; men denne forklaring hjælper ikke helt. Udfaldet af dette første sammenstød vidner ialfald ikke om, at aristokratiet var istand til at udnytte de fordele, som samfundets udvikling havde budt det under den foregaaende regjering, saasnart det fra kongedømmets side mødte en mere bestemt modstand. For denne maatte det falde tilfode, skjønt det ikke kan have været med stor villighed. Af den følgende tids historie viser det sig, at der fremdeles sad megen modstandslyst igjen, men at evnen ikke stod i noget forhold dertil.

Som en følge af den store forandring, som paa denne maade indtraadte i kongedømmets og aristokratiets gjensidige forhold, maatte ogsaa raadets stilling fra nu af med nødvendighed blive en anden. Hvad derom høres under den nye konge, viser, at dette ogsaa blev tilfældet, og naar raadet netop i Haakon Magnussøns tid træder hyppigere frem end tidligere, da ligger grunden vistnok for en stor del deri, at kong Haakon netop, medens han søgte at berøve det sin selvstændige myndighed som repræsentation for aristokratiet, saa meget oftere anvendte det som overordnet led i det af ham afhængige monarkiske regjerings-maskineri. Det er saaledes i kong Haakons dage raadets

betydning som en af monarkiet i sine egne interesser udviklet institution, der bliver det væsentlige. Under formynderstyrelsen og kong Eriks regjering havde raadet været det organ, gjennem hvilket aristokratiet udøvede den indflydelse, som det havde opnaaet. Kong Haakon bragte det over i en anden stilling, der mere svarede til den, som det oprindelig havde indtaget.

At der under denne konge atter træffes personer mellem hans nærmeste omgivelser, der synes at frembyde stor lighed med de tidligere kongers »raadgivere« (s. 11 og 17), kan i denne henseende være et betegnende træk. Under kong Erik forekommer der ingen raadgivere af denne art, om hvem det er sikkert eller kun meget sandsynligt, at de have havt denne stilling,[1] hvorimod kong Haakon allerede i sine første aar synes at have skjænket sin tillid til et par geistlige, der neppe have hørt til de høibaarne sætter og heller ikke til de første klasser inden sin egen stand. Sira Botolf Haakonssøn og Salomon Thoraldessøn synes ligefrem at være blevne regnede med til kongens raadgiverkreds, og den førstnævnte af disse tvende mænd blev ogsaa af kongen anvendt i en anden betroet stilling, som fehirde, medens saadanne embeder under den foregaaende regjering synes at have været forbeholdte mænd, der hørte til de høieste klasser i samfundet.[2] Under kong Haakon deltager i det hele geistligheden mere i raadets virksomhed, medens denne under hans broder saa godt som var trængt tilside med undtagelse af de af dens medlemmer, der stode paa en særdeles god fod med kongen og de verdslige magthavere. I de offentlige brevskaber, der ere nævnte i det foregaaende (s. 75 flg.), forekomme rigets høieste geistlige som de første af kongens raadgivere, aldeles paa samme maade, som de omtales før formynderstyrelsens tid. Ogsaa i denne henseende har kong Haakon vendt tilbage til det gamle ved at stille det geistlige element ved siden af det verdslige inden raadet og der samle begge umiddelbart under den kongelige myndighed.[3]

---

[1] Maaske har dog, som omtalt s. 54, broder Mauritius i 1281 været en saadan lavere raadgiver.

[2] Dette var dog først efter den i næste afsnit omtalte retterbod af 17 Juni 1308.

[3] Geistlighedens udelukkelse fra raadet under kong Erik har neppe været tænkt som noget varigt, men alene været en følge af den politiske strid. Man træffer jo ogsaa selv midt under denne fornemme geistlige som medlemmer af raadgivernes kreds.

Idet saaledes geistligheden atter i et større antal traadte ind imellem de kongelige raadgivere, opnaaede kongen derved at faa en forøgelse af de brugbare kræfter, som han kunde anvende i monarkiets tjeneste. Den høiere geistlighed havde nylig været baronernes medbeilere; i raadet kunde de gjensidig holde hinanden stangen. Men geistligheden bragte tillige en sum af dannelse og kundskab ind i raadet, som maatte være meget nyttig. Kong Haakon havde jo heller ikke alene vendt sig til den høiere geistlighed. Som allerede omtalt, synes han ogsaa at have optaget dens lavere medlemmer mellem sine raadgivere og at have anvendt disse i betroede hverv.[1] Han brød ogsaa bestemt med den sædvane, som i nogen tid før ham havde været fulgt med at tage en verdslig mand til kansler, naar han kun havde geistlig dannelse.[2] Hr. Aake var presteviet, og embedet vedblev fra nu at være knyttet til en høiere geistlig stilling, provstembedet ved Mariakirken. Naar kong Haakon gav den ved denne kirke ansatte geistlighed rang med baroner og riddere,[3] er det heller ikke umuligt, at han derved har taget hensyn til raadet. Idet disse geistlige, der vare ansatte af ham og afhængige af ham, fik rang med de klasser af hirden, der vare kongens selvskrevne raadgivere, maatte de vel ogsaa faa den samme ret som disse. Saalænge kongen ikke havde kunnet fratage baroner og riddere den adgang, de havde til at være med i det større raad, kunde han paa den maade ialfald opveie disses indflydelse og forøge den monarkiske karakter, som det stemte med hans anskuelser at give den hele kreds af kongelige raadgivere.

---

[1] P. A. Munch antager (Norske folks historie, IV, 2, s. 477), at Ivar Olafssøn, den senere kansler, allerede i 1307 maa have været medlem af raadet, idet han da i December maaned sendtes til Aaby for at underhandle med de svenske hertuger, og at han ved denne leilighed benævnes »herre«. Dette er dog neppe en aldeles sikker slutning, skjønt det kan være meget rimeligt, at han paa denne tid kan have staaet i et nærmere raadgiverforhold til kongen. Heller ikke er der vel noget sikkert vidnesbyrd for, at Ivar førte herretitel, i den maade, hvorpaa han omtales i Aaby-overenskomsten af 17de Decbr. 1307. Dipl. Norv., VII, no. 40 og Dipl. Svec., II, no. 1566: *domini Asserus Jonsson et Ivarus canonicus Bergensis*. Ved de svenske herrers navne i samme brev staar *dominus* gjentaget foran hvert enkelt.

[2] Saadanne kunde dog fremdeles ogsaa under kong Haakon for længere tid varetage kanslerembedets forretninger, men opnaaede rigtignok ikke derfor den dermed følgende værdighed og titel.

[3] Smlgn. ovenfor, s. 77 flg.

Ogsaa for baronernes og riddernes vedkommende var derhos, som allerede (s. 84) er bemærket, kong Haakon tildels istand til at øve nogen indflydelse paa raadets sammensætning. Medens han ikke kunde se bort fra den fordring, som medlemmerne af de gamle storætter kunde gjøre paa at opnaa disse værdigheder, og skjønt fremdeles den gamle regel bestod, hvorefter hirden skulde faa sin tilgang fra »de gode ætter«, kunde han dog altid lempe lidt paa denne, og hvor han udenfor høiadelen traf en mand, der kunde være duelig i en høiere stilling, efterhaanden lade ham rykke op i denne. Jo længere han sad paa thronen, desto mere maatte han paa denne maade have adgang til at skaffe sig et raad, der var skikket til at virke i overensstemmelse med hans politiske grundsætninger. I det samme, han besteg thronen, kunde han derimod ikke have anledning til paa én gang mellem sine raadgivere at optage et større antal af mænd, der i de øvriges øine vare »nye mænd« af »nye ætter«. Dertil krævedes der nødvendig nogen tid. Et exempel paa en saadan mand, der uden at have hørt til de store ætter dog rykkede op til den høieste værdighed som baron, har man troet at se i hr. Snare Aslakssøn,[1] og der er meget, som taler for rigtigheden af denne formodning. Ogsaa om Bjarne Audunssøn har det samme været antaget, maaske med ligesaa megen grund. Begge vare de mænd med boglig lærdom, og begge bleve i den virkelige kanslers forfald anvendte til at udføre hans forretninger. Bjarne kaldes ogsaa sira Bjarne, hvilket viser, at han havde nydt geistlig opdragelse. Om begge disse kan det saaledes med grund antages, at de tilhørte det egentlig forretningsdygtige element i raadet, som desuden i de raadsmedlemmer, der tillige vare lagmænd, maa have faaet en god tilvækst af brugbare forretningsmænd.

Forsaavidt er der i det hele god grund til, som P. A. Munch har gjort, at tale om, at kong Haakon ved at hæve disse »lovriddere« op imellem sine nærmeste omgivelser og i fortrinlig grad anvende dem i regjeringens tjeneste, har fulgt det exempel, som blev givet af den franske konge Philip den

---

[1] P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 476. Hr. Snare nævnes i tre diplomer af 10de Decbr. 1305, 10de og 12te April 1306 umiddelbart efter kongens kansler, formodentlig som ældste ridder, men omtales i et diplom af 20de Marts 1308 som baron og medlem af raadet. Dipl. Norv., II, no. 82; III, no. 61 og 64; IX, no. 79. Rimeligvis har han været Norges sidst udnævnte baron

smukke. Der gaar gjennem hans foranstaltninger en udpræget monarkisk tendens, for hvilken det udenfra givne exempel kan have havt stor betydning, og allerede af hensyn hertil synes det rimeligt, at kong Haakon enten kan have laant denne tanke, at hæve mindre høibyrdige mænd op imellem rigets høieste aristokrati fra sin bekjendte samtidige, eller at han ialfald ved dennes exempel er bleven opmuntret til at gaa frem paa den alt forud betraadte vei. Imidlertid kan det heller ikke antages, at disse mænd, der nærmest gjennem egen duelighed og sin personlige troskab hævedes op i rang med de høibaarne baroner og riddere, just skulde være »kotkarles sønner«, i lighed med Gunnar Grjonbak, der var bleven lagmand og kongelig raadgiver i Haakon Haakonssøns tid. Saadant var rimeligvis aldeles enkeltstaaende, og naar en konge som Haakon V i valget af sine raadgivere gik udenfor den egentlige høiadels kreds, har han neppe heller søgt særdeles dybt ned. Kong Haakon krævede dannelse, kundskaber og forretningsdygtighed af sine raadgivere, og at erhverve disse var ikke enhver mands sag. Forsaavidt man derfor i denne tid taler om lavbyrdige mænd mellem kongens omgivelser, kan dette ikke tages uden en vis begrænsning. Har der virkelig været saadanne, da maatte de nærmest være at søge mellem de geistlige, der stode ham nær; men selv blandt dem kan der ikke have været mange, som hørte hjemme paa de lavere trin i samfundet.

Tiltrods for alle kong Haakons foranstaltninger vedblev nemlig raadet fremdeles efter sin hele sammensætning at være væsentlig aristokratisk. Rigets høibyrdigste mænd hørte fremdeles til dets første medlemmer, og det var dem, der især gave raadet dets præg. Hvad kong Haakon her kunde gjøre, var at ophæve eller indskrænke raadets indflydelse som en selvstændig, myndig repræsentation for rigets aristokrati. Paa dets sammensætning kunde han derimod blot for en del øve indflydelse. Skjønt indordnet i den monarkiske samfundsorden, bevarede raadet saaledes alligevel sit ydre præg. De nye elementer, som kom ind mellem de høibaarne herrer, hævedes op til dem; det var ikke de gamle, der skulde trykkes ned til de nye. For samtiden var det saaledes ikke saa let at iagttage den store forandring, som i virkeligheden var foregaaet.

Imidlertid var heller ikke den foregaaende udvikling uden sin store betydning. Saaledes som kong Haakon ved sin tiltrædelse af regjeringen overtog raadet, maa dette utvivlsomt have været mere fæstnet og bedre organiseret, end da Magnus

Lagabøter døde. Et tidsrum som det fra 1280—1299 kunde ikke andet end øve sin indflydelse i denne henseende, og navnlig tør man antage, at dette maatte vise sig mest for det snevrere raads vedkommende. Hvad der i de første aar af kong Haakons styrelse foretoges med hensyn til raadet, har vel ogsaa for en væsentlig del sigtet mod det samme maal, og den hele institution har rimeligvis i denne tid, endskjønt den ikke længere udøvede sin gamle indflydelse, dog fremdeles vundet i fasthed. Dog stod der her endnu meget tilbage, navnlig saalænge grænserne mellem det større og det mindre raad bevarede sin tidligere ubestemthed. Saafremt kong Haakon vilde give raadet en fuldstændig udvikling som monarkisk institution, var der her et punkt, hvorpaa han især maatte rette sin opmærksomhed. Baronernes ret til at være kongens selvskrevne raadgivere var her den største hindring. I denne henseende vare forholdene de samme, som de havde været i hele den tid, hvori der kan være tale om et kongeligt raads tilværelse. Hvis denne ret blev hævet, var der derimod ikke meget, som stod i veien for, at det mindre raad blev en fast afsluttet institution.

V.

Raadet i kong Haakon Magnussøns senere regjeringsaar, 1308—1319.

Retterboden af 17de Juni 1308 er efter sine indledningsord ligefrem rettet mod aristokratiet. — Kong Haakons reduktion og almindelige inddragning af syslerne. — Kongen erklærer selv at ville være hirdstyrer og afskaffer jarle- og lendermands-værdigheden. — Keysers, Munchs, Aschehougs og Sars's opfatning af retterboden af 1308 og dennes virkninger paa aristokrati og raad. — Baronernes og hirdstyrernes ret til at være kongens selvskrevne raadgivere ophører fra nu af. — Riddernes stilling meget forskjellig fra baronernes. — Det snevrere raad udskilles nu fra det større og faar sin endelige afslutning. — For aristokratiet i sin almindelighed har retterboden ikke havt den indgribende betydning, som tidligere forfattere tildels have tillagt den. — Kong Haakon afskjærer aristokratiet adgangen til at berige sig af krongodset. — Raadets medlemmer blive den første klasse i samfundet. — Retterboden afslutter en længere udvikling. — Raadet bliver en fastere institution. — Kong Haakons foranstaltninger ere ikke ubetinget til aristokratiets skade. — Store ætter synke ned. — Der danner sig paa ny et lokalt bonde-aristokrati. — Biskoperne i kong Haakons raad. — Den kongelige kapelgeistlighed. — Dennes oprettelse tildels fremkaldt ved administrative hensyn. — Kongens raadgivere og omgivelser 1308—1319. — Omfanget af raadets myndighed i tiden indtil Haakon V.s død. — Forretningsordenen i denne konges tid.

Ingen af kong Haakon Magnussøns regjerings-foranstaltninger har i den grad tiltrukket sig historikernes opmærksomhed, som den bekjendte retterbod, der udstedtes 17de Juni 1308 under kongens ophold i Tunsberg.[1] Ved denne leilighed nævnes ingen raadsmedlemmer som nærværende, ikke en gang kongens kansler, hr. Aake. Retterboden er, som kongen selv siger, udstedt *ok insiglat sjálfum oss hjá verandum*, og *Þorgeir*

[1] Norges gamle love, III, s. 74—81.

klerkr ritaði. Kansleren hængte ikke det kongelige segl under, og ingen anden nævnes, som paa hans vegne udførte denne forretning. I den fremgangsmaade, som kongen havde valgt, synes der aabenbart at ligge noget demonstrativt, og hvortil dette sigtede, kan igjen forklares af indledningen til retterboden, hvori kongen siger, at han har seet sig nødsaget til at udstede de i den indeholdte bestemmelser »paa grund af den fremfærd, som adskillige mænd have brugt mod thegnerne baade i vor og vor broders barndom og nu en stund siden«. Kongen udtalte tillige, at han tidligere, paa grund af sine mange vigtige forretninger til landets tarv, ikke havde kunnet tage sig saaledes af disse sager, som han skulde, og som han selv havde villet, da han overtog styrelsen af sin fædrene arv, Norges rige.

Ordene ere her meget tydelige. I middelalderlige statsakter kan der overhovedet ikke ventes at finde en mere aaben udtalelse om hensigten med deres udstedelse. Det var den maade, hvorpaa aristokratiet havde udøvet sin magt, som havde foranlediget retterboden. Ligesom kongen ved at fængsle hr. Audun Hugleikssøn og senere lade ham henrette havde taget straf for denne stormands selvraadige optræden og mod kongedømmet rettede politik, saaledes kaldte han med disse ord det samlede aristokrati til regnskab. Først og fremst skede dette ved den i retterboden forordnede almindelige inddragning af samtlige sysler over det hele land. I nærmeste forbindelse hermed staar en af de følgende bestemmelser i retterboden, hvorefter alle breve, som vare givne *majori forma*, tilbagekaldtes. Hermed tilsigtede kong Haakon utvivlsomt en almindelig reduktion, der frembyder adskillig lighed med den, som over tre og et halvt aarhundrede længer nede i tiden blev gjennemført i Sverige. Forklaringen af, hvad der mentes med denne tilbagekaldelse af alle kongebreve, findes i et brev, som kong Haakon selv nogle aar senere udstedte, hvori han udtaler, at han af forskjellige aarsager havde taget tilbage alt det jordegods, som var bortskjænket fra kronen.[1] Det var aristokratiet, som havde faaet dette jordegods, maaske især i formynderstyrelsens tid og under kong Erik.

Retterboden indeholdt ogsaa andre vigtige bestemmelser. En af disse angik hirdstyrerne. Kongen erklærede nu, at han selv for fremtiden hovedsagelig vilde overtage hirdstyrelsen. *(Stjórn hirðar várrar viljum vér at mest sé undir oss).* Dog

---

[1] Kong Haakons brev af 3die Septbr. 1311. Dipl. Norv. I, no. 131. Ogsaa no. 132 har hensyn til denne reduktion.

vilde han til sin lettelse sætte Aasulf Aslakssøn til mærkesmand, uden for øvrigt derved at forringe hr. Agmunds værdighed. Ligeledes overdrog han sira Ivar Olafssøn det kongelige indsegl, beskikkede hr. Assur Jonssøn til drottsete og korsbroderen, sira Erlend Styrkaarssøn til fehirde (ved hirden). Endvidere bestemte kongen nu, at jarlenavn og lendermandsnavn for fremtiden skulde være aldeles afskaffet, undtagen for kongens sønner og Orknøjarlen, dog saaledes, at de, som allerede vare blevne lendermænd, skulde beholde denne værdighed indtil sin død. At kongen selv har lagt megen vægt paa denne bestemmelse, fremgaar af de ord, hvormed han omtaler mulige forsøg paa at forandre den: at de vare rette landraademænd, som herefter vilde benytte sig af en konges ungdom og raade ham til at gjøre andre til høvdinger i Norges rige end dem, som vare af den rette æt, kongeætten.

Af retterbodens øvrige bestemmelser angik en del rigets administration og indeholdt tildels forskrifter om de pligter, som paalaa dem, der herefter modtoge sysler i kongens navn, om sportulering, om sysselmændenes og lagmændenes edsvorne skrivere m. m. Ved siden deraf kom kongen tillige ind paa hirdens almindelige forhold og gav bl. a. regler for fattige eller vanføre hirdmænds forsørgelse paa sine gamle dage. Endelig indeholdt retterboden nogle andre bestemmelser, der ikke stode i nogen forbindelse med de foranførte, og som vare uden al politisk betydning. Disse ere saaledes kun medtagne af rent ydre grunde og have ingen interesse ved en undersøgelse af, hvad der ellers tilsigtedes med denne retterbod, der er et af de mærkeligere aktstykker fra denne konges regjeringstid, og som saadan ogsaa har vakt megen opmærksomhed og været gjenstand for forskjellige udtydninger.

Rudolf Keyser[1] antager, at kong Haakon synes »*at have med klart blik opfattet det farlige for kongedømmets myndighed deri, at en stand af mægtige baroner dannede sig som en selvstændig mellemmagt mellem konge og folk*«, og at dette maatte hos kongen, »*der var en ivrig forfægter af sin kongelige ret, og hvis stadige stræben gik ud paa at gjøre kongedømmet saa kraftigt og tillige saa uindskrænket, som muligt, — have vakt tanker om lendermands-værdighedens tilintetgjørelse. Denne tanke vovede han ogsaa, uden tvivl støttende sig til almuens og geistlighedens medfølelse, at gjøre til virkelighed*«,

[1] Efterladte skrifter, II, s. 118 flg.

I stærkere ord har P. A. Munch[1] udtalt sig om retterboden, der efter ham »*gav de sidste levninger af det gamle ætte-aristokrati dødsstødet.*« T. H. Aschehoug[2] gaar ogsaa ud fra, at ved retterboden af 1308 »*aristokratiets videre udvikling blev paa den mest øinefaldende maade hæmmet, idet den form, under hvilken det fremtraadte stærkest og havde fæstet dybest rod i folkets retsbevidsthed, med et slag blev tilintetgjort.*« I den almindelige inddragning af alle sysler ser denne forfatter et bevis for, at kongen »*har følt sig ganske uafhængig af aristokratiet og istand til at overdrage den lokale styrelse, til hvem han fandt for godt.*« Om Haakons hensigt med udstedelsen af retterboden udtaler Aschehoug sig i følgende ord: »*Hvad kongen med lendermands-værdighedens ophævelse har tilsigtet, var at fjerne nødvendigheden af at sammenkalde større møder af selvskrevne raadgivere og at skaffe sig den fuldkomne frihed i valget af det mindre raads verdslige medlemmer, som han før havde manglet. Vel havde han allerede forhen, ligefra sin regjeringstiltrædelse, begyndt i raadet at optage mænd af ringe herkomst, naar de ved lærdom og forretningsdygtighed kunde blive ham nyttige; men jo længere lendermands-institutionen og den skik, at lendermændenes sønner fik veitsler efter deres fædre, opretholdtes, desto uafhængigere maatte det mindre raads flerhed blive. Hovederne for de fornemste og rigeste slægter erholdt vistnok ogsaa efter retterboden af 1308 som oftest sæde i raadet, og for en udvortes betragtning medførte denne forordning altsaa forsaavidt ingen forandring; men raadets medlemmer kom nu til mere end nogensinde før at skylde kongen sin stilling. Det var hensigten, at de skulde lære at anse sig selv blot som kongens tjenere, ikke som repræsentanter for et fødselsaristokrati. Efter kongens tanke, om end ikke efter forordningens ord, blev det nu ridderne, som i stedet for lendermændene skulde indtage den fornemste plads i samfundet næst kongen og biskoperne. Riddærværdigheden tilfaldt vel ogsaa i almindelighed kun høibyrdige mænd. Men den beroede paa kongens naade. Den berettigede heller ikke i og for sig selv til plads i raadet; thi om end ridderne som skutilsvendenes efterfølgere vare hirdstjorer og i saadan egenskab før retterboden af 1308 havde stemme paa hirdstevnerne, saa maatte dog dette bortfalde ved den nævnte for-*

---

[1] Det norske folks historie, IV, 2, s. 490 flg.
[2] Norges offentlige ret, I, s. 118 og 146 flg.

ordning, hvori kongen erklærede, at han selv vilde overtage hirdstyrelsen.«

Den forfatter, som senest har omhandlet retterboden af 1308, J. E. Sars,[1] har en fra de foregaaende meget afvigende opfatning. Allerede i sine udtalelser om kong Haakons personlighed skiller Sars sig skarpt fra sine forgjængere. Medens saaledes Keyser øiensynlig nærer stor beundring for denne konges statsmandsdygtighed, og medens Munch tillægger ham dygtighed og kraft og iver, skjønt han rigtignok tillige finder, at kraften var parret med vel megen strenghed og ikke altid understøttedes af den fornødne fremsynthed og statsklogskab, staar Haakon V for Sars som *»et stykke af en pedant«*, ved hvem der har været *»noget vist smaaligt og nærsynet«*. At gaa fuldt saa vidt i dommen over Haakon som regent er imidlertid noget dristigt. Kilderne ere i sig selv mangelfulde, saaledes at saare meget forhindres fra at fremtræde i sit rette lys, og heller ikke kan man frakjende Haakon ialfald den dygtighed, som viser sig i evnen til at udkaste og gjennemføre et konsekvent program. Men Sars har dog den fortjeneste at have opfordret til en mere nøgtern bedømmelse, der igjen maa lede til en reduktion i den beundring, hvormed navnlig Keyser i sin tid saa hen til Haakon V. Naar Sars i den maade, hvorpaa kongen fandt sig beføiet til at forbyde en gjenindførelse af den nu ophævede lendermandsværdighed, ser et umiskjendeligt vidnesbyrd om, at han *»har lagt en overdreven vægt paa de blot ydre former«*, da er dette kun tildels berettiget.[2] Man kan i det hele ikke anse retterboden af 1308 som en aldeles betydningsløs foranstaltning, saaledes som Sars vil have den betragtet. *»Man faar«*, siger han *»et indtryk af, at kong Haakon har overdrevet for sig de farer, der truede hans suveræne myndighed, og at han har betragtet de skridt, han foretog sig for at sikre sig mod dem, som langt mere betydningsfulde og paatrængende nødvendige, end de i virkeligheden have været.«* I den derpaa følgende del af sin fremstil-

---

[1] Udsigt over den norske historie, I, s. 378 flg.

[2] Retterbodens s. 96 anførte ord gjenfindes i en anden af 9de Marts 1295 (Norges gamle love, III, s. 25), hvor den samme trusel anvendes mod dem, som ved at tage tomter paa kongens grund i Bergen unddroge ham hans *föðurleifð*. Rimeligvis er det altsaa en formel, som anvendtes for særlig at indskjærpe, at den, som overtraadte visse bestemmelser, derved traadte kongedømmets ret for nær, og den passede saaledes i retterboden af 1308 for at betone, at en gjenindførelse af baron-værdigheden maatte ansees for at være til kongedømmets skade.

ling ytrer Sars videre: »*Ophævelsen af lendermands-værdigheden synes ikke at have fremkaldt nogen art af bevægelse eller en gang at have vakt nogen opsigt; retterboden, hvorved den anordnedes, blev udfærdiget af kongen ganske paa egen haand, uden at han synes at have indhentet sine raaders mening, og uden at nogen af dem nævnes som tilstedeværende eller medbeseglende; det hele gik saa stille og lydløst af, som om det kuns gjaldt en forandring i det ved hoffet gjældende ceremoniel eller rang- og titelvæsen. Og i virkeligheden var det heller ikke stort andet, der skede.*« Sars antager derefter, at kongen, efter den stilling, hvori lendermands-værdigheden nu var bragt, i virkeligheden kunde sætte sig ud over hensynet til dens indehavere og gjerne kunde undlade at udnævne nye mænd til denne værdighed: »*det var altsaa fuldkommen overflødigt at forordne dens ophævelse, og havde en saadan forordning ikke været overflødig, vilde den have været magtesløs.*« Videre ytrer han sig derom i følgende ord: »*Hvor stor lendermændenes sociale anseelse end fremdeles kunde være, saa vare de dog nu i politisk henseende intet andet end kongens repræsentanter; det var alene forholdet til ham, der gav dem plads og betydning inden det offentlige liv. Hvad Haakon den femte ophævede, var kun et navn; tingen, hvortil dette navn havde svaret, var allerede forud ophævet; et aristokrati i ordets gamle mening, et saadant, der hvilede paa en af kongedømmet uafhængig basis, havde ophørt at existere, da Sverres æt blev anerkjendt som den legitime, og hans principer bleve raadende hos alle, endog hos ætlingerne af hans mest uforsonlige modstandere.*«

Hvad Sars saaledes har udtalt, staar i nøiagtig overensstemmelse med den opfatning af det yngre norske aristokrati, der gaar igjennem hans hovedverk. Han har derved ikke seet retterboden af 1308 fra det synspunkt, hvorfra det maatte ligge nærmest at betragte den, efterat Aschehoug havde fremsat sine anskuelser om denne sag. Sars har imidlertid, som sagt, den fortjeneste at have dæmpet den store beundring, som Keyser og Munch nærede for Haakon V, og som lod dem se ogsaa denne foranstaltning i et overdrevet lys. En enkelt retterbod kan ikke blive dødsstødet for et helt ætte-aristokrati, og hvis man alene ser denne retterbod i et saadant lys, maa man give Sars ret i, at den enten maatte være overflødig eller magtesløs. Men den var hverken overflødig eller magtesløs, skjønt det nok tildels kan være, som Sars vil have det til, at kong Haakons udtalelser i denne retterbod lide under overdrivelser.

Ophævelsen af lendermands- eller baron-værdigheden var for det kongelige raad en sag af stor betydning. Det er gjennem denne værdigheds forhold til raadet, dens ophævelse især har havt sin betydning, og hvad Aschehoug har udtalt om, at kongen dermed fik den hidtil savnede adgang til at give sit mindre raad den sammensætning, som han selv ønskede, er visselig aldeles rigtigt. Retterboden af 1308 er i virkeligheden — hvad dette punkt angaar — en ophævelse af den ret til at være kongens selvskrevne »høieste raadgivere«, som fra gammel tid havde tilhørt lendermændene, og som senest var bleven udtrykkelig fastslaaet ved Magnus Lagabøters hirdskraa for lendermændene og deres efterfølgere, baronerne. Kongens tilegnelse af hirdstyrelsen for sig selv er en forholdsregel, som staar i den nærmeste sammenhæng med hans beslutning om ikke længer at uddele baron-værdigheden. Hirdstyrerne vare jo ogsaa efter Magnus Lagabøters lovgivning kongens mededsmænd i hans forhold til landsfolket og betragtedes som hans selvskrevne raadgivere, om end ikke af samme rang som lendermænd eller baroner.[1] Idet ridderne vare skutilsvendenes efterfølgere, vare de tillige som saadanne hirdstyrere og dermed altsaa ogsaa kongens raadgivere. Vi have i det foregaaende jævnlig seet riddere som medlemmer af raadet, saavel i videre, som i snevrere forstand, og der optræde ved baronernes side, uden at der kan mærkes nogen forskjel paa begges indbyrdes stilling.

Lovgivningen havde givet baronerne deres raadgivende stilling i denne egenskab. Ridderne havde den i sin egenskab af hirdstyrere. Naar nu kongen paa samme tid ophævede den hele baronklasse og ikke mere vilde vide af nogen hirdstyrer, maatte det være enstydigt med en tilintetgjørelse af den ret, disse rangklasser havde havt til at være hans selvskrevne raadgivere. Idet saaledes denne ret nu ophævedes, forsvandt ogsaa den hindring, som hidtil havde staaet i veien for at give det snevrere raad en fuldstændig udvikling og organisere det inden fast afstukne grænser. Naar man ser, hvorledes raadet hidtil havde udviklet sig, hvorledes paa den ene side baronernes ret til at være kongens høieste raadgivere, i forbindelse med den lignende stilling, som lovgivningen tilstod hirdstyrerne, d. v. s. de høiere hirdembedsmænd og ridderne,[2] havde lagt baand paa

---

[1] Smlgn. ovenfor, s. 17.

[2] Aschehoug (anf. st. I, s. 147) omtaler hirdstyrerne kun som berettigede til at have stemme paa hirdstevnerne. Men der er i det foregaaende nævnt adskillige exempler paa, at de have deltaget i raadets møder. Smlgn. for øvrigt s. 11.

kongernes ret til selv at bestemme sine raadgivere, medens der paa den anden side viste sig trang til at uddanne et mindre, men fastere raad, — da kan man forstaa, hvad der drev kongen til at udstede retterboden af 1308, og hvad dermed var hans hensigt. Raadet var som begyndende institution udviklet i monarkiets interesser. Paa grund af forholdene havde derefter aristokratiet gjort det til sit organ, medens kong Haakon atter lige fra sin thronbestigelse synes at have arbeidet paa at bringe det i den stilling, hvori denne forkjæmper for vidtgaaende monarkiske idéer ønskede at se det. Retterboden af 1308 afsluttede nu dette hans arbeide.

At afskaffe raadet laa ikke i kong Haakons tanke. Ligesom han selv i den første del af sin regjeringstid netop stadig sees at have anvendt dette, saaledes forudsætter han ogsaa i retterboden, at det fremdeles skulde bestaa, men rigtignok fra nu af kun som det første led i den monarkiske administration, ikke som selvstændig repræsentant for et høibyrdigt aristokrati.[1] Retterboden af 1308 staar paa denne maade i nøiagtig overensstemmelse med, hvad der sikkert synes at fremgaa af kong Haakons optræden med hensyn til raadet i sine første regjeringsaar.

For baronernes vedkommende synes kongen at have gaaet ud fra, at han for at undgaa alle videre krav ikke kunde nøies med noget mindre end at ophæve den hele titel. For riddernes vedkommende gik han derimod ikke videre end til at berøve dem deres stilling som hirdstyrere. Uagtet man nok i hans stærkt udtalte frygt for fremtidige overgreb fra baronernes side tør have grund til at se ialfald nogen overdrivelse, kan han dog have været ledet af ganske vægtige hensyn, da han gjorde denne forskjel mellem de to hidtilværende klasser af kongedømmets selvskrevne raadgivere. Det stod fremdeles for den almindelige bevidsthed, at baronerne vare en umiddelbar fortsættelse af den gamle lendermandsklasse, og man havde neppe glemt de af dem repræsenterede traditioner. Sammenhængen mellem riddere og skutilsvende var derimod neppe saa stærkt fremtrædende; ialfald var det sidste navn paa denne tid neppe synderlig bekjendt, medens baronerne fremdeles hyppig nævnes med sit gamle værdighedsnavn. Ridderne vare forsaavidt mere en nydannelse, og naar de tabte sin ret til at være hirdstyrere, da maatte denne klasse endnu mere forandre sin tidligere karakter.

---

[1] Smlgn. s. 88.

Saaledes havde det kun mindre betydning, om denne titel fremdeles vedblev at være i brug. Den anvendtes derhos i Sverige og Danmark og blev derfor ogsaa vanskeligere at afskaffe, medens baron- og lendermands-navnet var noget for Norge særeget, hvortil der i disse to lande savnedes sidestykker. Saaledes kunde dette saa meget lettere forsvinde.

Efter 1308 var altsaa kongen forsaavidt fri i valget af sine raadgivere, som han ikke længere havde nogen forpligtelse til at tage baroner og riddere, men kunde vende sig, hvor han vilde. Herved maatte altsaa forskjellen mellem de enkelte klasser af kongens raadgivere falde bort, ligesom med det samme forpligtelsen til at høre det større raad blev at betragte som ophævet. Medens baron-værdigheden ophævedes, adskiltes ridder-værdigheden ganske fra raadgiver-stillingen. At være ridder blev et, at være medlem af kongens raad noget andet, og naar man i det følgende tid ser, hvorledes dette mere og mere kommer til at bestaa af mænd, der ikke vare riddere, da er dette noget, som maa føres tilbage til retterboden af 1308. Hvad kongerne tidligere i mindre udstrækning havde gjort, blev nu mere almindeligt. Men herved maa man ligesaa lidt, som i kong Haakons første aar, gaa ud fra, at det var »kotkarles sønner«, som paa denne maade trængte ind i raadet. Om ogsaa kongen for fremtiden efter lovgivningens ord havde fuld frihed, var der dog ogsaa nu grænser, ud over hvilke han ikke faldt paa at gaa. I denne henseende maa det norske kongedømmes demokratiske tendens ikke opfattes i moderne forstand. Raadet blev fremdeles efter sin sammensætning en aristokratisk institution, skjønt kongen nu langt mere uhindret end før kunde tage dets medlemmer fra en videre kreds. Retterbodens virkninger have fra denne side forholdsvis været af mindre betydning. Langt vigtigere vare de, forsaavidt den afsluttede det snevrere raads udvikling og bestemt skilte dette ud fra det større, der nu endog skulde være betragtet som fuldstændig ophævet. Tillige blev det nu fastslaaet, at om kongen ogsaa for eftertiden lagde stor vægt paa at tage sine raadgivere af de »gode ætter«, og navnlig nødig undlod at tage hensyn til medlemmerne af landets mest høibyrdige slægter, saa skulde dette dog være noget, som de skyldte kongen og ham alene. Et synligt tegn herpaa blev i fremtiden de mange, som uden endnu at have opnaaet ridder-værdigheden kom ind i raadet.

Gaa vi nu fra betragtningen af retterbodens betydelige

virkninger for det kongelige raads endelige udvikling over til at undersøge, hvilke følger den havde for aristokratiet i dettes almindelighed, da viser det sig snart, at Keysers og Munchs opfatning af disse ikke kan være den rette. Aschehoug, som ellers har den store fortjeneste at have bragt den tidligere betragtningsmaade af vort gamle aristokrati over til mere nøgterne synspunkter, og som i modsætning til disse forfatteres uklare anskuelser har vist veien til at finde den rette maalestok for dette aristokratis stilling mellem sine omgivelser, har med hensyn til dette punkt udtalt meninger, der nærme sig stærkt til Munchs ytringer om det dødbringende slag, som Haakon V skulde have ført mod det gamle ætte-aristokrati.[1] Imod disse tre forfattere staar Sars alene med sin mening, hvorefter lendermands-værdighedens ophævelse skulde være en ganske betydningsløs begivenhed, der ikke kan tillægges synderlig større vægt end enhver anden forandring i hoffets rang- og titelvæsen.[2] Hvis hans ord havde været mindre skarpt fremsatte, vilde de have været endnu mere beføiede. Thi med hensyn paa aristokratiet maa det vistnok tildels være berettiget at antage, at hvis retterboden af 1308 ikke paa det nærmeste havde været overflødig, saa havde den ogsaa været magtesløs. At tilintetgjøre et aristokrati er ikke noget, som sker ved en enkelt administrativ forordning, og saafremt denne ikke simpelthen fastslaar et forhold, som allerede i virkeligheden er indtraadt, vil den blive magtesløs.

En sammenligning mellem retterboden af 1308 og adelsloven af 1821 maa her ligge nær. Saafremt denne sidste havde været given for at ramme et mægtigt feudalaristokrati, der var i besiddelse af store politiske rettigheder, kunde den ikke have opfyldt sin hensigt. Hvad der tillod loven af 1821 at virke paa den maade, som den har gjort, var kun det, at den fastslog resultatet af det norske samfunds demokratiske udvikling ved at ophæve nogle privilegier, som ikke stode i overensstemmelse med denne og derhos paa ganske enkelte undtagelser nær blot havde liden reel betydning. Havde landet paa den tid besiddet en talrig adelsstand, vilde der ikke ved loven været gjort noget skaar i dennes sociale stilling, og den kunde fremdeles længe have hævdet en stor politisk indflydelse, hvis

[1] Smlgn. denne forf.s ytringer, der ere anførte i det foregaaende, s. 97.
[2] Smlgn. de efter denne forf. i det foregaaende, s. 98 flg., anførte ytringer.

den for øvrigt havde havt betingelserne derfor. Paa samme maade forholdt det sig ogsaa i 1308. Saafremt baronerne havde staaet i spidsen for et aristokrati, der formaaede at byde kongedømmet spidsen, saa vilde de alligevel tiltrods for den hele retterbod ogsaa i fremtiden have kunnet hævde en betydelig indflydelse. Aristokratiets magt og anseelse i samfundet kunde ikke hæves, fordi dets høieste medlemmer i fremtiden ikke længer fik adgang til at opnaa den gamle titel. Men om man forsaavidt er enig med Sars og gjerne slutter sig til ham med at nedlægge en protest mod Keysers og Munchs ensidige opfatning, kan man alligevel ikke fuldt ud godkjende hans anskuelser. Som det ofte sker, er han derved kommen i den fristelse at gaa til den modsatte yderlighed. Ogsaa for aristokratiet i almindelighed havde nemlig de forholdsregler, som kong Haakon traf ved retterboden af 1308, sin utvivlsomme betydning, om de end ere blevne betydelig overvurderede.

Som ovenfor (s. 95) omtalt, er retterboden efter sit hele indhold rettet mod aristokratiet. Hvad den bestemte om baroner og hirdstyrere, maatte allerede berøre dettes interesser. Men endnu nærmere traadte dog kongen disse gjennem den reduktion af sysler og jordegods, som han samtidig anordnede, og som, efter hvad derom vides, virkelig er bleven gjennemført. En saadan forholdsregel maatte berøre aristokratiet paa en følelig maade og indskrænke dettes magt i samfundet. Skjønt kongen blot, hvor der forelaa et aabenbart tilfælde af landsforræderi, som med hr. Audun Hugleikssøn, har kunnet inddrage de store ætters private godser, men ellers ikke kunde ramme disse slægter ad den vei, forsøgte han ved at tage igjen, hvad der var kommet fra kronen, at gjøre, hvad der stod i hans magt, for at styrke kongedømmets stilling paa aristokratiets bekostning. I hvilken udstrækning aristokratiet i tiden fra Magnus Lagabøters død til hans anden søns thronbestigelse har kunnet tilegne sig krongods og derved forøge sine private besiddelser, vides ikke, og det kan for den sags skyld gjerne være muligt, at det hele ikke har havt den store betydning, som det skulde synes. Men i ethvert fald var det af vigtighed, at kong Haakon paa denne maade nedlagde protest imod en politik, som let kunde lede til betænkelige følger for kongedømmet. Hvis de følgende regenter fulgte den samme grundsætning, var derved en af de faa, næsten den eneste vei spærret, hvorigjennem aristokratiet i fremtiden kunde skaffe sig forøgede besiddelser i jordegods. Kong Haakons indskriden var saaledes ikke ganske betydnings-

løs, — om just ikke saa meget for samtiden, saa dog i alle tilfælde for fremtiden.

I hvad her er anført, ligger vistnok de betydeligste af de umiddelbare virkninger, som retterboden af 1308 havde for aristokratiet, og hvorved den maa siges at have været til dets skade. Endskjønt disse maa have været følelige, kunne de dog aldrig i sig selv have været ødelæggende, og hvis man til samme tid kan spore en tilbagegang hos det norske aristokrati, da maa denne tilskrives helt andre grunde.

Ved retterboden af 17de Juni 1308 fuldendtes ikke alene raadets organisation. Den var tillige afslutningen paa en lang historisk udvikling, paa en række af foranstaltninger, der sigtede mod det samme maal, at bygge det norske samfund paa en ny, monarkisk grundvold. Aristokratiet havde allerede længe før kong Haakons tid vist sig villigt til at bøie sig ind i disse nye forhold og udjævne den før bestaaende modsætning mellem det og kongedømmet.[1] Gjennem en udvikling, der fulgte sin naturlige gang uden noget voldsomt brud med fortiden, var der gradvis bleven dannet et nyt grundlag for aristokratiet, som foreløbig fandt sin afslutning ved de nye rettigheder, som Magnus Lagabøter tilstod det i hirden repræsenterede aristokrati.[2] I sig selv var dette ingen farlig sag for dets udsigter til atter at opnaa politisk magt. Værre var den splittelse, der var begyndt inden dets egne rækker ved udsondringen af en rig, men faatallig høiadel og den dermed følgende ringe adgang til at bringe fornyende elementer ind imellem denne,[3] da dette kunde gjøre det vanskeligt for det hele aristokrati at udfolde nogen større styrke, naar saadant blev nødvendigt.

Imidlertid viste det sig dog, da der første gang tilbød sig en leilighed, at aristokratiet forstod at benytte de givne forhold til sit eget bedste. Ved Magnus Lagabøters død traadte rigets baroner frem for at optage kongedømmets program for sin egen regning. Her maatte de tage sit udgangspunkt ved ethvert forsøg paa at opnaa selvstændig politisk magt for sin stand. At de ikke valgte en anden politik, kan ikke begrunde nogen indvending mod dem.[4] Paa den givne grundvold opnaaede de ogsaa virkelig for en tid at erhverve den overveiende indfly-

---

[1] Smlgn., hvad der er bemærket herom s. 26.
[2] Smlgn. s. 36.
[3] Smlgn. s. 33.
[4] Smlgn. s. 46 flg.

delse i samfundet; men den maade, hvorpaa de atter maatte opgive denne, vidner om, at deres stilling ikke var meget stærk.[1] Aristokratiet havde i den tid, hvori det var ved roret, maaske mere været istand til at virke for sine enkelte medlemmers private interesser end til at grundlægge en varig politisk magt for sin hele stand. I ethvert fald formaaede de ikke bagefter at hævde denne. Hvad kong Haakon havde indledet ved sin thronbestigelse, det fuldendte han nu ved at udstede retterboden af 1308.

Det samme, som var skeet i 1299, gjentog sig ogsaa nu. Hr. Audun Hugleikssøn havde sine efterfølgere, og naar der i retterboden hentydes til, at der i landet fandtes misfornøiede, og da vel netop mellem de fornemme ætter, havde kongen sikkert sine gode grunde herfor. Efter 1308 mærkes der igjen bevægelser mellem rigets stormænd, af hvilke hr. Bjarne Lodinssøn syntes at have glemt, hvorledes det tidligere var gaaet ham, og nu aabenlyst sluttede sig til kongens og landets fiender. Paa den samme side møder man ogsaa baronen hr. Agmund Dans, der endog paa grund af sin deltagelse i disse urooligheder skal være bleven henrettet.[2] At der maa bestaa en indre forbindelse mellem kongens forholdsregler og denne reisning af enkelte aristokrater, synes meget rimeligt. Af denne grund er det ikke berettiget, saaledes som det er skeet i den seneste tid, at paastaa, at aristokratiet ganske viljeløst fandt sig i, hvad kong Haakon forordnede.[3] En anden sag er det, at det ogsaa nu manglede evnen til at føre den begyndte kamp til et lykkeligt udfald for sig. For anden gang viste det sig under denne konges tid, at aristokratiets modstandskraft var liden ligeoverfor kongedømmet.

Grunden hertil kan ikke søges i enkelte foranstaltninger fra det sidstes side eller deri, at der tilfældigvis sad en kraftig

---

[1] Smlgn. s. 88.

[2] P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 492. N. Nicolaysen, Norske magasin, I, s. 134. Hr. Agmund omtales i 1310 som baron: *Dominus Ogmundus dictus danz baro.* Dipl. Norv. I, no. 126. Altsaa maa han ogsaa have været dette før 1308. Han nævnes imidlertid ikke som kongelig raadgiver og er derfor ikke medtagen i den ovenfor s. 79 flg. opgjorte liste over saadanne i kong Haakons tid. Han var for øvrigt et meget uroligt hoved og var allerede i kong Eriks regjeringsaar optraadt paa en maade, der paadrog ham dennes afgjorte unaade.

[3] Smlgn. det efter J. E. Sars s. 99 anførte.

personlighed paa thronen, der passede det beleilige øieblik til at knække al modstand og berøve aristokratiet enhver selvstændig leder. Om nemlig dette sidste ogsaa foreløbig havde maattet give tabt, saa vare dog kong Haakons foranstaltninger ikke i sig selv af den beskaffenhed, at de for stedse maatte stanse aristokratiets udvikling til en selvstændig rigsstand. Fra denne side betragtet kan retterboden umulig have havt den hemmende indflydelse, som man har villet tillægge den.

Om ogsaa kongen nu havde ophævet den klasse, der tidligere inden aristokratiet havde været den første, var det ikke dermed givet, at dette for fremtiden skulde bevare en i det ydre gjennemført enhed. Idet dermed de sidste hindringer vare bortryddede for at give det kongelige raad fastere omrids, blev der nemlig ogsaa til samme tid dannet et grundlag for udviklingen af en ny rangklasse, der ligesaa vel som de gamle lendermænd og baroner stod over ridderne. Denne nye klasse var de kongelige raadsherrers. Saasnart det kom dertil, at disse valgtes uden hensyn til, om de vare riddere eller ei, vare de blevne en klasse for sig, der grundede sin stilling paa en anden basis end den, som forudsattes i de gamle love. Under svage regenter kunde raadsherrerne have noget nær de samme betingelser som baronerne for at komme til magten. Det væsentlige blev, hvorvidt kongerne havde magt til at holde sit raad i den stilling, hvori Haakon havde villet bringe det, eller om raadet kunde faa anledning til at bane veien for sin overgang til atter at blive en selvstændig aristokratisk repræsentation.

Raadet blev, samtidig med, at det gik ind i den monarkiske samfundsorden, en langt fastere institution, end det før havde været. Under en svag konge eller under en ny formynderstyrelse kunde det atter træde frem og i hænderne paa et aristokrati, der forstod de fordele, som en saadan situation bød det, og som havde evnen til at udnytte disse, maaske endnu bedre end før blive skikket til at være dettes organ. Kong Haakon kunde ikke forhindre, at raadets medlemmer senere hen ligesaa vel som baronerne kunde blive aristokratiets ledere. For raadsherrerne var det endog en fordel, at deres klasse var fremgaaet af en naturlig udvikling, der havde ladet dem lidt efter lidt træde ind i den første stilling i landet.

Kong Haakons foranstaltninger i 1308 havde ogsaa en anden side, der var langt fra at være til aristokratiets skade. Ligesom hans fader ved oprettelsen af det personlige hirdmandsfrelse (s. 36 flg.) banede veien for det gamle aristokratis over-

gang til en ny stilling i samfundet og tillige aabnede en mulighed for at stanse den engang begyndte splittelse mellem dettes forskjellige klasser, saaledes kan ogsaa kong Haakon til en vis grad siges at have gjort det samme. Ved baron-værdighedens ophævelse og ved at tage sine raadgivere af videre samfundslag maatte han uvilkaarlig bidrage til atter at udjævne ulighederne mellem aristokratiets forskjellige klasser og lette de lavere af disse deres arbeide for at opretholde sin stilling. Derved, at ridder-værdigheden ikke mere fik nogen betydning for at kunne indtræde i raadet, maatte ogsaa herkomsten af en god æt faa en af rangen uafhængig betydning. Dette var igjen af vigtighed for den fuldstændige erkjendelse af aristokratiets arvelighed, der var nødvendig, forat dette helt kunde gaa over paa sit nye grundlag, som en rigsadel i ordets europæiske betydning. Kong Haakon kan ialfald ikke have været utilbøielig til at hjælpe det lavere aristokrati.

Efter retterboden skulde den institution, som havde de fleste betingelser for at blive aristokratiets fyldigste repræsentation, det større raad, egentlig være afskaffet. Men ogsaa herom gjælder, at dette ikke kunde have videre betydning end at ophæve det større raads møder, saalænge thronen indehavdes af en kraftig personlighed, der forfulgte bestemte politiske formaal. Naar omstændighederne atter stillede sig mere gunstige for aristokratiet, kunde det større raad atter træde frem og udvikle sig til en fast institution som *parliamentum generale,* ligesom det mindre raad ved given leilighed kunde blive aristokratiets selvskrevne leder. I det hele taget laa der ikke i institutionerne selv nogen afgjort hindring for, at den af kong Haakon opførte monarkiske bygning kunde gaa over i aristokratiets hænder og dette saaledes høste fordelene af, hvad monarkiet havde arbeidet paa. Efter kong Haakons død viste det sig ogsaa, at det første fremdeles ikke manglede lyst til at overtage arven efter det sidste.

Den følgende tid bragte raadet til roret. Man har gjentagne møder af rigets store, og man ser aristokratiet efterhaanden gaa over til en fuldstændig arveadel i almindelig europæisk stil med vaaben og skjoldmærker. Men samtidig dermed viser det sig, at den tidligere udvikling fremdeles fortsattes. Gjennem hele det aarhundrede, som fulgte efter kong Haakons regjering, ser man det samme skue, som før. Samtidig med, at der paa mange kanter af landet fremtræder mange ætter, som indtage en agtet stilling i sine bygder, og som kunne synes at

frembyde et godt grundlag for et høiaristokrati, vedbliver dettes en gang begyndte sammensvinden. Det er, som om det ikke vil gaa med at tilføre det nye kræfter, og medens de store ætter, som have havt lykken med sig, forøge sine rigdomme og hæves stedse høiere op, formindskes deres antal, og de selv sygne enkeltvis bort. Nogle af dem holde sig, andre synke ned og blive borte, først mellem hirdmands-ætterne, siden mellem almuen. Som exempel kan her nævnes ætten paa Spaanheim og Byre, hvis hoved i det 13de aarhundrede var lendermand, og af hvis medlemmer de to brødre Peter og Baard Peterssønner bleve benyttede af Haakon V i dennes administration.[1] Efter hans død forekommer endnu en af familien som ridder; men derpaa varer det ikke længe, forinden dens medlemmer træffes som bønder, og i denne egenskab lever slægten maaske den dag idag. Det samme gjentog sig paa mange andre steder og godtgjorde, at de vanskeligheder, som vare forbundne med at hævde sin stilling, snarere bleve forøgede end formindskede. Naar det kunde gaa ætter, der hørte til den gamle lendermandskreds, paa denne maade, maatte naturligvis de samme forhold virke endnu mere trykkende paa de lavere ætter, der stode bønderne nærmere og altsaa ikke heller havde den samme opfordring til at hæve sig op over disse.

Saadanne slægter, der paa denne maade traadte ind i bøndernes kreds, vedbleve rimeligvis fremdeles mellem disse at nyde megen anseelse, hvilket tildels har været tilfældet for deres vedkommende helt ned til den nyeste tid. Men denne anseelse kunde ikke blive andet end rent lokal, blot gjælde for den bygd, hvori de levede, og saaledes viser der sig inden det lavere aristokrati en tilbagegaaende bevægelse. Idet det ikke kunde danne et brugbart grundlag for udviklingen af et levedygtigt rigsaristokrati, traadte det et skridt nedad og gik over til at blive, hvad det en gang havde været, et lokalaristokrati, men rigtignok ikke med den indflydelse, som et saadant før i tiden havde havt. De dannede den gang en naturlig overgang, medens forbindelsen med de høiere lag af samfundet nu efterhaanden blev brudt, idet disse netop gjennem sin faatallighed kom til at danne en stedse mere afsluttet kreds.

Paa denne maade viser udviklingen efter kong Haakons tid stedse med større klarhed, at aristokratiet ikke formaaede

[1] Historisk tidsskrift, anden række, II, s. 85—91. Smlgn. ovenfor s. 68, note 2.

at benytte de betingelser, som ogsaa hans monarkiske samfundsbygning bød det til ved given leilighed at erhverve en selvstændig magt. Endog ved kongedømmets side blev det vanskeligt for dette samme aristokrati at sikre sig en plads. Tilbagegangen blev stedse mere iøinefaldende. Grunden hertil kan ikke ligge alene i retterboden af 1308. Selv om denne var rettet mod høiadelen og tildels gjorde stærke indgreb i dennes interesser, var den, som vi have seet, ingenlunde i sig selv til aristokratiets skade. Tværtimod kan det siges, at den bød dette adgang til at gaa helt ind i de nye forhold og derfra at tilkjæmpe sig en magt, der svarede til, hvad aristokratiet havde opnaaet i andre lande. Rigsenheden var nu afsluttet, da kong Haakon fuldendte bygningen af den monarkiske samfundsorden og havde foruden i kongedømmet fundet et udtryk i raadet. Om dette kunde rigets fornemme slægter samle sig som rigets første stand, som et virkeligt rigsaristokrati. Men dertil kom der kun famlende tilløb.

Vi have her alene havt for øie raadets betydning som monarkisk-aristokratisk institution. I virkeligheden var det noget mere, forsaavidt det tillige fra gammel tid af i sig havde optaget geistlige elementer. Som i det foregaaende er omtalt (s. 89), havde Haakon V netop i større udstrækning, end det synes at være skeet under hans nærmeste forgjænger, optaget høiere geistlige i raadet, og hermed fortsattes der ogsaa efter 1308. I det forlig, som aar 1318 afsluttedes med Hamburg,[1] siges, at dette foruden af kongen er forseglet af erkebiskop Eiliv og biskoperne af Oslo og Hamar. I selve retterboden af 1308 omtaler kongen ogsaa det »aabne brev«, hvori han havde bestemt den ret, som han tilstod dronning Eufemia, *með sampykt byskupanna ok allra annarra hinna bestu manna i rikinu.*[2]

Ved siden af biskoperne havde kong Haakon allerede, før han udstedte retterboden af 17de Juni 1308, ogsaa benyttet den lavere geistlighed i sin administration og navnlig efter al sandsynlighed givet et par geistlige af lavere rang plads i sit raad. Hermed vedblev han ogsaa senere. Inden denne klasse kunde han gjøre regning paa at træffe megen dygtighed og forretningsvanthed i forbindelse med saadanne kundskaber, som netop kunde gjøre nytte i administrationens tjeneste. Hos bi-

[1] Diplom. Norveg., VI. no. 97.
[2] Norges gamle love, III, s. 81 og note 8. Smlgn. III, s. 82, note 2.

skoperne fandtes disse samme egenskaber vistnok lige saa vel som hos deres underordnede. Men alligevel kunde deres stilling begrunde krav fra deres side, der ikke altid lode sig forene med de pligter, som efter kong Haakons regjeringssystem paalaa et medlem af hans raad. Saaledes maatte det ligge nær for ham fortrinsvis at anvende i den høiere administration saadanne geistlige, om hvem han kunde formode, at de vilde følge hans grundsætninger, og som stode i et nærmere forhold til monarkiet. Naar derfor kong Haakon i det samme aar, da han udstedte sin store retterbod, tillige fuldendte ordningen af den kongelige kapelgeistlighed, kan det ialfald med stor sandsynlighed antages, at han derved for en ikke uvæsentlig del har været ledet af hensyn til administrationen.

P. A. Munch, der i modsætning til R. Keyser ikke tror paa en allianse mellem kong Haakon og geistligheden i almindelighed for at knække aristokratiet, har antaget, at hensigten med kapelgeistlighedens oprettelse var at danne et hierarki inden hierarkiet, ligesom dette selv var en stat i staten, og derved svække den modstand, som han kunde vente sig fra den høiere geistlighed imod sine reformplaner.[1] En saadan slutning har dog neppe noget sikkert holdepunkt. Der er heller ingen grund til at antage, at dette hensyn netop skulde have bragt kong Haakon til at andrage hos paven om at maatte faa tilladelse til at oprette en særegen kongelig geistlighed. Hvis kong Haakon havde staaet i et saa fiendtligt forhold til geistligheden, havde han neppe benyttet dens hjælp ved sin administration i den udstrækning, som han gjorde. Heller ikke kunde kapelgeistligheden, til hvis oprettelse han først under 5te Februar 1308 fik pavens samtykke, allerede i Juni have vundet en saadan styrke, at den kunde bringe kongen en mere virksom hjælp. Alene for at bringe den pavelige tilladelse hjem til Norge maatte der udkræves tid, og end mere for at det hele kunde ordnes over det hele land i overensstemmelse med vedkommende pavebuller.

Hvad der ved disse blev opnaaet, var i virkeligheden kun at sætte det ydre stempel paa en institution, som allerede bestod i forveien, og hvis første medlem nu fik den høieste rang, som han kunde opnaa inden den norske kirke, ved saa godt som at stilles ved biskopernes side. Hans stilling gjorde det

---

[1] Det norske folks historie, IV, 2, s. 477—483.

naturligt, at han maatte blive medlem af kongens raad. Allerede længe før denne tid træffes ogsaa provsten ved Bergens Apostelkirke som saadan, og for eftertiden maatte han som *magister capellarum* end mere blive et fast medlem af denne kreds. En anden forstander for et af de vigtigste kongelige kapeller, provsten ved Oslo Mariakirke, var allerede før denne tid bleven kongelig kansler. Fra 1314 bleve disse to embeder for bestandig forenede ved en udtrykkelig lovbestemmelse. Saaledes fik den forbindelse, som fra langt tilbage havde bestaaet mellem de kongelige hirdprester og kancelliet, nu ogsaa fuldstændig sit ydre stempel, og det sidstes officielle organisation fuldendtes dels ved retterboden af 1308, der bestemte, at der skulde være en vicekansler, dels ved kong. Haakons þrev af 31te August 1314,[1] der fastsatte, at denne skulde tages mellem hirdpresterne og ledsage kongen, naar kansleren var forhindret ved sine geistlige forretninger. Begge dele maa igjen opfattes som en fortsættelse af kong Haakons ældre bestræbelser for at hæve geistligheden ved et enkelt af de kongelige kapeller, Oslo Mariakirke, og derved skaffe sig forøget adgang til at benytte denne inden den høiere administration.[2]

Medens man i almindelighed, hvor der var spørgsmaal om at danne en modvægt mod den høiere geistlighed og mod aristokratiet, ikke kan tillægge kapelgeistligheden den betydningsfulde indflydelse, som P. A. Munch har villet gaa ud fra, er det indlysende, at den maatte være særdeles brugbar som en forskole for saadanne mænd, der kunde finde anvendelse i administrationens tjeneste. I kapelgeistligheden — ialfald i den, som var ansat ved Mariakirken — havde kongen til enhver tid en stok af hirdprester, som kunde gjøre tjeneste ved kancelliet, og som der havde den bedste anledning til at erhverve

---

[1] Diplom. Norveg. I, no. 143. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 610—612. Den første vicekansler var sira Ivar Olafssøn, der allerede blev ansat 1308. Om hans titel som »herre« i 1307 smlgn. s. 90, note 1. Med sikkerhed vides han at have ført denne titel 29de August 1308, altsaa efter sin udnævnelse til vicekansler. Diplom. Norveg. IX, no. 81: *dominus Ivarus, canonicus Bergensis.* Diplom. Svecanum, II, no. 1628. Mærkelig nok kaldes han ved denne leilighed ikke vicekansler. Han var oprindelig korsbroder ved bergens Apostelkirke. 1312 kaldes han *canonicus Bergensis et Orcadensis.* Diplom. Norveg. II, no. 111. 6te Februar 1309 kaldes han sira Ivar Olafssøn. Dipl. Norv. II, no. 93.

[2] Smlgn. s. 77 flg. i det foregaaende.

kjendskab til administrationen og blive forretningsvant. Forsaavidt havde den pavelige sanktion paa denne kongelige geistlighed vistnok kun en underordnet indflydelse. Men dog kunde den ikke blive uden al betydning. Kapelgeistligheden blev nu fastslaaet som en selvstændig klasse inden det norske hierarki, hvis organisation ikke længere bar tilfældighedens præg, men havde faaet det mest fuldgyldige officielle stempel i form af pavens stadfæstelse. Dette maatte hæve den i anseelse, og idet den i den nærmest følgende tid ved kongebrevet af 1314 knyttedes endnu nærmere til det kongelige kancelli, blev det paa ny fastslaaet, at den skulde gjøre tjeneste i administrationen. Kong Haakon havde altid i denne benyttet geistlige og derved vist, at han forstod at vurdere denne stands brugbarhed ogsaa i rent verdslige øiemed. Saa meget mere naturligt blev det, at han, som formodentlig derved især maa have havt sin opmærksomhed henvendt paa den særlig kongelige geistlighed, maatte arbeide paa at give denne en endelig organisation, som gjorde den endnu mere brugbar, naar dens afhængighed af kongedømmet og af dette alene var bleven fastslaaet. Bestemmelsen om, at kansleren skulde tilhøre kapelgeistligheden, var her den endelige afslutning.[1] Men ogsaa denne var kun en officiel bekræftelse paa, hvad der allerede længe havde været praxis. De norske konger havde ikke fulgt nabokongernes exempel, der overdroge sit segl til en af sit riges biskoper. I Norge havde kansleren saa godt som altid været tagen af hirdgeistligheden, som efterhaanden udvidedes til at omfatte den hele geistlighed ved de 14 kongelige kapeller. Undertiden havde man ogsaa taget en verdslig mand, som dog maatte være i besiddelse af geistlig dannelse. Kong Haakon havde imidlertid, som det synes, bestemt opgivet den sidste fremgangsmaade, rimeligvis fordi kansleren derigjennem kunde opnaa en altfor stor uafhængighed af den kongelige magt.

Om raadets virksomhed og om dets medlemmer i de aar, hvori kong Haakon fremdeles sad paa thronen efter 1308, haves der kun sparsomme efterretninger. Det er imidlertid paafaldende, hvorledes der allerede i den nærmeste tid efter retterboden af 1308 forekommer et langt større antal af personer, om hvilke det efter den maade, hvorpaa de nævnes, ialfald kan

[1] Med afslutningen af kapelgeistlighedens organisation fulgte ikke, at kongen afskar sig adgangen til ogsaa at benytte andre geistlige i sin administration. Sira Erlend Styrkaarssøn (s. 96) var saaledes korsbroder i Nidaros.

antages. at de have været medlemmer af raadet, end i den nærmest foregaaende tid. Saaledes kan der være grund til at formode, at flertallet af de mænd, som tilligemed kong Haakon beseglede den i Kjøbenhavn 17de Juli 1309 afsluttede fred med den danske konge, om end ikke alle, have indehavt en saadan stilling. De, som beseglede denne fred, vare foruden de fire biskoper, Ketil af Stavanger, Helge af Oslo,[1] Arne af Bergen og Ingjald af Hamar, hr. Erik Valdemarssøn *(condam regis Svevorum filius)*, kapelmagisteren hr. Finn, de tre *barones*, hr. Bjarne Erlingssøn af Bjarkø, hr. Thore biskopssøn og hr. Snare Aslakssøn, ridderne hr. Thorvald Thoressøn,[2] hr. Eiliv Eilivssøn, hr. Sigurd af Rande, hr. Thrond Halvardssøn, hr. Sighvat af Lejrhol, hr. Thore »Harf«, hr. Sigurd Haarekssøn, hr. Brynjulf »Storm«, hr. Thrond Gunulfssøn, hr. Gunnar Thomassøn, hr. Birger Thorkilssøn, hr. Serk Peterssøn, hr. Ivar Steinarssøn, hr. Eivind Simonssøn, hr. Eystein Arnessøn og hr. Andres Sigurdssøn samt væbnerne *(armigeri)* Haakon Thoressøn, Jon Gudbrandssøn, Ivar Arnessøn, Brynjulf Agmundssøn, Agmund Eivindssøn, Jon af Strand, Audun Guthormssøn, Haakon Agmundssøn, Peter Peterssøn og Gudbrand Gudbrandssøn.[3]

Mellem de verdslige herrer, som her nævnes, er der flere, hvis navne allerede tidligere forekomme mellem medlemmerne af kongens raad. Af dem, som ikke før nævnes i denne stil-

---

[1] I det foregaaende aar havde biskop Helge, hr. Erik Valdemarssøn og hr. Ivar Olafssøn været kongens gesandter til Danmark. Diplom. Norveg. IX, no. 81.

[2] Denne havde allerede i 1289 været hertugens sysselmand paa Hjaltland og var da udseet til at være med i et gesandtskab til England, i hvilket han dog paa grund af omstændighederne ikke kom til at deltage. Rymeri foedera I, 2, s. 706. I 1295 var han med paa toget til Danmark. Smlgn. s. 68 ovfr. Han forekommer ogsaa senere i samme stilling paa Hjaltland indtil 1307. Han havde med sin kone, fru Sigrid, datter af Olaf Halvardssøn, faaet gaarden Eikeland i Kvinesdal. Dipl. Norv. I, no. 81, 89, 109. Denne gaard tilhørte i det 15de og 16de aarh. en synkende adelsslægt, hvis medlemmer altsaa muligvis kunne have været efterkommere af hr. Thorvald. Smlgn. L. Daae, Norske Bygdesagn, I, s. 64 flg. (P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 277) har fremsat den formodning, at Olaf Halvardssøn igjen kan have været en søn af den hr. Halvard af Harde, der i 1288 dræbte hr. Gaute af Tolga. I sit andet ægteskab ægtede hr. Thorvald hr. Hafthor Jonssøns søster Ragndid. Dipl. Norv. II, no. 37.

[3] Dipl. Norv. IX, no. 82.

ling, kunne nu ogsaa flere være blevne optagne blandt de kongelige raadgivere. Dog er neppe den omstændighed alene, at en mand nævnes som medforseglende fredstraktaten af 1309, tilstrækkelig til at støtte en formodning om, at han tilhørte raadet. Snarere er det rimeligt, at kongen ved denne leilighed har medtaget alle tilstedeværende mænd, der indtoge en lidt mere fremtrædende stilling, og at han derved maaske endog kan have strakt sig temmelig langt ned for at medtage saa mange, han kunde, og derved skaffe sig selv adgang til at optræde med et saa talrigt følge, som muligt. Ligeledes kan det antages, at der netop har været lagt an paa at faa saa mange medlemmer af Norges aristokrati til ved personlig tilstedeværelse at indestaa for opretholdelsen af fredstraktaten, siden det udtrykkelig fastsattes, at 270 andre norske riddere og væbnere skulde indgaa som forlovere for denne. I dette tal kan man vistnok se en omtrentlig angivelse af det norske aristokratis talrighed paa denne tid. Skjønt i sig selv lidet er det dog betydelig større end det tilsvarende tal, som angives længere nede i det samme aarhundrede, og stillede ved siden af hinanden, afgive disse tilsammen en ganske god maalestok for den hurtighed, hvormed det egentlige aristokrati svandt sammen.

Ligesom man vel kan gaa ud fra, at ikke alle de verdslige herrer, som i 1309 ledsagede kong Haakon paa hans krigstog til Danmark, hørte til hans raad, er det tillige sikkert, at ikke alle raadsmedlemmer ved denne leilighed have været tilstede, idet der i forskjellige andre omtrent samtidige dokumenter nævnes flere mænd, om hvem det endog ligefrem siges eller dog ialfald kan formodes, at de vare medlemmer af raadet. I et brev, der er udstedt i Bergen 18de September 1309,[1] nævnes foruden den udvalgte erkebiskop og biskop Arne af Bergen fem mænd, om hvilke sidste det udtrykkelig siges, at de vare medlemmer af kongens raad, nemlig: kapelmagisteren, hr. Finn, hr. Agmund Sigurdssøn, hr. Erling Aamundessøn, hr. Hauk Erlendssøn og sira Botolf Haakonssøn. Af et andet, lidt ældre brev af 5te April 1309 sees ogsaa, at kongen da havde indsat hr. Peter Andressøn,[2] hr. Sæbjørn Helgessøn, hr. Une Peterssøn, hr. Sigurd Jonssøn lagmand og hr. Serk paa Austraat,

[1] Dipl. Norv. I, no. 122. Smlgn. P. A. Munch, Norske folks historie, IV, 2, s. 521, note 1.

[2] Denne nævnes ogsaa 1311 sammen med hr. Sigurd lagmand. Dipl. Norv. I, no. 127. Smlgn. II, no. 120.

til at forsvare det nordenfjeldske Norge imod Svenskernes angreb, hvilke formodentlig samtlige maa have været medlemmer af hans raad.[1] Det samme kan muligvis antages at have været tilfældet med de øvrige, om hvem det i dette brev siges — dog uden at deres navne omtales — at kongen havde gjort dem til »*formenn*« med de nævnte mænd. Til disse maa efter al rimelighed henføres korsbroderen Audun Thorbergssøn og hr. Lodin paa Bakke, der i forening med to af de nævnte have udstedt en vidisse af det omhandlede brev.[2] Om den i 1308 udnævnte fehirde, sira Erlend, der ved et par leiligheder nævnes sammen med andre raadsmedlemmer, er det ogsaa rimeligt, at han har hørt til disses kreds.[3] Et brev, som udstedtes i Bergen 12te Januar 1311 af kapelmagisteren, hr. Finn Haldorssøn, baronerne hr. Sæbjørn Helgessøn og hr. Agmund Sigurdssøn, samt ridderne hr. Erling Aamundessøn og hr. Hauk Erlendssøn,[4] kan maaske ogsaa antages at være udfærdiget af disse herrer i deres egenskab af raadsmedlemmer.

Mellem de fornemmere mænd, som under toget til Danmark vare forblevne hjemme i Norge, var ogsaa den i 1308 udnævnte drottsete, hr. Assur Jonssøn, der allerede i 1307 havde været overdraget et vigtigt tillidshverv af kongen.[5] Hvorvidt han i det sidstnævnte aar kan betragtes som hørende til raadet, tør være tvivlsomt, hvorimod han efter sin udnævnelse til drottsete vel nødvendigvis maa have hørt med til dette. Han har sandsynligvis været hjemme, medens kongen var paa toget til Danmark, for i forening med kansleren at besørge de løbende regjerings-forretninger. Heller ikke den sidstes navn forekommer mellem dem, der beseglede freden. Derimod finder man dem begge ved kongedatteren Ingebjørgs trolovelse med den svenske kongesøn, junker Magnus, der fandt sted i Mariakirken i Oslo efter kong Haakons hjemkomst fra Danmark.

I dem, som ved denne leilighed nævnes i det derom oprettede dokument, kan man sandsynligvis se medlemmer af raadet. Disse vare foruden dronning Eufemia de to biskoper, Helge af Oslo og Ingjald af Hamar, den svenske kongesøn, hr. Erik Valde-

---

[1] Dipl. Norv. I, no. 121.
[2] P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 515.
[3] Dipl. Norv. II, no. 96; III, no. 77. Smlgn. ovenfor, s. 96.
[4] Dipl. Norv. III, no. 93.
[5] P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 459, 484, 517. Smlgn. s. 79, note 3 i det foregaaende.

marssøn, hr. Bjarne Erlingssøn, hr. Jon Ivarssøn, hr. Aake kansler, hr. Snare Aslakssøn, hr. Hafthor Jonssøn, hr. Assur Jonssøn og to andre mænd, hvis navne ikke kunne gjenkjendes i det slette uddrag, som nu er bevaret af det tabte original-dokument.[1] Idet hr. Assur Jonssøn her nævnes sammen med mænd, om hvilke det enten er sikkert, at de tilhørte kongens raad, eller det dog med stor sandsynlighed maa antages, at de allerede paa denne tid have været medlemmer deraf, bliver det samme ogsaa rimeligt for hans vedkommende, selv bortseet fra, at hans stilling som drottsete vel maatte medføre hans optagelse i raadet. Ogsaa de to mænd, hvis navne ikke kunne gjenkjendes, have sandsynligvis været medlemmer af raadet.

I de efter 1308 udfærdigede retterbøder forudsætter kong Haakon, ligesom tidligere, snart raadets deltagelse i udtrykkelige ord, snart ikke. Retterboden af 19de Juli 1312 om onnfredstiden i Borgarthingslagen siges at være udfærdiget *með hinna bestra manna ráði, er þá váru i hjá oss.* Den store almindelige retterbod af 2den Mai 1313 er paa samme maade udstedt *með hinna bestu manna ráði*, og ligeledes retterboden om fællig mellem ægtefolk, der i ethvert fald maa skrive sig fra en senere tid end 1306. Endelig er den i 1308 eller 1309 udfærdigede retterbod om geistlighedens ret og skyldighed, ialfald efter et af de haandskrifter, hvori den er bevaret, affattet *með vitorði ok samþykki biskupana ok lærdra manna ok handgengna manna, er vita, hvat landinu er nytsamligast.* Derhos maa medtages den i tredie bind af Norges gamle love som no. 50 trykte dom af 1318 om ætlednings arv, hvori det siges, at den er udstedt af kong Haakon *með vitrasta manna tillögu ok undirstaðning þeim sem virðuligr herra Magnus konungr — — hafði þá er han skipaði áðr nefnt ættleiðingar capitulum ok i lögbók sina lét setja.* De her opregnede retterbøder[2] ere imidlertid i antal langt færre end dem, hvorved raadets deltagelse ikke er paaberaabt. Heraf kan der dog ikke udledes noget bestemt med hensyn til det omfang, hvori kong Haakon ved udstedelsen af sine senere retterbøder har benyttet raadets medvirkning. Thi om ogsaa denne ikke udtrykkelig forudsættes, ligger deri intet bevis for, at de kongelige raadgivere ikke alligevel kunne være hørte i forveien.

---

[1] Huitfeldt, Erik Menved o. s. v., s. 120. De kaldes »Svend« og »Erich«.

[2] Norges gamle love, III, s. 93 flg., 98 flg., 128 flg. og 138 flg.

Ingen af disse retterbøder nævner ved navn nogen af de kongelige raadgivere, som have været tilstede ved deres udfærdigelse. Dette sker heller ikke i den kongelige skrivelse til kapelmagisteren af 26de Marts 1309, som siges at være udstedt *præsentibus consiliariis nostris.*[1] Derimod har man fra Haakons allersidste regjeringsaar nogle enkelte aktstykker, der opregne flere fornemme og høitstaaende mænd, som maa have hørt til kongens raad eller ialfald til det høiere embedspersonale, uagtet deres stilling ikke udtrykkelig nævnes. Af disse aktstykker er det ældste fra 1316. Da de to fehirder i Bergen, hr. Einar Ambessøn og hr. Eindride Simonssøn, i dette aar havde konfiskeret en del varer, som vare indførte til Bergen af nogle westfalske kjøbmænd, blev sagen undergiven dom af fjorten mænd, af hvilke maaske de ti først nævnte have været medlemmer af kongens raad.[2] De vare kansleren Ivar Olafssøn, Bjørn (Sæbjørn) Helgessøn, Erling Aamundessøn, Bjarne Audunssøn, Thrond Halvardssøn, Une Peterssøn, Hauk Erlendssøn, Sigurd Thoressøn, Ragnvald Aslakssøn, Ivar Agmundssøn, Baard Peterssøn,[3] Thorfinn Sigvaldessøn,[4] Arne Gjavaldssøn og Helge Ivarssøn. Fra slutningen af samme aar haves endvidere en kjendelse af Gulathingslagmanden Thrond, der er stadfæstet af kansleren Ivar Olafssøn, hr. Sæbjørn Helgessøn, hr. Erling Aamundessøn, hr. Erling Vidkunnssøn, hr. Hauk Erlendssøn, hr. Aslak Olafssøn og hr. Peter Peterssøn,[5] hvilke rimeligvis ogsaa alle have været medlemmer af raadet.

Fra kong Haakons sidste regjeringsaar er der endelig bevaret et diplom, som øiensynlig indeholder oplysninger om raadets medlemmer. Dette er en erklæring, udstedt paa Tuns-

---

[1] Dipl. Norv. I, no. 120. Smlgn. s. 128.

[2] Dipl. Norv. I, no. 147. Da disse fjorten mænd nævnes som brevets udstedere, kunde af den grund ingen af dem nævnes med prædikatet »herre«. Hvad P. A. Munch, (Norske folks historie, IV, 2, s. 623, note 1) siger om, at Ivar Agmundssøn, der her omtales for første gang, i dommen kaldes »hr. Ivar« og altsaa da maa være ridder, er saaledes urigtigt. Han nævnes uden dette prædikat.

[3] Smlgn. Historisk tidsskrift, anden række, II, s. 88. Da Baard Peterssøn endnu i 1316 omtales som den, der har skrevet et kongebrev (Dipl. Norv. II, no. 88), kan han vel ialfald paa denne tid ikke have været medlem af raadet, og da kunne neppe heller de, som nævnes efter ham, have hørt til dette.

[4] Smlgn. Historisk tidsskrift, anden række, II, s. 39 flg.

[5] Dipl. Norv. I, no. 48. Smlgn. Historisk tidsskrift, anden række, II, s. 87.

berghus 20de April 1319 af kansleren Ivar Olafssøn, kongens egen svigersøn, hr. Hafthor Jonssøn, mærkesmanden Paal Erikssøn, Bjarne Audunssøn, Aamunde Borgarssøn, Guthorm Kolbjørnssøn, Guthorm Helgessøn og Thorgeir Simonssøn,[1] at de paa helligdommene havde tilsvoret kongen, at de fast og ubrødelig skulde holde hele den ordning, som han havde fastsat for thronfølgen, raadet og rigsstyrelsen o. s. v., deriblandt ogsaa, at de skulde paase, at ingen udenlandske mænd fik befalingen over noget af rigets faste slotte eller sysler eller overhovedet fik noget at sige over rigets indbyggere, hverken i en konges mindreaarighed, eller naar han var bleven fuldmyndig.[2] Løftet er af den beskaffenhed, at naar det for kongen skulde have nogen vægt, maatte det gives af mænd, der havde en indflydelsesrig stilling, som kunde sætte dem istand til at opfylde de forpligtelser, som de derved paatoge sig. Ingen kunde da være nærmere end raadets medlemmer.

Hvad der paa denne maade kjendes til raadsmedlemmernes navne, kan, især da det tildels ikke er paa aldeles sikre grunde, at enkelte af disse i det foregaaende ere medtagne, ikke tillade at opstille en liste over de mænd, som i aarene 1308 til 1319 sad i kong Haakons raad. Endnu mindre kan deraf hentes paalidelige oplysninger til besvarelse af det interessante spørgsmaal, i hvilken udstrækning kong Haakon efter retterboden af 1308 har beholdt sine tidligere raadgivere, og hvilke mænd han i almindelighed efter denne tid optog mellem dem. Om en mand som hr. Bjarne Erlingssøn, der havde været baron og raadsmedlem under tre konger, vides det, at han beholdt sin stilling til sin død, der netop indtraf i denne tid. Men om andre er det, naar de nu ikke nævnes, usikkert, hvorvidt de ere døde eller fremdeles have siddet i raadet.[3] Saaledes bliver det ikke her muligt at komme til sikre resultater med hensyn

[1] Om Thorgeir Simonssøn har G. Brusewitz i andet oplag af A. E. Holmbergs Bohusläns historia och beskrifning, II, 177, note 1 udtalt, at han skulde være den samme, som den lagmand i Viken, Thore Simonssøn, hvis kones ligsten findes i Foss kirke. Navnene Thore og Thorgeir ere imidlertid aldeles forskjellige.

[2] Dipl. Norv. I, no. 156.

[3] Dette gjælder ogsaa for tiden før 1308 f. ex. med en mand som hr. Guthorm Gydassøn, der under kong Erik Magnussøn maa have havt sæde i raadet (s. 69), men neppe nævnes efter hans broders thronbestigelse. I 1307 var han ikke i live, og han synes da allerede at have været død i nogen tid. Dipl. Norv. II, no. 85.

til sammensætningen af det kongelige raad i denne tid, der for øvrigt maa have været et af de vigtigste afsnit i dets udvikling. Ligesom før 1308, synes ogsaa nu flere lagmænd at have havt sæde i raadet. Sigurd Jonssøn, Guthorm Kolbjørnssøn og Thrond Halvardssøn havde saaledes denne stilling. Derimod kan man neppe med P. A. Munch[1] gaa ud fra, at de ovenfor (s. 118) nævnte fehirder maa have hørt til raadet. Dette ligger ikke i brevets ord eller indhold. Den ene af dem, Eindride Simonssøn, var tillige lagmand i Bergen. En lagmand, som blev meget anvendt i kong Haakons sidste aar, uden at man derfor kan henføre ham til raadets medlemmer, var Ottar i Thrøndelagen.

Af de høiere embedsmænd, der i denne sidste del af kong Haakons regjering hørte med til raadet og tillige ved kongens side toge del i besørgelsen af de løbende forretninger, havde kansleren, hr. Aake, allerede staaet i tjenesten fra den tid, kong Haakon var hertug.[2] Fra 1308 havde han i sira Ivar Olafssøn en medhjælper som vicekansler, og da denne efter hans død rykkede op i hans sted som kongelig kansler, fra 1314, blev det endog udtrykkelig bestemt, at for fremtiden en af hirdpresterne altid skulde være vicekansler.[3] Hensigten dermed var den, at der hos kongen altid kunde være tilstede en kansler, selv om embedets egentlige indehaver ved sine øvrige forretninger hindredes fra at ledsage kongen. Uagtet udviklingen stedse mere gik i retning af at skabe først flere, siden kun en enkelt kongelig residents, færdedes nemlig kongen fremdeles meget paa reiser, og her var det ikke altid let for kansleren at ledsage ham, da denne tillige var provst ved Mariakirken i Oslo og som saadan havde andre forretninger at varetage. Alligevel sees det, at kongen fortsatte med den sædvane, han allerede før 1308 i større udstrækning havde anvendt, at lade andre medlemmer af sin raadgiverkreds udføre kanslerens forretninger. Saaledes har man fra 1301 til 1307 en række kongebreve, som ere forseglede af hr. Snare Aslakssøn, og fra 1311 til 1313 en lignende, ved hvilke hr. Bjarne Audunssøn besørgede forseglingen.[4] Der findes neppe engang noget kongebrev, der er

---

[1] Det norske folks historie, IV, 2, s. 623.
[2] Smlgn. s. 70.
[3] Smlgn. s. 112.
[4] Kongebreve med bemærkningen *herra Snari Aslaksson insiglaði* findes i Dipl. Norv. I, no. 111; II, no. 74; IV, no. 52, 58, 65. Lignende

beseglet af sira Ivar Olafssøn i den tid, han var vicekansler, derimod nok, efterat han var bleven kansler.

Om drottsetens embede, hvortil hr. Assur Jonssøn var udnævnt i 1308, vides i de følgende aar ikke meget. Maaske har denne overlevet kongen, men kan dog ikke have staaet i embedet mange aar efter hans død, da det ikke varede længe, før dette paa ny blev besat. Efter den gamle norske hirdordning skulde drottseten ikke høre til de høieste embedsmænd hos kongen. Maaske har dog kong Haakon allerede ved hr. Assurs udnævnelse havt til hensigt at lade embedet som drottsete hæves høiere op. Senere blev det ialfald det første i raadet, og dets indehaver var dettes selvskrevne leder. Nogen stallar har der maaske overhovedet ikke været udnævnt efter hr. Gudleik Viljamssøn. Kongens mærkesmand var oprindelig hr. Agmund Sigurdssøn. I 1308 udnævntes der en anden under ham, som skulde varetage dette embede. Men om denne hr. Aasulf Aslakssøn høres der ikke mere. I kong Haakons sidste aar var hr. Paal Erikssøn den, som indehavde stillingen som mærkesmand, formodentlig som umiddelbar eftermand af hr. Agmund, der ikke forekommer efter 1311. Om disse embeders betydning og om deres indehaveres stilling i raadet vides for øvrigt paa denne tid intet nærmere.

Afslutningen af kong Haakons tyveaarige regjering er et punkt, hvorfra der naturlig tilbyder sig en oversigt over, hvad raadet have været i den tilbagelagte del af dets udvikling, og hvor langt det nu var naaet frem. Gjennem hele dette tidsrum findes der exempler paa, at kongerne have anvendt medlemmer af sine raadgiveres kreds til at deltage i beseglingen af brevskaber, som de af den ene eller den anden grund ansaa for at være af en særegen vigtighed. Denne fremgangsmaade var traadt i stedet for den før anvendte med at tilkalde kongens raadgivere som vidner ved vigtigere regjerings-foranstaltninger.[1] Men der gaves ikke nogen almindelig regel, hvorefter det kunde afgjøres, om kongens raadgivere derved skulde tilkaldes for at besegle det brev, som udstedtes i anledning af en sags afgjørelse eller ei. Medens vigtige breve ofte ere udstedte uden besegling af raadets medlemmer, findes paa den an-

---

med samme bemærkning om hr. Bjarne smstds. I, no. 125, 131, 132, 137; II, no. 108, 117; III, no. 96, 97; IV, no. 102, 105; V, no. 58; VI. no. 82. Smlgn. s. 129.

[1] Smlgn. ovenfor, s. 12 flg.

den side disse ogsaa ofte som beseglende ved breve, som ikke synes at have en saadan betydning, at det skulde være nødvendigt at anvende denne fremgangsmaade. Raadsherrerne forekomme som beseglende ved traktater med udenlandske magter, ved udfærdigelsen af statsakter om landets indre forhold, o. lign.[1] Ved andre aktstykker af et aldeles tilsvarende indhold omtales derimod kun kongens besegling. Da saaledes Haakon V i 1310 ophævede den værdighed som jarl, der af hans broder, kong Erik, var skjænket erkebiskopen *(ad qvorundam suorum consiliariorum inductionem et instinctum)*, skede dette, uden at nogen af kongens raadgivere deltoge i beseglingen.[2] Af lignende uregelmæssigheder lader der sig paavise flere, som vise, at der i saadanne tilfælde ikke endnu paa meget nær havde uddannet sig en bestemt praxis.

Ved kongens lovgivende virksomhed nævnes raadet hyppig. Haakon V har ialfald baade som hertug og konge ved mange leiligheder tilkaldt dets medlemmer, naar han skulde udstede retterbøder. Dog er dette ingen gjennemgaaende regel. Ved retterbøderne maa ogsaa haves for øie, at disse kun i sjeldnere tilfælde ere bevarede i originalen, og at man saaledes for deres vedkommende ikke altid kan indestaa for, at de kjendes i sin oprindelige ordlyd. Heller ikke er man istand til at drage nogen slutning af deres beseglingsmaade, hvorvidt raadets medlemmer have deltaget med regenten i retterbødernes udstedelse. Hertug Haakons originale retterbod for Færøerne af 28de Juni 1298, der er udstedt *með hinna bestra manna ráði*, og hvori det for fremtidige forandringer forudsættes, at disse ogsaa maa gives *með hinna vitrastu manna ráði*, er kun beseglet med hertugens *insigli.*[3] Derimod beseglede den store retterbod af 1302 om arvefølgen og formynder-styrelsen af de da nærværende medlemmer af raadet. Denne raadets deltagelse i beseglingen har især været anseet nødvendig, hvor vedkom-

[1] Exempler herpaa forekomme i det foregaaende, s. 13—15, 67—69 og 75, 77. Det i 1297 under kongens mægling afsluttede forlig mellem erkebiskop Jørund og hans kapitel blev beseglet af hr. Bjarne Erlingssøn, hr. Jon Ragnvaldssøn og kongens kansler, hr. Baard, i kongens nærværelse. Hvorvidt kongen selv har beseglet med dem, fremgaar ikke af ordlyden i brevet, hvis original forlængst er tabt. I en indholdsangivelse af dette siges, at det er udstedt *in præsentia Erici Magni Norvegiæ regis et aliorum regni magnatum*. (Diplom. Norveg. III, no. 39).

[2] Dipl. Norv. I, no. 125.

[3] Norges gamle love, III, s. 34. Smlgn. ovenfor, s. 66.

mende offentlige aktstykke havde en større almindelig betydning eller skulde tillægges en særlig bindende kraft. I regelen ansaaes det ikke nødvendigt at gjøre andet end udtrykkelig at nævne raadets deltagelse, undertiden med angivelse af de tilstedeværende medlemmers navne, idet beseglingen alene er besørget ved kansleren eller en anden betroet mand. Ved retterboden af 1308 nævnes aldeles ingen af raadets medlemmer.

Mellem lovgivning og administration lader der sig paa denne tid ikke drage skarpe grænser. Begge disse omfattende omraader for kongens regjerings-virksomhed glide paa mange punkter over i hinanden. Retterbøderne kunde ligesaa vel være af administrativt, som af lovgivende indhold, og i begge tilfælde kan rigsraadets medvirkning forudsættes. Men ved siden af retterbøderne gives der en mængde andre kongebreve af administrativt indhold, hvori det dog kun undtagelsesvis forudsættes, at raadet har været medvirkende. Dette kan ikke paafalde. Mængden af de administrative forretninger vil altid blive af ringe vigtighed, og saaledes kunde der heller ikke i det 13de og 14de aarhundrede være nogen opfordring for kongen til derved at tilkalde sine raadgivere. Saadanne sager kunde let afgjøres uden større forberedelser; i mange tilfælde var det endog nødvendigt at træffe en hurtig afgjørelse. Ogsaa ved administrative retterbøder af mindre vigtigt indhold, som f. ex. ved den, der i 1302 (?) udstedtes om vintapning i Bergen,[1] finder man raadets medvirkning paaberaabt, medens der ikke nævnes et ord derom ved andre, som have en mere almindelig betydning. Saaledes er det ogsaa paa dette omraade langt fra, at der er udviklet nogen fast og regelmæssig praxis.

Den maade, hvorpaa kong Haakon omtaler raadet, hvor han har benyttet dets medvirkning, viser imidlertid, at der dog paa dette punkt har været en fremgang i retning af at give raadet en fastere stilling i dets forhold til landsstyrelsen. Medens der i hans faders lovgivning kun i et enkelt tilfælde er tale om raadets samtykke (s. 9), og medens dette i hans broders regjeringstid kun forudsættes ved en enkelt regjeringsforanstaltning, som ovenikjøbet skriver sig fra formynder-styrelsens tid (s. 53), nævne kong Haakons retterbøder jævnlig hans raadgiveres *»ráð ok samþykt«*. Efter de grundsætninger, som for øvrigt vare bestemmende for denne konge i hans udøvelse af sin regjerings-myndighed, kan der i disse ord ikke sees nogen

[1] Norges gamle love, III. s. 135.

udtalelse af, at han ikke vilde have anseet sig berettiget til at træffe vedkommende foranstaltning, saafremt raadet ikke havde givet sit samtykke. En saadan selvstændig fremtrædende plads vilde han aldrig have tilstaaet sine raadgivere. Medens det i det foregaaende er antaget, at naar raadets samtykke er forudsat i formynder-styrelsens tid, kan dette have havt reel betydning, som en tilkjendegivelse af, at det virkelig havde en ret til at samtykke eller negte, maa derfor betydningen af denne formel i Kong Haakons tid have været en ganske anden. Man ser af dens forekomst, at han har lagt en vis vægt paa raadets deltagelse i regjeringsarbeidet, og at dette tiltrods for alle de uregelmæssigheder, som derved fandt sted, dog maa være betragtet som en fast institution, der var knyttet nær til kongedømmet. Nogen af dette uafhængig, helt selvstændig myndighed har det imidlertid ikke havt, og allermindst lader dette sig udlede af den maade, hvorpaa kong Haakon paaberaaber sig dets samtykke. Om ogsaa dette udtryk, da det først blev anvendt, kan være kommet ind paa grund af den da herskende opfatning af raadets selvstændighed, er det senere mere blevet anvendt som en formel, hvis betydning ikke maa tages lige efter ordene.[1]

Hvor kongen optraadte som dommer, skulde efter hele den gamle opfatning hans raadgivere uvilkaarlig faa megen betydning. Allerede Magnus Lagabøters lovgivning havde her forudsat disses medvirkning i lighed med et lagrette[2] og stod forsaavidt paa et mere fremrykket standpunkt end de svenske love. I Sverige havde imidlertid kongens og hans raads dømmende myndighed i virkeligheden allerede længe før Magnus Lagabøters tid naaet en vis fasthed.[3] Det første svenske aktstykke, der forudsætter tilværelsen af et raad, omtaler nemlig netop dette ved kongens side som udøvende dommermyndighed. I Skeninge stadga af 1285 forudsættes ligeledes kongen og raadet som døm-

---

[1] I en af kong Haakons retterbøder siges det endog, at den var *samþykt af almuganum.* Norges gamle love, III, s. 85. Meningen kan neppe være nogen anden, end at den ved at oplæsès paa thinge og der vedtages er bekjendtgjort som gjældende lov.

[2] Smlgn. ovenfor s. 8 flg.

[3] Smlgn. F. Ödberg, Om svenske konungens domsrätt I. i C. Silfverstolpes Historisk bibliotek, 1877, s. 1 flg. Denne fortjenstfulde afhandling gaar dog ikke saa meget ind paa detaljer, som det kunde ønskes ved behandlingen af et emne af denne art.

mende. Ogsaa i Norge kan en noget, skjønt ikke ganske tilsvarende udvikling paavises. Den i lovgivningen forudsatte kongelige dommermyndighed har hyppig været udøvet dels med, dels uden medvirkning fra raadets side. I mange tilfælde kunde denne udøves i form af en bekræftelse fra kongemagtens side, hvorved dog neppe er anseet nødvendigt at benytte raadets medvirkning. I 1296 sees saaledes kansler Aake efter bemyndigelse af paven at have udfærdiget en dom om tienden af Finnø, som stadfæstedes af hertug Haakon.[1] Dennes myndighed var i dette tilfælde igjen en udgrening af kongens. Medens i Sverige kongen alene skal have dømt i første og tillige eneste instans, har han i Norge maaske hyppigst optraadt som den, der dømte i sidste instans og da nærmest for at stadfæste en dom, der allerede i forveien var afsagt af en lagmand. Dette er ogsaa forudsat i lovgivningen som det regelmæssige. Naar en sag forelaa til kongens umiddelbare afgjørelse, har han maaske i regelen ladet den paakjende ved en kommission og alene forbeholdt sig at stadfæste dennes dom.[2]

Nogen selvstændig dømmende myndighed kan raadet ikke have havt. Hvor dets medlemmer optræde som dømmende, er dette kun i henhold til en dem af kongen meddelt fuldmagt. I 1313 forekommer der saaledes en dømmende kommission, som bestaar af hr. Bjarne Audunssøn, hr. Hauk Erlendssøn, korsbrødrene Audun Thorbergssøn og Salomon Thoraldessøn, hr. Lodin paa Bakke og Ottar lagmand,[3] og som udtrykkelig siges at være nedsat af kongen. Hvorvidt samtlige her nævnte hørte med til raadet, oplyses ikke. Dette kan imidlertid ikke være af væsentlig betydning, da der for det enkelte tilfælde altid forudsættes en særskilt bemyndigelse fra kongens side. Haakon V har derved ikke følt sig udelukkende bunden til sine

---

[1] Dipl. Norv., I, no. 84.

[2] Kong Haakon stadfæstede 1304 et af to lagmænd mæglet forlig. Dipl. Norv., I, no. 103. I 1293 stadfæstede kong Erik og hertug Haakon en lagmands dom. Smstds. II, no. 33. 1301 og 1306 stadfæstede kong Haakon en lagmands dom. IV, no. 52 og 65. Ligesaa i 1313 en dom, der var beseglet af sysselmand, provst og lagmand m. fl. i Jæmteland. IV, no. 102. S. a. stadfæstede kongen en anden dom. V. no. 58. I, no. 157 indeholder en ansøgning fra en lagmand om kongens stadfæstelse paa en dom. En stevning fra kong Haakon (af 1299) til at møde for hans domstol er trykt II, no. 53. Raadets medvirkning forudsættes i retterboden af 2den Mai 1313. Norges gamle love, III, s. 101 nederst.

[3] Dipl. Norv. V, no. 57; smlgn. II, no. 116 og 117

raadgivere, og navnlig kunde han have megen opfordring til at medtage lagmænd i den slags dømmende kommissioner, selv hvor disse ikke varê medlemmer af hans raad.[1] Men paa samme tid faldt det dog naturligt, at han fornemlig vendte sig til saadanne mænd, som i forveien vare optagne i raadet. Den kommission, som blev nedsat i 1316 for at dømme i sagen om de westfalske kjøbmænds konfiskerede gods (s. 118), bestod saaledes ialfald for den allerstørste del af saadanne.[2]

Raadets indflydelse paa de kongelige domme kan efter dette i Norge endnu paa kong Haakons tid ikke havt den samme betydning, som i Sverige. Grunden hertil kan maaske søges deri, at de sager, som hos os kom frem for kongen, da allerede forelaa i en langt mere forberedt stand efter at have passeret lagmanden, saaledes at kongens afgjørelse nærmest fik karakteren af en bekræftelse paa den allerede afsagte dom. Kongen behøvede derved ikke andres medvirkning end kanslerens, der trykte det kongelige segl paa bekræftelsesbrevet. Idet derhos kongen i de dømmende kommissioner optog andre end sine sædvanlige raadgivere, blev raadets kreds netop paa dette omraade mindre fast end paa det administrative.

Selv efter 1308 kan det ikke antages, at kong Haakon til enhver tid har været omgiven af hele sit raad. De samme grunde, som før, maatte fremdeles træde hindrende i veien for, at repræsentanterne for de gamle høibaarne ætter stadig kunde følge kongen. Heller ikke raadgiverkredsens geistlige medlemmer havde i denne henseende ganske frie hænder, og de øvrige verdslige raadgivere kunde ligeledes hyppig hindres fra at være tilstede gjennem embedspligter, der krævede deres nærværelse paa helt andre kanter end der, hvor kongen netop færdedes. Maaske har det endog kun været i yderst sjeldne tilfælde, at det hele raad var samlet hos kongen. Heller ikke kan det paavises, at dette har havt regelmæssige sammenkomster til bestemte tider af aaret. I kong Haakons retterbøder kan man ialfald i denne henseende ikke finde nogen veiledning. Imidlertid er det foreliggende materiale ikke tilstrækkeligt til, at man deraf kan danne sig nogen klar forestilling om dette

[1] Smlgn. den i 1318 nedsatte dømmende kommission, hvis dom blev stadfæstet af kongen. Dipl. Norv., II, no. 132.

[2] Dipl. Norv. II, no. 147. Regenten kunde udsende en betroet mand til paa sine vegne at bereise et helt distrikt og der skifte lov og ret; paa denne maade gav hertug Haakon i 1295 abbed Erik i Munkeliv fuldmagt til at paakjende sager i Ryfylke. S. 67 ovenfor.

punkt af det kongelige raads organisation. Det kan ikke engang afgjøres, hvorvidt et mindre tal af raadets medlemmer stadig have fulgt kongen. Saa meget kan dog sees, at enkelte raadsherrer hyppigere end andre have været tilstede hos kongen, f. ex. hr. Bjarne Erlingssøn, hr. Sæbjørn Helgessøn og fremfor alle de to, som oftere gjorde tjeneste i stedet for den kongelige kansler, hr. Snare Aslakssøn og hr. Bjarne Audunssøn. Stedet, hvor kongen opholdt sig, maatte altid have nogen indflydelse paa sammensætningen af den raadgiverkreds, der omgav ham, og naar saaledes kongen besøgte Bergen, var det naturligt, at baroner og riddere fra Søndhordeland, Søndmøre og andre vestlige kystegne optraadte mellem hans omgivelser. Imidlertid maa det dog ligge nær at antage, at der hos ham altid har været ialfald nogle raadsherrer personlig tilstede, først og fremst kansleren eller dennes stedfortræder, dernæst maaske mærkesmanden og drottseten, skjønt der rigtignok er flere exempler paa, at disse ikke omtales mellem de navngivne raadsherrer, der vare hos kongen. I enkelte tilfælde kunde kong Haakon ogsaa for èn tid overdrage en begrænset del af sin myndighed til nogle medlemmer af raadet. Exempler herpaa nævnes 1303 (s. 76) og 1309 (s. 115 flg.).

At raadets forretningsorden under kong Haakon maa have vundet i fasthed, kan ikke vel betvivles, og da fornemmelig i tidsrummet efter 1308. Imidlertid kan dette ikke med nogen bestemthed paavises paa grundlag af det foreliggende materiale, og det er heller ikke berettiget at lægge for megen vægt herpaa. Middelalderens begreber vare i dette punkt meget forskjellige fra den nyere tids, og navnlig maa det antages, at man i Norge ikke er kommet meget langt i udviklingen af det offentlige livs former. Saaledes er det paafaldende, at der hverken i kong Haakons eller hans efterfølgeres tid findes noget spor af, at der ved kancelliet har været ført kopibøger. Hvis saadanne havde været til, er det neppe rimeligt, at der ikke skulde findes hentydninger til dem i de brevskaber, som ere bevarede til vore dage. I et brev af 1300 omtales, at det udstedtes *in duplo*, og at det ene exemplar skulde opbevares paa Akershus. Saaledes finder man ialfald spor til et arkivvæsen.[1]

[1] Dipl. Norv. I, no. 92. Efter dette brev synes ogsaa Mariakirken at have havt et slags arkiv. I Norges gamle love, III, s. 23 omtales, at en original retterbod skulde opbevares paa Hamar *under geymslu herra byskups ok lögmans.* Heri kunde man ogsaa se spor af et slags arkivvæsen. Smlgn. III, s. 83 nederst i texten.

Raadet synes i kong Haakons tid at have havt sit eget segl. Ialfald siges et vigtigt politisk aktstykke, der udstedtes i 1319, omtrent syv uger efter hans død, at være forseglet *með almennilegu rikissins ráðs i Noregi insigli.*[1] Da saadanne segl neppe paa den tid bleve forarbeidede inden selve landet, er det ikke rimeligt, at raadsherrerne allerede i den korte tid, der var hengaaet efter kongens død, skulde have faaet et segl istand. Paa den anden side er det heller ikke let at afgjøre, hvortil dette segl skulde været benyttet i kong Haakons tid, da raadsherrerne i alle tilfælde, hvor de have beseglet nu bevarede breve, have anvendt hver sit private segl. Maaske kunde det almindelige raadssegl tænkes anvendt, hvor en del af raadets medlemmer i kraft af en særlig fuldmagt udøvede kongens myndighed, saaledes som f. ex. de i 1303 omtalte raadsherrer i Bergen.[2] Mærkeligt er det, at det i 1319 nævnte raadssegl ikke for øvrigt er kjendt, og det maa derfor antages, at det snart er forkommet. Ellers maatte det været omtalt ved en eller anden leilighed, og man vilde rimeligvis ogsaa i dette tilfælde have havt et eller andet aftryk deraf.

Af de ikke faa breve, der ere bevarede fra Magnus Lagabøters sønners tid,[3] er der i de allerfleste tilføiet en bemærkning om maaden, hvorpaa de ere beseglede. Kun yderst sjelden er dette ikke skeet. Hvor rigsraaderne deltoge i beseglingen, er det bemærket i selve brevet.[4] En enkelt gang, i en kongelig skrivelse til kapelmagisteren fra 1309, heder det, at denne er udstedt *in præsentia nostra — — — præsentibus consiliariis nostris.*[5] En almindelig formel ved et brev fra kongen (eller hertugen) er, at det er *insiglat oss sjálfum hjáverandum.* En enkelt gang, i en kongelig kundgjørelse af 1309,

---

[1] Dipl. Norv. VIII, no. 50.

[2] Se ovenfor s. 76 og 127. Af et enkelt sted i den store retterbod af 1308 kan det synes, som om kongen har tænkt sig, at han oftere kunde som regel overlade sit raad eller en del deraf en selvstændig myndighed. I udtrykket *þar sem vér erum nær eða várt ráð* kan der ialfald ligge udtrykt en saadan tanke, at raadet kunde optræde paa kongens vegne, naar han ikke var personlig tilstede. Norges gamle love, III, s. 75 nederst.

[3] Fremgangsmaaden i kong Magnus's tid er omhandlet s. 21.

[4] Saaledes i beskyttelsesbrevet for de danske fredløse af 1287, der er *datum præsentibus Bartholomæo et Erlendo cancellariis nostris.* Dipl. Norv. III, no. 24. Smlgn. ovenfor, s. 70, note 2.

[5] Dipl. Norv., I, no. 120. Smlgn. s. 118 ovenfor.

heder det: *séttu vér várt insigli firir þetta bref.*[1] I latinske breve anvendes formelen: *sigillum nostrum præsentibus est appensum.*[2] Ofte nævnes ogsaa den kongelige klerk, som har skrevet brevet. En enkelt gang nævnes der i en retterbod to, som have ført den i pennen.[3]

Hvor det udtrykkelig omtales, at en retterbod eller et andet kongebrev er udstedt og beseglet i kongens nærværelse, maa han have været tilstede. Derimod kan man neppe uden videre gaa ud fra, at han ikke har været paa stedet, naar hans nærværelse ikke omtales i et brev fra den her omhandlede tid.[4] I dette tilfælde har man rigtignok kun sikkerhed for, at det kongelige segl har været tilstede. Som oftest maa dog dette endnu have fulgt kongen. I de fleste tilfælde er der i de breve, hvori der ikke tales om kongens (eller hertugens) nærværelse anvendt følgende formel: *(Herra Bárðr) kanceler vár insiglaði, (Gabriel) klerkr ritaði.* Hvor kong Erik og hertug Haakon optraadte i fællesskab, nævnes begges kanslere.[5] En enkelt gang er det ogsaa bemærket, at kansleren beseglede *oss sjálfum hjáverandum.*[6] Denne formel anvendes ellers kun, hvor ingen kansler nævnes. Naar i kanslerens fravær andre udførte beseglingen,[7] have maaske disse dertil erholdt en særskilt fuldmagt.

---

[1] Dipl. Norv. II, no. 96. I et brev af 1313 heder det: *insiglat með váru secreto.* II, no. 118. Sekretet var kongens mindre segl.

[2] Dipl. Norv. I, no. 125; V, no. 45, 51 og 52. Hanserecesse, I, s. 56, no. 103. En anden formel: *præsentem paginam duximus sigilli nostri munimine roborandam.* V, no. 33; smlgn. no. 13. I 1305 heder det: *præsentes litteras fieri mandavimus et sigilli nostri patrocinio communiri.* V, no. 48.

[3] Norges gamle love, III, s. 34.

[4] Ved udstedelsen af landsvist-breve behøver kongen ikke at have været tilstede. Dipl. Norv. II, no 69 indeholder et gammelt landvist-brev.

[5] Smlgn. s. 128, note 4. — I den af kongen og hertugen 9 Mai 1290 udstedte bekræftelse af Munkelivs privilegier (Cod. diplom. monast. Munkaliv. pag. 6 seqv.) heder det: *Herra Bardhir kanzalær uar oc herra Erlendir Gudhbrandzon incigladho en Olafuir ritadhe.*

[6] Dipl. Norv. II, no. 133; Norges gamle love, III, s. 30, note 17.

[7] Smlgn. s. 21, note 1, og s. 120. I 1283 beseglede stallaren, Gudleik Viljamssøn, et af kongen og hertugen udstedt brev. Dipl. Norv., II, no 20. Ved den af kong Erik paa Agvaldsnæs 2 Mai 1297 *með ráði ok samþykt Jørundar erkibiskups* udstedte sættargjerd, hvorved den islandske kirkestrid afsluttedes, og som desuden er beseglet af erkebiskopen og biskop Arne af Skaalholt, var det en *herra Finnr,* som hængte kongens segl under. Finni Johannæi Historia ecclesiastica Islandiæ, I, pag. 411 seqv. Maaske har dette været hr. Finn Gautssøn paa Mel, der ikke boede langt fra Agvaldsnæs.

Beseglingen var ved de middelalderske breve, hvad den egenhændige navne-underskrift nu er. Dog har kong Haakon undertiden med egen haand skrevet sit monogram og tilføiet: *et nos Haquinus signavimus.*[1] Med Hensyn til retterbøderne maa det samme, som ovenfor (s. 122) er bemærket, haves for øie, at de hyppig ere bevarede i en mangelfuld form, der navnlig gjør det vanskeligt at komme til kundskab om de former, som ere blevne iagttagne ved deres udstedelse.

I alle disse retterbøder og kongebreve faar man navnene paa mange af kancelliets underordnede personale og kan tillige i flere tilfælde følge deres løbebane. De, som gjorde tjeneste i kancelliet, deltes i to klasser, notarier og klerker[2], af hvilke de sidste var de talrigste. Efter at have gjort tjeneste som klerk rykkede man op til notarius. Fra denne stilling kunde veltjente mænd gaa over i andre og f. ex. blive lagmænd.[3] Klerkerne kaldes undertiden prester.[4] Af de kongelige notarier forekommer ingen saa hyppig som Jon notarius. 1294 og 1295 var han klerk hos kong Erik, 1297 blev han notarius hos denne og vedblev siden i samme stilling hos kong Haakon.[5] Haakon var klerk 1312, i 1313 og 1318 notarius. Paal Styrkaarssøn (maaske den samme, som i 1303 kaldes Paal klerk) nævnes 1318 en enkelt gang som notarius, og ligesaa Baard Peterssøn en gang i 1298. Den sidste har besørget udstedelsen af en mængde breve for Haakon Magnussøn som hertug og konge. Torgaut notarius omtales ogsaa en enkelt gang i 1317.[6] En anden mand, som hyppig nævnes i kong Haakons sidste aar, er klerken Thorgeir Tovessøn, der i 1318 kaldes kongens hirdmand.[7] For øvrigt forekommer der mange forskjellige klerke, Teit, Gunnar, Steinbjørn, Eiliv Lodinssøn, Arne Gjavaldssøn, Arne Russi,

---

[1] Dipl. Norv. I, no. 143. I 1318 forekommer udtrykket: *gáfum vér þeim þetta bref ok insigli.* Norges gamle love, III, s. 131.
[2] Smlgn. Norges gamle love, III, s. 49.
[3] Norges gamle love, III, s. 62, note 27. Om den der nævnte Ivar klerk smlgn. Dipl. Norv. VI, no. 69 og 73; Norges gamle love, III, s. 70.
[4] Dipl. Norv. II, no. 20. Undertiden kaldes de ogsaa med titelen «sira».
[5] I det ovenfor s. 129, note 6 omtalte brev af 2 Mai 1297 kaldes han klerk, men 29 August 1297 notarius. Dipl. Norv. II, no. 41.
[6] Finni Johannæi Hist. ecclesiast. Isl., I, pag. 423. Paal Styrkaarssøn forekommer under den følgende konges styrelse i aaret 1340 som klerk. Smlgn. s. 187. Maaske har man allerede kort efter Haakon V's tid ophørt med den skarpe adskillelse mellem de to klasser.
[7] Dipl. Norv. II, no. 133.

Aslak Hauksson, Halvard, Thord Throndsson (notarius i 1312), Gabriel, Eystein Ivarsson, Bjørn af Marker, Ingulf, Balte, Erik Ormsson, Simon Thorsteinsson, Thorstein Thorsteinsson, Jon Murti, Olaf Arnesson, maaske endnu en anden Olaf og Alf Halvardsson.

Kancelliet med kansleren i sin spidse var midtpunktet i administrationen. Gjennem ham var det paa en gang knyttet til kongen personlig og til raadet. Den indflydelse, det sidste i kong Haakons tid kunde have paa kancelliet, var dog kun en ganske underordnet. Ved at vælge sin kansler mellem den af ham afhængige geistlighed og ved i hans forfald at benytte mænd, der synes at have skyldt ham sin hele stilling, sørgede denne konge for at holde kancelliet paa den plads, hvor han vilde have det. Monarken skulde personlig være sjælen i den hele styrelse. Systemet var blevet stedse mere udarbeidet. Da kong Haakon 8de Mai 1319 afgik ved døden, skulde det staa sin prøve.

VI.

Hertuginde Ingebjørg og kong Magnus Erikssøns første formynder-styrelse, 1319–1323.

Formynder-styrelsens ordning efter retterboden af 1302. — Kong Haakons valg af formyndere for sin dattersøn. — Hertuginde Ingebjørg træder ind ved siden af formynderne. — Det store møde i Oslo 1319. — Mødets deltagere som repræsentation for det norske aristokrati. — P. A. Munchs udtalelser om mange anseede mænd udenfor deres kreds. — Formynderstyrelsens medlemmer. — Kongens «daglige raad» og hans «høieste raad». — Hertugindens stilling i formynder-styrelsen. — Raadet og formynderne. — Benævnelsen «rigets raad» fortrænger «kongens raad». — Rigsraadets stræben efter selvstændig magt begunstiget af de ydre forhold. — Hertuginde Ingebjørgs karakter. — Hendes slette styrelse. — De under hende anvendte administrative former. — Uviljen over hendes færd fremkalder en splittelse mellem hende og aristokratiet.

Kong Haakon V har i sine retterbøder sagt, at han havde et overvældende arbeide, der først efterhaanden kunde tillade ham at vende sin opmærksomhed til forskjellige omraader, som han til en begyndelse havde maattet aldeles forsømme. Han har dermed ogsaa selv givet en skildring af, hvorledes han var stillet i sit monarkiske reformarbeide. Han har vovet sig ind paa mange felter, og man faar uvilkaarlig det indtryk, at han selv har havt en følelse af, at han ikke kunde udrette alt, hvad han havde stillet sig som sin opgave. Noget af det første, for hvilket han ansaa det nødvendigt at virke, var en ordning af styrelsen under en fremtidig konges mindreaarighed. Han behandlede denne sag i forbindelse med arvefølgen og udstedte om begge dele den bekjendte retterbod af 9de September 1302[1], hvori netop udtales, at det var hensynet til den daarlige sty-

[1] Norges gamle love, III, s. 45—55. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 391—403

relse, som landet havde havt i den nærmeste tid efter hans faders død, der nu havde bevæget ham til at udgive nye bestemmelser om landsstyrelsen under en konges umyndighed.

Ifølge denne retterbod skulde formynder-styrelsen bestaa af tolv medlemmer, af hvilke fire altid maatte være tilstede hos den umyndige konge. Af dem skulde kansleren altid være den ene og mærkesmanden den anden, hvorhos to biskoper med dem skulde vaage over kronens guld og sølv. Medens de fire saaledes skulde «sidde i kongens gaard»,[1] skulde de øvrige otte, som ikke vare *jafnan innan garðs*, hver paa sin kant føre tilsyn med sysselmændenes forvaltning og paase, at disse behandlede almuen vel, saaledes at enhver fik sin ret. Styrelsen skulde betragtes, som om den udøvedes af alle tolv, hvilke derfor ogsaa kaldtes *rikisstjórnar menn*. En gang om aaret — om det behøvedes, ogsaa oftere — skulde alle de tolv og desuden de to biskoper samles for at afgjøre alle vigtigere anliggender, baade med hensyn til rigets inden- og udenlandske forhold. Afgjørelsen skulde ske *með allra þeirra ráði* efter stemmeflerhed. Dog synes det, som om alderen har gjort udslaget, hvor stemmerne stode lige. Ved samme leilighed skulde der ogsaa af de fire aflægges regnskab for deres forvaltning og for kronens indtægter, ligesom man skulde undersøge *konungsdómsins liggjandi fé*. I tilfælde af afgang skulde de tolv supplere sig selv. Forsømmelige embedsmænd skulde indstævnes og dømmes enten af samtlige tolv eller af de fire *með allra þeirra ráði*. Hirden skulde sværge lydighed til de tolv formyndere. At uddele navnebøder var disse forbudt; de kunde saaledes ikke gjøre nogen til ridder (eller baron).[2] Dersom den afdøde konge efterlod en datter, som ved hans død var gift eller senere blev dette, skulde hendes mand være den første i riget i henseende til rang og værdighed. Næst ham skulde enkedronningen være; om hende siges, at hun skulde *fylgja rikisins ráði*.

Bestemmelsen om, at der foruden de tolv endnu skulde være to biskoper, der toge del i styrelsen, synes med bestemt-

---

[1] Smlgn. ovenfor, s. 63.

[2] Aschehoug har i Norges offentlige ret, I, s. 11. udtalt, at *ridderværdigheden i Norge ifølge sin sammenhæng med hirden ikke kunde meddeles af nogen anden end kongen, ja ikke engang af en formynderregjering*. Rimeligvis maa dog dette udvides derhen, at ogsaa hertugen har havt ret til at udddele denne værdighed, skjønt rigtignok kun inden de ved hirdskraaen optrukne snevre grændser. Smlgn. Norges gamle love, II, s. 400 flg.

hed at vise, at det maa have været kongens tanke, at de øvrige ikke skulde tages mellem denne klasse. Derimod kan der i den neppe have ligget nogen hindring for, at f. ex. kapelmagisteren var en af de tolv. Heller ikke er det rimeligt, at andre end den foregaaende konges raadgivere skulde kunne faa plads mellem formynderne. Da retterboden ikke giver nogen oplysning om, hvorledes disse første gang skulde vælges, maa det have været forudsat, at dette var noget, som tilkom den regent, der havde en umyndig arving, og at der altsaa til enhver tid maatte træffes bestemmelse derom i dennes levende live. Kong Haakon selv befandt sig i dette tilfælde og maa allerede i længere tid før sin død have havt opfordring til at give en saadan bestemmelse og opnævne de mænd, som skulde være formyndere for hans umyndige dattersøn.

Kong Haakons anordninger om formynder-styrelsen kunne egentlig blot siges at have beholdt sin fulde gyldighed faa uger efter hans død. Den, som maaske mest bidrog til at faa dem forandrede, var hans egen datter, Ingebjørg, enke efter den svenske hertug Erik og moder til Norges nye konge, barnet Magnus Erikssøn. I hendes faders formynder-styrelse var der ikke holdt nogen plads aaben for hende. Da hun imidlertid ved hans død befandt sig i en omtrent lignende stilling, som enkedronningen ved Magnus Lagabøters død, maa hun alligevel have anseet sig berettiget til at indtræde mellem sin søns formyndere, og efter den almindelig herskende opfatning blev det ogsaa vanskeligt at holde hende udenfor. Hun stod nu ved siden af sin umyndige søn som den eneste repræsentant for kongeætten og kongedømmet og traadte derfor, saasnart hun var kommen til Norge, som det synes uden modstand, ind imellem hans formyndere. Hertuginden kom derved paa en maade til at staa ved siden af disse. Saaledes viste der sig allerede nu en feil ved den ordning af formynder-styrelsen, som var indført ved retterboden af 1302, idet denne ikke nævnte et ord om den stilling, som den umyndige konges nærmeste mandlige eller kvindelige slægtning skulde indtage i statsstyrelsen, men kun dvælede ved den rang, en kongedatters mand skulde have. Saafremt kong Haakon har betragtet sin egen moders stilling i den forrige formynder-regjering og hendes derpaa følgende indflydelse over hans ældre broder som mindre heldig, vilde han neppe have ønsket en gjentagelse. Idet han undlod at give udtrykkelige bestemmelser herom i retterboden af 1302, har det rimeligvis været hans tanke at udelukke en umyndig konges

moder fra en lignende deltagelse i regjeringen. Kongedømmet var ikke længer en odel i kongeætten. I kong Haakons regjeringssystem havde det en langt høiere plads, og dermed kunde det stemme vel, naar han fastslog en ordning, som til samme tid betryggede styrelsens sikre gang ogsaa under en konges umyndige aar og tillige forudsatte denne som kongedømmets eneste personlige repræsentant. Saaledes synes der at være megen rimelighed for, at kong Haakon netop har ønsket at holde alle andre medlemmer af kongehuset udenfor rigets styrelse. Men mangelen af et bestemt udtalt forbud forhindrede i 1319, at dette kunde ske med hans egen datter. I det sted blev hun endog den, som egentlig ledede regjeringen.

Hertugindens ret til at deltage i landsstyrelsen blev udtrykkelig anerkjendt ved det store møde, som i slutningen af Juni 1319 afholdtes i Oslo.[1] Indkaldelserne til dette møde kunne neppe være udgaaede fra andre end den af kong Haakon indsatte formynder-styrelse, og dets hensigt kan ikke have været nogen anden end den, at ordne de nye forhold, som maatte opstaa, naar den norske arvekonge ogsaa blev tagen til konge i Sverige. De ved mødet nærværende fornemme norske herrer, *lendrmenn ok riddarar i Noregi,* som de endnu benævnes, vare følgende: kansleren hr. Ivar Olafssøn, hr. Peter Andressøn, hr. Sæbjørn Helgessøn, hr. Snare Aslakssøn, hr. Erling Vidkunnssøn, mærkesmanden hr. Paal Erikssøn, hr. Sigurd Ormssøn, hr. Bjarne Audunssøn, hr Eiliv i Naustdal, hr. Finn Agmundssøn, hr. Ivar Agmundssøn, hr. Jon Bjarnessøn, hr. Smid Erikssøn, hr. Thrond Halvardssøn, hr. Haakon Thoressøn, hr. Gaut Isakssøn, hr. Sighvat paa Leirhole, hr. Aamunde Borgarssøn, hr. Thorvard Halvardssøn, hr. Thorgeir Simonssøn, hr. Aslak Olafssøn, hr. Guthorm Kolbjørnssøn, hr. Guthorm Helgessøn, hr. Andres Kyrning, hr. Sigurd Jonssøn, hr. Halkell Halkellssøn, hr. Hauk Erlendssøn, hr. Munaan Baardssøn, hr. Guthorm Sigurdssøn og hr. Eindride Peterssøn. Disse treti herrer tilligemed erkebiskopen afsluttede i Oslo bispegaard med de tilstedeværende svenske herrer en overenskomst om foreningen med Sverige *af hálfu sinni ok Noregs konungs rikis manna,* og saaledes er det vel ogsaa dem, som i begyndelsen af samme aktstykke omtales ved siden af hertuginde Ingebjørg som *Nor-*

---

[1] Dipl. Norv. VIII, no. 50. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, I, s. 9 flg.

egs konungs rikis ráðs men. Dette var ogsaa beseglet med rigsraadets segl.[1]

Under denne forudsætning skulde samtlige her nævnte treti herrer have tilhørt raadet. Dette maa paa den maade have havt et betydeligt antal verdslige medlemmer, da der vel maa have været flere saadanne end de, som nu vare tilstede. Efter hvad der i det foregaaende (s. 79 flg.) er bleven oplyst om kong Haakons snevrere raad før 1308, er det ikke urimeligt, at raadet i 1319 kan have været saa talrigt, som det nu synes. Da hr. Hauk Erlendssøn, som utvivlsomt tilhørte raadet, og endog paa denne tid maa have været et af dets ældre medlemmer, nævnes som en af de sidste, bliver det rimeligt, at ialfald de, hvis navne staa foran ham, have hørt med til raadet.[2] Den efter ham nævnte Munaan Baardssøn kaldes ogsaa i 1321 *consiliarius.* I ethvert tilfælde har man paa denne liste navnene paa de fornemste af de verdslige herrer, som have indfundet sig til mødet i Oslo. Man finder mellem dem flere velbekjendte navne fra kong Haakons raad, ligesom repræsentanter for flere af rigets første ætter, som Bjarkø- og Giskeætten, Hestbøætten og Tolgaætten. Forsaavidt kan en del af de fremmødte betragtes som blomsten af det norske aristokrati. Mødet selv blev en repræsentation for dette, der igjen grupperede sig om rigsraadet som sit naturlige midtpunkt.

P. A. Munch, der i det hele tiltrods for det dræbende slag, som Haakon V efter hans Opfatning skulde have rettet mod aristokratiet, har stor tilbøielighed til ogsaa at se det fjortende aarhundredes ætter i et overdrevet lys, har ved om-

---

[1] Smlgn. ovenfor s. 128. Benævnelsen »kongens riges mænd« er rimeligvis det samme, som »kongens mænd«, hvilket sidste endnu forekommer i breve fra aarhundredets slutning. »Norges riges mænd«, der bl. a. forekommer i 1327, er formodentlig igjen udgaaet af den første benævnelse. Der tales ogsaa i Sverige om »rigsens mænd«. Hadorph, Twå gambla rijmkrønikor, bilag, s. 32 og 35. Det hele udtryk er for øvrigt meget ubestemt. Smlgn. Paludan Müller, Observationes criticæ, pag. 45. Ialfald senere kan det maaske antages, at dermed nærmest har været betegnet de medlemmer af aristokratiet, som uden at høre til rigsraadet dog havde ret til at indfinde sig paa de større møder.

[2] Rangfølgen iagttages dog ikke altid i de offentlige brevskaber med den nøiagtighed, som det f. ex. netop i anledning af den her omhandlede overenskomst antages i Samlinger til det norske folks spr. og historie, I, s. 173. Saaledes nævnes hr. Aslak Olafssøn i 1317 efter hr. Hauk Erlendssøn. Dipl. Norv. I, no. 148.

talen af mødet i Oslo antaget, at der foruden de nævnte treti herrer endnu skulde have været »en mængde« ansete høvdinger, som ikke førte titel af ridder, og som paa grund af sin stilling have været selvskrevne til ved denne leilighed at afgive møde. Men denne formodning er neppe ganske holdbar. At der paa denne tid har været flere riddere i landet end de, som nævnes i overenskomsten af 1319, er ganske sikkert. Enkelte af disse kunne have været tilstede i Oslo, medens andre ikke have kunnet eller villet foretage reisen til denne by. Ved siden af dem kan det ogsaa være rimeligt, at mange hirdmænd have givet møde, ligesom at mange saadanne ved denne tid vare spredte omkring i landet. Men dermed er det dog ikke givet, at der mellem disse netop har været en mængde af saadanne ansete høvdinger, der forsmaaede det tillæg i glans, som ridderværdigheden kunde give dem, og nøiedes med den arvede anseelse, som de havde mellem sine omgivelser. Saadanne personer vare vistnok til enhver tid meget sjeldne, og det er neppe berettiget at lægge for megen vægt paa de enkelte exempler, som anføres. Rimeligvis er det netop deres sjeldenhed, som har henledet opmærksomheden paa dem og foranlediget, at der er bleven gjort væsen af deres vægring ved at modtage en titel, hvilken de betragtede som laant fra udlandet og stridende mod de gode gamle norske sæder.

Om flere af de i overenskomsten nævnte mænd er der heller ingen særlig grund til at henregne dem til blomsten af landets aristokrati, og saa meget mindre kan man derfor antage, at der ogsaa udenfor kredsen af de mænd, som nævnes ved den store sammenkomst i Oslo, har været et større antal, som kunde henføres til samme. Om man ogsaa kan paavise enkelte saadanne, har dog i alle fald deres tal ikke været synderlig stort. Naar kong Haakon skulde uddele ridder-værdigheden eller optage folk i sin hird, maatte han vistnok ofte stige ned til saadanne ætter, som om de end maatte regnes til aristokratiet, dog indtoge en temmelig tilbagetrukken stilling. De bestemmelser, som denne konge gav i 1308 om hirdmændenes forsørgelse, vise, at han ikke kan have stillet store fordringer til denne klasse i økonomisk henseende. Forsaavidt vedkom ridderne, er det endog muligt, at han netop har lagt an paa at forøge disses antal og derved hæve det lavere aristokrati.[1] Naar det saaledes berettes, at han i 1316 paa én gang slog fem og

[1] Smlgn. ovenfor, s. 108.

tyve riddere,[1] er det overhovedet neppe muligt, at disse alle have tilhørt blomsten af det norske aristokrati. Her som ellers vil det vistnok være det sikreste at se det 14de aarhundredes norske aristokrati i et mere nøgternt lys, og ikke af dets medlemmers titler at lade sig forlede til at betragte dem som mere, end de virkelig vare. Som en stand af store godsbesiddere kunde de blot for en del betragtes, og om de fleste af dem kan det antages, at de ikke have havt betydelige eiendomme.

Om den af kong Haakon anordnede tolvmands-styrelse tales der i overenskomsten af 1319 ikke et ord. Kun rigsraadet i sin almindelighed nævnes i denne. Man kjender ikke engang navnene paa de mænd, som inden kong Haakons død af ham maa være blevne udnævnte til at være dattersønnens formyndere. I det ovenfor (s. 119) omtalte brev af 20de April 1319 er der vistnok gode grunde forhaanden til at antage, at man har navnene paa otte af de tolv. Med hensyn paa de øvrige fire medlemmer af formynder-styrelsen haves derimod ingen oplysning som denne. Dog er der nogen rimelighed for, at et diplom af 21de Juni 1320 i denne henseende kan give den ønskede veiledning. Dette er nemlig udstedt i Bergen af Ingebjørg »med Guds miskund kong Haakons datter, hertuginde i Sverige«, med følgende otte herrer, kapelmagisteren hr. Finn Haldorssøn, hr. Sæbjørn Helgessøn, mærkesmanden hr. Paal Erikssøn, hr. Bjarne Audunssøn, hr. Guthorm Kolbjørnssøn, hr. Finn Agmundssøn, hr. Jon Bjarnessøn, og hr. Ivar Agmundssøn.[2] Af disse, som alle maa have tilhørt raadet, uagtet det ikke udtrykkelig siges, nævnes Paal Erikssøn, Bjarne Audunssøn og Guthorm Kolbjørnssøn i brevet af 1319, og det ligger saaledes nær, at de øvrige fem have været deres kolleger i formynder-styrelsen.[3] En af dem kan i dette tilfælde have fulgt efter hr. Hafthor Jonssøn, der allerede var død, medens de andre fire fra først af have havt sæde i denne paa grund af den udnævnelse, de havde faaet af kong Haakon. Med undtagelse af kapelmagisteren nævnes de alle i overenskomsten af 1319.

---

[1] Annales Islandici, s. 208.

[2] Dipl. Norv. II, no. 137.

[3] At hr. Finn Agmundssøn var en af de tolv formyndere, kan maaske ogsaa sluttes deraf, at det var ham, som i 1321 forlangte Ulf Saxessøns udlevering af de Svenske og i den anledning traadte i forbindelse med det svenske raad. Sml. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd. I, s. 39 flg.

I et diplom af 9de April 1320[1], der omhandler mærkesmanden hr. Paal Erikssøns overdragelse til Mariakirken af en gave, han havde faaet af kong Haakon, nævnes et derom tidligere af hr. Paal selv udstedt brev, der foruden af ham var beseglet af hr. Sigurd Ormssøn, hr. Bjarne Audunssøn, hr. Aamunde Borgarssøn, hr. Guthorm Kolbjørnssøn og hr. Haakon Agmundssøn. Da det her dreiede sig om overdragelsen af en gave fra kongen, kunde det antages, at hr. Paal havde anseet det nødvendigt at medtage andre medlemmer af formynder-styrelsen ved brevets besegling for at give det fornøden gyldighed. Hr. Bjarne, hr. Aamunde og hr. Guthorm synes efter det foregaaende alle at have hørt til denne, og det er da heller ikke rimeligt, at hr. Sigurd Ormssøn skulde kunne været nævnt foran dem, hvis han ikke ialfald inden raadet var deres ældre kollega. Rimeligvis kan det ogsaa antages, at den sidstnævnte, hr. Haakon Agmundssøn, har været medlem af raadet. Derimod er det vel tvivlsomt, hvorvidt de samtlige have været medlemmer af formynder-styrelsen.

Ved den i 1321 afsluttede ægteskabs-kontrakt mellem hertuginde Ingebjørgs datter, Eufemia, og junker Albrecht af Mecklenburg optræde som beseglende, foruden biskop Halvard af Hamar og en af hans kanniker, Arnfinn Erikssøn, følgende riddere, som hertuginden kalder *consiliarii nostri:* hr. Paal Erikssøn, hr. Haakon Thoressøn, hr. Guthorm Helgessøn, hr. Guthorm Kolbjørnssøn, hr. Thorvald Halvardssøn, hr. Haakon Agmundssøn, hr. Munaan Baardssøn og hr. Ivar Agmundssøn, *præfectus in castro Bagahuus.*[2] Samtlige disse nævnes som nærværende ved mødet i Oslo 1319, og om flere af dem er det, som allerede paavist, rimeligt, at de ogsaa have hørt til den unge konges formyndere. Om hr. Haakon Thoressøn, hr. Thorvald Halvardssøn, hr. Haakon Agmundssøn og hr. Munaan Baardssøn kan dette vel være meget tvivlsomt; til raadet hørte de derimod alle.

At tolvmands-styrelsen virkelig har bestaaet efter 1319, er sikkert. Dette forudsættes i de klager, som i 1323 fremkom

---

[1] Dipl. norv. I, no. 161. Kongen var da i Tunsberg. I den paafølgende sommer var han i Bergen. Smlgn. nedenfor, s. 145 og Finni Johannæi Hist. ecclesiast. Isl. I, pag. 429 seqv.

[2] Dipl. Norv. III, no. 125. Hr. Haakon Agmundssøn var ogsaa i 1320 tilstede i Bergen, da hertuginden der udstedte det ovenfor s. 138. omtalte brev.

over hertugindens styrelse,[1] i hvilke det siges, at hun havde handlet »mod deres vidende og raad, hvem kong Haakon satte som de høieste og fremste til rigsstyrelsen«, ligesom overhovedet mod de bedste og klogeste mænds vilje og uden deres samtykke. Saavidt det kan sees, omtales vistnok ogsaa de tolv mænd i flere breve fra aarene nærmest efter 1319. I et kongebrev, der er udstedt i Oslo 18de April 1322,[2] har man rimeligvis en hentydning til den af kong Haakon indsatte formynder-styrelse. Det heder nemlig i dette, at kongen og hans raad har undersøgt en retssag, og at brevet er udstedt og beseglet i overvær af hertuginde Ingebjørg og kongens »daglige raad«. Dette kan vel neppe forstaaes anderledes end om formynderstyrelsen eller endnu heller i en end mere indskrænket betydning om de af dennes medlemmer, som i øieblikket vare nærværende hos kongen. Mere tvivlsomt stiller det sig derimod, hvorledes udtrykkene skulle forstaaes i et brev af 23de Juni 1322,[3] der er skrevet til kongen *ok öllu hans ráði,* og hvori omtales, at en sag er indstævnet for kongen og hans *hæsta ráð*. Her kan der baade tænkes paa formynderne, de fire indengaards, saavelsom paa alle tolv, og paa det samlede raad. Maaske betegner »hele raadet« de tolv formyndere, og det »høieste« de fire af dem, som altid skulde følge kongen. Ifølge retterboden af 1308 skulde administrative forsømmelser paatales for alle formyndere eller for de fire alene, som da skulde afgive sin dom med de øvriges raad.[4] Det i brevet omhandlede tilfælde var ogsaa af en saadan art, at det nok kunde kræve en afgjørelse paa denne maade. Det bedste bevis for, at kong Haakons bestemmelser i dette punkt ere blevne overholdte, haves vel i det udtryk, *rikisráð ok geymslumenn i konungs garði*, som forekommer i et brev fra Islændingerne af 1320.[5] At der ved disse forstaaes den egentlige formynder-styrelse — de fire — og aldeles ikke det hele raad, kan neppe være tvivlsomt. Selve den eiendommelige betegnelse viser, at de derved mente personer maa have staaet i et særeget forhold, forskjelligt fra det, hvori raadets medlemmer i almindelighed stode til rigsstyrelsen.

---

[1] Dipl. Norv. VII, no. 100, s. 118.
[2] Dipl. Norv. I, no. 166. Brevet er *insiglat hiaverandi mæðr vare hinni kærazste fru Ingibiorgo hertoginni j Swyariki ok daglego radi varo. Iwar klærkr ritaði.*
[3] Dipl. Norv. I, no. 168.
[4] Smlgn. ovenfor, s. 133.
[5] Lovsamling for Island, I, s. 32,

Men om man forsaavidt kan gaa ud fra, at kong Haakons anordninger foreløbig ere blevne overholdte efter sin ordlyd, var der imidlertid ialfald i ét vigtigt punkt skeet en meget betydningsfuld afvigelse fra disse derved, at den unge konges moder havde faaet andel i den øverste regjerings-myndighed. Hvad der kan have foranlediget dette, er ikke ganske klart, og det kan ikke sees, hvorvidt det har været med eller mod de egentlige formynderes ønske. Det er allerede omtalt, hvorledes hendes høie byrd, som det eneste gjenlevende myndige medlem af kongeætten, og hendes forhold til kongen maatte gjøre det vanskeligt for disse at holde hende borte, navnlig naar derimod ikke bestod noget udtrykkeligt forbud. Nogen vægt maatte der ogsaa lægges paa hensynet til Sverige. Dette har maaske gjort det ønskeligt, at der i formynder-styrelsen ialfald fandtes én voksen person, der var fælles for begge riger. Uagtet man ved overenskomsten i 1319 med meget stor omhyggelighed havde søgt at sikre sig mod enhver sammenblanding af de to rigers særlige anliggender og interesser, kunde det dog ikke undgaaes, at der ogsaa maatte drages nogen omsorg for at sikre sig en vis enhed i de særskilte regjeringers optræden, — og dette har man da maaske troet at kunne opnaa ved at give kongemoderen plads i den norske ligesaa vel som i den svenske formynderstyrelse. Da Sverige ikke havde nogen bestemmelser for, hvordan det under en konges mindreaarighed skulde forholdes med rigets styrelse, var raadet der udelukkende henvist til at indrette sig, som det kunde. Uagtet det formelle valg af den unge Magnus Erikssøn til Sveriges konge først foregik, efterat man i Oslo havde truffet de anordninger, som vare fornødne, naar den norske konge tillige blev konge i Sverige, var det dog allerede i forveien at betragte som afgjort, at hertuginden i det sidste land skulde have del i rigsstyrelsen. Dette maatte igjen have sine virkninger paa den maade, hvorpaa man indrettede sig i Norge.

Ligesom kong Haakons anordninger fra 1302 allerede vare ufuldstændige, forsaavidt de ikke omhandlede den adgang, som kongefamiliens medlemmer kunde have til at deltage i en formynder-styrelse, saaledes fandtes der i dem heller ikke nogen bestemmelse om forholdet mellem de tolv og det samlede raad. Det kunde synes, som om kongen var gaaet ud fra, at alle dettes forretninger nu skulde gaa over paa formynderne. Men med den mangel paa nøiagtighed og bestemthed i udtrykket, der i almindelighed er et særkjende for alle middelalderske

statsakter, kan man ikke betragte dette som aldeles sikkert. De tolv formyndere skulde egentlig repræsentere den kongelige myndighed, og der var saaledes ved deres side lige fuldt plads for det øvrige raad. De synes ogsaa selv at have forudsat dette, da de indkaldte mødet i Oslo, der vistnok i videste forstand var en repræsentation for raadet, og der findes tillige i den følgende tid antydninger af, at ogsaa andre af raadets medlemmer end de tolv have optraadt sammen med hertuginden.[1] Men om forholdet mellem begge høres der intet. I overenskomsten af 1319 forudsattes, at rigsraadet var det væsentlige.[2] Norges statsindtægter skulde ifølge denne kun anvendes *eptir ráði og sampykt* af hertuginden og rigets raad. At rigsraadet uden videre skulde gaa ind paa at overlade al magt til de tolv formyndere og alene lade disse staa ved kongemoderens side, kan neppe antages. I dette tilfælde maatte raadsherrerne endog have opgivet den indflydelse, som de havde havt i kong Haakons dage. Selv om der paa denne tid kunde have bestaaet et rivaliserende forhold mellem de mænd, som havde sæde i den egentlige formynder-styrelse, og deres kolleger i raadet for øvrigt, kan dog ikke dette have havt den styrke, at det kunde medføre en splittelse mellem begge og lade denne ytre sig deri, at det øvrige raad udestængtes fra al befatning med rigets styrelse. Rimeligvis ere de tolv formyndere blevne betragtede som en fast raadskomité, og de ere derfor ogsaa uden videre blevne betegnede som »raadet«. Man var jo allerede fra før af vant til, at dette udtryk anvendtes, hvor blot en del af raadets medlemmer vare nærværende, saaledes at dette ikke nu kunde blive noget paafaldende. Paa denne maade blev der imidlertid ingen skarp grænse mellem formyndernes og raadets myndighed, men begge maatte glide over i hverandre. Ved formynder-styrelsens aarlige sammenkomst kunde ogsaa andre raadsherrer være nærværende, og naar der ellers i denne tid tales om et »raad« ved kongens side, har man neppe strengt taget ret til udelukkende at gaa ud fra, at dette alene har været de fire formyndere »indengaards«, hvis personlige nærværelse hos kongen til enhver tid var forudsat ved retterboden af 1302.[3] Saaledes er der heller ingen grund

---

[1] Smlgn. ovenfor, s. 139. Dipl. Norv. III, no. 125.

[2] Det samme sker ogsaa i den islandske skrivelse til den norske regjering af 1320, hvori man forlangte brev fra »rigsraadet«. Lovsamling for Island, I, s. 32.

[3] Af Dipl. Norv. III. no. 125, hvor hertuginden forpligter sig til

til at opfatte retterbodens bud om, at enkedronningen skulde *fylgja rikisins ráði* paa anden maade.[1] Det har derved vistnok kun været kong Haakons tanke, at hun skulde rette sig efter formynderne.

Hvorledes nu end dette har forholdt sig, om raadet i almindelighed har havt stor eller liden indflydelse paa rigets styrelse, saa maa dog den magt, som var lagt ialfald i en del af dets medlemmers hænder, have havt sin betydning for raadets stilling i samfundet og for aristokratiet i det hele taget. Raadet og formynderne havde paa den ene eller den anden maade en afgjørende myndighed, og om de ogsaa maatte dele denne med hertuginden, saa kunde dette dog kun gjælde for den tid, da hun personlig var tilstede i Norge. Idet hendes nærværelse hyppig krævedes i Sverige, maatte hun uvilkaarlig for denne tid overlade magten udelt til formynderne og raadet eller til de første alene. Forhold som disse maatte med nødvendighed medføre en større magtudvikling for raadet paa kongedømmets bekostning. Man var nu naaet til det tidspunkt, da det skulde vise sig, hvorvidt raadet kunde holdes inden de af kong Haakon anviste snevrere grænser, eller om det som aristokratiets selvstændige repræsentant kunde træde kraftig frem og paa det af kongedømmet opførte grundlag sætte sig selv i høisædet. Foreløbig syntes alt at pege i den sidste retning.

Medens raadet tidligere kun var kaldt »kongens raad«, hed det nu »kongens riges raad« eller blot »rigets raad«, og om ogsaa fremdeles kongen og hertuginden kunde tale om »sine raader«, blev den anden benævnelse snart den almindelige.[2] Det er netop paa denne tid, at man hører om et eget segl for rigsraadet[3] som et synligt tegn paa, at dette nu var blevet en fast afsluttet, staaende institution. Naar der ikke var

senere at skaffe brevet beseglet *sigillis venerabilium patrum dominorum archiepiscopi Nidrosiensis et suffraganeorum suorum ac aliorum nobilium de consilio regni Norwegie* synes at fremgaa, at man ialfald ved enkelte anledninger har anseet det nødvendigt at henvende sig til alle raadets medlemmer

[1] Udtrykket *rikisins ráð* er for øvrigt i en retterbod fra denne tid lidt mistænkeligt, og det kan være, at der i dens original har staaet et andet, som en senere afskriver har ombyttet med et, som i hans tid vilde blive bedre forstaaet. Dette er for øvrigt den første gang, det forekommer.

[2] Endnu langt ude i dette i aarhundrede nævnes »kongens raadsherrer«, og kongerne tale paa samme maade om »sine raadgivere«.

[3] Smlgn. ovenfor, s. 128.

nogen myndig konge, blev det statens første institution, der besørgede styrelsen ved sine medlemmer. Under de daværende forhold kom det derhos til at staa ved siden af det svenske rigsraad og i den nærmeste berørelse med dette. Gjennem begges ensartede stilling, hver i sit land, opstod der for de to landes rigsraad et fællesskab i interesser, ligesom for deres aristokrati. Rigsraadet synes ogsaa nu end mere end før at have været en repræsentation for aristokratiet. Dog finder man ogsaa paa denne tid enkelte medlemmer udenfor dette og de høieste geistlige. Det maa saaledes antages, at mænd, som Botolf Haakonssøn, der havde hørt med til raadet i kong Haakons tid, fremdeles, forsaavidt de vare i live, havde beholdt sin plads i dette.[1] I 1321 nævnes den hamarske kannik Arnfinn Erikssøn paa en saadan maade, at han, skjønt det ikke udtrykkelig siges, dog maa antages at have været tilstede i sin egenskab af hertugindens *consiliarius.*[2] Forskjellen mellem før og nu laa egentlig deri, at de raadsherrer, som tilhørte aristokratiet, især det høiere, nu bleve det mest betydende, medens samtidig de, som udelukkende støttede sig til den tillid, som de kunde nyde hos den regjerende konge, maatte træde mere tilbage. I kong Haakons dage havde maaske disse, om de end i det ydre vare mindre fremtrædende, været af de mest betroede og de mest anvendte, idet kongen rimeligvis ofte har fundet det mere stemmende med sine interesser at benytte dem. Med kongens død maatte dette ophøre.

Saaledes syntes udviklingen at være bleven en ganske anden end den, som kong Haakon havde arbeidet for i sin regjeringstid. Kun elleve aar efter udstedelsen af den store retterbod, hvorved denne konge tilsigtede at indordne raadet og den hele administration under kongemagtens overherredømme og gjøre dem til dettes støtte, se vi raadet pludselig sat i en stilling, der gav det alle betingelser i hænde for at opnaa en

---

[1] Smlgn. Dipl. Norv. I, no. 125, hvor denne forekommer sammen med hr. Sæbjørn Helgessøn og hr. Hauk Erlendssøn, der begge gjennem et længere tidsrum vare raadsherrer og endog synes at have hørt til dettes mest betroede og oftest anvendte medlemmer. Hvad man kjender til hr. Hauks virksomhed for øvrigt, gjør det ogsaa rimeligt, at han netop maatte være en mand, der som medlem af kong Haakons raad i en ganske særlig grad maatte være paa sin plads. Derimod vides der i denne henseende intet om hr. Sæbjørn Helgessøn. Botolf Haakonssøn blev ogsaa paa anden maade anvendt i kong Haakons administration, som fehirde i Bergen.

[2] Dipl. Norv. III, no. 125. Smlgn. ovenfor, s. 139.

stor selvstændighed. Det syntes, som om kong Haakon kun havde givet raadet dets fastere afslutning, for at det derigjennem skulde blive saa meget mere skikket til at bruge sin selvstændighed, saasnart han ved sin død havde veget pladsen og overdraget det magten. Kongedømmet repræsenteredes af et lidet barn og dettes moder, en kvinde, der ikke synes at have havt nogen betingelser for at udfylde paa en værdig maade den stilling, som omstændighederne havde givet hende. Om der i sin tid havde været meget at udsætte paa den maade, hvorpaa Magnus Lagabøters enke blandede sig i styrelsen i hendes sønners umyndige aar, var dog dette intet mod, hvad der kunde klages over hertuginden. Hun synes at have været baade svag og letsindig, og ved det forhold, hvori hun traadte til Knut Porse, bidrog hun meget til at undergrave sin egen stilling og gav selv sine modstandere vaaben i hænde mod sig, hvilke disse ikke længe nølede med at anvende til hendes skade.

Hertuginden og hendes yndling søgte snart at sætte sig ud over hensynet til formynderne og raadet i begge riger, skjønt de ikke selv magtede at føre styrelsen med kraft. Ganske lod dog ikke dette sig gjøre, og hertuginden maatte tildels overholde de sædvansmæssige former. Hun var saaledes med kongen ved midtsommerstid og udover i Juli maaned 1320 i Bergen, hvor der afholdtes et provincial-koncilium, og hvor samtidig de fleste, om ikke alle, af de tolv formyndere vare tilstede tilligemed andre medlemmer af raadet.[1] I begyndelsen af September s. a. var kongen og da ogsaa hertuginden paa Baahus, hvor det utrykkelig siges, at han havde sit raad med sig.[2] Herved ligger det maaske nærmest at gaa ud fra, at der kun har været ment formynderne, skjønt ogsaa andre kunne have fulgt kongen. I Juli 1321 var der et større, dog ikke fuldtalligt møde af raadets medlemmer paa Baahus.[3] I April 1322 synes ialfald de fire formyndere at have været hos kongen i Oslo,[4] hvor ogsaa hertuginden var tilstede hos sin søn.

Naar altsaa hertuginden var i Norge, var hun dermed ogsaa nødsaget til at benytte formynderne og rigsraadet. An-

[1] Dipl. Norv. II, no. 137.
[2] Dipl. Norv. II, no. 139.
[3] Dipl. Norv. III, no. 125. Smlgn. ovenfor, s. 139.
[4] Smlgn. ovenfor, s. 140.

derledes var det, naar hun opholdt sig udenfor landets grænser. Da det ved overenskomsten i 1319 var fastsat, at kongen ikke skulde ledsages over grænsen af det andet riges mænd, medens den norske formynder-ordning netop var bygget paa forudsætningen om, at de fire formyndere skulde være personlig tilstede i kongens gaard, blev der paa denne maade en mangel paa overensstemmelse i de gjældende regler, der maatte lede til et brud paa disse. Hertuginden synes at have løst vanskeligheden paa en egen maade. Da hun i Sverige ikke kunde have den norske kansler hos sig, lod hun ham blive hjemme og tog selv seglet med sig til Sverige, hvor hun benyttede det ikke alene til at besegle norske, men ogsaa svenske breve, — et meget grovt brud paa lov og sædvane. Hr. Ivar Olafssøn traadte nu tilbage som kansler. Hvor han nævnes, er det kun som provst ved Mariakirken;[1] mellem raadsherrerne forekommer han ikke i denne tid. Da han ikke længere havde kongens segl, er det heller ikke umuligt, at det tillige er blevet anseet som overflødigt, at han altid var »indengaards« hos kongen under dennes ophold i Norge.

Ingen af de retterbøder eller øvrige kongebreve, som ere udstedte i den tid, hvori hertuginden stod i spidsen for styrelsen, nævner nogen kansler som den, der har udført beseglingen. Det heder kun: *insiglat oss sjálfum hjáverandum*, en enkelt gang med tilføielse af, at dette skede i hertugindens og det daglige raads nærværelse, eller: *séttu vér várt secretum firir þetta bref.* I de latinske skrivelser anvendes enten formelen: *sigillum nostrum præsentibus est appensum*, eller ogsaa er der ingen bemærkning om deres forsegling. Haakon notarius og Ivar klerk, en enkelt gang Thorgeir Tovessøn, nævnes som de, der have skrevet brevene. Foruden de i det foregaaende anførte tilfælde paaberaaber kongen sig ogsaa raadet, hvor han stadfæster ældre privilegier eller gaver. Det heder da, at disse ere viste kongen og raadet, hvorpaa han har bekræftet dem.[2] Denne bemærkning findes dog ikke altid. Det heder ogsaa, at privilegierne kun ere fremviste for kongen. For øvrigt er der kun bevaret faa kongebreve fra denne tid.

Som regel er man gaaet ud fra, at styrelsen skulde føres

---

[1] Dipl. Norv. III, no. 123; IV, no. 148 og V, no. 66.

[2] Dipl. Norv. I, no. 161, 166, 173; II, no. 139; V, no. 67; VII, no. 91; X, no. 13, 15. Norges gamle love, III, s. 149 flg. Som det vil vise sig af det følgende, blev denne formel ogsaa senere benyttet.

i kongens navn, uden at nævne hans moder og formynderne. Men dette er dog ikke altid blevet iagttaget, og undertiden træde disse mere synlig frem under sin deltagelse i rigsstyrelsen. Exempler herpaa ere nævnte i det foregaaende.[1]

Den maade, hvorpaa hertuginden omgav sig med Knut Porse og andre fremmede æventyrere og lyttede til disses raad med hensyn til rigets styrelse, maa hurtig have fremkaldt rivninger mellem hende og raadet. Allerede kanslerens tilbagetræden var i denne henseende et betydningsfuldt tegn, og om hun ogsaa under sine ophold i Norge i formen overholdt de gjældende regler, har hun dog neppe taget synderligt hensyn til formyndernes raad, naar deres opfatning kom i strid med hendes egne ønsker. Herover blev der netop ført klager, da hun fjernedes fra styrelsen. Allerede i 1321 førtes forhandlinger mellem begge rigers raad, hvoraf sees, at der herskede misfornøielse med hende og hendes *aliqui juvenes et alienigenæ.* Disse havde bl. a. fanget den unge fornemme Nordmand Ulf Saxessøn *(discretum virum et valentem,* som han i denne anledning kaldes). Det brev, som det svenske raad sendte det norske til svar paa den klage, som hr. Finn Agmundssøn herover havde fremsat, haves endnu,[2] og man faar deraf et indtryk af den eiendommelige maade, hvorpaa hertuginden tog sig af rigernes styrelse, og en forklaring af den uvilje, som hun derigjennem vakte imod sig. I Sverige kom denne hurtigere til udbrud og foranledigede allerede i 1322 det bekjendte forbund i Skara og den dermed følgende indskrænkning i hendes magt. I Norge tog det længere tid, forinden man greb til lignende foranstaltninger. Landets beskaffenhed lagde her hin-

---

[1] Smlgn. ovenfor, s. 138 flg. P. F. Suhm, Historie af Danmark, XII, 79 flg., meddeler indholdet af et kongebrev af 20de Marts 1322, som hertuginde Ingebjørg selv skal have beseglet i sin søns nærværelse. Da brevet kun kjendes efter en daarlig parafrase, er det nok muligt, at dette blot er en mindre heldig gjengivelse af den samme formel, som er anvendt i det ovenfor (s. 140) omtalte kongebrev af 18de April 1322. Dipl. Norv. I, no. 166.

[2] Dipl. Norv. VII, no. 95. Brevet er stilet til *reverendis in Christo patribus, domino Elavo divina miseratione archiepiscopo Nidrosiensi, episcopis et aliis omnibus magnifici principis, domini Magni Dei gratia regis Norvegiæ et Sveciæ consiliariis, in regno Norvegiæ constitutis,* — og udstedt af to biskoper, tretten riddere, fem væbnere *ceteriqve milites et armigeri ejusdem domini regis de regno Sveciæ consiliarii, nuper apud villam Örabru in parlamento constituti.*

dringer i veien for en hurtig og samlet optræden, og folkets monarkiske sympathier maatte i det længste staa imod en indskriden mod den eneste person, der virkelig kunde siges at repræsentere den gamle kongeæt. Man var her desuden længere borte og fik derfor heller ikke det levende indtryk, som Svenskerne, af hertugindens uværdige færd, naar hun var paa Varberg hos sin elsker.

Men ogsaa i Norge maatte man mærke følgerne af den uheldige maade, hvorpaa hun greb ind i styrelsen og ofrede landets interesser for en fremmed æventyrers. Kongeseglets fravær maatte lamme administrationens gang, saa meget mere som det anvendtes af hertuginden uden formynder-styrelsens kontrol. Indtægterne bortødsledes af hertuginden, og der paalagdes skatter, som strede imod lovgivningen. Kong Haakons efterladte beholdning af rede penge blev hurtig opbrugt og indtægterne for kommende aar anviste til dækkelse af gjælden. Endelig var riget for Knut Porses skyld kommet i et fiendtligt forhold til Danmark.

Alle disse grunde modnede lidt efter lidt en stedse mere udbredt misfornøielse. Denne maatte først ytre sig hos de mænd, der vare satte ved hertugindens side, hos formynderne, og hos raadets medlemmer for øvrigt. Det var dem, som af hende vare trængte til side; men saa var det ogsaa dem, der vare nærmest til at skride ind. Imidlertid synes det, som om de ikke alle vare lige grebne af uviljen over hendes færd. Medens saaledes hr. Finn Agmundssøn lader til at have været som et hoved for de øvrige misfornøiede, tyde forskjellige ting paa, at hans broder, hr. Ivar Agmundssøn, var vunden af hertuginden og tillige med et par andre af formynder-styrelsen i det længste holdt paa hende.[1] Paa disse undtagelser nær synes dog stemningen i det hele saavel hos aristokratiet, som hos den høiere geistlighed at have været afgjort mod hertuginden, og da uviljen over hendes styrelse havde naaet tilstrækkelig styrke, traadte de begge frem for paa egne vegne at overtage magten. Dette skede i 1323 ved en omvæltning, der atter satte raadet i høisædet som repræsentant for aristokratiet og tildels for hierarkiet. Hvad der var begyndt i 1319, fandt

---

[1] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, I, s. 45 og 55 flg.

saaledes sin afslutning. Magten gik nu helt over til aristokratiet og det med dette forbundne hierarki, og den maatte efter alle udsigter fremdeles i lang tid blive i deres hænder. I det ydre vare forsaavidt forholdene endnu gunstigere, end de havde været i 1280. Kongens umyndighedsalder skulde efter Haakon V.s bestemmelser vare otte aar længere, end før havde været sædvane, og raadet havde faaet en langt fastere og mere selvstændig udvikling.

VII.

Hr. Erling Vidkunnssøn og kong Magnus Erikssøns anden formynder-styrelse, 1323—1332.

Hirdstevnen i Oslo 1323. — Erkebiskop Eiliv og hr. Erling Vidkunnssøn. — De øvrige mødende. — Mødet i 1323 repræsenterer videre samfundslag end det i 1319. — Erkebiskopen udnævner hr. Erling til rigsforstander. — Tolvmands-styrelsen er rimeligvis bleven bibeholdt ved hans side. — Kongedømmets personlige repræsentation. — Hr. Erling som rigets formand eller rigsforstander med fuld kongelig myndighed. — Drottsetens forandrede stilling i raadet og rigsstyrelsen. — Aristokratiet og raadet faar magten. — Det norske aristokrati i 1323. — Den lavere adel træder mere frem i den indre politik. — Sammenkomsten i 1323 forskjellig fra de tidligere høvdingemøder. — Aristokratiets almene nationale og politiske bevidsthed mindre i Norge end i Sverige. — Raadets supplering under formynder-styrelsen. — Raadsmøderne. — Styrelsen føres i den unge konges navn, men hr. Erling nævnes i alle offentlige breve. — Hr. Paal Baardssøn kansler og seglbevarer fra 1327. — Kongebrevenes udfærdigelse under formynder-styrelsen. — Hertuginden heller ikke efter 1323 helt udelukket fra styrelsen. — Stridigheder mellem aristokratiet lamme dettes politiske indflydelse. — Familiefeider mellem de store ætter. — Spændt forhold mellem hr. Erling og geistligheden, navnlig biskop Audfinn i Bergen. — Den nye kanslers udnævnelse er til hierarkiets fordel, som derved faar fast fod inden raadet.

Fra hvem stødet er udgaaet til at sammenkalde den store hirdstevne, der holdtes i Oslo i begyndelsen af aaret 1323, og hvor de mødende fattede beslutningen om at fjerne hertuginden fra hendes tidligere plads i formynder-styrelsen, vides ikke. Man har derom kun den efterretning, at erkebiskop Eiliv kom til Oslo og derfra sammenkaldte alle de mødende; men hvem der havde anmodet ham om at komme til Oslo og saaledes midt paa vinteren foretage den lange og besværlige reise over Dovrefjeld, oplyses ikke. Det er muligt, at han derved selv har grebet initiativet, medens det ogsaa kan antages, at han er bleven op-

fordret dertil af andre.[1] Mellem disse kunde der tænkes paa mænd som hr. Finn Agmundssøn, maaske ogsaa paa den tidligere kansler, hr. Ivar Olafssøn, der mere end nogen anden maatte have følt og forstaaet de forskjellige ulemper, som fulgte med rigsseglets fravær fra landet. Erkebiskopen var i det hele den mand, som var nærmest til at optræde ved en saadan leilighed. Naar der saaledes ikke var nogen til thronen arveberettiget person, og man derfor maatte skride til valg af ny konge, skulde det efter Magnus Lagabøters hirdskraa netop være erkebiskopen, som skulde forestaa dette, og hos hvem de mødende skulde samles i Nidaros.[2] Denne bestemmelse var fremdeles bibeholdt, da Haakon V forandrede arvefølgen, og den kunde nok tjene som analogi for fremgangsmaaden ved et tilfælde som dette, hvor der handledes om at foretage indgribende forandringer i rigets høieste styrelse. Men der savnes, som sagt, nærmere oplysninger om, hvorledes det nu gik til. Om imidlertid erkebiskopen ikke selv har grebet initiativet til denne sammenkomst, blev han dog af hensyn til sin stilling den, som derved var den ledende. Ingen anden kunde være nærmere end han til at fremtræde som den første paa mødet.

Foruden ved erkebiskopen var den høiere geistlighed paa mødet i Oslo repræsenteret ved de tre biskoper, Halvard af Hamar, Salomon af Oslo og Jon af Skaalholt. Mariakirkens provst, Ivar Olafssøn,[3] nævnes derimod mellem de verdslige herrer, hvor han tidligere havde havt sin plads som kansler.

---

[1] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, I, s. 54. Det siges her, at erkebiskopen havde »sammenkaldt de øvrige« efter sin ankomst til Oslo. I brevets text staar: *kalladom ver saman alla fyrnæmfda menn.*

[2] Norges gamle love, II, s. 393 flg.; III, s. 49.

[3] Da han ved opregningen af de ved mødet tilstedeværende nævnes uden sin provstetitel og umiddelbart efter hr. Erling Vidkunnssøn, har P. A. Munch (Det norske folks hist., anden hovedafd. I, s. 54, note 1) antaget, at dette maa have været en anden Ivar Olafssøn, en verdslig høvding, der ellers ikke nævnes. Men en saadan vægt kan ikke lægges paa den rækkefølge, hvori udstederne af et offentligt dokument opregnes. I dette tilfælde maatte vel hr. Erling, efter den stilling, han netop paa dette møde havde erholdt som første medlem af raadet, nævnes foran alle andre verdslige raadsherrer, mellem hvilke kansleren altid blev regnet. Ivar Olafssøns anciennetet kunde ikke have den vægt, at han rykkede op foran den nye forstander for raadet. Det bliver saaledes unødvendigt at antage den samtidige tilværelse af to raadsherrer med samme navn.

Af disse var hr. Erling Vidkunnssøn den første. Hr. Erling var paa denne tid rimeligvis 30 eller 31 aar gammel; som eneste arving efter sin fader, hr. Vidkunn, og sin farbroder, hr. Bjarne Erlingssøn, var han eier af alt det jordegods, som i tidens løb var ophobet af Giske- og Bjarkøætten, og den eneste repræsentant for denne. I rigdom og fornemhed kunde ingen maale sig med ham i det hele rige; hans byrd hævede ham høit over alle hans omgivelser, som den, der ubestridt var aristokratiets første medlem. Allerede i 1316 havde han været ridder og sandsynligvis var han til samme tid ogsaa medlem af kong Haakons raad.[1] Han nævnes i 1319 mellem dem, der deltoge i overenskomsten med hertuginden og de svenske raadsherrer, som vare komne til Oslo, men har neppe den gang havt sæde i den egentlige formynder-styrelse, maaske fordi kong Haakon har havt sine betænkeligheder ved at have rigets høibyrdigste mand som medlem af denne og derved bringe ham i en stilling, der end mere maatte udpege ham som den selvskrevne leder for det hele aristokrati.[2]

Foruden de her anførte kjendes endnu navnene paa 40 mænd, som gave møde i Oslo. Disse vare den tidligere mærkesmand, Paal Erikssøn, Haakon Thoressøn, Finn Agmundssøn, Bjørn Agmundssøn, Arne Ormssøn, Throod Skage, Smid Erikssøn, Aamunde Borgarssøn, Haakon Agmundssøn, Eystein Arnessøn, Andres Sigurdssøn, Thorvard Haavardssøn, Olaf Ivarssøn, Eystein Saalessøn, Erik Topp, Thord bonde, lagmændene Thore, Paal og Thoralde, Ragnvald Haakonssøn, Guthorm Erikssøn, Arne Gjavaldssøn, Gudbrand Gudbrandssøn, Eindride Svale, Hafthor Graut, Gudbrand Mylsan, Jammælt Thoressøn, Paal Mathiassøn, Agmund Skolle, Gudleik Eindridessøn, Orm i Beinagaarden, Aamunde Andressøn, Jon Gudmundssøn, Eystein Gudmundssøn, Mathias paa Lauten, Eystein Gislessøn, Dagfinn Tovessøn, Alfgils Sure, Kolbjørn Gamalssøn og Alf i klostret, hvortil endnu kom *aller adrer handgengner menn.*

En sammenligning mellem denne liste og de navne, som forekomme i den overenskomst, der var istandbragt i Oslo 1319, viser store forskjelligheder. Flere af de i 1323 nævnte havde ogsaa ved den første leilighed været med, og blandt dem finder

[1] Smlgn. s. 118.

[2] Smlgn. hvad C. C. A. Lange meddeler om hr. Erling i sin afhandling om besidderne af Giske gaard i Norsk tidsskrift for videnskab og literatur, IV, s. 57 flg.

man netop personer, om hvem det ialfald med nogen grund er antaget, at de den gang og senere havde støttet hertuginden.[1] Men hovedmængden af de mødende er dog en ganske anden. I 1323 er antallet af de nævnte langt større end i 1319; de synes ogsaa at tilhøre mere forskjellige samfundslag, maaske endog tildels saa lavt nede, at det næsten kan synes uberettiget at regne dem til aristokratiets kreds. Imidlertid siges det udtrykkelig, at de alle vare haandgangne mænd, og at der endog var flere saadanne tilstede end de, som nævnes. Ogsaa den omstændighed, at mødet betegnes som en hirdstevne, viser det samme, at de, som derved mødte, hørte til hirden. Den gamle benævnelse hirdstevne kunde blot forsaavidt være berettiget, idet mødet for øvrigt, under den umyndige konges fravær og i manglen af en dertil selvskreven leder, kun tildels opfyldte de betingelser, som udkrævedes til, at det kunde bære dette navn. Mødet blev dog i alle fald en repræsentation for det norske aristokrati i videste forstand: man finder derimellem mænd fra alle landets kanter. Naar Ivar Agmundssøn og Guthorm Kolbjørnssøn, som dog tidligere forekomme ofte nok som handlende personer, ikke nævnes blandt de nu tilstedeværende, kan man deri se et tegn paa, at de ikke billigede mødets øiemed, men fremdeles sluttede sig til hertugindens sag.[2]

De forsamlede overlagde først med hverandre om, »hvorledes der hidtil var faret frem med kongens liggendefæ, fehirdslerne, overholdelsen af freden, lovene, indseglet og ederne, og de flere andre ting, som vedkomme rigsstyrelsen i Norge«. Udfaldet af denne overlægning blev det, at det paa alle kanter stod saa galt til, som det vel var muligt, og at skylden herfor laa hos dem, som uden noget medhold i lovene selv havde tiltaget sig rigets styrelse, hos Knut Porse og hans følgesvende. Da nu dette ikke længer kunde taales, henvendte de forsamlede sig til erkebiskop Eiliv og bade ham sætte dem den mand til formand, med hvem han fandt, at kongen, riget, de selv og thegnerne i længden kunde være bedst tjent. De lovede, at de vilde tjene og bistaa denne med al sin magt og evne, saalænge han holdt sine forpligtelser mod kongen og riget og overholdt sine eder og lovene mod dem og thegnerne. Efter dette valgte erkebiskopen »hr. Erling Vidkunnssøn med alle deres raad og vidende til rette formand og overstyrer over fehirdsler, sysler

[1] P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 11.
[2] P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 56.

og alle andre forretninger og kongelige ombud og til at kræve igjen under sin vold alle slotte af dem, som havde dem, og at gjøre alle andre ting og fremme dem med refster og mere saadant, som hører til den kongelige værdighed og kronens ret, fuldt ud som kongen selv, med raad og vidende af det rigens raad, som nu er eller siden bliver valgt«. Dette blev derpaa vedtaget og samtykket paa et almindeligt thing i Oslo, hvor ogsaa hr. Erling var tilstede og lovede, at han i sin styrelse kun skulde rette sig efter, hvad der var kongen og riget til mest gavn, og sørge for, at hver mand maatte nyde lov og ret. Til vidnesbyrd om, hvad der saaledes var foregaaet, blev der udstedt et brev, som beseglede af de foran nævnte mænd, hver med sit indsegl, samt med Oslos bysegl. Brevet er dateret 20de Februar 1323. Originalen er forlængst tabt, saaledes at det nu kun kjendes i nogle, tildels feilfulde afskrifter.[1] Det deler i denne henseende skjæbne med flere andre vigtige statsakter fra vor ældre tid, som kun paa lignende maade ere bevarede til vore dage.

Unionsforholdet til Sverige blev ikke berørt ved denne overdragelse af rigets styrelse til hr. Erling, ligesaa lidt som dette i nogen henseende havde undergaaet nogen forandring ved, hvad der i 1322 var foregaaet i Sverige. Foreningen, der altid havde været yderst løs, vedblev fremdeles at bestaa paa det tidligere grundlag, paa fællesskabet i kongens person, men strakte sig hverken før eller efter 1323 videre. Saa meget mærkeligere blev imidlertid det, som nu var foregaaet, for Norges særlige vedkommende.

Regjeringens ledelse var overdragen til en enkelt mand, den høibyrdigste og rigeste, som fandtes i landet. Kong Haakons datter, som kun nogle faa aar i forveien selv havde været den første til at gjøre brud paa sin faders formynder-ordning, var dermed bleven helt fjernet fra enhver andel i rigets styrelse. Hvorvidt man samtidig beholdt den af kong Haakon anordnede tolvmands-styrelse, kan ikke bestemt afgjøres. Da, de, som mødte i Oslo, netop mellem sine ankeposter ogsaa anførte den maade, hvorpaa hertuginden og hendes yndling havde sat sig ud over hensynet til denne, er det ikke rimeligt, at de selv ligefrem skulde have afskaffet denne. Man kan derfor vistnok gaa ud fra, at kong Haakons anordninger netop i dette punkt ere blevne overholdte efter sin ordlyd, om de end

[1] Diplom. Norv., VII, no. 100.

i virkeligheden ikke længer kunde have nogen synderlig betydning, efterat hr. Erling ved deres side var traadt i spidsen for regjeringen. Tolvmands-styrelsen maatte derved endnu mere end før gaa over til at være en raadskomité, og dens virksomhed maatte nu ikke blive væsentlig forskjellig fra raadets sædvanlige. Saaledes kom den nu rimeligvis til at træde mindre end før frem mellem det øvrige raad. Hvor der i den følgende tid tales om raadets medvirkning ved regjerings-foranstaltninger eller nævnes nogen af dets medlemmer ved kongens og hr. Erlings side, da er der ingen grund til at antage, at dette netop skulde have været den snevrere kreds af formyndere, der altid ledsagede kongen.[1]

Efter retterboden af 1302 skulde i en konges barndom den kongelige myndighed udøves af de tolv formyndere. Hensigten dermed har rimeligvis været den at forhindre, at styrelsen skulde komme i en enkelt mands hænder eller udøves af aristokratiets høibyrdigste ledere. Kongedømmet skulde ikke tiltrænge nogen anden repræsentant end den umyndige konge; formynderne skulde blot være hans forvaltere. Men denne ordning hvilede paa en abstrakt opfatning af kongedømmets natur, som endnu neppe kunde siges at være trængt ind i den almindelige bevidsthed. Denne forlangte en mere personlig repræsentation af kongedømmets værdighed. I 1319 havde rimeligvis netop denne opfatning været en støtte for hertugindens ærgjerrige ønsker. I 1323 krævedes det igjen, at en enkelt mand skulde staa i spidsen for den hele rigsstyrelse.

Hr. Erling Vidkunnssøn var paa mødet i Oslo bleven udnævnt *till formanz rettar oc ifuerskipanar um fæhyrdslur, syslur, oc oll annur storf oc kongleg ombud* o. s. v. Han skulde saaledes fra dette øieblik af, og indtil kongen blev myndig, forestaa regjeringen med fuld kongelig magt. Under sin senere deltagelse i rigs-styrelsen optræder han imidlertid ikke med nogen dertil svarende titel. Han kaldes i det sted altid drottsete. Denne titel kan han neppe allerede have havt, da mødet i Oslo holdtes. Enkelte forfattere have rigtignok antaget, at han allerede i 1319 var bleven ophøiet til denne værdighed. Men da hr. Erling i de mellemliggende aar aldrig nævnes med en saadan titel, kan der neppe være tvivl om, at denne formod-

[1] P. A. Munch, (Det norske folks hist., anden hovedafd. I, s. 59) har den modsatte opfatning, men uden at give fyldestgjørende grunde for denne.

ning savner al støtte.[1] Paa mødet i Oslo kan han ikke have faaet denne værdighed, da det neppe er tænkeligt, at den kunde blive uddelt af andre end den regjerende konge personlig. Naar ikke en gang de tolv formyndere havde ret til at uddele navnebøder, kunde endnu mindre nogen af dem, som vare fremmødte i Oslo, tiltage sig en saadan ret. Saaledes bliver der intet andet tilbage end at antage, at hr. Erling umiddelbart efter har begivet sig til kongen og hertuginden og der modtaget sin udnævnelse som drottsete.[2] Han nævnes første gang med denne titel i et brev af 20de Mai 1323,[3] hvilket meget vel lader sig forene med en saadan antagelse.

Den norske drottsete hørte tidligere ikke til de høieste embedsmænd i hirden og riget, skjønt han dog som hirdstyrer ifølge lovgivningen skulde betragtes som en af dem, der havde at styrke kongens styrelse med sit raad og al sin magt. Om den af kong Haakon udnævnte drottsete, hr. Assur Jonssøn,[4] hans slægtskabsforbindelser og hele forhold i almindelighed er der ikke meget bekjendt. Rimeligvis var han allerede død inden 1319. Ialfald kan han ikke længe efter have beklædt dette embede. I aarene fra 1319 og indtil hr. Erlings udnævnelse forekommer der ingen drottsete.[5] Naar nu den nye rigsforstan-

---

[1] C. C. A. Lange i Norsk tidsskr. for vidensk. og literatur, IV, s. 58. — Dr. Oskar Montelius (i Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar, I, s. 448) synes at have den samme opfatning; ialfald forudsætter han, at i Norge, ligesom i Sverige, skulde regjeringen allerede fra 1319 af føres af »*rikets råd under drotsetens ledning*«.

[2] P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd. I, s. 59 flg.

[3] Dipl. Norv. III, no. 134: *Herra Erlingr Vidkunnsson, drottseti konungsins i Noregi.*

[4] Smlgn. ovenfor, s. 96 og 121.

[5] Smlgn. s. 121. Hr. Assur var rimeligvis allerede i 1300 ridder og synes da at have staaet kong Haakon nær. Dipl. Norv. I, no. 92. Han synes da at have hørt hjemme i eller ved Oslo, ligesom i 1307. II, no. 85. I 1309 mageskiftede han fra sig en del af Thufn i Raade. II, no. 98. 1314 forekommer han i Tunsberg. II, no. 119. 1307 sendtes han som underhandler til de svenske hertuger. III, no. 68, VII, no. 39—43. Smlgn. ovenfor, s. 79, note 3 og s. 116. 1308 nævnes han igjen i Oslo. III, no. 70. Han har saaledes efter al rimelighed været fra egnene ved Kristianiafjorden og kan allerede før kong Haakons thronbestigelse have vundet dennes tillid. Smlgn. ovenfor, s. 80 flg. Herom vidner ogsaa den maade, hvorpaa kongen udmærkede ham i 1308. En søn af hr. Assur er rimeligvis den Jon Assurssøn,

der paa denne maade antog titel og værdighed som drottsete, var det enstydigt med, at dette embede forandrede sin natur, og at dets indehaver fra nu af til enhver tid skulde være den første i raadet, paa samme maade, som det allerede tidligere var blevet almindeligt i Sverige.[1] Drottseten blev nu den virkelige formand i raadet, eller hvad man med et moderne udtryk kunde kalde raadspræsident. Dette var noget nyt.

Kong Haakon havde ikke givet det kongelige raad nogen formand. Ligesom han forbeholdt sig selv den hele hirdstyrelse, saaledes vilde han ogsaa i egen person være den, som ledede sit raad. Umiddelbart efter hans død havde der ikke været noget øieblikkeligt behov for at give raadet en formand, idet hertuginden som den unge konges moder traadte frem med sine krav paa at staa som kongedømmets personlige repræsentant. Anderledes stillede forholdene sig efter hendes tilbagetræden. Rent praktiske hensyn maatte da forene sig med ønsket om at have en personlig repræsentant for kongedømmet inden raadet, og begge ledede til, at raadet maatte have en formand, der under kongens umyndige aar kunde lede dets forhandlinger. I den forrige formynder-styrelses tid, efter Magnus Lagabøters død, havde forholdene været ganske anderledes. For det første havde man da den hele tid inden regjeringen et medlem af kongefamilien, der stod som de umyndige kongelige brødres naturlige repræsentant, og dernæst havde raadet endnu ikke modtaget den fasthed og afsluttede karakter, som det havde i 1323. Baronerne stode i 1280 endnu som en temmelig talrig klasse, inden hvilken der herskede en lighed i rang, som gjorde

som i 1331 havde dræbt bonden Egil paa Vinjarskaal (II, no. 182), i 1339 nævnes som besidder af eiendomme paa Follo (I, no. 255) og i 1336 fik pavelig tilladelse til at ægte Erik Viljamssøns enke, Cecilia Haakonsdatter Bolt, og da kaldes kongens *domicellus* (VII, no. 141). Han var død inden 1346 og blev ligesom senere hans enke begraven i Oslo Mariakirke (IV, no. 296 og 611). Fru Cecilia ægtede senere hr. Halvard Jonssøn [Næpa, hvem hun ogsaa overlevede. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 196; II, s. 107. I sit ægteskab med fru Cecilia har Jon maaske ikke havt nogen søn. Saafremt den Assur Jonssøn, der i 1345 levede i Vestby prestegjæld med sin moder Gudrun Eriksdatter, har været hans søn, maa dette have været udenfor ægteskabet. Dipl. Norv., V, no. 177. Navnene synes imidlertid her i alle tilfælde at antyde et slægtskab mellem dem. Smlgn. s. 160, noten.

[1] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedaf., I, s. 59, note 1.

det vanskeligt for den enkelte at hæve sig over de øvrige. En enkelt af dem kunde nok overgaa sine kolleger i indflydelse, men dermed fulgte, fraregnet det enkelte tilfælde med hr. Alf Erlingssøns korte jarleværdighed, ingen særlig ydre udmærkelse, der gjorde ham til raadets første mand.

Idet der nu i 1323 blev behov af en særegen formand i raadet, laa det af flere grunde nær at lade denne af de ældre embeder netop overtage drottsetens, uagtet dette ikke var af de fornemmere. Kanslerens embede var efter hans hele stilling ikke af den natur, at dets indehaver kunde blive skikket til at være raadets formand. Han skulde derhos være en geistlig og, forsaavidt han tilhørte kapelgeistligheden, endog i særlig grad afhængig af kongen. Et saadant embede vilde derfor aldrig kunne besættes med en mand, der efter sin byrd og øvrige forhold kunde gjøre krav paa at blive den første i raadet. Stallarens embede havde maaske ikke paa lange tider været besat,[1] og det er saaledes endog muligt, at man i almindelighed havde vænnet sig til at betragte dette som ikke mere existerende. Af de øvrige hirdembeder maatte da drottsetens komme i særlig betragtning, da man ved at tage dette kunde følge det svenske raads exempel, og dette hensyn har her muligvis været det mest afgjørende. Det er heller ikke muligt, at allerede kong Haakon kan have havt til hensigt at ville hæve dette embede høiere op.[2] Idet nu drottsetens embede fik en helt anden karakter og gik over til at være det første i riget under kongen, blev dette et synligt tegn paa, at det hele hirdvæsen nærmede sig til kun at blive en ydre form, der savnede enhver større reel betydning.

Der var dog en ikke uvæsentlig forskjel mellem den stilling, som den nye norske drottsete indtog, og den, hvori hans svenske kollega til samme tid befandt sig. I Sverige var denne embedsmand ikke mere end den første i raadet. I Norge var han ved siden deraf tillige repræsentant for kongens myndighed og var altsaa derved hævet endnu mere op over sine omgivelser. Men uagtet han paa denne maade skulde kunne udøve den hele magt, som tilhørte kongedømmet, var han dog i en ganske anden grad end dettes fødte repræsentanter bunden til at tage hensyn til sine kolleger i raadet. Ved sin udnævnelse var han ligefrem bleven forpligtet hertil, og selv om dette

---

[1] Smlgn. ovenfor, s. 121.
[2] Smlgn. ovenfor, s. 121.

ikke havde været tilfældet, vilde han aldrig have kunnet overse, at han her maatte være bunden

Hvor høit end hr. Erling saaledes stod, saa maatte han nemlig bestandig have for øie, at det var som det første medlem af sin stand, han havde opnaaet denne stilling; han var desuden først af alt den høibaarne aristokrat og kunde aldrig glemme dette. Varetagelsen af kongedømmets interesser var lagt i hænderne paa den mand, som fremfor nogen anden var en fuldgod repræsentant for det norske aristokrati. Raadet stod ved hans side, som en videre repræsentation for dette, og hvad der var begyndt ved kong Haakons død i 1319, havde nu naaet et nyt skridt videre frem i sin udvikling. Aristokratiet og raadet stod saaledes nu fuldstændig i spidsen for rigsstyrelsen. Omstændighederne syntes at være saa gunstige, som muligt, og det kom nu nærmest an paa dem selv, om de skulde kunne udnytte til sin egen fordel de betingelser, som nu vare dem givne for at blive den herskende stand i samfundet. Ved at beklæde en af sin egen midte med den fulde myndighed, som ellers alene kunde tilkomme kongen, havde aristokratiet her gjort en god begyndelse.

Vil man have et passende udgangspunkt for en bedømmelse af det norske aristokrati i dettes forskjellige lag, saaledes som de stillede sig til hinanden og lige over for de øvrige klasser i samfundet, da har man dette i mødet i Oslo i 1323. Ved denne leilighed fremmødte saavel medlemmer af de store ætter, som mænd af den lavere hirdadel. En mand, som Arne Gjavaldssøn, havde maaske gjennem sin tjeneste i kancelliet[1] erhvervet sig adkomst til at rykke op i hirden, hvor han nu i det ydre kunde optræde som ligemand f. ex. med den høibyrdige repræsentant for Hestbøætten, som der var tilstede. Hr. Haakon Agmundssøn, der fører Bolternes vaaben, var derimod maaske en repræsentant for en lendermandsæt, der enten hørte hjemme paa Søndmøre eller i Thrøndelagen, og til hvis medlemmer bl. a. hørte baronen, hr. Ragnvald Urka,[2] der levede under Magnus Laga-

---

[1] Smlgn. ovenfor, s. 131.

[2] P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, I, s. 478 flg. og anden hovedafdeling, I, s. 398 flg. Hr. Ragnvald Urkas tilnavn kan maaske staa i forbindelse med Urkedalen ved Norangsfjorden paa Søndmøre. Fornavnet Ragnvald forekommer ogsaa i den ene af de to søndmørske storætter, den paa Blindheim. Smlgn. s. 57, note 1 ovenfor. Saafremt hr. Jon Ragnvaldssøn, der bl. a. havde eiendomme i Søndfjord, kan antages at have tilhørt denne æt, og han igjen har

bøter. Hr. Haakon har saaledes rimeligvis tilhørt en af de mere betydelige ætter, der havde holdt sig fra gammel tid af og forsaavidt repræsenterede forbindelsen mellem det gamle og det nye. Hans æt var ogsaa en af dem, som i den følgende tid træder mere frem i forgrunden af vor historie, og den holdt sig endnu længe oppe. Men for resten findes der mellem de mænd, der mødte frem i 1323, kun faa navne, der tilhøre saadanne ætter. Flertallet af dem havde hjemme i de østlige landsdele, hvor de maa antages at have tilhørt den lavere adel, der saaledes paa dette møde havde en forholdsvis talrig repræsentation. Østlandet frembød efter sine naturlige forhold bedre betingelser for, at en saadan kunde holde sig og naa en vis udvikling. Derfor ser man ogsaa, at der i disse egne meget langt ned i tiden dels har holdt sig en saadan lavere adel, dels endog en enkelt gang kan være fremvokset nye ætter.

Flere af de i 1323 nævnte medlemmer af østlandske hirdmands-ætter forekomme ogsaa ellers. En mand, som f. ex. Gudbrand Mylsan, nævnes saaledes allerede i 1307 paa en maade, der viser, at han maa være regnet med til aristokratiet.[1] Hr. Andres Sigurdssøn, der allerede var ridder i 1309, tilhørte familien Kyrning og havde ogsaa hjemme i eller ved Oslo, hvor familiens gaard kaldtes med dens navn. Maaske har han været en af de mænd, som i kong Haakons tid rykkede op fra den lavere adel, men uden at deres familie i længden kunde holde sig der. Der kjendes flere medlemmer af

---

været en slægtning af hr. Ragnvald Urka, kan der paa den maade anes et nyt stort komplex af slægter, hvorved Bolterne blive en fortsættelse af Blindheimsætten, enten gjennem agnatiske eller kognatiske led. Skjønt kun støttet paa svage antydninger, kan dog en saadan formodning have noget for sig. Hr. Jon Ragnvaldssøn var stamfader for den senere saakaldte familie Smør, der igjen var indgiftet i familien Stumpe, som atter var beslægtet med Bolterne. Saavel Stumper, som Bolter synes atter at have havt slægtskabs-forbindelser med de første af vore gamle ætter, saaledes med Arnmødlingerne og jarlen Orm Eilivssøn. Samlinger til det norske folks sprog og hist. IV, s. 592 flg. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdel., I, s. 905—910. Smlgn. J. E. Sars, Udsigt over den norske historie, II, s. 396. Hr. Haakon Agmundssøn var endnu i 1309 væbner (s. 114). Han er rimeligvis død kort efter 1345. Hans datter Cecilia ægtede i sit andet ægteskab hr. Assur Jonssøns søn (s. 156, note 5).

[1] Diplom. Norveg., II, no. 85. Smlgn. 111, no. 107 og 123.

samme slægt, som imidlertid snart igjen forsvinder. Hr. Andres har maaske som oftest havt sin bolig i Oslo.[1]

Med andre af de nævnte synes det, som om de næsten maatte regnes for borgere af denne by, noget, som paa denne tid ikke var uforeneligt med hirdmands-stillingen. Dette gjælder Orm i Beinagaarden, Eystein Gislessøn, Dagfinn Tovessøn, Alfgils Sure, Kolbjørn Gamalssøn (ogsaa kaldet Kolbjørn i Gamalsgaarden) og Alf i klostret.[2] Skjønt hirdmænd og saaledes i besiddelse af de samme rettigheder, som de øvrige medlemmer af denne klasse, vare de dog maaske mere kjøbstadsmænd end knyttede til landet. Naar de vare tilstede paa mødet i 1323 og beseglede de der vedtagne beslutninger med sine egne segl, saavel som med Oslo bysegl, kunne de paa en vis maade betragtes som en repræsentation for denne bys borgere. Forsaavidt kunde man heri maaske se de første spor af en begyndende udvikling af stænder. Men paa samme tid er netop disse mænds stilling i hirden og deres optræden ved siden af sine kolleger inden denne et bevis for, at en saadan forskjel endnu maatte være meget svag, om den overhovedet kunde tillægges nogen betydning, og at samfundet i denne henseende endnu havde bevaret sine gamle forhold. En særegen bybefolkning som en selvstændig udpræget samfundsklasse havde endnu ikke udviklet sig i Norge. Paa dette punkt havde landet kun yderst mangelfuldt været istand til at følge med i den almindelige europæiske udvikling, og det kom paa grund deraf ogsaa i flere henseender til at ligge tilbage selv for sine nærmeste nabolande.

Mødet i 1323 byder en bekvem anledning til at maale virkningerne af de foregaaende kongers foranstaltninger, forsaavidt disse tjente til at ophjælpe den lavere adel. At denne nu dels ved det af Magnus Lagabøter oprettede hirdmands-frelse, dels ved følgerne af retterboden af 1308 var stillet under gunstigere vilkaar, og at den ogsaa erkjendtes paa dette grundlag, er sik-

---

[1] Saml. til det norske folks spr. og hist., I, s. 164—166. Paa samme maade synes ogsaa hr. Erling Aamundessøn, der i det foregaaende oftere er nævnt som ridder og raadsherre, at have været knyttet til Bergen, hvor han eiede og beboede Hildegaarden. Som en følge deraf kaldes han ogsaa hr. Erling i Hildegaarden. P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedafd., II, s. 160. Yngv. Nielsen, Bergen fra de ældste tider indtil nutiden, s. 124.

[2] Dipl. Norv., II, no. 121, 128, 256; III, no. 107, 121, 123, 146.

kert. Det var rimeligvis fremdeles paa denne tid en nødvendig betingelse for at kunne regnes med til aristokratiet og nyde godt af de friheder og udmærkelser, som vare det tilstaaede, at man blev optagen i kredsen af kongens haandgangne mænd. Først som saadan kunde man i sit segl føre skjoldmærke og nyde skattefrihed. Men da dertil ikke knyttedes nogen forudsætning om personlig hoftjeneste, og da hirdmands-værdigheden uddeltes temmelig rundelig, var der hermed aabnet adgang til, at denne klasse kunde udvikles til en arvelig adel af lavere rang, som dog ikke skiltes ved nogen stærk ydre forskjel fra den høiere.

Selv de første ætters yngre medlemmer vare ved begyndelsen af sin løbebane henviste til at begynde som hirdmænd, eller, som det nu stedse blev mere almindeligt at kalde dem, væbnere, og der var intet, som gav dem nogen lovlig forret til at rykke op som riddere eller raadsherrer mere end de andre. Naar dette alligevel hyppigere faldt i deres lod, som tilhørte de store, høibyrdige ætter, da skyldtes det alene den større anseelse, der fulgte med disse paa grund af deres nedarvede fornemhed og deres rigdomme. Medens disse altid havde holdt sig paa den samme høide, kun i et stedse formindsket antal, var den lavere adels opkomst egentlig det nye, som udviklingen havde bragt med sig. I 1323 traadte denne for første gang frem for at tage virksom del i politiken.

Paa denne maade kom mødet i Oslo i dette aar til at antage en noget forskjellig karakter fra de tidligere sammenkomster, som man har givet navn af høvdingemøder eller rigsmøder. Den lavere adel, væbnerne af de mindre ætter, som vare hjulpne frem af Magnus Lagabøter og hans anden søn, udgjorde nu den væsentligste del af de fremmødende. Mellem dem, som nævnes af disse, ere de øiensynlig i flertallet, og da det maa antages, at man i de navngivne har alle de mere anseede deltagere i mødet, bliver den lavere adels overlegenhed i antal saa meget større, naar man ogsaa medtager de unævnte haandgangne mænd. Saaledes bliver hirdstevnen i Oslo i en meget vid forstand et aristokratisk møde, et slags tilløb til et overhus eller *parliamentum generale,* der ved den lavere adels større og mere fremtrædende deltagelse har et fra alle tidligere forskjelligt præg. Forsaavidt var det noget aldeles nyt, tiltrods for anvendelsen af de gamle former. Benævnelsen hirdstevne paa denne sammenkomst, vedtagelsen af de der fattede beslutninger paa et thing i Oslo og benyttelsen af drottsetens titel vare kun rent

ydre former. Disse kunde ikke skjule, at man der grundede aldeles nye forhold, som savnede sidestykker i den ældre statsforfatning. Under den gamle skal var der øiensynlig noget nyt, der var i færd med at vokse frem, og som, hvis det havde tilstrækkelig livskraft, en gang i tiden maatte kunne naa saavidt, at det helt sprængte det gamle og stillede sig selv i stedet.

Forsaavidt mødet i 1323 var en repræsentation af saavel det høiere som det lavere aristokrati, var det allerede paa en maade et tilløb til en repræsentation efter stænder. Saafremt der tør lægges nogen vægt paa den omstændighed, at enkelte af Oslos indbyggere deltoge i mødet og der benyttede sin bys segl til at besegle de fattede beslutninger, maa, som sagt, mødet tillige betragtes som en repræsentation — efter tidens leilighed — for en enkelt bys borgere. At tillægge de mødende nogen bevidst tanke om, at de udgjorde en repræsentation efter stænder, gaar dog ikke an. De have lempet sig dels efter de gamle former, dels efter de nye krav, og ere derved ledede ind paa en eiendommelig, ny udviklingsgang.

Der maa i det hele ikke stilles for store fordringer til den almindelige politiske bevidsthed hos de mænd, som kom sammen i Oslo i aaret 1323. Naar saaledes P. A. Munch,[1] der kalder alle de mødende, »høvdinger«, tillige i dem ser en samling af »fædrelandsvenner« og betragter den hele sammenkomst i et dertil svarende lys, da er dette kun tildels berettiget. Der var visselig meget forskjellige hensyn sammenblandede hos dem, der ved denne leilighed kom sammen for at fjerne hertuginden fra rigsstyrelsen, og derfor kan der neppe lægges for megen vægt paa deres ideelle fædrelandssind,[2] skjønt det paa den anden side vilde være uretfærdigt at negte, at ikke ogsaa hensynet til fædrelandet har virket med ved siden af deres særlige standsinteresser. Flertallet af de mødende har neppe havt nogen større indflydelse. Snarere have de kun været redskaber i enkelte lederes haand. Det var sandsynligvis — ved siden af

---

[1] Det norske folks historie, anden hovedafdeling, I, s. 54.

[2] Klager over den slette styrelse vare noget meget almindeligt. De forekomme paa denne tid stadig efter alle formynder-regjeringer. Haakon V.s klager over sine formyndere ere ovenfor omtalte. Ligesom i 1323 over hertuginden, kom der bagefter klager over hr. Erlings styrelse. Alle disse kunne have været meget berettigede, men ere ikke derfor sikre vidnesbyrd om, at de klagende alene have været ledede af fædrelandssind.

de høie geistlige — kun de tilstedeværende medlemmer af de store ætter, der ved denne leilighed havde afgjørelsen i sin haand, og den jævnlighed, der i det ydre bestod mellem dem og den lavere adel, havde i virkeligheden kun ringe betydning. Det var storætterne, som havde den afgjørende stemme, ikke alene paa en forsamling, som den, der mødte i 1323, men ogsaa inden raadet.

Ligesom i 1319, var det ogsaa i 1323 bleven udtrykkelig bestemt, at raadets samtykke var nødvendigt for at give regjeringens foranstaltninger gyldighed under kongens umyndige aar. Bestemmelsen var i 1323 given i endnu mere omfattende udtryk end i 1319. Forsaavidt viser det sig, at de mødende forstode at varetage sine egne interesser, da raadet netop var en repræsentation for dem. Derimod synes det, som om den almene nationale og politiske bevidsthed i Norge har været mindre end i Sverige, hvis aristokrati i 1319 havde drevet igjennem bestemmelser, der ikke alene tilsikrede dets egne medlemmer, men ogsaa det hele folk adgang til at deltage i bevillingen af skatter og paalæg. Om noget saadant er der ikke til samme tid tale i Norge. Her var det kun raadet, som tilsikredes bestemte rettigheder af denne art.

Efter udtrykkene i den beslutning, der fattedes paa mødet i Oslo 1323, maa der have været adgang til at supplere rigsraadet under formynder-styrelsen. Men hvorledes man dermed har baaret sig ad, oplyses ikke. Forsaavidt hr. Erling skulde regjere med fuld kongelig myndighed, maatte det synes, som om han her alene havde havt afgjørelsen. Men rimeligvis har han ikke foretaget nogen udnævnelse af nye raadsherrer uden at spørge de øvrige. Har dette været tilfældet, har saaledes raadet faaet en ikke uvigtig udvidelse af sin myndighed.

Ogsaa under den anden formynder-styrelse maatte svenske forbilleder faa megen betydning for raadet og aristokratiet i det hele. De ledende mænd saa i Sverige et samfund, i hvilket adelen havde opnaaet stor selvstændighed og politisk indflydelse, og hvis forhold vare vidt forskjellige fra de norske, saaledes som disse vare ordnede under kong Haakon. Dette maatte indbyde til efterligning. Foreningen med Sverige fik derigjennem, hvor svag den end var, dog sin betydning, idet der ikke fra kongemagtens side kunde lægges hindringer i veien for, at det norske raad fulgte sine svenske kollegers exempel. Imidlertid savnes der tilstrækkeligt materiale for at kunne afgjøre, i hvilken udstrækning denne indflydelse har fundet sted.

Dette gjælder bl. a. de former, hvorunder den daglige styrelse foregik, men som desværre nu kun ere lidet kjendte. Netop her kunde det været interessant at anstille en sammenligning mellem forholdene i begge riger, hvis man dertil havde havt det nødvendige materiale. Hos kongen har der i Norge formodentlig altid foruden drottseten været nogle faste formyndere, tagne af de tolv mænd, tilstede, hvis medvirkning i regelen benyttedes ved de løbende regjerings-forretninger, medens der ved siden deraf selvfølgelig ogsaa jævnlig holdtes mere talrige møder af rigsraadet for at afgjøre vigtigere sager og maaske især for at kontrollere regjeringens gang i mellemtiden. Saadanne møder nævnes oftere, og om de ikke omtales endnu hyppigere, er det dog ikke derfor givet, at de ikke have været afholdte temmelig ofte og endog med en vis regelmæssighed, noget, hvortil der netop under kongens mindreaarighed maa forudsættes at have været følt et stærkere behov end ellers. Saavel regjeringsarbeidets sikre gang, som hensynet til raadets egen magt maatte fordre dette, medens ellers det hele altfor meget vilde været overladt til tilfældigheder eller til hr. Erling Vidkunnssøns forgodtbefindende. Thi uagtet hans valg maatte være en følge af samstemmighed mellem de fleste af raadets og aristokratiets medlemmer, og endskjønt han paa grund af sin stilling i samfundet maatte være en udpræget aristokrat, var dette dog ikke tilstrækkeligt til at sikre hans standsfæller, at han altid vilde varetage deres interesser paa den maade, de selv ønskede det. Og forsaavidt disse ikke vare deres eneste formaal, maatte ogsaa varetagelsen af de vigtigste regjeringspligter kræve et nærmere tilsyn fra deres side, som naturlig vare kaldede til at paase denne.

I de første aar efter 1323 synes den unge konge for det meste at have opholdt sig i Norge. Forsaavidt det ved hjælp af de nu kjendte kongebreve fra denne tid er muligt at følge ham paa hans reiser inden landet, kan man derigjennem ogsaa tildels undersøge raadets virksomhed i den samme tid og navnlig danne sig en forestilling om hyppigheden af dets sammenkomster. Kilderne ere imidlertid her, som ellers, temmelig sparsomme.

Om høsten 1323 var kongen paa Tunsberghus. Fra dette slot har han 18de Oktober udstedt et brev, der kun er forseglet med hans sekret, uden at der tales noget om hr. Erlings eller de andre raadgiveres nærværelse. Det nævnes kun, at

brevet er skrevet af Haakon notarius.[1] At et brev er udfærdiget paa denne maade, saa kort tid efter, at regjeringen var overdragen til hr. Erling, er paafaldende. Man skulde ialfald have ventet, at han var nævnt som den, der samtykkede. Naar dette ikke er skeet, kan det derfor ikke opfattes anderledes end som et bevis for, at han ved denne leilighed har været fraværende.[2] I den følgende tid forekommer heller ikke noget exempel paa et kongebrev, der er udfærdiget paa denne, vistnok meget formløse maade.

I den følgende høst, 1324, var kongen med sin moder i Bergen, hvor samtidig erkebiskop Eiliv, Salomon Thoraldessøn, der nu var bleven biskop i Oslo, biskop Audfinn i Bergen, kapelmagisteren, hr. Finn, hr. Erling Vidkunnssøn, hr. Peter Andressøn, hr. Guthorm Kolbjørnssøn, hr. Hallstein Thorleifssøn, hr. Thorvard Haavardssøn, hr. Haakon Agmundssøn og hr. Ivar Agmundssøn vare nærværende.[3] Alle disse maa antages at have været medlemmer af raadet. Mellem dem findes flere, der synes at have været hertugindens tilhængere, deriblandt hr. Ivar Agmundssøn, som ikke havde været med paa mødet i Oslo det foregaaende aar. Hr. Erling kaldes ved denne leilighed dels kongens drottsete, dels hans »ombudsmand«. Ved den sidste titel betegnedes rimeligvis hans stilling som den, der i almindelighed skulde udføre regentens forretninger og varetage kongedømmets interesser. Dog er det ikke umuligt, at udtrykket kun har havt hensyn til hans optræden ved denne enkelte leilighed, idet han paa kongens vegne krævede tilbage gods, som var frakommet kronen. Senere kaldes hr. Erling i et enkelt brev hertugindens »ombudsmand«.[4]

Sandsynligvis har der under dette raadsmøde ogsaa været forhandlet om forholdet til England. Der kjendes en skrivelse fra kong Edvard II af England, af 17de Februar 1325, der er stilet til erkebiskopen, drottseten og raadet i Norge, og hvori han svarede paa en skrivelse, som han havde modtaget fra dem, om fredens fornyelse mellem begge riger. Kongen af England erkjendte i sit svar det nyttige heri og erklærede sig villig til

---

[1] Dipl. Norv. I, no. 173.

[2] P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 64, note 3.

[3] Dipl. Norv. VII, no. 101 og 102. Hr. Hallstein havde allerede i 1303 været anvendt i statens tjeneste. Smstds. III, no. 53.

[4] Smlgn. s. 173 i det følgende.

at modtage gesandter i denne anledning. Efter den tid, da svarskrivelsen er afsendt, maa rimeligvis det norske brev, som nu ikke kjendes, være skrevet om høsten 1324, og da vare jo netop saavel erkebiskopen som drottseten og flere af raadets øvrige medlemmer samlede i Bergen. Saaledes bliver der en overveiende sandsynlighed for, at brevet er skrevet og afsendt under dette møde og paa grund af beslutninger, som der ere fattede.[1]

Fra Bergen har kongen formodentlig begivet sig umiddelbart til Thrøndelagen, hvor han var i Marts 1325, ledsaget af drottseten, samt maaske ogsaa af andre medlemmer af raadet.[2] I de sidste dage af April vare ialfald kongen og drottseten igjen tilbage i Bergen,[3] hvor de nu bleve sommeren over og derpaa om høsten reiste til Viken. Paa begge steder syntes drottseten at have ført forhandlinger *(tiltæke ok samtal)* med raadet *(viðr raðet ok bætzstu menn j rikinu)* i anledning af de angreb, hvorfor Haalogaland var udsat af Finner, Russer og Kareler.[4]

I 1326 maa i den første del af sommeren hr. Erling og en del af de øvrige raadsherrer have været hos kongen, som da først opholdt sig i Lødøse, senere paa Baahus.[5] Ved denne leilighed have altsaa norske raadsherrer fulgt ham ind paa det andet riges grund, hvilket efter overenskomsten af 1319 egentlig ikke skulde været tilladt. Mod aarets slutning holdtes der i Oslo et større møde i anledning af det forlig med hr. Finn Agmundssøn, der vil blive omtalt i det følgende.[6] Der var da flere raadsherrer tilstede; men det kan dog være tvivlsomt, hvorvidt der med det samme er bleven afholdt et formeligt møde af raadet. Urimeligt er det dog ikke, at dette har været tilfældet.

I det følgende aar synes raadet at have været meget i virksomhed. I Juni 1327 var der i Konghelle et talrigt møde, hvorved ikke alene et større antal af raadsherrerne, men maaske ogsaa andre medlemmer af aristokratiet vare tilstede. Her

---

[1] Svaret fra den engelske konge er trykt i Rymeri foedera, vol. II, pars 1, pag. 590. Det er stilet til *Elano Nidrosiensi archiepiscopo, Erlingo Wykum, dapifero domini regis Norvegiæ, ejusdem regis consiliariis.*

[2] Dipl. Norv. III, no. 139.

[3] P. F. Suhm, Historie af Danmark, XII, 112.

[4] Dipl. Norv. VIII, no. 79.

[5] Dipl. Norv. IV, no. 168.

[6] Smlgn. s. 173.

sluttedes der først (14de Juni) en fred med den danske konge Valdemar, der fra norsk side beseglede, foruden af kong Magnus og hertuginde Ingebjørg, af biskop Salomon af Oslo, drottseten hr. Erling, ridderne hr. Paal Erikssøn, hr. Haakon Agmundssøn, hr. Ivar Agmundssøn, hr. Aamunde Borgarssøn og hr. Jon Borgarssøn, samt væbnerne Stig Helgessøn, Thorgaut Helgessøn, Eindride Lang, Harald Thorvardssøn, Asbjørn Thorvardssøn og Olaf Helgessøn,[1] hvilke alle tilligemed kongen og hertuginden indestode for en samvittighedsfuld overholdelse af den nu sluttede fred. Den følgende dag (15de Juni) afsluttedes der paa samme sted endnu en anden overenskomst, denne gang mellem Knut Porse, hertug af Halland, og »Norges riges mænd« *(homines regni Norvegiæ)*. Paa de sidstes vegne beseglede dette aktstykke af ridderne hr. Paal Erikssøn, hr. Haakon Agmundssøn, hr. Ivar Agmundssøn, hr. Aamunde Borgarssøn og hr. Jon Borgarssøn, samt væbnerne Stig Helgessøn, Thorgaut Helgessøn, Olaf Helgessøn, Eindride Lang, Harald Thorvardssøn og Asbjørn Thorvardssøn,[2] altsaa netop de samme personer, som i fredsslutningen omtales med hr. Erling ved siden af kongen og hans moder. Derimod nævnes hverken hertuginden eller hr. Erling ved denne leilighed. Da det i overenskomsten med Knut Porse siges, at den er afsluttet *præsentibus consiliariis potioribus utrorumque*, maa det altsaa antages, at ialfald de fleste af de nævnte norske riddere og væbnere have været medlemmer af det norske rigsraad. Udtrykkene i brevet ere rigtignok ikke ganske nøiagtige, men tilstede neppe nogen anden tydning.

Knap to maaneder efter sammenkomsten i Konghelle træffes igjen en del af raadets medlemmer med kongen i Bergen, hvor der i September tillige holdtes et provincial-koncilium. Paa dette raadsmøde blev der 14de September givet en retterbod om midlertidig gyldighed for den ældre kristenret. Ligesom det i retterboden siges, at kristenretten i sin tid var given af kong Haakon den gamle og erkebiskop Sigurd, »med de bedste mænds raad og samtykke, som da vare i riget«, saaledes heder det ogsaa om den selv, at den er udstedt af kong

---

[1] Dipl. Norv. VII, no. 117.

[2] Dipl. Norv. VII, no. 118. Aamunde og Jon have maaske været slægtninge af hr. Bjarne Audunssøn, der ialfald vides at have havt en broder, der hed Borgar. Smstds. IV, no. 285. De havde ogsaa hjemme paa samme kant af landet.

Magnus med raad og samtykke af erkebiskopen og de tre biskoper Audfinn af Bergen, Halvard af Hamar og Erik af Stavanger samt af de andre hans bedste mænd, som da vare hos ham. Til disse hørte ogsaa hr. Erling Vidkunnssøn, som satte sit indsegl under retterboden. Paa dette raadsmøde i Bergen i September 1327 er der rimeligvis ogsaa foretaget en anden vigtig handling, idet der nu paa ny udnævntes en kansler. Dette embede overtoges af den bergenske kanonikus, magister Paal Baardssøn, og det første af ham beseglede dokument, som nu kjendes, er netop den her omhandlede retterbod.

Kongen forblev den følgende vinter i Bergen, hvor han ialfald havde drottseten og kansleren, rimeligvis endnu flere medlemmer af raadet hos sig. Han udstedte herfra 12te Marts 1328 et beskyttelsesbrev for Munkelivs kloster,[1] men maa kort efter være reist østover, da han 13de April med vished vides at have været i Oslo.[2] Her forblev han hele den paafølgende sommer. En retterbod af 14de August 1328 viser, at ialfald nogle af raadet der vare hos ham, og at der maaske endog har været afholdt en noget talrigere raadsforsamling.[3] Fra sommeren 1329 haves der ingen efterretninger om kongens opholdssted og raadets virksomhed før i September. Dog har der, skjønt paa svage grunde, været fremsat en formodning om, at kongen i August skulde have været paa Tunsberghus og der endog have afholdt et »høvdingemøde«.[4] I alle tilfælde var han 3die September 1329 i Oslo, hvor raadet synes at have været tilstede, og hvor der maaske kan være afholdt en større forsamling af dets medlemmer.[5] Det samme kan ogsaa have været tilfældet mod slutningen af det følgende aar, da kongen med drottseten og kansleren var i Bergen 23de November og i Oslo 12te December 1330.[6] Sikkert er det derimod, at der den følgende

---

[1] Codex diplom. monast. Munkaliv., pag. 9.
[2] P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 103, note 1.
[3] Norges gamle love, III, s. 154. Dipl. Norv. II, no. 164.
[4] P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 112, note 1.
[5] Norges gamle love, III, s. 155.
[6] N. Nicolaysen, Norske magasin, I, s. 566 flg. Norges gamle love, III, s. 156 flg. P. A. Munchs formodning om, at kongen har tilbragt hele sommeren og høsten 1330 paa Østlandet (Norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 125), er efter det her anførte ikke rigtig.

sommer, 1331, afholdtes en større raadsforsamling i Bergen, hvor erkebiskop Eiliv, biskop Salomon, hr. Erling Vidkunnssøn og »hele det øvrige raad, som der var sammenkommet«, nævnes i en retterbod af 9de August, der handler om udlændingers handel og liggetid.[1]

Mødet i Bergen var rimeligvis det sidste større raadsmøde, der afholdtes under drottsetens formynder-styrelse. Sandsynligvis er der ved denne leilighed ogsaa truffet aftale om, hvorledes der skulde forholdes ved kongens overtagelse af regjeringen som selvstændig styrelse, hvilken derpaa synes at have fundet sted i al ro.

Under hr. Erlings styrelse førtes regjeringen, ligesom fra 1319—1323, i den unge konges navn. Men faregnet det ene, ovenfor (s. 165 flg.) omtalte exempel med et brev, der er beseglet med kongens sekret, har det altid været anseet nødvendigt, at de offentlige brevskaber indeholdt en udtrykkelig tilkjendegivelse om, at hr. Erling paa raadets vegne havde samtykket i deres udstedelse. Ved siden af kongens trykte han til yderligere bekræftelse herpaa sit segl paa brevene. Hvem der i de første aar opbevarede kongens segl og dermed beseglede kongelige retterbøder og breve, vides ikke. Kun saa meget sees, at der ikke var nogen kansler; men der siges intet om, hvem der paa kongens vegne »indseglede« de breve, som udgik i hans navn. Rimeligvis var dette hr. Erling selv. Det ældste nu bevarede brev, som hr. Erling har udstedt i kongens navn, er et af 5te Marts 1325.[2] Det er forseglet med kongens segl og med drottsetens eget segl. Herom heder det i brevet: »og til sandt vidnesbyrd om, at vort raad saa haver samtykt, satte hr. Erling Vidkunnssøn, vor drottsete, med vort indsegl sit indsegl for dette brev, som blev gjort i Nidaros syv nætter før Gregorius messe i vor regjerings sjette aar. Ivar klerk skrev«. Den samme formel bruges ogsaa i andre breve;[3] men deri ligger neppe nogen udtalelse om, at det særlig nævnte anliggende har været forelagt flere af raadet. Undertiden anvendes endog blot formelen: »og til sandt vidnesbyrd satte hr. Erling« o. s. v.[4] Imidlertid kan det paa den anden side være ligesaa rimeligt, at de i disse breve omhandlede sager virkelig have været fore-

---

[1] Norges gamle love, III, s. 157—159.
[2] Dipl. Norv. III, no. 139.
[3] Norges gamle love, III, s. 153—159. Dipl. Norv. II, no. 164.
[4] Dipl. Norv., VI, no. 168.

lagte for raadet i en flerhed af de nu kjendte tilfælde. Men i andre kan maaske sagen være forelagt drottseten alene, idet hans samtykke, som raadets formand, har været betragtet som tilstrækkeligt og som givet for det hele raad. Hvor altsaa den her omhandlede formel er bleven anvendt, er den intet sikkert bevis for, at der paa den tid har været afholdt et virkeligt raadsmøde. Hvor der i brevenes indledning anvendes den formel, at sagen har været forebragt for kongen og hans raad, eller, som det en enkelt gang heder, for drottseten og raadet, kan der snarere være grund til at gaa ud fra, at dette er skeet paa et mere talrigt raadsmøde. Dog er neppe heller dette aldeles sikkert, da derved muligvis ogsaa kun kan være ment en forelæggelse for drottseten, som handlede paa raadets vegne. Kun hvor det i indledningen siges, at vedkommende regjeringshandling er skeet med raad og samtykke af rigsraadet i almindelighed eller af enkelte navngivne mænd af dettes medlemmer, kan man være vis paa, at der har været en samling af andre raadsherrer end netop drottseten og de ganske faa mænd, der i regelen pleiede at være hos kongen. I alle tilfælde var det imidlertid ogsaa nødvendigt, at drottsetens segl blev hængt under brevet; deri laa en tilkjendegivelse, at det var udstedt i overensstemmelse med de for formynder-styrelsen vedtagne regler.

Efter 1327 er kongens segl altid hængt under brevene af den nye kansler, hr. Paal Baardssøn.[1] Saavel før som efter denne tid ere derhos i almindelighed, baade i retterbøderne og i de øvrige kongelige breve, de kongelige klerke navngivne, som have udfærdiget dem. Paal klerk sees at have været hyppig benyttet; foruden ham forekommer ogsaa Ivar Audunssøn. Haakon Ivarssøn notarius nævnes ikke i noget brev yngre end 1320, som den, der havde skrevet det, men var dog fremdeles i live.[2] Thorgeir Tovessøn, der endnu levede i 1328 og da synes at have staaet i hertugindens tjeneste,[3] nævnes heller ikke efter 1320 som udsteder af et kongeligt brev. I latinske breve an-

---

[1] R. Keyser, (Den norske kirkes historie, II, 228) paastaar, at Paal Baardssøn (»saavidt vides«) aldrig nævnes som provst ved Mariakirken i Oslo, uagtet han allerede i et diplom fra 1328 omtales i denne stilling. Dipl. Norv. III, no. 149. Paal var ellers *utriusque juris professor*. Smstds. VII, no. 113.

[2] Dipl. Norv., I, no. 191.

[3] Dipl. Norv., IV, no. 183.

vendtes den sædvanlige formel: *sigillum nostrum præsentibus est appensum.*[1] I disse nævnes ingen klerk som den, der besørgede brevet renskrevet.

Ved forhandlinger med udenlandske magter synes raadet at være optraadt i sit eget navn. Dette synes ialfald at have været tilfældet ved de forhandlinger, som førtes i 1324—1325 med England om en fornyelse af freden mellem begge riger. I det brev, som i denne anledning af erkebiskopen, drottseten og raadet blev tilskrevet Edvard II, synes der hverken at have været tale om kongen eller hans moder, uagtet begge paa den tid vare i Bergen.[2] Saa meget mere paafaldende bliver det, at et saadant brev ikke er udfærdiget i kongens navn. I den engelske svarskrivelse siges imidlertid udtrykkelig, at det var fra raadsherrerne, det norske brev var afsendt. Her er saaledes et brud paa den almindelige regel.

Uagtet hertuginde Ingebjørg i 1323 var trængt ud af sin ledende stilling i regjeringen, stod hun dog heller ikke efter den tid ganske udenfor enhver deltagelse i denne. Da hun fremdeles var meget om den unge konge, havde hun deri et støttepunkt for bevarelsen af ialfald nogen indflydelse. Tiden var overhovedet ikke for nogen skarp afgrænsning af de anliggender, som vedkom staten, og de, der udelukkende berørte kongefamiliens interesser. Paa den maade kunde hertuginden ogsaa efter 1323 vedblive at optræde ved siden af kongen og hr. Erling, som den, der var kongehusets eneste fuldmyndige medlem, og hvis samtykke derfor ogsaa havde nogen vægt. Ved raadets sammenkomst i Bergen 1324 var hun saaledes tilstede og sees der at have taget del i forhandlingerne.[3] Ved freden i Konghelle 1327 hængte hun endog ved kongens side sit segl under traktaten.[4] Først efter hendes giftermaal med Knut Porse ophørte denne hendes deltagelse i norske regjerings-anliggender aldeles, idet hun da forlod landet.

Hertugindens nærværelse i Norge var neppe til gavn for landet. Navnlig synes hun at have givet anledning til en splittelse inden aristokratiet, af hvis medlemmer en del endog greb til vaaben mod hende. Imidlertid kan det være, at der her ogsaa har været andre medvirkende grunde end netop misfor-

[1] Dipl. Norv. VII, no. 117.
[2] Smlgn. ovenfor, s. 166 flg.
[3] Smlgn. ovenfor, s. 166.
[4] Smlgn. ovenfor, s. 168.

nøielsen over hertugindens optræden. Idet man finder de store ætter paa modsatte sider, kan det ogsaa ligge nær at formode, at grunden til splittelsen for en del har ligget i skinsyge og uenighed mellem disse ætter. Navnlig kan det da tænkes, at der har bestaaet et rivaliserende forhold mellem Giske-Bjarkøætten og Hestbømændene, som nu arbeidede sig i veiret ved dennes side.[1]

Om begyndelsen af disse stridigheder saavel som om deres hele karakter vides der kun ganske lidet. Man har kun nogle brudstykker af et brev, der er udstedt 24de December, saavidt det kan skjønnes i 1326,[2] hvilket indeholder et opgjør mellem hr. Erling Vidkunnssøn, som hertugindens »ombudsmand«, og hr. Finn Agmundssøns parti. Af brevet sees, at det sidste havde forgrebet sig paa hertugindens norske eiendomme. Raadets medlemmer stode her paa begge sider imod hinanden, ligesom forskjellige af de mænd, der vare nærværende ved mødet i Oslo 1323, nu optræde som tilhørende forskjellige partier. Som høvdingen for det mod hertuginden og hr. Erling fiendtligsindede parti nævnes hr. Finn Agmundssøn, Hestbøættens hoved. Overenskomsten var af en saadan art, at den giver indtrykket af, at begge partier have været hinanden omtrent voksne. Der fastsattes erstatning for den skade, som var forvoldt paa begge sider; men da denne likvideredes i det, som den anden part havde at tilsvare, blev det hele mere ligt en gjensidig tilgivelse og en erklæring om, at man frafaldt sine krav paa erstatning, i erkjendelsen af, at man selv i grunden havde gjort lige saa megen skade, som modparten. I forbindelse med disse uroligheder staar maaske ogsaa den overenskomst, som i 1327 sluttedes mellem Knut Porse og »Norges riges mænd« (s. 168). Ved denne leilighed nævnes dog ikke hr. Finn Agmundssøn. Kilderne ere i det hele saa mangelfulde, at der neppe gives noget aldeles holdbart udgangspunkt for de forsøg, som kunne gjøres paa at finde en tilfredsstillende forklaring.

Hvad der med sikkerhed kan antages, er kun det, at formynder-styrelsens tid har været urolig, og at der har dannet sig

---

[1] Smlgn. P. A. Munch, Det n. folks hist., anden hovedafd. I, s. 136, hvor det paavises, at drottseten og hans æt stod i nær forbindelse med de to fornemme østlandske ætter, Hafthorssønnernes og hr. Haakon Thoressøns.

[2] Dipl. Norv. VI, no. 128.

partier mellem stormændene. Hr. Finn Agmundssøn var en fuldblods repræsentant for disse. Naar han har stillet sig i spidsen for en bevægelse, der ikke alene var rettet mod kongen og hertuginden, men ogsaa mod raadets første medlem, da er dette et vidnesbyrd om, at stemningen inden rigets mest høibyrdige ætter ikke har været enig, og at der har ytret sig utilfredshed mod hr. Erlings ledelse af regjeringen, der maaske nærmest er kommen til udbrud i anledning af hans tilbøielighed til at lade hertuginden faa større indflydelse paa regjeringen, end det havde været de ledende mænds tanke i 1323.

Imidlertid er drottsetens forhold til hertuginden ikke dermed tilstrækkelig belyst. Kort efter er det nemlig aabenbart, at han staar paa den modsatte side af den, hvorpaa hun befandt sig, og efter hendes giftermaal med Knut Porse lod han hendes norske gods beslaglægge. Partistillingen maa i det hele i disse aar have været meget vaklende og uklar. Personlige forhold og rene tilfældigheder kunne maaske meget ofte have været afgjørende for grupperingen.

For landet maatte disse uroligheder være til adskillig skade; tilstanden under formynder-regjeringen synes i det hele ikke at have været meget glædelig, og dette skyldtes netop for en ikke uvæsentlig del den maade, hvorpaa aristokratiets medlemmer optraadte. I denne henseende var der vistnok en iøinefaldende lighed med forholdene under den foregaaende formynder-styrelse efter 1280. Forsaavidt aristokratiet under kong Magnus Erikssøns umyndighed forblev i besiddelse af magten gjennem et længere tidsrum, havde det altsaa denne gang saa meget bedre anledning til at benytte den derved givne adgang til at skaffe sig fordele. Naar der ogsaa efter denne formynder-regjerings ophør høres klager over voldsom og selvraadig fremfærd fra aristokratiets side, — og denne gang endnu mere bestemt og skarpt end før —, da viser dette netop ved gjentagelsen, at der saavel nu som ved de tidligere anledninger maa have været sandhed i, hvad der anførtes, selv om deri ogsaa nu som tilforn kan have indsneget sig overdrivelser.[1]

Splittelsen inden aristokratiet bidrog vistnok ogsaa sit til at forværre tilstanden i landet. Denne udgik sandsynligvis fra de høiere lag, men udbredte sig ogsaa til de lavere, for hvilke den kunde blive ligesaa svækkende, som for den faatallige høiadel. Familiefeider mellem dennes medlemmer vare neppe meget

[1] Norges gamle love, III, s. 160.

sjeldne. Uagtet de faa og lidet talrige ætter indbyrdes stode hinanden meget nær gjennem ældre slægtskabs-forbindelser, høres der dog af og til om uvenskab mellem familierne, som man igjen har søgt at stanse ved nye giftermaal. I 1291 tales der saaledes om et langvarigt uvenskab mellem Giske- og Bjarkøætten og en anden høibyrdig æt, rimeligvis den paa Stovreim, der bilagdes ved et giftermaal.[1] Et lignende uvenskab, der ogsaa blev bilagt paa samme maade, omtales i 1331 mellem hr. Haakon Thoressøns og hr. Thorvald Thoressøns slægter.[2] Der er heller ingen grund til at antage, at dette skulde have været de eneste tilfælde af saadanne familietvister. Gjennem disse svækkedes høiadelens samhold, og paa samme tid som den gjennem voldsom og hensynsløs optræden udnyttede de fordele, som forholdene bød den, til bedste for sine private interesser, maatte det blive den saa meget vanskeligere at fastholde sin politiske indflydelse, idet den ved omstændighedernes medfør endog bragtes i den fristelse at glemme de almene interesser over de private. Under dette gik imidlertid den en gang begyndte udvikling sin gang.[3]

---

[1] Dipl. Norv. I, no. 79. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, IV, 2, s. 286 flg.

[2] P. A. Munch, anf. st., anden hovedafd. I, s. 135.

[3] Da raadsherren hr. Sæbjørn Helgessøn netop paa denne tid døde, gik ialfald en del af hans eiendomme ved hans datters giftermaal med hr. Finn Agmundssøn over til Hestbøætten, der saaledes fik en neppe ganske ringe tilvekst til sine besiddelser, medens der ikke traadte nogen ny slægt i den uddødes sted. Maaske kan en del af hr. Sæbjørns eiendomme ogsaa være kommen til Losneætten og derved have bidraget til at skaffe denne dens store rigdom. Smlgn. Histor. tidsskr., anden række, II, s. 71, note 1, og ovenfor, s. 80, note 2. Hvis hr. Sæbjørn virkelig skulde have været fra Sogn, vinder denne formodning i styrke. Losneætten er af alle det 14de aarhundredes norske ætter den, som det frembyder de største vanskeligheder at stille paa dens rette plads. At den har været en lavbyrdig æt, som det tiltrods for alle hindringer har lykkets at trænge ind i kredsen af de store ætter, lader sig ikke benegte. Men paa den anden side er dog ikke dette meget sandsynligt. Smlgn. s. 35, note 1. — Med den ringe frugtbarhed, som paa denne tid synes at være et særkjende for de høibyrdige norske slægter, blev ethvert dødsfald et stort tab for aristokratiet. Den omhu, hvormed de store fornemme ætter, selv i tilfælde af indbyrdes uenighed, vaagede over, at jordegodset efter en uddøende æt ved giftermaal bevaredes for den samme kreds, synes at indeholde et sikkert vidnesbyrd om, at de ikke gjerne saa, at andre traadte ind i denne. Derfor viser det sig ogsaa, at den eneste æt, der fra den lavere adel virkelig, skjønt dog først efter meget

Mellem aristokratiet og den høiere geistlighed var ogsaa forholdet under formynder-styrelsen meget spændt, idet hr. Erling Vidkunnssøn og hans tilhængere stode afgjort imod flere af biskoperne. Af hvad der vides herom, synes det at kunne sluttes, at striden væsentlig har været af politisk natur, og at hr. Erling som høiadelens fører i det væsentlige har staaet paa det standpunkt, som baronerne indtoge efter 1280. Men striden førtes nu fra begge sider med en øiensynlig formindsket kraft. I 1323 synes det, som om der endnu har hersket et godt forhold mellem begge parter, og at de have staaet paa samme side; men dette kan ikke have været af lang varighed og er snart bleven afløst af en skarp spænding. Hierarkiet har villet udnytte situationen til sin fordel og er derved straks kommen i opposition til hr. Erling og det øvrige aristokrati. Ogsaa denne gang synes en allianse mellem dette og hierarkiet paa det nærmeste at have hørt til umulighedernes verden, ligesom det heller ikke er umuligt, at det atter igjen nu var geistligheden, der gav den første anledning til brudet.

Under det provincial-koncilium, der i September 1327 var samlet i Bergen samtidig med det da afholdte raadsmøde, synes navnlig denne spænding at have været meget stærk. Som geistlighedens fører fremtræder ved denne leilighed biskop Audfinn af Bergen, medens erkebiskop Eiliv nu som før har været mere forsonlig lige over for aristokratiet. Medens Audfinn synes

---

lang tids forløb, var saa heldig at vinde plads mellem de første i landet, nemlig ætten paa Finnen, netop er kommen frem ved at samle det spredte jordegods, der endnu ikke laa under de store ætter. Dens rigdomme skyldtes alene gjentagne giftermaals-forbindelser mellem hirdmands-ætter, hvorved tilsidst det store godskomplex dannedes, i hvilket Finnen var hovedsædet. Smlgn. s. 34 flg. og Historisk tidsskrift, anden række, II, s. 10—21. For de store ætter kom der nu ved siden af byrden, i endnu høiere grad end før, et andet hensyn til, nemlig hensynet til rigdommen. Naar der inden de store ætter kun sjelden mærkes spor af, at de have havt sidegrene, da kommer dette maaske især deraf, at saadanne sidelinjer tiltrods for slægtskabet ikke have været i den økonomiske stilling, at de have kunnet hævde sin stand. Ialfald vides det, at Losneætten i det følgende aarhundrede havde sidelinjer, der ikke tilhørte det samme lag af aristokratiet som dens hovedgren. Naar paa denne maade det økonomiske spørgsmaal havde en afgjørende betydning for de første ætter, maatte dette i endnu høiere grad blive tilfældet for smaaætternes vedkommende og vanskeliggjøre deres stilling. Det er saaledes ikke nogen tilfældighed, at disses tilbagegang netop under kong Magnus Erikssøns regjering bliver meget iøinefaldende. Smlgn. s. 108 flg.

at have drevet igjennem en beslutning om tildels at gjenoptage hierarkiets ældre program, hvilken ligefrem var rettet mod hr. Erling, forsøgte erkebiskopen at istandbringe et kompromis. Som udbyttet af hans bestræbelser maa man betragte retterboden af 14de September 1327, der i virkeligheden var en opgiven af det ældre program. Men samtidig maatte hr. Erling indgaa paa at optage en af biskop Audfinns tilhængere som fast medlem af raadet, idet Paal Baardssøn udnævntes til kansler og overtog rigsseglets forvaring.[1] Uagtet denne nu tillige traadte ind i den kongelige kapelgeistlighed som provst ved Mariakirken, synes han dog fremfor alt at have betragtet det som sin opgave at varetage hierarkiets interesser i raadet.

Under den fortsatte strid mellem drottseten og biskop Audfinn viste det sig, at kansleren var den sidste til megen nytte, idet han negtede at besegle flere breve, som drottseten og hans venner i raadet vilde have udstedt, og ved at fastholde denne vægring forhindrede dem fra at skride ind mod biskopen paa den maade, som de oprindelig havde tænkt.[2] Biskop Audfinn stod nu tillige paa hertugindens parti, efterat hun havde brudt med hr. Erling. Striden mellem raadets geistlige og verdslige element forplantede sig let over paa andre omraader, der oprindelig vare den aldeles fremmede.

Den maade, hvorpaa kansleren nu optraadte, viser, at kong Haakons betænkeligheder ved at betro seglet til andre geistlige end saadanne, som vare afhængige af ham, vare vel grundede. Men for at bestemmelserne fra 1314 skulde kunne opretholdes, var det tillige nødvendigt, at regjeringens formand havde et aabent øie for deres sande betydning. Saafremt hr. Erling i tide havde ladet et medlem af kapelgeistligheden, paa hvem han kunde stole, rykke op til kansler og provst ved Mariakirken, havde han i ham havt en tilhænger i stedet for en modstander, der ved den første leilighed vilde arbeide paa at krydse hans planer. Kanslerembedet var af samme natur, som det øvrige raad og kunde, skjønt udviklet i monarkiets tjeneste,

[1] P. A. Munchs skarpsindige slutninger om disse forhold (Det norske folks historie, anden hovedafd., I, 88—93) have stor sandsynlighed for sig. Smlgn. ogsaa R. Keyser, Den norske kirkes historie, II, 218—232, hvor der for øvrigt synes at gjøres altfor meget væsen af hr. Erlings stilling som kongedømmets forsvarer og dermed følgende patriotiske holdning i modsætning til biskop Audfinn.

[2] Smlgn. P. A. Munch, anf. st. I, s. 103 flg.

let anvendes i ganske andre øiemed. Da biskop Audfinn fik Paal Baardssøn udnævnt til kansler, var dette et fint træk fra hans side, hvorved hierarkiet fik fast fod inden raadet ved aristokratiets side. At kansleren som saadan tillige overtog provsteembedet ved Mariakirken, blev ved siden heraf under de daværende forhold af en rent underordnet betydning. Det var alene efter ordene, man derved fulgte kong Haakons bestemmelser fra 1314, der vare givne under helt andre forudsætninger. For øvrigt lader det ikke til, at geistligheden ved de kongelige kapeller paa denne tid har optraadt som rival af det øvrige hierarki paa samme maade, som i kong Haakons tid. Den gamle Finn Haldorssøn, der i en række af aar havde været kapelmagister og endelig i 1330 afgik ved døden, omtrent samtidig med biskop Audfinn, havde i disse aar neppe længer været nogen kraftig repræsentant for kapelgeistligheden. Efter hans død synes ogsaa hans embede at have tabt meget af den betydning, som det havde været kong Haakons tanke at tillægge det.

VIII.

Raadet under kong Magnus Erikssøns enestyrelse, 1332—1343.

Tilbageblik paa den foregaaende udvikling. — Kong Magnus bliver myndig og overtager regjeringen i 1332. — Raadet i 1332 og 1333. — Retterboden af 18de December 1332. — Reisningen i 1333. — Møde paa Baahus. — Hr. Ivar Rova bliver drottsete. — Biskop Salomon og hr. Haakon Agmundssøn. — Kongebrevenes besegling 1334—1344. — Kongen undlader at udnævne nogen kansler. — Drottseten træder tilbage. — Kongen forsøger at regjere uden rigsraadets medvirkning. — Denne nævnes kun i sjeldne tilfælde. — Raadsmøder synes dog af og til at have været afholdte. — Kong Magnus følger i sin styrelse andre grundsætninger end morfaderen. — Raadsmøde i Oslo 1337 i kongens nærværelse. — Reisningen i 1338. — Overenskomsten i Skara 1339. —Ordningen af forskjellige anliggender overdrages til erkebiskopen og andre medlemmer af raadet. — Kongen er dog fremdeles kun lidet villig til at rette sig efter dette. — Kong Magnus overdrager i 1343 Norge til sin søn, Haakon. — De geistlige og verdslige herrer optræde ved denne leilighed hver for sig. — De første spirer til en national-repræsentation efter stænder.

I alle de forviklinger, der fandt sted under de to formynder-styrelser, som i vor ældre historie udfylde tidsrummet mellem 1319 og 1332, er det vanskeligt at paavise den nærmere sammenhæng. Saa meget sees imidlertid, at raadet nu var blevet det politiske midtpunkt. I denne henseende vare virkningerne af den trettenaarige formynder-regjering umiskjendelige, og de bleve ogsaa i den følgende tid mere fremtrædende. Kongedømmet var i denne tid svagt. Hertugindens stræben efter at opnaa en selvstændig magtstilling som dets repræsentant havde kun for en kort tid været kronet med held. Raadsherrerne havde i 1323 vist hende tilbage, da hun paa én gang traadte deres interesser og landets vel for nær, og derefter havde magten væsentlig været deres. Saaledes havde kong Haakons system ikke staaet sin prøve; atter igjen havde aristokratiet taget

arv efter monarkiet, og atter igjen var man fra den ene yderlighed gledet over i den anden.

Det i raadet repræsenterede aristokrati var derunder optraadt med megen myndighed, men havde ved sin indre splittelse svækket sin stilling. I kampen med geistligheden havde det ikke været ligesaa dristigt og ligesaa heldigt som baronerne fra 1280. Derfor var ogsaa denne endt med at sikre hierarkiet en forøget indflydelse i raadet. Ovenpaa al den uro, der havde været betegnende for den lange formyndertid, skulde det ventes, at raadet ialfald havde gjort forsøg paa at bevare sin indflydelse, da regjeringen overdroges til den unge konge som fuldmyndig. Efter kong Haakons anordninger skulde dette ske, naar han var bleven tyve aar. Da Magnus imidlertid nu overtog styrelsen paa egne vegne i en alder af kun seksten aar, maa dette have havt en eller anden grund, som ikke mere kan paavises. Men der havde da ialfald været saa meget bedre anledning for de raadsherrer, som ikke ønskede at opgive noget af sin magt, til at modsætte sig dette, og naar det ikke nyttede, da at vække uroligheder. Om saadant høres der imidlertid ikke noget. Styrelsens forandring synes at være gaaet for sig i den ønskeligste ro, og medens der baade før og siden var idelig uro mellem aristokratiet, mærkes der netop paa denne tid intet til, at der fra dettes side har været nogen ulyst til at lade kongen overtage styrelsen som myndig hele fire aar, før det behøvedes. Der er ved dette noget gaadefuldt. Maaske kan den formodning være rigtig, at erkebiskop Eiliv, der i det hele fremtræder som en mand af en sindig og rolig karakter, har øvet indflydelse paa hr. Erling og bevæget ham til at vise det maadehold at opgive sin myndighed, inden han strengt taget var nødsaget dertil.[1]

Det var i begyndelsen af aaret 1332, at regjeringen blev overdragen til kong Magnus som fuldmyndig,[2] og samtidig nedlagde hr. Erling sin værdighed som drottsete. En af hans og raadets sidste handlinger synes at have været udnævnelsen af en midlertidig

---

[1] P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 125 flg.

[2] R. Keyser har i Den norske kirkes historie, II, s. 242 med megen skarpsindighed paavist, at kongen maa være erklæret myndig i 1332, ikke i det følgende aar. Smlgn. C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia, I, x. Keyser har imidlertid ikke kjendt Detmars beretning. Se s. 181, note 2.

lagmand i Oslo, der endnu sad i denne stilling 9de April 1332,[1] men havde opgivet den inden den 24de i samme maaned. Paa den sidstnævnte dag stadfæstede kongen, som da selv var tilstede i Oslo, to lagmands-domme; dette er tillige det første brev, der er udstedt af ham efter hans myndigheds-erklæring, som formodentlig var foregaaet umiddelbart forud paa Baahus.[2] I dette brev er der ikke tale om nogen beségling fra hr. Erling Vidkunnssøns side, som vidnesbyrd om raadets samtykke til den af kongen udøvede regjeringshandling. Hr. Paal Baardssøn beseglede brevet med det kongelige indsegl, som han fremdeles havde i sit værge. Videre foranstaltninger vare ikke derved nødvendige. Om raadet siges ikke et ord. Heri kan der dog ikke ligge nogen bestemt tendens til at forbigaa dette, da dets medvirken netop forudsættes i andre samtidige kongebreve.

Da saaledes kong Magnus 30te December 1332 stadfæstede de privilegier, som hans forgjængere havde tilstaaet Mariakirken i Oslo, heder det i det derom udfærdigede kongebrev, at kongen og hans raad *(ver ok raad vaart)* havde gjennemlæst disse. Brevet selv var paa sedvanlig maade indseglet af hr. Paal Baardssøn og skrevet af Paal klerk.[3] Paa samme maade heder det i et kongebrev af 27de December s. a., der stadfæstede de friheder, som Nidaros domkirkes *þjonustumenn* havde havt i erkebiskop Eilivs tid, at det var givet *meðr vara bædsstra manna raðe ok samþyct.*[4] I et kongebrev af 29de Januar 1333 omtaler ogsaa kongen, at der havde været klaget *firir raðe varo.*[5] Ogsaa begge disse breve vare beseglede af kans-

[1] Dipl. Norv. I, no. 216.

[2] Dipl. Norv. I, no. 217. Efter Detmar (Grautoffs udgave, I, s. 234 flg.) kom der i 1332 gesandter fra Lübeck, Rostock, Stralsund og Greifswald til kong Magnus paa Baahus, *dar he do wart mundighe maket. De boden worven umme vriheit der dudeschen koplude to Berghen; dar ne kunde do en nen gnade schen*, o. s. v. P. A. Munch, som med megen skarpsindighed har draget den slutning, at kongen er bleven erklæret myndig netop paa Baahus (Det norske folks hist., anden hovedafd. I, s. 124), og som, efter hvad han ellers anfører (smstds. s. 143), har kjendt, hvad Detmar straks efter beretter om hr. Ivar Agmundssøns forhold ved erhvervelsen af Skaane, synes aldeles at have overseet dette sted, der er den eneste kilde, som med bestemthed angiver tiden og stedet for myndigheds-erklæringen. Smlgn. ovenfor, s. 180 note 2.

[3] Dipl. Norv. II, no. 198. Den samme formel anvendtes allerede i formynder-styrelsens tid. Smlgn. ovenfor, s. 171.

[4] Dipl. Norv. III, no. 166.

[5] Dipl. Norv. I, no. 221. P. A. Munch, (Norske folks historie,

leren og skrevne af den samme Paal klerk. Derimod nævner et fjerde brev, af 21de Marts 1333, som ligeledes er beseglet af kansleren, intet om raadet.[1] Nogen bestemt regel har der i denne henseende ikke nu mere end før været fulgt; men det sees dog, at kongen endnu ikke kan have unddraget sig for al medvirkning fra raadets side ved regjerings-foranstaltninger. Alligevel høres der snart efter om misfornøielse med kongen fra enkelte stormænds side.

Af megen interesse for kong Magnus's første regjeringsaar er hans retterbod af 18de December 1332,[2] hvori raadet ikke omtales, men som er beseglet af hr. Paal Baardssøn. I denne udtalte han sig meget skarpt om den maade, hvorpaa aristokratiet havde faret frem i hans umyndige aar, og forbød dets medlemmer at holde andre edsvorne tjenere end dem, som de daglig holdt paa sin kost og klæder. Hvad der har bevæget kongen til netop paa denne tid at give en saadan bestemmelse, oplyses ikke; men da der allerede i det følgende aar, 1333, forefaldt nye uroligheder mellem aristokratiet, staar retterboden rimeligvis paa den ene eller anden maade i forbindelse dermed.

Hovedmændene for den reisning mod kongen, der kom til udbrud i 1333,[3] vare den tidligere drottsete, hr. Erling Vidkunnssøn, Jon og Sigurd Hafthorssøn og Ulf Saksessøn. De to Hafthorssønner vare børn af kong Haakons datter Agnes, der var bleven gift med hr. Hafthor Jonssøn, en søn af den i Haakon V.s tid hyppig forekommende baron, hr. Jon Ivarssøn Raud. De vare paa denne tid de høibyrdigste, maaske ogsaa de rigeste mænd paa Østlandet. Forbundets fjerde mand, Ulf Saksessøn, tilhørte en æt fra Hedemarken, hvor han selv eiede jordegods.[4] Om nogen samlet optræden fra aristokratiets side

---

anden hovedafd.. I, s. 147) antager, at dette brev, der er udstedt i Nidaros, maaske har været en blanket, som kansleren paa sin reise derop har taget med til udfylding.

[1] Dipl. Norv., VI, no. 141: *Iwar Audunarson ritade.*

[2] Norges gamle love, III, s. 160: *Ifvar Audunarson ritaði.*

[3] Annales Islandici, s. 238.

[4] Dipl. Norv., I, no. 246. 256. Ulf har maaske været eier af den del af Saksegaarden i Oslo, som senere tilhørte biskopen i Hamar, og som maaske netop af ham er bleven overdragen til denne som erstatning for den ham tilføiede skade. Smlgn. Dipl. Norv., II, no. 941; IV, no. 715, 793; V, no. 100. En broder af Ulf var maaske Agmund Saksessøn, der mellem 1337 og 1348 oftere nævnes som lagmand paa Oplandene. Dipl. Norv., I, no. 265, 280, 287, 206; III, no. 191,

var der ved denne leilighed ikke tale. Hestbøætten stod paa kongens side, og det kan endog være rimeligt, at grunden til den hele reisning ligesaa meget maa søges i de andre storætters misfornøielse med den indflydelse, som dens ene repræsentant, hr. Ivar Agmundssøn, kan have havt hos kongen, som i deres uvilje over den maade, hvorpaa denne havde ført landsstyrelsen i det ene aar, der var hengaaet efter myndighedserklæringen. Kongen havde jo netop selv rettet meget stærke beskyldninger mod de tidligere magthavere, og disse kunde være ligesaa berettigede, som de klager, der fra deres side kunne være rettede mod ham. Derhos maa der ikke lægges for megen vægt paa den selvstændighed, hvoraf kong Magnus i en alder af seksten til sytten aar kunde være i besiddelse. Hans omgivelser maatte med nødvendighed faa indflydelse over ham, og naar det af flere træk synes at fremgaa, at netop hr. Ivar Agmundssøn (Rova), der som befalingsmand paa Baahus hyppigst var hos ham, var i fuld besiddelse af den unge konges tillid og vidste at benytte sig deraf, ligger det nær at betragte ogsaa denne reisning som et nyt udtryk for den splittelse, som allerede længe havde hersket inden aristokratiet og lammet dettes kraft. Forsaavidt bliver den en fortsættelse af den ældre tvist, hvorunder hovederne for Giske-Bjarkøætten og for Hestbøætten havde staaet hver paa sin side.

Dermed er det imidlertid ikke givet, at hr. Erling og hans venner ikke ogsaa have været ledede af politiske bevæggrunde, og navnlig kan hr. Ivar Rovas optræden under forhandlingerne om den svenske krones erhvervelse af Skaane have vakt betænkeligheder hos hans rivaler.[1] Kongens fravær fra landet og de derved foranledigede uregelmæssigheder i styrelsen maa ogsaa have havt sin andel i misfornøielsen og have maaske endog været den nærmeste anledning til dennes udbrud. Naar nemlig kongen var fraværende og ingen paa hans vegne forestod landsstyrelsen, maatte det nødvendig virke hemmende paa

221; V, no. 202. Om andre, der rimeligvis have staaet paa samme side, se P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 159 flg.

[1] P. A. Munch har vistnok ret i den formodning, som han har fremsat (Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 143 og 153), hvorefter hr. Ivar Rova skulde være den *weldighe riddere to Bawehuss*, der omtales af den lübeckske krønikeskriver Detmar (Grautoffs udgave, I, s. 235), som den, der i dette spørgsmaal havde havt stor indflydelse hos kong Magnus.

mange omraader. Dette maatte føles dobbelt trykkende, efterat man i længere tid havde vænnet sig til at have en rigsforstander og se ham udføre regjeringens forretninger med kongelig myndighed.

Om urolighederne vides kun lidet, og selv dette er maaske ikke engang aldeles sikkert. Saa meget sees, at hr. Erling forholdt kongen Tunsberghus, medens de øvrige misfornøiede holdt til paa Oplandene, hvor de fangede biskoperne af Hamar og Oslo. Om blodige kampe høres der intet, og det kan for den sag gjerne være, at den hele reisning ikke har krævet et eneste menneskeliv, men mere har gaaet ud paa at røve og plyndre modpartens eiendomme. I ethvert fald blev den ikke af lang varighed.[1]

Rimeligvis er striden bleven bilagt ved et møde, som synes at være holdt paa Baahus mod slutningen af 1333, og hvorved kongen selv, ialfald til en tid, var nærværende.[2] Ved denne leilighed synes ialfald flere af rigets biskoper at have været tilstede, og den pavelige tiendesamler Petrus Gervasii var udtrykkelig opfordret til at komme derhen. Han siger selv, at han foretog reisen *ad instanciam nobilium regni Norvegiæ*, og har derfor maaske været mægler mellem de stridende parter. Ved mødet maa foruden disse rimeligvis ogsaa de fleste raadsherrer have været tilstede; men noget bestemt vides ikke herom, ligesom man heller ikke kjender nærmere til de midler, som anvendtes for at bilægge uenigheden.

Kongen, der i denne sag igjen maa have været ledet af hr. Ivar, har imidlertid efter al rimelighed — maaske allerede, inden mødet blev afholdt — maattet gjøre nogle indrømmelser, ved hvilke han har kunnet fjerne den vigtigste ankepost, der var ført imod hans styrelse, medens han paa samme tid opnaaede at beholde hr. Ivar som den, der med ham ledede landsstyrelsen. Forsaavidt reisningen var rettet imod denne, havde den saaledes forfeilet sit maal. Imidlertid maa det her atter igjen erindres, at vor kundskab om disse forhold er yderst mangelfuld, og at den fulde sammenhæng mellem begivenhederne blot til en del lader sig ane.

I et brev af 20de September 1334 kaldes hr. Ivar Rova

[1] **Annales Islandici**, s. 250. Smlgn. P. A. **Munch**, **Det norske folks historie**, anden hovedafd., I, s. 151—163.

[2] P. A. **Munch**, anf. st. I, s. 156 og 160 og hans udgave af **Pavelige nuntiers regnskabs- og dagbøger 1282—1334**, s. 122.

»kongens drottsete i Norge«, hvilken værdighed han da først nylig kan have faaet.[1] Betydningen af denne udnævnelse kan ikke være tvivlsom. Derved fik raadet paa ny en formand, som, naar kongen var fraværende, kunde være dets selvskrevne leder og optræde som rigsforstander, saaledes at for eftertiden rigsstyrelsen til alle tider under kongens fravær kunde have sit naturlige midtpunkt inden landet. Et saadant havde man hidtil savnet fra den tid af, at hr. Erling nedlagde sin værdighed. Maaske er hr. Ivar ikke før ud paa sommeren 1334 bleven drottsete, og rigsforstanderskabet er da i kongens fravær bleven ført af et andet medlem af raadet. Ialfald haves der et brev, som i kongens navn er givet i Tunsberg 1ste Mai 1334, og som siges at være udstedt *hiauerandum virduleghum herra ok vin varom hinum kærazsta herra Salomone með guds miskun biskupi j Oslo; herra Hakon Oghmundrson insiglaðe Paall klærkr ritaðe.*[2] En saadan formel er ikke ellers anvendt i noget andet nu bevaret brev; den viser imidlertid, at biskop Salomon maa have havt fuldmagt til at optræde paa kongens vegne, og at hr. Haakon derved har udført kanslerens forretninger og saaledes rimeligvis ogsaa har havt fuldmagt som seglbevarer. I brevet tales der om, at kongen og hans raad *(ver ok rad vaart)* havde seet de ældre dokumenter, som skulde bekræftes; men da kongen selv var fraværende — han var da i Stockholm — er dette udtryk kun en formel, som alene viser, at de nævnte mænd ere optraadte paa raadets vegne og i kraft af kongens særlige udnævnelse til dette hverv. Men hvorvidt de saaledes have gjort tjeneste som en slags rigsforstandere, inden hr. Ivar var bleven udnævnt, eller om de kun have udøvet denne myndighed for en enkelt leilighed, vides ikke. Begge dele kunne være lige sandsynlige.

I ethvert tilfælde har kongen for at dæmpe misfornøielsen grebet til den forholdsregel at overdrage en større myndighed til raadet og lade en eller flere af dettes medlemmer i sit fravær lede styrelsen. Ved at sætte hr. Ivar i spidsen for raadet gav han dette tillige en formand, der hørte til hans egne nærmeste tilhængere, og kunde saaledes træffe denne foranstaltning med saa meget mindre betænkelighed. At raadet eller enkelte af dets medlemmer kunde udrustes med kongelig myndighed for

---

[1] Dipl. Norv. III, no. 179.

[2] Dipl. Norv. II, no. 205. Brevet er en bekræftelse af et ældre prov om retten til fiskevandet Thessen i Gudbrandsdalen.

et enkelt eller flere tilfælde, var ingen nyhed. Dette havde allerede været brugt i kong Haakons dage,[1] og ovenpaa den lange formynder-styrelse maatte det falde endnu naturligere, ligesom man ogsaa i denne henseende kunde holde sig til exemplet fra Sverige, hvor raadet styrede lige godt, enten kongen var inden eller udenfor landets grænser. Under foreningen med Sverige blev det, efter de forudsætninger, hvorpaa denne var grundet, en nødvendighed, at raadet fik en saadan selvstændig stilling, saafremt ikke den offentlige forretningsgang skulde blive stærkt lammet. At tilstaa sine raadgivere for længere tid en stilling af denne art og derved styrke deres selvstændighed har dog neppe været kongens tanke. Det varede heller ikke længe, inden han forsøgte at tage igjen, hvad han havde maattet indrømme, uden at bekymre sig om de følger, dette maatte have for landsstyrelsen.

De mænd, som kong Magnus i 1334 sees at have gjort til de første i raadet, vare alle hans personlige tilhængere og venner. Saaledes maatte det ubehagelige ved at gjøre indrømmelser formindskes for ham. Hr. Ivar har maaske endog været den, som har givet kongen det raad at benytte denne udvei, der bragte ham selv paa den høieste post i riget. Hvis kongen havde vedblevet at gaa ud fra de samme grundsætninger, vilde saaledes i den følgende tid raadets indflydelse omtrent være bleven den samme, som før 1332, og formynder-styrelsen var da bleven næsten umiddelbart fortsat i en raadsstyrelse, ligesom efter 1280. Dette skede imidlertid ikke. Udnævnelsen af en drottsete har fra kongens side vistnok blot været tænkt som en midlertidig foranstaltning, der kun skulde gjælde for den tid, hvori han selv denne gang var borte fra landet.

Hvis hensigten havde været at lade drottsetens embede blive af længere varighed og derved grunde en fast centralstyrelse for Norge, der var selvskreven til at overtage regjeringen i det øieblik, kongen forlod riget, maatte det vel ogsaa efter den senest anvendte praxis have ligget nær at udnævne en ny kansler, som kunde have det kongelige segl i forvaring inden riget. Men dette skede ikke. Efterat hr. Paal Baardssøn i 1333 var bleven erkebiskop,[2] var der neppe fra kongens side foretaget noget for at skaffe ham en efterfølger som kansler.

[1] Smlgn. ovenfor, s. 116, 127 og 128.

[2] Det yngste nu kjendte kongebrev, som hr. Paal har beseglet, er vistnok et kgl. gavebrev, udstedt i Oslo 21de Marts 1333, skrevet af Ivar Audunssøn. Dipl. Norv. VI, no. 141.

Af de kongebreve, som efter denne tid ere bevarede fra et tidsrum af flere aar, er der kun nogle ganske faa, i hvilke det angives, at de ere beseglede af en bestemt person. Et af disse er det ovenfor (s. 185) omtalte af 1ste Mai 1334; et andet er af 23de April 1340, som baade er skrevet og beseglet af den kongelige klerk, sira Paal Styrkaarssøn.[1] Fra 1342 og 1343 haves derhos nogle kongebreve og retterbøder, som ere beseglede af sira Arne Aslakssøn, kongens klerk, som han tildels kaldes, i kongens nærværelse.[2] Tildels nævnes der i disse, hvem der har skrevet dem, tildels ikke; en enkelt gang har sira Arne beseglet med kongens sekret eller mindre segl, hvilket ogsaa undertiden ellers siges at være anvendt,[3] naar brevet er udstedt i kongens nærværelse, uden at nogen kansler eller anden beseglende nævnes, en enkelt gang med tilføielse af, at det mindre segl maatte benyttes, da man ikke havde det større ved haanden.[4]

Fraregnet disse tilfælde kjendes der neppe noget kongebrev for aarene 1334—1344, hvori det nævnes, hvem der har beseglet det. Overalt ellers anvendes den sædvanlige formel: *insiglat oss sjálfum hjáverandum,* uden at det siges, hvem der har foretaget denne handling,[5] medens den klerk, der har skrevet brevet, i regelen nævnes (Paal Styrkaarssøn, Ivar Audunssøn, Haldor Agmundssøn og Helge Ivarssøn). En egen fremgangsmaade er anvendt ved retterboden af 30te August 1337.[6] I denne omtales ikke nogen besegling med kongens segl; det heder kun, at biskoperne Halvard af Hamar og Haakon af Bergen satte sine segl under. Det nu kjendte akstykke er imidlertid ikke den oprindelige retterbod, der saaledes lige fuldt kan have været beseglet under iagttagelse af de sædvanlige former, hvilket vel ved denne leilighed var saa meget mere nødvendigt, som en større del af rigsraadet der var nærværende.

---

[1] Dipl. Norv. I, no. 266. Smlgn. nedenfor, s. 131, note 3 og 195, note 1.

[2] Dipl. Norv., I, no. 277; III, no. 220; V, no. 160; VI, no. 164. Norges gamle love, III, s. 163.

[3] Dipl. Norv. V, no. 174.

[4] Dipl. Norv. V, no. 111: *secretum nostrum, nostro non præsente majore sigillo, præsentibus est appensum.* Ved latinske kongebreve anvendes for øvrigt i denne tid aldeles de samme formler, som under de foregaaende regjeringer. Dipl. Norv., III, no. 203; V, no. 115, 151; VIII, no. 151. I det sidste findes formelen: *sigillum nostrum regni Norvegiæ præsentibus est appensum.* Smlgn. ovenfor, s. 128 flg.

[5] Dipl. Norv., I, no. 241; II, no. 210, 213, 214, 224, 227, 229, 233, 253; III, no. 199; IV, no. 216; V. no. 114, 174.

[6] Norges gamle love, III, s. 151.

Kong Magnus har paa denne maade øiensynlig anseet det for unødvendigt at ansætte nogen kansler. Naar han undlod dette, kunde han uden nogen kontrol fra sine raadgiveres side føre det store og det lille segl med sig, hvorhen han vilde.[1] Idet kanslerens embede nu faktisk maatte blive noget andet, end kong Haakon havde villet gjøre det til, var det fra kongens side noksaa naturligt, at han i det længste kviede sig ved at besætte det. Kun paa den maade var det ham muligt at hindre raadet fra at faa den afgjørende indflydelse i de tilfælde, hvor det kongelige segl skulde anvendes. En kansler, der blev i Norge, medens kongen var fraværende fra landet, maatte altid mere blive en talsmand for de interesser, som repræsenteredes af hans kolleger i rigsraadet, end for kongens, og han maatte snarere betragtes som en seglbevarer for dette end for kongen. Naar saaledes kong Magnus undlod at udnævne nogen ny kansler, medens der efter Paal Baardssøn kom en ny provst ved Mariakirken, Erling Gullessøn, da var grunden hertil en ganske anden end den, der i sin tid havde bevæget hr. Erling Vidkunnssøn til som drottsete at styre landet uden kansler. Enten rigsseglet var i hænderne paa en drottsete eller kansler, kunde for aristokratiet være en forholdsvis ligegyldig sag, naar kun begge stode paa dets side, og forsaavidt kansleren efter den gamle praxis skulde være en geistlig, kunde det endog fra deres standpunkt have sine fordele, at embedet stod ubesat. Ved hr. Paals udnævnelse var det heller ikke hensyn til kongemagten, der gjorde sig gjældende. Han kom netop frem paa grund af den høiere geistligheds ønsker om ogsaa at have et fast støttepunkt inden raadet.

---

[1] Nogen nøiagtig oversigt over de tilfælde, hvori disse segl anvendtes, med hvad dertil hører, lader sig for øieblikket ikke tilveiebringe, hverken for denne, de foregaaende eller de efterfølgende kongers regjering. Dette kan først ske, naar der foreligger et norsk sigilværk, hvori alle diplomer ere angivne, i hvilke ethvert segl forekommer. I denne henseende give nu kun de senere dele af Diplomatarium Norvegicum nogen veiledning, medens man i de første lades aldeles i stikken. Saaledes faar man der ingen oplysning om, at kongens mindre segl er hængt som det andet, i den fra brevet skaarne seglrem under en dom af 24de Juni 1321 (D. N. III, no. 124). I dommen deltoge flere rigsraader, derimellem hr. Jon Bjarnessøn, *konungs fehirðir i Noregi*, og hr. Hauk Erlendssøn, hvilken sidste nærmest maa være den, som har beseglet med kongens segl (*sigillum ad causas?*). (Efter mundtlig meddelelse af hr. arkivfuldmægtig H. I. Huitfeldt). Sammenhængen med dette segls anvendelse ved en Gulathingsdom synes for tiden neppe at kunne forklares.

Naar der ikke var nogen kansler, naar kancelliet fulgte kongen og en af de kongelige klerke kunde udføre beseglingen af retterbøder og kongebreve, var der intet til hinder for, at kongen ogsaa kunde tage seglet med sig udenfor landet. I dette tilfælde var det imidlertid ikke til nogen nytte, at der inden dettes grænser sad en drottsete, idet hans virksomhed var aldeles lammet, naar han ikke kunde benytte seglet. Paa grund deraf maa det ogsaa antages, at det ikke er nogen tilfældighed, naar hr. Ivar Rova ikke efter 1334 nævnes som drottsete, men at han snart igjen er traadt tilbage,[1] enten fordi det aldrig havde været tænkt, at hans stilling skulde være andet end midlertidig, eller fordi han selv har følt sin stilling overflødig.[2] I Sverige vekslede drottseterne hyppig; de udnævntes derfor hver gang, kongen forlod landet, og traadte snart igjen tilbage. Saafremt kong Magnus ved hr. Ivars udnævnelse havde villet vise, at han ogsaa i Norge vilde følge en lignende fremgangsmaade, synes han imidlertid ikke senere at have opfyldt, hvad han paa den maade nu havde lovet. Under hans senere fravær fra Norge forekommer der ingen drottsete.

Idet kong Magnus paa nyt forsøgte at regjere uden drottsete og kansler i Norge, var dette tillige et tegn paa, at han saa meget som muligt søgte at unddrage sig rigsraadets indflydelse. Forsaavidt var han besjælet af den samme aand, som sin morfader, men han savnede dennes dygtighed og begunstigedes ikke i samme grad som han af omstændighederne. Kong Magnus regjerede Norge ligesaa meget fra Sverige, som fra landet selv, og mange af hans kongebreve ere udstedte i Sve-

---

[1] P. A. Munch henfører (Norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 185) den tid, da hr. Ivar traadte af, til Oktober, men som det synes 1335, ikke 1334. Hans mening har dog neppe været nogen anden, end at dette allerede skulde være skeet 1334; han taler om hr. Ivars tilbagekomst fra Nidaros, og der var denne i September 1334, men neppe i samme maaned 1335. Det af Munch forudsatte, ellers ubekjendte raadsmøde maa da være holdt i 1334, ikke i 1335.

[2] Naar hr. Erling Vidkunnssøn i 1340 en enkelt gang kaldes drottsete, har dette neppe været andet end en erindring om, at han tidligere havde indehavt denne værdighed. Dipl. Norv. III, no. 202, s. 179. Havde hr. Erling fremdeles havt denne titel, maatte den sandsynligvis været nævnt i det nedenfor, s. 190, omtalte brev af 10de Marts 1338. — Kong Magnus synes i disse aar at have havt en stallar. I et brev fra 1335 omtales ialfald en *Niculas stallære*. Dipl. Norv., V, no. 95.

rige, selv om de angaa spørgsmaal, med hvis afgjørelse det ikke havde nogen hast. Undertiden synes kongen selv at have havt en følelse af, at han fulgte en opsigtvækkende fremgangsmaade og derfor at have forsøgt at undskylde denne.

Da han saaledes 8de September 1336 under et ophold i Stockholm overdrog Maridalen m. m. til Mariakirken i Oslo, tog han derved det forbehold, at dette kun skulde gjælde, indtil han selv kom til Oslo og der med sine bedste mænds raad traf en ny og sikrere bestemmelse derom.[1] I de fleste tilfælde nævnes der imidlertid intet om rigsraadet, uanseet om vedkommende kongebrev er udstedt i det ene eller andet rige. Medens det tidligere indtil 1333 ved fornyelse af privilegier jævnlig hed, at kongen og hans raad havde seet og læst disse, anvendes dette udtryk aldeles ikke i de første aar efter denne tid. Saaledes siges det i et brev, som kongen har udstedt i Oslo 29de September 1337,[2] kun, at han selv har gjennemlæst de privilegier og gavebreve, som han da stadfæstede for Mariakirken i Oslo. Dog forekommer der ogsaa fremdeles exempler paa, at kongen paaberaaber sig raadets medvirkning, saaledes i et brev af 10de Marts 1338, udstedt i Tunsberg.[3] Ved dette udnævnte kongen hr. Erling Vidkunnssøn til ombudsmand og værge for en fru Aasa, som han selv siger *med vara godra manna samþykt.* Udtryk, som dette, indeholde en erindring fra ældre tider, da kongens raadgivere stode i en ganske anden stilling end nu, og da raadet som institution endnu kun var udviklet i sine første, svagere omrids. Ogsaa retterboden af 30te August 1337 siges at være udstedt *med rade oc tilloghu virdulighra herra, herra Halvardar, Hakonar med guds nad biskupa i Hamre oc Biorghvin oc alls rikizsins radrs samþykt er þar var þa.*[4] Herved maa dog mærkes, at efter den form, hvori denne retterbod er bevaret, kan det ikke afgjøres, om dens oprindelige ordlyd netop har nævnt raadets medvirkning paa en saa udtrykkelig maade.

---

[1] Dipl. Norv. I, no 244: *Skal þetta standa ok stadught vera allt þar til er ver komum sealfuer till Osloar, ok ver mæd vara betzstra manna rade ok tilloghu gerum þa stadfastre skipan a.* Smlgn. Norges gamle love, III, s. 162. Den i samme verk som no. 72 trykte retterbod er, som P. A. Munch har paavist (Norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 190, note 2), kun udtog af bestemmelser, som kongen havde givet for Sverige med samtykke af dette riges raad.

[2] Dipl. Norv., II, no. 224.

[3] Dipl. Norv., II, no. 227. Smlgn. s. 189, note 2.

[4] Norges gamle love, III, s. 161.

Af hvad der nu kjendes til kong Magnus's styrelse, synes det, som om han, efterat den omtalte reisning lykkelig var dæmpet, endog mindre end før har villet benytte raadet. De regelmæssige raadsmøder synes dog ikke paa denne tid at være gaaede aldeles af brug. Saalænge rigsraadet ikke havde nogen formand i en drottsete, der kunde samle det, selv om kongen ikke var tilstede, maatte rigtignok kongens hyppige og lange fravær i Sverige og den dermed følgende mangel af en organiseret regjering tildels vanskeliggjøre afholdelsen af saadanne møder. Men de kunde dog ikke ganske undgaaes. Samtidig med provincial-konciliet i Nidaros 1334 har der maaske været holdt et raadsmøde i denne by, hvor ialfald hr. Ivar Agmundssøn da var tilstede som drottsete, og hvor han i denne egenskab kan have havt forsædet.[1] I 1335 kan det ogsaa antages, at der har været flere raadsherrer forsamlede, da kongen, rimeligvis paa Baahus slot, feirede sit bryllup med Blanche af Namur. Fra 1336 haves der endog en efterretning om, at kongen skal have forhandlet med det norske rigsraad i anledning af sin kroning i Sverige.[2] Han var denne sommer selv i Norge, og da der da ogsaa afholdtes et provincial-konsilium i Tunsberg, kan det antages, at der i forbindelse med dette har været afholdt en almindelig forsamling af raadet, paa hvilken det omhandlede spørgsmaal har været drøftet.

Medens i det hele taget kong Magnus synes at have arbeidet paa at holde raadet udenfor deltagelsen i den daglige styrelse af hans norske rige, har han altsaa alligevel ikke helt kunnet undlade at tage hensyn til denne korporation.[3] Mellem hans og kong Haakons stilling til raadet bliver der en meget stor forskjel. Haakon V havde uddannet sit monarkiske system paa bestemte forudsætninger, som en enevoldsstyrelse, der i flere henseender frembyder ligheder med den danske efter 1660. I dette system havde ogsaa raadet sin plads. Dattersønnen vilde kun nødig indrømme det en saadan, men kunde ikke helt gjennemføre sine planer. Paa den ene side lagde foreningen

---

[1] Dipl. Norv. III, no. 179. Smlgn. ovenfor, s. 184 flg.

[2] *Magnus konungr korónaðr i Svíariki með* [var: *án*] *ráðsmanna ráði i Noregi.* Annales Islandici, s. 242. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 192, note 3.

[3] Beretningen om, at kongen med sine raadsherrers raad havde tilbagekaldt alle før givne privilegier, synes kun at gjælde Sverige. P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 262.

med Sverige mægtige hindringer i veien derfor; paa den anden side havde rigsraadet nu en gang vænnet sig til at have magten. Forholdene havde udviklet sig saaledes, at kong Haakons system ikke mere lod sig opretholde uden forandring, da unionen gjorde det umuligt for monarken til alle tider at staa som styrelsens personlige midtpunkt. Ovenpaa den lange formynder-styrelse var det heller ikke let at gjennemføre en regjering i rent absolutistisk aand, saaledes som man med en vis ret kan opfatte den nye konges hensigt. Efter de forudsætninger, hvorpaa unionen af 1319 var bygget, maatte det i alle tilfælde ligge nærmest at organisere en fast regjering, hver gang kongen forlod landet, ud af raadets midte, saaledes som det synes at være skeet i 1334, og ved dennes side at anerkjende det samlede raad som en repræsentation for rigets aristokrati og høiere geistlighed. Hertil var der i 1334 gjort et tilløb; men derved var man senere bleven staaende. Eftersom Magnus blev ældre, synes han endog at have unddraget sig de mænds indflydelse, til hvilke han i sin første tid som myndig konge havde lyttet. Saaledes kom han ogsaa paa en spændt fod med disse, som under andre omstændigheder vilde have været de første til at støtte hans regjering. Han selv bidrog mere end nogen anden til at styrke modstanden.

Mellem dem, som kongen med størst lethed havde maattet kunne vinde for sig, vare netop flere af biskoperne, der jo tidligere havde vist sig som hans tilhængere. Disse havde allerede af Haakon V faaet en fastere stilling i raadet, end de tidligere havde havt. De istode nu med erkebiskopen i sin spidse som en anerkjendt del af denne korporation, hvis ydre præg derved ogsaa tildels blev et andet, end det før havde været. Forsaavidt raadet paa denne tid endnu har været en temmelig talrig korporation,[1] trængtes der, hvis dette skulde faa andel i den daglige styrelse, først og fremst til de høiere embedsmænd, hvis pladse kongen lod staa ubesatte, og dernæst til en snevrere komité af raadet, der kunde træde i stedet for den tidligere formynder-styrelse. At udnævne en saadan laa neppe

---

[1] Smlgn. ovenfor, s. 136, hvor der er talt om sandsynligheden af, at raadet saavel paa kong Haakons tid, som efter dennes død maa have talt et betydeligt antal medlemmer. Selv om dette i den siden hengaaede tid havde undergaaet nogen formindskelse, kan denne ikke have været saa været stor, at der ikke fremdeles gjennem udnævnelse af nye raadsherrer har været temmelig mange af disse.

heller i kongens tanke. Medens han i Sverige stadig saa sin magt indskrænket af rigsraadet, var det, som om han for sit andet rige af al magt arbeidede paa at holde dette nede. Men exemplet fra Sverige maatte netop blive opmuntrende for de norske raadsmedlemmer; at følge det laa meget nær. Alene ved at lægge en udvidet magt i deres hænder kunde jo desuden den forudsætning opretholdes, hvorunder foreningen med Sverige oprindelig var sluttet.

Under saadanne forhold er det naturligt, at der maatte høres om misfornøielse og gjæring mellem aristokratiet. Kongen bestemte sig til at møde denne og udskrev et møde til 22de Juni 1337, rimeligvis i Oslo.[1] Dette kom dog først istand nogle maaneder efter den oprindelig fastsatte tid og holdtes da i Oslo, hvorhen kongen ogsaa selv kom og opslog sin residens paa Akershus. Maaske er han ved den samme leilighed tillige bleven kronet som norsk konge. Foruden erkebiskopen var biskop Haakon af Bergen, biskop Halvard af Hamar og sandsynligvis ogsaa Oslos egen biskop Salomon derved tilstede. Af de verdslige raadsherrer synes hr. Erling Vidkunnssøn ikke at have indfundet sig, hvorimod hans unge søn, Bjarne Erlingssøn, kom til mødet. Af andre tilstedeværende kjendes brødrene hr. Jon og Sigurd Hafthorssøn, hr. Ivar Agmundssøn og hr. Paal Erikssøn, maaske ogsaa hr. Ulf Saksessøn, der netop paa denne tid ligesom Jon Hafthorssøn er bleven ridder.[2] Under dette raadsmøde udstedtes den ovenfor (s. 187 og 190) omtalte retterbod af 30te August 1337, der synes at have forudsat en medvirkning af det samlede raad. Mærkeligt er det, at det brev, hvorved kongen under dette samme ophold i Norge bekræftede de ældre gaver og rettigheder, som vare skjænkede Mariakirken i Oslo, aldeles ikke nævner rigsraadets deltagelse. Her var det jo virkelig forud (s. 190) stillet i udsigt, at kongen vilde indhente dettes samtykke til den sidste store gave, som han havde givet denne sin morfaders yndlingskirke, og naar han nu netop lod den bekræfte under sit ophold i Oslo, er det neppe tænkeligt, at han ikke skulde have taget det hensyn til rigsraadets medlemmer, at tage dem med paa raad. Men da er det ogsaa noget paafaldende, at der ikke nævnes noget derom. Hovedøiemedet med det hele møde var vel imidlertid at istand-

[1] Dipl. Norv. VIII, no. 95.
[2] Dipl. Norv., VIII, no. 96—101. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, I, s. 205 flg.

bringe en ordning, hvorved det kunde lykkes kongen at dæmpe den i landet herskende misfornøielse. Men heraf blev der intet. Kongen synes at have lovet, at han vilde indfinde sig ved et stort møde, der skulde afholdes i Nidaros det følgende aar, som dog ikke kom istand, da han forinden maatte ile til Sverige.[1]

Under kongens ophold i Norge var der fremdeles gjæring, som snart kom til udbrud. Denne gang findes hr. Ivar Agmundssøn selv i spidsen for det urolige parti ved siden af Hafthorssønnerne, medens hr. Erling Vidkunnssøn, der om vaaren 1338 var hos kongen i Tunsberg, nu synes at have staaet udenfor og ialfald ikke personlig var med i reisningen. Denne selv havde et noget blandet præg; de misfornøiede havde derved baade almindelige og private formaal for øie, og da der i Februar 1339 i Skara sluttedes en foreløbig overenskomst,[2] havde denne nærmest karakter af et rent privat opgjør mellem kongen og de misfornøiede. En af disse bestemmelser var dog ganske mærkelig, forsaavidt den synes at have tilsigtet at give rigsraadet ret til med kongen at afgjøre, hvem der skulde føre befalingen paa rigets borge. Sigurd Hafthorssøn havde nemlig sat sig i besiddelse af Akershus og lovede nu at overgive dette slot til en mand, som kongen og hans raadgivere eller, som det udtrykkelig siges, flertallet af disse dertil fandt passende. Denne overenskomst skulde dog ikke betragtes som nogen endelig, da der senere paa aaret skulde holdes et møde, hvortil ikke alene samtlige kongens raadgivere, men ogsaa andre fremragende mænd, geistlige og verdslige, skulde indkaldes.[3] Men dette møde, som maatte være blevet et rigsmøde i videste forstand, blev ikke afholdt, hvorimod en del af raadets verdslige medlemmer, maaske ogsaa andre, kom sammen i Tunsberg og der traf sine aftaler.

Kongen synes imidlertid at have havt et indtryk af, at noget maatte gjøres. Saaledes erfares det, at han i slutningen af 1339 havde overdraget til erkebiskopen »med andre af rigsens raad og andre forstandige mænd« at ordne forskjellige anliggender, hvormed ogsaa i følgende tid biskop Haakon af Ber-

---

[1] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 211—219.

[2] Dipl. Norv., VII, no. 163.

[3] *Omnes et singuli consiliarii nostri ac alii magis præcipui, tam clerici quam laici.* Dipl. Norv. VII, no. 163, s. 176. Det berammede møde omtales i de islandske annaler (s. 250) som en »thingstevne.«

gen og flere andre bistode ham. Erkebiskopen var i den første del af den paafølgende sommer (1340) i Bergen, hvor der blev holdt en slags raadssammenkomst med tilkaldelse af andre sagkyndige personer. En af dem, som man havde anmodet om at komme derhen, var hr. Erling; men da han endnu ikke var ankommen i de første dage af Juli, bleve forhandlingerne satte i gang uden ham. Ogsaa biskop Haakon havde af kongen faaet befaling til at deltage i disse, der, saavidt sees, bl. a. angik myntningen.[1] Kongen havde imidlertid ved denne eftergivenhed just ikke tænkt paa at ville give al magt fra sig. Han havde selv forbeholdt sig den endelige afgjørelse, og erkebiskopen med de øvrige tilkaldte geistlige og verdslige herrer vare saaledes kun en forberedende kommission. Da misfornøielsen netop gjaldt kongens selvraadige optræden, var det naturligt, at saadanne halve forholdsregler ikke udrettede, hvad dermed tilsigtedes. I det høieste kunde kongen derigjennem opnaa at udhale den endelige afgjørelse. Da han omtrent paa denne tid, som det synes uden at spørge raadet, unddrog Haalogaland og skatlandene fra Bergens fehirdsle, for i stedet at lægge dem under sit fadebur, var dette et nyt tegn paa, hvorledes han var tilsinds at styre landet, og da der fra enkelte raadsherrers side gjordes forestillinger herimod, førte disse ikke til noget.[2] Under disse omstændigheder var det ikke paafaldende, at gjæringen i landet holdt sig, og at de verdslige og geistlige stormænd tilsidst maatte blive i den grad misfornøiede, at de alene vilde lade sig tilfredsstille ved en opløsning af unionen, som den eneste udvei, der helt ud opfyldte de krav, som de stillede.

I 1343 drev man det virkelig ogsaa til, at en saadan ordning kom istand, idet kongens anden søn Haakon erholdt navn og værdighed som Norges konge, foreløbig rigtignok under formynderskab af sin fader, men dog saaledes, at han ved opnaaelsen af den myndige alder skulde være aldeles selvstændig. I Sverige skulde derimod Magnus for sin levetid vedblive at være konge. De ydre baand, som efter denne tid sammenholdt

---

[1] Dipl. Norv. VIII, no. 125, 127, 128. Smlgn. P. A. Munch, Norske folks historie, anden hovedafdeling, I, s. 232 flg. Da det ovenfor s. 187) omtalte brev fra 1340, der er beseglet af Paal Styrkaarssøn, er udstedt i Oslo paa en tid, da kongen rimeligvis var i Sverige, er det ikke umuligt, at rigsseglet da virkelig for en kortere tid har været betroet til denne kongelige klerk. Smstds. I, 239.

[2] Smlgn. P. A. Munch, anf. st. I, s. 249 flg.

de hidtil forenede riger, vare kun svage; i virkeligheden havde kongen ialfald fra den tid, hans søn blev myndig, frasagt sig regjeringen i Norge, hvor nu raadet atter syntes at skulle være sikkert paa at have rigsstyrelsen i sine hænder. Meningen kan fra deres side, som fik denne sag ordnet efter sit hoved, neppe have været nogen anden, end at raadet skulde være den virkelige formynder-styrelse, uagtet der forbeholdtes kong Magnus en formel bevarelse af hans tidligere magt, saalænge sønnen endnu ikke var bleven myndig. At en konge paa denne maade opgav sin throne til fordel for en yngre søn, var noget aldeles nyt. Den hele forhandling var i sig selv noget ganske usædvanligt, og den ledsagedes ogsaa af former, der tidligere aldrig havde været benyttede i Norge. Man har i disse troet at finde de første spor af en stands-repræsentation. Det maa ogsaa indrømnes, at der virkelig er grunde, som kunne tale for en saadan opfatning af den statsakt, der skulde bekræfte thronens overgang til kong Haakon. Hvad der i ethvert fald kun løst kan være antydet i 1323,[1] fremtraadte nu noget mere bestemt.

Da det norske aristokrati tvang kong Magnus til at overgive riget til sin søn, var det vistnok rigsraadets medlemmer, som øvede den egentlig bestemmende indflydelse; men da de derom fattede beslutninger vare af en særdeles vigtighed, ansaaes det dog for nødvendigt at lade dem bekræfte af almuen. Man valgte derved at indkalde dennes repræsentanter til en forsamling, der ganske vist frembyder adskillige ligheder med de gamle rigsmøder, men tillige ogsaa er væsentlig forskjellig fra disse. Forhandlingerne vise for det første den særegenhed, at de verdslige og geistlige stormænd optræde særskilt hver for sig, og at der bagefter ikke alene har været indkaldt repræsentanter for almuen i den forstand, hvori man hidtil havde taget dette ord, men ogsaa for kjøbstæderne. Dette kan neppe opfattes paa anden maade end som bevis for, at der er begyndt at danne sig en bevidsthed om, at disse ligesaavel som landet vare berettigede til en særskilt repræsentation paa rigsmøderne, og man kan deri se de første spirer til en virkelig standsforskjel. De verdslige raadsherrer, som vilde drive thronfrasigelsen igjennem, mødte 15de August paa Vardberg. De vare hr. Erling Vidkunnssøn, hr. Ivar Agmundssøn, hr. Jon Hafthors-

---

[1] Smlgn. ovenfor, s. 161.

søn, hr. Haakon Agmundssøn, hr. Agmund Guthormssøn[1] og hr. Ulf. Saksessøn, samt væbnerne Sigurd Hafthorssøn, der aaret i forveien havde ægtet hr. Erlings datter og dermed var trukken ind i kredsen af Giskeættens interesser, Bjarne Erlingssøn, hr. Erlings eneste søn, Agmund Finnssøn, hvis fader hr. Finn Agmundssøn paa Hestbø formodentlig paa den tid netop var død eller ialfald laa paa sit yderste, Gjerd Smidssøn og Eiliv Eilivssøn af Naustdal. Disse udstedte paa den ovenfor nævnte dag en kundgjørelse om, at de havde været forsamlede *in consilio* hos kong Magnus, som da havde erklæret, at han vilde gjøre sin yngre søn, junker Haakon, til konge, hvem de da ogsaa med glæde vilde antage. At meningen hermed var en opløsning af foreningen med Sverige, viser sig noksom af de forsigtighedsregler, som der videre toges for at forhindre den ældre af kongens sønner, junker Erik, fra at trænge sig ind i regjeringen i Norge, og ligeledes forebygge forsøg fra kong Haakons side paa at faa herredømmet i Sverige, hvor thronfølgen var forbeholdt den ældre kongesøn og hans linje. For øvrigt er den hele kundgjørelse noget kortfattet med hensyn til de nærmere bestemmelser om maaden, hvorpaa rigets styrelse for eftertiden skulde ordnes. I denne henseende sige udstederne kun, at de med glæde have modtaget den nye konge, *prout domini nostri regis Magni præfati ac prælatorum regni Norvegiæ literæ super hoc negocio plenius declarant et insinuant.*[2] Der maa altsaa ved den samme leilighed, maaske endog noget tidligere, være udstedt andre kundgjørelser om thronens overgang til kongens anden søn, en af kong Magnus selv, en anden af biskoperne og maaske ogsaa af andre høierestaaende geistlige i forening med dem. Disse breve ere dog ikke nu længere bevarede. Derimod har man det brev, som i samme anledning længere ud paa høsten blev udstedt af de svenske prælater, medens for Sveriges vedkommende de verdslige herrers kundgjørelse ikke mere er til. Uagtet den fremtidige ordning af styrelsen var forskjellig i begge riger, da kong Magnus i Sverige skulde beholde regjeringen for sin livstid, maa der dog

---

[1] Denne var i 1335 eller 1336 bleven »hirdstyrer« i Viken. Dipl. Norv. I, no. 240, 307, 309. I 1346 nævnes han atter (II, no. 277) og var fremdeles i 1354 medlem af raadet. II, no. 326. Smlgn. III, no. 256; V, no. 132, 193, 218. Han boede paa Thufn (Tom). IV, no. 363.

[2] Dipl. Norv. II, no. 258.

have været anvendt tilsvarende former paa begge steder, og de nu bevarede aktstykker kunne saaledes antages gjensidig at kaste lys over hverandre.[1] Hvorfor i Norge, ligesom i Sverige, de geistlige og verdslige herrer optræde særskilt og ikke samlet, som medlemmer af rigsraadet, lader sig ikke tilfredsstillende forklare. I de norske verdslige herrers brev omtales de selv som raadsmedlemmer, og senere hen siges det ogsaa, at overdragelsen var skeet med samtykke af det norske rigsraad. For Norges vedkommende kunne tilfældige omstændigheder have hindret prælaterne fra at være tilstede paa samme tid som de verdslige herrer, der maaske netop i forveien havde været i Helsingborg og der deltaget i fredsslutningen med de tydske stæder.[2] I Sverige derimod maatte det være lettere at faa istand en sammenkomst af geistlige og verdslige raadsherrer paa en gang.

Efter den i Norge forhen brugelige fremgangsmaade skulde en saadan vigtig forandring i rigets statsretslige stilling, som den, der foregik ved denne leilighed, være bleven vedtagen paa de store thing ved folkets hyldning af den nye konge. Maaske fordi omstændighederne ikke gjorde det let for den unge konge at indfinde sig personlig paa disse steder, maaske af andre grunde nøiedes man denne gang med at indkalde til Baahus, altsaa det punkt inden Norges grænser, der laa nærmest ved Sverige, i hvilket land den unge konge opholdt sig, en forsamling af repræsentanter for de forskjellige landsdele og byer, som der skulde vedtage den overenskomst, som rigets raad i 1343 havde afsluttet med kong Magnus om Norges overdragelse til kongesønnen Haakon. Men dette maatte kræve en længere tid, og først den følgende sommer kunde mødet finde sted. Da indfandt der sig i Juli 1344 paa Baahus repræsentanter for de fire kjøbstæder Nidaros, Bergen, Oslo og Tunsberg, samt formodentlig for de fleste landsdele, og disse vedtoge den forud af geistlige og verdslige herrer besluttede forandring, idet de hyldede den unge konge.

Herom udstedtes ogsaa et særskilt brev (af 17de Juli 1344).

---

[1] P. A. Munch, Norske folks historie, anden hovedafdeling, I. 289 flg.

[2] Til raadets deltagelse i disse fredsforhandlinger kjendes intet. Hr. Ivar Agmundssøn blev ogsaa senere i Halland, hvor han i November 1343 var tilstede ved fredsslutningen med kong Valdemar. Dipl. Svecanum, V, no. 3743 og 3744. Hvorvidt andre norske raadsherrer paa samme tid vare hos kongen, vides ikke.

I indledningen omtales som de, der lode dette brev udgaa, »alle bymænd af Nidaros, Bjørgvin, Oslo og Tunsberg, alle bønder og almue af Stjørdals fylke, Gauldals fylke, af den øvre og nedre halvdel af Naumdals fylke, af Søndmøre, af Søndhordland, Gulathingsmænd og af Hordaland«. Da kong Magnus »med rigsraadets samtykke af Norge« havde givet sin yngre søn kongenavn med en del af landet paa den maade, som det nærmere var angivet i de derom udstedte breve, forpligtede de sig nu til at være ham hulde og tro, naar han selv overtog rigsstyrelsen, — hvorhos de ogsaa i denne anledning paatoge sig forskjellige forpligtelser. Til vidnesbyrd herom forseglede de brevet med sine byers og bygders segl. Af disse ere syv bevarede, nemlig for Nidaros, Bergen og Oslo, for Stjørdølerne, Øvre-Naumdalens og Søndhordlands bønder, af hvilke de to sidste ved denne leilighed benyttede de segl, som ellers anvendtes af et gilde i begge distrikter.[1]

Da dette brev ikke nævner repræsentanter for mere end visse dele af Norge, medens der ikke er nogen grund til at antage, at saadanne ikke skulde have fremmødt for det hele land, bliver det vanskeligt at opstille en forklaring, hvorfor ikke samtlige fremmødende have deltaget i dets udstedelse. P. A. Munch[2] har fremsat den formodning, at man her har for sig det brev, der blev udfærdiget af repræsentanterne for de landsdele, der straks skulde henlægges til den unge konges underhold, saaledes som ogsaa angives i selve brevet, skjønt uden nærmere oplysning om, hvilke landsdele dette var. Dette kan være noksaa sandsynligt, men synes dog ikke at være den eneste forklaring, som her kan opstilles. At Tunsberg og Oslo skulde høre med til den unge konges del af riget, medens de tilstødende landskaber indtil videre vare hans fader forbeholdte, er heller ikke meget rimeligt. Det bliver da vel saa nærliggende at følge den mening, hvorefter man ved denne leilighed ikke har villet opholde de fremmødte repræsentanter længere end netop nødvendigt, og at man derfor har ladet dem udstede saadanne erklæringer, eftersom de indfandt sig paa Baahus. At de byer, som nævnes i brevet, netop ere de fire *civitates*, der havde sit eget lagthing, er maaske ingen tilfældighed. Idet

---

[1] Dipl. Norv. I, no. 290.
[2] Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 297 flg.

repræsentanter for disse fire langt fra hinanden liggende stæder saaledes have mødt frem paa samme tid, medens der ikke nævnes nogen, som er fremmødt for de mindre stæder i nærheden af saavel Oslo og Tunsberg som Baahus, stæder som Sarpsborg, Marstrand, Oddevald og Skien, ligger det nær at antage, at der overhovedet ikke har været indkaldt repræsentanter for andre byer end de nævnte.[1]

[1] Denne anskuelse er først fremsat af O. Rygh i fortsættelsen af Keysers Norges historie II, 566 flg.

IX.

Raadet under den yngre kong Haakon Magnussøns umyndige aar, 1344—1355.

Rigsraadet som den snevrere repræsentation for de to høiere stænder. — Raadets myndighed i administration, lovgivning og retsvæsen. — Det geistlige element i rigsraadet. — Aristokratiets stilling. — Arne Aslakssøn bliver kansler. — Raadsmøde i Oslo Marts 1345. — Hr. Ivar Agmundssøn. — Dobbelthed i styrelsen, foranlediget ved det uklare i kong Magnus's stilling. — Rigsraadets medvirkning omtales saa godt som ikke i retterbøderne. — Kong Magnus's besøg i Norge. — Raadsmøderne indtil 1350. — Kanslerens styrelse. — Ogsaa andre medlemmer af rigsraadet tage ved enkelte leiligheder del i landsstyrelsen. — Kansleren synes undertiden i kongens nærværelse at have midlertidig nedlagt sit embede. — Hr. Orm Eysteinssøn bliver drottsete uden at have nogen kansler ved sin side. — Denne forandring i styrelsen maa antages at være foranlediget af rigsraadet. — Kong Magnus's deltagelse i regjeringen efter 1350. — Kong Haakon og raadet i 1353 nævnt ved kong Magnus's side. — Drottsetens deltagelse i regjeringen. — Styrelsen besørges nu udelukkende inden landets grænser. — Drottsetens værdighed kan ved visse leiligheder midlertidig ophæves. — Hovedøens abbed som medlem af rigsraadet. — Orknøjarlen i det norske raad. — Drottseten i 1351 som deltager i et møde af svenske raadsherrer.

Det raad, der i 1343 foranledigede den betydningsfulde forandring, som da foregik med landsstyrelsen, var efter sin hele karakter afgjort forskjelligt fra den institution, som Haakon V havde søgt at udvikle i sit kongelige raad. Hans efterfølgers forsøg paa at trænge rigsraadets medlemmer ud af rigets daglige styrelse havde ikke kunnet hindre dette fra at vedblive som det, hvortil det under formynder-styrelsen havde udviklet sig. Snarere kan det være muligt, at den opposition, som derigjennem blev fremkaldt, tildels har været styrkende for en saadan udvikling, idet rigsraadet netop derved maatte blive et midtpunkt for de misfornøiede inden aristokratiet og hierarkiet. Som allerede bemærket, maatte de svenske forhold her staa opmuntrende og indbyde til efterligning.

Raadet var nu i virkeligheden en repræsentation for de to høiere stænder, for aristokratiet og for hierarkiet. Som saadant var det kun i ringe grad skikket til at tage del i den daglige regjering, og i denne henseende havde kong Magnus gjort seig modstand. De indrømmelser, som raadet der til forskjellige tider havde tiltvunget sig, havde i virkeligheden ikke havt stor betydning, indtil det endelig i 1343 fik drevet thronskiftet igjennem.[1] Men hvad kongen ikke havde kunnet hindre, var afholdelsen af de store sammenkomster af raadets medlemmer og den dermed følgende udvikling af dette til en høiere standsrepræsentation. Denne havde sit grundlag i den ordning, som raadet havde faaet ved Haakon V.s monarkiske system, men havde derfra udviklet sig ad helt andre veie. I overensstemmelse med denne ældre ordning maa raadet ved midten af det fjortende aarhundrede have havt sin begrænsede afslutning og bestaaet af dertil udnævnte medlemmer.[2] I dets møder har det rimeligvis været fast regel, at alle beslutninger skulde afgjøres ved stemmeflerhed,[3] dog saaledes at kun de personlig nærværende havde ret til at afgive stemme. I denne henseende var der ikke indført nogen forandring fra den tidligere brug, hvorefter en omtale af raadets deltagelse i regjeringsanliggender kun gjælder de tilstedeværende medlemmer.

---

[1] Smlgn. T. H. Aschehoug, Norges offentlige ret, I, s. 150 flg.: »*De fleste af Magnus's befalinger ere aabenbart udfærdigede uden raadets medvirkning — — Rigsraadet tvang ogsaa kongen ved enkelte leiligheder til at give efter for dets villie eller indtil videre udtrykkelig at overdrage det andel i styrelsen. Men medens den kraftige Haakon V, som i virkeligheden var enehersker, stadigen hørte sit raad og tilsyneladende indrømmede det et slags delagtighed i afgjørelsesretten, har hans svage dattersøn altid søgt saa langt som muligt at redde magtens skin. Han lod sig aldrig fuldkomment forsone med en ordning af styrelsen, der gav rigsraadet nogen anpart i denne, og han maatte derfor tilsidst dele den med sin umyndige søn, i hvis navn da atter raadet fra 1345 eller i alt fald fra 1350 herskede som formynderregjering*«.

[2] Dipl. Norv., VIII, no. 108. Biskop Haakon af Bergen beretter for hr. Bjarne Erlingssøn mellem andre *sprettitiðende*, at der gaar rygter om, at hr. Ulf. Saksessøn *er æin af raaðe rikissens j Noreghi, ok at þar med skuli hann hafwa Akershus.* T. H. Aschehoug har (Norges ofentlige ret, I. s. 148) antaget, at man heraf kan slutte, at rigsraadets medlemmer nu have modtaget en formelig udnævnelse, — vistnok med fuld føie.

[3] Smlgn. den s. 133 anførte bestemmelse fra retterboden af 1302, og hvad der s. 191 meddeles om en ny befalingsmand paa Akershus.

Naar rigsraadet selv skulde føre styrelsen, maatte dette i almindelighed foregaa gjennem et snevrere udvalg eller en enkelt mand, som dertil fik dets fuldmagt. Skjønt det var den umiddelbare fortsættelse af de ældre kongers snevrere raad, var det dog i denne henseende for talrigt. Paa den anden side kunde det ogsaa til enkelte tider betragtes som altfor faatalligt til at være en helt tilfredsstillende repræsentation af de samfundsklasser, hvorfra det hentede sine medlemmer. I disse tilfælde vendte man igjen tilbage til det større raad og afholdt møder, hvor alle medlemmer af aristokratiet og hierarkiet synes at have kunnet indfinde sig. Man kan i den slags sammenkomster gjerne se forstærkede raadsmøder. Møder som de i 1323 og 1343 og det, der var paatænkt i 1339, maa betragtes som fremgaaede af en trang til en fyldigere repræsentation, i lighed med et overhus, skjønt rigtignok efter sin hele sammensætning meget forskjellig fra de gamle høvdingemøder. Raadet var imidlertid altid kjærnen i denne udvidede repræsentation, og dets medlemmer ogsaa de, som ledede denne. De større møder grupperede sig naturlig om rigsraadet, hvilket i mange tilfælde kan gjøre det vanskeligt at drage den bestemte grænse for dette.

Omraadet for den myndighed, som tilkom rigsraadet, var fremdeles et ubestemt. I formynder-styrelsens tid strakte denne sig til alt, som hørte under kongedømmet, medens det senere atter indskrænkedes. Navnlig gjælder dette den daglige administration, som kong Magnus helst havde besørget alene, medens det er rimeligt, at han i spørgsmaal vedkommende lovgivningen mere har maattet benytte dets medvirkning. Derimod synes det, som om formynder-styrelsen maatte have befæstet rigsraadets deltagelse i kongens dømmende myndighed, saaledes at denne ogsaa senere har været bevaret i en større udstrækning. Naar man saaledes i December 1337 finder brødrene hr. Finn og hr. Ivar Agmundssøn deltagende med Skiens lagmænd i en domsafsigelse,[1] da ligger det nær at antage, at dette netop har været i deres egenskab af raadsmedlemmer, skjønt rimeligvis i henhold til en særlig bemyndigelse af kongen, da raadet neppe kunde antages at have havt selvstændig domsmyndighed. I Sverige var kong Magnus meget ivrig i besørgelsen af denne del af sine forretninger. Dels arbeidede han paa at ordne den kongelige dom-

---

[1] Dipl. Norv., II, no. 226.

mer-myndighed ad lovgivningens vei, dels udøvede han denne personlig eller gjennem mænd, som han dertil havde givet sin fuldmagt.[1] I Norge er der rigtignok ikke ligesaa mange spor af hans virksomhed i denne henseende;[2] men det maa dog antages, at han ogsaa her har handlet i samme aand og sørget for at fremme retspleiens hurtige og sikre gang. Dette kunde bl. a. ske ved at overdrage den kongelige dommer-myndighed for enkelte tilfælde til raadsmedlemmer eller ogsaa lade dem deltage med lagmændene i afsigelsen af domme. Imidlertid kjendes der kun saare lidet til denne del af kongens virksomhed i aarene før 1344. Hans lange fravær fra landet og hans ulyst til at opgive sin personlige styrelse maatte her lægge hindringer i veien. Navnlig kan det være, at dette især har vist sine betænkelige følger med hensyn til landsvist-brevene, som bleve vanskelige at erholde, naar kancelliet fulgte kongen til Sverige. Medens i formynder-styrelsens tid kongen optræder dømmende med raadet ved sin side,[3] vides dette senere ikke at have været tilfældet indtil 1344. Dog synes det, som om det maatte frembyde store fordele her at benytte raadets medvirkning eller snarere at anvende dettes enkelte medlemmer, saaledes at der i dette tilfælde neppe maa lægges nogen større vægt paa kildernes taushed.

Som repræsentation for tvende samfundsklasser paa én gang havde det nu udviklede rigsraad forskjellige interesser at varetage, hvilket i mange tilfælde maatte fremkalde splittelse mellem dets medlemmer. Biskoperne havde mange standsinteresser, som ikke stemte med de verdslige herrers. Hidtil havde de ofte staaet paa kongens side under de sidstes opposition, uden at dette dog kan opfattes som vidnesbyrd om en varig allianse mellem monarki og hierarki. Spændingen mellem raadets geistlige og verdslige medlemmer naaede heller ikke nu et saadant omfang, som baronernes strid med erkebispen efter 1280. Idet begge parter i raadet havde et ydre foreningsbaand, kunde dette altid til en vis grad tjene til at formindske den modsætning, som fremdeles maatte bestaa mellem

---

[1] Smlgn. den ovenfor anførte afhandling af F. Ödberg, Om svenska konungens domsrätt i det af C. Silfverstolpe udg. Historisk bibliothek, 1877, s. 206 flg.

[2] Smlgn. imidlertid P. A. Munchs bemærkninger i Det norske folks historie, anden hovedafd.; I, s. 482.

[3] Smlgn. s. 140.

dem. Endskjønt den høiere geistlighed netop ved denne tid viser sig besjælet af en tendens til at gjenoptage det gamle program og atter at vække den kirkepolitiske strid, kunde dette aldrig tænkes muligt i hele den gamle udstrækning. Den en gang trufne afgjørelse havde dertil været altfor bestemt. Men nogen fuldstændig udjævning var endnu ikke opnaaet. Kirken havde sine interesser, det verdslige aristokrati sine, og saafremt det sidste vilde forfølge mere vidtrækkende politiske planer, var det henvist til at gaa ud fra det givne grundlag, saaledes som dette i det foregaaende aarhundrede var bestemt ved de monarkiske principers seier. Imidlertid var dog nu den høiere geistligheds stilling i raadet en ganske anden, end den, det havde kunnet indtage, saalænge dette var indrettet i overensstemmelse med kong Haakon V.s grundsætninger.

For aristokratiet havde de ydre forhold i de senest forløbne aar været meget gunstige. Det udsondredes mere og mere som en egen stand fra det øvrige folk og stod for den almindelige bevidsthed som saadan. Hertil bidroge forskjellige omstændigheder.[1] Aristokratiet havde saaledes vidst at skaffe sig egne domstole eller fritagelse fra at svare for de sædvanlige; det havde sin personlige skattefrihed for et vist beløb af sit jordegods, og i sine vaaben og skjoldmærker havde dets medlemmer en ydre udmærkelse. Dertil kom endnu den skik, som paa denne tid blev mere almindelig, at betegne dets medlemmer med særegne prædikater. Allerede i det 13de aarhundrede kaldes fornemme Nordmænd *nobiles*, og hermed fortsættes i det følgende.[2] I 1327 tales der om norske *herramenn*,[3] og i de nærmeste aar efter denne tid findes der flere breve, hvori fornemme herrer kaldes »ærlig«, »velbaaren« eller »hæderlig«.[4] Om ogsaa arveligheden endnu ikke var fuldstændig anerkjendt, kunde det dog ikke vare længe, forinden det helt ud maatte falde af sig selv, at disse forskjellige privilegier gik i arv, og at de vare uafhængige af kongens overdragelse. Paa samme tid nærmede hirden sig endnu mere end før til at blive et historisk begreb uden tilsvarende virkelighed. Om der ogsaa endnu over hun-

---

[1] P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd. I, s. 413 flg. T. H. Aschehoug, Norges offentlige ret, I, s. 118.
[2] Dipl. Norv., I, no. 79 og 308.
[3] Dipl. Norv., IX, no. 100.
[4] Dipl. Norv., II, no. 227, 229; III, no. 192; IV, no. 363; VIII, no. 95. Ogsaa kongen kaldes en enkelt gang »hæderlig«. II, no. 267.

drede aar længere nede i tiden forekommer exempler paa, at der omtales kongelige »hirdmænd«, saa havde dog dette ingen betydning. Hirden i den gamle forstand havde tabt sig mellem det nye aristokrati. Ridderværdigheden tabte dermed ogsaa sit tidligere særegne præg og antog i stedet en lignende karakter, som den havde i andre lande. Paa samme maade benyttedes den gamle titel »hirdstyrer« nu om noget helt nyt, om de kongelige statholdere, der udnævntes i forskjellige landsdele.

Ved den i 1343 og 1344 trufne afgjørelse havde raadet seiret over kongens modstand. Alligevel er denne dets seier ikke et bevis for, at det har kunnet udfolde nogen betydelig styrke. I hele ti aar havde kongen tilsidesat dets krav, og naar han nu tilsidst blev nødsaget til at give efter, da var dette maaske for en væsentlig del foranlediget ved hans stillings hele svaghed, mere end ved hans modstanderes kraft. Imidlertid stod dog denne gang aristokratiet mere samlet end før, og det har maaske ogsaa kunnet gjøre regning paa understøttelse fra sine standsbrødre i Sverige. Hvad der var opnaaet, var i grunden heller intet øieblikkeligt resultat, men nærmest kun en garanti for, at kongen i den nærmeste fremtid vilde afstaa fra sin direkte indblanding i Norges anliggender. Foreløbig maatte han vedblive at lede disse som sin søns formynder. Deri kan man maaske søge grunden til, at det ikke nu ansaaes nødvendigt at udnævne nogen drottsete til rigsforstander, medens kongen nu atter overdrog sit norske segl til en kansler, der tillige blev provst ved Mariakirken i Oslo i overensstemmelse med retterboden af 1314. Idet der saaledes udnævntes en kansler, og seglet for fremtiden kunde forblive i landet selv, kunde fra nu af raadet ogsaa under kongens fravær gjennem denne embedsmand besørge de løbende forretninger. Den nye ordning traadte snart i virksomhed.

Der er diplomer, som antyde, at der i Marts 1345 er bleven afholdt et raadsmøde i Oslo, hvor ialfald den nyudnævnte kansler, hr. Arne Aslakssøn, den gang vides at have været tilstede tillige med erkebiskop Paal og hr. Haakon Agmundssøn. Hr. Arne havde allerede nu kongens segl i sin forvaring og har ved denne leilighed beseglet et brev, som blev udstedt i kong Magnus's navn.[1] Denne selv var paa samme tid ial-

---

[1] Dipl. Norv. IV, no. 285. Smlgn. landsvistbrev af 6te Marts 1345. II, no. 269. P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 444, gjør opmærksom paa, at det allerede tidligere kan

fald ikke paa denne kant af Norge, og det viser sig saaledes, at kansleren paa egen haand har kunnet benytte rigsseglet, dog vel neppe uden samtykke af sine kolleger i raadet, hvor det dreiede sig om mere vigtige sager. Sekretet var derimod hos kongen, som endog synes at have benyttet det i Jæmteland til samme tid, som hans raadgivere maa antages at have været samlede i Oslo.[1] Med hensyn til den maade, hvorpaa den nye styrelse skulde ordnes i sine enkeltheder, savnes der alle oplysninger. Paafaldende er det for øvrigt, at den gamle skik med at nævne den klerk, som skrev de kongelige breve, nu kun yderst sjelden er bleven fulgt.

Det har været antaget, at hr. Ivar Agmundssøn i sin egenskab af forhenværende drottsete i virkeligheden har været den ledende mand i raadet, og som grund herfor er det anført, at han i en rigsraads-dom af 1347 nævnes som den første mand i raadet, endog foran kansleren.[2] Men dette er neppe andet end en tilfældighed. Hr. Erling Vidkunnssøn var ældre drottsete end hr. Ivar, og naar de begge paa denne tid have været nærværende i raadet, forekommer ogsaa hr. Erling, der i 1347 endog fører titel af drottsete, foran hr. Ivar, ligesom denne endvidere nævnes efter hr. Jon Hafthorssøn.[3] Men om han end ikke paa denne maade har været raadets fornemste mand, er det derfor lige fuldt muligt, at han har været det mest indflydelsesrige medlem, og at dette for en væsentlig del skyldtes hans tidligere stilling som drottsete. Tildels kom det vel ogsaa deraf, at han var befalingsmand paa Baahus, den borg, som under de daværende forhold kunde regnes for den vigtigste i riget. Det politiske tyngdepunkt maatte nu søges paa denne kant, og derfor kan det ogsaa antages, at de raadsherrer, som besørgede de løbende forretninger, netop maatte vælges

have været kongens hensigt at udnævne Arne til kansler, men at denne paa grund af sin uægte fødsel først maatte have pavelig dispensation.

[1] P. A. Munch, Norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 446.

[2] Dipl. Norv. I, no. 303. P. A. Munch, anf. st. I, s. 448. Denne forfatter lægger vistnok en altfor stor vægt paa bestemmelsen om, at kansleren skulde have barons rang. Idet baronværdigheden selv var ophævet, maatte vel ogsaa rangen faa mindre betydning, og det kunde ligeledes have sine vanskeligheder at gjennemføre praktisk en rangbestemmelse for et embede, der hyppig stod ubesat.

[3] Dipl. Norv., V, no. 193, s. 153 (aar 1347); Norges gamle love, III, 171 (aar 1348). For det sidste steds vedkommende maa dog bemærkes, hvad P. A. Munch (Norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 484 note 1) har fremhævet. Smlgn. s. 189, note 2.

mellem dem, som der havde hjemme. Nogle medlemmer af raadet maa formodentlig bestandig have været tilstede for at holde styrelsen i gang, og til dem maa kansleren have hørt, som den, der nærmest var at betragte som forretningsfører. I denne henseende kunde man have den tidligere formynder-styrelses ordning at rette sig efter, idet forholdene i det hele frembøde store ligheder.

Imidlertid var der dog ogsaa en meget betydelig forskjel, forsaavidt man nu havde en fader af den unge konge, der selv havde været rigets eneregent, og som fremdeles vedblev at staa i et nært forhold til styrelsen. Kong Magnus's stilling var ved forandringen i 1343 bleven en meget ubestemt og uklar, midt imellem en selvstændig regents og en formynders, og da det ikke stemte med hans karakter at opgive mere, end han var nødsaget til, fremkom derigjennem en paafaldende dobbelthed i styrelsen. Af brevskaber fra denne tid synes det, som om kansleren fra nu af bestandig havde kongens segl hos sig og kunde anvende dette efter sit eget og sine kollegers forgodtbefindende, selv om kong Magnus var i Norge. Der forekommer saaledes flere exempler paa, at kansleren i kongens navn har udfærdiget og beseglet breve, hvori der ikke nævnes noget om at kongen selv har været tilstede. Men paa den anden side haves der ogsaa breve, ved hvis udfærdigelse kong Magnus selv har været tilstede, men som ere beseglede med hans mindre segl, eller »sekret«. Rimeligvis er ogsaa dette oftest blevet anvendt ved de øvrige breve, som siges at være beseglede i kongens nærværelse, uden at nævne kanslerens medvirkning Kong Haakon fik neppe ved sin hyldning noget eget segl, regjeringen førtes ogsaa indtil videre altid i hans faders navn.

Ingen af de retterbøder, som er udstedte af kong Magnus i de følgende aar indtil 1350, siges at være beseglet ved kansleren. Retterbøderne af 15de og 16de Marts 1345, af 25de April 1346, 8de Juli 1347 og Februar 1348 ere beseglede i kongens nærværelse uden nogen anden nærmere oplysning. Retterboden af 14de Februar 1347, der er udstedt i Sverige, siges paa samme maade at være beseglet i kongens nærværelse og med hans sekret *(insiglat med voro secreto oss sealfuum hiaverandum)*, og retterboden af 27de Juli ligeledes med hans »sekret af Norge.« Derimod er (den latinske) retterbod af 27de Juli 1346 *datum sub sigillo nostro in castro nostro Stockholmensi*. Ved ingen af disse retterbøder siges der noget om, at kongen har indhentet rigsraadets betænkning eller samtykke,

og heller ikke omtales kanslerens medvirkning. Kun en eneste retterbod fra denne tid, den af 18de Februar 1348, siges at være udstedt i Oslo med raadets samtykke *(med radz vars samthykt)*; men deri tales der aldeles ikke om dens besegling eller om kansleren.[1]

Denne retterbod er for øvrigt udstedt under et større raadsmøde, hvor kansleren vides at have været tilstede, skjønt han rigtignok ikke nævnes med sin embedstitel. Foruden ham nævnes ved samme leilighed erkebiskop Arne, biskoperne Halvard af Hamar og Salomon af Oslo, ridderne hr. Erling Vidkunnssøn, hr. Jon Hafthorssøn, hr. Ivar Agmundssøn, hr. Agmund Guthormssøn, hr. Sigurd Hafthorssøn, hr. Orm Eysteinssøn, hr. Borgar Aamundessøn, hr. Ulf Saksessøn, hr. Thorgils Smidssøn og hr. Guthorm Erikssøn, samt svendene eller væbnerne Olaf Ulfssøn, Throng Krakasøn og Gunnar Hvit. Disse omtales vistnok ikke ved denne leilighed som rigsraader; men om de fleste af dem, — derimellem netop de tre væbnere — vides det med vished, at de allerede tidligere have havt sæde i raadet.[2] Det eneste dokument, som blev udstedt af de forsamlede rigsraader, er en kjendelse om den maade, hvorpaa Hedemarkens og Romerikes almue skulde yde sin visøre. Dette blev afgjort i form af en dom mellem kongen og almuen, der begge betragtedes som parter i en sag, der var indanket for de tilstedeværende rigsraaders domstol.[3] For øvrigt har mødet i Oslo vistnok nærmest været optaget af forhandlinger om den krig, som kongen da stod i begreb med at foretage mod Rusland.

Om denne krig har der formodentlig været ført forhandlinger allerede under kongens besøg i Norge det foregaaende aar, 1347, fra hvilket rigsraadets medlemmer fulgte ham til Ljodhus i Sverige, hvor han og dronning Blanche gjorde sit norske testament. Dette er medbeseglet af deres »venner og raadgivere« *(amici et consiliarii nostri)*, erkebiskop Arne, de fire biskoper Salomon af Oslo, Halvard af Hamar, Thorstein af Bergen og Guthorm af Stavanger, kansleren Arne, der omtales som kannik i Oslo og Hamar, ridderne hr. Erling Vidkunnssøn, hr. Jon Hafthorssøn, hr. Ivar Agmundssøn, hr. Agmund Finnssøn, hr. Halstein Simonssøn og væbnerne Bjarne

[1] De her anførte retterbøder ere trykte i Norges gamle love, III, s. 164—173 og Dipl. Norv., III, no. 229. Den første af dem er skreven af Helge Ivarssøn; ellers nævnes i dem ingen kongelig klerk.

[2] Smlgn. nedenfor, s. 210.

[3] Norges gamle love, III, s. 171 flg.

Erlingssøn, Sigurd Hafthorssøn, Eiliv Eilivssøn, Orm Eysteinssøn, Gunnar Hvit, Olaf Alfssøn og Thrond Krakasøn.[1] Men udenfor dette høres der ved denne leilighed intet om rigsraadets deltagelse i regjeringens anliggender.

Kongen var i disse aar neppe ofte i Norge. Ved sønnens hylding i 1344 maa han vel have været paa Baahus, og i det følgende aar, 1345, har han maaske været sammesteds paa et ganske kort besøg, hvorimod han ikke kan have været tilstede ved det samme aar afholdte raadsmøde i Oslo. I de første maaneder af 1346 var han i Norge, men det vides ikke, om han da har havt nogen sammenkomst med et større antal af raadets medlemmer. Foruden den ovenfor omtalte retterbod af 25de April kjendes der fra dette ophold i Norge endnu et værnbrev for en islandsk biskop, udstedt i Oslo 10de Marts og beseglet af hr. Arne i kongens nærværelse.[2] Om sommeren 1347 var han atter i Norge, men neppe paa mere end et ganske kort besøg. Retterboden af 8de Juli[3] 1347 er derunder udstedt paa Jarlsø ved Tunsberg. I denne by var han allerede 21de Juni, da et kongeligt gavebrev er beseglet i kongens nærværelse.[4] Kort efter vare imidlertid flere af de norske raadsherrer samlede hos ham i Lødøse. I slutningen af 1347 var kongen paa Baahus og i begyndelsen af 1348 i Oslo, hvor der afholdtes et almindeligt raadsmøde. Fra dette haves den ovenfor omtalte retterbod af 18de Februar. Et værnbrev for Mariakirken af s. d. siges at være *insiglat oss sjálfum hjáverandum*, og en kongelig befaling af den følgende dag er beseglet med kongens sekret i hans egen nærværelse.[5] I begyndelsen af 1349 var kongen atter i Oslo. Fra dette ophold haves en bestemmelse om visse forrettigheder for Mariakirken i henseende til rettergang; det derom udfærdigede brev (af 1ste Marts 1349) er beseglet af kansleren i kongens nærværelse.[6] Ved andre kongebreve, der ere ud-

---

[1] Dipl. Norv., V, no. 193. Smstds. IX, no. 145 et kongebrev, udstedt i Lødøse 17de Juli 1347 og *insiglat oss sjálfum hjáverandum*.

[2] Finni Johannæi Historia eccles. Islandiæ, I, pag. 431 seqv.

[3] Ikke af 25de Marts, som angivet i Norges gamle love, III, s. 169. Smlgn. C. C. A. Lange i Aarsberetninger fra det kgl. danske geheimearkiv, II, tillæg, s. 73 flg.

[4] Dipl. Norv. II, no. 284.

[5] Dipl. Norv. I, no. 310; II, no. 289. Fra opholdet paa Baahus haves et par kongebreve. Et af 25de November 1347 er beseglet i kongens nærværelse. IV, no. 321. Et latinsk brev af 18de Januar 1348 er udstedt *nostro sub sigillo*. V, no. 197.

[6] Dipl. Norv. V, no. 209.

stedte under samme ophold i Oslo, nævnes derimod intet om denne embedsmand.[1] I April s. a. var kongen i nogen tid paa Baahus, hvor han den 8de udstedte et gavebrev, som kansleren beseglede i hans nærværelse.[2] I 1350 kom kongen til Bergen, hvor han var i Juni og der bl. a. tilstod de tydske kjøbmænd nogle begunstigelser. I det derom udstedte brev nævnes intet om kansleren,[3] som derimod omtales som beseglende i et brev af 2den Juni[4] og i et af 14de Juni. Det sidste er udstedt i Karmsund, da kongen allerede var paa reisen fra Bergen østover.[5] Ved begge disse leiligheder er det rimeligt, at der hos kongen har været samlet et større antal af raadets geistlige og verdslige medlemmer. I 1349 tales der endog i udtrykkelige ord om, at der i Norge 23de Juli er holdt et stort møde, et *parliamentum,* men uden at det i denne anledning angives, hvad der har været forhandlet.[6] Under det sidste besøg i Norge (1350) maa ogsaa kongen have havt en sammenkomst med erkebispen og biskoperne af Hamar og Oslo.[7] Efter dette tør man vistnok gaa ud fra, at der nu ligesom tidligere har været holdt jævnlige møder af rigsraadets medlemmer, skjønt kongen fremdeles kun nødig har villet tilstaa det nogen større myndighed og fremfor alt kviede sig ved at erkjende dette. I forbindelse hermed stod ogsaa hans skik at afgjøre norske regjerings-anliggender fra Sverige, og det ikke alene fra grænse-

---

[1] Dipl. Norv. I. no. 315, et brev vedk. fiskevande i Nordre Gudbrandsdalen af 22de Febr., *insiglat med váru secreto oss sjálfum hjáverandum,* og II, no. 299, et værnbrev for domkirken i Nidaros af 27de Febr., *insiglat oss sjálfum hjáverandum.*

[2] Dipl. Norv. VI, no. 191. Smstds. no. 192 et latinsk kongebrev af 13de April, hvori ikke tales noget om beseglingen.

[3] Dipl. Norv. III, no. 272: *sigillum nostrum præsentibus est appensum.* Af dette brev findes der i Bergefarernes arkiv i Lübeck en nedertydsk oversættelse med en lidt forskjellig datering i en vidisse, udstedt af erkebiskop Olaf og biskop Gisbrigt 2den Mai 1351. I denne siges det at være beseglet med kongens *jngezeghel.* Originalen, der findes paa tresen i Lübeck, er, efter meddelelse af hr. statsarkivar Wehrmann, beseglet med kongens svenske amfisfragistiske storsegl. Hvorledes dette har kunnet gaa for sig, er det ikke muligt at afgjøre.

[4] Finni Johannæi Hist. eccles. Isl. I, pag. 433 seqv.

[5] Dipl. Norv. II, no. 307.

[6] Scriptores rerum Danicarum, VI, s. 525: *(1349) Die Margaretæ parlamentum factum in Norvegia.*

[7] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 491.

byen Lødøse, men ogsaa under sine ophold i Sveriges midtre og østlige provinser.[1]

Forholdet havde alligevel undergaaet en forandring imod, hvad det før havde været. Ved siden af den fra kongen umiddelbart udgaaende administration var der nu ogsaa en anden, der lededes af kansleren og maatte betragtes som udgaaende fra eller ialfald paavirket af rigsraadet. Denne havde, som vi have seet, allerede taget sin begyndelse i 1343, maaske endog før, og fortsattes i de følgende aar paa samme maade. Paa grund af omstændighederne blev det nærmest retsvæsenet, der henlaa under kansleren, da kongens fravær netop for dettes vedkommende maatte føles stærkest. Saaledes expederede han landsvistbreve[2] og stadfæstede paa kongens vegne domme.[3] Men ved siden deraf befattede han sig ogsaa med andre forretninger. Fra April 1350 haves saaledes et brev, hvorved kansleren i Oslo paa kongens vegne har stadfæstet en gave af jordegods.[4] Ved saadanne leiligheder anvendtes formelen: *Herra Arni Aslaksson canceler vár insigladi.* Imidlertid var kansleren ikke alene om styrelsen. Ogsaa andre medlemmer af rigsraadet sees i henhold til en kongelig bemyndigelse at have deltaget i denne under kongens fravær. Hirdstyreren hr. Agmund Guthormssøn, der var medlem af raadet, synes paa denne tid at have havt tilsyn med forskjellige embedsmænd. I 1347 greb han saaledes paa kongens vegne ind i den strid, som var opstaaet i Jæmteland mellem almuen og sysselmanden og lod denne paadømme.[5] Fra det samme aar haves et endnu mærkeligere brev, udstedt af biskop Salomon af Oslo, Ivar Agmundssøn, kansleren, Agmund Finnsøn, Ulf Saksessøn, Olaf Helgessøn, Bjarne Erlingssøn, Eiliv Eilivssøn, Orm Eysteinssøn, Gunnar Thoraldessøn, Olaf Alfssøn, Borgar Aamundessøn og Thor Erikssøn samt lagmændene Nikolas Paus i Oslo og Hal-

[1] Foruden de i det foregaaende nævnte exempler kan her endnu henvises til Dipl. Norv. III, no. 269, et latinsk kongebrev udstedt i Stockholm 23de Juni 1349 (*sigillum nostrum præsentibus est appensum*), og III, no. 246, et kongebrev udstedt i Ørebro 23de Juli 1347, *insiglat med váru secreto af Noregi oss sjálfum hjáverandum.*

[2] Dipl. Norv., I, no. 297; II, no. 269.

[3] Dipl. Norv., III, no. 236. I et brev af 10de August 1347 kalder hr. Arne sig selv »kansler og provst ved Mariakirken i Oslo«. Smstds. IV, no. 317.

[4] Dipl. Norv. V, no. 214. Smlgn. X, no. 57.

[5] Dipl. Norv. III, no. 256.

vard Agmundssøn i Jæmteland. Af disse femten mænd vare de fleste medlemmer af rigsraadet; maaske kan det endog antages, at de samtlige have havt sæde i dette. De vare nu af kongen udnævnte til at undersøge Hafthorssønnernes ret til forleningen med Borgesyssel og at afgive sin kjendelse i form af en dom, hvorved den nævnte ret erklæredes ugyldig.[1] Dette hverv var nærmest et administrativt og stod i forbindelse med en række lignende foranstaltninger, som kongen paa denne tid lod sætte i verk.

Idet nu kansleren havde en ikke ubetydelig selvstændig myndighed, bliver det saa meget mere paafaldende, naar han undertiden nævnes paa en saadan maade, at han for en tid synes at være sat ud af sin embedsvirksomhed. Nogen anden forklaring kan neppe gives af grunden til, at f. ex. i 1347 hr. Arne Aslakssøn ikke nævnes som kansler, men som kannik i Oslo og Hamar og i 1348 overhovedet uden nogen titel. Det synes saaledes, som om han ved de større raadsmøder, ved hvilke kongen var tilstede, virkelig maa være traadt tilbage som kansler og kun have været betragtet som en af de øvrige raadsherrer.[2] For øvrigt blev han ikke længe staaende som kansler, idet han allerede om sommeren 1350 blev biskop i Stavanger. Hr. Arne fik som kansler ingen efterfølger. I stedet kom der nu en drottsete. Om sammenhængen hermed haves ingen nærmere oplysning udenfor den korte beretning i annalerne, at hr. Orm Eysteinssøn i 1350 blev drottsete og dertil udnævntes af den unge kong Haakon.[3] Dette er rimeligvis foregaaet umiddelbart efter kongens tilbagekomst til Østlandet fra mødet i Bergen. Hr. Arne optræder netop under denne reise for sidste gang som kansler 14de Juni 1350,[4] og hr. Orm nævnes første gang som drottsete 3die August 1350 i et kongebrev, som han da har beseglet i Tunsberg.[5] Imidlertid maa der allerede under mødet i Bergen være fattet beslutning om, at en saadan embedsmand skulde udnævnes. I et af kansleren i kongens nærværelse

---

[1] Dipl. Norv. I, no. 303.

[2] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 482.

[3] Annales Islandici, pag. 282.

[4] Dipl. Norv. II, no. 307.

[5] Dipl. Norv. VI, no. 196. Brevet er en i anledning af en klage fra biskopen i Oslo udstedt befaling til stiftets bønder om at betale tienden i rette tid. Det ender med formelen: *herra Ormær Eystæinsson drotzete vaar jnsiglade.*

beseglet kongebrev, der er udstedt i Bergen 2den Juni 1350, indstævnes nemlig nogle bønder af Hole biskopsdømme paa Island til at møde for erkebiskopen og kongen eller for drottseten og rigsraadet, saafremt kongen ikke selv var i landet.[1]

Hvilke grunde der ved denne leilighed netop bragte valget til at falde paa hr. Orm, lader sig ikke afgjøre. Han var neppe noget gammelt medlem af rigsraadet og havde kun i faa aar været ridder, ligesom der heller ikke kjendes noget til hans æt. Maaske kan det saaledes ligge nærmest at antage, at han skyldte kongens personlige gunst sin ophøielse. Der er i hans hele skjæbne med hans pludselige storhed og derpaa følgende fald meget, som minder om den kongelige yndling, der alene støtter sig til en forbigaaende personlig bevaagenhed hos regenten.[2] Men ligesom man i dette tilfælde ikke ved noget om drottsetens personlighed og den maade, hvorpaa han kom frem, saaledes give kilderne heller ingen oplysninger om, hvad der ligger bag den hele foranstaltning.

Kong Magnus synes i den hidtil forløbne tid, efterat han en gang var gaaet ind paa den i 1343 istandbragte forandring, at have staaet paa en forholdsvis god fod med raadet. Ialfald mærkes der intet til nogen større spænding mellem dette og kongen, og den sidste synes paa sin side endog at have lagt an paa at vinde dets medlemmer ved at tildele dem ydre udmærkelser. Om der ogsaa fremdeles kan have været lidt tilbage af den tidligere opposition mod kongen, f. ex. hos Hafthorssønnerne, synes dog denne nu efterhaanden at være bleven forsonet.[3] Alligevel kan dog forholdet mellem kongen og raadet ikke have været et saadant, at det sidste villig føiede sig i alt, hvad kongen ønskede. Naar det saaledes viser sig, at kongen i 1350 træffer en foranstaltning, der indskrænker hans egen magt, maa dette med nødvendighed opfattes som udgaaet fra bestemte fordringer fra raadets side om at faa forøget indflydelse paa regjeringen. Dette skede rimeligvis paa den maade, at den umyndige unge

---

[1] Finni Johannæi Historia ecclesiastica Islandiæ, I, s. 434: *fyrer vorum drottsæta ok rikissins rádi, ef vær siálfer erum ei innanlandz.*

[2] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, I, s. 521. Den der antydede sammenligning mellem hr. Orm og den svenske yndling Benedikt Algotssøn synes at være meget træffende.

[3] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, I, s. 482 flg.

konge fra nu af som oftest er bleven inden landets grænser, medens styrelsen førtes af raadet og dettes nye formand, undtagen naar hans fader selv var hos ham. Den derved indførte tilstand fik en stor lighed med rigsstyrelsens ordning under hr. Erling Vidkunnssøn. At der ikke udnævntes nogen ny kansler, kan maaske være et bevis paa, at det verdslige element for øieblikket var i overvægt inden raadet, der netop nu efter den sorte død af alle de tidligere biskoper kun havde én tilbage, medens pesten synes at have skaanet flere af de verdslige raadsherrer. Om der ogsaa er en stor sandsynlighed for, at mænd som hr. Ivar Agmundssøn og hr. Ulf Saksessøn ere blevne bortrykkede af pesten, saa levede dog bl. a. hr. Erling Vidkunnssøn og begge Hafthorssønnerne igjen, og stødet til den nu foregaaede forandring kan meget godt antages at være udgaaet fra dem. Om ogsaa kongen nødig vilde gaa ind paa en saadan fordring, saa vare for øieblikket de ydre politiske forhold kun lidet opmuntrende. Det eneste, som blev tilbage for ham, har da været at kunne udnævne en mand til drottsete, der var ham personlig behagelig.[1] Saaledes maa det antages, at rigsraadet i 1350 har forstaaet at benytte sig af forholdene og derved uden noget voldsomt brud med kong Magnus har drevet igjennem en ordning af statsstyrelsen, som tilsikrede det en forøget indflydelse. Dog blev han heller ikke nu ganske fjernet fra al deltagelse i regjeringen, og han findes ogsaa i den følgende tid at have for en del ledet denne. Kun synes det, som om man nu yderligere har indskjærpet, at dette ikke maatte ske, undtagen naar han befandt sig paa norsk grund. Beretningen om, at den unge konge selv har udnævnt hr. Orm til drottsete, kan naturligvis ikke opfattes paa anden maade, end at det skede i hans navn. Selv dette kan være tvivlsomt, naar man ser, at regjeringen ogsaa i de nærmest følgende aar førtes i hans faders navn.

I ethvert tilfælde traadte kong Magnus nu meget mere til-

---

[1] Naar P. A. Munch ved denne leilighed (Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 516) synes at lægge megen vægt paa, at rigsraadet i stedet for de af pesten bortrevne medlemmer nu havde faaet »*flere nye, yngre og overmodige*«, som havde været med paa at drive denne forandring igjennem, da er dette aldeles grebet ud af luften. Havde kongen havt de ældre medlemmer, tilhørende de store ætter, paa sin side, havde han vistnok ganske rolig kunnet se paa alle forsøg fra de nye. Hvem disse skulle have været, vides for øvrigt ikke.

bage i alt, hvad der angik rigsstyrelsen, og Norge kunde saaledes endnu mere end før siges at have faaet en formynderregjering i rigsraadet med drottseten i spidsen. Hvad der var begyndt i 1343 og 1344, fik saaledes nu sin yderligere udvikling. Kongen kom rigtignok fremdeles af og til til Norge, men nøiedes da gjerne med et besøg i de til Sverige nærmest grænsende landskaber, som han synes at have beholdt under sin umiddelbare styrelse tillige med Haalogaland og skatlandene.[1]

Forsaavidt i den følgende tid kong Magnus selv besørgede regjerings-forretningerne, maatte dette selvfølgelig ske i hans og ikke i sønnens navn. Saaledes har han fra Baahus 23de April 1352 udstedt en retterbod om skomagerne i Oslo, der er udfærdiget aldeles, som om han havde været den eneste regent. Han siger deri, at der var klaget for ham, og retterboden er beseglet i hans egen nærværelse, uden at der høres noget om drottsete og rigsraad.[2] Fra samme sted har han i Februar 1353 udfærdiget en skrivelse om noget krongods paa Hedemarken, der ogsaa kun siges at være beseglet i hans egen nærværelse.[3] Den samme formel er ligeledes anvendt i det brev, hvorved han fra Baahus 27de Juli 1354 bekræftede Mariakirkens privilegier.[4] Derimod vedkommer den af kong Magnus i 1353 paa Baahus og i 1355 i Stockholm udstedte bekræftelse paa stilstanden med Lübeck os ikke her, da han derved optræder som konge i begge riger, maaske endog især i Sverige.[5]

---

[1] P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 518 flg.

[2] Norges gamle love, III, s. 173 flg. og Dipl. Norv. VI, no. 208.

[3] Dipl. Norv., II, no. 315. Om kongens besøg paa Baahus om høsten 1353 smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, I, s. 582 med note 3.

[4] Dipl. Norv. IV, no. 370. Det smstds. som no. 364 trykte brev af 1353 maa vedkomme Sverige, da kongen der kaldes *rex Sueciæ, Norvegiæ et Scaniæ.*

[5] Sartorius, Urkundl. gesch. der deutschen Hanse, herausgegeben von J. M. Lappenberg, II, s. 422 flg. Dipl. Norv., III, no. 285. Naar P. A. Munch har antaget, at denne bekræftelse er udstedt »*formodentlig efter overlæg med raadet*« (Norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 581), da synes det ikke at have nogen støtte i kilderne. Ogsaa familie-fordraget med hertug Albrecht af Mecklenburg, der er sluttet paa Baahus 9de August 1354 (C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia, I, s. 20—23), gjælder vel nærmest Sverige. Da det siges at være sluttet med hertugens og kongens *consiliariorum fidelium pleno et maturo consilio,* og da

I kong Haakons navn er der, saavidt nu vides, neppe udstedt noget kongebrev, hvorimod faderen har paaberaabt sig hans og rigsraadets samtykke i et brev, som han udstedte paa Baahus den 6te Mai 1353. Ved dette foretoges en forandring med de landskaber, som vare overdragne dronning Blanche i morgengave.[1] Det er beseglet af raadets tilstedeværende medlemmer, nemlig den nyudnævnte Orknøjarl Erngisl Sunessøn, erkebiskop Olaf, biskoperne Sigfrid i Oslo, Gisbrikt i Bergen og Haavard i Hamar, abbed Arnulf i Hovedøen, hr. Orm Eysteinssøn, hr. Erling Vidkunnssøn, hr. Jon og hr. Sigurd Hafthorssønner, hr. Agmund Finssøn, hr. Eiliv Eilivssøn, hr. Jon Brynjulfssøn, Mariakirkens nye provst hr. Peter Erikssøn, Eindride Ivarssøn, Ivar Andressøn og Svale Alvessøn.

Ogsaa de regjerings-foranstaltninger, der udgik fra drottseten, som rigsraadets formand, kundgjordes i kong Magnus's navn. Drottseten har maaske jævnlig foretaget reiser omkring i landet for at besørge de løbende forretninger. Saaledes var han nogen tid efter det sidst omtalte møde paa Baahus nordenfjelds, hvor han 10de September 1353 i kongens navn udstedte en stævning.[2] Paa samme maade har han i de første dage af 1355 i Oslo udstedt en stævning til nogle mænd, som vilde bemægtige sig noget af kronens skove.[3] Fra 1352 eller 1353 haves et af drottseten beseglet landsvistbrev.[4] I alle disse breve anvendtes formelen: *Herra Ormr Eysteinsson, drottseti vár i Noregi insigladi.* Hr. Orm har ogsaa paa denne maade udstedt en retterbod om kongens forkjøbsret i Bergens fehirdsle, der er dateret Agvaldsnæs 19de Juni 1355.[5]

Hvorvidt der i denne tid ligesom før har været afholdt regelmæssige raadsmøder, kan ikke sees. Imidlertid er det dog rimeligt, at saadanne have været holdte med visse mellemrum, og da nærmest paa Baahus, naar kong Magnus der var tilstede. Et saadant møde maa der være afholdt i 1353 og ligesaa i August 1354. Fra det sidste møde haves et mageskiftebrev mellem

---

der netop paa denne tid var flere medlemmer af det norske rigsraad nærværende paa Baahus, kunne imidlertid ogsaa disse derved være hørte. Smlgn. for øvrigt P. A. Munch, anf. st., I, s. 588 flg.

[1] Dipl. Norv., II, no. 319: *Hakun var son, ok alt vart rikissæns rad af Norege samþykiænde.*

[2] Dipl. Norv., III, no. 281.

[3] Dipl. Norv., II, no. 327.

[4] Dipl. Norv. I, no. 337.

[5] Norges gamle love, III, s. 174.

kongen og erkebiskopen, som med dem er beseglet af følgende, som udtrykkelig siges at være medlemmer af raadet: biskoperne Sigfrid af Oslo og Gyrd af Stavanger, hr. Orm Eysteinssøn, »drottsete i Norge«, hr. Jon Hafthorssøn, hr. Agmund Guthormssøn, hr. Sigurd Hafthorssøn og hr. Peter, provst ved Mariakirken i Oslo.[1]

Af det her meddelte fremgaar det, at den tidligere dobbelthed i styrelsen ikke var aldeles ophørt med den i 1350 skede forandring. Kong Magnus sees fremdeles at have beskjæftiget sig med lovgivning og administration, navnlig med alt, som angik krongodset. Ligeledes synes forholdet til udenlandske magter paa denne tid nærmest at have henhørt umiddelbart under ham.[2] Det kan af kilderne ikke sees, hvorvidt han paa disse forskjellige omraader af sin myndighed har hørt rigsraadet; men skjønt han vistnok fremdeles bevarede sin tidligere ulyst til i udtrykkelige ord at anerkjende dettes medvirkning, ligger det dog nær at antage, at det nu virkelig maa have havt større indflydelse paa hans beslutninger end tidligere. Som det synes, har ogsaa kong Magnus i denne tid udelukkende udøvet sin kongelige myndighed, naar han selv var i landet, og han har altsaa i denne henseende overholdt, hvad der synes at have været forudsat ved den foretagne forandring. Kongen har formodentlig ved sine breve som oftest, dog ikke altid, benyttet sit mindre segl.[3] Rigsraadets selvstændige myndighed, som det udøvede gjennem drottseten, synes paa samme tid at være bleven ikke lidet forøget imod før. Retsplejen synes nu ligesom tidligere ved kansleren udelukkende at være ledet ved drottseten, der ogsaa sees at have kunnet udstede retterbøder. Rimeligvis har han ikke staaet ganske alene, uden at det dog nu kan sees, paa hvilken maade man i denne henseende har indrettet sig i den daglige styrelse. I den ovenfor (s. 214) omtalte skrivelse til Island af 2den Juni 1350 var det jo netop forudsat, at de indstævnede skulde vende sig til drottsete og

---

[1] Dipl. Norv. II, no. 326.

[2] Da kongen under sit ophold i Helsingborg 21de Juli 1355 bekræftede staden Kampens privilegier (Dipl. Norv. V, no. 322), paaberaabte han sig derved ikke raadet, men *vasallos nostros dominos Benedictum — —, Erengislonem comitem Orchadensem et Ormerum Østeinsson dapiferum regni nostri Norvegiæ ac alios familiares nostros, qui alias fuerant et sunt*. Brevet selv er beseglet med det store svenske segl.

[3] Et exempel paa anvendelsen af det store segl se Dipl. Norv. II, no. 315. Smlgn. ovenfor, s. 208 og 211, note 3.

raad, hvis kongen ikke selv var i landet. Saaledes kan enten drottseten have havt ret til at sammenkalde rigsraadet, eller ogsaa har han i regelen været omgiven af et mindre tal af disse, med hvilke han da repræsenterede det hele raad. I det hele maa det ansees som det væsentligste resultat af, hvad der var foregaaet i 1350, at styrelsen nu maatte ledes inden landets grænser, og at saaledes heller ikke kancelliet eller en del af dette kunde følge kongen, naar han var borte. Om han ogsaa fremdeles bestandig har havt sekretet hos sig, har det dog ikke nu mere kunnet anvendes i den samme udstrækning, som tidligere.

Naar drottseten var hos kong Magnus ved et større raadsmøde, synes han, ligesom tidligere kansleren, at have midlertidig nedlagt sin værdighed, idet kongen da traadte ind som den første i styrelsen. Saaledes nævnes hr. Orm ved raadsmødet i 1353 (s. 217) uden sin titel, skjønt dog ogsaa nu foran de øvrige verdslige medlemmer, selv hr. Erling Vidkunnssøn. Under raadsmødet i 1354 nævnes han rigtignok med denne titel, men da dette er i et af erkebiskopen udstedt brev, altsaa ikke i nogen fra kancelliet udgaaet skrivelse, kan derpaa ikke lægges nogen vægt.[1]

I disse aar forekommer abbed Arnulf i Hovedøen som medlem af raadet. Abbederne havde inden geistligheden en saa høi stilling, at dette ikke kan være paafaldende. Hirdskraaen[2] havde jo allerede i det foregaaende aarhundrede nævnt dem ved siden af biskoper, baroner og hirdmænd mellem dem, som i tilfælde af kongeættens uddøen skulde deltage i valget af en ny konge. Men i raadet synes hidtil kun en enkelt abbed at have faaet plads, nemlig abbed Erik i Munkeliv.[3] Naar man nu ogsaa træffer Arnulf som medlem af raadet, har maaske grunden dertil

---

[1] Smlgn. for øvrigt P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 584, hvor der er fremsat to andre forklaringer af grunden til, at hr. Orm her kaldes drottsete, enten at kong Magnus ikke personlig har deltaget i overenskomsten, der endog skulde kunne tænkes afsluttet mod hans ønske, eller at hr. Orm derved op traadte som kong Haakons repræsentant. At hr. Orm i det ovenfor s. 218, note 2 omtalte brev nævnes med sin titel som drottsete, er i ethvert fald i sin orden, ligesom da han i 1351 var i Jönköping med dronning Blanche og det svenske raad. Dipl. Norv. VIII, no. 157.

[2] Norges gamle love, II, s. 393.

[3] Smlgn. ovenfor, s. 60 flg.

været den personlige yndest, hvori han og hans kloster stode hos kongefamilien.

Orknøjarlens deltagelse i raadet er ligeledes noget nyt. Ogsaa hans stilling var en saadan, at han, naar han var personlig tilstede i Norge, maatte være berettiget til at deltage i dettes forhandlinger. Da dette imidlertid ikke ofte indtraf, er der intet paafaldende i, at vi ikke fra den foregaaende tid have efterretninger om, at Orknøjarlerne have været med i raadet. Erngisl Sunessøn var i 1353 netop udnævnt til jarl. Han havde før været medlem af det svenske rigsraad og kom nu ind i det norske raad, uagtet han fremdeles vedblev at have sit hjem i Sverige, da hans nye værdighed »neppe indbragte ham andre fordele end den tomme rang«.[1] Saaledes har den heller ingen reel betydning for spørgsmaalet om Orknøjarlens forhold til rigsraadet. Derimod bragte den ham i en ganske eiendommelig dobbeltstilling, forsaavidt han paa samme tid blev medlem af begge rigers raad, Norges som Sveriges, medens der for øvrigt endnu med megen omhu sørgedes for at holde dem skarpt ud fra hinanden.

Ganske bleve dog ikke disse grænser i alle tilfælde overholdte. Saaledes optraadte hr. Orm Eysteinssøn i Marts 1351 som repræsentant for Norge ved et svensk møde af raadsherrer og andre betydelige mænd, der holdtes af dronning Blanche i Jönköping.[2] Der fattedes der beslutning om at laane til rigernes behov af de til den pavelige tiendesamler indkomne penge, og det overdroges for Norges vedkommende til hr. Orm og abbed Arnulf at modtage disse. Den sidste har saaledes rimeligvis allerede paa denne tid været medlem af det norske raad. For øvrigt havde den hele foranstaltning et eget præg, og det er navnlig ikke klart, med hvad bemyndigelse drottseten derved optraadte. Det er endog muligt, at han paa grund af de besiddelser, han kan have havt i Sverige, har indtaget en lignende dobbeltstilling som Erngisl Sunessøn.[3]

---

[1] P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 595.
[2] Dipl. Norv. VIII. no. 157.
[3] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling I, s. 593.

X.

Raadet under kong Haakon VI Magnussøn, 1355—1380.

Kong Haakon erklæres for myndig i 1355. — Visse landsdele forbeholdes kong Magnus. — Hr. Orm Eysteinssøn vedbliver at være drottsete i disse. — Hr. Orm fængsles og henrettes. — Styrelsen af kong Magnus's landsdele. — Rigsraadets medvirkning ved denne synes at have været meget ringe. — Ved enkelte leiligheder er styrelsen af kong Magnus's landsdele ført i sønnens navn. — Spørgsmaalet, om raadet har været delt mellem de to konger, ligesom landsstyrelsen. — Kong Haakons selvstændige styrelse. — Hr. Peter Erikssøn bliver kansler. — Efter 1364 overdrages kongens segl til sira Vinalde Henrikssøn. — Hr. Agmund Finnssøn som drottsete. — Henrik Henrikssøn som seglbevarer efter drottsetens tilbagetræden. — Kong Haakons fleste breve ere beseglede uden nogen kansler eller kongelig klerk. — Rigsraadet har stor indflydelse. — Retterboden af 22de Januar 1358 udtaler kongens anerkjendelse heraf. — Enkelte af raadsherrerne have rimeligvis altid fulgt kongen. — Raadsmøder i Bergen og paa Baahus 1361. — Raadet i virksomhed uden kongens nærværelse 1362. — Raadsmødet i Oslo 1364. — Raadet paa egen haand i Nidaros 1365. — Raadet under forhandlingerne med de tydske stæder 1369—1370. — Raadsmødet i 1372. — Raadsmøder i 1373, 1374 og 1375. — Freden i Kallundborg 1376. — Raadsmødet i 1377 og den almindelige handelsordning. — De sidste raadsmøder i kong Haakons tid. — Rigsraadets stilling i almindelighed under kong Haakon.

I 1355 opnaaede den unge kong Haakon sin myndighedsalder og har rimeligvis fra nu af ført styrelsen i sit eget navn. Der synes at være afgjørende grunde for at antage, at myndigheds-erklæringen er foregaaet i August 1355 og da nærmest i Bergen, hvor der formodentlig har været en større sammenkomst af raadets medlemmer og andre høitstaaende mænd. Kong Haakon var da sandsynligvis femten aar, saaledes at der altsaa nu ikke har været tale om at overholde de i 1302 givne bestemmelser om kongens myndighedsalder. Formodentlig har der umiddelbart forud for den akt, hvorved den unge konge

erklæredes for myndig, gaaet nærmere forhandlinger mellem hans fader og dennes fortrolige,[1] hvorved det imidlertid synes, som om ingen andre medlemmer af det norske raad ere medtagne end drottseten, som rimeligvis i denne anledning har indfundet sig i Helsingborg om sommeren 1355.[2] I det hele taget vides der om disse begivenheder kun ganske lidet, og der gives her, maaske i en endnu høiere grad end ved noget andet vigtigt tidspunkt i det fjortende aarhundrede, kun faa holdbare støttepunkter. Efter hvad P. A. Munch[3] har paavist, maa det imidlertid ansees for givet, at ogsaa kong Magnus for fremtiden har beholdt en del af riget under sin umiddelbare styrelse. Naar han saaledes i den følgende tid optræder ved siden af sin søn og med ham deltager i almindelige regjerings-foranstaltninger eller ogsaa afgjør saadanne udelukkende i sit eget navn, da har dette sin naturlige grund deri, at der ogsaa efter 1355 var forbeholdt ham en bestemt del af riget, hvorover han herskede med fuld kongelig myndighed.[4] I overensstemmelse hermed kunde han ogsaa for eftertiden beholde sin drottsete, der i hans navn kunde styre denne landsdel, naar han selv var fraværende.

Efter den almindelige sædvane skulde hr. Orms embede som drottsete være ophørt, efterat kong Haakon var bleven myndig og havde taget sin faste residens inden landet. Drottsetens stilling havde i den senere tid efter 1323 netop været en rigsforstanders under en konges mindreaarighed eller hans fravær fra landet. Men hr. Orm vedblev alligevel at føre sin tidligere titel, og det maa saaledes antages, at han fremdeles har været drottsete i den kong Magnus forbeholdte del i riget, Ranafylke, Borgesyssel og hele Tunsbergs fehirdsle, idet dennes hyppige fravær nok kunde gjøre det nødvendigt, at han for

---

[1] S. mlgn om kong Haakons alder og tiden for myndigheds-erklæringen P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 252 og 609 flg.

[2] Smlgn. ovenfor, s. 218, note 2 og P. A. Munch, anf. st., I, s. 610 flg.

[3] Det norske folks historie, anden hovedafdeling I, s. 612 flg. og noten.

[4] Med hensyn til Jæmteland, Haalogaland og skatlandene er forholdet, som paavist af P. A. Munch (anf. st. I, s. 615 noten), meget tvivlsomt. Forsaavidt der allerede i 1343 eller 1344 er foretaget en deling af landet mellem fader og søn, (Dipl. Norv. I, no. 290), kan dog denne efter hele den maade, hvorpaa styrelsen da foregik, ikke have havt nogen betydning med hensyn til rigsraadet.

sine norske besiddelser holdt en drottsete, som, naar han selv var borte, i disse kunde besørge de løbende forretninger. I et brev fra Sandsvær af 6te December 1356 nævnes saaledes hr. Orm som kong Magnus's drottsete i Norge.[1] Derimod fører han i en forordning for Island af 18de Oktober 1355 kun titel af kongens *secreter.*[2] Hvis denne titel ikke grunder sig paa en misforstaaelse, maa den vistnok nærmest betegne hr. Orm som den, der har bevaret kong Magnus's sekret. I dette tilfælde vil man i den ogsaa have et sidestykke til den titel af *secretarius,* hvormed hr. Audun Hugleikssøn en enkelt gang omtales.[3]

For øvrigt nævnes hr. Orm ikke ofte og blev heller ikke længe i sin høie stilling, idet han allerede i 1358 blev kastet i fængsel samt et eller to aar derefter henrettet.[4] Hans skjæbne minder forsaavidt om hr. Auduns, — ogsaa deri, at der savnes alle efterretninger om de grunde, som have fremkaldt hans fald. Styrelsen af kong Magnus's landsdele synes derefter at have været overdragen til dronning Blanche og kong Haakon, naar han selv var fraværende. Den vedblev som regel at føres i hans navn, og næsten alle indberetninger om drabsforhør, som nu kjendes fra disse landsdele, ere for denne tids vedkommende stilede til ham, kun en enkelt gang til sønnen.[5] I kong Magnus's navn ere saaledes ogsaa alle nu bevarede landsvistbreve fra denne kant af landet i aarene nærmest efter 1355 udstedte, paa en enkelt undtagelse nær.[6] De ere enten beseglede i hans egen nærværelse[7] eller ogsaa i nærværelse af dronningen *(vaare kæro pusu Blancee hiauerande).*[8] En enkelt gang, da dron-

---

[1] Dipl. Norv. I, no. 349. I et pavebrev af 25de Febr. 1356 (VI, no. 231, s. 272) kaldes han *miles dapifer.*

[2] Finni Johannæi Historia ecclesiastica Islandiæ, I, s. 437: *Herra Ormr Eysteinsson secreter vor inncigladi.* Herved er dog at mærke, at denne forordning ikke er bevaret i originalen, og at der saaledes godt kan tænkes indløbet skrivfeil i den afskrift, hvorefter den er trykt. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 618.

[3] Smlgn. ovenfor, s. 71.

[4] Annales Islandici, s. 294 og 296.

[5] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, I, s. 612 flg. noten.

[6] Kong Haakons landsvistbrev af 5te August 1359. Dipl. Norv. I, no. 364.

[7] Landsvistbrev, dateret Oslo 25de Febr. 1372. Dipl. Norv. I, no. 416.

[8] Landsvistbreve, daterede Tunsberg 5te Decbr. 1359 og 1ste Juli

ningen maa have være fraværende, er et saadant landsvistbrev (dateret Tunsberghus 20de April 1362) skrevet og beseglet af fehirden Rane Eivindssøn.[1] Dronningen har for øvrigt ogsaa med kongen deltaget i udstedelsen af andre breve; saaledes er et gavebrev, der er udstedt i Stockholm 27de Marts 1363[2] i kongens egen nærværelse, beseglet af begge de kongelige ægtefæller.

Foruden disse kjendes der ogsaa andre regjerings-handlinger for de samme landsdele, der ligeledes ere kundgjorte i kong Magnus's navn.[3] Dertil kommer endnu nogle retterbøder, som alene ere udstedte af ham, en for Borgesyssel af 8de Januar 1357, udstedt i Oslo, to for Skien, den ene udstedt i Tunsberg 5te Oktober 1365 og beseglet i kongens nærværelse, den anden paa Gimsø 21de November 1371 og beseglet paa samme maade, en om kongens forkjøbsret paa fisk, udstedt i Tunsberg 1ste Mai 1373 og ligeledes beseglet i kongens egen nærværelse, samt et par udaterede.[4] I al denne tid var kong Magnus overhovedet kun sjelden i Norge, hvor han først tog fast ophold i sine sidste leveaar. Den egentlige styrelse af hans landsdele maa saaledse være besørget af andre. Han sees heller ikke at have afgjort særlig norske anliggender alene i sit eget navn udenfor landets grænser, fraregnet et par undtagelser, som dog kun havde liden betydning.[5]

Om rigsraadet tales der i disse kong Magnus's breve og retterbøder kun paa et eneste sted, nemlig i retterboden af

---

1363. Dipl. Norv., II, no. 355, 372. En indberetning til Magnus fra Thelemarken fra ca. 1360 i X, no. 62.

[1] Dipl. Norv., I, no. 374.

[2] Dipl. Norv., II, no. 368. Dronning Blanche havde ogsaa et større og et mindre segl. Det store omtales i 1364 efter hendes død III, no. 344.

[3] Kongebrev, dateret Tunsberg 14de Oktober 1365, *insiglat oss sjálfum hjáverandum.* Dipl. Norv., II, no. 385. Ved dette brev er kongens sekret endnu bevaret. Kongebrev, udstedt paa Aas 1372 eller 1373, *insiglat med váru secreto oss sjálfum hjáverandum.* II, no. 430.

[4] Norges gamle love, III, s. 175—195. Retterboden om Oslo lagmands-embede er maaske fra 1355. Den er udstedt i Helsingborg, hvor kong Magnus og hr. Orm vare i dette aar.

[5] Dipl. Norv., II, no. 368 og III, no. 335. Det sidste er en befaling fra kong Magnus, udstedt i Jönköping 7de Januar 1364, om at aabne den afdøde dronnings skrin. Brevet er skrevet paa Latin uden nogen bemærkning om beseglingsmaaden.

8de Januar 1357,[1] som siges at være udstedt *med vaare bæstra manne rade sæm nu var neer os i Akershuse.* Uagtet texten i denne retterbod neppe er meget paalidelig, synes det dog rimeligt, at der paa denne tid kan være afholdt et raadsmøde i Oslo eller paa Akershus, fra hvilket kong Magnus umiddelbart har begivet sig til egnen om Baahus, hvor han 14de Januar 1357 var i Ledøse.[2] De to norske herrer, Jon Hafthorssøn og Orm Eysteinssøn, som der vare hos ham, have da rimeligvis i forveien været tilstede ved mødet i Oslo og derfra ledsaget ham til landsenden. Retterboden siges at være beseglet af hr. Arne Aslakssøn. Da denne allerede var død kort efter sin ophøielse til biskop, maa hans navn her oprindelig være indkommet ved en afskriverfeil; men dette kan ikke vække tillid til nøiagtigheden af den form, hvori retterboden nu kjendes.[3] I ethvert fald sees det, at kong Magnus ikke i nogen større udstrækning kan have benyttet rigsraadets medvirkning ved styrelsen af sine landsdele, ligesom han neppe heller efter hr. Orm Eysteinssøns fald kan have havt nogen særegen seglbevarer. Hvorledes der i hans fravær fra landet og navnlig under hans lange fangenskab har været forholdt med hans segl i tiden efter dronningens død, vides ikke. Saalænge hun levede, var det derimod rimeligvis i regelen hos hende paa Tunsberghus.

Ved siden af denne styrelse i kong Magnus's navn alene gaar der imidlertid ogsaa en, som førtes i hans søns navn for de samme landsdele. Der haves saaledes en retterbod for Skien af 16de Marts 1358, udstedt af kong Haakon og beseglet med hans sekret i hans egen nærværelse,[4] medens hans fader har udstedt de to følgende retterbøder for denne by, som nu kjendes.[5]

---

[1] Norges gamle love, III, s. 175 flg. Denne retterbod anføres ogsaa af T. H. Aschehoug (Norges offentlige ret, I, s. 150) som et af de faa exempler paa, at kong Magnus har benyttet rigsraadets medvirkning.

[2] C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia, I, s. 33 flg.

[3] Ogsaa med hensyn til retterboden af 1ste Mai 1373 kan der reises tvivl om dateringens rigtighed. Smlgn. P. A. Munch, anf. st., I, s. 614 noten.

[4] Norges gamle love, III, s. 178.

[5] P. A. Munch antager (anf. st. I, s. 613 noten), at den af kong Haakon udstedte retterbod for Skien, som omtales i retterboden af 1371, maa være yngre end 1365 og altsaa forskjellig fra den af 1358. Dette ligger dog ikke med nødvendighed i retterboden af 1371. Norges gamle love, III, s. 189.

Ligeledes kjendes der enkelte indberetninger om drab fra kong Magnus's dele af landet, som ere stilede til hans søn og ialfald et enkelt landsvistbrev, som er udstedt af denne.[1] Det skulde synes, som om det ved disse anledninger maatte have været den regelmæssige fremgangsmaade at udstede vedkommende breve i kong Magnus's navn, men bemærke, at de vare beseglede i hans søns nærværelse. Forskjellige grunde kunne imidlertid have foranlediget, at man har anvendt en anden fremgangsmaade. Saaledes er det muligt, at alene kong Haakons segl har været ved haanden.[2] I ét tilfælde optraadte ogsaa begge konger i fællesskab ved en regjerings-handling, som særlig vedkom kong Magnus's landsdele, nemlig ved den retterbod for Tunsberg, som de udstedte i Stockholm 13de Marts 1362, og som er beseglet i begges nærværelse.[3] Forsaavidt styrelsen efter hr. Orm Eysteinssøns fald er gaaet gjennem kong Haakon og hans moder, fik heller ikke den uregelmæssige form nogen reel betydning. Ved landsvistbrevene kunde der ikke være spørgsmaal om rigsraadets medvirkning; at denne heller ikke forudsættes i retterboden af 1358, kan være en tilfældighed, skjønt det er i overensstemmelse med, hvad der ellers vides om styrelsen af kong Magnus's landsdele. Den anden retterbod er udstedt udenfor landet, — det eneste exempel paa, at kong Magnus har foretaget en vigtigere norsk regjerings-handling under et ophold i Sverige. Men dette kan maaske være betragtet som opveiet derved, at hans søn deltog deri med ham.

Efter den gamle sædvane skulde de raadsherrer, som boede i de til Magnus overladte landsdele, have været betragtede som den ældre konges raadgivere i særlig forstand.[4] Uagtet raadet nu var en ganske anderledes fast afsluttet og udviklet institution, end det havde været, da landsstyrelsen sidst var delt mellem Magnus Lagabøters sønner, var dette alligevel neppe stridende mod den nu almindelige opfatning. Endnu forekommer der exempler paa, at man ikke ganske havde glemt, at raadsherrerne ogsaa stode i et personligt forhold til kongen, og at

---

[1] Dipl. Norv. I, no. 359, 364; V. no. 230.

[2] Med hensyn til landsvist-brevene maa sammenlignes, hvad P. A. Munch derom har formodet (anf. st. I, s. 613, noten, nederst).

[3] Norges gamle love, III, s. 182 flg.

[4] I Sverige skjelnedes der i 1357 mellem kong Eriks raadgivere og de ældre raadgivere for hele riget. J. Hadorph, Två gamla svenske rijmkrönikor, bilag, s. 47: *consiliarii antiqvi regni Sveciæ.*

de ikke blot vare medlemmer af rigets raad, men ogsaa af kongens raad. Netop i tilfælde af en deling af landsstyrelsen kunde det tænkes, at dette personlige forhold maatte faa en forøget vægt. Men det var da ogsaa nødvendigt, at kong Magnus stadig opholdt sig inden landet. Idet han for det meste var fraværende, fik den deling af raadet, som maaske kan have fundet sted, kun liden betydning. Efter hr. Orm Eysteinssøns fald og dronning Blanches død havde styrelsen af de kong Magnus forbeholdte landsdele neppe noget særeget midtpunkt, forskjelligt fra den almindelige landsregjering. Saa meget mindre blev der for deres vedkommende behov af et særligt raad; maaske var der ikke en gang efter dronningens død noget særeget kancelli for dem. Men om der saaledes ikke i regelen har bestaaet nogen særegen raadsafdeling, der betragtedes som tilhørende kong Magnus, er det dog rimeligt, at enkelte medlemmer af rigsraadet have følt sig staaende ham nærmere end sønnen. Dette gjælder da fremfor nogen anden hans drottsete, hr. Orm, maaske ogsaa hr. Jon Hafthorssøn. Naar der en enkelt gang, saaledes som i 1357, omtales et raadsmøde hos kong Magnus, paa hvilket der er fattet beslutninger om forholdene i hans landsdele, da ligger det nær at gaa ud fra, at dette netop var hans særlige raadgivere, uagtet der dog ogsaa kan have været andre tilstede, som ikke stode i et saadant forhold til ham. Raadsmøderne have i det hele taget vistnok kun sjelden været fuldtallige, om dette overhovedet nogensinde har været tilfældet. Der er ikke en gang nogen nødvendighed for at antage, at kongen ved enhver leilighed har indkaldt alle medlemmer, og saledes var der heller intet i veien for, at kong Magnus ved en saadan anledning, som den i 1357, blot har holdt sig til de nærmeste raadsherrer.

Da der i 1357 ogsaa i Sverige indførtes en lignende deling af styrelsen, som den, der allerede to aar tidligere var gjennemført i Norge, aabnedes derved en adgang for kong Magnus til at sammensmelte sine særlige norske og svenske raadgivere til en enhed. Paa grund af forholdene kom dog ikke den forbindelse, hvori enkelte dele af begge riger derved vare bragte til hinanden, til at faa større betydning. Imidlertid har den dog ogsaa bidraget sit til at nærme de to landes aristokrati til hinanden.

Kong Haakons selvstændige styrelse af de landsdele, som vare ham overdragne, skulde allerede begynde i 1355. Formodentlig er der ogsaa da udnævnt en ny kansler, som ved

hans side skulde danne midtpunktet i regjeringen, maaske ogsaa lede denne i de første par aar, forsaavidt kong Haakon endnu muligvis kan være forbleven i nogen tid hos sine forældre. Hertil valgtes da i overensstemmelse med anordningen af 1314[1] hr. Peter Erikssøn, der rimeligvis umiddelbart havde efterfulgt hr. Arne Aslakssøn som provst ved Mariakirken. I denne stilling forekommer han allerede 1353, medens han som kansler først nævnes i begyndelsen af 1358.[2] Noget spor af den unge konges nærværelse i landet haves for øvrigt heller ikke før i 1357, da der tales om en stævning til at møde for ham paa Baahus, hvor han altsaa paa den tid maa have været tilstede.[3] Efter denne tid finder man styrelsen i fuld gang. At der ikke kjendes nogen ældre regjerings-handling, der er foretagen i hans navn, er vistnok kun en tilfældighed. Saasnart han var bleven myndig, maa han rimeligvis hurtigst mulig have faaet sit eget segl, og dermed er da ogsaa den sidste grund til at føre styrelsen i hans faders navn bortfalden. Efter 1358 besørgedes i regelen de kongelige breves og retterbøders besegling, forsaavidt de gik i Haakons navn, af den nye kansler, som tildels sees at have ledsaget kongen paa hans reiser omkring i landet.[4] Imidlertid haves der ogsaa breve, som kun siges at være beseglede i kongens nærværelse, uden at nogen medvirkning af kansleren nævnes.[5]

---

[1] Af denne blev der i August 1364 taget en offentlig bekræftet afskrift. Dipl. Norv. I, no. 368.

[2] Dipl. Norv. II, no. 315, 330. I et brev af 27de Oktober 1356 (IV, no. 379) kaldes hr. Peter kun provst; men der gives ogsaa breve fra den tid, da han bevislig tillige var kansler, hvori han kun nævnes som provst. IV, no. 412.

[3] Dipl. Norv. I, no. 350.

[4] Cod. diplom. monast. Munkaliv. pag. 10, værnbrev af 23de Mai 1363, beseglet af kansleren i kongens nærværelse. Dipl. Norv. I, no. 364; landsvistbrev af 5te August 1359, beseglet af kansleren; no. 376, stadfæstelsesbrev af 4de Septbr. 1362, beseglet af kansleren; no. 378, værnbrev af 22de Februar 1363, beseglet af kansleren (med kongens store segl); II, no. 338, bygselbrev af 8de Februar 1358, beseglet af kansleren i kongens nærværelse; VI, no. 238, retterbod af 22de Febr. 1358, beseglet af kansleren i kongens nærværelse. Norges gamle love, III, s. 176 flg., retterbod af 22de Januar 1358, beseglet af kansleren i kongens nærværelse (*sira Pál Asmundarson ritade*), — af 15de Juni 1361, beseglet af kansleren i kongens nærværelse, — af 18de Juni s. a., ligesaa. Den sidste retterbod ogsaa trykt i Dipl. Norv. IV, no. 422.

[5] Dipl. Norv. II, no. 358, fuldmagt af 5te Februar 1360 for provsten ved Mariakirken, hvorved altsaa kanslerens besegling vilde været

Hr. Peter Erikssøn stod som kansler indtil 1363 eller 1364, da han traadte tilbage fra denne stilling, men vedblev at være provst ved Mariakirken og medlem af rigsraadet. I hans sted blev kongens segl overdraget til den kongelige klerk, sira Vinalde Henrikssøn, en svenskfødt geistlig, der tilsidst blev erkebiskop i Nidaros. Hans stilling blev saaledes nærmest en vicekanslers, uagtet han ikke nævnes med denne titel, der maaske heller ikke har været benyttet efter Ivar Olafssøns tid. Naar sira Vinalde nævnes i et kongebrev som den, der har beseglet dette, da er det altid som »korsbroder i Oslo og kongens klerk«; men alligevel har han udført alle en kanslers sædvanlige forretninger. Han nævnes først som beseglende kongebreve i 1365[1] og omtales i det følgende aar som den, der paa den tid havde kongens segl i forvaring.[2] Rimeligvis skyldtes hans udnævnelse til seglbevarer kongens personlige yndest;[3] overdragelsen af rigsseglet til en underordnet geistlig synes ogsaa i sig selv at vidne om, at kongen dermed har villet forhindre kansleren fra at indtage en altfor uafhængig stilling. Men han blev ikke længe i denne stilling.

Om sommeren 1366 forekommer hr. Agmund Finnssøn, der efter sin faders og farbroders død var Hestbøættens repræsentant, som »drottsete i Norge«; han opholdt sig da i Bergen, hvor samtidig erkebiskop Olaf, biskop Gisbrikt af Bergen, den grønlandske biskop, broder Alf og provsten ved Apostelkirken, hr. Thorstein, vare nærværende.[4] Det er muligt, at hr. Agmund da allerede i nogen tid har været drottsete, og at han er bleven udnævnt til dette embede samtidig med, at hr. Peter Erikssøn traadte tilbage som kansler, og seglet overdroges til sira Vinalde. Ialfald vides det, at denne har brugt det kongelige segl paa en tid, da hr. Agmund var drottsete.[5] Man synes efter 1333 i længere tid ikke at have villet have en drottsete og en kansler paa samme tid, uden at det nu kan paavi-

---

overflødig; no. 373, brev, udstedt i Lødøse 22de Juli 1363. Smlgn. nedenfor, s. 235.

[1] Dipl. Norv. IV, no. 448; VI, no. 266. Norges gamle love, III, s. 186.

[2] Annales Islandici, s. 316. Dipl. Norv. II, no. 388; kongebrev af 23de September 1366.

[3] Smlgn. hvad P. A. Munch har meddelt om Vinalde (Norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 753).

[4] Cod. diplom. monast. Munkaliv. pag. 12.

[5] Smlgn. ovenfor, note 2.

ses, hvad derved har været det bestemmende. Men da kongen denne gang ikke kan have ønsket ogsaa at overdrage seglet i drottsetens hænder, greb han til den udvei at indsætte en seglbevarer af lavere rang, en vicekansler. Hr. Agmunds stilling var ogsaa i andre henseender forskjellig fra hans forgjængeres, og hans udnævnelse kan derfor maaske ogsaa være fremkaldt af ganske særegne grunde. Mellem disse maa vistnok hensynet til den krig, hvori riget paa flere kanter var indviklet, have været et af de vigtigste. Kongen har ikke selv kunnet raade med alt, som han skulde varetage, og har af denne grund overdraget en del af sin myndighed til en drottsete, hvis opgave det nærmest var at vaage over forsvaret af det vestenfjeldske. Imidlertid har dog neppe drottsetens hverv været indskrænket hertil. Med hans stilling fulgte ogsaa, efter den siden 1323 udviklede praxis, forsædet i det norske raad, og naar kongen var fraværende fra riget, skulde det synes, som om han af sig selv maatte betragtes som rigsforstander. Imidlertid kjendes intet exempel paa, at han er optraadt som saadan, eller overhovedet paa, at han har udstedt breve i kongens navn.[1]

I sin særegne stilling som kongelig statholder for de vestenfjeldske landsdele, har den nye drottsete neppe staaet ganske alene. Ialfald er det meget rimeligt at antage, at en del af hans kolleger i rigsraadet have staaet ved hans side. Da der i 1309 var spørgsmaal om at forsvare det vestenfjeldske Norge mod svenske angreb, havde kongen overdraget dette til flere herrer, der formodentlig samtlige vare medlemmer af hans raad,[2] og paa samme maade tør man vel antage, at drottseten ogsaa har havt andre raadsherrer med sig. Til disse kunne de ovenfor (s. 229) omtalte geistlige, der i 1366 vare sammen med ham i Bergen, have hørt.

Hr. Agmund Finnssøn har maaske i de nærmest følgende aar især opholdt sig i det vestenfjeldske. Da kong Haakon i 1369 gav ham *(dilecto et fideli consiliario nostro ac dapifero, domino Agmundo Findeson, militi)* fuldmagt til at give sendebudene fra Kampen og andre steder frit leide,[3] maa dette rimeligvis opfattes, som om de allerede vare komne til ham i Bergen. Han optræder imidlertid senere hen ogsaa nogle gange

---

[1] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, I, s. 809 flg.
[2] Smlgn. ovenfor, s. 115 flg.
[3] Dipl. Norv. V, no. 259.

hos kongen som drottsete og nævnes i enkelte kongebreve som en af dem, der have været nærværende ved disses besegling.[1] Men han har heller ikke da været den beseglende. Hvorvidt Vinalde er vedbleven som saadan ogsaa i nogen tid efter 1366, uagtet han ikke da nævnes i denne egenskab, kan ikke afgjøres. Maaske er han allerede kort efter det nævnte aar gaaet over i en anden stilling, medens seglet er bleven betroet til en anden klerk. Det maa nemlig ansees som sikkert, at der har været andre af disse end Vinalde, som kongen har benyttet som seglbevarer.[2] Da hr. Agmund ogsaa fører sin titel som drottsete, naar han var hos kongen, maa denne hans værdighed have været af en anden beskaffenhed end den, som var overdraget hans to forgjængere, hr. Ivar Rova og hr. Orm Eysteinssøn. Han har neppe i kongens fravær havt saa stor myndighed som disse, idet han navntlig aldrig har havt seglet i sin forvaring, saaledes som hr. Orm. Til hans virksomhed kjendes kun lidet. Formodentlig har den nærmest været rettet paa landsforsvaret; der tales ogsaa om, at han havde ladet gjenopføre et ødelagt sælehus ved Karmsund.[3]

Rimeligvis er hr. Agmund gaaet af som drottsete i eller ved 1371. Unionen med Sverige blev da opløst, og kong Magnus kom tilbage til Norge, hvor han nu blev. De grunde, som havde tvunget hans søn til at have en drottsete, ophørte vistnok nu, da der altid var to konger inden riget. I 1373 kaldes hr. Agmund kun ridder.[4] Raadet fik fra nu af i den tilbageværende del af kong Haakons regjering, heller ikke efter hans faders død i 1374 nogen formand, ligesom der heller ikke udnævntes nogen ny kansler. I 1371 havde kongen sagt til klerken Henrik Henrikssøn, som da enten var eller ialfald kort efter blev udnævnt til provst ved Mariakirken i stedet for hr. Peter Erikssøn, at han vilde lade ham besegle de breve, som

---

[1] Dipl. Norv. II, no. 410, 412. Suhm, Historie af Danmark, XIII, s. 690. Hr. Agmund beseglede ved disse leiligheder med sit eget segl ved siden af kongens. Naar P. A. Munch paa disse breve har villet støtte en formodning om, at drottseten kan »for en tid« have været seglbeverer (Norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 863), da er ingen grund herfor i brevenes udstedelsesmaade.

[2] I et brev til kong Haakon af 15de Aug. 1371 spørger Henrik Henrikssøn, om han *sculde swa fulla makt hafua med jdro jnzsigli som andre þe klærka hawa hafft som j hawin þær tiltroot*. Dipl. Norv. VI, no. 278.

[3] Hanserecesse, II, s. 14.

[4] Dipl. Norv. III, no. 384.

han *fore sagde*. Men denne havde da undslaaet sig. Senere har han imidlertid virkelig udført disse forretninger, idet der haves nogle breve fra denne sidste del af kong Haakons regjeringstid, som ere beseglede af ham. Han førte dog aldrig, saalænge kong Haakon levede, titel af kansler, men kaldes kun kongens klerk og provst ved Mariakirken.[1]

Flertallet af kong Haakons breve og retterbøder er under hans hele regjering udstedt, uden at der tales om, at beseglingen er foretagen af nogen kansler eller kongelig klerk. I almindelighed siges de at være indseglede *oss sjálfum hjáverandum*. Undertiden forekommer der ingen bemærkning om beseglingsmaaden, hvilket især er tilfældet i de breve, som ere udstedte paa Latin; i saadanne siges dog undertiden, at de ere givne *nostro sub sigillo*, eller ogsaa anvendes formelen *sigillum (secretum) nostrum præsentibus est appensum*.[2] Forsaavidt ogsaa kong Magnus undertiden nævnes ved sin søns side i breve, der udelukkende vedkom dennes landsdele, da har dette neppe nogen større betydning, uden at dog grunden dertil lader sig paavise.[3] Saadanne breve siges at være indseglede i faders og søns nærværelse; der er dog ogsaa andre, hvori beseglingen ikke omtales. At begge konger optræde ved hinandens side i breve, der vedkomme udenrigske anliggender, kan ikke være paafaldende.

Kun meget sjelden tales der i kongebreve fra denne tid om, at de ere beseglede af rigsraadets medlemmer.[4] Alligevel havde disse under kong Haakon en betydelig indflydelse paa regjeringen, og denne anerkjendtes af kongen i udtrykkelige ord. Rigsraadet omtales jævnlig, og dets medlemmer forekomme

---

[1] Dipl. Norv. II, no. 444; III, no. 402.

[2] Dipl. Norv. I, no. 386, 407, 408, 418, 436, 453; II, no. 376, 384, 390, 402, 417, 435, 437, 438, 441, 447, 453, 461, 463, 464; IV, no. 502; V, no. 250, 254, 259, 291, 307, 314; VI, no. 268, 286, 295, 297; VII, no. 279, 299; X, no. 70, 90. Norges gamle love, III, s. 179 flg., 185, 188 flg., 190 flg., 191, 192, 193, 196—212.

[3] Dipl. Norv., II, no. 365, 422; III, no. 303, 383; Norges gamle love, III, s. 184.

[4] P. A. Munch har i Det norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 877, udtalt den formodning, at breve, der udgik under kongens store segl, »*i denne tid foruden drottsetens segl maatte have i det mindste en af de øvrige raadsherrers*«, og ser heri et udtryk af mistillid mod drottseten. Det er imidlertid neppe berettiget at drage nogen saadan slutning af de nu kjendte, ganske faatallige kongebreve, hvori denne beseglingsmaade er anvendt.

i mange breve ved kongens side. Maaske kunne de urolige forhold, som herskede i den første del af hans styrelse, tildels have hindret den regelmæssige afholdelse af raadsmøder; men dette har da ikke været en følge af kongens ønske om at trænge raadet tilside. I denne henseende var der mellem ham og hans fader en meget betydelig og iøinefaldende forskjel.

I begyndelsen af 1358 har der rimeligvis været afholdt et raadsmøde i Oslo, ved hvilket kong Haakon udstedte en retterbod for denne by (af 22de Januar). I denne selv tales der rigtignok ikke om, at den skal være givet med rigsraadets samtykke. Men at dette har været tilfældet, synes rimeligt, idet kongen selv siger i retterboden, at den skal staa ved magt, indtil han træffer en anden bestemmelse »med raad og samtykke af alt rigsens raad i Norge«.[1] Den deri liggende udtalelse om kongens forpligtelse til ved vigtigere regjeringshandlinger at indhente sine raadgiveres samtykke, maa vistnok tillægges megen betydning, saaledes at det kan antages, at kongen har henvendt sig til rigsraadet, selv naar dette ikke paaberaabes i hans breve. Dette behøver imidlertid ikke at være skeet umiddelbart før udstedelsen af vedkommende breve. Hele den maade, hvorpaa forretningsordenen var indrettet, lagde hindringer i veien derfor, saaledes at der ikke kunde være adgang til at afholde et større raadsmøde, hver gang der skulde forhandles om et vigtigere regjerings-anliggende. Hvorledes man her har indrettet sig i det enkelte, lader sig nu ikke paavise. Imidlertid kan det antages, at naar kong Haakon f. ex. umiddelbart efter at have forladt Oslo i 1358 paa reisen nordover (22de Februar) udsteder en retterbod for Østerdalen,[2] saa har han derom raadført sig i Oslo med de der tilstedeværende medlemmer af raadet. Denne retterbod omtaler for øvrigt ogsaa *þeir várir goðir menn, sem dagliga með oss ganga*, et udtryk, som slaaende minder om det, der forekommer i retterboden af 1295 (s. 62). Ved begge anledninger synes dette at maatte betegne netop de medlemmer af raadet, som hyppigst vare hos kongen og der toge del i regjeringen, og man kan saaledes vistnok antage, at der i regelen har været nogle raadsherrer tilstede hos kongen, eller i hans fravær hos kansleren.

---

[1] Norges gamle love, III, s. 176 flg. Retterbodens udtryk tilstede ogsaa en anden forklaring: at kongen har villet undskylde, at han denne gang ikke havde spurgt raadet, og at han derfor har lovet med det første at give nye bestemmelser med dettes samtykke.

[2] Dipl. Norv. VI, no. 238.

Fra 1359 kjendes intet brev, der kunde antyde, at der er afholdt en forsamling af raadet. Kongen var da ogsaa fraværende i den største del af aaret. I begyndelsen af 1360 var han i Tunsberg, hvor han 5te Februar udstedte en retterbod for Bergens fehirdsle, i hvilken raadet ikke nævnes.[1] I Juni 1361 findes kong Haakon i Bergen, hvorhen han ledsagedes af sin kansler, og hvor han rimeligvis har truffet sammen med flere af raadsherrerne. Der haves fra dette ophold tre kongelige breve, i hvilke raadet overalt omtales. I retterboden om Bergens privilegier af 15de Juni[2] siger kongen, at han og raadet havde gjennemlæst de ældre breve, som vare givne derom; det er den samme formel, som anvendtes under formynderstyrelsen før 1332 og ogsaa efter denne tid i enkelte af hans faders breve. Den samme formel forekommer ogsaa i det brev, hvormed kongen 23de Juni bekræftede Munkelivs ældre privilegier.[3] I retterboden af 18de Juni, der handler om Bergens indenlandske kjøbmænds ret til seilads overalt i Norge og paa skatlandene,[4] siger kongen, at disse havde klaget for ham og raadet over, at de hindredes i sine kjøbfærder. Man kan vistnok gaa ud fra, at der her har været en forsamling af flere raadsherrer, og da fornemlig af dem, som hørte hjemme i det vestenfjeldske. I denne har man formodentlig nærmest sysselsat sig med lovgivnings-sysler for disse landsdele. Nogle af raadsherrerne have da ogsaa rimeligvis fulgt kong Haakon fra Bergen til Baahus, hvor han var i slutningen af den næstpaafølgende September maaned sammen med begge sine forældre. Ved denne leilighed deltog den ældre konge i en regjerings-handling, der alene vedkom hans søns landsdele. Under 29de September 1361[5] overdroge nemlig kongerne til Otte Rømer, en mand, som havde tjent kong Magnus *af barndom længe,* alt hr. Audun Hugleikssøns inddragne gods i Nordfjord. Det derom udstedte brev er beseglet af kong Magnus, dronning Blanche, kong Haakon, erkebiskop Olaf, de fire biskoper; Halvard i Oslo, Gisbrikt i Bergen, Haavard i Hamar og Botolf i Stavanger, hr. Jon og Sigurd Hafthorssøn og hr. Agmund Finnssøn. Grunden til, at begge konger, ja endogsaa dronningen, her have

---

[1] Norges gamle love, III, s. 179 flg.
[2] Norges gamle love, III, s. 180 flg.
[3] Codex diplom. monast. Munkaliv., pag. 9 seqv.
[4] Norges gamle love, III, s. 181 flg. Dipl. Norv. IV, no. 422.
[5] Dipl. Norv. II, no. 365. 22de September var kong Haakon i Lødøse. Hanserecesse, I, s. 194.

optraadt i fællesskab, maa vistnok nærmest søges i det nære forhold, hvori Otte Rømer stod til Magnus. Da han i 1372 fik en bekræftelse paa sine ældre gavebreve, udstedtes denne ogsaa af kong Magnus og kong Haakon i fællesskab.[1]

Fra 1362 haves et kongebrev, der forudsætter medvirkning fra raadets side. Det er udstedt i Bergen 4de September og beseglet af kansleren. Kongen kan paa denne tid neppe have været tilstede. Alligevel paaberaabes raadet i dette brev, der omhandler en stadfæstelse af Byreslægtens ældre breve paa sin gaard, og dette sker i udtryk, som synes at vise, at kansleren og raadet ved denne leilighed have optraadt med kongelig myndighed under hans fravær. Det siges først, at de to brødre, som da eiede Byre, havde klaget for kongen og raadet, hvorefter det siges, at raadet — ikke, som ellers, kongen og raadet — havde læst de fremlagte breve, og saa tilsidst, at ingen mere maatte gjøre noget mod brødrene for denne sag *vten firi oss sealfum ok varo raðe.*[2] Det er heller ikke i sig selv rimeligt, at kansleren aldeles paa egen haand skulde have ret til at afgjøre en sag som denne, og i dette tilfælde skinner det virkelig igjennem de sædvanlige former for kongebreve, at han har optraadt sammen med en del af sine kolleger i raadet. Da kongen netop i disse aar jævnlig var fraværende fra landet, var det saa meget rimeligere, at der paa denne maade blev sørget for at have et fast midtpunkt for landsstyrelsen. Fra 1363 haves der intet brev, som giver noget nærmere indblik i den maade, hvorpaa man da havde indrettet sig. Kong Haakon var dog i slutningen af Juli nær ved den norske grænse, idet han da opholdt sig i Lødøse.[3] Saaledes kan han ialfald have havt en sammenkomst med det norske raad.

Fra 1364 haves en enkelt oplysning om kongens forhold til rigsraadet. 29de August var kong Haakon i Oslo, hvor han *meth radhe ok samtykth varra godra manna* udgav en retterbod for Jæmteland.[4] Da han til samme tid var meget optaget af

[1] Dipl. Norv. II, no. 422.
[2] Dipl. Norv. I, no. 376.
[3] Dipl. Norv., II, no. 373.
[4] Norges gamle love, III, s. 185. Smstds. s. 184 flg. en retterbod, som er udstedt i Bergen af begge konger *badom oss fædgom hiauerandum* 8de Marts 1364, i hvilken det siges, at der *af rikisens raadi* var klaget for dem. Her maa der imidlertid være en feilagtig datering, da kongerne paa den tid neppe kunne have været i Bergen. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, I, s. 857, noten og II, s. 29, samt nedenfor s. 241, note 5.

de svenske forhold, er det rimeligt, at der i Oslo under kongens ophold der har været afholdt et større raadsmøde for at forhandle om disse. Retterboden af 26de April 1365,[1] der er udstedt i Oslo og beseglet af hr. Vinalde Henrikssøn, nævner intet om rigsraadet; kongen kan heller ikke paa den tid have været i Norge. Derimod har det været antaget, at han om høsten i det samme aar har aflagt et besøg i Bergen.[2] Dette er dog ikke sikkert; i ethvert fald synes man imidlertid at kunne antage, at der paa den tid har været et raadsmøde i Bergen, hvor der er forhandlet om regjerings-anliggender. I et kongebrev af 6te November 1365,[3] beseglet af hr. Vinalde, tales der saaledes om en klage *firir varo raade,* ikke for kongen og raadet. Derimod forekommer der i den bekræftelse paa Nidaros korsbrødres privilegier, som er udstedt i Nidaros 23de September 1366 og beseglet af hr. Vinalde[4] paa en tid, da kong Haakon neppe der kan have været tilstede, det gamle udtryk, at kongen og hans raad havde seet og læst de tidligere privilegier. Men ogsaa dette brev synes at vidne om, at en del af raadet har været i virksomhed, selv naar kongen var hindret fra at befatte sig med de løbende administrative forretninger,[5] hvilket i aarene nærmest efter 1365 hyppig synes at have været tilfældet. Det var jo ogsaa netop for disse aar, vi have antaget, at en afdeling af raadet har staaet ved hr. Agmund Finnssøns side, medens han som drottsete skulde vaage over forsvaret af det vestenfjeldske.[6]

Der haves ingen retterbøder fra disse aar, og det kan efter forholdene i almindelighed nok antages, at der kun sjelden i

---

[1] Norges gamle love, III, s. 186.

[2] P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd., I, s. 773.

[3] Dipl. Norv., VI, no. 266.

[4] Dipl. Norv., II, no. 388.

[5] P. A. Munch har meddelt en oversigt over begge kongers opholdssteder fra 1355 til 1374 (Norske folks hist., anden hovedafd. I, s. 856—858 og II, s. 24, note 2). Tildels beror dog denne paa gjætninger.

[6] Smlgn. ovenfor, s. 230. Naar der under Hansedagen i Lübeck 1366 (24de Juni) sendtes skrivelser til erkebiskop Olaf, biskoperne Gisbrikt af Bergen og Botolf af Stavanger, hr. Agmund Finnssøn og brødrene hr. Sigurd og hr. Jon, *dictos Haftornssen*, for at anmode disse om at anvende sin indflydelse hos kongen for at faa udleveret en del opbragte skibe (Hanserecesse, I, s. 342 flg.), da ligger det ogsaa nær at antage, at de nævnte herrer have været en slags regjerings-

denne meget urolige tid har været leilighed til at gjøre mere end at sørge for forsvarsvæsenet, som ogsaa nu var det mest paatrængende, og holde de løbende regjerings-forretninger i gang. Derimod træder nu forholdet til udlandet mere i forgrunden, og derunder møde vi da igjen rigsraadet ved kong Haakons side. I Mai 1369 var kong Haakon paa Akershus, hvor ogsaa flere af raadet vare tilstede. Anledningen til dette møde var fredsforhandlingerne med Hansestæderne. Som tilstedeværende nævnes biskoperne Halvard af Oslo og Magnus af Hamar, ridderne hr. Jon Hafthorssøn, *baro regni Norvegiæ,* — hr. Jon Thoraldessøn, hr. Ulf Holmgeirssøn, hr. Ulf Jonssøn, af hvilke den sidste var hr. Jon Hafthorssøns søn, den svenske ridder og rigsraad, hr. Fjellar Pijk og Mariakirkens provst, hr. Peter Erikssøn samt (væbnerne) Thorgaut Jonssøn, Lodin Eyvindssøn, befalingsmand paa Tunsberghus, Alf Haraldssøn, Gaute Erikssøn og befalingsmanden paa Baahus, Laurents Bjørnssøn. Af dem skulde hr. Fjellar, hr. Peter, Laurents Bjørnssøn og Gaute Erikssøn sendes som gesandter til Tydskland. Disse kaldes udtrykkelig kongens *consiliarii et homines.* Efter den maade, hvorpaa de øvrige her nævnte mænd ved denne leilighed fremtræde, er det ogsaa rimeligt, at de samtlige have tilhørt raadet. De beseglede med kongen den for de fire sendebud udfærdigede fuldmagt. [1]

I September s. a. var atter en større del af rigsraadet samlet paa Hisingen, hvor der som tilstedeværende hos kongen nævnes biskop Halvard af Oslo, de tre riddere, hr. Jon Hafthorssøn, hr. Jon Thoraldessøn og hr. Ulf Jonssøn, provsten hr. Peter Erikssøn, Laurents Bjørnssøn paa Baahus, Lodin Eyvindssøn paa Tunsberghus, Gaute Erikssøn, Alf Haraldssøn, Kolbjørn Ketilssøn, Baard Eyvindssøn og Henrik Mikkelstorp. Disse beseglede tillige med kongen den af ham udstedte kundgjørelse om, at der var afsluttet stilstand paa et aar med Hansestæderne. Kongen siger deri, at han har ratificeret denne *cum consensu, consilio et voluntate consiliariorum nostrorum fidelium dilectorum,* og de nævnte raadsherrer sige selv, at naar

---

kommission for det vestenfjeldske. P. A. **Munch** har i sin omtale af disse breve (**Norske folks historie**, anden hovedafd. I, s. 775) forvekslet Hansedagen af 1366 i Lybeck med den af 1367, der holdtes i Stralsund.

[1] Dipl. Norv. VIII, no. 185. **Hanserecesse**, I, s. 452 flg. Hr. Fjellar kom ikke afsted. Smstds. I, s. 460.

de hængte sine segl under, da var dette for at vise, at de anerkjendte *omnia præmissa cum nostra voluntate, consilio et consensu esse acta et placitata*, og at de indestode for overholdelsen.[1]

Samme dag som denne kundgjørelse (5te September 1369) er der ogsaa af kong Haakon udstedt en anden,[2] som han har stillet til *venerabilibus in Christo patribus, archiepiscopo Nidrosiensi et ejus suffraganeis, nec non suis dilectis et fidelibus consiliariis, domino Agmundæ Finninzson, dapifero, ac Sigurdo Haffthorsson, omnibusque aliis militibus et militaribus, etiam præfectis, thesaurariis et officialibus suis ceterisqve hominibus suis et subditis qvibuscumque regnum suum Norvegiæ inhabitantibus.* Ved dette brev bekjendtgjordes, at der til Pintse 1370 skulde holdes et almindeligt fredsmøde paa Baahus.

Et saadant blev ogsaa afholdt. Da forhandlingerne maaske tildels angik Sverige eller dele af Sverige, vare derved raadsherrer fra begge lande tilstede, og forsamlingen blev saaledes meget talrig. Som tilstedeværende raadsherrer nævnes biskoperne Botolf af Stavanger, Halvard af Oslo, Gotskalk af Linkøping, og Magnus af Hamar, drottseten hr. Agmund Finnssøn, hr. Erik Ketilssøn, ridderne hr. Jon Hjerne, hr. Narve Ingvaldssøn, hr. Ulf Holmgeirssøn og hr. Ulf Jonssøn og væbnerne Haakon Jonssøn, Herman af Owen, Gaute Erikssøn, Lodin Eyvindssøn, Henrik Mikkelstorp, Kolbjørn Ketilssøn, Erlend Philippussøn, Otte Rømer og Gerhard Kind. Alle disse beseglede tillige med kong Haakon det brev, hvormed han ratificerede den paa Baahus afsluttede femaarige vaabenstilstand med Hansestæderne.[3] Han siger deri, at forhandlingerne med disse vare førte af ham og hans »raadgivere og mænd«, og at han nu antog og bekræftede traktaten *cum consensu, consilio et plena voluntate dilectorum et fidelium nostrorum consiliariorum.*

Ogsaa efter afslutningen af disse forhandlinger med de tydske stæder forblev kongen i Viken eller i de allernærmeste dele af Sverige,[4] og det er sikkert, at de fleste af de norske

---

[1] Sartorius, Urkundl. geschichte ved Lappenberg, II, s. 673 flg. Dipl. Norv. VIII, no. 188.

[2] Hanserecesse, I, s. 462 flg.

[3] Sartorius, Urkundl. geschichte ved Lappenberg, II, s. 703 flg. Dipl. Norv. VIII, no. 191.

[4] P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedafd., I, s. 827 og note 3.

raadsherrer ere blevne hos ham. Ogsaa erkebiskopen, som ikke nævnes under stilstands-forhandlingerne, kom senere til. Da kongen 12te Juli paa Baahus udstedte fuldmagtsbrev for de gesandter, som skulde underhandle med kong Albrecht, blev dette beseglet af biskoperne Botolf af Stavanger, Halvard af Oslo og Magnus af Hamar, hr. Agmund Finnssøn, hr. Narve Ingvaldssøn, Lodin Eyvindssøn og Gaute Erikssøn, der alle kaldes hans raadgivere. Ogsaa sendebudene nævnes med samme titel. Disse vare otte i tallet: hr. Jon Hafthorssøn, hr. Erik Ketilssøn, hr. Jon Hjerne, Laurents Bjørnssøn, Haakon Jonssøn, Henrik Mikkelstorp, Kolbjørn Ketilssøn og Ulf Jonssøn.[1]

Umiddelbart forud havde kongen og rigsraadet været i Lødøse, altsaa paa svensk grund, for at forhandle om, hvad der skulde gjøres i anledning af kong Magnus's udløsning af fangenskabet. Det var resultaterne heraf, som kundgjordes paa Baahus. Da udfaldet af den besluttede sendelse til Sverige imidlertid var usikkert, blev det endvidere med raadets samtykke vedtaget at lade udgaa en befaling til almuen i Baahus fogderi om at ruste sig til krig. Brevet herom er udfærdiget 19de Juli i Marstrand, hvorhen rigsraadets medlemmer begave sig med kongen.[2] Dette er beseglet af kongen, af erkebiskopen, biskoperne Halvard og Magnus og drottseten samt, som det siges, i nærværelse af kongen, erkebiskopen, biskoperne af Oslo, Hamar, Stavanger og Bergen, drottseten og *morghom adrom warom godom monnum bode leikum ok lærdom af varo riki Norighi.*

Kongen var endnu i Oktober i Viken,[3] men reiste saa til Akershus, hvor han var 14de November og udstedte et brev, som *til meire stadfæsto* er beseglet med biskop Halvards og drottsetens segl. Som allerede (s. 231) omtalt, traadte den sidste snart tilbage.

Kong Magnus kom i 1371 ud af fangenskabet og vendte tilbage til Norge, hvor han overtog bestyrelsen af sine egne landsdele. Men hans virksomme indgriben i regjeringens anliggender kan i de faa aar, hvori han endnu levede, kun

---

[1] Arild Huitfeld, Erik Menved, Kristofer og Valdemar Atterdag, s. 612.
[2] Dipl. Norv. II, no. 410. I et lignende krigsudbud af 1380 paaberaabes ikke raadets samtykke. Smstds. no. 461.
[3] Dipl. Norv. I, no. 407, 408.
[4] Dipl. Norv. II, 412.

have havt liden betydning.[1] Han var om vinteren 1371—1372 i Oslo, Tunsberg og Skien og fulgte i Marts 1372 sønnen paa dennes reise til Hamar[2] og videre til Trøndelagen. I hele April maaned synes begge konger at have opholdt sig i Nidaros,[3] hvor da ialfald en del af raadet var samlet. Under denne sammenkomst har man rimeligvis nærmest sysselsat sig med saadanne anliggender, som særlig vedkom det nordenfjeldske. Ialfald blev det der bestemt, at kongen skulde udfærdige en retterbod om enkelte af disse. Denne er dog først bleven færdig efter kongens afreise fra Nidaros og er dateret 3die Mai 1372 fra et sted paa Nordmøre.[4] Kong Haakon udtaler deri, at han havde gjort saadan skik med sit elskelige rigens raad, som nu hos ham var.

Kong Haakon fortsatte sin reise langs kysten og opholdt sig senere i nogen tid i Bergen, hvor han 8de August udstedte en retterbod for de tydske skomagere dersteds. Uagtet rigsraadets medvirkning ikke derved forudsættes, er det vistnok rimeligt, at kongen under opholdet i Bergen[5] ialfald har været omgiven af en del af sine raadsherrer og med dem afgjort særlig vestenfjeldske anliggender. Kong Haakon begav sig derefter til Østlandet. Naar en retterbod er udstedt i hans navn i Bergen 23de December s. a.,[6] da er det neppe rimeligt, at han selv atter igjen paa denne aarstid skulde være vendt tilbage derhen. Snarest maa det antages, at en eller flere raadsherrer have havt kongens fuldmagt til at udstede denne. Mellem dem har rimeligvis seglbevareren, hr. Henrik Henrikssøn, været, idet han netop paa denne tid synes at have gjort en høstreise fra Oslo til Bergen.[7]

I September 1372 førtes der i Tunsberg forhandlinger med de tydske stæders sendebud, ved hvilke rimeligvis et større antal af raadets medlemmer maa have været nærværende. Kong Haakon var selv tilstede med sin fader. Af rigsraaderne næv-

---

[1] Smlgn. Hanserecesse, II, s. 49 (no. 40, § 16).

[2] 20de Marts 1372 udstedte begge konger *aput civitatem Hammarensem* en fuldmagt for de gesandter, som skulde sendes til Lübeck. Hanserecesse, II, s. 47 flg.

[3] Smlgn. Dipl. Norv. II, no. 422.

[4] Norges gamle love, III, s. 190 flg.

[5] Kong Magnus var ogsaa i Bergen. Annales Islandici, pag. 328.

[6] Norges gamle love, III, s. 192.

[7] Dipl. Norv. I, no. 409. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd., II, s. 13 og note 2.

nes tre i et brev af 24de September, nemlig hr. Halvard Jonssøn (Næpa), hr. Haakon Eyvindssøn og Gaute Erikssøn.[1] I den af kongerne Magnus og Haakon paa Tunsberghus udstedte kundgjørelse af 30te September om forlængelsen af den med stæderne afsluttede vaabenstilstand nævnes som beseglende med dem ridderne hr. Jon Hjerne, hr. Narve Ingvaldssøn, hr. Halvard Jonssøn og hr. Haakon Eyvindssøn, samt væbnerne Gaute Erikssøn og Alf Haraldssøn.[2] I de nærmest følgende aar synes kong Haakon, ligesom ogsaa hans fader, især at have opholdt sig i det vestenfjeldske. Efter den endelige opløsning af foreningen med Sverige i 1371 vare ogsaa de grunde ophørte, som gjorde Østlandet til kongens naturlige opholdssted. Saaledes blev Bergen samlingsstedet for de raadsmøder, som afholdtes i den nærmest følgende tid. Om sommeren 1373 maa der have været et saadant møde i denne by. Ialfald nævnes da som nærværende i Bergen erkebiskop Thrond, ridderne hr. Agmund Finnssøn og hr. Narve Ingvaldssøn, Apostelkirkens provst, hr. Thorstein Halgrimssøn, Haakon Jonssøn, Otte Rømer, Viljam Erikssøn, lagmanden Gunnar Hjarrandessøn, Jon Reidarssøn Darre og Erlend Philippussøn.[3] Af disse kjendes de fleste allerede tidligere som medlemmer af raadet, og for de øvriges vedkommende kan det med grund antages, at de ogsaa have hørt til dette. Om hvad der ved denne leilighed er bleven forhandlet mellem kongen og raadet, vides for resten intet. En mindre vigtig retterbod, som i September s. a. er udstedt i Bergen, er maaske først given, efterat det store raadsmøde v r opløst; hverken rigsraadet eller kongens personlige nærværelse omtales i denne.[4] I Marts 1374 synes der igjen at have været afholdt et raadsmøde i Bergen. I en retterbod af begge konger, som maa antages at være udstedt netop da,[5] anføres, at kongen

---

[1] P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd., II, s. 22. Denne sammenkomst i Tunsberg er for øvrigt ogsaa mærkelig derved, at de fra Hansestæderne fremmødte gesandter førte forhandlinger, der mere umiddelbart vedkom disses interesser alene. Enkelte forfattere have af denne grund endog talt om en hansedag i Tunsberg, en benævnelse, som dog nu er opgiven.

[2] Lübecks urkundenbuch, IV, no. 179, s. 175. Kundgjørelsen er beseglet med begge kongers mindre segl.

[3] Dipl. Norv. III, no. 384.

[4] Norges gamle love, III, s. 193.

[5] Norges gamle love, III, s. 184 flg. Smlgn. ovenfor, s. 235, note 4. De grunde, hvorefter P. A. Munch har henført denne retterbod til

havde hørt klager fra sit raad over de forhold, hvori der ved denne skulde gjøres en forandring. Rimeligvis er det ogsaa til den samme retterbod, der sigtes i en senere; den siges der at være given af kongerne Magnus og Haakon, med raad af erkebiskopen, de andre biskoper og lærde mænd, riddere og de andre mænd.[1] Udtryk som disse antyde, at der har været samlet et fuldstændigt raadsmøde.

I Juni 1375 var kong Haakon i Oslo, hvor han afholdt et raadsmøde. Paa dette forlenede han midlertidig Alexander de le Ard med styrelsen af Orknøerne, som han selv siger, med raad og samtykke af hr. Sigurd Hafthorssøn og andre gode mænd af sit raad.[2] Fra Januar 1376 haves en i Oslo udstedt stevning, beseglet af Henrik Henrikssøn, hvori omtales en klage for kongen og hans raad.[3] I Mai og Juni 1376 var kongen i Bergen, hvor han har afgjort forskjellige regjeringsforretninger, uden at det dog kan sees, om han samtidig har holdt noget mere talrigt raadsmøde.[4] Da han kort efter drog til Danmark, var han paa denne færd ledsaget af flere af raadets verdslige medlemmer, nemlig ridderne hr. Agmund Finnssøn, hr. Erik Ketilssøn, hr. Narve Ingvaldssøn og hr. Ulf Jonssøn, samt væbnerne Haakon Jonssøn, Gaute Erikssøn, Alf Haraldssøn, Erlend Philippussøn og Gudbrand Alfssøn. Disse kaldes tilsammen *domini Haqvini, regis Norvegiæ et Sveciæ consiliarii* og beseglede med kongen den fredstraktat, som 14de August 1376 afsluttedes i Kallundborg med Hansestædernes fuldmægtige. Freden selv siges deri at være sluttet med samtykke af kongens troe mænd og raadgivere.[5]

I begyndelsen af 1377, da kongen var kommen tilbage til Norge, traf han i Oslo sammen med en del af raadet og udgav der 29de Januar en retterbod om Hansens privilegier.[6] Kongen siger deri, at han havde givet denne med samtykke af det

---

1374, synes at være vel beføiede. Norske folks historie, anden hovedafd., II, s. 29, note 2, og s. 31.

[1] Norges gamle love, III, s. 222 flg.

[2] Dipl. Norv., II, no. 438.

[3] Dipl. Norv., III, no. 402.

[4] Norges gamle love, III, s. 195 flg.; Dipl. Norv., I, no. 436.

[5] Dipl. Norv., VIII, no. 199. Hanserecesse, II, s. 136 flg. Smstds. s. 138 flg. den af de tydske stæders sendebud udstedte kundgjørelse og s. 140 flg. staden Lübecks ratifikation af den *um eodem domino rege et suis consiliariis* afsluttede fred.

[6] Norges gamle love, III, s. 198 flg.

rigets raad, som nu var hos ham, baade biskoper, riddere og svende, men at han senere vilde foretage forandringer deri, *þa wart rikes radh i Norege meira saman komber epter þui som oss mæder þeim kæmer þa til radha.* Saaledes kan raadet nu ikke have været stærkt repræsenteret; senere hen maa der imidlertid have været afholdt et saadant møde, som han nu havde stillet i udsigt, og dette er da skeet i Tunsberg. Her udstedte kongen »med sit rigsens raads samtykke« en almindelig handelsordning for det hele rige, som bagefter blev godkjendt af den tilstedeværende almue. Tiden, naar dette skede, kjendes ikke. Dog er der megen sandsynlighed for at henføre det sidste møde til 1380.[1] Fra Oslo drog kongen i 1377 til Nidaros, hvor han 15de Mai »med sine gode mænds samtykke« udstedte en retterbod for skomagerne.[2] Saaledes maa han vistnok der have truffet sammen med en del af sit raad.

Vinteren 1377—1378 synes kong Haakon at have tilbragt i Bergen. I et kongebrev fra denne by af 13de April 1378, beseglet i kongens nærværelse, der handler om en retssag, tales om en klage for konge og raad.[3] Dette behøver dog ikke at forudsætte nogen talrigere forsamling af det sidstes medlemmer. Endnu i midten af Juni 1378 var kongen i Bergen, hvor han da udfærdigede en retterbod om tienden i Jæmteland.[4] I denne siges, at kongen og hans raad havde gjennemlæst en ældre anordning derom, og at den nye skulde gjælde, indtil kongen og hans raad gav en anden bestemmelse, — ganske som i retterboden af 20de Januar 1358. I slutningen af Mai har maaske hr. Narve Ingvaldssøn været tilstede i Bergen hos kongen; han kaldes da dennes »raadgiver«.[5] I 1379 var et større antal af raadets medlemmer samlet med kong Haakon i Marstrand, hvor der som »kongens raadgivere og mænd« nævnes følgende riddere og væbnere: hr. Jon Hafthorssøn, hr. Sigurd Hafthorssøn, hr. Agmund Finnssøn, hr. Erik Ketilssøn, hr. Narve Ingvaldssøn, hr. Jon Oddssøn, hr. Ulf Holmgeirssøn, hr. Ulf Jonssøn, hr. Gynther af Wedhausen, hr. Jon Danssøn og hr. Haakon Eyvindssøn, Haakon Jonssøn, Alf Haraldssøn, Gaute Erikssøn, Erlend Philippussøn og Otte Rømer. Disse

[1] Smlgn. herom P. A. Munch, Norske folks historie, anden hovedafdeling, II, s. 86 flg.
[2] Norges gamle love, III, s. 201.
[3] Dipl. Norv., II, no. 453.
[4] Norges gamle love, III, s. 201 flg.
[5] Dipl. Norv., VI, no. 295.

modtoge tilligemed kongen de af den nye Orknøjarl, Henrik St. Clair, givne løfter om at ville overholde sine forpligtelser.[1] Naar hertil endnu føies det ovenfor omtalte raadsmøde, som maa antages at være holdt i Tunsberg i 1380,[2] kong Haakons sidste leveaar, er dermed rækken sluttet af de større og mindre sammenkomster af rigsraadet i hans regjeringstid.

Af det her anførte vil det vise sig, at kong Haakon VI har benyttet rigsraadets medvirkning ved afgjørelsen af regjerings-anliggender i en meget stor udstrækning, og at han uden noget forbehold har erkjendt dets ret hertil. Dels er denne rigsraadets medvirkning foregaaet paa store møder, som holdtes med en vis regelmæssighed, og hvor fornemlig de sager, som havde en større almen betydning, ere blevne behandlede. Dels har den ogsaa fundet sted paa mindre sammenkomster, hvor kun de nærmestboende mødte, og hvor man maaske ogsaa i regelen nærmest har havt saadanne sager under behandling, som havde betydning for den snevrere landsdel, inden hvilken mødet holdtes. Det sidste gjælder formodentlig især, naar kongen ikke derved var tilstede, medens der ikke kan have været noget til hinder for, at han behandlede endog vigtigere sager, selv om kun et mindre tal af rigsraadets medlemmer var hos ham. Saaledes se vi dette øve en omfattende indflydelse paa rigets almindelige lovgivning og administration, ligesom det staar ved kongens side under hans udøvelse af sin dømmende myndighed.[3] I administrationen griber raadet nu ind paa mange felter; saaledes deltager det endog med kongen i at give taxter for byhandelen og for haandverkernes arbeide.[4] Hvor der handledes om en overdragelse af kronens jordegods til private, har ogsaa raadet hyppig været spurgt, ligesom ved bekræftelse af ældre privilegier og ved forleninger. Ogsaa ved krigsudbud er det blevet spurgt.[5] Imidlertid kan ikke heraf sluttes, at der i alle disse henseender har været en fuldstændig

---

[1] Dipl. Norv., II, no. 459.

[2] Kong Haakon synes at have opholdt sig i denne by i flere maaneder af dette aars første halvdel.

[3] En lagmandsdom, der er stadfæstet af kong Haakon *meder hans raades sampÿkt*, nævnes i 1373. Dipl. Norv., II, no. 384, s. 295. Landsvistbrevene udstedtes dels af kongen, dels af kansleren eller den, som ved anledningen havde seglet i sin forvaring. Smlgn. Dipl. Norv., I, no. 409.

[4] Norges gamle love, III, s. 201, 205.

[5] Smlgn. ovenfor, s. 239.

regelmæssighed. Dette viser sig bl. a., hvor der gjennem en længere aarrække forekommer flere skrivelser om den samme sag. De mange stadfæstelser, som haves af privilegierne for Oslo Mariakirke, siges snart at være foretagne med raadets samtykke, snart nævnes dette ikke. En enkelt gang har kong Haakon stadfæstet disse privilegier med sin faders raad og samtykke.[1] Ogsaa i behandlingen af de udenlandske anliggender tog fremdeles rigsraadet del, navnlig fra 1369 af; det havde paa dette felt endog en meget betydelig indflydelse. Men det siger sig dog af sig selv. at denne ikke altid kan paavises af de nu bevarede breve, da kongen i mange tilfælde maatte handle uden at kunne faa tilkaldt flere af raadets medlemmer. Et stort tal af disse breve er udstedt af begge konger, og kun i de færreste af dem findes rigsraadet nævnt, uagtet det ved de vigtigere anledninger synes at have været betragtet som en nødvendighed at indhente dettes samtykke. Den lidet bestemte maade, hvorpaa foreningen med Sverige var ordnet, medførte for øvrigt i den første del af kongens regjering, at udenrigske anliggender kunde blive behandlede paa en mindre regelmæssig maade, alene med tilkaldelse af det svenske raad.[2]

Konge og raad optræde i det hele taget under kong Haakons styrelse som repræsentanter og udøvere af den nu stærkt forøgede centrale myndighed, medens samtidig folkets indflydelse paa de offentlige anliggender er svunden ind til en ren formalitet. Forsaavidt der en enkelt gang er tale om at lade en beslutning, der er fattet af konge og raad, lovtage paa de store thing, da er dette maaske nærmest kun en form for dens offentliggjørelse. Kong Haakon VI.s centralisation var i mange henseender en ligefrem fortsættelse af hans oldefaders og navnes, men ogsaa forskjellig, forsaavidt det raad, som stod ham ved siden, for en væsentlig del støttede sin magt paa et andet grundlag end det gamle kongelige raad. Kongedømme og raad delte magten med hinanden. Deres styrelse synes, naar man tager hensyn til de lidet heldige tidsforhold, hvorunder kong Haakons regjering faldt, at maatte fortjene megen anerkjendelse for den omhu, hvormed den tog sig af rigets lovgivning og administration.

---

[1] Dipl. Norv., V, no. 250.

[2] Dipl. Norv., VI, no. 250, 275; Hanserecesse, I, s. 187 flg. og 194. Paa det sidste sted et af kong Haakon udstedt latinsk brev (Lødøse, 22de September 1361) uden bemærkning om beseglingsmaaden. Smlgn. endvidere Hanserecesse, I, s. 201 flg.

Fortjenesten herfor kan maaske for en større del have været kongens, maaske ogsaa dronning Margretes.

Et eiendommeligt træk ved kong Haakons rigsraad er den oftere fremtrædende tilbøielighed til deri at indblande hans og hans faders svenske raadgivere. Forholdene fremkaldte og begunstigede i ikke ringe grad en saadan udviskning af grænserne mellem de to rigsraad. Den faldt lettest ved saadanne anledninger, hvor der handledes om udenrigske, for begge riger fælles spørgsmaal. Den kunde ogsaa vanskelig undgaaes, hvor der paa samme tid var tale om Norges og de under dets konger hørende svenske landsdele, og endelig fandt den en stærk støtte i den stedse mere udviklede tendens hos det norske aristokrati til at slutte sig til sine standsbrødre i Sverige.

XI.

Raadet under kong Olaf V Haakonssøn og dronning Margrete, 1380—1397.

Dronning Margrete og rigsraadet overtage styrelsen under kong Olafs umyndige aar, uden at der tages hensyn til bestemmelserne fra 1302. — Drottsete og kansler. — Raadsmøderne i 1381—1384. — Raadets indflydelse paa regjeringen udtrykkelig anerkjendt i retterbøderne. — Rigsraadets daglige styrelse; kongens og hans moders forhold til denne. — Styrelsen, efterat kong Olaf er bleven myndig. — Ved kong Olafs død bringes riget i en stilling, hvori det ikke tidligere har været. — Erkebiskop Vinalde Henrikssøn. — Raadsmøde i Oslo Februar 1388. — Styrelsen overdrages til dronning Margrete. — Hun benytter i sin administration raadets medvirkning. — Kansleren, hr. Henrik Henrikssøn, afgaar ved døden. — Raadet samles i Helsingborg 1389 og vælger Erik af Pomern til konge. — Hr. Arne Sigurdssøn bliver kansler. — Kongen sendes til Nidaros og hyldes paa Ørething. — Raadsmøde i Nidaros. — Administrative former. — Dronning Margrete ved raadsmødet i Oslo 1392. — Norske rigsraader i Skaane 1395. — Det norske rigsraads repræsentation ved det store møde i Kalmar 1397.

Efter kong Haakons død i 1380 fremtræder rigsraadet som den institution, der tillige med enkedronningen overtog landsstyrelsen for hendes umyndige søn kong Olaf. Da dronning Margrete den 11te Januar 1381 paa Akershus midlertidig stadfæstede Mariakirkens privilegier,[1] skede dette »med raad og samtykke af alt rigsens raad«. Maaske har raadet netop ved den tid været samlet til fuldtalligt møde i anledning af thronskiftet for at træffe bestemmelse om, hvorledes man skulde

---

[1] Dipl. Norv., V, no. 320. Brevet er udstedt *nostro sub sigillo*. Det skulde ikke kunne ændres af nogen anden, før *konongh Olafuer kome sealfuer*.

ordne sig med formynder-styrelsen og med hensyn til den forening, hvori Norge nu indtraadte med Danmark. Nogen formelig statsakt, som er bleven afsluttet herom, kjendes ikke og har overhovedet ikke været kjendt i flere aarhundreder. Er der imidlertid bleven istandbragt noget dokument, som senere er gaaet tabt, om formynder-styrelsens ordning og om, hvad dermed stod i forbindelse, er det maaske nærmest at antage, at dette allerede er skeet inden den unge konges hylding paa Ørething.

Til Haakon V.s bestemmelser om formynder-styrelsen synes der ved denne leilighed ikke at være taget noget hensyn. Da dronning Margrete allerede fra de første dage af 1381 optræder som den styrende og den, der har raadet ved sin side, er der neppe fra dettes side gjort noget forsøg paa at fremtvinge en saadan ordning, som den af 1302. Man foretrak at se en enkelt person beklædt med den høieste værdighed, — saa meget mere, som denne var medlem af den kongelige slægt, den afdøde konges enke, den unge konges moder og tillige den, som allerede i virkeligheden ledede styrelsen af Danmark i sin søns navn. Her kunde der lige overfor alle disse hensyn ikke vel tænkes nogen anden udvei end ogsaa at lægge formynder-styrelsen for Norges vedkommende i hendes hænder. Heller ikke var dronning Margrete en personlighed, som kunde være meget villig til at indtage den beskedne plads, som Haakon V havde anvist enkedronningen under en konges umyndige aar, og i overensstemmelse dermed *at fylgja rikisins ráði.*

Dronningens stilling som den, der førte styrelsen i to riger, gjorde det imidlertid ogsaa nødvendigt at træffe særegne foranstaltninger for regjeringen under hendes fravær fra landet. Saaledes ser man nu igjen, at rigsraadet lige fra kong Olafs hylding paa Ørething optræder med en formand, der fører titel af »kongens og rigets drottsete«.[1] Ved hans side staar der atter en kansler, og disse varetage, dels i forening, dels hver for sig, regjerings-forretningerne i kongens navn, under hans og dronningens fravær. Drottseten var hr. Agmund Finnssøn, der allerede tidligere havde beklædt en lignende stilling. Kansleren var provsten ved Mariakirken, hr. Henrik Henrikssøn, som ogsaa i nogen tid forud havde opbevaret kongens segl, men nu først fik titelen.[2] Siden hr. Paal Baardssøn gik af som kansler,

---

[1] Dipl. Norv., I, no. 491, 496; IV, no. 522, 523; VI, no. 307, s. 352.
[2] Smlgn. ovenfor, s. 231 flg.

havde der ikke paa samme tid været baade drottsete og kansler i riget. At der nu udnævntes nye indehavere af begge disse poster, kan maaske have været en følge af dronning Margretes indflydelse og beregnet paa at skaffe hende en paalidelig støtte i raadet. Hr. Henrik synes allerede i kong Haakons levetid at have staaet dronningen nær; han tilhørte kapelgeistligheden, og hans udnævnelse til kansler stemte paa en gang med aand og bogstav i Haakon V.s anordning af 1314. Den tidligere ordning, hvorefter dels drottseten optraadte som seglbevarer, dels seglet var hos kongen selv eller en af det underordnede personale i kancelliet, var en uregelmæssighed, medens dronning Margrete atter indførte den rigtige orden ved at sætte en kansler ind i raadet ved siden af drottseten.

Ved den unge konges hylding, der foregik paa Ørething 29de Juli 1381, maa der være afholdt et almindeligt raadsmøde i Nidaros. Paa dette er saaledes kong Olafs retterbod om Jæmternes friheder (af 29de Juli 1381) udstedt, som det heder med raad og samtykke af drottseten og flere andre gode mænd.[1] Den blev beseglet med kongens, drottsetens og hr. Sigurd Hafthorssøns segl. I retterboden oplyses, at drottseten og flere andre gode mænd af rigsraadet havde svoret almuen over hele Norges rige at holde og lade holde gammel ret og lov paa kongens vegne. Altsaa har der af dem i deres egenskab af formynder-styrelse været aflagt ed paa at ville opfylde kongens pligter paa hans vegne. Foruden denne retterbod kjendes endnu en anden, som er udstedt under dette kongens ophold i Nidaros, om skomagernes friheder i Bergen og Nidaros, af 7de August. Deri omtales ingen andre raadsmedlemmer end drottseten. Med ham har kongen gjennemlæst de ældre breve om samme sag, og med hans raad og samtykke har han bekræftet dem, ligesom retterboden er beseglet med kongens og drottsetens segl.

Umiddelbart efter hyldingen begav en større del af rigsraadets medlemmer sig i fællesskab paa veien til det søndenfjeldske, hvor de træffes samlede i Hornborusund (paa Agder eller i Viken?). Herfra lode de 28de August 1381 udgaa en skrivelse til de tydske stæders udsendinge, som da vare samlede i Skaane,[2] med underretning om, at de havde overdraget

[1] Norges gamle love, III, s. 218.

[2] Dipl. Norv. I, no. 469. Skrivelsen kjendes for øvrigt kun af en afskrift, der er indtaget i en samling af Hansedagenes recesser. Derefter er den ogsaa trykt i Hanserecesse, II, s. 289.

til dronning Margrete at forhandle med dem om fred og privilegier, som de da skulde kunne have, indtil kong Olaf blev myndig. Brevet er udstedt under biskop Jon af Oslo's, drottsetens og Haakon Jonssøns segl. Foruden disse nævnes endnu som tilstedeværende ni andre medlemmer af rigsraadet, nemlig kapelmagisteren, hr. Vinalde Henrikssøn, kansleren, hr. Henrik Henrikssøn, Gaute Erikssøn, Benedikt Nikolassøn, Henrik Mikkelstorp, Alf Haraldssøn, Jon Marteinssøn, Jon Darre og Agmund Bolt.

Efter kongens hylding synes der i flere aar at have været afholdt regelmæssige større raadsmøder. Om sommeren 1382 vare ialfald flere af rigsraadets medlemmer, derimellem drottseten og kansleren, i Bergen, hvor flere kongebreve udstedtes, hvoriblandt en bekræftelse af Munkelivs privilegier, indtil kongen selv blev myndig.[1] Om høsten 1382 maa der i samme by have været en større sammenkomst, hvor følgende nævnes som tilstedeværende og medlemmer af raadet: biskop Jakob af Bergen, drottseten, »kongens frænde«, hr. Sigurd Hafthorssøn, Apostelkirkens provst, hr. Vinalde Henrikssøn, fehirden i Bergen, Erlend Philippussøn, fehirden i Nidaros, Otte Rømer, fehirden i Tunsberg, Gaute Erikssøn, sysselmanden paa Helgeland, Peter Nikolassøn, lagmanden i Bergen, Jon Aslakssøn, og »flere vore gode mænd«. Med disses samtykke udstedtes der en retterbod om Islandsfarernes told, dateret 27de Oktober 1382.[2] I denne siges, at raadet og kongen, ikke som før kongen og raadet, havde gjennemlæst de ældre breve, og at kongen nu stadfæstede disse med samtykke af sit raad, hvis fleste medlemmer navngives; saafremt kongen og raadet skulde synes, at en anden ordning var mere hensigtsmæssig, *tha stande that thiill voruu naade och effter godra manna raade.* Retterboden selv siges at være »gjort« under kongens og hans gode mænds »indsegl og raad«.

Efter denne følger i rækken af de nu bevarede retterbøder en af 26de August 1383 om uformuendes handel og Islandsfareres told, udstedt i Tunsberg, hvor der paa den tid hold-

---

[1] Dipl. Norv. II, no. 476; VII, no. 310; Cod. diplom. monast. Munkaliv., pag. 10 seqv.

[2] Norges gamle love, III, s. 915. Retterboden kan ogsaa være udstedt i April 1383. Der paaberaabes i den en ældre anordning af kong Magnus om samme gjenstand *med sinum goda raade och sinna goda manna sambthycke,* der var stadfæstet af kong Haakon.

tes et raadsmøde, ved hvilket følgende »biskoper og lærde mænd, riddere og svende« nævnes som tilstedeværende:[1] erkebiskop Nikolas, biskoperne Jon i Oslo, Jakob i Bergen, Olaf i Stavanger og Sigurd i Hamar, drottseten, hr. Sigurd Hafthorssøn, Haakon Jonssøn, Otte Rømer, Erlend Philippussøn, Gaute Erikssøn og Alf Haraldssøn samt »flere andre af vore gode mænd«, der ligesom de, der opregnedes ved navn, siges at være medlemmer af rigsraadet. Den paa dette møde udstedte retterbod omtaler, hvorledes kongen og rigsraadet havde erfaret, at der klagedes over, at de ældre anordninger ikke overholdtes, som vare givne af kongerne Magnus og Haakon med raad og samtykke af hele deres riges raad. Nu vilde konge og raad *(ver oc alt vort rikis raad)*, at disse skulde overholdes. Retterboden siges at være given med raad og samtykke af alle de ovenfor nævnte rigsraader og udstedt under kongens og deres segl.

Ved St. Hans dags tid 1384 afholdtes et nyt raadsmøde i Bergen, hvor der 23de Juni blev udfærdiget en retterbod om haandverks- og arbeidstaxter, beseglet med kongens, de tilstedeværende rigsraaders, Bergens stads og lagrettens indsegl, i kongens egen nærværelse. Rigsraadernes navne anføres i følgende orden: først drottseten, hr. Agmund Finnssøn, dernæst biskop Jakob i Bergen, Apostelkirkens provst, hr. Vinalde, og kansleren, hr. Henrik Henrikssøn, Haakon Jonssøn, Erlend Philippussøn og Alf Haraldssøn. Retterboden siges at være given med deres samtykke.[2] Sandsynligvis ere flere af rigsraaderne forblevne i Bergen hele sommeren udover. En retterbod af 19de August om handelen og kjøbstæderne i det vesten- og nordenfjeldske Norge er beseglet med kongens og de tilstedeværende »gode mænds« indsegl, hvilke opregnes i følgende orden: biskop Jakob i Bergen, drottseten, provsten, hr. Vinalde, Erlend Philippussøn og Alf Haraldssøn og »alle de andre gode mænd, som her nu vare hos os«.[3] Den sidste formel betegner neppe andet, end at de have været samlede til et raadsmøde, idet dette, naar retterboden er kundgjort i kongens navn, ikke vel kunde udtrykkes anderledes end med den en gang hævdvundne formel,

---

[1] Norges gamle love, III, s. 216 flg. Læsemaaden *lendirmenn* er vistnok ikke rigtig, hvorimod varianten *lerdar menndt* synes at give det rette.

[2] Norges gamle love, III, s. 218 flg. Dipl. Norv., V, no. 331.

[3] Norges gamle love, III, s. 222 flg.

selv om kongen ikke personlig har været tilstede.[1] Fra den tilbageværende del af kong Olafs korte regjering savnes alle oplysninger om, at der har været afholdt raadsmøder. Efter den regelmæssighed, hvormed raadet havde sine større sammenkomster i de foregaaende aar, er det imidlertid rimeligt, at der fremdeles er bleven afholdt saadanne med visse mellemrum af omtrent samme længde, som før.

Sjælen i den hele styrelse var utvivlsomt dronningen. Imidlertid fremtræder hun ikke efter sønnens hylding som den, der fører regjeringen i sit eget navn. Med undtagelse af den ovenfor omtalte bekræftelse af Mariakirkens privilegier af 11te Januar 1381 ere samtlige kongebreve udstedte i den umyndige konges navn.[2] Hvor disse indeholde bekræftelser af ældre privilegier eller deslige, siges det altid, at de ikke skulde have gyldighed længere, end til kongen selv opnaaede sin myndighedsalder. Saaledes skulde disse været bekræftede paa ny efter denne tid. Men da kong Olaf først blev myndig kort før sin død og i denne tid maaske overhovedet ikke besøgte Norge, kan der kun undtagelsesvis have været leilighed dertil.[3] I det hele taget var kong Olaf efter sin hylding i 1381 neppe ofte i Norge.[4]

Rigsraadets ret til at tage del i landsstyrelsen viser sig i disse aar at have været anerkjendt i ligesaa udtrykkelige ord, som under den foregaaende regjering. Det optraadte først som formynder-styrelse og vedblev, efterat kongen havde opnaaet sine myndige aar, at være den institution, som med drottseten i sin spidse ledede landsstyrelsen under kongens og hans moders fravær. Kun naar dronningen personlig var tilstede med sin søn, kunde hun være berettiget til at føre regjeringen for ham. I dette tilfælde synes vedkommende breve kun at være

---

[1] Paa det kronologiske register til den sidste del af P. A. Munchs norske folks historie (s. 390) er der paa grund af en trykfeil i samme del s. 238 opført et »rigsmøde i Tunsberg« i August 1384.

[2] Dipl. Norv., II, no. 488 er et brev fra dronningen, udstedt i hendes navn og *vndir varo jncigli*. Men dette vedkommer kun den del af riget, som var hende overdragen til morgengave. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedafd., II, s. 125 flg. — I Januar 1381 var dronningen neppe ledsaget af sin søn under sit ophold i Norge.

[3] Hvis kong Olaf som myndig regent havde givet en ny bekræftelse af Munkelivs privilegier, vilde den sikkert været kjendt. Smlgn. for øvrigt P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafd. II, s. 360 flg.

[4] Smlgn. nedenfor, s. 254, note 3.

udfærdigede med den bemærkning, at de ere indseglede *oss sjálfum hjáverandum.*[1] I et af disse breve, der for øvrigt ikke ere mange, omtales ogsaa, at der var klaget for kongen og raadet.[2] Saaledes har dettes medvirkning vistnok deri været forudsat, skjønt dets samtykke ikke udtrykkelig paaberaabes.

For øvrigt besørgedes i kongens umyndige aar den daglige styrelse af drottsete og kansler med bistand af raadet. Rimeligvis har man i denne henseende omtrent indrettet sig paa samme maade, som under den foregaaende konges regjering, og lagt stor vægt paa, at administration og retspleie kunde have sin uhindrede og hurtige gang. Hver af de to høie ri sembedsmænd havde et af de kongelige segl, hvormed de kunde færdes paa forskjellige kanter af landet for at varetage regjeringens anliggender. Kansleren har maaske havt storseglet og *sigillum ad causas*, drottseten derimod sekretet.[3] I de af disse to embedsmænd i kongens navn udstedte breve anvendes forskjellige udtryk. I drottsetens heder det: »Vi have med raad og samtykke af vor kjæreste drottsete, hr. Agmund Finnssøn, givet, stadfæstet« eller desl., og brevet er »gjort under vort og førstnævnte drottsetes, vore indsegl.« Hvor der i disse breve handles om stadfæstelse af ældre breve eller privilegier, heder det, at konge og drottsete have gjennemlæst disse.[4] I kanslerens breve, der ere færre i antal, tales kun om kongen og hans raad; denne embedsmand har ikke hængt sit eget segl under, men kun forseglet med kongens. Kanslerens breve angaa alene retsvæsenet.[5] Hele den øvrige styrelse har været drottseten forbeholdt, maaske alene med undtagelse af forleninger, der muligvis have været forbeholdte dronningen og det samlede raad.[6] Ligeledes har han vistnok, naar han var samlet med

---

[1] To landsvistbreve udstedte i Oslo 13de August 1382. Dipl. Norv., I, no. 473, 474.

[2] Dipl. Norv., II, no. 487. — I 1381 fik dronningen særlig fuldmagt af raadet til at føre forhandlingerne med de tydske stæder udenfor rigets grænser. Smlgn. ovenfor, s. 249 flg.

[3] Drottseten var 19de Aug. 1384 i Bergen; se ovfr., s. 251, medens kansleren 22de Aug. s. a. var i Tunsberg, hvor han beseglede et kongebrev, formodentlig med *sigillum ad causas*. Dipl. Norv., I, no. 491.

[4] Dipl. Norv., I, no. 470, 483; II, no. 469, 476, 504; VIII, no. 213.

[5] Dipl. Norv., I, no. 491; II, no. 501. — Om III, no. 466 smlgn. nedenfor, s. 256, note 1.

[6] P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, II, s. 124. Hirdstyrere og lagmænd paa Island bleve imidlertid udnævnte af drottseten (og raadet?). Annal. Isl., pag 338, smlgn. 334.

det øvrige raad, i eget navn kunnet optræde dømmende paa kongens vegne.[1]

Endnu er der en klasse kongebreve, ved hvis udstedelse saavel drottsete som kansler have været medvirkende. Den sidste siges at have hængt kongens segl under, medens brevene siges at være udstedte med drottsetens raad og samtykke og tillige beseglede med dennes segl ved siden af kongens. Man har troet, at denne fremgangsmaade skulde være foranlediget af den store betydning, som er bleven tillagt vedkommende breve. Men dette er dog ikke rimeligt.[2] Da disse breve ere udstedte til en tid og paa steder, hvor den unge konge ialfald kan have været nærværende, synes det at være rimeligt, at man her har den fremgangsmaade, som regelmæssig blev anvendt, hvor et brev udstedtes under storseglet i kong Olafs nærværelse, uden at dronningen var tilstede.[3]

Mod slutningen af 1385 maa den unge konge være bleven

---

[1] Smlgn. nedenfor, s. 256.

[2] P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, II, s. 122.

[3] Maaske kan alene en fuldstændig undersøgelse af kong Olafs opholdssteder i Danmark til forskjellige tider her bringe fuld klarhed. Men der er neppe noget til hinder for at antage, at han har tilbragt den større del af aaret 1382 i Norge, hvorfra de her omhandlede breve netop skrive sig. Fra dette aar haves kun faa danske breve af kong Olaf. Suhm, Historie af Danmark, XIV, s. 104. Disse kunne da ogsaa antages at være udstedte dels af dronningen, dels af andre i hans navn. Kong Olaf synes netop i et af disse aar at have havt et længere ophold i Norge, siden de islandske annaler (udg. s. 336 og Flateyjarbók, III, s. 471) anmærke, at han »for til Danmark«. Flate-annalerne henføre dette netop til 1382, andre annaler til 1383 og 1384. I det sidste aar kan det ikke have været, da han da med sin moder blev i Norge ind i 1385. Saaledes taler meget for, at han har været her i længere tid netop i 1382. Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks hist., anden hovedafd., II, s. 228, note 5. Er den her i texten fremsatte formodning rigtig, har kongen allerede i Februar 1382 været i Norge, hvor maaske hans moder har ladet ham forblive den hele tid efter hans hylding i det foregaaende aar. 6te Februar fornyede han da i Oslo Mariakirkens privilegier, hvorved kansleren og drottseten vare tilstede og den første beseglede med kongens segl. 23de og 26de Juni var han da i Bergen, fra hvilket ophold der igjen haves to kongebreve, der ere udstedte paa samme maade. Dipl. Norv., V, no. 325; VII, no. 310 Cod. diplom. monast. Munkaliv., pag. 10 seqv. Naar et kongebrev af 16de Juni 1382, udstedt i Bergen, ikke nævner kansleren, da kan dette forklares af, at han (og kongen?) da ikke vare ankomne. Dipl. Norv., II, no. 476. I Aug. var kongen tilbage i Oslo (smlgn. ovenfor, s. 253, note 1), hvor han

myndig, med sit fyldte femtende aar. Dette gjorde foreløbig ingen forandring i den hidtil bestaaende ordning, hvorimod det kan være tvivlsomt, om det har været tanken, at denne uforandret skulde vedblive, naar kongen var bleven høitidelig erklæret myndig. Under Hansedagen i Lübeck i Juli 1386 talte dronning Margrete om, at hun havde vigtige forretninger i Norge, og at hun af hensyn til disse ikke kunde komme til den forsamling, som var berammet til afholdelse i Vordingborg, senere end den 15de September; men til den lovede hun, *dat koning Olaff und se und ere rat van beyden riken, alse Denemarken und Norweghen, to deme daghe komen willen.* Rimeligvis have disse hendes vigtige forretninger, som hun saaledes skulde have i Norge, netop angaaet hendes søns overtagelse af rigets styrelse paa sine egne vegne, og det er da formodentlig i den samme anledning, hun har villet have medlemmerne af det norske raad ned til Danmark.[1] Imidlertid kunne neppe mange af disse, om overhovedet nogen, der have indfundet sig, og heller ikke kom dronningen og kongen til Norge. Saaledes vedblev rimeligvis hr. Agmund Finnssøn at være drottsete i hele den tilbageværende del af kong Olafs styrelse, indtil denne døde i Juli 1387. Ligeledes beholdt kansleren sin stilling.

---

rimeligvis har truffet sin moder og har fulgt hende til Danmark. Det ovenfor omtalte udtryk i annalerne kan, hvis man antager, at kongen overhovedet ikke tidligere har forladt Norge efter Juli 1381, og hvis det virkelig tør henføres til 1382, blive saa meget mere forklarligt. Imod det ovenfor anførte kan maaske indvendes, at retterbøderne fra 1381, der ere udfærdigede paa et sted, hvor kongen selv var tilstede uden sin moder, ikke ere beseglede af kansleren. Men det maa erindres, at der rimeligvis endnu paa den tid ikke kan være forfærdiget et storsegl. Smlgn. P. A. Munch, anf. st., II, s. 123, noten. Ved ingen af de følgende retterbøder af kong Olaf vides, at han har deltaget i udstedelsen. Han var igjen i Norge i vinteren 1384—1385, denne gang ledsaget af sin moder. Dipl. Norv. II, no. 487. 488. Men hvorvidt han var tilstede under raadsmødet i Bergen, kan være tvivlsomt. Smlgn. ovenfor, s. 251 flg. I Juni 1384 var neppe kongen i Bergen, hvor kansleren da var; i August var kansleren i Tunsberg, og hvis kongen da har været i Bergen, kunde han ikke anvende den fremgangsmaade, som benyttedes i 1382. Ved de andre raadsmøder, som nu kjendes, har kongen ikke været tilstede, og saaledes bliver aaret 1382 det eneste, hvori kongen har kunnet optræde alene med drottsete og kansler. Det maa ogsaa erindres, at Huitfeldt (Kong Olaf o. s. v., s. 27) siger, at kongen i 1381 blev i Norge næsten hele aaret over.

[1] Hanserecesse, II, s. 385, 390.

Imidlertid kjendes der ikke meget til deres og rigsraadets forhold i denne tid. Der haves et værnbrev, som er udstedt og beseglet af kansleren i Oslo 14de April 1386, hvori der ikke er taget det sædvanlige forbehold om, at det kun skulde have gyldighed, indtil kongen blev myndig.[1] Fra Marts 1387 haves der en af kansleren i kongens navn udstedt og af ham beseglet stevning, hvori siges, at der var indgivet en klage for konge og raad.[2] Om høsten 1386 var der et raadsmøde i Bergen, hvor drottseten 8de Oktober med raad og samtykke af de tilstedeværende medlemmer af *konongshsens raade* tildømte Hafthorssønnerne en del gods paa Hetland.[3] Ved denne leilighed nævnes ikke kansleren; maaske har han været hos dronningen i Vordingborg og der forhandlet om, hvad der videre skulde gjøres med hensyn til kong Olafs høitidelige myndigheds-erklæring og den endelige ordning af styrelsen. Den unge konges død gjorde imidlertid alle aftaler overflødige, som derom kunne være trufne.

Ved kong Olafs død befandt riget sig i en stilling, hvori det aldrig før havde været, nemlig uden nogen thronarving. Rigsstyrelsen maatte derved betragtes som tilfaldt rigsraadet, uden at for øvrigt noget lovbud kunde siges at hjemle denne ordning. For dronningens vedkommende var al ret til at udøve en saadan myndighed ophørt med hendes søns død. Hun kunde imidlertid gjøre regning paa den kjærlighed, hvormed det norske folk, efter alt hvad derom vides, maa have omfattet hendes søn som den sidste repræsentant for den gamle kongeæt. Forsaavidt kunde hendes udsigter til at beholde sin plads i spidsen for rigets styrelse endog betragtes som noksaa gode. Men der maatte hertil først udfordres en formelig beslutning, der enten for bestandig eller indtil videre overdrog styrelsen til hende. Det var efter hirdskraaen erkebiskopen, der i et tilfælde, som det nu indtrufne skulde varetage alt fornødent til at besætte thronen ved valg. Den daværende erkebiskop var Vinalde Henrikssøn, en mand, der allerede tidligere havde staaet kongehuset nær. Han var netop i Danmark og deltog

---

[1] Dipl. Norv. III, no. 466. Om det stadfæstelsesbrev, som er udstedt i kong Olafs navn med drottsetens raad og samtykke (II, no. 504), gjælder det samme, saaledes at det rimeligvis ogsaa maa henføres til denne tid.

[2] Dipl. Norv., II, no. 501.

[3] Dipl. Norv., I, no. 501.

der som den første mand i det møde, der overdrog den midlertidige styrelse i dette rige til dronning Margrete, som »fuldmægtig frue og husbonde og hele det danske riges formynder i alle maader«.[1] Hans standpunkt var dermed givet, og efterat han om høsten 1387 var kommen til Oslo, traf han der foranstaltninger til ogsaa at sikre dronningen den vedvarende besiddelse af magten i Norge. Hvorledes der i mellemtiden forholdtes med styrelsen, vides ikke. Drottseten, der afgik ved døden i den følgende vaar, har neppe personlig kunnet lede denne. Rimeligvis har dog kansleren ialfald anseet sig berettiget til at udstede landsvist-breve o. desl. under den afdøde konges segl. Imidlertid maatte der her opstaa mange vanskeligheder, navnlig saalænge erkebiskopen var fraværende. Der krævedes med nødvendighed en ny ordning.

Erkebiskopen holdt sig ved denne leilighed ikke til de forskrifter, som vare givne af Magnus Lagabøter med hensyn til fremgangsmaaden ved kongevalg. Rigsraadets udvikling havde i virkeligheden ogsaa gjort disse overflødige, og der var nu i landet en institution, der maatte betragtes som selvskreven til at optræde i saadanne tilfælde. Ligesom i 1323 maa indkaldelsen til mødet være skeet ved erkebiskopen. At mødet holdtes i Oslo, ikke, som hirdskraaen bestemte, i Nidaros, var saa meget mere naturligt, som erkebiskopen endnu ikke var kommen op til sit sæde. Derved blev det ogsaa lettere for dronningen at indfinde sig og i egen person at varetage sine interesser.

Det var længe, siden en saa talrig forsamling af raadet havde fundet sted, som den, der i de første dage af Februar 1388 blev afholdt i Oslo. Som raadets første medlem fremstod erkebiskop Vinalde, og efter ham nævnes som tilstedeværende paa mødet de fire biskoper, Eystein af Oslo, Olaf af Stavanger, Sigurd af Hamar, Henrik af Grønland, Mariakirkens provst, hr. Henrik Henrikssøn, der nu kaldes »rigsens kansler i Norge«, ridderne hr. Ulf Holmgeirssøn og hr. Ulf Jonsssøn, samt Haakon Jonssøn, Gaute Erikssøn, Jon Marteinssøn, Alf Haraldssøn, Benedikt Nikolassøn, Agmund Bolt, Jon Darre, Haakon Stumpe, Peter Nikolassøn, Nikolas Galde, Finn Gyrdssøn, Gudbrand Erlingssøn, Thoralde Sigurdssøn, Herleik Aasulfssøn, Magnus Stoltekarl, Haakon Topp, Jakob Fastulfssøn og Svale Ottesøn (Rømer), — i alt seks og tyve Personer. At alle disse

[1] Molbech og N. M. Petersen, Udvalg af danske diplomer og breve, I, s. 11 flg.

have været medlemmer af rigsraadet, siges dog ikke udtrykkelig i valgakten. De omtale sig deri selv som »erkebiskop, biskoper, provst, riddere og svende« og optræde paa sine egne og »ganske rigsens vegne i Norge«. Imidlertid er det rimeligt, at de samtlige have været raadsherrer. I et brev, der er udstedt senere under det samme møde,[1] optræde otte af disse (nemlig erkebiskopen, biskoperne af Stavanger og Hamar, Gaute Erikssøn, Benedikt Nikolassøn, Haakon Stumpe, Jon Darre og Finn Gyrdssøn) og en niende, som ikke tidligere er nævnt (Simon Thorgeirssøn), som *consiliarii regni Norvegiæ* og omtale udtrykkelig, at der ogsaa ved samme leilighed var andre saadanne tilstede; naar dertil lægges de to biskoper af Oslo og Grønland og kansleren, bliver der seksten tilbage, mellem hvilke man maa søge de i det sidstomtalte brev forekommende *alii regni Norvegiæ consiliarii.* Af disse seksten vides det med vished, at Haakon Jonssøn, Ulf Holmgeirssøn, Ulf Jonssøn, Jon Marteinssøn, Alf Haraldssøn og Agmund Bolt tidligere have været rigsraader, og da Finn Gyrdssøn nævnes som rigsraad, er det allerede af denne grund rimeligt, at ogsaa de, som i det først omtalte brev opregnes foran ham, have været raadsherrer og endog med ældre udnævnelse end han. De nævnes ogsaa alle til og med ham — tillige med Henrik Mikkelstorp og den færøiske biskop Halgeir — i et andet i samme maaned udstedt brev[2] som »rigsens raadgivere i Norge«. Saaledes bliver der kun for de syv sidstnævnte personers vedkommende vægtige tvivl om, hvorvidt de have været medlemmer af rigsraadet eller kun særlig tilkaldte for den vigtige anledning, som nu havde foraarsaget denne talrige forsamlings indkaldelse. Men ogsaa for disse maa tvivlene ialfald rokkes betydelig, naar det sees, at Svale Rømer, den sidste af dem, der nævnes i 1388, i det følgende aar forekommer som rigsraad.[3] Saaledes maa det antages som rimeligt, at der i Oslo har været tilstede ni og tyve medlemmer af rigsraadet. Med biskopen af Bergen og kapelmagisteren, som ikke ved denne leilighed vare tilstede, bliver raadsherrernes tal en og treti. Af de andre rigsraader, som ellers kjendes, var der ogsaa flere, som ikke nu vare tilstede. Drottseten — som rimeligvis allerede laa paa sit sidste sygeleie —, Erlend Philippussøn og de to Haf-

[1] Dipl. Norv., III, no. 478.
[2] Paludan-Müller, Observationes criticæ, pag. 106.
[3] Han kan dog ogsaa være bleven dette i mellemtiden.

thorssønner vare saaledes denne gang ikke nærværende. Med dem bliver antallet af rigsraader 35 og med de to islandske biskoper endog 37. Da deraf er elleve geistlige, bliver de verdslige rigsraaders antal paa denne tid 26.

Dette store tal er unegtelig noget paafaldende. Naar man tager hensyn til den forekommenhed, hvormed det norske rigsraad gik ind paa Margretes planer og fattede beslutninger, der vidnede om dets medlemmers personlige hengivenhed og tillid til hende, kan det neppe benegtes, at meget taler for, at hun i forveien maa have truffet sine foranstaltninger for alle mødende tilfælde og forstaaet at bringe et større antal af personer, paa hvem hun troede at kunne stole, og som vare afhængige af hende, ind i rigsraadet. Under den kritiske stilling, hvori sønnens død havde bragt hende, kom nu dette vel med og benyttedes til at fremme de interesser, som for øieblikket vare hende de vigtigste. Dette skede da ogsaa. Selv blev hun allerede 2den Februar af de i Oslo forsamlede rigsraader erklæret for »ganske rigsens i Norge mægtige frue og rette husbonde« med magt over land, slot og fæste baade sønden og norden i Norge og i alle dets skatlande,[1] og den 18de udstedtes der en kundgjørelse om, at Haakon Jonssøn havde opgivet enhver fordring paa arveret til Norge og overhovedet paa at gjøre denne gjældende.[2] To dage forinden havde ogsaa rigsraadet erkjendt hertug Erik af Pomern, dronningens søsterdattersøn, for den til riget nærmest arveberettigede.[3] Den herom udfærdigede kundgjørelse er udstedt af nitten raadsherrer, hvoraf nogles navne ikke forekomme under kundgjørelsen af 2den Februar. Rimeligvis have de medlemmer af rigsraadet, som ikke nævnes i det sidste brev, da allerede forladt Oslo.

Efter sit valg førte dronning Margrete titel af »Norges og Sveriges dronning, Danmarks rette arving og dets fyrstinde«. Hun udøvede straks i forening med rigsraadet eller ialfald med enkelte af dettes medlemmer den myndighed, som var hende overdragen. Da dronningen 13de Marts s. a. bekræftede Mariakirkens gamle friheder, var dette med paaberaabelse af raadets medvirkning, idet det siges, at hun og hendes raad havde seet og læst de ældre breve, som vare udstedte herom. Brevet blev i hendes nærværelse beseglet af »dronningens og rigsens

---

[1] Dipl. Norv., III, no. 477.
[2] Dipl. Norv., III, no. 478.
[3] Paludan-Müller, Observationes criticæ, pag. 106 seqv.

kansler«, hr. Henrik Henrikssøn.[1] Den 6te Marts forlenede dronningen Benedikt Nikolassøn med forskjellige landskaber *med raadhæ oc samþykt varra ok rikissens j Noreghe raadgiafuara.* Som saadanne nævnes erkebiskopen med biskoperne Eystein i Oslo, Olaf i Stavanger og Sigurd i Hamar, Haakon Jonssøn, Gaute Erikssøn og Jon Marteinssøn, som med dronningen beseglede brevet i hendes nærværelse.[2] I det brev, hvormed dronningen paa kronens og erkebiskopen paa kirkens vegne stadfæstede en dom, paaberaabes derimod ikke nogen medvirkning fra rigsraadets side.[3]

Der findes ingen oplysning om den maade, hvorpaa det ved denne leilighed er bleven bestemt at ordne den norske rigsstyrelse, naar dronningen var fraværende fra landet. Herom maa der imidlertid nu være truffet en aftale mellem hende og medlemmerne af det norske rigsraad. Denne er dog i ethvert fald kun bleven en foreløbig, da der snart efter ved det endelige kongevalg maatte træffes en ny og endelig ordning. I mellemtiden havde man maaske ikke en gang en kansler, der kunde optræde som den øverste leder af retsvæsenet, da nemlig hr. Henrik Henrikssøn omtrent ved denne tid afgik ved døden. For øvrigt hengik der ikke lang tid, forinden der foretoges valg af en ny konge.

Heller ikke denne gang holdt man sig den gamle lovgivnings bestemmelser efterrettelige. Gjennem dronning Margretes udnævnelse til midlertidig rigsstyrer var det ogsaa overdraget hende at indkalde det møde, paa hvilket kongevalget skulde foregaa, og hun vendte sig derved til rigsraadet. De gamle former bleve nu endog tilsidesatte i den grad, at mødet holdtes i Helsingborg.[4] Uagtet det saaledes foregik langt udenfor rigets grænser, var det alligevel talrig besøgt. De, som mødte, vare følgende: erkebiskop Vinalde, Orknøjarlen Henrik St. Clair, biskoperne Jakob af Bergen, Eystein af Oslo og Olaf af Stavanger, hr. Malise Sperra, Haakon Jonssøn, Otte Rømer, Erlend Philippussøn, Gaute Erikssøn, Benedikt Nikolassøn, Agmund Bolt, Jon Darre, Nikolas Galde, Peter Nikolassøn, Finn Gyrdssøn, Thoralde Sigurdssøn, Gudbrand Erlingssøn, Herleik Aasulfssøn og Svale Rømer,

---

[1] Dipl. Norv., VI, no. 327. Dette er sidste gang, han nævnes.
[2] Dipl. Norv., I, no. 511, smlgn. 539.
[3] Dipl. Norv., II, no. 508.
[4] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, II, s. 320, noten.

alle »rigsens mænd i Norge«, som de selv kaldte sig. Disse erkjendte, at Erik, hertug Vartislavs søn, var den rette arving til Norge og burde være dets konge efter den norrøne lovs udsigende, dog saaledes at dronning Margrete skulde være hans formynderske og raade over riget med fuld kongelig myndighed og uden noget ansvar, indtil den unge konge opnaaede sin myndige alder.[1] Det herom affattede dokument er udstedt af de nævnte mænd paa deres egne »og paa rigsens vegne i Norge« og beseglet af dem. Mellem den myndighed, der nu tilstodes dronningen som formynderske, og den, der i 1388 var hende overdragen paa livstid, var der en stor forskjel. Det har maaske været en indrømmelse til Nordmændenes opfatning af kongedømmets væsen, naar hun nu opgav denne livsvarige magt, og maaske have i dette tilfælde rigsraadets medlemmer med bestemthed krævet en saadan forandring. Men det er ogsaa muligt, at der ikke kan lægges nogen vægt paa forskjellen mellem de to dokumenters ordlyd.[2] Heller ikke fra dette møde haves der nogen efterretning om, at man har truffet en aftale om maaden, hvorpaa rigets styrelse skulde føres under kongens og dronningens fravær. Rimeligvis er der dog nu udnævnt en ny kansler, hr. Arne Sigurdssøn, i stedet for den afdøde.

Den unge konge blev i den senere del af sommeren sendt til Nidaros, hvor han hyldedes paa Ørething. Paa denne reise ledsagedes han af flere af rigsraadets medlemmer. Mellem dem var selvfølgelig erkebiskopen, de to biskoper, Eystein af Oslo og Sigurd af Hamar, samt Haakon Jonssøn, Agmund Bolt, Alf Haraldssøn og Haakon Stumpe. Underveis sees disse at have udøvet ialfald enkelte regjerings-handlinger. Saaledes bevilgede de ved sin ankomst til det nordenfjeldske Opdølerne visse friheder. Selve brevet er ikke mere bevaret; men dets indhold kjendes, ligesom navnene paa de raadsherrer, der paa kongens vegne udfærdigede og beseglede det.[3] Der har saaledes om høsten 1389 været holdt et raadsmøde i Nidaros. Kansleren var ikke derved tilstede. Han sees senere at have besørget løbende expeditioner, ialfald saadanne, som angik retsvæsenet. Saaledes har han i de følgende aar i kongens navn alene udfærdiget

---

[1] Paludan-Müller, Observationes criticæ, pag. 108 seqv. Dipl. Norv., III, no. 484.
[2] Smlgn. Paludan-Müller, Observationes criticæ, pag. 9 seqv.
[3] Dipl. Norv., III, no. 760. Det siges, at der ogsaa var andre rigsraader med paa denne færd.

flere landsvist-breve. Disse er udstedte efter den sædvanlige formel, uden at raadet deri omtales, og med bemærkning om, at brevet er beseglet af provsten ved Mariakirken, hr. Arne Sigurdssøn, den kongelige kansler.[1] Nogen drottsete er neppe bleven udnævnt, og kansleren maa saaledes have været den, som ledede raadets forretninger, medens maaske erkebiskopen havde den største indflydelse. Det er muligt, at det netop har været ham, som har forhindret, at der udnævntes en ny drottsete.

Efter 1389 forekommer der i et par aar ingen efterretning om, at der har været afholdt større møder af rigsraadets medlemmer. Heller ikke haves der mange oplysninger om maaden, hvorpaa forretnings-ordenen inden riget var ordnet i denne samme tid. Enkelte breve ere udstedte af dronningen i hendes eget navn uden at nævne kong Erik; disse angaa tildels de dele af landet, som allerede i kong Haakons tid havde været hende overdragne i morgengave, og hvis besiddelse end yderligere var hende tilsikret i 1389.[2] Et brev til Jæmterne, som dronningen udstedte i 1389,[3] er givet af hende som svensk dronning, idet hun kundgjør, at hun har taget erkebiskopen af Upsala under sit værn. Da dronningen i 1389 under sit ophold i Helsingborg stadfæstede og forøgede de friheder og gaver, som tidligere vare tilstaaede biskop Jakob i Bergen, var dette ogsaa for en del af hensyn til den tjeneste, han i fremtiden skulde vise hende og kong Erik. Brevet er udstedt i dronningens navn, men under hendes og kong Eriks indsegl.[4] Om raadet nævnes intet. I kong Eriks navn ere de ovenfor omtalte landsvist-breve udstedte ved kansleren. Ligesaa haves der to andre breve i hans navn, ved hvis udstedelse han maaske har været tilstede.[5] I dem omtales ingen kansler. Det ene er et ledings-udbud, dateret Oslo 2den Marts 1393, det andet en befaling om visøren i Gudbrandsdalen, dateret Akershus 16de Januar 1394.[6] I dette omtales en klage, der er indgiven for kongen og raadet, og de,

---

[1] Dipl. Norv., I, no. 529, 548; III, no. 489; IX, no. 185; X, no. 88.
[2] Dipl. Norv., I, no. 528. Det samme gjælder maaske ogsaa IV, no. 586. I disse tilfælde anvendtes dronningens sekret. — Ogsaa i udkastet til unionen i Kalmar er dronningens ret til fremdeles at beholde sin morgengave paa ny tilsikret hende.
[3] Dipl. Norv., V, no. 341.
[4] Dipl. Norv., II, no. 514.
[5] Smlgn. P. A. Munch, Det norske folks historie, anden hovedafdeling, II, s. 367.
[6] Dipl. Norv., II, no. 535, 539.

som ikke vilde gjøre, hvad deri blev paabudt, indstevnedes til at møde i Oslo for kongen eller for raadet, saa mange af dette, som til den tid kunde være tilstede, og lagmanden.

Det sidste brev er egentlig det eneste, som giver nogen oplysning om den maade, hvorpaa administrationen var ordnet i denne tid. Det viser sig deraf, at raadet maa have havt fuldmagt til at besørge ialfald de løbende forretninger under kongens fravær, og at dertil ikke udkrævedes et fuldtalligt møde. Hvorvidt kongen var i Norge vinteren 1393—1394, kan ikke sees; maaske er det ikke engang rimeligt. I ethvert fald maa ved nytaarstid en del af raadet have havt en sammenkomst i Oslo eller paa Akershus. For øvrigt er der ingen grund til at antage, at der i denne tid sjelden har været holdt raadsmøder. Styrelsen har rimeligvis fremdeles gaaet sin gang i de samme former, som under de foregaaende regjeringer havde vundet hævd, hvad nu var saa meget mere nødvendigt, som ialfald dronningen kun yderst sjelden kom til landet.

Et af disse hendes besøg, maaske det eneste i tiden mellem 1388 og 1397, fandt sted i begyndelsen af 1392, da hun og maaske ogsaa kong Erik kom til Oslo, hvor der da holdtes et møde af rigsraadets medlemmer, som derved havde indfundet sig temmelig talrig. Som tilstedeværende nævnes ved denne leilighed erkebiskop Vinalde, biskoperne Jakob af Bergen, Eystein af Oslo, Sigurd af Hamar, Halgeir af Færøerne, Gaute Erikssøn, Jon Marteinssøn, Otte Rømer, Benedikt Nikolassøn, Alf Haraldssøn, Agmund Bergthorssøn Bolt, Brynjulf Jonssøn, Jon Darre, Haakon Stumpe, Jakob Fastulfssøn, Nikolas Galde, Finn Gyrdssøn og Herleik Aasulfssøn. Derimod nævnes ikke kansleren som tilstedeværende. Anledningen til dette mødes afholdelse kan maaske, uden at derom haves nogen bestemt efterretning, nærmest søges i de truende ydre politiske forhold, der foranledigede dronningen til at henvende sig til rigsraadet. Men ved siden deraf forhandledes der ogsaa samtidig om andre gjenstande. Saaledes haves fra dette møde en retterbod eller egentlig en samling af bestemmelser og forklaringer af ældre lovbud, der er udstedt 29de Marts af dronningen »med samtykke af hele rigsens raad i Norge«, de samme, hvis navne ovenfor ere opregnede.[1] Retterboden besegledes af

[1] Dipl. Norv. VI, no. 338. Det bemærkes i retterboden: *her med er konongdomens rettar ængin ifuirgefuen vtan skal vera uforsømadh wt j allan sin ret.*

dronningen og af de tilstedeværende rigsraader; der toges i den det samme forbehold, som i kong Olafs tid, at den kun skulde have gyldighed, indtil kongen kom »til sine aar«. Medens denne retterbod er udstedt i dronningens navn, haves der fra det samme raadsmøde (af 16de April) et andet kongebrev, der er udfærdiget i kong Eriks navn, nemlig en bekræftelse af dronning Margretes ovenfor (s. 260) omtalte forleningsbrev til Benedikt Nikolassøn. I dette heder det, at kongen og hans raad havde gjennemlæst det ældre brev, som kongen nu bekræftede *med vaars rikis raadz sampykt.* Der siges intet om, hvem der hængte kongens segl under.[1] Dette brev synes at vidne om, at ogsaa kong Erik ved denne leilighed kan have været nærværende.

Medens der saaledes i aarene 1388—1397 kun haves lidet kjendskab til rigsraadets virksomhed inden rigets egne grænser, træffes dets medlemmer flere gange udenfor disse som deltagere i store unionelle sammenkomster af alle tre rigers raad. I 1395 afsluttedes freden mellem dronning Margrete og kong Albrecht paa Lindholm slot i Skaane (17de Juni), og det derom udfærdigede dokument blev beseglet af 12 geistlige og 113 verdslige raadsherrer fra alle tre riger, deriblandt 50 riddere. Mellem dem forekommer erkebiskop Vinalde og biskoperne Eystein af Oslo og Jakob af Bergen, Gaute Erikssøn, Jon Marteinssøn, Jon Danssøn, Jon Darre, Agmund Bolt, Finn Gyrdssøn, Alf Haraldssøn, Otte Rømer, Svale Rømer, Gudbrand Erlingssøn, Haakon Topp, altsaa ialt 14 Nordmænd, hvoraf 11 verdslige herrer.[2] Af disse vare atter de tre geistlige herrer, Jon Danssøn, Agmund Bolt, Alf Haraldssøn, Finn Gyrdssøn, Otte Rømer og Jon Marteinssøn i Helsingborg 15de August s. a. mellem de der fremmødte 51 raadsherrer fra alle tre riger, som opregnes i de tydske stæders forsikringsbrev for kong Albrecht.[3] Derimod nævnes der i det forsikringsbrev, som dronningen 8de September udstedte til stæderne, 84 raadsherrer, som beseglede brevet sammen med hende. Af dem er der foruden erkebiskopen og de tvende andre norske biskoper følgende norske rigsraader: hr. Ulf Jonssøn, Gaute Erikssøn, Jon Marteinssøn, Jon Darre,

[1] Dipl. Norv. I, no. 539.
[2] Suhm, Historie af Danmark, XIV, s. 593 flg. Hanserecesse, IV, s. 254 flg.
[3] Suhm, Historie af Danmark, XIV, s. 600. Hanserecesse, IV, s. 259. Der mødte de 3 erkebisper og 9 biskoper, 16 riddere og 28 væbnere.

Agmund Bolt, Finn Gyrdssøn, Alf Haraldssøn, Otte Rømer, Svale Rømer, Gudbrand Erlingssøn, Haakon Topp, Benedikt Nikolassøn og Herleik Svarte (rimeligvis den samme, som Herleik Aasulfssøn).[1]

Derefter træffes der atter i 1397 repræsentanter for det norske rigsraad paa det berømte møde i Kalmar, hvor foreningen mellem alle tre riger endelig afsluttedes. Her mødte kansleren, hr. Arne Sigurdssøn, Agmund Bolt, Gaute Erikssøn, Jon Marteinssøn, Jon Darre, Alf Haraldssøn, Eindride Erlendssøn, Gudbrand Erlingssøn, Haakon Topp, Gyrd Gyrdssøn, Sigurd Thoraldessøn, Thoralde Sigurdssøn, Jon Haraldssøn, Jon Henrikssøn, hvilke nu alle bleve riddere, og væbneren Aslak Bjørnssøn — samt desuden biskop Jon af Orknøerne, som dog ikke var norsk af fødsel.[2] Ved alle de her omtalte leiligheder optraadte medlemmerne af de tre rigers raad som en enhed, og uagtet der fremdeles i formen altid gjøres forskjel mellem de tre riger, kunde det ikke forhindre, at der lige fra unionens begyndelse, endnu forinden denne var endelig fastslaaet, arbeidedes paa at sammensmelte de tre rigsraad. Det udkast til en unionsakt, som blev udarbeidet med samtykke af de i Kalmar forsamlede medlemmer af de forskjellige rigers raad, synes ligefrem at forudsætte, at der altid skulde være nogle raadsherrer fra hvert rige hos kongen, med hvilke han kunde afgjøre de sager, som vedkom forholdet til udenlandske magter. Hvis dette var bleven overholdt, vilde man altsaa straks have faaet en permanent, unionel raadskommission. En saadan kom dog hverken nu eller senere istand. For øvrigt omhandler dette udkast ikke rigsraadets forhold til kongen. Den deri forudsatte bekræftelse af unionen under hvert af de tre rigers raads, »rigsens mænds« og kjøbstæders segl er aldrig bleven given. Det maatte nærmest være skeet paa almindelige, standsvis indkaldte rigsmøder i hvert af de tre riger.

---

[1] Suhm, Historie af Danmark, XIV, s. 602. Hanserecesse, IV, s. 269 flg. Det var de samme 12 geistlige, som før.

[2] Paludan-Müller, Observationes criticæ, pag. 42 seqv. Huitfeldt, Kong Olaf, dronning Margrete og Erik af Pomern, s. 135—144. Hadorph, Två gambla rijmkrönikor, tillæg, s. 55 flg.

XII.

Raadet under dronning Margrete og kong Erik af Pomern, 1397—1442.

Aristokratiets fortsatte sammensvinden. — Rigsraadets politiske stilling. — Mangelen af en fyldigere aristokratisk repræsentation. — Rigsraadets sammensætning. — Sammenblanding mellem norsk og svensk aristokrati. — Det norden- og vestenfjeldske aristokrati. — Østlandets særegne forhold. — Aristokratiets mangel paa politiske interesser. — Fælles raadsmøde i Kjøbenhavn 1398. — Det norske rigsraads forhold til ledelsen af de udenlandske anliggender. — Dronning Margrete ved raadsmødet i Oslo 1401. — Unionelt raadsmøde i Helsingborg 1401. — Kong Eriks reise til Norge i 1405. — Tvivlsomme raadsmøder i 1409 og 1410. — Raadets talrighed. — Hr. Arne Sigurdssøn træder efter 1398 tilbage fra sin stilling som kansler, uden foreløbig at faa nogen eftermand. — Rigsseglet bringes udenfor landet. — Ingen centralstyrelse inden rigets grænser. — Uorden i administrationen. — Dronning Margrete den egentlige regent. — Hendes officielle forhold til kong Eriks styrelse af Norge. — Dronning Margretes død 1412. — Kong Erik følger i hendes fodspor. — Biskop Jakob optræder som kansler. — Seglet overdrages til biskop Jon af Oslo. — Den danske kansler besegler norske breve. — Et eget norsk kancelli bliver overflødigt. — Det norske segl bringes hyppig udenfor riget. — Kongen paaberaaber sig undertiden rigsraadets medvirkning. — Raadsmøder 1420 og 1421. — Norske rigsraader i Kjøbenhavn 1423. — Raadsmøde paa Akershus Mai 1425. — Unionelt raadsmøde i Kjøbenhavn 1425. — Raadsmøde i Bergen 1426. — Forhandlinger med England 1431 og 1432. — Det norske raads medlemmer under urolighederne i Sverige 1434 og 1435. — Raadsmødet i Søderkøping 1436. — Udkast til en ny unionsakt. — Agmund Sigurdssøns opstand. — Sigurd Jonssøn bliver drottsete i 1439 og stilles tillige med raadet i spidsen for landsstyrelsen. — Raadsmøde i Oslo 1440. — Møder i Lødøse og Kalmar 1441. — Møde i Lødøse 1442. — Kristofer af Bayern vælges til Norges konge og krones i Oslo.

Gjennem hele det fjortende aarhundrede var den samme udvikling, som allerede tidligere var begyndt, bleven fortsat uden afbrydelse, og det norske aristokrati var stadig svundet sammen. Af de store ætter var der ved aarhundredets slutning kun faa tilbage. Den høibyrdigste af dem alle, Giske-

Bjarkøætten uddøde i 1355, da hr. Erling Vidkunssøn afgik ved døden, kun faa aar efter sin eneste søn, hr. Bjarne; dens store eiendomme gik dermed over til andre ætter. Giske med tilliggende gods kom i Hafthorssønnernes hænder, der nu stode som de første jordegodseiere i landet, navnlig efterat de ogsaa havde arvet Hestbøætten, der uddøde mod aarhundredets slutning; denne havde da forinden arvet den gamle æt paa Tolga. Men jo snevrere denne kreds blev, desto mere steg ogsaa dens fornemhed; de gjenlevende ætter arvede ikke alene de uddøendes jordegods, men fik ogsaa derved et tillæg i høibyrdighed. Medlemmerne af rigets første ætter vare de eneste, som bleve tagne til rigsforstandere. I det ydre hævede de sig ikke alene op over sine omgivelser ved sine rigdomme, men fik ogsaa fra kongedømmets side udtrykkelig anerkjendelse af sin ophøiede stilling. Hr. Sigurd Hafthorssøn kaldes i offentlige brevskaber »kongens frænde«, og hans broder hr. Jon fører, ligesom ogsaa hr. Agmund Finnssøn, titel af *baro regni Norvegiæ*. Gjennem de forskjellige ætters uddøen samledes der tilsidst et umaadeligt gods paa de faa gjenlevendes hænder.

Aristokratiets sammensvinden var fremdeles en følge af de samme forhold, som allerede i de foregaaende aarhundreder havde vist sine virkninger. Jo snevrere den høiadelige kreds blev, desto mere maatte imidlertid dens formindskelse blive synlig; i samme forhold skilte den sig ogsaa stedse mere ud fra sine omgivelser. Disse kunde paa sin side ikke heller holde sig oppe, idet de samme krav maatte gjøre sig gjældende mellem dem. Fordringerne til en standsmæssig optræden bleve stedse større, og dermed fulgte som en uafviselig nødvendighed, at mange smaaætter trykkedes ned. Hos disse kan man ikke tænke paa nogen almindelig uddøen, saaledes som ved de første ætter. De forsvandt kun i mængden. Medens det i 1309 endnu lod sig forudsætte, at det norske aristokrati kunde fremvise 270 riddere og væbnere (s. 115), var man i 1371, da der skulde stilles borgen ved fredsslutningen med kong Albrecht, indskrænket til et tal af 60 saadanne. Det er rimeligt, at der i Norge paa den tid ikke fandtes mange flere medlemmer af disse klasser. Som forklaringsgrund til denne paafaldende hurtige sammensmeltning kunde der bl. a. tænkes paa den oprydning, som den sorte død gjorde inden aristokratiets rækker. At denne ogsaa forsaavidt har havt sine virkninger, kan ikke negtes. Man maa dog heller ikke overdrive disse. Af den egentlige høiadels voksne medlemmer er maaske hr. Ivar Rova

den eneste, om hvem det med nogenlunde sikkerhed kan antages, at han er bortreven af den sorte død. Større virkninger kan denne pest have havt ved at forrykke arveforholdene inden de ringere sætter, ligesom den i det hele taget kan have havt meget store økonomiske virkninger for det hele samfund, og saaledes ogsaa for aristokratiet. Den store nedgang i tallet af saadanne sætter, som bliver synlig i 1371, skriver sig maaske for en del netop fra disse virkninger af den sorte død, der saaledes i sine følger kan faa en vis lighed med borgerkrigene. Den bragte ogsaa meget jordegods i kirkens besiddelse.

Imidlertid var der ogsaa fremdeles gjennem det hele fjortende aarhundrede en del sætter, som uden at høre til den snevreste høiadel dog indtoge en saavidt fremtrædende plads i samfundet, at deres medlemmer kunde komme ind i rigsraadet. Af disse holdt enkelte sig ogsaa i den følgende tid som anerkjendte adelige familier. Tilsammen med høiadelen maa disse betragtes som en stedse mere udviklet og afsluttet stand. Uagtet der endnu ind i det femtende aarhundrede tales om haandgangne mænd, var dog bevidstheden om det dermed forbundne tjenesteforhold til kongen paa den tid efter al rimelighed saa uklar, at den i virkeligheden kan betragtes som tabt. Dermed maa ogsaa de adelige privilegiers arvelighed være anerkjendt, og samtidig viser der sig ogsaa spor til, at landbønderne paa adelens gods begyndte at betragtes som en egen klasse, ialfald i de dele af landet, som laa nærmest Sverige og Danmark.[1] Alligevel blev den saaledes begyndte standsudvikling i Norge gjennem den hele middelalder aldrig helt afsluttet. Kjøbstæder og landalmue blev ikke trukket med ind deri, og man kom i grunden aldrig ud over begyndelsen.

Udviklingen af en saadan standsforskjel kom imidlertid, selv om den altid blev mangelfuld, i ethvert tilfælde aristokratiet tilgode paa en tid, da de ydre forhold i en ganske særlig grad stillede sig gunstig for dettes bestræbelser efter at opnaa politisk magt. Lige fra Haakon V.s død havde det saa godt som uafbrudt havt alle ydre betingelser for at blive det herskende i staten. Udviklingen i denne retning havde været saa

---

[1] Dipl. Norv., II, no. 488. Brev af dronning Margrete, 14de Jan. 1385: *Vilium ver ok at fyrnæmdir landboor verde niotande alz þes friælses ok allra þæira naadha sæm varer ok varra handgængna mannæ þienarer hafua ok niotandæ ero j vaarom lenom ok ifuir vældi.*

bestemt, at aristokratiet tiltrods for sin indre svaghed dog var stillet frem paa den første plads inden samfundet. Rigsraadet var traadt ind i stedet for de tidligere offentlige institutioner. Som repræsentant for aristokrati og hierarki var det ved kongedømmets side kommet i besiddelse af al politisk magt, og om det end fremdeles kunde hænde, at man gav de af konge og raad fattede beslutninger en videre bekræftelse ved at lade dem lovtage til thinge, var dette kun en rent udvortes form.

De verdslige raadsherrer vare aristokratiets kjerne. Dette var hurtig blevet en følge af de forandringer, som Haakon V foretog med raadet. Forsaavidt havde disse bevirket noget ganske andet, end hvad kongen dermed synes at have tilsigtet, og den mulighed, som i 1308 var aabnet aristokratiet for en ny udvikling, var saaledes bleven til virkelighed. Raadsherrerne havde traadt ind i de gamle baroners plads. Kongedømmet havde maattet vige for dem, dels paa grund af politiske forhold, der stillede sig ugunstig for dette, dels paa grund af dets indehaveres svage personlighed. Den gang, som udviklingen havde taget efter 1319, viser, at Haakon V.s foranstaltninger ingenlunde ubetinget vare til skade for aristokratiet. Ligesaa lidt var centralisationens gjennemførelse i og for sig imod dettes interesser. Det afgjørende var, at aristokratiet manglede livskraft, at det ikke kunde faa den tilstrækkelige tilførsel af nye elementer, og at overhovedet Norges naturlige forhold med nødvendighed maatte hemme dets vækst. Saasnart det mødte en kraftig repræsentant for kongedømmet, tydede alt paa, at det samme skuespil vilde gjentage sig som i Haakon V.s dage, kun at modstanden nu vilde være meget svagere, uagtet saavel tidsaanden som de ydre forhold gjennem lange tider havde virket til at styrke og sikre de høiere samfundsklasser i deres besiddelse af magten. Der gik gjennem tiden en dobbelt strømning. Den ene hævede aristokrati og raad i veiret; den anden trykkede dem ned, og denne sidste blev i længden den stærkeste.

Hvad der i høi grad vilde have støttet raadet, var, om den lavere adel i større antal havde kunnet træde frem i det offentlige liv og skabe en udvidet repræsentation for hele denne klasse. Antydninger til noget saadant vare ganske vist forekomne, bl. a. i 1323. Men længere kom man i grunden ikke. Det norske aristokrati var ikke talrigt nok til at kunne opretholde en større repræsentation ved siden af raadet, uagtet det synes, som om der føltes trang til en saadan. Noget nyt var her i

færd med at arbeide sig frem; men det formaaede ikke at komme rigtig til gjennembrud, og uagtet det ikke manglede paa tilløb, fik Norge aldrig en fast, mere fyldig repræsentation for en enkelt stand eller for det hele standsvis organiserede samfund. Gjennem hele den tid, der var hengaaet fra Haakon V.s død og til Kalmarunionens afslutning, havde de ydre forhold ogsaa i denne henseende stillet sig saa gunstig, som det vel var muligt, og naar aristokratiet ikke kunde benytte dette anderledes, end det gjorde, naar dets tilbagegang i antal af medlemmer og indre styrke alligevel fortsattes, da viser dette, at der maa have været afgjørende hindringer, som stillede sig i veien for en saadan udvikling. I 1319 var monarkiet veget tilbage for aristokratiet. Efter 1332 havde det gjenoptaget kampen; men dets egen svaghed forhindrede det fra at føre denne til seier og stille kongedømmet i den stilling, hvori det skulde staa efter Haakon V.s system. Efter 1355 havde forholdene fremdeles været mindre gode for kongedømmet. Dertil kom ogsaa den omstændighed, at dette i Haakon VI synes at have havt en repræsentant, der viste sig personlig imødekommende mod raadet og af egen fri vilje indrømmede dette en betydelig indflydelse, der ogsaa strakte sig til rigets daglige administration. Saa havde man Olafs og Margretes regjering, hvorunder det ogsaa var nødvendigt at overlade raadet den egentlige landsstyrelse.

Denne anvendelse af rigsraadets medlemmer i den daglige administration, som i den anden halvdel af det 14de aarhundrede blev stedse mere almindelig, maa efter al sandsynlighed have medført udviklingen af en forskjel inden raadet, mellem dem, som deri toge del, og dem, som ikke bleve benyttede paa denne maade. Medens nogle medlemmer af rigsraadet saaledes hyppig deltoge i dets forhandlinger og saavel mødte i de regelmæssige raads-sammenkomster, som udenfor disse bistode kongen med administrationen, kunde andre maaske blot i sjeldne tilfælde have anseet det nødvendigt at være tilstede. Man kan saaledes ogsaa nu tale om et større og et mindre raad, skjønt i en ganske anden betydning end før 1308. Dette begrundede heller ingen ydre forskjel i raadsherrernes stilling. Begge modtoge kongens udnævnelse og aflagde rimeligvis sin ed til ham. Hvis de ikke lige hyppig anvendtes, da kom det af tilfældige grunde. Der udviklede sig ikke af de mest benyttede raadsherrer et forøget antal af rigsembedsmænd. Af disse nøiedes man med to, en drottsete og en kansler, dog saaledes at det kun

sjelden indtraf, at der samtidig var en indehaver af begge embeder. Det er fra 1319, man kan betragte drottsete og kansler som rigsembedsmænd. Først da greb drottseten ind i styrelsen, medens kansleren fik en mere uafhængig stilling. Dog vedblev denne altid at staa i et nærmere forhold til kongen.

For øvrigt er det ikke muligt at angive mere bestemte regler for raadets sammensætning. Af de geistlige medlemmer vare erkebiskopen og samtlige under ham staaende biskoper i Norge og dets bilande til enhver tid selvskrevne. Dette maa ogsaa have gjældt kapelmagisteren, hvorimod det kan være tvivlsomt, om Mariakirkens provst havde en lignende ret, naar han ikke tillige var kansler. For de øvrige geistlige, som navnlig efter denne tid optoges i raadet, gaves ialfald ingen saadan. Af verdslige medlemmer træffes nu fehirder og hirdstyrere, altsaa de høieste embedsmænd; saaledes er det rimeligt, at man til disse stillinger kun har taget mænd, som allerede vare komne ind i raadet. Navnlig maa dette have gjældt en mand som hr. Jon Bjarnessøn, der i hertuginde Ingebjørgs tid som »kongens fehirde i Norge« synes at have indtaget en overordnet stilling over de andre fehirder. At ogsaa sysselmænd kunde være raadsherrer, viser ikke, at hele denne klasse var berettiget til at træde ind i raadet; hvad lagmændene angaar, da kunde det neppe heller være regel, at disse skulde have sæde i raadet. At visse embedsmænd skulde være raadsherrer, stemmer vistnok mindre med de middelalderske forudsætninger, end at raadets medlemmer vare de nærmeste til at erholde saadanne embeder. Ved uddelingen af fordelagtige sysler til raadets medlemmer kunde disse opnaa gode indtægter og faa erstatning for de ofte betydelige udgifter, som raadsværdigheden medførte.[1] At mænd, som ikke tilhørte raadet, skulde have adgang til dets møder efter særlig tilkaldelse, lader sig ikke benegte. Men som regel maa man dog gaa ud fra, at der paa raadsmøderne kun indfandt sig saadanne mænd, som havde modtaget kongens udnævnelse og havde aflagt ham sin ed. Biskoperne havde som regel rang foran de øvrige; dog kunde det hænde, at drottseten gik foran selve erkebispen. De andre geistlige medlemmers rang var mere ubestemt. Forøvrigt stode ridderne over væbnerne. Oftest var inden disse klasser ancienneteten afgjørende, skjønt ikke altid.

Med det svenske og norske raads sammenblanding fulgte en

---

[1] Fra 1453 haves et exempel paa, at en rigsraad opgav alle sysler, men dog blev staaende i raadet. Dipl. Norv., VI, no. 545.

tilsvarende af begge rigers aristokrati. Det er i denne henseende et karakteristisk træk, at den norske høiadel, forsaavidt den modtog nogen forøgelse udenfor sin egen kreds, hellere søgte denne mellem svenske familier end mellem landets egen lavere adel. Den vermelandske ridder hr. Jon Marteinssøn blev saaledes indgiftet i Hafthorssønnernes æt, og derved blev senere hans søn, hr. Sigurd Jonssøn, arving til Giske og det af andre gamle ætter opsamlede gods. Høibyrdigheden forplantedes nu som før lige godt gjennem kognatisk som gjennem agnatisk slægtskab. I hr. Sigurds haand samledes i det femtende aarhundrede det meste af det jordegods, som tidligere havde dannet den nordenog vestenfjeldske høiadels økonomiske grundlag.

Dette maa ogsaa have havt sine virkninger med hensyn til den stilling, som disse landsdele i det hele indtoge. Paa samme tid, som de trykkedes under det hanseatiske handelsaag, forringedes gjennem aristokratiets indsvinden deres tidligere politiske indflydelse. I det femtende aarhundrede var der paa den kant foruden Giskeætten kun to virkelige storætter, nemlig Rømerne og Losneætten, medens Finnengodset ogsaa tilfaldt Giskeættens arvtagere. Rømerne vare maaske en ny æt, der muligens skyldte personlig yndest hos kong Magnus og dronning Blanche sin opkomst, idet de derved fik hr. Audun Hugleikssøns gods.[1] Med dette forenede de ved giftermaal det gamle Stovreimsgods. Efter mandslinjens uddøen traadte en anden slægt, der kom fra Sverige, ind i deres sted og forenede Rømergodset med Austraat. Ætter som Galtung, Smør o. lign. vare mindre betydelige ved siden af disse. Maaske vare de alle dels agnatiske dels kognatiske efterkommere af gamle slægter.

Østlandet var øiensynlig noget heldigere stillet. Her var der dog mere plads, og her forekommer virkelig flere ætter, som maa regnes til den høiere adel, uagtet de neppe i sit jordegods's størrelse kunde staa ved siden af de vestenfjeldske, og neppe heller i alle tilfælde vare jævnbyrdige med de der hjemmehørende storætter. Paa Østlandet var det ogsaa lettere for den lavere adel at holde sig, og saavidt man nu tør dømme derom, synes det, som om man her ikke var sig bevidst en saadan skarp forskjel som den, der herskede paa Vestlandet. I den følgende tid ser man ogsaa, at udviklingen her tildels var en anden. Medens i de vestlige og nordlige kystegne det hele aristokrati tilsidst løb sammen i et par ætter, og jorde-

[1] Smlgn. ovenfor, s. 234. Dipl. Norv., I, no. 630.

godset paa den maade bragtes over til eiere, som maaske ikke en gang satte sin fod i landet, vedblev der paa Østlandet at bestaa en adel, som endog modtog ny forøgelse og holdt sig lige ned i det 16de og 17de aarhundrede. Udviklingen var her ikke saa fuldstændig afbrudt, som i egnene langs kysten, og om ogsaa de ætter, som i den følgende tid kom i veiret paa Østlandet og naaede en vis blomstring, ikke vare særdeles betydelige, saa maa det dog erkjendes, at man her havde ganske andre forhold end i det vesten- og nordenfjeldske. Men heller ikke de østlandske ætter kunde i længden opretholde et norsk aristokrati. Dertil vare de hverken tilstrækkelig talrige, ei heller i besiddelse af saa stort jordegods, at de kunde hævde sin plads i samfundet.

Af megen betydning for aristokratiets stilling og for dets evne til at holde sig oppe under de forøgede fordringer, som tiden stillede, var ogsaa kongernes lange fravær fra landet. Dette viste dog først rigtig sine virkninger efter 1400. Allerede længe før denne tid havde man imidlertid mærket følgerne af, at landet havde umyndige konger, forsaavidt riddernes antal var svundet betydelig ind. Uagtet der af og til, f. ex. ved kroningen i Kalmar 1397, paa én gang sloges et større antal riddere, vare dog disse i det hele i aftagende. Med de ydre udmærkelser maatte ogsaa lysten til at tragte efter disse tabe sig. Det faatallige aristokrati fæstede især sine interesser ved det nærliggende og gik op i det materielle. Haakon Jonssøn og Haakon Sigurdssøn, der efter hr. Agmund Finnssøns død vare Norges høibyrdigste mænd, synes at have været godslige og medgjørlige personer uden politisk interesse og alene optagne af sine forretninger som store godseiere. Det samme har rimeligvis ogsaa været tilfældet med de fleste af deres samtidige. Alene denne interesseløshed kan forklare den lethed, hvormed det senere lykkedes at forlægge regjeringen udenfor landet. Derigjennem blev den politiske slaphed endmere forøget. Saalænge aristokrati og raad havde med en konge at gjøre, der enten var svag eller medgjørlig, eller som ogsaa af de ydre omstændigheder blev tvungen til at vise sig imødekommende, mærkedes dette ikke saa let. Saa meget skarpere maatte overgangen vise sig, da der i regjeringens spidse kom en overlegen personlighed, som dronning Margrete, og hun følte sig sikker i sin sag. Umiddelbart efter en periode, hvori rigsraadet syntes at have opnaaet en meget betydelig indflydelse, følger der saaledes en anden, hvori det viser sig, at det ikke formaaede at hævde denne, og at

dets indre styrke var gaaet tilbage i en overordentlig grad, medens dets ydre magt tilsyneladende var bleven jævnt udvidet. Uagtet grundene til dette forfald ligge langt tilbage, var det dog først med Kalmarunionen, det traadte rigtig tydelig frem. Forsaavidt indleder denne en ny periode i rigsraadets historie.

Allerede før 1397 havde dronning Margrete begyndt at afholde møder af alle tre rigers raad under ét. Efter mødet i Kalmar afholdtes det første møde af denne art i Kjøbenhavn i August 1398. Der indfandt sig der sytten norske raadsherrer, eller, som de kaldes, »rigets raadgivere og mænd«, nemlig erkebiskop Vinalde, biskoperne Olaf af Stavanger og Eystein af Oslo, provsten ved Apostelkirken, hr. Arnbjørn Sunulfssøn, provsten ved Mariakirken, hr. Arne Sigurdssøn, ridderne hr. Gaute Erikssøn, hr. Alf Haraldssøn, hr. Agmund Bolt og hr. Eindride Erlendssøn, væbnerne Otte Rømer, Haakon Sigurdssøn, Halvard Alfssøn, Olaf Peterssøn, Gunnar Kane, Eiliv Torgautssøn, Sigurd Humlowe og Sigurd Unessøn.

Der kjendes to aktstykker, som ere udstedte paa dette raadsmøde, hvoraf det ene er en liden retterbod om arveforhold i Nordland,[1] udstedt i dronningens navn og uden nærmere omtale af rigsraadets medvirkning. Det andet aktstykke fra dette møde er en bekræftelse paa alle de friheder, som vare tilstaaede de tydske handelsstæder i Norge. Denne siges at være udstedt med dronning Margretes og kongens kjære, troe norske raadgiveres raad og er beseglet af kongen og de ovenfor nævnte sytten raadsherrer.[2] Bagefter er den ogsaa bleven bekræftet af dronningen under hendes segl i et særligt dokument.[3] Ved denne leilighed har altsaa det norske raad optraadt for sig selv. Paa samme maade gav ogsaa det svenske og det danske rigsraad særskilt sit samtykke til en bekræftelse af Hansestædernes privilegier i de to andre riger. Derimod optraadte de tre rigers raad som en enhed under de forhandlinger, der til samme tid førtes med den tydske høimester Konrad von Jungingen. Den med ham afsluttede overenskomst er beseglet af 46 raadsherrer, hvorimellem forekommer 6 norske: biskoperne Eystein af Oslo og Olaf af Stavanger, de to provster, samt hr. Eindride Erlendssøn og Sigurd Unessøn.[4] Hvorfor

[1] Paus, Forordninger, s. 234.

[2] Lübecks urkundenbuch, IV, s. 770 flg., hvor der leveres en omhyggelig beskrivelse af samtlige segl.

[3] Suhm, Historie af Danmark, XIV, s. 615 flg. Dipl. Norv., V, no. 382, 383.

[4] Suhm, Historie af Danmark, XIV, s. 648 flg.

netop disse derved ere medtagne og ikke tillige andre af det norske raad, kan ikke oplyses.

Det vilde været i overensstemmelse med den aand, hvori rigernes forening var indgaaet og ledet, saafremt en lignende fremgangsmaade var bleven anvendt ved alle forhandlinger med fremmede magter. Men dette lod sig ikke altid overholde, selv om der var lagt an derpaa. Om vinteren var det f. ex. ikke let at faa tilkaldt det norske rigsraad, og i almindelighed lagde de store afstande her betydelige hindringer i veien. Saaledes findes der traktater, som meget nær angaa Norge, men som ere afsluttede, uden at norske raadsherrer have været nærværende. Dette gjælder f. ex. den traktat, som i 1399 blev afsluttet med Rostock og Wismar, og som alene er beseglet af medlemmer af det danske rigsraad.[1] De forskjellige traktater, hvorved kong Albrecht i 1405 opgav sine krav til Gottland o. s. v., nævne kun danske rigsraader;[2] men her var der heller intet særligt behov for at tilkalde norske. Mærkeligt er det at finde to medlemmer af det norske rigsraad mellem kong Eriks forlovere ved den stilstand paa fem aar, som han i 1411 afsluttede med Holstein,[3] — nemlig ridderne hr. Eindride Erlendssøn. og hr. Gyrd Gyrdssøn.

Men ikke alle det norske rigsraads møder ere i denne tid afholdte udenfor rigets grænser.[4] Naar dronning Margrete selv besøgte landet, hvilket dog ikke hyppig hændte, synes der

---

[1] Huitfeldt, Dronning Margreteo. s. v., s. 158 flg. Suhm, Hist. af Danmark, XIV, s. 474 flg.

[2] Huitfeldt, anf. st., s. 175—178. C. G. Styffe, Bidrag till Skand. hist., II, s. 133. F. H. Jahn, Danmarks historie under unionskongerne, s 530 flg. I den med høimesteren i 1407 afsluttede traktat om Gottland tales der gjentagne gange om alle tre rigers raad, hvilket imidlertid for det norske rigsraads vedkommende alene kan have været en ren formsag. A. Fryxell, Handlingar rörande Sveriges historia, I, s. 51 flg. Smlgn. Huitfeldt, anf. st. s. 273: *til kongens haand oc alle hans tre rigers raad.*

[3] Huitfeldt, anf. st. s. 209.

[4] Naar Huitfeldt (anf. st. s. 161) beretter ved aar 1400, at »*da leffde vdi Norge disse effterskreffne raad och gode mend*«, nemlig biskoperne Aslak Bolt af Bergen, Jon af Oslo, Arnbjørn af Hamar og Thomas af Orknøerne, hr. Svale Jonssøn, hr. Guthorm Bengtssøn, hr. Narve Jakobssøn og hr. Haakon Sigurdssøn, da maa han have fundet disse nævnte i et diplom, hvori de forekomme sammen. I et af haandskrifterne til Absalon Pederssøns Norges beskrivelse (N. Nicolaysen, Norske magasin, I, s. 136 flg.) forekommer omtrent den samme notits; i andre haandskrifter findes derhos navnene hr. Ein-

at have været afholdt et raadsmøde, hvor anliggender vedkommende Norge have fundet sin afgjørelse. Et saadant er øiensynlig afholdt i Oslo i Marts og April 1401, hvor dronningen selv var nærværende, — maaske ogsaa kong Erik. Af rigsraader, som paa samme tid vare tilstede i Oslo, kjendes Mariakirkens provst, hr. Arne Sigurdssøn, ridderne hr. Jon Darre, hr. Gyrd Gyrdssøn, hr. Jakob Fastulfssøn, hr. Alf Haraldssøn og hr. Gaute Erikssøn, og maaske Tideke Vistenaker, om hvem det dog ikke sikkert vides, at han paa denne tid har faaet sæde i raadet. Der sees her at være forhandlet om retssager i dronningens nærværelse. Hvad der har bragt hende til Norge paa den tid, maa ellers rimeligvis have været den revision af alle sysler og forleninger, som hun i disse aar synes at have foretaget.[1] I slutningen af August s. a. var der igjen et almindeligt møde i Helsingborg af alle tre rigers raad, hvor der fra det norske navnlig mødte geistlige. Erkebiskop Vinalde indfandt sig der, ledsaget af alle sine norske og islandske lydbiskoper. Derhos nævnes provsterne i Bergen og Oslo, hr. Gaute Erikssøn, hr. Alf Haraldssøn, hr. Agmund Bolt, hr. Jon Darre, hr. Eindride Erlendssøn og hr Gyrd Gyrdssøn. Disse optraadte sammen med det danske og det svenske raad og gave sit samtykke til kong Eriks bekræftelse af dronningens store gave af jordegods til danske og svenske kirker og klostre.[2]

Efter dette synes der at være hengaaet flere aar, inden der i Norge er afholdt noget raadsmøde i kongens eller dronningens nærværelse. Først om høsten 1404 erfares det, at kongen stod i begreb med paa ny at reise til Norge.[3] For denne reise blev der af dronningen udstedt en vidløftig instruktion for den unge konge som veiledning for hans hele forhold, der er et af de mærkeligste aktstykker, som nu kjendes fra vor senere middelalder.[4] At der under kong Eriks besøg i Norge skulde afholdes et større raadsmøde, synes at fremgaa af instruktionen. En i kong Eriks navn 8de Marts 1405 paa

---

dride Erlendssøn, hr. Henrik Bønkestok, hr. Jon Darre. Naar alle disse forekomme sammen, maa der vistnok en eller anden gang være afholdt et almindeligt raadsmøde, hvor de vare tilstede.

[1] Dipl. Norv., I, no. 575; II, no. 566, 567.

[2] Nye danske magasin, V, s. 1—8.

[3] Brev fra dronning Margrete af 11te Novbr. 1404: *vortmer wetet dat vnse sone varet nw to Norghweghen vnde wi to Denmarcken.* Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia, II, 132.

[4] Nye danske magasin, VI, s. 247—264.

Akershus under sekretet udstedt bekræftelse paa et ældre frelsebrev omtaler ogsaa raadets medvirkning.[1] I Juni s. a. træffes ridderen hr. Eindride Erlendssøn og Simon Thorgeirssøn, begge rigsraads-medlemmer, i Oslo.[2] Af et diplom, der er udstedt i Tunsberg 2den Mai 1406 af hr. Eindride og Tideke Vistenaker, sees ogsaa, at kongen og hr. Jon Darre St. Hans aften 1405 vare paa Tunsberghus,[3] hvorhen han ogsaa skulde reise efter instruktionen.

Noget besøg efter dette af kongen eller dronningen i Norge kjendes ikke fra de aar, hvori den sidste fremdeles ledede rigets styrelse. Kong Erik vendte selv om sommeren tilbage til Danmark, hvor han i det følgende aar ægtede den engelske prinsesse Philippa. Ved denne leilighed have formodentlig ogsaa norske rigsraader været tilstede mellem dem, der indfandt sig til brylluppet og de dermed forbundne festligheder, uden at dog noget sikkert vides herom. For øvrigt er der intet til hinder for at antage, at der i denne tid i Danmark kan være holdt flere unionelle raadsmøder, hvorved ogsaa nogle repræsentanter for det norske raad fremmødte.[4] Imidlertid tie alle kilder om en lignende deltagelse fra det norske rigsraads side i flere aar, uden at der dog af denne taushed lader sig udlede noget bevis for, at det aldeles ikke enten inden eller udenfor landet skulde have været i virksomhed. Naar der saaledes i August 1409 sees at have været flere rigsraader tilstede i Bergen (foruden biskop Jakob og provst Arnbjørn, hr. Otte Rømer, hr. Alf Haraldssøn, fehirden Peter Olafssøn, Svale Rømer og Gunnar Kane),[5] da har det maaske været i anledning af et raadsmøde. Da dronning Margrete i 1410 var i Oslo,[6] har formodentlig ogsaa raadet været samlet der.

At der ikke skulde være afholdt møder af det norske rigsraad inden landets egne grænser oftere, end naar kongen eller dronningen der vare tilstede, er ikke rimeligt. Men de sparsomme kilder tilstede ikke, at man kan danne sig nogen forestilling om det omfang, hvori det har udøvet selvstændig myndighed, og om maaden, hvorpaa dette skede. Rigsraadet synes ikke at have havt ganske faa medlemmer. I 1398 var der 17 med-

[1] Dipl. Norv., II, no. 588.
[2] Dipl. Norv., IV, no. 751.
[3] Dipl. Norv., VI, no. 367.
[4] Smlgn. ovenfor, s. 275.
[5] Dipl. Norv., I, no. 621.
[6] Annales Islandici, pag. 384.

lemmer samlet; af de faa oplysninger, som haves fra den følgende tid, vides ialfald, at der maa have siddet endnu flere i raadet.[1] I den ovenfor omtalte instruktion nævnes ogsaa flere fornemme mænd, der tidligere forekomme som medlemmer af rigsraadet. Efter det særlige hensyn, som deri tages til hr. Eindride Erlendssøn, synes denne at have været den mest indflydelsesrige mand inden raadet. Foruden ham nævnes af ældre raadsherrer hr. Agmund Bolt, hr. Alf Haraldssøn, hr. Jon Darre, hr. Otte Rømer, hr. Jakob Fastulfssøn, hr. Gaute Erikssøn og rimeligvis ogsaa Herleik Aasulfssøn.

Men om der saaledes fremdeles har været et temmelig talrigt rigsraad, og om ogsaa dette jævnlig kan have havt sine sammenkomster, maatte dog dets virksomhed blive stærkt lammet ved det forhold, hvori dronning Margrete stillede sig selv og kong Erik til dets medlemmer. Under de tidligere regjeringer havde det været regel at give den indenlandske styrelse et fast midtpunkt i raadet, som i det øiemed i drottsetens eller kanslerens person erholdt en formand eller ialfald forretningsfører. Nogen norsk drottsete blev ikke nu udnævnt. Det synes endog, som om hr. Arne Sigurdssøn efter 1398 er traadt tilbage som kansler, idet han i de faa aar, hvori han endnu levede, kun omtales i sin egenskab af provst ved Mariakirken og med denne titel.[2] Han var død inden de første maaneder af 1405, og hans eftermand, »hæderlig mand og velbaaren herre, Jens Klemetssøn«, nævnes om høsten 1406.[3] Men heller ikke denne omtales nogensinde paa en saadan maade, at han kan have været kansler.

Dronningen havde i denne henseende sat sig udover alle hensyn. Da der ingen kansler var, synes hun at have taget det særlige norske rigssegl til sig og ladet det blive udenfor landet, uden at bekymre sig om de store ulemper, som en saadan fremgangsmaade maatte medføre, navnlig for retsvæsenet. Da kong Erik i 1405 kom til Norge, var dette et af de punk-

---

[1] Dipl. Norv., III, no. 550 opregner 6 mænd, hvoraf den første (hr. Gyrd Gyrdssøn) og den sidste (Simon Thorgeirssøn) maa ansees for sikre raadsherrer. Maaske kan det da ogsaa antages, at dette har været tilfældet med dem, der opregnes mellem disse, Otte Mikkelstorp, Jon Jonssøn, Einar Ormssøn og Nikolas Gudbrandssøn.

[2] Dipl. Norv., II, no. 570; IV, no. 724. Begge breve ere fra 1402. Han omtales i 1398 som *kenczeler des riches czu Norweghin*. Hanserecesse, IV, s. 453.

[3] Dipl. Norv., IV, no. 746, 754.

ter, hvorpaa dronningen især havde sin opmærksomhed henvendt. Hun synes at have ventet indsigelser fra raadets side, men vilde ikke lade dette have nogen indflydelse paa valget af en ny kansler. Hun havde da kastet sit blik paa en mand, som i hendes øine var fortrinlig skikket til at beklæde dette embede, og som ogsaa tidligere havde udført denne art forretninger.[1] Han var for øvrigt ikke engang geistlig, men foged eller lensherre, saaledes at hans udnævnelse vilde været aldeles stridende mod den ældre anordning. Maaske er denne plan ikke bleven udført; i ethvert fald er der ikke bevaret noget brev, der er beseglet af en saadan verdslig kansler, og der forekommer heller ikke nogen norsk kansler i den følgende tid, saalænge dronning Margrete var i live. Hvis imidlertid det norske rigssegl overhovedet har været betroet til nogen mand i Norge i denne tid, maa det rimeligvis nærmest have været biskop Jakob Knutssøn af Oslo, en danskfødt mand, der synes at have besiddet dronningens særdeles yndest og senere var kansler.[2] I hans hænder var seglet at betragte omtrent, som om det havde været hos dronningen selv. At hun lagde megen vægt paa at have en paalidelig seglbevarer, fremgaar bl. a. af hendes i instruktionen indeholdte forbud mod, at kong Erik, om han ogsaa blev opfordret dertil, ikke maatte indlade sig paa at udstede noget landsvist-brev under sit sekret, men skyde sig ind under det paaskud, at disse alene kunde besegles med *thet jncigle, som ther i righet plæyer at wæræ.*

Naar dronningen paa denne maade dels beholdt seglet i sit eget værge, dels alene vilde betro det til en mand, paa hvem hun troede at kunne stole fuldstændig, gjorde hun det umuligt at ordne en nogenlunde selvstændig styrelse af landet under hendes fravær, saaledes som man tidligere havde havt. For at sikre sine egne planer ofrede hun landets tarv, ialfald i de aar, som ligge mellem 1398 og 1405. Idet man savnede en virksom centralstyrelse inden landet, og kongen og dronningen heller ikke synes at have taget sig med nogen omhu af regjeringens anliggender, maatte administrationen gaa i stykker, og

---

[1] Nye danske magasin, VI, s. 253 flg. Maaske var det den s. 257 omtalte Tideke, hvem dronningen agtede at give seglet i forvaring. Af de nu bevarede breve fra kong Erik lader der sig neppe for tiden tilveiebringe paalidelige oplysninger om, hvor seglet har været fra 1405—1412. De synes alle at være beseglede med sekretet.

[2] Om dronning Margretes sekret og *sigillum ad causas* se Nye danske magasin, VI, s. 257, note 2.

uagtet man her kun kjender lidet til enkelthederne, synes det dog, som om den af R. Keyser[1] udtalte strenge dom over kong Eriks eneregjering, at det da stod daarlig til med landsstyrelsen i Norge, ogsaa med rette kan udstrækkes til dronning Margretes tid. Rigsraadet synes paa sin side ikke at have anstrengt sig for at erholde noget tilbage af den magt, som det paa denne maade havde tabt. For den første kraftige indskriden fra kongedømmets side trak det sig tilbage, som om det følte de samfundsklassers svaghed, som det repræsenterede, og det uagtet kongedømmets repræsentanter befandt sig fjernt fra landet og i grunden ikke selv kunde benytte den magt, som de med lethed fravristede rigsraadet. I den nærmest forudgaaende tid havde konge og raad tilsammen udøvet den myndighed, som oprindelig ved centralisationens gjennemførelse var lagt i kongedømmets hænder. Under forudsætning af, at dettes repræsentanter nu stødte rigsraadet tilside, har det imidlertid ikke derigjennem kunnet virke til at udvikle centralisationen, idet denne snarere maa være bleven svækket end styrket ved en politik, der trængte den eneste centrale myndighed, som fandtes inden riget, stedse mere tilbage. En tilstand, som den, der synes at maatte have været den eneste rimelige følge af dronning Margretes styrelse, kunde aldrig blive til fordel for det nationale kongedømme, om den end ved at svække riget paa en maade kunde være til fordel for hin tids unionelle centralstyrelse. I modsætning hertil havde rigsraadet nu været nærmest til at hævde den nationale centralisation, men det viste sig ude af stand dertil. Begivenhedernes gang godtgjorde saaledes, at Norge ikke havde formaaet at give de institutioner den fulde udvikling, som paa grundlag af den nyere tingenes orden havde skullet hævde dets nationale selvstændighed ved siden af Danmark og Sverige. Men idet rigsraadet fandt sig i dronning Margretes vilje, kunne dets enkelte medlemmer, ialfald de første af disse, have havt personlige fordele af den slaphed, som maatte gjennemtrænge styrelsen. Disse kunne have opveiet saavel den revision af sysler og forleninger, som den reduktion, der fandt sted i disse aar, og som utvivlsomt maa have været rettede imod aristokratiet.

Dronning Margrete var fremdeles, saalænge hun levede, den egentlige regent. Som saadan kaldtes hun i et brev fra 1394, medens kong Erik endnu var umyndig, *rikisens stiornare j Noreghe*, og dette var i virkeligheden ogsaa hendes stilling

---

[1] Den norske kirkes historie, II, s. 456.

efter 1397 og efterat kong Erik var erklæret myndig.[1] Den maade, hvorpaa den ovenfor omtalte instruktion er affattet, viser tilstrækkelig, at han ikke havde megen frihed i styrelsen. Imidlertid udstedtes dog de fleste kongebreve i hans navn. Af saadanne kjendes imidlertid kun et lidet antal. I dem nævnes ikke rigsraadet, uden i et enkelt tilfælde,[2] ligesom de oftest ere udstedte udenfor Norges grænser paa tider, da der neppe var samlet noget fælles raadsmøde fra alle tre riger. Ogsaa paa denne maade gjorde dronning Margrete sit for at indskrænke raadets myndighed. Da kong Erik fra Kalmar 8de September 1400 meddelte almuen i Søndfjords syssel, at han havde overdraget dette til biskop Jakob, som ved den anledning kaldes »hæderlig herre, aandelig fader og vor hulde raadgiver«, paaberaabte han sig dronningens »samtykke og raad«, og brevet blev »til mere stadfæstelse« beseglet af dem begge.[3] Da kongen 27de Juni 1404 fra Vadstena skrev til sine »fogeder og ombudsmænd og alle Nordmænd, som bygge og bo i Bergen«, om, at Rostock og Wismar havde faaet sine gamle friheder tilbage, var dette alene i hans eget navn og under hans unionelle sekret.[4] Da Jæmteland i 1402 blev pantsat til erkebiskopen af Upsala, synes dette at være skeet i dronningens navn og maaske endog under medvirkning af det svenske raad.[5] Da kong Erik 15de April 1412 fra Lund gav et lensbrev paa en del af kronens gods paa Hjaltland, var dette ogsaa uden at nævne rigsraadet eller dronningen.[6]

Da Margrete døde om høsten 1412, tabte det af hende grundede og opretholdte unionelle kongedømme sin ledende aand. Navnlig i Norge havde hendes mægtige personlighed virket knugende paa selvstændigheden, der inden aristokratiet

---

[1] Smlgn. f. ex. Annales Islandici, pag. 336, og Dipl. Norv., I, no. 620, hvorefter dronningen ved sit besøg paa Baahus i Mai 1409 paatalte kronens ret til Gante-Tolga i Ryfylke. Om tiden, naar kong Erik blev erklæret myndig, se R. Keyser, Den norske kirkes historie, II, s. 447 og C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia, II, pag. LVI. I 1390 udnævnte dronningen, i 1415 kongen en hirdstyrer paa Island. Ann. Island., pag. 344, 392.

[2] Smlgn. ovenfor, s. 277..

[3] Dipl. Norv., II, no. 565. Her tales om kongens saa vel som om dronningens *insigli*.

[4] Dipl. Norv., V, no. 436.

[5] Dipl. Norv., VI, no. 357.

[6] Dipl. Norv., II, no. 628: *nostro sub secreto præsentibus appenso.*

og raadet ikke havde nogen tilsvarende kraftig repræsentant. Saa meget lettere var det derfor ogsaa faldt dronningen at sikre sig indflydelse gjennem geistligheden, mod hvilken hun altid var meget imødekommende, og hvori hun ogsaa forstod at skaffe sine yndlinge fordelagtige og høie stillinger. Som selvstændig regent forsøgte kong Erik at følge i Margretes fodspor. Hans styrelse af Norge viser ogsaa dette; men han kunde ikke udvikle den samme kraft, som sin adoptivmoder, og man ser saaledes snart igjen, at der kommer mere liv i det norske rigsraad, skjønt dette rigtignok ikke derfor kan siges at have gjenvundet sin tidligere indflydelse.

Kong Erik vogtede sig saaledes vel for at lade seglet komme i en indfødt Nordmands hænder. Han betroede dette først til biskop Jakob af Oslo, der sees at have havt det i 1416,[1] og da han var død, blev det overdraget til hans efterfølger, den danskfødte Jens eller Jon. Men i disses forvaring blev det norske rigssegl i virkeligheden neppe andet, end hvad det tidligere særegne *sigillum ad causas* havde været. Det benyttedes vistnok i regelen kun til at besegle landsvist-breve. Saaledes blev ogsaa nu den norske kanslers stilling en tilsvarende af den, som i Danmark indtoges af »retterthingskansleren« eller, som han senere hen almindelig kaldtes, rigens kansler (*justitiarius*). Da han i Danmark altid var en verdslig mand, er det nok muligt, at dronning Margrete, da hun vilde overgive det norske segl til en verdslig embedsmand, ogsaa for dette riges vedkommende har næret den plan at indføre en lignende ordning. Uagtet nu ialfald kong Erik tog en geistlig mand til kansler, synes det dog, som om han ikke har villet indrømme denne andet end en ganske indskrænket myndighed, medens han for øvrigt anvendte sin danske kansler ogsaa ved norske anliggender. Denne betragtedes altsaa som kongens egen kansler, der med ham var fælles for begge riger. I 1421 og 1431 har saaledes den danske kansler, Johannes Petri, erkedegn i Roskilde, været tilkaldt ved behandlingen af norske regjeringssager.[2] At kongen ordnede sig paa denne maade, var fra hans stand-

[1] R. Keyser, Den norske kirkes historie, II, s. 456: landsvistbrev, udstedt paa Teige.

[2] Dipl. Norv., II, no. 663; IV, no. 850. Om den nævnte danske »kongens kansler«, der døde 1434, se Dansk historisk tidsskrift, I, s. 282, noten, og Huitfeldt, anf. st., s. 515 De af ham besørgede norske breve ere beseglede med sekretet. Maaske har storseglet været overdraget til den saakaldte »øverste kansler«, hvem kong Erik paa

punkt noksaa naturligt. Men det blev alligevel et betydeligt indgreb i Norges rettigheder og var heller ikke paakaldt af nødvendigheden, uagtet det nok kunde have sine vanskeligheder at træffe en ordning, hvorefter kongen altid kunde have hos sig en særegen norsk seglbevarer foruden den kansler, som altid maatte blive hjemme i landet. Med denne kong Eriks deling af kansler-embedet indledede dettes overgang til den mere beskedne stilling, som det tilsidst kom til at indtage.

Den saaledes foretagne deling af kanslerens forretninger medførte imidlertid ikke en gang den fordel, at man for eftertiden stadig beholdt et retssegl i landet. Biskop Jon opholdt sig nemlig i de følgende aar baade længe og ofte i Danmark, hvorhen han tog seglet med sig. Allerede i Februar 1422 forekommer et exempel paa, at biskop Jon som kongens kansler i Helsingborg har beseglet et af kong Erik udstedt landsvist-brev.[1] Lignende breve, der ere udfærdigede og beseglede af denne kansler under hans ophold i Danmark, haves fra September 1424 og Januar 1428, medens han i December 1426 og Marts 1434 har udstedt landsvist-breve i Oslo.[2] Ogsaa senere hen var han meget udenfor rigets grænser og træffes saaledes i 1430, 1431, 1433 og 1434 i Danmark og 1435 i Stockholm.[3] Ved de to sidste anledninger var han rigtignok sammen med andre medlemmer af raadet. I det hele taget maatte dog hans hyppige fravær medføre mange ulemper for retspleien. Nogen større forandring kan i det hele ikke mærkes efter dronningens død, hverken for dennes eller for administrationens vedkommende; der var den samme uregelmæssighed, og nu som før afgjordes rask væk norske regjerings-anliggender langt udenfor rigets grænser, og uden at rigsraadet hørtes. Dette gjælder f. ex. forleningerne med Hjaltland og Orknøerne i aarene 1418—1423 og det i 1431

---

samme maade kan have stræbt at gjøre til en for alle riger fælles embedsmand. Er dette tilfældet, bliver det saa meget mere forklarligt, at man i 1436 i udkastet til en unionsakt optog en bestemmelse om, at kongen skulde have en »øverste kansler i hvert rige«. Om kong Eriks segl se Illustreret Nyhedsblad for 1859, no. 17.

[1] Dipl. Norv., I, no. 678.

[2] Dipl. Norv., I, no. 698, 744; III, no. 686, 692. Det sidste af disse breve er indseglet »*oss sealfuum hiawærande*«.

[3] Dipl. Norv.; II, no. 721; III, no. 720; IV, no. 855; VII, no. 387. Hanserecesse, 2. abtheil., I, s. 50, 270, 400 flg. og 408. Huitfeldt, anf. st., s. 475. Den af sidstnævnte forf. s. 280 omtalte kongens kansler, Jens Jakobssøn, maa være en anden; navnet er neppe heller rigtigt. Smlgn. Dansk hist. tidsskrift, I, s. 281 flg.

(nostro sub secreto) udstedte værnbrev for biskopen af Stavanger.[1] Dog haves der ogsaa enkelte vidnesbyrd om, at kongen ved flere leiligheder har benyttet raadets medvirkning.

I April 1415 udstedte saaledes kong Erik *(nostro sub secreto)* fra Helsingborg en befaling til almuen i Viken om at udgive fuld udfareleding, hvori han forudsætter, at han i de to andre riger havde havt raadets samtykke til at gjøre lignende paalæg.[2] Nogen bestemt slutning lader sig dog ikke heraf udlede om, at kongen ogsaa har henvendt sig til det norske rigsraad i samme anledning; men efter brevets udtryk er det dog ikke umuligt. Da kongen i samme maaned bekræftede de bergenske haandverkeres privilegier, synes han ikke at have paaberaabt sig rigsraadet,[3] heller ikke i 1414 ved bekræftelsen af de engelske kjøbmænds rettigheder i Bergen. I afslutningen af traktaten med Polen af 1419,[4] der foregik i Kjøbenhavn, deltog ialfald et geistligt og maaske et verdsligt medlem af det norske raad, Apostelkirkens provst og hr. Timme Timmessøn; muligvis kan ogsaa lensherren paa Baahus, Hans Krøpelin, betragtes som norsk raadsherre. Massen af de fremmødte rigsraader var ved denne leilighed danske. I September 1420 har der maaske været samlet en del medlemmer af raadet i Bergen, ved hvilken leilighed der fra Haalogalands indbyggere blev overleveret et bønskrift.[5] Det er stilet til kongen og beder ham hjælpe dem i deres nød, med raad af sit *viso radhe*. I 1421 blev der afholdt et mere fuldtalligt norsk raadsmøde, skjønt ogsaa denne gang i Danmark, hvor rigsraaderne samledes hos kongen i Kjøbenhavn. Herfra udgav han en retterbod om regler for dem, der i Norge vilde seile i kjøbfærd.[6] Denne retterbod er ogsaa mærkelig derved, at den er udstedt under nye former, idet der nu paa brevet angives, hvem der har foredraget sagen eller givet ordren

---

[1] Dipl. Norv., II, no. 647, 657, 670, 676; IV, no. 850. Ved den islandske hylding af 1419 (II, no. 651) nævnes heller ikke rigsraadet.

[2] Dipl. Norv., IX, no. 224. Brevet er ogsaa mærkeligt, forsaavidt kongen deri paaberaaber sig overenskomsten i Kalmar af 1397.

[3] N. Nicolaysen, Norske magasin, I. 568 flg. Begge de sidste breve ere udstedte i Helsingborg.

[4] Huitfeldt, Erik af Pomern o. s. v., s. 291 flg. Lange (i de haandskrevne Norges aarbøger) vil henføre denne traktat til 1418.

[5] Dipl. Norv., I, no. 670. Smlgn. II, no. 809, s. 589 nederst, hvor udtrykkene kunne hentyde til et netop afholdt raadsmøde, helst i Bergen.

[6] Dipl. Norv., II, no. 663: *nostro sub secreto præsentibus appenso.*

til vedkommende brevs udstedelse fra kancelliet. Denne gang var det den før omtalte danske kansler, der gav befalingen; brevet siges at være udfærdiget: *ad jussum domini Johannis Petri.* I 1431 optraadte han igjen, men denne gang ved siden af en anden dansk mand, idet brevet er udstedt: *ad relacionem Benedicti Pogwisch Joh. Pe. cancel.* Idet norske kongebreve paa denne maade ere blevne udfærdigede gjennem det danske kancelli, kan det være tvivlsomt, om der overhovedet i Norge har bestaaet noget kancelli Tilværelsen af et saadant forudsatte i det mindste nogenlunde regelmæssige besøg af kongen; naar han aldrig kom, og endog de løbende forretninger kunde afgjøres udenfor landet, blev det i grunden overflødigt, idet der til landsvist-brevene neppe behøvedes mere end en enkelt skriver.

Imidlertid vedblev det norske rigsraad ogsaa fremdeles at være i virksomhed, uagtet kongen ved sin anvendelse af den danske kansler og danske rigsraader havde begyndt at indføre en praxis, der i længden kunde lede til en betydelig formindskelse af dets myndighed. I 1423 var der i Kjøbenhavn samlet flere norske rigsraader, som der deltoge i afslutningen af en traktat med de vendiske stæder af 15de Juni. Disse vare de tre biskoper, Jens af Oslo, Arnbjørn af Hamar og Thomas af Orknøerne, samt ridderen hr. Timme Jonssøn; i September s. a. var hr. Eindride Erlendssøn i Danmark, sammen med biskop Jens,[1] maaske til et særligt norsk raadsmøde. I 1425 har der maaske været norske raadsherrer tilstede, da dronning Philippa i Vadstena udstedte nogle bestemmelser om handel o. s. v. i og ved Bergen.[2] Derimod maa det ansees som sikkert, at der i Mai s. a. holdtes et raadsmøde paa Akershus, hvor der blev udstedt en retterbod om Tydskernes handel. I denne, som er udstedt i kongens navn, omtales efter gammel sædvane »konge og raad«. Kongen selv har neppe været tilstede. Under hans fravær paa pilegrimsreisen til det hellige land maa styrelsen være besørget dels af dronningen,[4] dels af raadet. I 1426 afholdtes et raadsmøde i Bergen, hvorved erkebiskop Aslak, biskop Jon, biskop Arnbjørn af Hamar, biskop Thomas af Orknøerne, hr. Eindride Erlendssøn, Svale Jonssøn, Harnikt

---

[1] Huitfeldt, anf. st., s. 331. Dipl. Norv., I, no. 691.
[2] Paus, forordninger, s. 236 flg.
[3] Huitfeldt, anf. st., s. 402. N. Nicolaysen, Norske magasin, I, 569. Grønlands historiske mindesmærker, III, s. 159.
[4] Smlgn. Dipl. Norv., I, no 696, 697.

Henrikssøn, Olaf Haakonssøn, Guthorm Bengtssøn og Narve Jakobssøn vare tilstede for at afslutte en traktat med Skotland, hvorom der forhandledes med de fra den skotske konge sendte fuldmægtige.[1] I denne anledning havde de norske raadsherrer faaet fuldmagt til at optræde med al den myndighed, som kongen selv vilde have havt, hvis han havde været tilstede. Ved en saadan anledning skulde egentlig det kongelige storsegl anvendes. Dette er saaledes nu maaske bragt op til Norge i biskop Jons forvaring, og han kaldes derfor nu *domini regis et regni Norvegiæ cancellarius*. Naar erkebiskop Aslak, biskop Arnbjørn af Hamar og biskop Thomas af Orknøerne i Juni 1427 vare paa Lolland, hvor den sidste af dem til kongen udstedte sit gjenbrev paa Orknøerne,[2] der besegledes af de to andre, maa dette have været i deres egenskab af medlemmer af rigsraadet. I August 1430 synes der at have været holdt et raadsmøde i Nykjøbing paa Falster i anledning af freden med Wismar, Rostock og Stralsund, men uden at det kan sees, om der ved denne leilighed har været medlemmer af det norske raad tilstede.[3]

I 1431 var der berammet et norsk raadsmøde i Kjøbenhavn i anledning af de forhandlinger med England, som da vare indledede ved et fra den engelske konge afsendt gesandtskab, men hvorom kongen ikke vilde træffe nogen endelig beslutning, forinden det norske rigsraad var kommet tilstede. Af dettes medlemmer indfandt der sig imidlertid kun tre, og disse oplyste, at nogle af de øvrige vare fangne paa veien til Danmark af engelske skibe. De fangne vare biskop Audun og hr. Eindride Erlendssøn. Men uagtet kongen fra først af havde henholdt sig til sine norske raadgivere og tilsyneladende lagt stor vægt paa, at de vare tilstede ved forhandlingerne, tog han tilsidst ikke synderligt hensyn til dem, idet de afsluttende forhandlinger om høsten 1432 førtes af otte rigsraader med fuldmagt fra kongens side, af hvilke der kun var én norsk, biskop Arne Klemetssøn af Bergen.[4]

I 1433 holdtes der om høsten et møde af rigsraadet i Oslo, hvorhen det var sammenkaldt »efter kongens bud og brev«. Der var da for det indstevnet en retssag mellem Oslo bymænd

---

[1] Dipl. Norv., VIII, no. 276; smlgn. II, no. 689.
[2] Huitfeldt, anf. st., s. 423 flg.
[3] Huitfeldt, anf. st., s. 453 flg.
[4] Dipl. Norv., VI, no. 445, 446. Huitfeldt, anf. st., s. 485, 499 flg. Storseglet er formodentlig ved denne leilighed hængt under af biskopen af Roskilde, som kongens øverste kansler.

og Mariakirkens kanniker, som raadet skulde afgjøre paa kongens vegne. Dette overdrog paakjendelsen til to lagmænd, Sigurd Sjofarssøn i Tunsberg og Nikolas Aslakssøn i Hamar, samt væbnerne Harnikt Henrikssøn, Kolbjørn Gerst, Henrik Skakt og Thure Karlssøn,[1] hvilke fire sidste rimeligvis alle vare medlemmer af raadet, hvori Harnikt Henrikssøn allerede 1426 havde plads, medens de øvrige senere nævnes som dets medlemmer. Derimod kan det være tvivlsomt, hvorvidt det samme har været tilfældet med lagmændene, som maaske snarest kun have været medtagne for den enkelte leilighed.

I 1434 holdtes der om sommeren et fælles raadsmøde, som begyndte i Vordingborg, hvor de forsamlede vare tilstede 6te og 20de Juli, og hvor der førtes forhandlinger om fred med Hansestæderne. Derfra var det kongens hensigt at forlægge mødet til Kjøbenhavn og der fortsætte forhandlingerne over andre gjenstande vedkommende rigerne.[2] Imidlertid synes det, som om de svenske raadsherrer umiddelbart efter afslutningen af forhandlingerne i Vordingborg ere vendte tilbage til Sverige, hvor ialfald to af dem, der i Juli vare paa Sjæland, i midten af August forekomme paa et større raadsmøde i Vadstena. Derimod vare de norske raadsherrer endnu i de sidste dage af denne maaned forsamlede i Kjøbenhavn, hvorfra de 27de August sendte sine svenske kolleger en opfordring til at underkaste sig kongen. Man finder der erkebiskop Aslak Bolt, biskoperne Jon af Oslo, Audun af Stavanger, Peter af Hamar og Olaf af Bergen, hvilke samtlige med vished vides at have været nærværende under forhandlingerne i Vordingborg,[3] ridderen hr. Eindride Erlendssøn og væbnerne Olaf Haakonssøn, Svale Jonssøn, Sigurd Jonssøn, Guthorm Bengtssøn, Harnikt Henrikssøn, Erlend Eindridessøn og Haakon Bolt, — altsaa i det hele fem geistlige og otte verdslige herrer.[4] Ved den nye Orknøjarls belening, som foregik 10de August, vare de samme medlemmer af det norske raad tilstede, med undtagelse af Svale Jonssøn.[5] Kongen

---

[1] Dipl. Norv., III, no. 721.

[2] Dipl. Norv., V, no. 643. Huitfeldt, anf. st., s. 510.

[3] Dipl. Norv., I, no. 745, 746; IV, no. 855. Smlgn: erkebiskopens brev af 27de August 1434, hvori han lover, at hans efterkommere, hvis de ikke holdt den da indstiftede tjeneste, skulde staa kongen, rigens raad, biskoper og prælater i Norge til rette. Nye danske magasin, I, s. 39. Dipl. Norv., II, no. 717.

[4] Dipl. Norv., V, no. 646.

[5] Huitfeldt, anf. st., s. 519.

havde saaledes ved denne leilighed indrømmet rigsraadet adgang til at have indflydelse ved uddelingen af forleninger.

Under de forhandlinger, som i 1434 og 1435 foranledigedes ved Engelbrekts reisning i Sverige, nævnes oftere det norske raad og dets enkelte medlemmer. De stode paa kongens side, skjønt det nok kan være, at de fra begyndelsen af tillige have næret den plan at benytte den forlegenhed, hvori han befandt sig, til at opnaa indrømmelser. Norske rigsraader vare i denne anledning hyppig i Sverige, hvor man til forskjellige tider i de nævnte aar træffer biskoperne Jon af Oslo og Olaf af Bergen, Apostelkirkens provst, hr. Thorleif, hr. Eindride Erlendssøn, Olaf Haakonssøn, Sigurd Jonssøn, Kolbjørn Gerst og maaske Timme Timmessøn,[1] hvis stilling som medlem af det norske raad dog i det hele kan være noget tvivlsom. Disse norske rigsraader have da færdets frem og tilbage mellem Norge og Sverige; formodentlig har der ogsaa i Norge været afholdt et eller flere møder af raadets medlemmer for at overlægge om, hvad der skulde gjøres, uden at der dog nu kjendes noget nærmere hertil. Ved de forhandlinger, som om sommeren 1435 førtes med Hansestæderne i Vordingborg, synes ingen andre norske raadsherrer at have været tilstede end biskop Jon.[2] Ved det i Kalmar om sommeren 1436 afholdte møde af det danske og det svenske raad siges udtrykkelig, at der endnu den 1ste August ikke var fremmødt nogen repræsentant for det norske,[3] medens der ialfald synes at have indfundet sig to saadanne ved det møde, som i slutningen af September s. a. holdtes i Søderkøping.

Efter hvad der nu er oplyst, dels af L. Daae,[4] dels af G. von der Ropp,[5] der omtrent samtidig, men uafhængig af hinanden, have behandlet disse begivenheder, maa det ansees som sikkert, ialfald som høist sandsynligt, at det bekjendte aktstykke, der indeholder et udkast til en fornyelse af den i 1397

---

[1] Dipl. Norv., II, no. 721. Hadorph, Twå gambla rijmkrönikor, tillæg, s. 84—99. Huitfeldt, anf. st., s. 545.

[2] Hanserecesse, 2. abtheilung, I, s. 400 flg.

[3] Hanserecesse, 2. abtheilung, I, s. 552. Grunden til, at ingen medlemmer af det norske raad mødte i Kalmar, kan have været den, at der maaske omtrent samtidig har været et møde i Bergen. Smlgn. Dipl. Norv., I, no. 756, 757.

[4] Historisk tidsskrift, IV, s. 70.

[5] Zur deutsch-skandinavischen geschichte im XV. jahrhundert, s. 43. Smlgn. note 3 ovenfor.

indgaaede union,[1] netop er affattet under denne sammenkomst i Søderkøping, hvor altsaa erkebiskop Aslak og hr. Eindride Erlendssøn have mødt for det norske raad og med to svenske og to danske raadsherrer underhandlet om unionens fornyelse paa et mere bestemt grundlag. Saafremt der umiddelbart forud er bleven afholdt et særlig norsk raadsmøde i Bergen, hvilket ikke er usandsynligt, er denne sag rimeligvis paa forhaand bleven drøftet der.[2] Betydningen af den i Søderkøping vedtagne overenskomst ligger hovedsagelig i de oplysninger; som den meddeler om de af de forsamlede rigsraader paaklagede misligheder ved kong Eriks styrelse, hvilke man nu stræbte at afhjælpe. Her vedkomme disse os kun, forsaavidt de angik rigsraadet.

I denne henseende var det nye udkast til en overenskomst mellem rigerne ganske anderledes klart end udkastet fra 1397. Man havde nu erfaring og benyttede, hvad derved var vundet. Den sammensmeltning af de tre rigers særskilte raad og den dermed følgende undladelse af at give Sverige og Norge deres særlige rigsembedsmænd, som havde karakteriseret dronning Margretes og hendes efterfølgers styrelse, var ikke stemmende med de krav, der fra de nævnte to riger kunde stilles til en god ordning af lovgivning, administration og retspleie. Tillige var det et indgreb i den myndighed, som rigernes raad nu kunde anse sig for berettigede til at udøve. Følgelig maatte det, naar repræsentanter fra alle tre raad toge unions-forholdene under overveielse, blive et af deres vigtigste formaal at afværge en gjentagelse af kong Eriks tidligere regjeringspraxis.

Udkastet bestemmer saaledes, at kongen i hvert rige skulde efter rigsraadets raad udnævne en drottsete, der skulde have den øverste dømmende myndighed, ialfald naar kongen selv var

---

[1] Hadorph, Två gambla rijmkrönikor, till., s. 117 flg. Aarsberetninger fra det kgl. danske geheimearkiv, II, s. 31 flg. At der ikke i Kalmar kan være afgjort noget om denne sag, synes klart, naar man sammenholder den ovenfor omtalte beretning om, at der 1ste Aug. ikke var noget medlem af det norske raad tilstede i denne by, med hvad L. Daae (anf. st.) har anført. Af dette fremgaar nemlig, at erkebiskop Aslak ikke heller kan være kommen til Kalmar senere i denne maaned. Ellers kunde det jo antages, at unionens fornyelse var vedtagen efter 1ste August. Allerede Jahn, Danmarks historie under unionskongerne, s. 167, har her det rette. Smlgn. R. Keyser, Den norske kirkes historie, II, s. 508, 514. C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia, II, s. CVIII, holder paa Kalmar.

[2] Smlgn ovenfor, s. 288, note 3.

fraværende, en marsk til at forestaa krigsvæsenet, en hofmester til at forestaa kongens gaard, en øverste kansler, der skulde forvare rigets indsegl, og en gaardskansler. Kongen skulde opholde sig fire maaneder af aaret i hvert rige og da altid ledsages af to rigsraader fra hvert af de andre. Hvis disse bestemmelser vare traadte i kraft, vilde man altsaa paa én gang have faaet regjerings-kommissioner for hvert rige under kongens fravær og et samlet organ for unionen. Udkastet indeholder tillige udførlige regler for kongevalg. Dette var efter udkastet af 1397 i almindelighed overdraget til »rigernes raadgivere og mænd«, og senere havde man forudsat, at en fremtidig konge skulde vælges »af mestedelen af rigernes raad af disse fornævnte tre riger«.[1] Nu gaves der mere bestemte regler. Valget skulde efter disse overdrages til firti mænd fra hvert rige, hvilke for Norges vedkommende vare erkebiskopen, to bisper, drottseten og marsken, Mariakirkens provst, seks lagmænd, tolv riddere, fire raadmænd og tolv odelsbønder. Her trængte altsaa tanken paa en repræsentation efter stænder sig igjen frem, men uden at blive til virkelighed. I denne henseende delte den skjæbne med det hele udkast, der under de følgende uroligheder blev lagt aldeles til side.

I 1436 havde den i Sverige herskende gjæring forplantet sig til Norge, hvor de misfornøiede fandt en leder i Agmund Sigurdssøn Bolt. Til ham sluttede sig forskjellige personer af den lavere østlandske adel og almue i den største del af Oslo biskopsdømme.[2] Reisningen var væsentlig rettet mod kongen og de af ham indsatte fremmede fogder; men forsaavidt rigsraadets medlemmer som sysselmænd neppe heller havde holdt sig frie for misbrug af sin myndighed til fordel for sine egne interesser, gjaldt reisningen ogsaa dem. Derved kom rigsraadet til at staa afgjort paa den anden side, og om en almen national bevægelse blev der ikke tale. 23de Juni 1436 sluttedes paa Jarlsø en overenskomst mellem oprørerne og en del medlemmer af rigsraadet, hr. Eindride Erlendssøn, Olaf Haakonssøn, Sigurd Jonssøn, Erlend Eindridessøn, Mathias Jakobssøn og Simon Bjørnssøn, samt befalingsmanden paa Akershus, hr. Svarte Jens, der egentlig var medlem af det svenske raad, men nu optraadte som norsk rigsraad.[3] Efterat der om høsten atter var kommet nyt

---

[1] Huitfeldt, anf. st., s. 312.
[2] Smlgn. L. Daae i Historisk tidsskrift, IV, s. 81.
[3] Dipl. Norv., III, no. 733.

liv i bevægelsen, blev der igjen i den følgende vinter holdt en sammenkomst i Oslo, hvorhen imidlertid erkebiskop Aslak var kommen fra Sverige. Her afsluttedes der en ny overenskomst, hvorom der af almuens fremmødte udsendinge udstedtes et dokument, som er dateret 18de Februar 1437.[1] Af rigsraadets medlemmer vare ved samme leilighed nærværende erkebiskopen, biskop Audun af Stavanger, hr. Svarte Jens, lagmanden i Oslo, Simon Bjørnssøn, provsten ved Apostelkirken i Bergen, hr. Thorleif Olafssøn, hr. Eindride Erlendssøn, Erlend Eindridessøn, Mathias Jakobssøn og Kolbjørn Gerst, samt Henrik Skakt, Bengt Harniktssøn, Thorgaut Bengtssøn og Erik Sæmundssøn, der maaske endnu ikke vare optagne i raadet, og fem lagmænd. Idet Agmund Sigurdssøn nu gik ind paa at sværge kongen ny lydighed, maatte rigsraadet paa sin side love at gjøre denne forestillinger om forskjellige ting, som Agmund og hans tilhængere ønskede rettet. Disse vare imidlertid af en saadan beskaffenhed, at det maatte stemme med rigsraadets egne ønsker at bringe dem frem. Dertil hørte fordringen om, at der altid maatte være en drottsete i riget, og at rigsseglet atter maatte komme tilbage, saa at rigets indbyggere ikke derfor skulde blive nødte til at reise udenfor landet, naar de skulde søge landsvist.

Det løfte, som rigsraadet havde givet om, at det skulde tilraade kongen at udnævne en drottsete, er rimeligvis straks bleven opfyldt. Men kongen var ikke ligesaa hurtig til at opfylde Nordmændenes ønske, hvilket først skede i 1439, formodentlig efter gjentagne paamindelser. Rigsraadet havde foreslaaet kongen tre af hans »raad og gode mænd i Norge«, mellem hvilke han skulde vælge en drottsete, og sendte til ham Mathias Jakobssøn og Kolbjørn Gerst med lagmændene Simon Bjørnssøn i Oslo og Nils Alfssøn paa Hedemarken, der ogsaa omtales som kongens »raad og gode mænd af Norge«. Efter samraad med dem valgte derpaa kong Erik Sigurd Jonssøn til drottsete. De to andre, som vare foreslaaede, vare Olaf Haakonssøn og Erlend Eindridessøn. Den nye drottsete skulde med fuld kongelig myndighed holde alle rigets indbyggere ved lov og ret, hvor han i kongens fraværelse blev tilsagt, samt styrke kongens og kronens ret. Derfor skulde han da være kongens og »rigsens fuldmægtig drottsete over alt Norge i alle

[1] Dipl. Norv., II, no. 727. En forudgaaende overenskomst af Decbr. 1436 (VI, no. 465) er indseglet af tolv »rigens mænd«, uden at det dog kan sees, hvem disse ere af de deri opregnede personer.

de stykker og magt, som en drottsete bør at have«, med magt til at kræve regnskab af alle kongens fogder og oppebære den kongelige rente og rettighed over alt Norge. Derimod paalagde kongen erkebiskop, biskoper, prælater, klerker, riddere, svende, kjøbstedsmænd og ganske menige almue, som bygge og bo i Norge, at de skulde være drottseten hørige og lydige i alle maader. Udnævnelsen foregik paa Visborg og under kongens sekret.[1] Hvorvidt det særlige norske rigssegl allerede i 1437 eller kort efter er bragt til Norge, vides ikke, men det er dog rimeligt, da der i 1440 atter forekommer en indfødt norsk kansler, nemlig Mariakirkens provst, Andres Mus.[2] Landsstyrelsen fik ved udnævnelsen af en drottsete og en kansler et hidtil længe savnet midtpunkt inden selve riget. Dette maatte paa mange maader føles som en lettelse ovenpaa den forudgaaende uordnede tilstand. Uagtet Sigurd Jonssøn nærmest skulde repræsentere kongen, synes han dog altid tillige at være optraadt paa raadets vegne. Saaledes ser det ud, som om han har handlet i fællesskab med sine kolleger, da han i Januar 1441 forlenede Baahus slot og len til Kolbjørn Gerst.[3] Drottsete og raad udøvede den kongelige dommer-myndighed. Under mødet i Oslo 1440 nedsatte de saaledes en kommission af seks rigsraader, to andre væbnere og fire lagmænd til at afgjøre en retstvist.[5] I 1440 modtog ogsaa drottseten og raadet under det samme møde klager fra Bergens norske indbyggere; Sigurd Jonssøn besvarede disse paa egne og raadets vegne, og brevet besegledes foruden af ham ogsaa af to raadsherrer med deres private segl. Da der ikke kjendes andre skrivelser fra drottseten, kan det ikke afgjøres, hvorvidt han kunde benytte storseglet, eller om et saadant overhovedet fandtes paa denne tid, særskilt for Norge. Rimeligvis har man dog kun havt det tidligere rigssegl.

---

[1] Jahn, Unionshistorie, s. 516 flg.

[2] Jahn, Unionshistorie, s. 518. Andres Mus har neppe levet længe efter dette. I et brev af 21de Januar 1441 udstedt paa Baahus nævnes en Simon Bjørnssøn som provst ved Mariakirken. Dipl. Norv., II, no. 743. Men det kan dog tænkes, at brevskriveren her har taget feil og nævnt Simon Bjørnssøn for Sigurd Bjørnssøn, Apostelkirkens provst, der 10de Febr. var paa Baahus. Jahn, anf. st., s. 520. Navnet Simon Bjørnssøn forekommer længere nede i samme brev. Sigurd Bjørnssøn kaldes ogsaa paa et andet sted urigtig provst ved Maria kirken. Hadorph, anf. st., s. 143.

[3] Dipl. Norv., II, no. 743.

[4] N. Nicolaysen, Norske magasin, I, s. 49—54.

[5] Dipl. Norv., IV, no. 878.

Det norske rigsraad optraadte ogsaa i den nærmest paafølgende tid som staaende paa kong Eriks side og afviste i det længste alle de opfordringer, som det modtog til at gjøre fælles sag med de andre riger imod kongen. Under disse usikre forhold holdtes jævnlig lange raadsmøder. Saaledes var den største del af rigsraadet i Juli og August 1440 samlet i Oslo, hvor følgende vides at have været tilstede: erkebiskop Aslak, biskoperne Jon af Oslo, Peter af Hamar, Olaf af Bergen, Gotskalk af Hole og Gregorius af Grønland, Apostelkirkens provst, Sigurd Bjørnssøn, den nye drottsete og kansler, Olaf Haakonssøn, Jon Ummereise, Erlend Eindridessøn, Kolbjørn Gerst, Narve Jakobssøn, Mathias Jakobssøn, Thorgaut Bengtssøn, Bengt Harniktssøn, Simon Bjørnssøn, Guthorm Eyvindssøn og Henrik Skakt, der selv kalde sig *regni Norvegiæ consiliarii* eller *righesens radh i Norighe.* Men ved siden af dem optræder der tillige en del væbnere, som gaa under navn af *righesens thiænistemæn i Noreghe.* Disse ere foruden den ovennævnte Henrik Skakt, som under denne sammenkomst maaske kan være bleven optagen i rigsraadet, Erik Sæmundssøn, Ture Karlssøn, Thrond Benkestok, Engelbrekt Staffenssøn, Hafthor Nilssøn, Jon Eilivssøn, Bengt Sigurdssøn, Truls Olafssøn, Erik Olafssøn, Simon Molteke, Nils Mus, Guthorm Paalssøn, Samson Philippussøn, Jeritslaf Karteke, Nils Aslessøn, Jon Bengtssøn, Haakon Hoskuldssøn, Klemet Gudbrandssøn, Lage Peterssøn og Nils (Helge) i Tveten.[1]

I disse personer maa man nærmest se en repræsentation af den norske adel, og sammenkomsten i Oslo bliver saaledes noget mere end et sædvanligt raadsmøde. De mødende tilhørte sandsynligvis for den største del de østlandske smaaætter; dog vare ogsaa nogle fra andre landsdele, derimellem Samson Philippussøn, der synes at have tilhørt en sidelinje af Losneætten.[2] Der udstedtes af de forsamlede to breve til kong Erik; det ene er kun beseglet af rigsraadet, medens maaske samtlige have hængt sine segl under det andet. Dog er dette ikke ganske sikkert. Rimeligvis har i den nærmest paafølgende tid en del af rigsraadet været samlet hos Sigurd Jonssøn. Mellem disse var dog ikke erkebiskopen, som snart reiste tilbage over Dovrefjeld og Opdal.[3] I November var Sigurd Jonssøn i

[1] Jahn, Unionshistorie, s. 517 flg. Originalerne til de i det følgende omtalte breve findes i arkivet i Stettin.
[2] Historisk tidsskrift, anden række, II, s. 74 flg.
[3] Dipl. Norv., III, no. 760.

Oslo, hvor han var sammen med Sigurd Bjørnssøn og Kolbjørn Gerst, som vendte tilbage fra en uheldig gesandtskabsreise til Danmark. Disse opfordrede da i forening biskop Audun af Stavanger til at komme til et møde i Lødøse,[1] hvorhen det norske raad var indbudt af det svenske til at indfinde sig. I de første dage af Januar 1441 vare ogsaa en del norske raadsherrer samlede i Sarpsborg, formodentlig for derfra at reise videre til Sverige,[2] og noget senere vare de samme paa Baahus,[3] nemlig foruden drottseten Sigurd Bjørnssøn, Kolbjørn Gerst, Mathias Jakobssøn og Henrik Skakt. Et brev, som de derfra tilskreve kongen, var beseglet af dem paa deres øvrige, ikke tilstedeværende embedsbrødres vegne *(ex parte ceterorum non præsentium)*. Disse mødte ogsaa i Lødøse som »rigsens sendebud af Norge« og forhandlede med de der fremmødte svenske rigsraader.[4]

Et nyt møde holdtes ved St. Hans tid i Kalmar, hvor det norske rigsraad repræsenteredes af Erlend Eindridessøn, Sigurd Bjørnssøn, Kolbjørn Gerst, Mathias Jakobssøn, Henrik Skakt, Simon Bjørnssøn, Bengt Harniktssøn og Erik Bjørnssøn,[5] som »rigsens sendebud af Norge«. De afsluttede der med de fremmødte svenske herrer en overenskomst om en ny forening mellem begge riger, under forudsætning af begge raads samtykke, hvorom der fra hver side senere skulde udstedes et dokument. Af disse skulde det norske besegles med »erkebiskopen af Throndhjems og flere biskopers, drottsetens og alle andre rigsens raadgivere i Norges hængende indsegl«.[6]

Efterat ogsaa Sverige om høsten 1441 endelig havde sluttet sig til den i Danmark antagne konge, Kristofer af Bayern, havde det norske rigsraad saagodtsom intet andet valg end at følge efter. Kristofer selv synes næsten allerede at have betragtet sig som norsk konge, idet det endog siges, at han indbød repræsentanter for rigets almue til et møde, som nu blev bestemt at skulle holdes i Lødøse om sommeren 1442, og hvor de tre rigers raad skulde møde. Dette maa dog være gaaet gjennem raadet, med drottseten som mellemmand; ialfald var det ham,

---

[1] R. Keyser, Den norske kirkes historie, II, s. 523.
[2] Jahn, Unionshistorie, s. 519.
[3] Jahn, Unionshistorie, s. 520. Dipl. Norv., II, no. 743.
[4] Dipl. Norv., III, no. 764.
[5] Denne var i 1440 ikke medlem af rigsraadet. Dipl. Norv., IV, no. 878.
[6] Hadorph, anf. st., s. 143.

som opnævnte de mænd, der skulde møde paa almuens vegne.[1] Der indfandt sig i det hele seks og treti navngivne repræsentanter fra forskjellige norske bygder,[2] samt derhos, som det synes, et betydeligt antal, som ikke nævnes. Almuens deltagelse i kongevalget var en ren formalitet; det var rigsraadet, i hvis hænder afgjørelsen laa, og dette sluttede sig i sit valg til, hvad der allerede var vedtaget i de to andre riger. Kristofer af Bayern blev Norges konge og indfandt sig kort efter i Oslo, hvor han kronedes. Rimeligvis have de fleste medlemmer af rigsraadet været nærværende derved.[3]

---

[1] Dipl. Norv., V, no. 711.

[2] Dipl. Norv., III, no. 771.

[3] De geistlige og verdslige herrer, som opregnes hos Huitfeldt, anf. st., s. 655, have maaske hængt sine segl under et eller andet dokument, der er udfærdiget ved denne anledning. Smlgn. N. Nicolaysen, Norske magasin, I, s. 137, og Dipl. Norv., I, no. 783.

XIII.

Raadets sidste magtperiode, 1442—1450.

Rigsraadet faar ingen formand i en ny drottsete. — Gunnar Holk som kansler. — Administrative former under Kristofer af Bayern. — Rigsraadet tager kun sjelden umiddelbar del i de løbende forretninger, men har alligevel stor indflydelse. — Aslak Bolt, hr. Olaf Nilssøn, hr. Sigurd Jonssøn og hr. Erik Sæmundssøn. — Smaaætternes medlemmer i rigsraadet. — Der holdes hyppige raadsmøder. — Rigsraader i Bergen 1442. — Retterboden af 15de August 1443. — Raadsmøder i Bergen og Kjøbenhavn 1444. — Forskjellige anskuelser inden raadet med hensyn til den optræden, man skulde følge ligeoverfor Tydskerne i Bergen. — Raadsmødet i Kjøbenhavn 1445 og de der udstedte privilegier og retterbøder. — Raadet i Bergen 1446. — Forholdene i 1447. — Kong Kristofers død. — Hr. Sigurd Jonssøn rigsforstander. — Partier inden raadet. — Mødet paa Baahus. — Kristjern af Oldenburg vælges i Oslo til Norges konge. — Karl Knutssøns valg. — Oplandsk bondeadel. — Karl Knutssøns styrelse i Norge. — Kristjern I.s kroning. — Overenskomsten i Bergen 1450.

Med kongevalget ophørte Sigurd Jonssøn at være drottsete. Efter denne tid nævnes han kun som ridder, hvilken værdighed han formodentlig har opnaaet ved kroningen i 1442, ligesom Erlend Eindridessøn o. fl., der fra nu af føre titelen herre. Rigsraadet havde saaledes i den nærmest følgende tid ingen formand, hvorimod det i Gunnar Holk, der rimeligvis umiddelbart havde efterfulgt Andres Mus som provst ved Mariakirken og kansler, dog havde en fast rigsembedsmand, der tildels besørgede de løbende forretninger. Saaledes har han fra 1442 af udstedt landsvist-breve fra forskjellige steder i Norge, hvor han tildels synes at have reist om for at besørge denne del af sine forretninger. De fleste ere dog rimeligvis udstedte i Oslo.[1]

---

[1] Dipl. Norv., II, no. 776; III, no. 789; X, no. 177. Ved de to første af disse breve mangler seglet; ved det sidste (af 27de Oktober 1442) hænger der endnu et stykke. Men saavidt det kan sees, er dette kong Eriks norske rigssegl, der er bleven benyttet i 1398 og senere rimeligvis indtil videre har maattet gjøre tjeneste. Smlgn. ovenfor, s. 282 flg., note 2 og s. 292.

Imidlertid synes ikke kanslerens myndighed at have strakt sig meget langt, og hans stilling har vistnok mere lignet den, som rigens kansler indtog i Danmark, end hans formænds. De unionelle forhold fremtvang med nødvendighed en deling af kanslerens embede, idet der paa den ene side stilledes det krav, at der altid skulde være en kansler inden landet med fuldmagt til at give landsvist i kongens navn, og paa den anden side kongens stadige fravær gjorde det umuligt for kansleren tillige at være i dennes nærhed. Den i 1436 fremsatte fordring, at hvert rige skulde have to kanslere, kom imidlertid aldrig til udførelse for Norges vedkommende, og saaledes maatte de fleste af de forretninger, som tidligere havde paahvilet den ene kansler, man da havde, gaa over paa det kancelli, der hyppigst var hos kongen. Dette var det danske, medens der maaske ikke en gang har existeret noget norsk kancelli, hvis første forudsætning var ophørt, da kongen som regel opholdt sig udenfor landet. Det segl, som var betroet den norske kansler, blev altsaa fremdeles, om det end ikke udtrykkelig var betegnet som saadant, dog i virkeligheden kun et *sigillum ad causas*.

Kong Kristofers fleste breve ere udstedte under hans sekret, som var fælles for alle tre riger;[1] ved de faa breve, som han har ladet udgaa fra Norge, er dette maaske hængt under af Gunnar Holk, uagtet der ikke nævnes noget derom. Som oftest kan han dog ikke være anvendt. Man har saaledes bekræftelser af ældre privilegier, kundgjørelser, gavebreve og værnbreve, der ere udstedte paa denne maade. Et værnbrev er ogsaa udstedt under storseglet, der ligeledes i denne konges tid synes at have været fælles for alle tre riger.[2] Dette segl kaldtes nu officielt »majestæts-seglet«, en benævnelse, som for øvrigt allerede forekommer en enkelt gang under den foregaaende regjering.[3] Vedkommende brev er udstedt under kongens ophold i Oslo ved kroningen. I den ved beseglingen anvendte formel: *sub sigillo nostræ majestatis, qvo utimur pro præsenti*, kan der maaske ligge en undskyldning for, at kongen ikke anvendte et særligt norsk storsegl; imidlertid synes han ikke senere at have

---

[1] En afbildning deraf i Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar, II, s. 266. Smstds. s. 265 en afbildning af denne konges store majestæts-segl.

[2] Dipl. Norv., I, no. 782, 790; III, no. 794; IV, no. 901; VI, no. 490; VII, no. 426.

[3] Huitfeldt, anf. st., s. 330.

anskaffet sig et saadant, og det danske storsegl vedblev for eftertiden i hans styrelse at anvendes som unionskongens majestætssegl. Ogsaa fortsattes fremdeles med den under Erik af Pomern indførte sædvane, at lade norske sager foredrage eller expedere af danske rigsraader.[1] Naar et norsk kongebrev er udstedt under majestætsseglet paa en tid, da den norske kansler var hos kongen i Danmark, er det alligevel neppe rimeligt, at han har kunnet benytte det, da det var i den danske kanslers værge.

At der i Norge har været nogen fast centralstyrelse ved siden af den administration, der udgik umiddelbart fra kongen, er under disse forhold ikke rimeligt. Hvis der havde været en saadan, maatte der paa en eller anden maade været spor af dens virksomhed. Saaledes var den daglige styrelse unddragen rigsraadets umiddelbare medvirkning. Alligevel maa dette under kong Kristofer siges at have øvet en meget betydelig indflydelse og at have bestemt hans holdning i alle politiske spørgsmaal vedkommende Norges egne forhold. Rigsraadet viser sig nu pludselig i besiddelse af en magt, som det ikke havde havt siden Haakon VI.s dage. Tilsyneladende staar det nu igjen fuldt af kraft og liv og synes at optræde med megen bestemthed. Begivenhedernes gang viser imidlertid, at det nu som før mere var den regjerende konges eftergivenhed, som dette skyldtes, end deres egen kraft. Kong Kristofers regjering var i det hele en tid for den aristokratiske og separatistiske reaktion i de nordiske riger.[2] Norge fulgte i denne henseende med de tvende andre lande, og idet det unionelle kongedømme paa denne maade svækkedes, tilfaldt ogsaa her ved begivenhedernes magt den mest fremtrædende plads aristokrati og raad. Men efter kongens død ophørte dette med en forbausende hurtighed.

Nogen virkelig overlegen personlighed synes der ikke at have været mellem rigsraadets medlemmer i denne tid. De mest fremtrædende ere erkebiskop Aslak og hr. Olaf Nilssøn. Af dem synes den første at have været en ivrig, virksom og energisk personlighed; men han har tillige altid lempet sig efter forholdene og har maaske ofte været paavirket af en trykkende følelse af sit lands politiske afmagt. I befalingsmanden paa

---

[1] Dipl. Norv., IV, no. 901: *Dominus proprie præsente domino Ottone Nicolai.*

[2] Smlgn. L. Daae, Kristjern den førstes norske historie, 1448—1458, s. 3.

Bergens kongsgaard, hr. Olaf Nilssøn, besad rigsraadet en fra erkebispen vidt forskjellig personlighed, en fribytter-natur, der minder om hr. Alf Erlingssøn, dristig og paagaaende, men uden evne til at bedømme landets styrke. Hans herkomst og slægt ere ubekjendte; maaske er han kommen i veiret gjenem kongens personlige gunst og har paa den maade faaet sin norske hovedgaard, Gaute-Tolga, der under dronning Margrete var inddragen af kronen. Raadets fornemste medlem var hr. Sigurd Jonssøn, tillige ogsaa dets største godseier, men, som det synes, uden politisk ærgjerrighed, mest optagen af sine private interesser. Derimod var hr. Erik Sæmundssøn, der maaske først under Kristofers regjering kom ind i raadet, en mere kraftig personlighed af hr. Olafs art; ogsaa hans herkomst og slægt er ubekjendt, da den efterretning, som findes paa et enkelt sted, at han skulde være en Krukow, neppe er paalidelig. Af denne familie, som kom ind i det 15de aarhundrede, var der et medlem i raadet, væbneren Hans Krukow. For øvrigt var rigsraadet paa denne tid mest sammensat af norske medlemmer. Hartvig Krummedike, der allerede var optagen deri, spillede under kong Kristofer ingen fremtrædende rolle. De norske smaaætter vare forholdsvis talrig repræsenterede. Af raadets medlemmer var der vistnok kun faa, som udmærkede sig ved større eiendomme af jordegods. Dette maatte paa en tid som det femtende aarhundrede i høi grad svække dets stilling ved siden af de to andre rigers raad. Men under kong Kristofer traadte dette misforhold ikke frem i dagen; det skjultes under den øieblikkelige indflydelse, som rigsraadet havde opnaaet. Der holdtes jævnlig raadsmøder, snart i Norge, snart i Danmark. Hovedgjenstanden for forhandlingerne paa disse var forholdet til Tydskerne i Bergen.

Allerede i 1440 var der indløbet klager til drottsete og raad under disses møde i Oslo, og det var da stillet i udsigt, at rigsraadet om sommeren 1441 vilde holde en sammenkomst i Bergen. Paa grund af de politiske forhold kunde denne ikke komme istand. Efter mødet i Lødøse og den nye konges kroning i 1442 kom imidlertid i September erkebiskop Aslak til Bergen, hvor han optraadte sammen med tre andre der hjemmehørende medlemmer af raadet, biskop Olaf, provst Alf Thorgardssøn *(magister capellarum regalium regni Norvegiæ)* og hr. Olaf Nilssøn. Rimeligvis have de her især beskjæftiget sig med overlægninger om, hvad der var at gjøre med hensyn til Tydskerne.[1]

---

[1] N. Nicolaysen, Norske magasin, I, s. 569.

Der haves ogsaa en af dem udstedt tilladelse for en del engelske kjøbmænd til at drive handel paa Bergen.[1]

I 1443 maa der rimeligvis være afholdt et raadsmøde, hvor der atter er forhandlet om forholdene i Bergen. Som resultatet af dette mødes raadslagninger tør man vistnok med god grund anse den retterbod, som kongen 15de August s. a. udstedte i Kjøbenhavn under sit sekret.[2] I denne omtales rigtignok ikke rigsraadets medvirkning. Men den er i fuldstændig overensstemmelse med den politik, som senere fulgtes af dette, og den kan saaledes betegnes som en indledning til de forsøg, der i den følgende tid gjordes paa at tvinge saavel medlemmerne af kontoret som de tydske haandverkere i Bergen ind under den norske lovgivning og samfundsorden. Retterboden er ligefrem rettet imod Tydskernes organisation i Bergen som kommuner inden kommunen; at gjennemføre den blev en særlig opgave for hr. Olaf Nilssøn, ved hvis side Bergens biskop og kapelmagisteren naturlig kom til at staa.

Om høsten 1444 samledes atter flere af raadets medlemmer i Bergen, erkebiskop Aslak, biskop Audun af Stavanger, biskop Olaf af Bergen, kapelmagisteren, hr. Alf Thorgardssøn, erkedegnen i Nidaros, Svein Erikssøn, ridderne hr. Nikolas Kane og hr. Johan Molteke, samt væbnerne Guthorm Eyvindssøn, Peter Nilssøn, Samson Philippussøn, Thrond Benkestok og Hans Krukow, hvorimod hr. Olaf Nilssøn selv synes at have været fraværende, ialfald i en del af den tid, hvori mødet varede. Rigsraadet modtog her en skrivelse fra raadet i Lynn og besvarede denne. Efter kongens bud indgav det derhos et forslag til at ordne Tydskernes forhold, som formodentlig helt blev indtaget i den vidløftige retterbod, som kongen derefter 4de December 1444 udgav under majestætsseglet.[4] Kong Kristofer var den gang i Kjøbenhavn, hvor flere af det norske rigsraads medlemmer indfandt sig hos ham. Disse forhandlede ogsaa om retspleiens mindre gode tilstand i Norge, og resultatet deraf blev en under sekretet 10de December 1444 udstedt kundgjørelse om, at en del medlemmer af raadet og lagmanden i Stavanger skulde bereise Nidaros, Bergens og Stavanger biskopsdømmer for der paa kongens vegne at sidde retterthing.[5]

---

[1] Dipl. Norv., VII, no. 418.
[2] Paus, Forordninger, s. 238 flg.
[3] Dipl. Norv., VII, no. 423, 424.
[4] Dipl. Norv., VIII, no. 324.
[5] Dipl. Norv., I, no. 790.

Mellem dem, til hvem det saaledes overdroges at udøve kongens dømmende myndighed og tillige for ham at træffe foranstaltninger vedkommende rigets forsvar tilsøs og tillands, var hr. Olaf Nilssøn den første. Han skulde repræsentere kongen personlig. De øvrige vare biskop Audun af Stavanger, hr. Gunnar Holk, der for øvrigt kun kaldes provst ved Mariakirken, erkedegnen, Svein, hr. Narve Jakobssøn og væbnerne Guthorm Eyvindssøn og Hans Krukow. I kundgjørelsen siges, at beslutningen var fattet med de bedste mænds raad, og der omtales de gode mænd, som nu vare eller havde været hos kongen i Kjøbenhavn. Maaske have disse tildels været de samme, som deri nævnes. Hovedgjenstanden for mødets forhandlinger var dog nu som før forholdet til Tydskerne i Bergen. Her synes sagen allerede at være afgjort under det forudgaaende møde i denne by, hvor raadet havde sluttet sig til de fordringer, hr. Olaf allerede i 1443 havde opstillet lige overfor Tydskerne i de 24 »punkter og artikler«, som han da havde ladet bekjendtgjøre. Disse skulle ogsaa bagefter være indtagne i retterboden af 1444.

Under raadets sammenkomst i Bergen havde der for øvrigt gjort sig meget forskjellige opfatninger gjældende af, hvad der burde gjøres med hensyn til Tydskerne. Om de der førte forhandlinger haves der en i sin art aldeles enestaaende beretning i et skrift fra det 16de aarhundredes anden halvdel, den saakaldte »Bergens fundats«.[1] Uagtet der ikke kan oplyses noget om de kilder, hvoraf vedkommende forfatter har øst, er der neppe grund til at betvivle hans paalidelighed i det væsentlige. Efter denne beretning skulde det ene parti af raadet have havt sin første talsmand i erkebiskop Aslak Bolt, det andet i hr. Nikolas Kane. Erkebiskopen holdt paa, »at det var godt, at de Tydske bleve vintersiddendes her i Bergen for tvende aarsagers skyld, — den første aarsag, at dersom det skede, da turde ingen kloster, kirke heller borgerne i Bergen sig befrygte for nogen uforvarendes krig eller feide, som nu nogen tid lang storligen er skeet. Den anden aarsag er, at dersom dette skede, da var det en god ting for alt land; thi at da kunde de Nordfarere, Finmarksfarere og alle omliggendes øer, Island og andre øer, have deres kjøb-

[1] N. Nicolaysen, Norske magasin, I, s. 539. En anden hovedkilde for disse begivenheder er det tydske klageskrift, der er trykt med indledning i Kristiania videnskabs-selskabs forhandlinger for 1877, no. 8.

mandskab, og hvilken kjøbstad, som da alligevel kan blive ved magt, da stande han sit eventyr, og hver borger at søge sin næring og kjøbmandskab herefter, hvor hannem behager«. Derimod indvendte hr. Nikolas Kane, »at det var ikke godt, men at man det anderledes skulde forhandle end at tilstede udlændske saadan indgang med den vintersæde; thi det havde været meget bedre og raadeligere, at man havde bygget en borg heller befæstning, som kunde staa imod de Tydske, om de agtede sig saa igjen at komme, som de tilforn haver været«, — hvorhos han endvidere mente, »at det ikke var raadeligt, at de tilstedte, at gammel skik og privilegier bliver rykte, men heller konfirmeret og stadfæstet«. De af ham udtalte anskuelser vare de samme, som hyldedes af hr. Olaf Nilssøn, og dette parti gik ogsaa af med seiren. Rigsraadet støttede nu den politik, som gik ud paa at drive Tydskerne tilbage i den retslige stilling, som de havde opnaaet ved de privilegier, der vare dem tilstaaede i det 13de og 14de aarhundrede. Paa grundlag heraf vilde man altsaa fra norsk side ikke anerkjende kontoret som noget eget samfund i staten og endnu mindre tillade, at de tydske haandverkere i Bergen dannede et saadant.

I eftersommeren 1445 var en større del af det norske rigsraad forsamlet i Kjøbenhavn i anledning af kongens bryllup. Her kom forholdene i Bergen atter under behandling. Under 25de September bekræftede kongen med sit norske raads samtykke Hansestædernes gamle friheder i Norge.[1] Dette privilegium er udstedt under kongens sekret; som de tilstedeværende medlemmer af det norske rigsraad, der deltoge i dets besegling, nævnes biskop Jon af Oslo, hr. Gunnar Holk, der heller ikke nu omtales som kansler, hr. Sigurd Jonssøn, hr. Kolbjørn Gerst, hr. Mathias Jakobssøn, hr. Erik Sæmundssøn, hr. Henrik Skakt, hr. Hartvig Krummedike og væbnerne Hans Krukow og Guthorm Eyvindssøn. Tydskerne i Bergen fandt sig imidlertid lidet hjulpne hermed, og uagtet ordlyden i det nye kongebrev skulde være til deres fordel, betragtede de det dog som et ubeleiligt tillæg til retterboden af 1444, »det store majestæts-brev«, som den kaldtes i deres klager. Dette var

---

[1] Dipl. Norv., VII, no. 427. Det privilegium, som kongen med raadets samtykke 29de Aug. 1445 (N. Nicolaysen, Norske magasin, I, s. 571) skal have tilstaaet de tydske skomagere, er ialfald af tvivlsom ægthed. Smlgn. Kristiania videnskabs-selskabs forhandlinger for 1877, no. 8, s. 20 flg., og for 1878, no. 11, s. 2.

ogsaa ganske rigtigt, forsaavidt kongen og raadet en maaned senere udstedte et andet brev under sekretet til Bergens indbyggere, hvori det udtrykkelig forklaredes, at der ikke var tilstaaet Tydskerne mere, end hvad der virkelig havde hjemmel i den norske lovgivning, og at de Tydskere, som kom til Norge, skulde være underkastede dennes bestemmelser.[1] Fremtiden skulde nu vise, hvorvidt rigsraadet var istand til at føre sin politik seierrig igjennem.

I begyndelsen af sommeren 1446 var en del af raadets medlemmer samlet i Bergen. Der nævnes saaledes foruden hr. Olaf Nilssøn biskop Jon af Færøerne, kapelmagisteren, hr. Erlend Eindridessøn, hr. Hartvig Krummedike og hr. Erik Sæmundssøn. Med disse ved sin side forsøgte hr. Olaf at optage kampen og lod retterboden af 1444 med de senere breve oplæse til thinge. Længere ud paa sommeren kom erkebiskopen til Bergen, tillige med erkedegnen i Nidaros, ligesom biskop Olaf nu var tilstede, medens Færøbispen synes at være reist. Af de verdslige raadsherrer kom ogsaa hr. Olafs broder, hr. Peder Nilssøn. Disse bleve en stund udover høsten i Bergen og fortsatte forhandlingerne med Tydskerne, idet de dog med bestemthed fastholdt retterboden af 1444 som det eneste grundlag. Rigsraadet lovede imidlertid, at der i det følgende aar, 1447, ved St. Hans dags tid skulde holdes en ny sammenkomst af dets medlemmer, hvortil kongen enten selv skulde indfinde sig eller ialfald give dem fuldmagt til at ordne alt paa hans vegne. Der skulde tvistepunkterne faa sin afgjørelse. Til dette møde opfordredes ogsaa Orknøjarlen til at komme og deltage i behandlingen af de særdeles landsvigtige sager *(negotia felicem statum regni nostri concernentia tunc movenda et expedienda)*. Det til denne afsendte brev er udstedt af erkebiskopen og tillige beseglet af biskop Olaf, provst Alf, hr. Olaf Nilssøn, hr. Erlend Eindridessøn og hr. Erik Sæmundssøn, som derved optræde paa de øvrige rigsraaders vegne.[2]

Om det saaledes berammede møde virkelig er bleven af-

---

[1] Naar der i Kristiania videnskabs-selskabs forhandlinger for 1877, no. 8, s. 4 er udtalt tvivl om, hvorvidt det andet af de i det tydske klageskrift af 1447 omtalte tillæg til retterboden af 1444 for tiden kjendtes, da er dette urigtigt. Det kan ikke være noget andet end det her omhandlede kongebrev, der først er trykt hos Huitfeld, Kong Kristofer, 676 flg., og siden hos Paus, anf. st., s. 265.

[2] Dipl. Norv., VII, no. 432.

holdt, vides ikke, skjønt dette maa ansees rimeligt. Maaske er det holdt i Kjøbenhavn, hvor hr. Sigurd Jonssøn, hr. Kolbjørn Gerst, hr. Mathias Jakobssøn og maaske Hans Krukow vare i Juli maaned.[1] Kongen er imidlertid ikke kommen til Norge. Derimod vides det, at han 22de Oktober s. a. i Heiligenhafen bekræftede de rostockske kjøbmænds privilegier i Oslo, Tunsberg og Viken, men uden at paaberaabe sig sit norske raads samtykke.[2] Rimeligvis have de forsamlede rigsraader ogsaa ved denne leilighed fortsat med den samme politik, som tidligere, og spændingen med kontorets medlemmer er derved kun bleven forøget. I den følgende tid bleve disse forhandlinger skudte tilside, da andre, mere paatrængende spørgsmaal kom paa bane. Kong Kristofer af Bayern døde 6te Januar 1448, og dermed var atter spørgsmaalet om thronfølgen og rigernes forening bragt frem. For Norges vedkommende blev rigsraadet den myndighed, som overtog rigets styrelse, og i dets spidse traadte atter hr. Sigurd Jonssøn, denne gang med titel af »rigens forstander« eller »fuldmægtig høvedsmand over alt Norges rige«, vistnok nærmest fordi der ingen konge var, som kunde gjøre ham til drottsete.

Rigsraadet var under throuledigheden udøveren af den fulde kongelige myndighed, og enhver udøvelse af denne maa saaledes ogsaa være foregaaet gjennem det. I et landsvist-brev, som kansleren udstedte i Oslo 26de Juni 1448 i sit eget navn, siger han, at »velbyrdig mand hr. Sigurd Jonssøn, ridder, rigens forstander, og alt rigens raad i Norge« havde givet ham fuldmagt til paa kronens vegne at afgjøre alle *wandrædes maall.* Det er derhos beseglet af de to rigsraader, hr. Olaf Haakonssøn og hr. Hartvig Krummedike.[3]

Men denne tilstand var dog kun midlertidig. Norge maatte være forberedt paa at tage sit parti mellem de af de tvende øvrige riger valgte konger. For at overlægge om rigets stilling mødtes rigsraadet i Oslo, hvor ogsaa erkebiskop Aslak indfandt sig efter i forveien at have ladet den nordenfjeldske almue spørge om dens ønsker med hensyn til kongevalget og faaet til svar, at den enten vilde have hr. Sigurd Jonssøn eller ogsaa faa kong Erik tilbage. Hr. Sigurd tragtede dog ikke selv efter kronen, og for øvrigt stillede omstændighederne sig saaledes,

---

[1] Dipl. Norv., II, no. 774.
[2] Dipl. Norv., VII, no. 435.
[3] Dipl. Norv., I, no. 806.

at man kun havde valget mellem et af to, at slutte sig til den af Svenskerne valgte konge, Karl Knutssøn, eller til den danske, Kristjern af Oldenburg.

For begge dele hævede der sig stemmer inden raadet. I spidsen for den svenske konges tilhængere stod selve erkebiskop Aslak, til hvem erkedegnen i Nidaros, hr. Svein Erikssøn, naturlig sluttede sig. Af de verdslige raadsherrer stode bl. a. hr. Olaf Nilssøn[1] og hr. Erik Sæmundssøn paa samme side. Høvdingerne for det modsatte parti, der vilde have den danske konge paa Norges throne, vare den gamle biskop Jon af Oslo og hr. Hartvig Krummedike, og til dem har maaske ogsaa hr. Sigurd Jonssøn sluttet sig. Det synes, som om de ikke have havt mange tilhængere; men de opveiede denne mangel ved sin bestemte optræden og sin hensynsløshed. Rimeligvis er den største del af de fremmødte raadsherrer forbleven i de østlige landsdele hele den følgende vinter. Aslak Bolt var ialfald i Oslo 21 Marts 1449.[2]

I begyndelsen udfoldede det parti, der ønskede at slutte sig sammen med Sverige, den største virksomhed. Allerede i 1448 havde de tilbudt Karl Knutssøn thronen,[3] og paa Baahus indgik hr. Olaf Nilssøn, hr. Erik Sæmundssøn, Svein Erikssøn, Erik Bjørnssøn, Peder Nilssøn, Hans Krukow og Einar Fluga, »Norges riges raad og mænd«, den 26de Februar 1449 en overenskomst om, at kong Karl Knutssøn ogsaa skulde komme paa Norges throne.[4] I virkeligheden blev dog det danske parti for denne gang det seirende. Paa et raadsmøde i Oslo lykkedes det i Juni 1449 biskop Jon og hr. Hartvig Krummedike, der havde været i Danmark, at sætte Kristjerns valg igjennem. Selv erkebiskopen gik ind herpaa. Foruden ham og de to nævnte raadsherrer opholdt sig den gang i Oslo rigsforstanderen, hr. Sigurd Jonssøn, Apostelkirkens provst, hr. Alf Thorgardssøn, erkepresten i Oslo, Sigurd Bjørnssøn, ridderne hr. Olaf Haakonssøn, hr. Hartvig Krummedike, hr. Kolbjørn

---

[1] Han synes allerede i Februar 1448 at have været i Viken. Dipl. Norv., X, no. 194.

[2] Dipl. Norv., II, 783.

[3] L. Daae, Kristjern I.s norske historie, s. 22.

[4] L. Daae har (anf. st., s. 24) ytret tvivl, om alle disse kunde kaldes medlemmer af rigsraadet. Dette maa nærmest gjælde Erik Bjørnssøn og Einar Fluga, især den sidste; dog er der intet, som taler imod, at de begge kunne have siddet i raadet. Erik Bjørnssøn var rigsraad 3die Juli 1449. Dipl. Norv., III, no. 806.

Gerst, hr. Mathias Jakobssøn og væbneren Simon Bjørnssøn, hvilke alle kaldes »rigens raad i Norge«. Uagtet allerede den omstændighed, at rigsraadet havde sendt to mænd, som biskop Jon og hr. Hartvig, paa sine vegne til Danmark, maa tyde paa, at det dansksindede parti havde overvægten mellem de i Oslo forsamlede raadsherrer, til hvilke netop erkebiskopen hørte, er det dog muligt, at der ialfald er nogen sandhed i de paastande, der have været fremsatte om, at Kristjerns valg skyldtes de tropper, han havde sendt op til Oslo. At man før dette frygtede for et dansk angreb, fremgaar af det opraab, som hr. Erik Sæmundssøn, der var befalingsmand paa Tunsberghus, allerede 19de Mai udstedte til almuen paa Agder. Men saafremt der er kommet en dansk styrke saa langt op, kan denne neppe have været meget stor. Derimod er det ikke umuligt, at der har været flere danske tropper tilstede, da rigsraadet straks efter indfandt sig hos den nyvalgte konge i Marstrand.[1]

Ved dette møde nævnes som tilstedeværende følgende »rigens raad i Norge«, erkebiskop Aslak, biskop Jon, hr. Sigurd Jonssøn, der efter kongens afreise kaldes »rigens forstander i min naadige herres, kong Kristjerns, fraværelse«, provsterne Alf og Gunnar, erkepresten Sigurd Bjørnssøn, ridderne hr. Kolbjørn Gerst, hr. Olaf Nilssøn, der ikke havde været med i Oslo, og hvis nærværelse saaledes nu bliver end mere paafaldende, hr. Hartvig Krummedike, hr. Mathias Jakobssøn, samt væbnerne Erik Bjørnssøn, Hans Krukow, Simon Bjørnssøn og Engelbrekt Staffenssøn. Alle disse nævnes i indledningen til et af rigsraadet udstedt brev af 3die Juli, hvorimod dette kun er beseglet af biskop Jon, hr. Sigurd Jonssøn, hr. Kolbjørn Gerst, hr. Hartvig Krummedike, hr. Mathias Jakobssøn, Simon Bjørnssøn og Engelbrekt Staffenssøn. Maaske have saaledes i virkeligheden kun disse været tilstede i Marstrand. Rigsraadet var herved den myndighed, paa hvis afgjørelse der lagdes vægt Imidlertid synes der dog ogsaa at være foregaaet en slags hylding eller vedtagelse af valget fra almuens side. Hvor der paa denne maade skede en henvendelse til folket, var det nu i formen altid, som om dette var forsamlet standsvis. Betydningen heraf var

---

[1] L. Daae (anf. st., s. 27 flg.) er den første, som har vakt tvivl om paalideligheden af, hvad der før berettedes om den danske hær i Oslo. Hvad denne forf. har anført om øiemedet med kongens rustninger, er vistnok aldeles rigtigt. Alligevel udelukker ikke dette muligheden af, at nogle tropper ogsaa kunne være sendte til Oslo.

dog i alle tilfælde kun en ringe, saavel ved Kristjerns valg, som ved det, der straks efter foretoges af hans medbeiler, Karl Knutssøn.

Denne kom i Oktober til Norge, hvor han valgtes paa Hedemarken, drog saa til Nidaros, hvor han i domkirken kronedes af Aslak Bolt, og vendte atter tilbage til Sverige. I det søndenfjeldske synes han at have udnævnt hr. Erik Sæmundssøn til rigsforstander; ialfald optraadte denne senere i en saadan egenskab.[1] Men med undtagelse af ham, erkebiskopen, biskop Gunnar af Hamar og maaske de to brødre, hr. Herman og hr. Johan Molteke, som i forveien havde været meget virksomme for hans valg, synes kong Karl under sit ophold i Norge kun at have været omgiven af ganske faa medlemmer af det norske raad. Rimeligvis har han dog selv sørget for at afhjælpe denne mangel ved at udnævne nye raadsherrer. Naar man senere har villet fremstille Karl som den, der »havde fortrinet af et folkeligt valg«, og at dette igjen var følgen af en formelig »folkereisning«, da er det kun en misforstaaelse.[2] Kristjern var, hvor meget hans valg end kan være bevirket ved intriger og ydre tryk, dog den, der var tagen til konge under de mest lovlige former. Han var ialfald valgt af rigsraadets flertal, og om ogsaa dette kan have været imod dets vilje, havde hans modstander dog ikke bagefter kunnet samle et større antal omkring sig. Folkevalget var kun en form; at Karls omgivelser havde været mere omhyggelige med at iagttage denne, kan ikke støtte gyldigheden af hans kongedømme. Ingen af parterne havde iagttaget, hvad den gamle norske lovgivning foreskrev om en ny konges valg.

Rigsraadet havde paa sin side vist sig ude af stand til at opretholde nogen selvstændig politik. Dansk og svensk indflydelse kjæmpede om herredømmet over dets medlemmer, og den bestemthed, hvormed det ganske nylig havde optraadt imod Tydskerne, syntes sporløst forsvunden. Raadets holdning afgjorde landets skjæbne. Udenfor dette fandtes ingen norsk institution, der kunde optræde som repræsentant for land og folk og paa et skjæbnesvangert tidspunkt varetage deres vigtigste interesser. Der er denne gang ikke spor af noget møde, som det i 1440, hvor ogsaa medlemmer af aristokratiet udenfor rigsraadet indfandt sig. I det sted optraadte nu de medlemmer af

---

[1] Dipl. Norv., X, no. 201.

[2] R. Keyser, Den norske kirkes historie, II, s. 543 flg.

den lavere adel, der toge del i disse forhandlinger, mellem almuen, paa samme maade, som allerede havde været tilfældet under Agmund Sigurdssøns opstand. Paa Romerike optræder ialfald en saadan mand mellem almuen,[1] og blandt dem, der paa Oplandene og i Thrøndelagen sluttede sig til kong Karl, var der flere lignende, som maatte regnes til bondeadelen. Paal Ivarssøn (Gjesling) og Steinar Bratt fra Vaage hørte saaledes til disse. En Holte Gunnarssøn, der optraadte med dem, tilhørte en hirdmandsæt fra det 14de aarhundrede.[2] Andre havde maaske blandet sig endnu mere mellem sine omgivelser, som Thorstein Thoressøn fra Søndre Gudbrandsdalen.[3] Hundrede aar tidligere vilde de samme personer være optraadte som kongens haandgangne mænd. Nu synes den afgjørende overgang at være endelig foregaaet, hvorefter de og deres ætter havde faaet sin plads som de første mellem almuen og ikke som de sidste mellem aristokratiet.

Karl Knutssøns kongedømme kunde hos saadanne mænd ikke finde megen støtte. Det faldt ogsaa hurtig, uden at han endnu havde kunnet befatte sig synderlig med norske regjeringsanliggender. Ligesom hr. Erik Sæmundssøn var hans repræsentant i det søndenfjeldske, saaledes havde han nordenfjelds overdraget styrelsen til erkebiskopen og de to riddere hr. Aslak Thuressøn Baat og hr. Einar Fluga, der formodentlig begge vare medlemmer af hans raad. Aslak Bolt døde snart efter; hr. Erik Sæmundssøn synes at være bleven dræbt af hr. Hartvig Krummedike,[4] og de to andre riddere kunde ikke opretholde sin magt i det nordenfjeldske. Af kongebreve, som Karl Knutssøn har ladet udgaa under sit ophold i Norge, kjendes nu kun et under »indseglet« udfærdiget værnbrev for Nidaros domkirke.[5] I dette omtales ingen kansler, heller ikke paaberaabes nogen medvirkning fra rigsraadets side. Formodentlig har der ikke været tid til at faa hverken kansler eller noget norsk rigssegl. Dog havde kongen ialfald senere et unionelt sekret.[6]

---

[1] L. Daae, anf. st., s. 44.
[2] L. Daae, anf. st., s. 41, note 1.
[3] Smlgn. Dipl. Norv., I, no. 767; II, no. 761, 821, 829; III, no. 772, maaske ogsaa III, no. 600, 691, 797. Den mand af dette navn, der i 1458 kaldes *dekn* (V, no. 816), er maaske den samme; et saadant tilnavn var paa den tid ikke sjeldent. II, no. 819. Hadorph, anf. st., s. 162.
[4] L. Daae, anf. st., s. 72.
[5] Dipl. Norv., V, no. 762.
[6] Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar, II, s. 279.

Rimeligvis har hele hans norske administration været meget uordnet.

Om sommeren 1450 kom kong Kristjern med en flaade til Nidaros, hvor han kronedes til konge med stor glans. I forveien havde i Halmstad det svenske rigsraad opgivet Karls fordringer paa Norge. Kristjern omgaves under dette ophold af 24 norske rigsraader, nemlig de fem biskoper, Marcellus af Skaalholt, Jon af Oslo, Gunnar af Stavanger, Heming af Færøerne og Mathias af Hole, abbed Olaf i Halsnø, provsterne Alf i Bergen og Gunnar Holk i Oslo, erkepresten Sigurd Bjørnssøn i Oslo, samt ridderne hr. Sigurd Jonssøn, hr. Olaf Haakonssøn, hr. Olaf Nilssøn, hr. Erlend Eindridessøn, hr. Hartvig Krummedike, hr. Mathias Jakobssøn, hr. Kolbjørn Gerst, hr. Simon Bjørnssøn, hr. Erik Bjørnssøn, hr. Guthorm Eyvindssøn, hr. Hans Krukow, hr. Gaute Kane, hr. Peder Nilssøn og hr. Henrik Jonssøn, samt væbneren Engelbrekt Staffenssøn *(consiliarii et consilium regni Norvegiæ facientes).*[1] Af disse ledsagede de fleste kongen til Bergen, hvor desuden ogsaa stedets egen biskop, Thorleif, og hr. Gaute Kane vare tilstede. Her afsluttedes 29de August 1450 den bekjendte forening mellem Norge og Danmark.[2]

[1] Dipl. Norv., VIII, no. 342.
[2] Dipl. Norv., VIII, no. 345.

XIV.

Raadet under kong Kristjern den første, 1450—1481.

Ridder-værdighedens hyppige uddeling 1449 og 1450 — Det arvelige kongedømmes ophør giver raadet nye betingelser for at kunne udvide sin magt. — Karl Knutssøns haandfæstning. — Kristjern I.s haandfæstning. — Der mangler bestemmelser om rigets daglige styrelse. — Hr. Sigurd Jonssøn og hr. Hartvig Krummedike. — Rigsraadets forhold til styrelsen under kongens ophold i Norge 1450. — Kansleren. — Raadet 1451 og 1452. — Kongens besøg i Norge 1453. — Fuldstændigt omslag i den politik, som tidligere havde været fulgt mod Tydskerne i Bergen. — Raadet savner adgang til at kontrollere kongen. — Forandringer inden aristokratiet paa grund af storætternes uddøen. — Det indgiftede aristokrati faar overtaget inden raadet. — Geistligheden svækkes, ved at dens høieste stillinger overdrages mænd, som ikke ere indfødte. — Erkebiskopen bliver raadets formand. — Raadet deles i det søndenfjeldske og det nordenfjeldske raad. — Kongen paa Akershus i December 1453. — Hr. Ivar Vikingssøn bliver norsk kansler. — Konghelles privilegier af 1453. — Danske rigsraader medvirkende ved Norges styrelse. — Raadsmøde paa Elfsborg 1455. — Unionelt raadsmøde i Skara 1458. — Raadets indflydelse formindskes. — Raadet som rigets øverste domstol. — Den udvalgte konge Hans i Oslo 1473—1474. — Kristjern I i Oslo 1468 og 1478. — Haandfæstningen overtrædes paa forskjellige maader. — Raadets deltagelse i forhandlinger med fremmede magter. — Raadet paa de unionelle møder. — Kristjern I.s regjering har stor betydning for den følgende udvikling. — Grænserne mellem det norske og danske rigsraad udviskes efterhaanden. — Rigsraadets medlemmer forstaa ikke sin stilling. — Det norske aristokrati savner den nødvendige uddannelse for det offentlige liv. — Raadets klager over Kristjern I.s slette styrelse.

Ved de to kroninger, der fulgte efter hinanden i kortere tid end tre fjerdingaar, maa saa godt som alle de Nordmænd, der kunde gjøre sig haab om at opnaa ridder-værdigheden, have faaet den. I November 1449 var der af Karl Knutssøn slaaet

femten riddere, i August 1450 af kong Kristjern to og tyve, af hvilke ialfald flertallet maa have været norske. Saaledes vare næsten alle raadets verdslige medlemmer blevne riddere; i Nidaros mødte der blandt dem kun en eneste væbner. Men denne mængde af nyslagne riddere gav ikke raadet og aristokratiet nogen forøget styrke, ligesaa lidt som det store antal, der nævnes af norske raadsherrer, kan være noget vidnesbyrd om, at raadet netop nu skulde have gjort nogen større anstrængelse for at samle alle sine kræfter. Heller ikke synes det, som om Kristjern I har arbeidet paa at skaffe sig forøget indflydelse i raadet ved at udnævne nye medlemmer, paa hvem han følte sig sikker. Af de raadsherrer, som mødte frem i Nidaros og Bergen, havde de fleste allerede længe havt denne stilling. Udenfor deres kreds var der overhovedet neppe mange, som kunde optages i raadet. Hr. Gaute Kane, der synes at være kommen derind ved kong Kristjerns kroning, var en af de faa Nordmænd, som paa denne tid vare knyttede til hoffet. Han skal lige fra 1442 have været hofsinde hos kong Kristofer og har nu rimeligvis boet paa Kanestrøm.

I ydre glans stod imidlertid dette raad af riddere meget høit. Det var rigets »raad og parliament«, der skulde have afgjørelsen af kongevalget i sin haand, efterat riget var gaaet over fra arverige til valgrige. For den almindelige bevidsthed var det rigtignok ikke klart, at forholdet i denne henseende havde undergaaet nogen forandring, imod hvad det før havde været, og rigsraadet selv tog ogsaa hensyn hertil. Saaledes blev der 1ste August 1450 af de i Nidaros i anledning af kroningen forsamlede medlemmer af raadet udstedt en længere erklæring om, at de havde valgt den nye konge efter rigets love og gamle sædvaner; det anførtes tillige, at han efter kong Erik var den nærmeste til riget, saaledes at det fik udseende af, at arveretten dog havde været det afgjørende.[1] Som det, der nu havde valgretten, ikke alene i tilfælde af kongeættens uddøen, men overhovedet ved enhver thronledighed, havde rigsraadet atter faaet en ny anledning til paa kongedømmets bekostning at

[1] Dipl. Norv., VIII, no. 342. Naar det norske rigsraad, *parliamentum regni Norvegiæ*, gjentagne gange paaberaabes i Kristjern I.s skrivelser til paven o. a., der ere trykte i stette bind af Script. rer. Danic., da har dette neppe nogen synderlig betydning. Smlgn. L. Daae, Kristjern I.s norske historie, s. 102, hvor disse breves karakter er omtalt.

befæste og udvide sin magt. I 1449 var der for første gang — saavidt nu bekjendt — af en norsk konge udstedt en haandfæstning. Der var til kronens overdragelse saavel til Karl Knutssøn som til Kristjern I knyttet betingelser; disse vare opstillede af raadet og skulde for en væsentlig del tjene til at sikre dets interesser. Det arvelige kongedømmes ophør aabnede saaledes rigsraadet en adgang til magtudvidelse, som det tidligere ikke havde kunnet faa. Det norske raad havde derved ogsaa den fordel at kunne støtte sig til en lignende bestræbelse hos sine danske og svenske kolleger. Disse kunde ikke en gang selv antages at ville tilstede det norske raad at vise sig altfor medgjørligt imod en ny konge. Ved haandfæstningerne skulde tillige rigsraadet blive den kontrollerende myndighed i riget.[1] Saaledes syntes igjen alle betingelser at forene sig for at give det magten i hænde, og naar dette ikke lod sig gjøre, er det kun et nyt bevis for, at dets ydre glans ikke var ledsaget af nogen tilsvarende indre udvikling af kraft.

Karl Knutssøns haandfæstning af 20de November 1449[2] begynder med at love, at han vilde holde Norges lov mod alt landsfolket, hvorpaa den bekræfter kirkens og geistlighedens gamle friheder i overensstemmelse med de tidligere *compositiones* og retterbøder. Deri ligger et vidnesbyrd om, at kirkens primas, erkebiskop Aslak Bolt, i særlig grad har forstaaet at varetage de interesser, over hvilke han var kaldet til at vaage. Men Aslak Bolt varetog tillige raadets sag. Kongen forpligtede sig nemlig til ikke at overlade »rigsens renter« til nogen udlænding, ikke at give saadanne len eller optage dem i raadet og ikke uden raadets samtykke og vilje indlade sig i nogen krig. Heller ikke skulde han undtagen i nødstilfælde foretage eller »fuldkomme« noget ærinde, som vedkom Norges krone, uden med rigsraadets raad, samtykke og stadfæstelse, ligesom han overhovedet ikke maatte overlade indenlandske og udenlandske mænd slot eller fæste i riget uden efter rigsraadets raad. Naar kongen kom ind i riget, forpligtede han sig til for fremtiden at styre sin gaard med embedsmænd, nemlig hofmester, kansler, kjøgemester, fodermarsk o. s. v. og dertil kun tage indfødte Nordmænd efter rigsraadets raad. Heller ikke skulde han paalægge indbyggerne ulovlige skatter, gjæsteri eller andre tyngsler, medmindre det var nødvendigt, og selv i dette tilfælde kun med de

[1] Smlgn. T. H. Aschehoug, Norges offentlige ret, I, s. 230, 236.
[2] Dipl. Norv., VI, no. 531.

hos ham tilstedeværende raadsherrers raad, samtykke og vilje. Efter kongens død skulde »Norges rige og indbyggere« have sit frie kaar at kaare den til konge, med hvem de fandt, at riget bedst kunde være tilfreds, medmindre han efterlod en ægte søn, som dertil kunde være skikket. Saafremt rigsraadet fandt det nyttigt, vilde kongen efter dets raad have et fadebur i Norge, og derhos skulde han mindst hvert tredie aar besøge Norge for rigets og dets indbyggeres kjæremaals og ærinders skyld. De anordninger, som han da traf med raadets raad om slot, land eller len, de skulde staa ved magt, indtil han atter kom tilbage til riget, medmindre nogen af dem, der havde »rigsens rente, slot eller len«, i mellemtiden enten afgik ved døden eller forbrød sig mod konge og rige. Kongen forpligtede sig derhos til ikke at kalde rigsraadet til Sverige paa egen fortæring, medmindre der var stor nødvendighed tilstede og det dreiede sig om spørgsmaal, der vare af stor vigtighed for begge riger, og naar hans »raad og gode mænd« af Norge kom til ham i Sverige, da skulde han hurtigst mulig give dem svar, forat de ikke for langtøvens skyld skulde paadrage sig store omkostninger. Da denne haandfæstning blot beholdt gyldighed i en ganske kort tid, har den nu kun interesse som et vidnesbyrd om den opfatning af kongens og raadets gjensidige stilling, der gjorde sig gjældende hos erkebiskop Aslak og de »raad og gode mænd af Sverige«, der ledsagede kongen. Alt beregnedes paa, at kongen alene skulde kunne udøve sin myndighed, naar han var inden riget. Blot i det yderste nødsfald maatte han kalde det norske raad til Sverige. Rimeligvis maa det have været tanken, at hofmesteren, som man nu, ligesom i 1436, kaldte raadets første medlem, tillige med kansleren og nogle andre medlemmer af raadet under kongens fravær skulde besørge den daglige styrelse. Formodentlig har det været kong Karls tanke senere hen at udnævne en hofmester, hvortil han maaske nærmest har tænkt paa hr. Erik Sæmundssøn. Men foreløbig blev der i denne henseende ikke truffet nogen fast ordning. Videre kom det heller ikke med Karl Knutssøns styrelse, der saaledes ligesom hans haandfæstning ikke kan have nogen større betydning.

I sine hovedtræk var denne haandfæstning overensstemmende med den, som kong Kristjern allerede under 2den Juli s. a. havde udstedt i Marstrand.[1] Denne bekræftede dog kun

---

[1] Huitfeldt, Kristjern den første, s. 9 flg.

kirkens friheder i mere almindelige udtryk; bestemmelserne om, at kronens len eller slotte ikke maatte overlades til udlændinge uden med rigsraadets samtykke og heller ikke optage saadanne i raadet, forekomme allerede deri, dog med det let forklarlige forbehold, at denne regel ikke skulde gjælde de udlændinge, som »nu inden ere eller med giftermaal kunde herefter indkomme i riget«. Efter dette var altsaa hr. Hartvig Krummedike sikret i sin tidligere plads i raadet. Kongen skulde ikke uden raadets samtykke kunne begynde nogen krig og heller ikke afgjøre nogen »mærkelige« ærinder, der vedkom Norges krone, »uden med meste delen af rigsens raads fuldbyrd og tilladelse«. Kun i yderste nødstilfælde skulde han pantsætte eller afhænde rigets slotte, len eller renter, og da kun med rigsraadets samtykke. Naar han kom i riget, skulde han styre sin gaard med embedsmænd, der vare indfødte Nordmænd, efter rigsraadets raad. Ulovlige skatter maatte ikke lægges paa rigets indbyggere »uden med rigsens raads fuldbyrd og vilje«, som til den tid vare nærværende hos kongen, og som loven tilstedte ham. Efter kongens død skulde riget, hvis han ikke efterlod børn, have sit frie kaar, »thi det er nu og blive skal et frit kaarerige, eftersom loven udviser«. Men denne bestemmelse blev i grunden gjort betydningsløs allerede i 1450, da det ved overenskomsten i Bergen sloges fast, at kongevalget skulde foregaa under ét for Danmark og Norge. Ved denne blev ogsaa bestemt, at det ene rige ikke skulde kunne begynde krig »uden med det andet rigsens raads fuldbyrd og samtykke og vilje«. De af kong Kristofer udstedte breve paa slot, len, rente, privilegier eller friheder skulde efter haandfæstningen holdes i fuld magt, eftersom de lød. Saafremt der var udgivet nogle breve, »som ljude paa pant at løse for nogen summa pendinge efter nogen mands livstid«, skulde de blive døde og magtesløse. Kongen skulde holde en særskilt dretsel for Norge, saafremt det var beleiligt efter rigets raads raad. Hvert tredie aar skulde han »forfaldeløs« selv besøge riget, og de beslutninger, som han da der vilde tage om slot, land eller len, de skulde staa ved magt, indtil han næste gang kom til riget, medmindre nogen af dem, som indehavde slot, len eller rente, afgik ved døden i mellemtiden eller forbrød sig mod kongen. Tilsidst forpligtede kongen sig til, at han ikke skulde kalde det norske rigsraad til Danmark »til møde eller dage«, undtagen naar der paakom »saadant anfald«, hvorpaa der for begge riger laa stor magt, og naar det saaledes blev nødvendigt, at han maatte kalde sit

»raad eller gode mænd« til sig, da skulde han i ethvert fald hurtigst muligt skaffe dem afgjørelse. Foruden af kongen selv var haandfæstningen beseglet af de tilstedeværende »rigsens raad af Danmark«. Haandfæstningens bestemmelser vare i det hele taget baade efter aanden og ordlyden i dette aktstykke afgjort til rigsraadets fordel. Imidlertid led de i flere punkter af en mangel paa klarhed, der kunde aabne adgang for omgaaelser og overtrædelser.

Navnlig gjælder dette alt, hvad der vedkom den daglige styrelse under kongens fravær. At lade alle administrative forretninger hvile, naar kongen ikke var tilstede, lod sig ikke gjøre. Men haandfæstningen gav ingen regler for ordningen af en fast regjering og for omraadet af den myndighed, som kunde tilstaaes denne. At det ogsaa har været meningen, at der til alle tider skulde være en fast centralstyrelse i Norge, er rimeligt. Da Kristjern i 1449 forlod landet, udnævnte han hr. Sigurd Jonssøn til »Norges riges høvedsmand« i sit fravær; denne var i September s. a. i Oslo, hvor han var sammen med mindst tre andre rigsraader, som maaske have staaet ved hans side.[1] Rimeligvis har dog denne rigsforstanders myndighed blot skullet gjælde for det søndenfjeldske, idet kongen tillige havde overdraget erkebiskopen en lignende, og da vistnok nærmest for det nordenfjeldske.[2]

Ved erkebiskopens frafald og paafølgende død maatte hans stilling ophøre. Under kongens besøg i Norge 1450 omtales hr. Sigurd kun som ridder; men i slutningen af 1452 nævnes han igjen som »Norges riges høvedsmand« i kongens fravær.[3] Kort efter maa han være død. I det følgende aar forekommer en ny høi embedsmand inden raadet med titel af hofmester *(magister curiæ)*, og denne er hr. Hartvig Krummedike.[4] Men den stilling, han indtog, kan ikke have været den samme som den, hr. Sigurd havde havt; medens denne i kongens nærværelse kun kaldes ridder, derimod ikke hans høvedsmand over riget, er det netop i kongens egen nærværelse, hr. Hartvig kaldes hofmester. Heller ikke fører han senere denne titel, men kaldes kun ridder og høvedsmand paa Akershus, og det kan endog være uvist, om han har havt den

[1] Dipl. Norv., III, no. 808.
[2] Dipl. Norv., III, no. 806.
[3] Dipl. Norv., V, no. 779.
[4] Dipl. Norv., III, no. 824; VI, no. 545.

lige til sit fald i 1457, uagtet han i dette aar kaldes drottsete.[1] Maaske kan han som »høvedsmand« have indtaget en overordnet stilling over det søndenfjeldske, ligesom muligvis i det nordenfjeldske ridderen hr. Henrik Jenssøn, der var høvedsmand paa Throndhjems kongsgaard.[2]

Under sit ophold i Norge 1450 foretog kongen flere regjerings-handlinger, der vedkom rigets indre forhold. I det i Bergen udstedte værnbrev for skomagerne i Vaagsbunden forudsættes ingen medvirkning fra rigsraadets side,[3] hvilket derimod er tilfældet med det kongebrev, som var udstedt i Nidaros om Opdals privilegier. Her siges udtrykkelig, at hele det norske raad gav sit samtykke, og i henhold hertil var brevet udstedt *ad relationem domini Petri Nicolai et Henrici Jensson militis.*[4] Et værnbrev for biskop Gunnar af Stavanger er udfærdiget fra kancelliet efter kongens egne ordre, men efter Gunnar Holks raad. Det samme siges ogsaa i Lyseklosters nye privilegier. Da kongen fra Skersund stadfæstede biskopens ældre rettigheder over Stavanger by, nævnes i den paategnede expeditions-bemærkning ikke mindre end fem raadsherrer, hr. Sigurd Jonssøn, hr. Kolbjørn Gerst, hr. Erik Bjørnssøn, hr. Guthorm Eyvindssøn og hr. Gaute Kane. Disse synes at have fulgt kongen som en slags raadskomité, indtil han fuldstændig forlod landet.[5]

Da Gunnar Holk, hvor han nævnes i disse breve, ikke fører sin kanslertitel, kan det maaske antages, at han ikke har havt med beseglingen af disse at gjøre. De ere alle udstedte under sekretet,[6] der formodentlig har været i kongens eget værge, medens majestæts-seglet er forblevet i Danmark hos

---

[1] Dipl. Norv., III, no. 840.

[2] Smlgn. Dipl. Norv., V, no. 785, 792, 818; VII, no. 455. Smlgn. nedenfor, s. 318, note 6, og s. 328.

[3] Dipl. Norv., I, no. 812. N. Nicolaysen, Norske magasin, I, s. 573. I førstnævnte verk I, no. 813 omtales, at kongen havde forlenet Bergens domkapitel med Hardanger, men uden at noget nærmere oplyses om maaden, hvorpaa dette skede. Smstds. VI, no. 535 et lensbrev, der er udstedt uden raadets medvirkning og rimeligvis maa henføres til denne tid. Smstds. VIII, no. 344 et mærkeligt brev, en af danske raadsherrer i 1450 afsagt dom mellem kongen og nogle engelske kjøbmænd.

[4] Dipl. Norv., II, no. 788.

[5] Dipl. Norv., IV, no. 921, 924; VI, no. 534, 535.

[6] Sekretet findes afbildet paa den ene planche til Dipl. Christ. I. Et andet i Sveriges hist. från äldsta tid till våra dagar, II, s. 320; paa s. 319 en afbildning af majestæts-seglet.

den danske kansler. En del af kancelliets personale er sandsynligvis fulgt med kongen fra Danmark, hvorimod der neppe nu kan være tale om noget eget norsk kancelli. Kansleren var ikke andet end den øverste leder af retspleien, og det norske rigssegl, der skulde opbevares af ham, var i virkeligheden kun et *sigillum ad causas*. Den danske kansler var ogsaa for Norge kongens virkelige kansler. Et helt nyt træk i forretningsordenen paa denne tid er anvendelsen af notarier ved offentlige brevskaber.[1] Netop under besøget i 1450 var kongen ledsaget af et par saadanne, der have udfærdiget flere offentlige dokumenter. Naar kongen i sit første aar sees at have taget meget hensyn til det norske rigsraad, har dette maaske nærmest været foranlediget af de tilstedeværende medlemmer af det danske. Under opholdet i Bergen optraadte rigsraadet, da det afsluttede den nye forening med Danmark, endog som den eneste institution, der repræsenterede Norge. Kongen, der var fælles for begge riger, kunde ikke gjøre dette; det hele skede kun med hans samtykke.

Derimod har rigsraadet noget senere repræsenteret kongen. Denne kunde eller vilde ikke selv modtage den sædvanlige hylding paa en rundreise, men lod dette tildels ske ved medlemmer af rigsraadet. Saaledes aflagde Hedemarkens almue sin hyldingsed i Oslo til biskop Jon, hr. Hartvig Krummedike, hr. Simon Bjørnssøn og erkepresten, hr. Sigurd Bjørnssøn.[2] Efter det korte oprør i Thrøndelagen i 1453 optræder ogsaa der en del af rigsraadets medlemmer, som bragte landskabet til orden, erkebiskopen, hr. Henrik Kalteisen, biskop Thorleif af Bergen, biskop Jon af Færøerne, provsten, hr. Alf Thorgardssøn, hr. Olaf Nilssøn, hr. Peder Nilssøn og hr. Hans Krukow.[3]

Da kongen i 1450 havde forladt Norge, skulde det vise sig, hvor vidt raadet under hans fravær kunde udstrække sin myndighed, og hvorledes den daglige styrelse skulde foregaa. Kilderne ere imidlertid ogsaa her af den beskaffenhed, at de ikke give nærmere oplysninger herom. I April 1451 vare fem rigsraader hos kongen i Kjøbenhavn, nemlig hr. Sigurd Jonssøn, hr. Kolbjørn Gerst, hr. Simon Bjørnssøn, provsten, hr. Gunnar Holk, og erkepresten, hr. Sigurd Bjørnssøn. Med deres raad stadfæstede kongen de rostockske kjøbmænds ældre privi-

---

[1] L. Daae, Kristjern I.s norske historie, s. 55, note 1.
[2] Dipl. Norv., III, no. 812.
[3] Dipl. Norv., VIII, no. 350.

legier i Oslo og Tønsberg.[1] Saafremt den beretning medfører sandhed, hvorefter »menige Norges raad« i dette aar skulde have protesteret imod Karl Knutssøns kroning i 1449, er dette maaske ogsaa skeet ved samme leilighed.[2] Rimeligvis er det dog kun en forveksling med, hvad der allerede var gjort i Nidaros 1450.

I 1452 høres overhovedet intet om raadets virksomhed. Da den nyudnævnte erkebiskop, Henrik Kalteisen, i August paa veien til Nidaros kom over Kjøbenhavn, aflagde han der for kongen sin ed som raadsherre.[3] Men det blev senere udtrykkelig oplyst, at intet medlem af det norske rigsraad havde været nærværende ved denne leilighed.[4] Da kongen mod aarets slutning sendte Eggert Frille til Baahus, var dette efter overlæg med danske rigsraader.[5] Hans sendelse var imidlertid mere foranlediget af hensyn til Danmark end til Norge.

I 1453 kom kongen atter til Norge, hvorhen han nærmest var kaldt af hensynet til de forviklinger, som fremdeles holdt sig i Bergen mellem hr. Olaf Nilssøn og kontoret. Rigsraadet var samtidig med kongens besøg samlet i Bergen. Af dets geistlige medlemmer nævnes ved denne leilighed som tilstedeværende biskop Thorleif i Bergen, biskop Gunnar i Hamar, biskop Mathias i Skaalholt og den udvalgte biskop i Stavanger, Sigurd. Af de verdslige forekomme hr. Hartvig Krummedike, hr. Olaf Nilssøn, hr. Mathias Jakobssøn, hr. Peder Nilssøn, hr. Henrik Jenssøn, hr. Magnus Gren, væbneren Herlag Pederssøn, samt rimeligvis hr. Hans Krukow. Tilsammen optraadte disse som *regiæ majestatis locum tenentes, episcopi, prælati, barones, nobiles et milites ac militares et utriusque status consilium et parliamentum regni Norvegiæ facientes.*[6] Ved siden af de norske rigsraader vare derhos enkelte danske tilstede i Bergen

---

[1] Dipl. Norv., III, no. 815: *nostro sub secreto.*

[2] Huitfeldt, Kristjern den første, s. 32.

[3] Nye danske magasin, VI, s. 50: *han hauer och sworet oss radh.* Videre siger kongen, at H. K. havde svoret at overholde alle de artikler, *som wy meth wort radh nw nerwerendis betracte kunne nyttelighe at wære.*

[4] Dipl. Norv., III, no. 824.

[5] Dipl. Norv., VIII, n. 348.

[6] Dipl. Norv., III, no. 824; VI, no. 545. Maaske er der her ved udtrykket *reg. maj. loc. tenentes* tænkt paa de to tilstedeværende herrer, Hartvig Krummedike og Henrik Jenssøn. Smlgn. ovenfor, s. 316. At opfatte det som gjældende det hele raad, er neppe rigtigt.

og toge del i de der førte forhandlinger, uagtet disse, saavidt vides, udelukkende angik norske anliggender. Saaledes tog kongen dem endog paa raad i en sag, som stadfæstelsen af hr. Hans Krukows gave af alt sit gods til Munkeliv, med det dertil knyttede tilsagn om at overlade klosteret det af ham indehavte Søndfjord len paa ti aar efter hans død. Det derom udstedte brev er foruden af kongen og de fleste ovenfor nævnte norske raadsherrer ogsaa beseglet af tre danske, derimellem hofmesteren, hr. Nils Erikssøn, og det har endog derved været denne sidste, som foredrog sagen for kongen.[1] Ogsaa forhandlingerne med de misfornøiede Tydskere ved kontoret førtes af kongen med begge rigers raad.[2] Herved kunde han dog, uagtet striden nærmest var fremkaldt ved rent lokale forhold, ialfald med et skin af grund skyde sig under, at sagen i sin videre udvikling, forsaavidt den kunde fremkalde et brud med Hansestæderne, maatte betragtes som unionel. Paa dette møde blev den politik, som i kong Kristofers dage havde fundet ivrige forkjæmpere inden rigsraadet, fuldstændig opgiven. Lige fra sin regjerings-tiltrædelse af havde den nye konge vist sig venlig og imødekommende mod Tydskerne, saavel i Bergen, som i de østlandske byer, uden at raadet havde kunnet hindre ham deri. I 1453 nøiedes han ikke med at bekræfte privilegier, men foretog det endnu mere bestemte skridt at fjerne Tydskernes værste fiende fra den stilling, hvori han kunde gjøre dem mest skade. Hr. Olaf Nilssøn maatte træde tilbage som befalingsmand paa Bergens kongsgaard, hvor den af de tydske kjøbmænd velseede svenske ridder hr. Magnus Gren kom i hans sted, — et synligt tegn paa den forandring, der var foregaaet efter 1448. Nu var det det danske og de i Norge indgiftede medlemmer af det norske rigsraad, som havde indflydelsen, og fra deres side var der ikke grund til at vente nogen virksom indgriben til fordel for en politik, som med alle dens svagheder og med alle de misligheder, der kunne have klæbet ved hr. Olaf Nilssøns forsøg paa at gjennemføre den, dog hos efterslægten vil kunne gjøre regning paa sympathier, som et af de sidste vidnesbyrd fra middelalderen om kraft og selvfølelse hos Norges første mænd. Hvad der senere skede, var i overensstemmelse med kongens optræden i Bergen 1453. Da hr. Olaf paa egen

[1] Dipl. Norv., VI, no. 545. Brevet er ogsaa mærkeligt, forsaavidt det taler om *wortnede* og landboer under Munkeliv.
[2] Dipl. Norv., VII, no. 450, s. 448.

haand fortsatte sin hensynsløse optræden mod de tydske kjøbmænd og tilsidst ved sin egen uforsigtighed faldt som et offer for deres hævn, var dette ikke kongen imod. Efter den tid var der for ham liden eller ingen grund til at frygte nogen modstand fra norsk side mod den politik, han vedblev at følge i sit forhold til Hanseaterne.

Naar kongen personlig kom til Norge for at gjøre en forandring med et af de vigtigste len, da var dette i overensstemmelse med hans løfter i haandfæstningen. For øvrigt viste han sig kun lidet omhyggelig for at overholde denne, og raadet manglede paa sin side alle midler til at øve den ved haandfæstningen forudsatte kontrol. Maaske havde han allerede i 1450 overtraadt haandfæstningen ved at pantsætte et len uden at spørge rigsraadet.[1] Udnævnelsen af en hofmester, der ikke var indfødt, var ogsaa et brud paa denne, og det samme gjaldt den hyppige anvendelse af danske rigsraader ved behandlingen af rent norske anliggender, selv naar kongen var samlet med det norske raads medlemmer. Mellem disse fandtes der efter hr. Sigurd Jonssøns død og Losneættens udgaaen paa mandssiden, der indtraf omtrent samtidig, i grunden ikke mere inden raadet nogen repræsentant for de store, indfødte ætter, der i løbet af aarhundreder havde opsamlet landets jordegods. Som deres arvtagere fremstode mænd af indvandrede ætter, der efter denne tid bleve de første medlemmer af det norske aristokrati. Af det vesten- og nordenfjeldske jordegods kom i den anden halvdel af det femtende aarhundrede den største del i nye eieres hænder, medens der samtidig paa Østlandet dannedes et nyt stort komplex af jordegods i familien Krummedikes besiddelse, dels ved arv, dels ved kjøb og maaske tildels ved andre midler, men i ethvert tilfælde til fortrængsel for de indfødte norske ætter. Forsaavidt arvtagerne tilhørte ætter, der allerede i nogen tid havde levet i landet, kunde denne forandring blot være mindre følelig; men dette var kun for en del tilfældet. Nu traadte ogsaa nye mænd, ikke alene nye ætter frem, og mellem dem fandtes netop de mest indflydelsesrige og de virksomste af de mænd, der i den følgende tid vare Norges første godseiere og medlemmer af rigets raad.

Fra nu af begynder det »indgiftede« aristokratis tid. Ved Kristjern I.s haandfæstning havde dette faaet en udtrykkelig anerkjendelse af sin stilling som jævngod med de ind-

---

[1] Dipl. Norv., VI, no. 535. Smlgn. ovenfor, s. 316, note 3.

fødtes og ret til at optages i rigsraadet. Medens de ætter, som før vare komne ind i landet, i regelen efter nogen tids forløb vare gaaede op i det øvrige aristokrati, blev dette nu ikke mere tilfældet. Fra aarhundredets midte danne de indgiftede en egen klasse, der kun gjennem økonomiske interesser, men ikke ved ædlere baand var knyttet til landet. Ved deres side kunde de hendøende rester af det indfødte aristokrati ikke længe holde sig. I dette forfald reves ogsaa de indvandrede ætter med, som ved tidligere giftermaal vare optagne i aristokratiets rækker; saaledes uddøde snart den æt, som man har kaldt de yngre Rømere. Denne fik til arving en norsk æt, som det dog kun lykkedes at holde sig i et slægtled. Tallet af høibyrdige slægter var nu blevet saa lidet, at de enkeltes uddøen blev overordentlig følelig, i en endnu høiere grad end før. Som politisk stand var det norske aristokrati nu i virkeligheden at betragte som næsten aldeles opløst, medens dets medlemmer fremdeles enkeltvis som jordegodseiere i stor maalestok kunde repræsentere betydelige økonomiske interesser og som saadanne ogsaa undertiden tynge i den politiske vægtskaal. Men samtidig med, at aristokrati og raad paa denne maade vare blevne end mere svækkede, fuldendtes begges udvikling som en i det ydre afsluttet stand.[1]

Geistligheden delte i visse henseender skjæbne med aristokratiet. De hendøende store ætter kunde ikke bringe den nogen støtte, og uagtet det norske aristokrati ogsaa i det femtende aarhundrede havde sine repræsentanter inden den høiere geistlighed, var det neppe almindeligt, at denne hentede sine nye medlemmer ad den vei. Allerede i det fjortende aarhundrede havde erkestolen været beklædt af mænd, der ikke vare indfødte, og i det femtende fortsattes efter en større maalestok med denne fremgangsmaade, der baade svækkede den norske kirke og rigsraadet ved at afskjære dette tilgangen af dygtige geistlige medlemmer. Naar det i den følgende tid undertiden kan synes, som om det i rigsraadet netop er de sidste, som have spillet den virksomste og mest indflydelsesrige rolle, da er dette kun en følge af mangelen paa indfødte verdslige medlemmer af nogen betydning. Erkebiskopen, der altid i rang

---

[1] Det er netop paa denne tid, at raadets medlemmer begynde at føre titel af rigsraad. Smlgn. Dipl. Norv., I, no. 853; II, no. 743, 1011; VI, no. 535, 545; VIII, no. 236. Det sidste brev er dog falsk. Før kaldtes de kun en enkelt gang »kongens raadgivere«. Smlgn. s. 243.

havde været raadets første medlem, uden derfor at kunne kaldes dets formand, kom efter 1450 stedse mere til at indtage en saadan stilling. Men da der i hans nærhed kun boede et mindre antal af raadsherrer, lammede dette igjen raadets indflydelse. Tillige fremskyndedes herved dettes deling i to korporationer, hver med en vis selvstændighed, raadet søndenfjelds og raadet nordenfjelds. Allerede ved aarhundredets midte var denne begyndt at vise sig mere tydelig og fik inden kort tid sin fuldendelse.

Jo mere den nye konge følte sig sikker i magtens besiddelse, desto mindre hensyn tog han til raadet. Under sit ophold i Bergen 1453 gav han dog efter for dettes ønsker i striden om erkestolens besættelse.[1] Derfra ledsagedes han til Østlandet af flere raadsherrer og var i December paa Akershus. Her sees ogsaa biskoperne Gunnar af Hamar og Gunnar Holk af Oslo, den nye provst ved Mariakirken i Oslo, hr. Ivar Vikingssøn og hr. Hartvig Krummedike at have været tilstede. Men disse optraadte ogsaa nu sammen med danske raadsherrer og synes endog at være betragtede som en enhed med disse, som »kongens ærlige raad af Danmark og Norge«. Hr. Ivar Vikingssøn, der rimeligvis netop ved dette kongens besøg er bleven betroet rigsseglet efter Gunnar Holks ophøielse til biskop, nævnes under de da førte forhandlinger ikke med titel af kansler, hvorimod den lundske kannik, hr. Jens Klaussøn, der ogsaa var tilstede, omtales som kongens kansler. Formodentlig er der under kongens ophold paa Akershus afgjort flere regjeringssager. Der kjendes imidlertid nu kun to der udstedte kongebreve. Det ene omhandler et under kongens og rigsraadernes mægling afsluttet forlig mellem hr. Hartvig Krummedike og biskop Gunnar af Hamar. Det andet er en bekræftelse af de rostockske kjøbmænds privilegier i handelen paa Oslo og Tunsberg, hvorved dog ikke rigsraadets medvirkning omtales.[3] Det sidste spor af kongens regjerings-virksomhed under dette hans ophold i Norge er fra aarets sidste dag, da han paa Baahus bekræftede Konghelles privilegier. Ved denne leilighed vides

[1] Dipl. Norv., III, no. 824. Ogsaa i det til almuen i Thrøndelagen 10de Oktober 1453 udstedte kongebrev paaberaabes raadets samtykke ved de til kirken gjorte indrømmelser. Skandin. literatur-selsk.s skr. XVI, s. 161 flg.

[2] Dipl. Norv., VIII, no. 351: *Dominus rex proprie in pleno consilio.* Smstds no. 352 biskopens erklæring om forliget.

[3] Dipl. Norv., III, no. 825.

kun hr. Hartvig Krummedike at have været tilstede.[1] Af de øvrige norske raadsherrer have neppe mange fulgt kongen videre end til Oslo.

Fra den nærmest følgende tid haves der kun faa efterretninger om raadet, saavelsom om den maade, hvorpaa den daglige styrelse var indrettet. Fra 1454 kjendes et af den nye kansler udstedt landsvist-brev.[2] I det hele viste det sig nu snart, at kongen ikke længer tog meget hensyn til det norske raad eller bekymrede sig om landets styrelse. Forskjellige kongebreve ere i denne tid udstedte udenfor rigets grænser, vedkommende norske anliggender, dels under majestæts-seglet, dels under sekretet, ved hvilke det norske raad ikke nævnes som medvirkende. Derimod findes exempler paa, at der ved uddeling af norske forleninger er benyttet danske rigsraaders mellemkomst.[3] Ligeledes have danske rigsraader paa andre maader deltaget i behandlingen af norske spørgsmaal, bl. a. ved tilstaaelsen af privilegier for de tydske kjøbmænd.[4] Kongen har dog ogsaa i 1455, da han var paa Elfsborg og formodentlig ogsaa paa Baahus, havt en sammenkomst med det norske raad, hvorunder han lod dette give sit samtykke til nogle nye breve til fordel for de tydske kjøbmænd. Her indfandt sig den udvalgte erkebiskop Olaf, de tre biskoper, Thorleif af Bergen, Marcellus af Skaalholt og Gunnar af Oslo, hr. Ivar Vikingssøn, hr. Olaf Nilssøn, hr. Hartvig Krummedike, hr. Kolbjørn Gerst, hr. Henrik Jenssøn, hr. Peder Nilssøn, hr. Mathias Jakobssøn, hr. Erik Bjørnssøn, En elbrekt Staffenssøn og Herlag Peterssøn. Med deres samtykke — ligesom med det danske raads — udstedtes her en for begge riger fælles forordning.[5] Fra dette samme møde haves ogsaa en bekræftelse af Marstrands privilegier af 2den Juli 1455,[6] hvorved kongen rimeligvis maa

---

[1] Dipl. Norv., VI, no. 547.

[2] Dipl. Norv., VIII, no. 353.

[3] Dipl Norv., II, no. 808: *Dominus rex proprie et ad instanciam domini Akonis Axelson.*

[4] Dipl. Norv., VII, no. 450: *Dominus rex per se [præsentibus] illustri domino duce Slesvicensi et domino Nicolao Erici militi;* VII; no. 451: *Dominus rex per se præsentibus dominis Nicolao Erici magistro curie Eggardo Frille et Timmone Nicolai militibus.*

[5] Detmar ved Grautoff, II, s. 178. Nor, tidsskr. for videnskab og literatur, III, 3, s. 54. Skandin. literaturselsk.s skrifter, XVI, s. 56, note 1 og 172 flg. Paus, Forordninger, s. 270. Willebrandt, Hansische chronik, bilag, s. 61 flg.

[6] Dipl. Norv., V, no. 793. I disse privilegier tales om »haandgangne mænd«. Smlgn. IV, no. 928; VII, no. 444.

have indhentet det norske raads samtykke. Ialfald forudsættes, at de skulde gjælde, indtil han fandt det nyttigt at forandre dem »med raad og samtykke af alt rigsens raad i Norge«.

Dette er dog kun en undtagelse. Af den række privilegier, der af denne konge fra 1452 af ere givne de nederlandske stæder, tales der kun i et om raadet; men dette maa efter den hele sammenhæng være det danske.[1] Bremens privilegier af 1455 og Rostocks af 1456[2] ere ogsaa udstedte under medvirkning af danske rigsraader. Hvor privilegierne gjaldt begge riger, kunde dette være mindre paafaldende; hvor de alene gjaldt Norge, var det et aabenbart brud paa de forudsætninger, hvorunder foreningen var indgaaet. Kongen var for øvrigt i disse aar mest optagen af forholdet til Sverige. Efter at han ogsaa var bleven konge i dette land, blev det hans første opgave at sikre sin ældste søn thronfølgen saavel der, som i Norge, i hvilket øiemed han allerede i Oktober 1457[3] tilsagde et møde af begge rigers raad til Skara i Vestergøtland i de første dage af det følgende aar. Ved dette indfandt ogsaa kongen sig.

Fra norsk side mødte i Skara biskoperne Gunnar i Hamar, Gunnar i Oslo og Sigurd i Stavanger, den udvalgte erkebiskop Olaf, hr. Ivar Vikingssøn, erkedegnen i Nidaros, Svein Erikssøn, erkedegnen i Bergen, Finnboge Nilssøn, ridderne hr. Kolbjørn Gerst, hr. Jon Smør, hr. Henrik Jonssøn, hr. Alf Knutssøn, hr. Thorgaut Bengtssøn, hr. Jon Peterssøn, hr. Henning Augustin, hr. Aslak Thoressøn, hr. Ragnvald Nilssøn og hr. Einar Fluga, væbnerne Herlag Peterssøn og Engelbrekt Stefanssøn og de fire lagmænd, Jens i Bergen, Haavard i Oslo, Erik i Stavanger og Aslak i Viken, der alle tilsammen kaldes »Norges riges raad«. Under forudsætning af, at ogsaa lagmændene have hørt dertil, har altsaa dette talt tre og tyve medlemmer, syv geistlige og seksten verdslige. Fraregnet lagmændene bliver tallet kun nitten, hvoraf tolv verdslige herrer. Disse vare, som det siges, komne sammen med kong Kristjern »for nogen mærkelig Norges riges ærindes skyld«. For at ikke efter kong Kristjerns død nogen paa samme maade som Karl Knutssøn skulde trænge sig til Norges krone, vare de nu komne overens om, at de skulde tage kongens gjenlevende ældste søn til hans efterfølger, og hvis denne da ved faderens død ikke var fuld-

[1] Dipl. Norv., V, no. 777, 778, 781, 788, 817, 869.
[2] Dipl. Norv., III, no. 832; V, no. 791.
[3] Dipl. Norv., V, no. 809.

myndig, skulde de bistaa den eller de af Norges indfødte mænd, som kongen satte til at være formyndere for ham i forening med dronning Dorothea.[1] Ved denne leilighed kunde det med mere grund end ellers paaberaabes, at man handlede efter den gamle norske lovgivning. Men det frie valg, som i 1449 og 1450 var sikret rigsraadet, var aldeles opgivet, og det norske rigsraad havde kun gjort efter, hvad det danske havde gjort foran.

Rigsraadets geistlige medlemmer vare formodentlig paavirkede af den imødekommen, som kongen under det samme møde viste dem ved at stadfæste den gamle sættargjerd.[2] Mod de verdslige viste kongen sig ogsaa eftergivende og sikrede sig deres velvilje ved at lade sin tidligere tilhænger og støtte, hr. Hartvig Krummedike, falde. Mellem de i 1458 nævnte rigsraader ere de fleste enten aldeles nye eller havde før kun været medlemmer af Karl Knutssøns raad, ikke af Kristjerns raad. I dette maa de være komne ind som en følge af de nærmest forudgaaende begivenheder og have saa der mødt sin gamle fiende, hr. Hartvig, med hvem flere af de nye medlemmer havde meget udestaaende. Saaledes faldt han rimeligvis som et offer for forsoningen mellem kong Kristjern og hans gamle modstandere. Ved optagelsen af kong Karls parti i raadet vandt dette kun lidet i national henseende, idet disse nye medlemmer enten tilhørte mindre fremtrædende ætter, eller først nylig vare indgiftede i landet. Til de sidste hørte hr. Alf Knutssøn, eier af Giske, Finnen m. m., der nu for første gang nævnes som medlem af raadet, hvor han siden længe blev siddende. Hr. Hartvig Krummedike mistede ved denne leilighed alle sine forleninger, og om han end ikke formelig udstødtes af raadet, synes det dog, som om han for længere tid har trukket sig ud af dette.[3] At kongen nu overhovedet optraadte forekommende imod det norske rigsraad, viste sig ogsaa deraf, at han hørte dette ved de bestemmelser om Rostockernes handel paa Oslo, som bleve udstedte under opholdet i Skara og skulde gjælde, indtil kongen selv kom til Norge.[4]

---

[1] Dipl. Norv., III, no. 842.

[2] Dipl. Norv., IV, no. 941.

[3] Dipl. Norv., II, no. 828. Smlgn. L. Daae, Kristjern I.s norske historie, s. 147 flg. Smstds. s. 143 flg. om den orden, hvori rigsraaderne nævnes ved dette møde. — Naar hr. Hartvig Krummedike endnu i Mai 1457 kaldes drottsete, er dette maaske en misforstaaelse. Dipl. Norv., III, no. 840.

[4] Dipl. Norv., VI, no. 556: *ad relationem episcopi Asloensis.*

Ved mødet i Skara var indflydelsen inden raadet fra de indgiftede dansk-tydske medlemmer bragt over til de norske og indgiftede svenske. Men den betydning, som rigsraadet selv syntes at have faaet, var kun en rent forbigaaende. Da kongen havde opnaaet, hvad han ønskede, bekymrede han sig ikke synderlig om det norske raad. I den følgende del af hans regjering spiller dette kun en lidet betydelig rolle. Forretningsordenen blev atter den samme, som den havde været i de nærmest foregaaende aar. Paa kongens vegne besørgede kansleren, hr. Ivar Vikingssøn, nu som før udstedelsen af landsvistbreve.[1] I hans forfald nævnes flere gange kanniker ved Mariakirken som vicekanslere.[2]

Raadet havde nu sin væsentligste betydning som rigets øverste domstol, som udøveren af kongens dømmende myndighed. I denne henseende maatte unionen medføre en udvidelse af dets magt, da en saadan institution ikke kunde savnes inden riget. Det ansaaes derved som nødvendigt, at mindst tre af dets medlemmer deltoge i dommen.[3] Ved siden af raadets egne medlemmer vare i regelen en eller flere lagmænd tilkaldte, som ogsaa vare med at afsige dommen. Saadanne dombreve haves fra 1465 1471, 1472, 1478, ligesom nogle af raadets medlemmer i 1461 synes at have havt et lignende hverv.[4] Foruden erkebiskopen og biskoperne nævnes i disse breve hr. Ivar Vikingssøn, Svein Erikssøn, hr. Erik Bjørnssøn, nu maaske raadets ældste medlem, hr. Jon Smør, hr. Alf Knutssøn, hr. Gaute Kane, hr. Ragnvald Nilssøn, hr. Henrik Jenssøn, hr. Einar Fluga og hr. Svein Galde. Maaske vare ogsaa de to væbnere Thrond Benkestok og Reidulf Stigssøn medlemmer af raadet.

Af og til, skjønt neppe ofte, er der ogsaa afholdt større sammenkomster af det hele raad, ved hvilke kongen dog kun sjelden selv var nærværende. I 1468 og 1478 var han saaledes i Oslo, hvor han med sit raad har udstedt nogle bekræftelser af byens privilegier.[5] I vinteren 1473—1474 sendte han sin søn, den udvalgte kong Hans, til Oslo, hvor det søndenfjeldske raad

[1] Dipl. Norv., II, no. 889, 892, 900; VIII, no. 353.

[2] Dipl. Norv., I, no. 893 (hr. Gudbrand Rolfssøn vicekansler), III, no. 852 (hr. Peter Magnussøn), 917 (hr. Gudbrand Rolfssøn).

[3] Dipl. Norv., II, no. 878.

[4] Dipl. Norv., I, no. 853 (mellem de her nævnte lagrettesmænd en væbner), 870; II, no. 878, 886, 907; V, no. 834.

[5] Paus, Forordninger, s. 271—273. I 1478 var erkebiskopen, tre bisper, kansleren og fem af de ovenfor nævnte riddere tilstede. Dipl. Norv., II, no. 907.

havde en sammenkomst ved Kyndelsmesse 1474. Paa denne stadfæstede kong Hans Oslos privilegier med raadets samtykke.[1] Ved samme leilighed paadømtes ogsaa en retssag af ham og raadet.[2] Uagtet der ialfald efter 1458 neppe gaves nogen fast centralstyrelse inden landet, synes dog medlemmerne af raadet paa de steder, hvor flere boede sammen, undertiden at have været betragtede som en slags regjering. Saaledes synes en skrivelse fra raadet i nogle frisiske stæder af 1466 at være affattet under forudsætning af, at det søndenfjeldske rigsraad har havt en saadan stilling.[3] I 1476 udgik der en skrivelse til den engelske konge fra de bergenske raadsherrer, biskopen, kapelmagisteren og hr. Jon Smør, tillige med abbed Paul i Munkeliv, hvilken sidste dog ikke var medlem af raadet.[4] Rimeligvis har dog dette været i henhold til en særlig fuldmagt fra kongen.

Kong Kristjern selv kom efter 1455 neppe mere end to gange til Norge, ved de ovenfor omtalte raadsmøder i Oslo 1468 og 1478.[5] I det sidste aar stillede han derhos i udsigt, at enten han selv eller ogsaa hans *merckelike sendebod* i 1479 vilde komme til Bergen for der at ordne de mange sager, som trængte til afgjørelse og havde ophobet sig.[6] Men der vides intet nærmere om, hvorledes det gik hermed. Under disse kongens besøg i Norge er der afgjort norske regjerings-anliggender under medvirkning fra raadets side.[7] Men for øvrigt lod dette sig kun vanskelig gjøre, og den maade, hvorpaa kongen overtraadte haandfæstningens bud om, at han hvert tredie aar skulde besøge Norge, drog saaledes ogsaa andre overtrædelser efter sig. For-

---

[1] Dipl. Norv., I, no. 906: *datum . . . de consensu et consilio unanimi regni consiliariorum pronunc ibidem congregatorum nostrique secreti munimine roboratum.*

[2] Dipl. Norv., III, no. 903. Ogsaa 1478 har han givet Rostockerne et fribrev. III, no. 924. Smlgn. s. 328, note 2.

[3] Dipl. Norv., III, no. 876.

[4] Dipl. Norv., VII, no. 481. Smlgn. R. Keyser, Den norske kirkes hist., II, s. 568, hvor for øvrigt abbeden ogsaa omtales som rigsraad. I brevet er det kun de tre førstnævnte, som føre denne titel.

[5] Under dette besøg har kongen ogsaa ombord paa sit skib i Oslofjorden udstedt et værnbrev for eieren af Sandbo i Vaage *ad relationem domini Karoli, episcopi Hamarensis.* Dipl. Norv., III, no. 923.

[6] Dipl. Norv., VI, no. 588. I et kongebrev af 1478 omtales et raadsmøde i Bergen, formodentlig i 1477. Nor. III, 3, s. 64.

[7] I et brev fra 1472 tales om en ældre retterbod, der med samtykke af raadet var stadfæstet af kongen; maaske har dette været ved hans kroning. Dipl. Norv., II, no. 886.

eningen af 1449 og 1450 var indgaaet under den forudsætning, at Norge skulde bevare sin administrative selvstændighed. Men der var hverken truffet foranstaltninger til at sikre denne gjennem en fast centralstyrelse, eller sørget for, at der altid hos kongen kunde være tilstede medlemmer af det norske raad. Saaledes maatte den hele regjering og administration atter gaa i stykker. Haandfæstningens bud om, at Norge skulde have sin egen finansstyrelse, lod sig efter dette ikke opretholde. Hver lensherre stod i virkeligheden umiddelbart under kongen. Forsaavidt han samlede administrationen af større landsdele i en overordnet lensherres haand, bidrog dette ikke til at forøge raadets magt.[1] At opretholde nogen virksom kontrol med den maade, hvorpaa kongen bortgav lenene, og saaledes hævde haandfæstningens bud i dette punkt, lod sig heller ikke i længden gjøre for rigsraadet. Kongen ledede for det meste styrelsen paa egen haand. Uden at spørge rigsraadet har han pantsat len, udstedt værnbreve, givet de norske byer og fremmede kjøbmænd privilegier og bekræftet ældre gaver af krongods. Tildels har han derved handlet lige imod, hvad der forud var besluttet af raadet; en enkelt gang har han ved disse regjerings-handlinger tilkaldt medlemmer af det danske raad.[2] I hvilken grad kongen tilsidesatte hensynet til sine norske raadgivere, viser sig deraf, at han i 1471 har givet en stadfæstelse af et ældre brev til fordel for de tydske stæder form af en kundgjørelse, der bl. a. er stilet til raadets medlemmer.[3] Kun i et enkelt punkt er der grund til at tro, at kongen har holdt sig haandfæstningen efterrettelig, nemlig ved paalæg af nye skatter og afgifter. Hertil har han formodentlig som oftest indhentet raadets samtykke; dette har ialfald ikke efter hans død klaget over, at det

---

[1] Smlgn. ovenfor, s. 305 flg. Efter 1455 synes hr. Magnus Gren at have indtaget en saadan stilling i hele det nordenfjeldske. Skandinaviske literatur-selskabs skrifter, XVI, s. 161 flg. Smlgn. L. Daae, Kristjern I.s norske historie, s. 96. Naar hr. Kolbjørn Gerst en enkelt gang, i 1459, kalder sig »høvedsmand paa Tunsberghus i min herre kongens fraværelse«, har dette maaske ogsaa hensyn til en saadan, ham overdragen udvidet myndighed. Dipl. Norv., II, no. 830.

[2] Dipl. Norv., I, no. 883, 888; III, no. 865, 886, 906, 918, 924 (udstedt i Kjøbenhavn af den udvalgte konge); VII, no. 468. Nor, III, 3, s. 61. Willebrandt, Hansische chronik, bilag, s. 71 flg.

[3] Dipl. Norv., VII, no. 471. I 1469 havde de tydske stæder klaget for konge og raad. Nor, III, 3, s. 59 flg.

i denne henseende er blevet tilsidesat.[1] I kong Kristjerns styrelse af Island synes der aldrig at være tale om raadet.[2]

Under disse forhold var det ikke at vente, at det norske raad kunde have nogen større indflydelse paa forhandlinger med fremmede magter. En enkelt gang nævnes dog dets medlemmer ved saadanne. I 1462 vare hr. Hartvig Krummedike og hr. Erik Bjørnssøn tilstede i Kjøbenhavn under forhandlingerne med de tydske stæder, og i 1465 forekommer hr. Ivar Vikingssøn mellem dem, som afsluttede en traktat med England, og fører ved denne leilighed titel af kansler.[3] Da kongen i 1468 pantsatte Orkn- og Shetlandsøerne, paaberaabte han sig det norske raads samtykke; uagtet der har været reist tvivl imod paalideligheden heraf, er det dog rimeligt, at det forholder sig saa. Under sit besøg i Oslo samme sommer kan kongen have forhandlet med raadet om denne sag, og nogle af dets medlemmer kunne ogsaa have fulgt ham til Danmark og der deltaget i de afsluttende forhandlinger.[4] Mellem dem har rimeligvis hr. Ivar Vikingssøn været, da han i det hele taget blev meget anvendt, maaske fordi han har været en mand, der ved sin dygtighed har hævet sig op over sine omgivelser. Da han paa denne maade maatte være meget paa reiser udenfor landet, ligger deri en forklaringsgrund til, at vicekanslerens embede nu atter er bleven besat.

Under de forhandlinger med Sverige, som optoge den senere del af Kristjern I.s regjering, optræde oftere medlemmer af det norske raad sammen med det danske paa de større unionelle sammenkomster. De nævnes saaledes ved møderne i Jønkøping 1466, i Kalmar 1471, 1473, 1474 og 1476 og i Rønneby 1476. Ved alle disse leiligheder var hr. Ivar Vikingssøn tilstede, som oftest ledsaget af to eller flere af de øvrige rigsraader. Af dem nævnes biskop Hans Teiste af Bergen (1476), biskop Gunnar Holk af Oslo (1473), hr. Magnus Gren (1471), hr. Erik Bjørnssøn (1471 og 1473), hr. Henrik Jenssøn (1474 og 1476), hr. Kolbjørn Gerst (1466), hr. Bo Fleming (1466),

---

[1] Hadorph, anf. st., tillæg, s. 305 flg. Smlgn. T. H. Aschehoug, anf. st., I, s. 314 flg.
[2] Finni Johannæi Hist. ecclesiast. Isl., II, 232—242.
[3] Dipl. Christierni primi, pag. 166. Nor. III, 3, s. 57.
[4] Dipl. Christierni primi, pag. 206. Smlgn. Huitfeldt, Kristjern I, s. 172, og C. F. Allen, De tre nordiske rigers historie, II, s. 524 flg.

hr. Alf Knutssøn (1471 og 1476) og hr. Jon Smør (1476).[1] Ved andre anledninger, som ved de unionelle forhandlinger i Halmstad 1468 og i Kalmar 1472, optraadte derimod det danske rigsraad alene baade paa Danmarks og Norges vegne.[2] Men ogsaa naar det norske rigsraad var repræsenteret ved disse møder, viser det sig, at dets medlemmer betragtedes som en enhed med det danske raad, og at det samme var tilfældet med de to riger, Danmark og Norge, lige over for Sverige.

I denne henseende maa Kristjern I.s regjering have havt en stor betydning for den følgende udvikling. Ved overenskomsten i Bergen 1450 var der netop i hans tid lagt et nyt grundlag for foreningen, og i den følgende tid maatte kongens hele styrelsesmaade tjene til at bringe rigerne mere sammen i politisk og administrativ henseende. Hvorvidt han herved har været sig en bestræbelse i denne retning fuldt ud bevidst, kan være tvivlsomt. Men selve udviklingens gang er aldeles tydelig. Dronning Margrete havde i sin tid arbeidet paa at danne et unionelt raad af de tre særskilte rigsraad, og denne politik blev i hendes tredie efterfølgers tid med held gjentagen for de to af rigernes vedkommende. Grænserne mellem det norske og det danske raad udviskedes efterhaanden, hvormed ogsaa fulgte en begyndende sammensmeltning mellem begge rigers administration, navnlig derved, at kongen henvendte sig til det danske raad i sager, som udelukkende vedkom Norge. Ved siden deraf gaves der ogsaa en enkelt gang bestemmelser under ét for begge lande med samtykke af begges rigsraad.[3] Efterhaanden begyndte man at vænne sig til at betragte denne sammensmeltning som noget, der var i sin orden. Paa de tider, hvor ogsaa Sverige var med i unionen, synes den norske almue endog at have anseet alle tre rigers raad som en enhed, og kongen selv bidrog til at støtte denne opfatning.[4]

Saafremt det norske rigsraads medlemmer havde havt en rigtig forestilling om betydningen af disse forhold og derhos været

---

[1] Dipl. Christierni primi, pag. 175, 285, 312, 327, 329; Dipl. Norv., III, no. 893; Hadorph, III, anf. st., tillæg, s. 300.

[2] Dipl. Christierni primi, pag. 199, 259.

[3] Skandin. literatur-selskabs skr., XVI, s. 172 flg. Smgln. ovenfor, s. 323.

[4] En bonde fra Ringerike klagede i 1450 for *konunghen och rigsens radh aff Danmark och Sverighe och Norighe.* Dipl. Norv., I, no 853. I bekræftelsen af sættargjerden taler kongen om sit *ærlighe raad lærdhe ock leckthe af alle iij ryckenæ.* Smstds. IV, no. 941.

istand til at gjøre sig gjældende i det unionelle raad, der saaledes efterhaanden voksede frem, vilde den nu begyndte udvikling ingenlunde ubetinget have været til Norges skade. Men rigsraadet besad i denne henseende ikke de fornødne betingelser. Kun om et ganske ringe antal af den tids raadsherrer kan det antages, at de have havt den uddannelse, som krævedes af deres stilling. Deres syn var snevert, og de gjorde kun lidet for at holde sig i høide med sine standsfæller i de to andre lande. Norge selv bød i det femtende aarhundrede ingen adgang til at erholde endog blot en tarvelig uddannelse for det offentlige liv, og udenfor de geistlige har det vist været en stor sjeldenhed, at en raadsherre havde foretaget en udenlandsk studiereise. Selv til unionskongens hof søgte kun sjelden de unge norske adelsmænd.[1] De holdt sig helst hjemme i stilhed, optagne af sine private interesser, over hvilke de tabte sansen før de større, saaledes at de bleve ude af stand til at optræde paa en kraftig maade, hvor det gjaldt om at opfylde sine pligter mod sine standsfæller og sit land. De lange og hyppige reiser, som bleve nødvendige for det norske raads medlemmer, naar de skulde deltage i de fælles raadsmøder, gjorde disse endnu byrdefuldere for dem end de indenlandske. De klagede derover og saa sig helst fritagne for at møde. Følgen deraf blev den, at sagerne afgjordes uden deres medvirkning. Ude af stand til at foretage noget kraftigt skridt til at bevare sin egen indflydelse, nøiedes raadet med at indgive klager over kongens styrelse. Saadanne vides bl. a. at være førte over hans slette mynt og over, at der førtes forhandlinger med Hansestæderne udenfor riget.[2] Men noget udbytte bragte aldrig disse klager, til hvilke kongen intet hensyn tog. Haandfæstningens bestemmelser bleve kun sjelden opfyldte. Skylden herfor hviler ikke alene paa kongen. For en stor del var den ogsaa rigsraadets, der manglede evne og midler til en virksom kontrol og ikke kunde paase, at de i 1449 givne løfter bleve overholdte.

---

[1] Smlgn. ovenfor, s. 301. Ogsaa hr. Alf Knutssøn havde været kongelig »hofsinde«. Om en norsk adelsmand, der var kammerjunker hos kongen, men alligevel omtales som »denne fattige Norbagge«, se Huitfeldt, Kong Hans, s. 202.

[2] Hadorph, anf. st., tillæg, s. 306. Nor, III, 2, s. 65. Smlgn. T. H. Aschehoug, anf. st., I, s. 336.

XV.

Raadet under kongerne Hans og Kristjern II, 1481—1523.

Rigsraadet overtager styrelsen. — Raadsmøde i Bergen 1481. — Forhandlinger med Sverige. — Raadsmøde i Oslo 1482. — Det norske rigsraads klageskrift. — Hr. Jon Smør som rigsforstander. — Beleiringen af Baahus. — Kong Hans vælges af det norske rigsraad. — Haandfæstningen fælles for Danmark og Norge. — Haandfæstningens bestemmelser om rigsraadets myndighed. — Kongens besøg i Norge sommeren 1483. — Han begynder med at styre landet efter sin haandfæstning. — Rimeligvis er der i 1483 udnævnt to centralstyrelser for Norge. — Raadsmøder i 1485, 1486 og 1489. — Kongens ældste søn, Kristjern, hyldes som thronfølger. — Raadsmøder i 1490, 1491 og 1492. — Raadet i 1495, 1498 og 1499. — Kong Hans misfornøiet med rigsraadet i 1501 og 1502. — Det nordenfjeldske raad 1506. — Raadet nu væsentlig indskrænket til at være den øverste domstol. — Raadets indflydelse paa administrationen kun ringe. — Thronfølgeren stilles i 1506 i spidsen for Norges styrelse. — Han anvender i 1507 og 1508 raadets medvirkning. — Senere synes denne at være aldeles ophørt. — Kong Kristjern benytter fremmede som sine raadgivere. — Kong Hans's død. — Det norske raads klageskrift. — Fælles haandfæstning for begge riger i 1513. — Raadsmøde ved kongens kroning i Oslo 1514. — Raadsmøde i Kjøbenhavn 1515. — Raadets virksomhed synes at være aldeles ophørt. — Kristjern II.s kansler. — Hr. Nils Henrikssøn som hofmester. — Rigsraadet som domstol.

Efter Kristjern den førstes død, 29de Mai 1481, optraadte rigsraadet paa samme maade, som i 1448, som selvskrevet til at overtage regjeringen, indtil der var valgt en ny konge. Ifølge overenskomsten i Skara af 1458 skulde rigtignok Kristjerns ældste søn, Hans, allerede da været at betragte som valgt til hans efterfølger. Men gjennem de indrømmelser, som faderen senere havde maattet gjøre det svenske rigsraad, kunde dette valg med grund ansees som tilbagekaldt, saaledes at rigsraaderne

igjen maatte være berettigede til at vælge konge. Dermed fulgte ogsaa, at rigsraadet blev rigets styrer under det nu forestaaende interregnum. Som dettes formand optraadte foreløbig erkebiskop Gaute af Nidaros. Ingen var nærmere dertil end han. Raadet samledes først i Bergen, hvor i August og September 1481 erkebiskopen, biskoperne af Bergen, Hamar, Stavanger og Hole, hr. Jon Smør, befalingsmand paa Bergens kongsgaard, hr. Alf Knutssøn, Jon Bjørnssøn, Otte Matssøn, Thorleif Bjørnssøn og Guthorm Tjeld udtrykkelig nævnes som raadsherrer.

De forsamlede medlemmer af raadet optraadte med fuld kongelig myndighed. Under 25de August udnævnte de saaledes Thorleif Bjørnssøn til hirdstyrer paa Island. Rigsraadet paaberaabte sig derved, at den afdøde konge havde lovet at styre riget med indenlandske og indfødte mænd og ikke overdrage land eller len til udlændinge, hvilket de nu efter sit privilegium og landets frihed agtede fuldkommelig at holde. Af denne grund vare dets medlemmer blevne enige om, at Thorleif Bjørnssøn paa Norges krones vegne skulde have Island i tre aar, fra hans ankomst der til landet at regne, mod aarlig forfaldsløst at lade udbetale 900 lette gylden i Bergen til »Norges forstander«, hvorhos han skulde være »Norges krone og hendes forstander« tro og huld.[1] Det maa saaledes allerede paa denne tid have været rigsraadets tanke at indrette sig med muligheden af en længere thronledighed for øie og derfor at vælge sig en »rigsforstander«, i lighed med hvad der allerede længe forud var skeet i Sverige. Men det er dog neppe rimeligt, at der allerede i Bergen er foretaget noget saadant valg.

Under det samme møde benyttede ogsaa rigsraadet anledningen til at protestere mod de friheder, som Kristjern den første i sin tid uden at indhente dets samtykke havde tilstaaet Hamburgerne, samt maaske ogsaa borgerne i enkelte andre tydske stæder, med hensyn til at drive handel umiddelbart paa Island. Det tilskrev i denne anledning raadet i Lübeck med underretning om, at denne ret fra nu af maatte være ophævet, medens Bergen atter, ligesom fra gammel tid, skulde være stapelstad for den islandske handel.[2] Rigsraadets medlemmer have rimeligvis i den følgende tid for det meste været samlede. Men da Bergen under de daværende politiske forhold ikke var det hel-

---

[1] Dipl. Norv., V, no. 915.
[2] Dipl. Norv., III, no. 931. Smlgn. Huitfeldt, Kong Hans, s. 9. Nor, III, 3, s. 68.

digste samlingssted, bleve dets forhandlinger snart forlagte til Østlandet. I Bergen har man saaledes neppe taget nogen endelig beslutning. Men det synes dog, som om man allerede der har bestemt sig for at aabne underhandlinger med Sveriges rigsraad og rigsforstander. Ialfald blev om høsten 1481 en af de i Bergen fremmødte raadsherrer, Guthorm Tjeld, sendt til Sverige. Omtrent samtidig sendte kong Hans, der allerede havde antaget titel af Norges arvekonge, nogle sendebud til Norge, hvilke rimeligvis have truffet raadet paa Østlandet.[1]

I de første dage af 1482 var rigsraadet samlet i Oslo. Her mødte biskoperne Gunnar af Oslo, Hans af Bergen og Karl af Hamar, abbed Paal i Hovedøen, kansleren, hr. Ivar Vikingssøn, hr. Erik Bjørnssøn, hr. Alf Knutssøn, hr. Bo Fleming, hr. Gaute Kane, hr. Svein Galde, hr. Einar Fluga, Jon Bjørnssøn, Anders von Bergen, Otte Matssøn, Mogens Pederssøn og Guthorm Tjeld, — alle tilsammen kaldte »Norges riges raad«. Paa dette møde blev der bl. a. afgjort en retssag om Manvik gaard og gods, der paadømtes af seks raadsherrer og to lagmænd.[2] Hovedøiemedet med sammenkomsten var dog af rent politisk natur. Der indfandt sig to sendebud fra det svenske rigsraad, og med disse afsluttedes der 1ste Februar en foreløbig, »kjærlig og venlig bebindelse mellem disse to riger, Norge og Sverige«, hvorefter de begge skulde bistaa hinanden til opretholdelsen af sin »fulde frihed, ret og velmagt«. Navnlig skulde da dette vise sig deri, at det ene riges raad ikke skulde indlade sig paa noget kongevalg uden i fællesskab med det andet, og at ethvert forbund, som sluttedes af det ene rige, ogsaa skulde gjælde det andet.[3]

Samtidig skreve ogsaa de tre biskoper, hr. Erik Bjørnssøn, hr. Alf Knutssøn, hr. Gaute Kane og hr. Svein Galle, et brev til det svenske rigsraad, hvori de opregnede alle de klagemaal, de havde imod den afdøde konges styrelse. Tildels angik disse saadanne ting, som at Orknøerne og Shetlandsøerne vare pantsatte, og at afgiften af Suderøerne ikke betaltes. Men ved siden deraf førtes ogsaa klage over den maade, hvorpaa kong Kristjern ved sine besættelser af de forskjellige lens- og slotsbefalingsmænds-poster ligefrem havde krænket de løfter, som han

---

[1] C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia, IV, s. 86.
[2] Dipl. Norv., I, no. 932.
[3] Hadorph, anf. st., tillæg s. 302 flg.
[4] Hadorph, anf. st., tillæg s. 304 flg.

havde givet i sin haandfæstning. Saaledes klagedes der over hans forhold mod Island og handelen paa denne ø, og at Baahus, Skidasyssel, Midtsyssel o. s. v. dels vare forlenede til udenlandske mænd, dels pantsatte, — endvidere over de mange reiser, som rigsraadets medlemmer paa egen bekostning havde maattet gjøre udenfor landet, hvorunder Russer og hedninger havde gjort indfald i Norge og derved tilføiet riget stor skade. Kongens egne folk havde i Norges frie havne og farvand grebet personer, som havde rigsraadets leide, uden at det siden havde været muligt at faa ret derover. De gjentagne klager over det blodige opløb i Bergen 1455 havde heller aldrig ledet til noget; mange skadelige privilegier vare ovenikjøbet tilstaaede udlændinge. Kongen havde ført mange krige og derved kaldt »Norges gode mænd« til tjeneste uden rigsraadets samtykke, »Norges rige til stor skade og fordærvelse«; han havde bragt rigets indtægter udenfor landet, saaledes at intet deraf anvendtes til dettes nytte. Kronens kirker og len vare overdragne til udenlandske mænd, medens »gode klerke, som ere fødte af riddere og svende i Norge«, maatte »miste og ombære«. Rigsraadets begjæringer om at faa myntere i landet vare aldrig blevne opfyldte. I sommeren 1481 havde ogsaa »den unge herres« (kong Hans's) tjenere været under den norske kyst og der røvet fra Oslos borgere og flere andre, »af hvilket liden god vilje affødes kan«. Derhos havde Kristjern uden at spørge rigsraadet nylig pantsat en stor del af riget til »den unge fyrstinde«, som de nu igjen vilde have under Norges krone.

I sin henvendelse til det svenske rigsraad havde det norske foreslaaet, at det møde, som paatænktes afholdt i Kalmar, heller burde finde sted i Lødøse. Derved bragtes der en usikkerhed og uklarhed ind i forhandlingerne, der maaske endog fik en afgjørende indflydelse paa disses uheldige udfald. Sagen er senere bleven fremstillet paa forskjellige maader. Men i ethvert fald maa det ansees for sikkert, at de norske rigsraader ikke viste sig sin stilling voksne.

I Juni 1482 var hr. Jon Smør i Bergen, hvor da ogsaa en afdeling af rigsraadet synes at have været i virksomhed.[1] Kort efter maa han imidlertid være reist til Østlandet, hvor han traf sammen med de fleste af raadets øvrige medlemmer, som da synes at have været paa veien til Lødøse, hvor der imidlertid ikke var holdt noget møde. 25de Juli vare saaledes

---

[1] Dipl. Norv., V, no. 918.

erkebiskopen og biskoperne af Oslo, Bergen, Hamar og Stavanger samlede paa Jarlsø ved Tunsberg,[1] og 1ste August blev der ogsaa fra samme sted afsendt en forklaringsskrivelse om grunden til, at det norske rigsraad ikke havde givet møde i Kalmar. Denne er undertegnet af følgende *consiliarii regni Norvegiæ*: erkebiskop Gaute, biskop Hans af Bergen, biskop Eiliv af Stavanger, hr. Jon Smør, hr. Gaute Kane, hr. Svein Galle, Anders von Bergen og Peter Karlssøn.[2]

Ved mødet i Kalmar havde Svenskerne vist sig virkelig tilbøielige til at tage sig af det norske rigsraads sag, og mødet blev udsat for i stedet at afholdes i Kjøbenhavn 24de August, som det sagdes af hensyn til, at Nordmændene ikke havde indfundet sig. Samtidig var der i Norge sendebud fra det danske rigsraad, men uden at der blev truffet nogen endelig og bindende aftale. Ogsaa fra det svenske rigsraad havde der indfundet sig udsendinge, som kunde bringe tilbage en meddelelse om, hvad der var foregaaet under forhandlingerne med de danske sendebud, undertegnet af biskoperne Hans af Bergen og Eiliv af Stavanger samt væbneren Otte Matssøn som *regni Norvegiæ consiliarii.*[3]

Til mødet i Kjøbenhavn kom ingen norske rigsraader, da de kun ventede sig ringe »forbedring« deraf. I stedet greb man til mere energiske forholdsregler for ialfald at tiltvinge sig en forandring i et af de punkter, hvorover der var ført klage, ved at besætte Baahus, som fremdeles var i en dansk befalingsmands hænder. Samtidig besluttede ogsaa raadet at udnævne en verdslig rigsforstander, og valget faldt paa hr. Jon Smør, rigsraadets ældste ridder, som fra nu af fører titel af »Norges riges forstander« *(regni Norvegiæ gubernator)*. Som saadan ledede han ogsaa beleiringen af Baahus. I leiren for denne borg samledes tillige erkebiskop Gaute, biskop Hans af Bergen, biskop Eiliv af Stavanger, hr. Erik Bjørnssøn, hr. Alf Knutssøn og hr. Svein Galde, Jon Bjørnssøn, Otte Matssøn, Peter Karlssøn og Guthorm Tjeld tilstede, senere hen ogsaa Anders von Bergen. Derimod er hr. Ivar Vikingssøn maaske bleven tilbage i Oslo[4] og har muligvis ikke engang senere indfundet sig i leiren. Herfra fortsattes de tidligere indledede forhandlinger med det svenske raad. I sine skrivelser udtalte de norske rigsraader sig om den

---

[1] Dipl. Norv., II, no. 921.
[2] Hadorph, anf. st., tillæg, s. 306 flg.
[3] Hadorph, anf. st., tillæg, s. 309 flg.
[4] Dipl. Norv., V, no. 919.

uret, der var gjort deres land, ved at kongen havde overdraget Baahus til en dansk befalingsmand, hvilket tillige indeholdt en fare for Sveriges sikkerhed. Raadets uvilje mod unionen fremgik ogsaa af disse dets skrivelser. Det sagdes i dem, at der var megen fare i den tidligere bestemmelse om, at de tre riger til evig tid skulde være forenede under én konge, hvilket de aldeles ikke kunde finde at være til nogen nytte, da det til denne tid ikke havde havt nogen god fremgang og det i fremtiden yderligere maatte være at befrygte, »at det maatte komme da til mere skade og større usamdrægtighed«.[1]

For at følge en saadan politik som den, det norske rigsraad nu havde forsøgt, var det en nødvendig forudsætning, at det fik hjælp fra Sverige. Men da der netop paa denne tid foregik et afgjort omslag i det svenske raads holdning, maatte alt haab i denne henseende snart opgives. Det svenske rigsraad havde selv vist sig villigt til at underhandle med det danske, og det kunde da ikke opmuntre de norske raadsherrer til at fortsætte paa den vei, hvorpaa de nu vare slaaede ind. I overensstemmelse med den saaledes forandrede situation opfordrede det ogsaa sine kolleger i Norge til at træffe en overenskomst med de danske sendebud og derved faa det ordnet saaledes, at enten en norsk befalingsmand straks kunde blive indsat paa Baahus eller ialfald den danske indtil videre ikke befatte sig noget med lenet.[2] Med dette svar var sagen for Norges vedkommende egentlig at betragte som afgjort, og rigets tilslutning til den i Danmark valgte nye konge den eneste udvei, som stod det aaben. Da kong Hans omtrent samtidig sendte fire medlemmer af det danske raad til Baahus,[3] blev der ogsaa med dem truffet en aftale om, at det norske raad i Januar 1483 skulde indfinde sig til et unionelt møde i Halmstad og der forhandle om Hans's antagelse til konge.

Mødet i Halmstad afholdtes til fastsat tid. Foruden erkebiskop Gaute og hr. Jon Smør mødte fra norsk side biskoperne Hans af Bergen og Karl af Hamar, hr. Bo Fleming, hr. Gaute Kane, hr. Svein Galde, Anders von Bergen og Otte Matssøn. Mødets egentlige hensigt blev ikke opnaaet; der blev atter berammet et nyt møde, som skulde holdes i Kalmar, hvorom der ogsaa udstedtes et dokument, som bl. a. besegledes

---

[1] Hadorph, anf. st., tillæg. s. 310 flg.
[2] Dipl. Norv., III, no. 939.
[3] Dipl. Norv., VI, no. 590.

af erkebiskop Gaute og hr. Jon Smør.[1] Sammen med erkebiskopen af Lund og den danske rigshofmester betegnedes de her som *Daciæ et Norvegiæ regnorum consiliarii.* Men mødet bragte dog for Danmarks og Norges vedkommende det resultat, at de fra disse riger fremmødte raadsherrer enedes om at antage kong Hans og forelagde ham en haandfæstning, som han paa sin side antog 1ste Februar.[2] Denne var fælles for begge riger. Dog optraadte hvert rigsraad nu for sig.

Haandfæstningen paalagde kongen at styre sine riger med gode indfødte mænd af og i hvert af dem, ikke optage udlændinge i raadet og ikke drage dettes medlemmer nogen vanbyrding over hovedet, samt i det hele ikke udnævne eller afsætte nogen befalingsmand over len eller slotte »uden med de ypperste og bedste rigens raads raad i den landsende, som slottene beliggendes ere«, hvilke da igjen skulde være ansvarlige for rigets »menige raad«. Kongen maatte ikke uden at indhente rigsraadets samtykke pantsætte eller afhænde nogen del af rigerne og heller ikke formindske kronens eiendomme eller indtægter. Raad, ridderskab og gode mænd, geistlige og verdslige, skulde kongen holde ved deres værdighed. Til at paalægge almue og kjøbstæder nogen landskat maatte han indhente samtykke af rigsraadet, biskoper, prælater og ridderskab »og noger almuens samtykke efter loven«. Til at udstede »forbud« i et af rigerne eller til at ophæve et saadant skulde paa samme maade udkræves »meste delen det riges raad«. Med rigsraadets raad skulde ligeledes kongen beskikke gode mænd af sit raad, »helst de retviseste og klogeste«, til at holde retterthing over alle rigerne, med fuldmagt til at dømme om alt, der tilhørte kronen, kirken og ridderskabet. Til at begynde krig eller til at trække fremmede tropper ind i rigerne udkrævedes ogsaa samtykke af vedkommende riges raad. I intet af rigernes raad maatte optages andre end »rigens ædlinge, indfødte mænd, af riddere og svende«, hvilket ogsaa blot maatte ske med rigsraadets raad og efter at de havde aflagt sin ed. I ethvert rige skulde dets »dretsel og breve« opbevares paa et bestemt sted (for Norges vedkommende paa Bergens kongsgaard), hvor de skulde være under opsigt af to geistlige og to verdslige rigsraader, af hvilke kammermesteren skulde være den ene. Disse

[1] Hadorph, Två gambla rijmkrönikor, tillæg, s. 314 flg.
[2] Aarsberetninger fra det kgl. danske geheimearkiv, II. s. 46—56.

skulde da én gang om aaret gjøre kongen og vedkommende riges raad regnskab. Kongen forpligtedes til ikke at bringe rigets klenodier, breve eller rente ud af noget rige, men at lade alt, som blev tilovers, efterat de nødvendige udgifter vare bestridte, nedlægge i vedkommende riges dretsel, »og ingensteds udføres uden efter mene rigsens raads raad«. Naar kongen var bleven »annammet« i Sverige, skulde han afvekslende være et aar i hvert rige; saafremt hans nærværelse i det ene paa grund »af mærkelige behov« skulde blive længere eller hyppigere, maatte dette kun ske med vedkommende rigsraads raad. Naar han reiste fra det ene rige til det andet, skulde han modtages ved grænsen af nogle medlemmer af dets raad, embedsmænd og hofsinder og atter igjen af dem ledsages til grænsen. Alle slotslove i Danmark og Norge skulde kongen modtage af hvert riges raads hænder, til hvilke de igjen ved hans død skulde antvordes. Under kongens fravær skulde der i hvert rige tilsættes et udvalg af fire rigsraader, som skulde skikke alle lov og ret, »dog dermed ingen dragen fra sit herredsthing, landsthing eller rigens kansler«. Ved St Olafs dags tid skulde aarlig et møde holdes, afvekslende i Kongsbakke, Lødøse og Konghelle, hvorved tre rigsraader, en biskop og to af ridderskabet, fra hvert rige skulde komme sammen for at forhandle og afgjøre alle anliggender, der kunde fremkalde nogen uenighed mellem rigerne. Foruden disse almindelige bestemmelser var der i haandfæstningen ogsaa indtaget enkelte, der udelukkende angik Norge. I dem maa man se resultatet af de forhandlinger, som om høsten 1482 vare førte mellem de norske raadsherrer og de danske udsendinge.

Kongen forpligtede sig nu bl. a. til at lade den norske krone faa tilbage, hvad den under hans forgjængere, fornemlig under hans fader, havde tabt af land, slotte, stæder, renter eller hvad andet være kunde, »med det allerførste efter rigens raad«. Efter rigsraadets raad tillod han, at der i Norge skulde slaaes mynt, jævngod med danske penge, deriblandt i Nidaros efter domkirkens privilegier. Hvert andet aar skulde rigsraadet samles for at overveie rigets ærinder, afvekslende i Oslo og Bergen, hvor de skulde afgjøre alle forekommende sager, hvad kongen bagefter ubrødelig vilde holde. Til at indkalde disse møder skulde erkebiskopen have »befaling«.

I virkeligheden vare dog ikke udsigterne meget lovende for den fortsatte opretholdelse af Norges selvstændighed i den paa ny indgaaede union. Allerede den maade, hvorpaa Norge

var bragt i den stilling, at det ikke havde andet valg end at slutte sig til Danmark, viser rigets politiske afmagt. Haandfæstningen selv giver ogsaa vink om, hvor liden evne rigsraadets medlemmer besad til at opfatte sin egen og rigets stilling.

Haandfæstningen var efter sin ordlyd særdeles gunstig for det norske rigsraad. Det samme gjælder ogsaa de tillæg, den senere hen, i løbet af den paafølgende sommer, erholdt ved den reces, som blev vedtagen paa et møde med det svenske raad i Kalmar, hvor Danmark og Norge under ét vare repræsenterede alene ved medlemmer af det første riges raad.[1] Til yderligere sikkerhed havde i Halmstad begge rigers raad paataget sig en gjensidig garanti for den nøiagtige overholdelse af haandfæstningen. Hvis denne havde faaet varig gyldighed, maatte den navnlig være bleven til fordel for det norske raad. Ved haandfæstningens redaktion var der med omhu sørget for at indtage bestemmelser om alt, som under den foregaaende styrelse havde vakt det norske raads misfornøielse. Den gjensidige ligeberettigelse mellem rigerne var opretholdt paa papiret. Til samme tid var der i haandfæstningen ved bestemmelsen om, at der i kongens fravær skulde nedsættes en fast raadskommission af fire medlemmer, sørget for at skaffe riget sikkerhed for en omhyggelig ledelse af retsvæsenet. Hvis de bestemmelser i den kalmarske reces, hvorefter denne kommission i Sverige tillige skulde befatte sig med den øvrige styrelse og navnlig have ret til at sammenkalde raadet, ogsaa kunde finde anvendelse paa Norge, havde man deri grundlaget for en selvstændig centralstyrelse inden rigets grænser.[2] Bestemmelsen om, at der i hvert rige skulde være en indfødt hofmester og kansler, traadte derved supplerende til. Der var ogsaa paa andre maader sørget for at sikre retspleiens regelmæssige gang. Hertil synes der saaledes nærmest at være sigtet ved bestemmelsen om, at rigsraadet skulde samles hvet andet aar. Haandfæstningens bestemmelse om, at kongen ved enkelte anledninger kunde nøies med at indhente de nærmeste raadsherrers samtykke, kunde synes at være fordelagtig for en hurtig forretnings-orden under raadets kontrol. I virkeligheden indeholdt den dog store farer ved at bidrage til end mere at fastslaa raadets splittelse og

---

[1] Huitfeldt, Kong Hans, s. 37—42.
[2] Smlgn. T. H. Aschehoug, Norges offentlige ret, I, s. 336 flg.

saaledes at svække dette.[1] For øvrigt vare de bestemmelser, ved hvilke haandfæstningen tilsikrede hvert rigsraad adgang til at kontrollere finans-styrelsen o. s. v., forholdsvis tydelige.

Den nævnte bestemmelse om, at rigsraadet skulde have møder hvert andet aar, er bleven opfattet som et bevis paa den ringe politiske sans eller interesse, som paa denne tid fandtes hos Norges aristokrati.[2] Saafremt meningen dermed havde været at forhindre, at raadet skulde komme oftere sammen, vilde en saadan dom have været berettiget. Men da haandfæstningen paa andre steder ligefrem synes at forudsætte en mindre afbrudt virksomhed fra raadets side, ligesom det ogsaa er sikkert, at der oftere er holdt raadsmøder med kortere mellemrum end to aar, kan der ikke gjøres en saadan indvending mod denne bestemmelse, eller i det hele taget mod haandfæstningen efter dens ordlyd. I virkeligheden har den rimeligvis netop været given for at hindre kongen i at indkalde raadet altfor sjelden. Hvis man fra norsk side havde havt kraft og evne til at opretholde haandfæstningens bud, vilde den kunne have grundlagt en ny udvikling. Men netop denne evne manglede nu end mere end før. Ovenpaa den kraftanstrængelse, rigsraadet havde vist i 1481 og 1482, synes der at være fulgt en gjennemgaaende slappelse.

Allerede om sommeren 1483 indfandt den nye konge sig personlig i Norge, hvor han kronedes i Nidaros. Under dette ophold har han rimeligvis den hele tid været ledsaget af flere rigsraader, og navnlig kan det antages, at der i Oslo og Nidaros har været et større antal samlet hos ham.[3] Fra begge steder haves der kongebreve, i hvilke raadets samtykke paaberaabes. Dette er saaledes tilfældet i den almindelige retterbod, som er udstedt i Oslo, og i den bekræftelse af Opdølernes privilegier,

---

[1] Smlgn. T. H. Aschehoug, anf. st., I, s. 240 flg.

[2] C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia, IV, s. LX.

[3] Hos Arild Huitfeldt, Kong Hans, s. 36, opregnes en del »herremænd og adel«, som »paa den tid« skulde være »udi Norge berømmede og navnkundige«, nemlig bisperne i Oslo, Bergen og Hamar, Mariakirkens provst, og 12 riddere og væbnere. Smlgn. N. Nicolaysen, Norske magasin, I, s. 140. Maaske ere disse navne hentede fra et eller andet dokument, der er udstedt ved kroningen, og kunne saaledes angive raadets medlemmer paa den tid. De ere hr Erik Bjørnssøn, hr. Alf Knutssøn, hr. Bo Fleming, hr. Gaute Kane, hr. Svein Galde, hr. Olaf Ottessøn, hr. Hans Krukow, hr. Einar Fluga, hr. Otte Matssøn, Jon Bjørnssøn, Mogens Pederssøn og Guthorm Tjeld. Smlgn. ovenfor, s. 275, note 4.

som er udstedt i Nidaros. Ogsaa kongens bekræftelse af Nidaros domkapitels privilegier er udstedt i raadsherrernes nærværelse. Af de medlemmer af rigsraadet, som vare tilstede i Nidaros, nævnes hr. Alf Knutssøn.[1] Paa tilbagereisen fra kroningen lagde kongen veien over Gudbrandsdalen, hvor han fra Tofte kongsgaard udstedte en bekræftelse af Bergens ældre privilegier og fra Steig bekræftede Sandbos ret til fiskevandet i Heimdalen.[2] I disse nævnes ikke raadet; men det er dog rimeligt, at der ogsaa derved har været nogle af dets medlemmer tilstede, saaledes som det var tilfældet med de øvrige breve, som ere udstedte under dette kongens ophold i Norge. I disse paaberaabes heller ikke raadets samtykke; men de ere altid forsynede med paategning om, at de ere udfærdigede under medvirkning af en eller flere rigsraader.[3] Da saaledes kongen 6te August var paa Hamar, bekræftede han der Haakon VI.s retterbod for Østerdalen af 1358 i nærværelse af hr. Ivar Vikingssøn; da han den attende i samme maaned var i Tunsberg og der gav de rostockske kjøbmænd de samme rettigheder til at handle i denne by, som de før havde havt i Oslo, var dette ligeledes i nærværelse af biskop Karl af Hamar og en dansk biskop, og endelig var han, da han 8de September i Konghelle gav nye privilegier for denne by, omgiven af flere norske raadsherrer. Disse havde saaledes fulgt ham under hans hele ophold i landet, hvor han altsaa til en begyndelse synes at have ført styrelsen efter haandfæstningens bud. Ved alle de nævnte kongebreve er beseglingen skeet med sekretet, der rimeligvis er hængt under af et underordnet medlem af kancelliet, der havde fulgt kongen fra Danmark. Efter den hidtil udviklede praxis kunde dette ikke være paafaldende; af større betydning kunde det blive, at kongen allerede nu var begyndt at blande danske raadsmedlemmer ind i den norske styrelse.

[1] Paus, Gamle norske forordninger, s. 273—277. Dipl. Norv., I, no. 932: *ad relacionem domini Alueri Kanuti militis;* VI, no. 592: *dominus rex per se jn presentia consiliariorum.* — Samtlige breve fra dette kongens besøg ere udstedte under sekretet.

[2] Paus, Forordninger, s. 275 flg. Dipl. Norv., III, no. 943. I det første af disse breve (hos Paus) maa dateringen være urigtig. Naar kongen 1 Aug. var paa Steig, kan han ikke have været 2 Aug. paa Tofte. Et kongebrev for Island, hvori raadet ikke nævnes, udstedt paa Støren, i Finni Johannæi Hist. eccl. Isl., II, pag. 248 seqv.

[3] Dipl. Norv., VI, no. 593: *ad relacionem domini Ywarj Wikingi;* no. 594: *ad relacionem ipsorum dominorum Karoli Hamarensis et Nicolai Glob Vibergensis ecclesiarum episcoporum;* no. 595: *dominus rex per se jn presencia consiliariorum.*

Da kongen forlod Norge, kan han neppe have undladt at træffe foranstaltninger til at opfylde haandfæstningens bestemmelser med hensyn til rigets styrelse under hans fravær. Imidlertid vides der ikke noget sikkert herom. En særegen norsk hofmester eller drottsete kan ialfald neppe være bleven udnævnt, og raadet fik i den følgende tid ingen anden formand end erkebiskopen.[1] Da han gjennem sin stilling var knyttet til en fjernere landsdel og blot paa kortere besøg kunde komme til de kanter af landet, hvor nu det politiske tyngdepunkt atter var henlagt, blev dette en væsentlig hindring for dannelsen af en fast styrelse i selve landet. Alligevel synes det, som om der virkelig har været gjort skridt til at istandbringe en saadan, som dog nærmest havde med retspleien at gjøre. I det følgende vil det vise sig, at der enkelte gange omtales et mindre antal af raadsherrer, som samvirkende ved afgjørelsen af administrative og juridiske spørgsmaal, paa en saadan maade, at det ialfald kan antages, at de ere den i haandfæstningen forudsatte faste kommission af rigsraadet. Dog har grænsen mellem denne og det øvrige raad neppe været synderlig skarp. Tillige synes det, som om man ikke har ladet sig nøie med en enkelt kommission, men havt to, en for det søndenfjeldske i Oslo, en for det nordenfjeldske i Bergen. Som medlemmer af den første vare biskopen af Oslo, Mariakirkens provst og befalingsmanden paa Akershus selvskrevne, i den anden Bergens biskop,[2] kapelmagisteren og befalingsmanden paa Bergenhus. Saaledes gjorde ogsaa her den i raadet indtraadte splittelse i to hoveddele sig gjældende. Af hvad der nu vides om raadets virksomhed i den følgende tid, sees, at dette ialfald maa have havt regelmæssige sammenkomster.

I September 1485 vare erkebiskopen, biskopen af Bergen og hr. Alf Knutssøn samlede i Bergen, hvor de forligte en sag angaaende et arveskifte.[3] I Juli 1486 holdtes der igjen en sammenkomst i Bergen, hvor kongen ogsaa indfandt sig. Hans nærværelse gav rimeligvis anledning til, at mange mennesker

---

[1] *Den bisp er øffuerst i Norgis raad, huad hand giør, følger de andre effter*, skal kongen have skrevet i 1512. Huitfeldt, Kong Hans, s. 288.

[2] Naar biskopen i Bergen i 1503 paa kongens vegne forbød at tappe øl i Stavanger uden borgernes tilladelse, har dette maaske været i egenskab af den fuldmagt, han har faaet som medlem af denne kommission. Dipl. Norv., I, no. 1009.

[3] Dipl. Norv., I, no. 945.

strømmede sammen. Raadsmøderne maa til alle tider have været betragtede som en bekvem leilighed til at afgjøre allehaande private anliggender, saaledes at alle, der havde saadanne forretninger, kom sammen, der som til et andet stevne. Især maatte dette blive tilfældet, naar kongen var tilstede.[1] Af raadets medlemmer vides kun erkebiskop Gaute og ridderen hr. Nils Henrikssøn at have været tilstede; ogsaa havde lagmanden i Throndhjem, Erik Arnvidssøn, indfundet sig.[2] Om de paa mødet førte forhandlinger vides kun, at erkebispen overdrog kongen patronatsretten til Tromsø kirke, at kongen bekræftede de tydske skomageres privilegier, og at han gav en foreløbig bekræftelse af de tydske kjøbmænds privilegier.[3] Derved omtales ikke raadets medvirkning. Saafremt der kan fæstes lid til en beretning hos Arild Huitfeldt, skal det paa dette møde være kommet til en forsoning mellem kongen og erkebiskopen samt »de norske stænder«, som havde røbet tilbøielighed til at slutte sig til kongens modstandere i Sverige.[4]

Fra 1487 og 1488 kjendes ingen antydninger af, at rigsraadet har været i virksomhed. I et klageskrift, der blev indgivet ved en om vaaren 1487 i Lübeck afholdt Hansedag, forudsættes raadet staaende ved kongens side, da der noget tidligere var gjort indvendinger mod Tydskernes umiddelbare handel paa Island.[5] I kildernes taushed ligger for øvrigt ingen grund til at tro, at raadet ikke skulde have været samlet i noget af disse aar. Om høsten 1489 var erkebiskop Gaute i Bergen, hvor han sammen med stedets biskop og provst samt de to riddere, hr. Alf Knutssøn og hr. Odd Matssøn udgav en anordning om de tydske kjøbmænd. Rimeligvis have disse ved den leilighed optraadt som regjerings-kommission for det norden- og vestenfjeldske. Erkebiskopen har ogsaa ved samme leilighed optraadt som dommer, dels med de nævnte herrer dels med andre, som dog ikke alle vare medlemmer af raadet.[6] Imellem dem var Bergens lagmand og væbneren Didrik Pining.

---

[1] Smlgn. Dipl. Norv., I, no. 949. Annal. Island., pag. 384.

[2] Dipl. Norv., I, no. 949. 950. I det sidste omtales udtrykkelig kongen som nærværende i Bergen.

[3] Dipl. Norv., I, no. 950; VI, no. 601: *ad mandatum domini regis proprium.* Paus, Forordninger, s. 277.

[4] Huitfeldt, Kong Hans, s. 72. Smlgn. Jahn, Unionshistorie, s. 355 og note 3.

[5] Dipl. Norv., V, no. 932.

[6] Dipl. Norv., I, no. 963. Smlgn. V, no. 952 og VIII, no. 926.

I 1489 var der allerede tidligere, i slutningen af Juli, afholdt et norsk raadsmøde i Kjøbenhavn, hvor erkebiskop Gaute, biskoperne Hans af Bergen, Eiliv af Stavanger og Herman af Hamar, den udvalgte biskop Herlag i Oslo, provsterne Kristjern Pederssøn i Bergen og Jon Paalssøn i Oslo, hr. Alf Knutssøn, hr. Bo Fleming, hr. Otte Matssøn, hr. Anders von Bergen, hr. Henrik Krummedike og hr. Nils Henrikssøn, Jon Bjørnssøn og Arild Kane, vare tilstede som »Norges riges raad«. Flere af disse medlemmer vare nye. Den mest fremtrædende af dem var Henrik Krummedike, der i den følgende tid spillede en vigtig rolle i Norges historie. Af ældre medlemmer savnes hr. Jon Smør og hr. Einar Fluga, der begge vare druknede i 1483.

Øiemedet med rigsraadets sammenkomst i 1489 var at vælge kongens søn, den senere konge Kristjern II, til thronfølger. Raadet maatte i den anledning udtrykkelig fastsætte, at de forskjellige bestemmelser i de sidste haandfæstninger, som vare til hinder for et saadant valgs gyldighed, ikke skulde have nogen indflydelse derpaa. Man gjorde saaledes atter det samme, som i den foregaaende konges regjeringstid, og bandt sig paa ny til en thronfølger, uagtet man i 1481 og 1482 netop havde villet opretholde rigsraadets frie valg. Som en følge deraf blev det nu ogsaa i strid med bestemmelserne i den sidste haandfæstning vedtaget, at alle slotslove i Norge efter kongens søn skulde holdes til hans søns «troer haand«, ikke til rigsraadets. Raadsherrerne optraadte ved denne leilighed paa sine egne »og mene prælaters, klerkeris, ridderes og riddersmændsmænds, borgermesteres, raadmænds, kjøbstædmænds, bønders og mene almues vegne i Norges rige«. Til yderligere vidnesbyrd blev ogsaa det om valget udfærdigede brev beseglet med »flere ypperste prælaters, klerkeris, ridderes og riddersmændsmænds indsegl«, nemlig abbederne Thore i Dragsmark, Paal i Hovedøen og Gyrd i Lyse, ridderne hr. Knut og hr. Odd Alfssønner, væbnerne Anund Jenssøn, Lasse Mus, Didrik Pining, Oluf Bagge, Amund Thorsteinssøn paa Samsal, Guthorm Tjeld, Henrik Fris, Laurits Klaussøn, Anders Amundssøn og Laurits i Dyngø, samt otte lagmænd.[1] Af disse ere to, abbed Paal og væbneren Guthorm Tjeld, tidligere nævnte som medlemmer af rigsraadet, medens de ved denne leilighed ikke synes at have hørt til dette. De nævnte mænd maa betragtes som en videre repræsentation for rigets geistlighed og aristokrati. Mellem dem

[1] Dipl. Norv., II, no. 955. Huitfeldt, Kong Hans, s. 91 flg.

forekommer to unge mænd af en i høiadelen indgiftet slægt, der allerede havde opnaaet ridderværdigheden, men endnu neppe faaet plads i raadet. De fleste af dem ere imidlertid medlemmer af de smaa østlandske adelsætter.

I Marts 1490 vare biskoperne af Oslo og Hamar, Mariakirkens provst og hr. Bo Fleming samt en lagmand samlede i Oslo for at afgjøre en retssag. I Oktober s. a. fik de to sidstnævnte kongens fuldmagt til at modtage sikkerhed af de rostockske kjøbmænd.[1] I August s. a. holdt Apostelkirkens provst, hr. Otte Matssøn og Arild Kane et møde i Bergen med byens lagmand og raadmænd for at bilægge en strid mellem kontoret og de hollandske kjøbmænd.[2] I December 1490 vare atter flere af raadets medlemmer, nemlig biskop Herlag i Oslo, Mariakirkens provst og »Norges riges kansler«, hr. Jon Paalssøn, hr. Bo Fleming, hr. Henrik Krummedike og hr. Anders von Bergen, samt tre lagmænd samlede i Oslo. Disse udstedte en fornyelse af de ældre lovbud om bøndernes udenrigske handel m. m., som dog kun synes at være tænkt som gjældende for det søndenfjeldske. Udstederne omtale sig selv som forsamlede »for rigsens og alles vores mærkelige ærinde«, og antyde, at de, som maatte ønske nogen forandring i de nye lovbud, maatte møde »for os, rigsens raad her i Oslo eller andensteds, hvor vi ere forsamlede«.[3]

I 1491 var kong Hans igjen personlig i Norge, hvor han i Oslo var samlet med flere af raadets medlemmer. I denne by gav han biskoperne Herlag af Oslo og Herman af Hamar, provsten Jon Paalssøn, hr. Bo Fleming og hr. Anders von Bergen, samt nogle lagmænd fuldmagt til at paakjende de retssager, som i det søndenfjeldske indbragtes for dem, til sædvanlig tid i Oslo.[4] Kongen selv var, som det hed sig, paa grund af nogle »mærkelige ærinde« nødsaget til at begive sig ud af landet. Af en noget senere stevning sees, at tiden for sammenkomsten var midfaste 1492,[5] hvilket ogsaa stemmer med, hvad der ellers vides om tiden for de fleste af raadets møder. Rimeligvis har der forinden denne tid været afholdt et møde af

---

[1] Dipl. Norv., I, no. 965, 969

[2] Willebrandt, Hansische chronik, III, s. 79 Dipl. Norv., VI, no. 610. I September 1490 var hr. Nils Henrikssøn i Bergen.

[3] Dipl. Norv., II, no. 963. Huitfeldt, Kong Hans, s. 92 flg.

[4] Af disse nævnes biskop Herlag, hr. Jon, hr. Bo Fleming og hr. Anders von Bergen som nærværende i Oslo Palmesøndag 1491. Danske magasin, tredie række, II, s. 18.

[5] Dipl. Norv., VIII, no. 431, 432.

rigsraadet i Bergen, siden der om høsten 1491 i denne by er udstedt et brev til kongen af de der »forsamlede Norges riges raadsherrer«,[1] som klagede over den usikre tilstand, der fremkaldtes ved feiden mellem hr. Olaf Nilssøns børn og de tydske stæder. Rimeligvis har det kun været medlemmer af det nordenfjeldske raad, som her vare komne sammen.

Efter 1491 høres der i hele den tilbageværende del af kong Hans's regjering kun lidet om rigsraadets møder. I Marts 1495 træffes biskop Herlag i Oslo, Mariakirkens provst og hr. Knut og hr. Odd Alfssønner, der nu rimeligvis begge vare medlemmer af raadet, samlede i Oslo tillige med en lagmand for at paadømme en sag, — rimeligvis som medlemmer af den faste rigsraads-kommission for det søndenfjeldske.[2] Om høsten 1496 tales ogsaa om en stevning af rigsraadet til at møde i Oslo.[3] Fra slutningen af 1498 haves ogsaa en i sin art enestaaende efterretning om, at kongen har sendt hr. Henrik Krummedike og den senere biskop i Fyen, Jens Anderssøn Beldenak, som da var »skriver« i kancelliet, til Norge, hvor der i Konghelle holdtes en forsamling af »erkebiskopen og alle andre biskoper og prælater, desligeste riddere, ridderskabet og alle gode mænd og en stor part af almuen over al Norges rige«. Der sad da hr. Henrik og hans ledsager med rigsens raad og skikkede lov og ret i alle de sager, som kom for dem. Hr. Henrik Krummedike maa, hvis beretningen er rigtig, derved have repræsenteret kongens person, medens hans ledsager rimeligvis kun har været ham medgiven som skriver og koncipist. Paa dette retterthing paadømtes sagerne mod dem, der havde dræbt lensherren paa Søndmøre, Arild Kane, og fogden Lasse Skjold.[4] I Marts 1499 vare biskoperne af Oslo og Hamar og Mariakirkens provst igjen samlede i Oslo med to lagmænd for at dømme i en retssag; de underkjendte

---

[1] Dipl. Norv., VI, no. 611: *nostro sub secreto.* Her kan dog vel neppe tænkes paa noget særeget sekret for raadet.

[2] Dipl. Norv., II, no. 981. Sagen havde allerede før været inde for rigsraadet; i brevet paaberaabes et ældre *rigens radz breff och orskordh* og et *rigensradz semiwbreff.* Smlgn. III, no. 996.

[3] Dipl. Norv., II, no. 991.

[4] C. Paludan-Müller, Jens Andersen Beldenak, s. 138 flg. Danske magasin, tredie række, II, s. 29 flg. Efter disse kilder kan kongen ikke have være ttilstede. Dette synes dog tvivlsomt, da der haves to breve, som paa samme tid, December 1498, ere udstedte paa Baahus i kongens navn. Dipl. Norv., V, no. 982. Willebrandt, Hansische chronik, III, s. 83 flg.

derved ogsaa en dom, som den ene af parterne tidligere havde *vlaglig wonden* af det nordenfjeldske raad.[1] Ved denne leilighed vare ogsaa høvedsmanden paa Bergenhus, hr. Otte Matssøn, og høvedsmanden paa Tunsberghus, Peder Gris, tilstede og afsagde med de foran nævnte en dom mellem hr. Henrik Krummedike og Laurits Nilssøn.[2] I Juni 1499 fik ogsaa biskop Herman af Hamar, hr. Knut Alfssøn og to lagmænd kongens fuldmagt til at paakjende en arvesag, hvilket ogsaa skede i August s. a. i Oslo. For hr. Knut mødte da kansleren.[3]

I 1501 og 1502 omtaler kongen i sine breve til hr. Henrik Krummedike, at han havde sendt skrivelser til det norske raad. Kongen var øiensynlig misfornøiet med dets holdning under hr. Knut Alfssøns oprør, men kunde dog ikke bebreide det andet, end at det forholdt sig passivt. Kongen vilde, at raadet og lagmændene sønden- og nordenfjelds skulde afsige dom over hr. Knut, og skrev ligeledes til raadet og kjøbstæderne i begge landsdele om at skaffe ham folk til at bekjæmpe denne.[4] Det vides dog, at biskopen af Bergen, kapelmagisteren og nogle andre medlemmer af rigsraadet i 1501 sendte en skrivelse til indbyggerne paa Moss, hvori de opfordrede disse til ikke at indlade sig med hr. Knut.[5] At det netop var det nordenfjeldske raad, som synes at være optraadt ved denne leilighed, bliver noget paafaldende. I den dom, som efter hr. Knut Alfssøns død blev afsagt for at rense hr. Henrik Krummedike, omtales, at den dræbte havde faaet leide af »Norges og Danmarks raad, som her tilstede var«.[6] I 1506 var der til det nordenfjeldske rigsraad indkommet klager over den omsiggribende drikfældighed og andre laster, hvorfor der efter paalæg af erkebiskopen og hr. Nils Henrikssøn paa Frostathinget blev givet en del bestemmelser herom af lagmanden og 24 mænd.[7]

---

[1] Dipl. Norv., I, no. 998.

[2] Danske magasin, tredie række. II, s. 30 flg.

[3] Danske magasin, tredie række, II, s. 31—33. Dipl. Norv., IX, no. 439. Smstds. VIII, no. 446, i et brev af 22de Decbr. 1499, omtales en ældre dom af »rigens raad i Oslo«. Smstds. III, no. 1011, i et brev af 1ste Juni 1499, omtales et forlig, som var istandbragt af erkebiskopen »med lagmanden og flere rigens raad i Norge«.

[4] Dipl. Norv., VIII, no. 455—460. Om hr. Knuts gods, som af rigsraadet blev dømt under kronen, smlgn. I, no. 1019, og Huitfeldt, Kong Hans, s. 212.

[5] H. Behrmann, Kong Kristjern den andens historie, I. fortalen, s. LXVII.

[6] Dipl. Norv., V, no. 900.

[7] Dipl. Norv., I, no. 1018.

Raadets hovedbeskjæftigelse i denne tid var som landets øverste domstol. En saadan kunde ikke savnes inden rigets grænser, og det blev derfor en naturlig følge af forholdene, at rigsraadet fremdeles maatte udøve kongens dømmende myndighed, dels samlet, naar det havde sine regelmæssige møder, dels gjennem et mindre tal af dets medlemmer. Sandsynligvis har der endnu været adgang til fra rigsraadets domstol at indanke sin sag for kongen. Navnlig kunde dette ligge nær, naar det kun var det søndenfjeldske eller nordenfjeldske raad, som havde afsagt den dom, der paaklagedes; men det kunde dog ligesaa vel ske fra det samlede raad, rigtignok som regel blot, naar kongen var i landet selv. Det sidste synes imidlertid ikke altid atvære bleven overholdt[1]. Hvorledes i denne henseende forholdet stillede sig mellem de domme, der afsagdes af rigsraadet, af dettes faste kommissioner eller paa de af kongen i henhold til haandfæstningen (§ 18) anordnede retterthing, lader sig ikke sikkert afgjøre. Maaske kunne de sidste have været betragtede som repræsenterende kongens øverste dommermyndighed uden appel. Dog kan ogsaa dette være tvivlsomt.[2] At der har været nogen forskjel mellem de anførte domstole, synes dog rimeligt.[3] Heller ikke lader det sig med sikkerhed afgjøre, i hvilke tilfælde raadet kunde samles efter indkaldelse af erkebiskopen, og naar det behøvede kongens fuldmagt, samt hvorvidt der i denne henseende har været gjort nogen forskjel paa dets domme.[4] Hvor raadet optraadte som dømmende, var det, ligesom tidligere (s. 326), den regelmæssige fremgangsmaade at tilkalde en eller flere lagmænd. Dette blev efterhaanden saa almindeligt, at disse ogsaa medtoges, hvor raadet afgjorde spørgsmaal vedkommende rigets lovgivning, uden at de dog af den grund alle kunne betragtes som virkelige medlemmer af raadet.

Landvist blev nu som tilforn meddelt af kansleren, hvis eneste forretning dette var udenfor deltagelsen i de sædvanlige raadsmøder. I hele kong Hans's tid var embedet forenet med

---

[1] Smlgn. T. H. Aschehoug, Norges offentlige ret, I, s. 221 flg.
[2] Smlgn. T. H. Aschehoug, anf. st., I, s. 222.
[3] Smlgn. hvad der s. 347 flg. er meddelt om, at det søndenfjeldske raad underkjendte en dom, der var afsagt af det nordenfjeldske, og samme side, note 2.
[4] Smlgn. T. H. Aschehoug, anf. st., I, s. 220; Danske magasin, tredie række, II, s. 18. — Dipl. Norv., II, no. 1017, et af kansleren 15de Marts 1502 i Oslo »efter rigens raads raad, samtykke og fuldmægtige befaling paa Norges riges vegne« udstedt landsvistbrev synes at antyde, at raadet er optraadt ganske selvstændig.

Mariakirkens provsti. Hr. Ivar Vikingssøn, der endnu i 1482 beklædte denne dobbelte stilling og 7de Marts 1485 fremdeles var provst, maa senere i løbet af dette aar være traadt tilbage og forekommer i 1490 som forhenværende provst.[1] Allerede i Oktober 1485 omtales hans eftermand, hr. Jon Paalssøn, som provst ved Mariakirken og er sandsynligvis samtidig bleven kansler, med hvilken titel han senere hyppig forekommer gjennem hele kong Hans's regjeringstid. Som kansler har han udstedt et betydeligt antal landsvist-breve.[2] Enkelte gange ere saadanne udstedte ved vicekansleren Thorkel Jonssøn.[3]

Udenfor retsvæsenet var raadets indflydelse, navnlig i den senere del af kong Hans's regjering, kun ubetydelig. Kongen sees at have foretaget de mest forskjellige regjerings-handlinger uden at indhente dets samtykke. Bl. a. har han paa denne maade forbigaaet raadet ved uddeling af privilegier til fremmede kjøbmænd, saaledes i 1487 og 1489 for Rostockerne, i 1490 og 1498 for Amsterdams kjøbmænd.[4] For øvrigt har kongen uden at omtale raadet udfærdiget værnbreve, adelsbreve, lensbreve og forskjellige breve, der vedkomme administrative spørgsmaal af blandet art, enten under sit sekret eller under signetet, et segl, der nu begyndte at anvendes ved expeditionen af mindre vigtige løbende forretninger.[5] Sekretet var nu det egentlige administrative hovedsegl. Uagtet det ved haandfæstningen var forudsat, at Norge skulde have sin særlige finans-

---

[1] Dipl. Norv., V, no. 919, 927, 949. Smlgn. C. C. A. Lange, De norske klostres historie, anden udg., s. 399.

[2] Dipl. Norv., I, no. 962, 999, 1000, 1010, 1016, 1017, 1025, 1034 (i den udvalgte konges navn); II, 1017 (smlgn. s. 349, note 4), 1032; V, no. 970; X, no. 303 (i den udvalgte konges navn).

[3] Dipl. Norv., II, no. 935; IV, no. 1001.

[4] Dipl. Norv., VI, no. 602, 609, 626. Langes, tidsskrift, I, s. 283 flg.

[5] Finni Johannæi Historia eccl. Isl., vol. II, pag. 249. seqv. Dipl. Norv., I, no. 1015; II, no. 1011; III, no. 1011; IV, no. 1042; V, no. 982, 993, 996; VIII, no. 450; IX, no. 430, 444; X, no. 283. Saalænge dronning Dorothea levede, havde hun styrelsen af Jæmteland, der hørte til hendes morgengave; et forleningsbrev for dette landskab (udstedt *ad proprium mandatum serenissime domine regine* er i 1495 givet i hendes navn, med ansvar for lensherren for hende kong Hans og Norges raad. Smstds. II, no. 984. Brevet no. 1011 i del III synes — efter kongens titel — at være skrevet under forudsætning af, at Jæmteland var svensk. Smlgn. Saml. t. n. f. spr. og hist., I, s. 42 flg. Smstds., s. 43 flg. privilegier for Jæmteland af kongen, udstedte 1498, i hvilke raadet ikke nævnes. — Smlgn. s. 355, note 2.

styrelse inden landet, blev dette ikke tilfældet. Afgifterne og andre indtægter af de norske len bleve indbetalte i Kjøbenhavn, hvor ogsaa kongen udstedte sine kvitteringer for deres modtagelse.[1] Kun sjelden er det paa kongebrevene angivet, hvem der har været nærværende ved deres expedition. I 1498 nævnes den danske hofmester, i 1499 ridderen hr. Albert Jepsen, i Juli 1500 hr. Henrik Krummedike og i Juli 1505 hr. Jon Paalssøn, som altsaa da har været i Kjøbenhavn.[2] For øvrigt mærkes der ikke meget til det danske rigsraads indgriben i Norges styrelse. Denne har saaledes nærmest været ledet af kongen personlig og besørget gjennem hans kancelli. Imidlertid haves der ogsaa en enkelt antydning til, at kongen har draget rent norske sager ind for det danske rigsraad, selv i tilfælde, hvori det norske rigsraad ellers skulde erkjendes for at være den eneste kompetente myndighed.[3] Endelig maa hertil føies, at kongen rimeligvis har paalagt skatter uden dertil at have indhentet rigsraadets samtykke.[4]

I 1506 fik Norge en centralstyrelse inden landets egne grænser, og det ovenikjøbet med en temmelig udstrakt myndighed, idet kong Hans da indsatte sin ældste søn, den udvalgte konge, Kristjern II, som »fuldmægtig herre over Norges rige, ligervis og udi alle maade, som hans kongelige naade selver førstelig tilstede vore«.[5] Efter denne tid ere rimeligvis de fleste norske regjerings-handlinger foretagne i hans navn. Saaledes haves der et værnbrev og et landsvist-brev,[6] i hvilke der ikke var nogen anledning til at omtale raadets medvirkning. Umiddelbart efter sin ankomst til landet bekræftede kong Kristjern 3die Januar 1507, da han endnu var paa Baahus, staden Konghelles privilegier.[7] Han foretog dette uden at indhente raadets samtykke; sandsynligvis var der heller ingen andre af dets medlemmer tilstede end befalingsmanden paa Baahus.

Først ved sin ankomst til Akershus traf Kristjern sammen

---

[1] Dipl. Norv., II. no. 989, 1002. Kongen har ogsaa disponeret over krongodset. Smstds. I, no. 1015, 1019. Smlgn. ovenfor, s. 328.

[2] Dipl. Norv, III, no. 1011; IV, no. 1042; VI, no. 626; IX, no. 444.

[3] Dipl. Norv., X, no. 305: en stevning til at møde for raadet i Kjøbenhavn.

[4] Smlgn. T. H. Aschehoug, Norges offentlige ret, I, s. 315.

[5] H. F. Jahn, Unionshistorie, s. 584. C. F. Allen, De tre nordiske rigers historie, I, s. 436, 674.

[6] Dipl. Norv., III, no. 1039; X, no. 303.

[7] Dipl. Norv., VI, no. 645.

med flere af det norske raad. Forholdet mellem ham og dette blev straks spændt. Det var for at sikre Norge imod forsøg fra svensk side paa at bevæge det mod Danmark fiendtlige parti til en reisning, at thronfølgeren var sendt op til landet, og med dette for øie indrettede han sin hele optræden efter, hvad forholdene krævede. Han begyndte med at indsætte nye befalingsmænd paa Baahus og Akershus. Paa den sidste borg maatte hr. Knut Knutssøn Baat, der rimeligvis allerede i nogen tid havde havt sæde i raadet, vige pladsen for en dansk adelsmand, Jørgen Vestenie. Paa Oslo bispestol var allerede i forveien en dansk mand, Anders Mus, i 1506 trængt ind i stedet for Thorkel Jonssøn, som derefter havde taget sin tilflugt til Sverige. Den bestemthed, hvormed kongen saaledes gik frem, har formodentlig bragt hans modstandere inden raadet til at betænke sig. Som saadanne nævnes biskop Karl af Hamar, hr. Nils Henrikssøn, Olaf Ottessøn, hr. Knut Knutssøn og Olaf Galde, medens kansleren regnedes for en paalidelig tilhænger af kong Hans og hans søn.[1] I Marts 1507 deltog ialfald biskop Karl i en større forsamling i Oslo, hvor der afgaves en kjendelse om, hvad de burde lide, som satte sig op imod kongen.[2] Af dem, som mødte ved denne leilighed, var der kun faa sikre medlemmer af raadet: foruden biskop Karl den nye biskop af Oslo og hr. Jon Paalssøn. Derhos nævnes bl. a. Jørgen Vestenie og høvedsmanden paa Tunsberghus, Kristjern Bagge. Den udvalgte konges egen kansler, Erik Valkendorf, nævnes ikke ved denne leilighed; han blev imidlertid, skjønt fremdeles provst i Roskilde, optagen i raadet, og om at overdrage hr. Jon Paalssøn andet end det til et *sigillum ad causas* indskrænkede rigssegl var der fremdeles tiltrods for hans troskab ikke tale. Erik Valkendorf var »kongens kansler« og som saadan formand for det egentlige kancelli, der nu igjen maa være indrettet i landet. Kansler-embedets deling var dermed endelig fastslaaet. Erik Valkendorf blev for øvrigt ikke længe i denne stilling, idet han i 1510 blev erkebiskop i Nidaros og dermed raadets første medlem.[3]

---

[1] C. F. Allen, anf. st., I, s. 450, 676. Handlingar rörande Skandinaviens historia, XX, s. 126.

[2] H. F. Jahn, Unionshistorie, s. 584.

[3] Som den udvalgte konges kansler har han rimeligvis under dette ophold i Norge benyttet det segl, som er afbildet i Sveriges hist. från äldsta tid till våra dagar, II, s. 426.

I September 1507 var den udvalgte konge i Bergen, hvor ialfald en del af rigsraadet da var samlet, derimellem alle norske bisper, undtagen biskop Karl af Hamar.[1] Her behandledes navnlig sager vedkommende den tydske koloni i Bergen, og saavel kjøbmændene ved kontoret som haandverkerne erholdt med raadets samtykke forskjellige privilegier. Samtidig blev der ogsaa af kongen med samtykke af rigsraadet og Bergens borgere udstedt et fribrev for Amsterdams kjøbmænd.[2] Efterat Kristjern var vendt tilbage til Østlandet, synes han der i de første maaneder af 1508 at have været omgiven af en del af raadets medlemmer. Saaledes tilbagekaldte han under 7de Januar de fribreve, som før vare givne Rostocks kjøbmænd, og gav tillige Oslos borgere nye privilegier, med rigens raads raad og samtykke. Som nærværende ved denne leilighed nævnes Anders Mus, hr. Jon Paalssøn, befalingsmændene paa Tunsberghus og Akershus, Kristjern Bagge og Mathias Søfrenssøn, Oslo lagmand, »med mange flere gode mænd, som da tilstede vare«, uden at dog disse omtales som medlemmer af raadet.[3] I de første dage af den paafølgende April maaned holdtes der i biskopsgaarden i Oslo »et almindeligt møde«, hvorved ogsaa den udvalgte konge var tilstede, og hvor der udstedtes en vidisse af et ældre brev om kongehusets arveret til Norges krone. Mellem de tilstedeværende omtales udtrykkelig hr. Jon Paalssøn, Erik Valkendorf, abbeden i Hovedøen, hr. Klaus og hr. Knut Knutssøn som *Norgis rygens radh*. Mellem de øvrige forekommer høvedsmanden paa Tunsberghus, nogle lagmænd og borgermesterne fra de fleste søndenfjeldske kjøbstæder.[4] Mødet har saaledes været et slags stænder-repræsentation for det søndenfjeldske.

Hermed synes alle spor at tabe sig af raadets virksomhed ved siden af den udvalgte konge. I den retterbod, som han udstedte for Bergen under sit næste ophold i denne by, ved St. Hanstid 1509, nævnes raadet ikke.[5] Fra den følgende tid kjendes i det hele kun faa offentlige aktstykker, og ingen af disse synes, efter

[1] Lange, De norske klostres historie, anden udg., s. 320 flg. Smlgn. N. Nicolaysen, Norske magasin, I, s. 546.

[2] Dipl. Norv., VI, no. 647: *Dominus rex proprie*; VII, no. 527: *Dominus rex per se in præsentia domini Andres Mwss episcopi Osloensis*. Smlgn. H. Behrmann, Kong Kristjern den andens historie, I, fortale, s. LXVIII.

[3] Dipl. Norv., III, no. 1040.

[4] Dipl. Norv., III, no. 1043.

[5] Paus, Forordninger, s. 281 flg. Behrmann, anf. st.

hvad der nu kjendes til dem, at antyde nogen virksomhed fra raadets side eller give noget vink om, at den udvalgte konge har tilstaaet dette nogen indflydelse.[1] Ovenpaa det i 1508 udbrudte, men atter hurtig dæmpede bondeoprør i det østlige Norge kom han rimeligvis i en fiendtlig stilling til de fleste af raadets indfødte medlemmer ved den haarde behandling, hvorfor biskop Karl af Hamar blev udsat. Allerede før denne tid var han begyndt med at overdrage de vigtigste forleninger til fremmede, der neppe en gang havde den adkomst at være indgiftede i landet, og som af den grund heller ikke skulde have ret til at tage sæde i rigsraadet. Skjønt det neppe kan antages, at kongen ligefrem har optaget mænd som Jørgen Vestenie o. a. i det norske raad, saa har han dog i sin styrelse baade anvendt disse og andre mænd, om hvem det endog tildels kan antages, at de ikke vare adelsmænd. Under den i landet herskende gjæring har han rimeligvis følt sig langt mere sikker paa dem end paa de norske raadsherrer, og saaledes trængtes disse stedse mere tilbage. Den centralstyrelse, som Norge havde faaet, idet den udvalgte thronfølger havde taget fast ophold i selve landet, blev paa den maade ikke til nogen fordel for raadet og for landets selvstændighed, men har rimeligvis netop virket i den modsatte retning. For raadets stilling var det altid afgjørende, at det bragtes i nær berørelse med en kraftig repræsentant for kongedømmet. Rimeligvis er efter 1508 den hele styrelse bleven ledet af kongen personlig gjennem hans kancelli. Da Erik Valkendorf paa kongens forestillinger var bleven erkebiskop, var der heller ikke inden raadet nogen mand, der kunde modsætte sig den maade, hvorpaa kongen trængte raadet tilside. Om den nye erkebiskops forhold til Norge for øvrigt kan der siges meget godt. Til fordel for raadets selvstændighed var hans ansættelse imidlertid ikke, ligesom i det hele taget ikke den forøgede indflydelse, som kongen i de senere aar havde

[1] H. Behrmann, Kristjern II.s historie, I, s. LXIX viser, at kongen var paa Akershus 20de Marts 1508, i Skien i Oktober s. a., hvor han bekræftede denne bys privilegier, paa Akershus 21 Oktober 1510, i Kjøbenhavn 8de Aug. 1511, hvor han gav kjøbmændene fra Hoorn frihed til at handle paa Bergen. 8de Septbr. 1512 var han paa Akershus, hvor han med raadet afsagde en dom. I de sidste dage af samme aar var han paa Vardberg slot, hvorfra han gav indbyggerne i Finmarken tilladelse til at kjøbe levnetsmidler hos bønderne i Norge, hvor de vilde. I Decbr. 1507 var Erik Valkendorf i Oslo. Finni Johannæi Hist. eccl. 'Isl., II, pag. 250. Mai 1510 var kongen paa Akershus. Saml. til n. f. spr. og hist., I, s. 44 flg.

faaet paa bispestolenes besættelse, hvorved disse bleve afhængige af kongemagten.

Haandfæstningen af 1483 var saaledes under kong Hans's og hans søns styrelse bleven overtraadt paa mange maader. Kongen regjerede Norge i virkeligheden uden kontrol. Thi medens der før havde været en tilbøielighed til at lade det danske raad ogsaa faa indflydelse paa Norges administration, skede dette kun sjelden under kong Hans, hvis styrelse i denne henseende kan betragtes som forbilledet for senere konger, der gik ud fra, at Norge var kongehusets arverige, og helst vilde betragte sig som dettes uansvarlige styrer. Netop under Kristjerns ophold i Norge var arvespørgsmaalet fremme. Kongen kunde der støtte sig til det hele folks uklare opfatning i dette punkt, der gik ud fra, at ingen forandring var skeet. For rigsraadet maatte dette medføre en betydelig magtforringelse, saafremt det kunde lykkes kongehuset at faa sin vilje frem. At dette ikke skede ved kong Hans's død, var dog ikke det norske, men meget mere det danske rigsraads skyld.

Da kong Hans døde i begyndelsen af 1513, var Kristjern II i Danmark, hvorhen han kort forud havde begivet sig fra Norge. For Norges vedkommende synes dødsfaldet ikke at have medført nogen forandring i styrelsen, der nu som før gik i Kristjerns navn.[1] Imidlertid var der allerede i 1512 berammet et møde af alle tre rigers raad, tolv medlemmer fra hvert, til Kjøbenhavn ved St Hans tid i det følgende aar.[2] Gjenstanden for dette mødes forhandlinger blev dog ikke en fornyelse af unionen med Sverige, men kongevalget for Danmark og Norge. Paa det norske raads vegne mødte erkebiskop Erik Valkendorf, biskoperne af Oslo, Bergen og Hamar,[3] samt hr. Nils Henrikssøn og hr. Knut Knutssøn. I lighed med det meget talrig forsamlede danske raad indgave disse et klageskrift over de *brøst,* som fandtes i Norges rige.

Saaledes beklagede de sig nu bl. a. over, at kongen førte

---

[1] Dipl. Norv., IX, no. 475, brev af 19de Juni 1513, hvorved den udvalgte konge stadfæster en norsk abbed: *ad mandatum principis proprium.*

[2] Huitfeldt, Kong Hans, s. 298. Ved det unionelle møde i Kalmar 1505, hvor det danske og norske raad optraadte som en enhed, var det norske repræsenteret ved erkebiskop Gaute, den udvalgte biskop Karl af Hamar, kansleren, hr. Nils Henrikssøn [og hr. Henrik Krummedike]. Smstds. s. 215. I den der udstedte bekræftelse af Throndhjems privilegier (Münch. saml. 19) nævnes ikke raadet.

[3] Smlgn. Dipl. Norv., IV, no. 1063.

titel af »ret arving til Norge«, uagtet riget efter 1387 maatte betragtes som valgrige. Videre anholdt de om, at lenene maatte betroes rigsraaderne og andre indfødte mænd, og i forbindelse dermed, at kongen for eftertiden vilde ophøre med at sætte dem »nogen vanbyrdige over hovedet«, — at raadet søndenfjelds maatte faa fuldmagt til at afgjøre alle retssager i kongens fravær, og at ingen maatte stevnes uden riget, medmindre raadet selv skjød den sag ind for kongen, — at ingen skat maatte lægges paa almuen uden raadets samtykke, — at kirkens prælater maatte beholde sin frie valgret, — at der ikke uden raadets samtykke maatte tilstaaes fremmede kjøbmænd privilegier, — at ingen udlændinge maatte annammes i raadet uden samtykke af dettes øvrige medlemmer, — at ingen maatte faa adelig frihed uden raadets samtykke, eller »uden han forhverver det udi marken«, — og at alle slotslove i landet efter kongens død skulde holdes til raadets haand.[1]

Raadets klageskrift giver nærmere oplysninger om den maade, hvorpaa Norges styrelse var ledet i de sidste aar. At deraf maatte opstaa misfornøielse, er let forklarligt; men alligevel vilde denne neppe være kommen til orde, hvis det norske raad ikke netop under de daværende forhold havde kunnet gjøre regning paa at finde støtte hos det danske. I ethvert tilfælde er det paafaldende, at mænd som Erik Valkendorf og Anders Mus vare med at indgive et andragende af denne art. Rimeligvis maa det antages, at de deri fremsatte punkter ere vedtagne forinden afreisen fra Norge, hvor der fremdeles mellem raadets verdslige medlemmer kan have ulmet megen uvilje over kongernes fremfærd. Lige fra mødet i Skara 1458 havde flertallet af disse rimeligvis bestandig været mere tilbøieligt til at hælde mod Sverige og følge en blandet national og svenskvenlig politik. Efterat hr. Henrik Krummedike i 1503 havde forladt Norge og derefter tog mindre del i raadets forhandlinger, havde det modsatte parti egentlig ikke havt nogen fører mellem de verdslige raadsherrer. Kong Kristjerns optræden havde heller ikke været skikket til at forsone hans modstandere inden raadet, der nu benyttede leiligheden til at træde frem. Videre end til klager kom man imidlertid ikke denne gang.

Dette fremgaar allerede af det meget forbeholdne svar, som kongen gav paa raadets klageskrift.[2] Spørgsmaalet om

---

[1] Dipl. Norv., IX, no. 476.
[2] Dipl. Norv., IX, no. 477.

titelen henskjød han til det danske raads afgjørelse; for øvrigt udbad han sig nærmere forklaring eller erklærede, at han vilde udstrække de rettigheder, som raadet havde fordret for sig og den indfødte norske adel, til at gjælde Danmarks og Norges adel og raad. Derved blev det i formen bejaende svar i virkeligheden for de fleste punkters vedkommende et fuldstændigt afslag. Om det norske raad havde kunnet støtte sig til det danske, da det fremsatte sine klager, kunde kongen nu paa sin side gjøre det samme. At begge rigers sammenblanding ogsaa for eftertiden skulde fortsættes, viste sig endnu tydeligere, da kongens haandfæstning udfærdigedes under ét for Danmark og Norge, 22de Juli 1513.[1]

Haandfæstningens fleste bestemmelser ere nærmest givne med danske forhold for øie, saaledes at det ofte kan være tvivlsomt, om de overhovedet have gjældt Norge. I andre nævnes derimod dette land udtrykkelig. Kongen tilsikrede saaledes bl. a. det norske raad, at slotslovene i Norge efter hans død skulde holdes til erkebispens og raadets haand, og at begge rigers raad og indbyggere da skulde have ret til at vælge konge. Til løftet om ikke at optage udlændinge i rigens raad eller betro slotte til saadanne eller uadelige knyttedes det indskrænkende tillæg: »Dog i Norges rige skikkes efter tidens leilighed«. Deirmod lovede kongen at indhente raadets og nogle af almuens samtykke til alle skatter. I almindelighed tilsikredes kirken dens ældre friheder, ligesom kongen lovede ikke at indblande rigerne i krig uden menige rigens raads samtykke, heller ikke at udstede noget forbud uden dette eller meddele adelig frihed. Norge er ved haandfæstningen helt igjennem betragtet som et annex til Danmark. Af raadets fordringer vare kun faa ligefrem opfyldte; for øvrigt havde kongen lovet at træffe en ordning, naar han selv kom til Norge for at krones. Om at skaffe riget en særegen finansstyrelse, havde der overhovedet ikke været tale. Fra norsk side var dette krav nu for bestandig opgivet. Paa samme maade savnedes nu en bestemmelse om, at kongen skulde indhente raadets samtykke ved udnævnelse af nye raadsherrer og ved uddeling af forleninger. Raadets indflydelse var øiensynlig mindre end nogensinde før, og naar kongen i sit svar paa dets klager havde udtalt, »at adelen udi Norge er fast uddøet«, da var dette en sandhed, der ikke

[1] Aarsberetninger fra det kgl. danske geheimearkiv, II, s. 56 flg. Dipl. Norv., IX, no. 478.

kunde bestrides. Til at kunne modsætte sig den danske adels indtrængen var der efter det skede kun ringe udsigt for Norges raad og aristokrati. I grunden var det fastslaaet, at de for fremtiden skulde udgjøre en enhed med Danmarks.

Under raadets sammenkomst i Kjøbenhavn forhandledes der ogsaa om Hansestædernes privilegier i Norge. Disse fornyedes med det norske raads samtykke.[1] I 1514 kom den nye konge selv til Oslo for at krones og havde da en sammenkomst med sit norske raad. Med dette har han her udstedt forskjellige forordninger, bekræftet forskjellige ældre privilegier eller retterbøder og afsagte domme.[2] Ved siden deraf har han dog ogsaa foretaget lignende regjerings-handlinger uden at paaberaabe sig raadets samtykke.[3] Under mødet førtes ogsaa forhandlinger med de tydske stæder, hvorved nævnes erkebispen, bisperne i Oslo, Hamar og Bergen, Apostelkirkens provst, hr. Kristjern Pederssøn, hr. Nils Henrikssøn og hr. Henrik Krummedike, som nu havde fulgt kongen til Norge og der optraadte som medlem af raadet.[4] Han deltog ogsaa senere hen i et norsk raadsmøde, som holdtes i Kjøbenhavn samtidig med kongens bryllup i August 1515, og hvor kongen udgav en forordning om handelen paa Island; ved dette vare ogsaa erkebispen, tre biskoper og hr. Nils Henrikssøn tilstede.[5]

Efter denne tid vides intet om regelmæssige raadsmøder. Forsaavidt kongens reformatoriske virksomhed paa lovgivningens omraade vedkom Norge, synes han derved aldeles at have sat raadet til side, saaledes som ved den store forordning af 29de September 1521.[6] De tre sammenkomster af det norske raad

---

[1] Willebrandt, Hansische chronik, bilag, s. 84 flg. Nor. III, 3, s. 82. C. F. Allen, anf. st., II, s. 82. Dipl. Norv., VI, no 656.

[2] Dipl. Norv., I, no. 1041: *ex commissione reverendissimi patris domini Erici archiepiscopi Nidroensis*, 1043.

[3] Dipl. Norv., II, no. 1045; III, no. 1060, V, no. 1017; VI, no. 658. Paus, s. 281 flg. Saml. t. n. f. spr. og hist., I, s. 45. Münch. saml 19. Smlgn. D. N., I, no. 1042 og C. F. Allen, anf. st., II, s. 157 flg. Om kongen ved denne leilighed har fortsat sine forhandlinger med raadet fra 1513, vides ikke. Noget varigt resultat kunne de dog ikke i noget tilfælde have bragt.

[4] Dipl. Norv., VII, no. 537, s. 522. Smstds. IX, no. 480 ansøgninger om at faa forleninger, der rimeligvis ere indgivne ved kroningen. Af det danske raad ledsagede ogsaa biskopen i Viborg kong Kristjern. Nor, III, 3, s. 84.

[5] Dipl. Norv., VI, no. 659 Smlgn. no. 637.

[6] C. F. Allen, anf. st., III, 2, s. 81 flg. og 438 flg. Heller ikke ved

i 1513, 1514 og 1515 havde alle havt en ydre foranledning, og da i den følgende tid ingen saadan indtraf, synes raadet heller ikke at være bleven samlet. Den hele institution synes at være aldeles opløst, ligesom aristokratiets sidste rester. Af verdslige medlemmer talte raadet nu kun ganske faa, foruden hofmesteren neppe andre end hr. Knut Knutssøn, hr. Olaf Galde og hr. Gaute Galde, maaske ogsaa Hans Krukow.[1] Af disse blev Knut inden kort tid henrettet som forræder mod kongen, medens de geistlige for en del vare danske, som kongen havde skaffet ind paa rigets bispestole. Selv disse vare ofte udsatte for følgerne af kongens og hans omgivelsers luner. Til at afhjælpe de forskjellige *brøst*, over hvilke der i 1513 var klaget fra raadets side, blev egentlig intet gjort. Navnlig vedblev kongen at overdrage de vigtigste len til mænd, som ikke vare indfødte, tildels endog ikke engang adelige. Idet rigets styrelse nu faktisk alene foregik gjennem disse, blev raadet stedse mere overflødigt. Kun forsaavidt enkelte af dets medlemmer kunde optræde ved siden af de kongelige befalingsmænd og i fællesskab med disse, var der for dem adgang til at bevare nogen indflydelse. Men selv denne var neppe stor.[2] I 1519 overdrog kongen Hans Mule, der kort efter blev biskop i Oslo og høvedsmand paa Akershus, fuld kongelig myndighed over hele Norge.[3] Dette statholderskab maatte, forsaavidt det virkelig fik varig betydning, end mere indskrænke raadets magt.

Ved Kristjern den andens thronbestigelse synes den gamle norske kansler hr. Jon Paalssøn enten at have trukket sig tilbage eller at være død. Hans efterfølger blev Hans Olafssøn, en mand, der alene synes at have skyldt kongens personlige gunst denne ophøielse. Fra karakterens side kunde der mod ham gjøres vægtige indvendinger. Omkring 1520 blev denne igjen efterfulgt af Mathias Hvoruf. Fra dem begge haves landsvist-breve i kongens navn.[4] Under Kristjerns regjering forekom-

---

det af dronning Elisabeth under kongens fravær (1521) udstedte privilegium for Bergen forudsættes raadets medvirkning. Paus, Forordninger, s. 283 flg.

[1] Dipl. Norv., II, no. 1046, 1055.

[2] Dipl. Norv., II, no. 1046; III, no. 1072, hvor kongens skriver i 1515 pantsætter et len i kongens navn, medens hofmesteren optræder mellem vidnerne.

[3] C. F. Allen, anf. st., III, 2, s. 90 og 439.

[4] Dipl. Norv., II, no. 1067; III, no. 1070; V, no. 1022; VII, no. 555. Indtil 1513 synes Kristjern II altid at have benyttet det segl, hvoraf

mer der igjen en hofmester i Norge; men der har til denne titel neppe været knyttet nogen særlige forretninger. Denne hofmester, den anden og sidste, som vort fædreland har havt, var hr. Nils Henrikssøn, der rimeligvis har faaet den, da han i 1515 med Erik Valkendorf deltog i det gesandtskab, der hentede kongens brud fra Nederlandene.[1] Han fører denne titel ved raadsmødet i samme aar. At han ikke dermed kan have forenet nogen overordnet myndighed, viser sig af Hans Mules udnævnelse i 1519.

Endog raadets dømmende virksomhed synes i denne tid at være nær ved at gaa i staa, forsaavidt der ikke høres noget om domme, der ere afsagte paa en mere talrig forsamling af rigsraaderne. Derimod vedbleve de mindre afdelinger af raadet i forbindelse med lagmændene og kongens befalingsmænd at afsige domme.[2] Maaske have de hertil havt kongelig fuldmagt af kongen for hvert enkelt tilfælde.[3] Her var der ligesom i administrationen en stor splittelse. Alt blev lagt under kongen umiddelbart, uden at der nogensinde findes en antydning af, at rigsraadet har kunnet gjøre modstand eller endog blot fremsætte krav paa at faa en særegen norsk styrelse med sæde inden landet.[4] Hvor der er tale om rigsraadet, er det neppe nogensinde alene det norske; enten er det Danmarks alene,[5] endskjønt heller ikke dette under Kristjern II kan have havt nogen betydelig indflydelse paa norske anliggender,[6] eller ogsaa begge

---

en afbildning findes i den illustrerede Sveriges historia, II, s. 426, og som ogsaa anvendtes ved beseglingen af hans haandfæstning. I rigsarkivet findes fra hans regjeringstid intet andet kongesegl. Derimod er der paa Sandbo i Vaage (efter meddelelse af hr. arkivfuldmægtig H. J. Huitfeldt) et fra dette forskjelligt segl, som han benyttede i Oslo 1514. Af denne konges egentlige norske rigssegl, der var i kanslerens værge, haves i rigsarkivet intet exemplar. Kongen benyttede nu ofte sit signet.

[1] L. Daae, i Histor. tidsskr., I, s. 237 flg.

[2] Dipl. Norv., III, no. 1059.

[3] Dipl. Norv., II, no. 1055, en ansøgning om, at kongen vil give erkebispen, biskoperne af Bergen og Stavanger, hr. Nils Henrikssøn, de nordenfjeldske lagmænd, biskoperne af Oslo og Hamar, Mariakirkens provst, hr. Knut Knutssøn, hr. Gaute Galde og de søndenfjeldske lagmand fuldmagt til at paadømme en sag.

[4] Skatter ere rimeligvis i denne tid altid paalagte uden at indhente raadets samtykke, hvorimod der vistnok oftere for et syns skyld er forhandlet derom med almuen. Dette skede ialfald i det vestenfjeldske.

[5] R. Keyser, Den norske kirkes historie, II, s. 642 flg.

[6] Det var for det danske raad, hr. Knut Knutssøn blev anklaget; da

rigers raad, der er optraadt i fællesskab. Norske konge-breve ere dog nu, ligesom tidligere, blevne expederede ved danske raadsherrer;[1] men for øvrigt var det en nødvendig følge af den politik, som kongen fulgte med hensyn til det danske raad, at han ikke afveg fra den praxis, der med Norges styrelse havde udviklet sig under hans faders regjering. I dette land vare forholdene i alle henseender mere gunstige end i Danmark for et regjerings-system som det, Kristjern II fulgte.

dette frifandt ham, lod kongen ham dog henrette. C. F. Allen, anf. st., III, 1, s. 26 flg.

[1] Dipl. Norv. III, no. 1074, 1075. Man har ogsaa breve, som ere exspederede *ad relationem Sigbritte in præsentia domini regis*, Nor, III, 3, s. 88.

XVI.

Raadets sidste aar, 1523—1536.

Hr. Nils Henrikssøn og hr. Olaf Galde gjøre et mislykket forsøg paa at overtage rigets styrelse efter Kristjern II.s flugt i 1523. — Frederik I begynder at udøve regjerings-myndighed i Norge og bliver faktisk herre over landet. — Biskopen af Hamar forhandler i Kjøbenhavn paa raadets vegne om haandfæstningen. — Raadsmøde i Bergen i August og September 1524. — Hr. Vincentius Lunge og Erik Ugerup i raadet. — Kongens norske haandfæstning. — Kongens uddeling af de norske len. — Statholderskab i det norden- og det søndenfjeldske. — Raadets sammenkomster. — Kongens myndighed indskrænkes. — Hr. Vincentius Lunges modstandere i det danske raad. — Hr. Olaf Galde afsættes. — Hr. Vincentius maa overlade Bergenhus til hr. Esge Bilde. — Styrelsen atter lagt i kongens haand. — Raadet træder mere tilbage. — Hertug Kristjerns besøg i Oslo 1529. — Overenskomsten i Bergen af 1450 fornyes. — Hr. Henrik Krummedike. — Ansøgning fra lagmænd og adel. — Lovgivningen under kong Frederik I. — Raadets sammensætning. — Raadsmøde i Oslo 1531. — Norske raadsherrer i Danmark 1531. — Norges og rigsraadets fuldstændige afmagt. — Kristjern II i Norge 1531—1532. — Overenskomsten i Throndhjem 1532. — Frederik I dør. — Rigsmødet paa Bod 1533. — Erkebispen vakler. — Det søndenfjeldske raad erkjender Kristjern III. — Mordscenerne i Throndhjem 3die Januar 1536. — Raadets opløsning. — Slutnings-bemærkninger.

Da Kristjern II i 1513 havde forladt sine riger, vare de to af Norges tre vigtigste borge, Akershus og Bergenhus, i hænderne paa hans tilhængere, Jørgen Hanssøn og biskop Hans Mule, af hvilke den første endog i en skrivelse fra kongen af 1523 kaldes hans statholder i Norge,[1] medens riget for øvrigt var aldeles herreløst. Rigsraadet var saaledes den eneste myn-

---

[1] Dipl. Norv., X, no. 326.

dighed, der kunde overtage styrelsen. Da der for øieblikket ikke fandtes nogen erkebiskop i landet, blev hr. Nils Henrikssøn som rigets hofmester den nærmeste til at optræde som raadets formand. Han skal ogsaa have havt en sammenkomst med hr. Olaf Galde og »nogle andre« af raadet, paa hvilken han selv udnævntes til statholder over det nordenfjeldske og hr. Olaf over det søndenfjeldske. Men det lykkedes dem ikke at komme i besiddelse af Bergenhus og Akershus.[1] Hofmesteren selv afgik samme høst ved døden, og i det hele stillede omstændighederne sig hindrende i veien for at opretholde den sidste haandfæstnings bud om, at rigets slotte skulde holdes til raadets haand. Der var saaledes paa forhaand endnu mindre udsigt til, at det skulde lykkes at istandbringe en national reisning, der i fremtiden kunde sikre rigets selvstændighed.

Fra dansk side var man under dette ikke ledig, men arbeidede straks paa at sikre foreningens bevarelse. Frederik den første opfordrede det søndenfjeldske raad til at tage ham til Norges konge; efter at være kommen i besiddelse af Baahus, lod han sig hylde paa Hisingen og paalagde lensherren paa Baahus at holde dette slot til »Danmarks og Norges riges raads haand og ingen anden«. I Hans Mules nye lensbrev paa Akershus, gjaldt hans forpligtelse i dette punkt kun Danmarks rigsraad.[2] Saaledes havde den danske konge altsaa udøvet myndighed som Norges regent uden at være erkjendt som saadan af andre raadsherrer end Hans Mule, biskop Magnus af Hamar, hr. Olaf og hr. Gaute Galde, hvilke tre sidste om høsten 1523 havde fundet det mest hensigtsmæssigt at indsende sine hyldingsbreve.[3] Kong Frederik sees ogsaa i 1523 at have udøvet andre regjerings-handlinger for Norge paa egen haand. Saaledes har han i August 1523 udstedt et værnbrev, hvorved rigtignok hr. Henrik Krummedike, der fremdeles paa en maade

---

[1] Dipl. Norv., I, no. 1067; V, no. 1039.

[2] Dipl. Norv., II, no. 1073—1075. C. F. Allen, De tre nordiske rigers historie, IV, 1, s. 197. I disse tilfælde har altsaa kongen uden videre anseet sig berettiget til at raade over lenene. I Juni 1524 var han imidlertid af en noget anden mening, idet han nok tilstod erkebiskopen (det efter hr. Nils Henrikssøn ledige?) Throndhjems len, men derimod udtrykkelig gjorde opmærksom paa, at de len, som denne for øvrigt havde anholdt om at faa, ikke kunde uddeles, forinden raadet havde været samlet i Bergen. Dipl. Norv., VII, no. 583.

[3] C. F. Allen, anf. st., IV, 1, s. 202.

maatte ansees som medlem af det norske raad, var *relator*.[1] Denne sendtes ogsaa samtidig til Norge med en meget vidtstrakt fuldmagt for paa kongens vegne at ordne forholdene i det søndenfjeldske,[2] medens Vincentius Lunge sendtes til Bergen for i det nordenfjeldske at besørge et lignende hverv. Han kom mod aarets slutning i besiddelse af Bergens kongsgaard, hjulpen dertil af biskoperne Hoskold af Stavanger og Olaf af Bergen, som altsaa nu ligeledes erkjendte kong Frederik som Norges herre.[3] Dermed fulgte ogsaa overbestyrelsen af den hele »landsende« fra Lindesnæs til Vardøhus.[4] Frederik I var saaledes ved udgangen af. 1523 faktisk herre over hele Norge. Den følgende sommer ordnedes styrelsen af det nordenfjeldske saaledes, at foruden hr. Vincentius ogsaa den nye erkebiskop Olaf Engelbrechtssøn, biskop Hoskold af Stavanger og biskop Olaf af Bergen under kongens fravær tilsammen skulde være statholdere i Norge nordenfor Lindesnæs med fuld kongelig myndighed.[5] Rimeligvis er denne forandring foretaget af hensyn til erkebispen, som efter flere gange at være anmodet af kongen om at komme til ham paa hjemreisen fra Rom og forhandle »udi raadsvis«, om vaaren 1524 havde en sammenkomst med kongen i Flensborg,[6] hvor han maa have anerkjendt den nye tingenes orden.

Ved kongens danske kroning i Juni 1524 indfandt biskop Magnus af Hamar sig som udsending for det norske rigsraad. Rimeligvis har han inden sin afreise fra Norge havt en sammenkomst med erkebiskopen og andre af raadets medlemmer og med dem forhandlet om den nye konges haandfæstning; maaske er sagen endog *pro forma* bleven forelagt en del andre adelsmænd, Hamars indbyggere og repræsentanter for den oplandske almue. Da biskop Magnus 14de Juni 1524 hyldede kong Frederik, var det nemlig paa disses og raadets vegne;

---

[1] Dipl. Norv., III, no. 686.

[2] Danske magasin, tredie række, II, s. 250 flg. Han kaldes i et til ham stilet brev af 19de Novbr. 1523 »Norges riges forstander søndenfjelds«. Dipl. Norv., VIII, no. 516.

[3] Smlgn. Dipl. Norv., X, no. 418.

[4] Dipl. Norv., V, no. 1039. I et kongebrev af 30te Marts 1524 kaldes han kongens statholder i Norge norden Lindesnæs. Dipl. Norv., VII, no. 579.

[5] Dipl. Norv., VII, no. 580.

[6] Dipl. Norv., VII, no. 577, 579; VIII, no. 522. Erkebispen kom til Nidaros 31te Mai 1524. Scriptores rerum Danic. VI, s. 617.

ligesaa nævnes de i kongens svar paa det ham forelagte udkast til en haandfæstning.[1] Da biskopen vendte tilbage, medbragte han bl. a. fra kongen anmodning til det norske raad om at bevilge ham en almindelig skat. I en anden skrivelse, som samtidig afgik fra det danske til det norske rigsraad, fremstilles sagen derimod, som om det allerede havde bevilget skatten for begge riger, og det norske kun skulde paase dens inddrivelse og nedsendelse til Danmark.[2]

Efter sin hjemkomst drog biskop Magnus lige til Bergen, hvor ogsaa de fleste medlemmer af rigsraadet indfandt sig og vare samlede en del af August og September 1524. Der nævnes her som tilstedeværende erkebiskopen, de fire øvrige norske bisper og biskopen af Hole, samt hr. Vincentius Lunge, hr. Olaf Galde, hr. Gaute Galde, hr. Joakim Gris, Erik Ugerup, Olaf Bagge, Erik Erikssøn og Hans Krukow, ialt otte verdslige medlemmer, af hvilke de fleste synes at være ny tilkomne. Hr. Vincentius og Erik Ugerup vare danske mænd, der før aldrig havde været i Norge; men de havde rimeligvis begge kort i forveien ægtet hver sin datter af hr. Nils Henrikssøn og derpaa som »indgiftede« taget sæde i raadet.[3] Af de øvrige vides med vished kun de to Galder at have tilhørt raadet under Kristjern II. Hr. Joakim Gris var en Nordmand, uden at der vides noget nærmere om hans slægtsforhold.[4] De tre sidste vare ogsaa indfødte mænd, men tilhørte ikke engang nogen sidegren af de gamle storætter. Med optagelsen af de nye medlemmer maa det denne gang være gaaet høist uregelmæssig til.[5] Saalænge kongen endnu ikke var kronet og hyldet og hans haandfæstning ikke vedtagen, skulde han ikke have kunnet udnævne nogen raadsherre. Paa den anden side kunde neppe heller raadet paa egen haand indlade sig paa at optage saadanne. Hr. Joakim Gris og Erik Erikssøn nævnes allerede i Juni 1524 paa en maade, der antyder, at de da tilhørte det sønden-

---

[1] Dipl. Norv., VII, no. 584. Smlgn. X, no. 418. C. F. Allen, anf. st., IV, 2, s. 229. 235.

[2] Dipl. Norv., VII, no. 587, 588.

[3] Om tiden for deres giftermaal smlgn. L. Daae i Historisk tidsskrift, III, s. 242, 244.

[4] Samlinger til det norske folks historie, IV, s. 118.

[5] De fire norske medlemmer kunne allerede i Kristjern II.s sidste aar være komne ind i raadet. Hvorvidt den gang ogsaa ridderen hr. Karl Knutssøn, hr. Knut Alfssøns søn, der faldt under Stockholms beleiring, har tilhørt det norske raad, er vistnok høist usikkert.

fjeldske raad,[1] medens hr. Vincentius og Erik Ugerup først optræde som raadsherrer i Bergen. Men der høres intet om, hvorledes dermed er gaaet til.[2]

Paa mødet i Bergen afgjordes rimeligvis mange sager. Saaledes maa der her være forhandlet om den fremtidige besættelse af alle rigets len, hvorved man navnlig vilde have opretholdt aftalen fra 1523 om, at hr. Olaf Galde skulde have Akershus slot og len, medens hr. Vincentius allerede var traadt i sin afdøde svigerfaders sted som høvedsmand paa Bergenhus. Om det i 1523 passerede blev der udstedt en erklæring. Man imødekom ogsaa kongens ønsker ved at bevilge den af ham forlangte »landehjælp«. Ligeledes afgjordes retssager. Derhos sendte man Kristjern II sin opsigelse af huldskab og troskab.[3] Fremdeles beskjæftigede raadet sig her med undersøgelser om det store opløb i Bergen 1523, hvorom der var indgivet klager til det danske raad, som dette igjen havde henvist til det norske.[4] Forhandlingernes vigtigste gjenstand var dog den haandfæstning, som skulde forelægges den nye konge til antagelse, og hvorom der allerede under biskop Magnus's ophold i Danmark var opnaaet en foreløbig aftale. I den form, hvori den endelig blev vedtagen, nedsendtes den med hr. Vincentius Lunge til Danmark, hvor den antoges af kong Frederik paa Riberhus 24de November 1524.[5] Biskoperne af Bergen og Hole samt hr. Joakim Gris deltoge ikke i beseglingen og nævnes heller ikke i haandfæstningen, hvorimod kansleren, Mathias Hvoruf, skjønt han ikke omtales i denne, har hængt sit segl derunder.[6] Det egentlige kongevalg foregik 23de August.[7] Af haandfæstningens bestemmelser have følgende betydning for rigsraadets forhold til kongen og statsstyrelsen i almindelighed.

Kongen maatte ikke uden raadets samtykke lægge adeligt gods under sig eller kronen; — ingen adelsmand skulde forbryde sit gods under kronen, medmindre han førte avindskjold

[1] Dipl. Norv., VII, no. 584.
[2] I en kilde heder det endog, at hr. Vincentius paa egen haand skal have optaget »mange«, deribl. Erik Ugerup i raadet. Gustaf I.s registratur, V, s. 215.
[3] Dipl. Norv., I, no. 1067, 1068; VII, no. 591, 593; IX, no. 532. Om opsigelsen sendtes ogsaa meddelelse til Gustav I. VIII, no. 526.
[4] Dipl. Norv., VI, no. 695, 696, 697. Smstds. no. 698 en anden klage fra Norge for det danske raad, rimeligvis fra høsten 1523.
[5] Dipl. Norv., VII, no. 594.
[6] Af Dipl. Norv., VII, no. 600, s. 618, sees, at de søndenfjeldske raadsherrer beseglede haandfæstningen i Januar 1525 i Oslo.
[7] Dipl. Norv., IX, no. 534.

mod riget, eller han blev dømt af raadet at have det forbrudt; — hvis kongen havde tiltale til noget medlem af raadet i en sag, der angik ære, liv eller gods, da skulde dette alene kunne ske for raadets domstol; — hvis nogen havde noget at sige paa kongen, da skulde derom dømmes af rigens raad; — kongen maatte ikke begynde nogen krig eller drage fremmede tropper ind i riget, »uden stor mærkelig magt paa ligger og vi ikke kunde forsamle Norges riges raad for landsens leiligheds skyld«; — ingen udlændinge maatte faa nye privilegier eller stadfæstelse af ældre uden raadets samtykke; — intet af rigets len maatte pantsættes eller »bortbebreves« til nogen udenlandsk mand, med mindre »riget saadant anfald finge, det nød og behov gjøres«, i hvilket tilfælde kongen med raadets samtykke maatte give len til dem, som havde gjort ham eller kronen tjeneste »og dertil nyttelige og duelige ere«; — kongen skulde af rigsraadet annamme alle slotslove, hvilke efter hans død igjen skulde holdes til erkebiskopens og rigsraadets haand; — kongen erkjendte rigsraadets ret til at vælge hans efterfølger, saaledes at han ikke maatte anmode det eller rigets indbyggere om i hans levende live at vælge hans søn eller en anden, »uden vi kunde have det i deres minde«; — ingen skulde for eftertiden optages i raadet uden de, som kongen vilde »annamme« med rigsraadets samtykke, og disse skulde da »sværge den ed, som tilhører«; — ingen landskat maatte paalægges almue eller kjøbstæder uden raadets samtykke; — konge og raad skulde hjælpe enhver, som trængtes fra sin ret; — ingen af raadets medlemmer maatte stevnes udenfor riget, medmindre de trættende parter selv enedes derom eller nogen fandt, at der ikke var skeet ham ret af det norske raad; — hvad, »frihed« der var kommet fra kronen, skulde igjen gives tilbage til denne, dog efter raadets dom; — intet provsti eller lagdømme skulde besættes med andre end indfødte uden efter raadets raad, vilje og samtykke norden- eller søndenfjelds; — naar raadet skulde indkaldes til »herredag«, da skulde dette forkyndes medlemmerne et helt eller et halvt aar i forveien; — kongen skulde lade sig krone i Throndhjem »eller andensteds inden riget«, hvor det syntes ham og raadet bedst og bekvemmest; — ingen maatte ophøies i adelig stand uden raadets samtykke, medmindre han optraadte »saa ærlige paa marken, at han er det værd«. Tilsidst heder det, at hvis kongen ikke holdt denne »reces«, som han nu havde besvoret og atter vilde sværge at overholde naar han lod sig krone, og hvis han da ikke vilde lade sig undervise

af rigsraadet, da skulde rigets indbyggere være løste fra huldskab, mandskab, ed eller tro tjeneste, ja de skulde endog »være forpligt ved deres ære det at afværge«. Den sidste bestemmelse fandtes allerede i de to foregaaende haandfæstninger; men forsaavidt den deri var udtalt under ét for begge riger, kunde den før ikke have den tilsyneladende store betydning, som den maatte faa, naar den blev given for Norge alene.

En saadan magtfylde, som den, der ved haandfæstningen af 1524 var tilstaaet det norske rigsraad, havde dette endnu aldrig været i besiddelse af. Næsten paa alle omraader skulde kongen ved den være bleven bunden til at høre raadet, og han kunde efter dens ord saagodtsom intet foretage uden dettes samtykke. Det hele var opnaaet uden nogen vanskelighed, idet man fra norsk side kun havde stillet sine fordringer, og derpaa disse vare indrømmede af kongen. For ham og hans omgivelser i det danske rigsraad kunde det ikke være ubekjendt, at der fandtes et uhyre misforhold mellem Norges riges og dets raads evne til at hævde sin egen selvstændighed og den myndighed, som nu blev tilstaaet rigsraadet. Dette havde paa sin side intet vederlag havt at byde kongen for, hvad han saaledes tilstod. Norge var allerede i hans besiddelse, inden der var gjort noget for at udarbeide en haandfæstning. Saaledes maa grunden til de betydelige indrømmelser, som kongen paa denne maade gjorde, søges i andre forhold. Til de fordringer, som gjennem biskop Magnus fremkom fra det nationale eller det svensksindede parti inden raadet, om det overhovedet nu er berettiget at bruge en saadan benævnelse, er der neppe taget meget hensyn. Den eneste af raadets norskfødte medlemmer, som ved denne leilighed kan have øvet nogen virksom indflydelse, var erkebiskopen, og forsaavidt haandfæstningen i en større udstrækning tilsikrede den norske kirke vigtige friheder, kan dette være resultatet af hans forhandlinger med kongen under sammenkomsten i Flensborg. Men for øvrigt var kirken og hierarkiet paa denne tid at betragte som sprængt, uden alt sammenhold, ovenpaa de slag, Kristjern II havde ført imod dem ved at indtrænge sine tilhængere, tildels yderst uværdige personer, paa biskopstolene, og hvad den havde tabt, blev aldrig gjenvundet. Aristokratiet, der var i en lignende eller endnu mere vidtkommen opløsnings-tilstand, formaaede her intet. Der var i hele riget kun en eneste verdslig raadsherre, der havde indflydelse hos kongen, nemlig den netop indgiftede hr. Vincentius Lunge. Uagtet han ikke fremtræder i de forud for mødet

i Bergen førte forhandlinger om haandfæstningen, saavidt disse nu kjendes, maa det dog være ham, hvem det skyldes, at denne blev til fordel for Norges selvstændighed under raadets styrelse. Af de to mænd, som kongen i 1523 havde sendt til Norge med overordentlig fuldmagt, og til hvis raad han paa denne tid fornemlig maa have lyttet, hvor han skulde afgjøre norske anliggender, maa hr. Vincentius for øieblikket have havt den største indflydelse. Selv optraadte han, der først nylig var kommen til landet, som den ivrigste Nordmand; han talte skarpt mod alle »fremmede« og paastod, at han havde brudt med alt, som bandt ham til hans gamle fædreland. Han var i virkeligheden ogsaa knyttet nær til Norge, hvor han stod som raadets mægtigste og indflydelsesrigeste mand, indgiftet i landets rigeste æt. Men denne sin stilling opfattede han anderledes end nogen af de mænd, som før havde vandret den samme vei for at tilfredsstille sin ærgjerrighed og sin lyst efter magt. Som den, der i fremtiden var selvskreven til at være det norske rigsraads leder, vilde han ogsaa sikre det en stor indflydelse. Haandfæstningen var given med dettes og hans egne interesser for øie, og mod det samme formaal blev ogsaa hans følgende virksomhed rettet. Hr. Vincentius Lunge vilde opretholde forbindelsen med Danmark, i hvilken han altid var henvist til at søge sin støtte; men han holdt paa, at der skulde tilstaaes Norge og dets rigsraad en stor selvstændighed, for saa selv at være den, som styrede det hele land. I visse henseender bliver hans optræden saaledes et forbillede for den rolle, som Hannibal Sehested spillede i Norge noget over hundrede aar længere nede i tiden. Ved hr. Vincentius opnaaedes nu, hvad en national reisning aldrig havde kunnet bringe.

Under hr. Vincentius Lunges ophold i Danmark om høsten 1524 viste det sig imidlertid, at han til trods for sine gode forbindelser ikke altid kunde opveie den indflydelse, som hans modstandere i det danske og holsteinske raad med hr. Henrik Krummedike og hr. Otte Holgerssøn Rosenkrans i spidsen lagde i vægtskaalen imod ham. Den første af disse stod især paa en spændt fod med hr. Vincentius og det norske raad, som netop paa samme tid havde udstødt ham af sin midte, anklaget ham for kongen og endog sendt ham et feidebrev.[1] Hr. Vincentius kunde ikke drive igjennem, at hr. Olaf Galde i overensstem-

[1] Dipl. Norv., VII, no. 596, 607, 608, 612; IX, no. 539. Smlgn. Allen, anf. st., IV, 2, s. 245.

melse med rigsraadets ønske skulde faa Akershus slot og len, medens kongen i spørgsmaalet om de øvrige len synes at have fulgt dets forslag.[1]

Efter rigsraadets sammenkomst og haandfæstningens vedtagelse af kongen skulde der kunne træffes en endelig ordning af forholdene. Efter den store myndighed, som var tillagt rigsraadet, maatte der nu, hvis denne overhovedet skulde faa nogen betydning, indrettes en centralstyrelse i landet selv. Uden en saadan vilde det hele straks have vist sig rent illusorisk. For det nordenfjeldske var hr. Vincentius allerede om høsten 1523 af kongen udnævnt til statholder. Men denne stilling synes dog kun at have været midlertidig.[2] Det samme har rimeligvis ogsaa været tilfældet med det kollegiale statholderskab, som var anordnet om sommeren 1524, idet der ikke senere høres tale om nogen overordnet myndighed, der var tilstaaet de to biskoper. Derimod synes der samme aars høst at være truffet en ny bestemmelse, hvorefter erkebispen og hr. Vincentius i fællesskab fik sig overdraget det hverv at føre rigsstyrelsen i det nordenfjeldske. I en skrivelse, som hr. Vincentius under sit ophold i Danmark sendte hr. Olaf Galde, kalder han sig kongens statholder nordenfjelds i Norge, derimod ikke i en til erkebiskopen.[3] Det er dog rimeligt, at statholder-titelen denne gang ikke har været hr. Vincentius og erkebispen udtrykkelig overdragen.[4] Den sidste synes heller aldrig at have ført den. For det søndenfjeldske er der i alle tilfælde ikke i 1524 udnævnt nogen statholder. Men her optraadte hr. Vincentius paa egen haand, da han i Januar 1525 kom til Oslo. Imod kongens eget bud, men efter raadets ønske indsatte han hr. Olaf, ikke den af kongen udnævnte hr. Gaute Galde, til høvedsmand paa Akershus. Hr. Olaf optraadte fra nu af som statholder over det søndenfjeldske, og kongen fandt sig bagefter i, hvad der var skeet.[5] Alt dette var hr. Vincentius's verk. Da han personlig traf sammen med raadets søndenfjeldske medlemmer, beklagede han selv, hvor lidet disse duede til at hævde de beslutninger, som de i Bergen havde været med at fatte.[6]

---

[1] Dipl. Norv., VII, no. 596, 597. Smlgn. no. 582 om provstiet i Bergen.

[2] Hr. Vincentius omtaler i et brev til erkebiskopen (Dipl. Norv., II. no. 601, s. 622) denne sin myndighed paa en saadan maade.

[3] Dipl. Norv., VII, no. 596, 597. Smlgn. no. 620, 621, 631.

[4] Gustaf I.s registratur, V, s. 215.

[5] C. F. Allen, De tre nord. rigers historie, IV, 2, s. 257.

[6] Dipl. Norv., VII, no. 600. Hvilke medlemmer af raadet der har

Efter den af hr. Vincentius trufne ordning var nu den daglige styrelse lagt i hænderne paa medlemmer af det norske raad, noget, som ikke paa længe havde været tilfældet. Den nye styrelse havde en udstrakt myndighed, men led tillige under den mangel, at dens tre medlemmer boede paa forskjellige, vidt fra hinanden fjernede steder. De to, som oftest traf sammen, vare erkebiskopen og hr. Vincentius, idet den første hvert aar skulde reise til Bergen og der sammen med den bergenske biskop og høvedsmanden paa kongsgaarden udøve rigsraadets dømmende myndighed.[1] For øvrigt vare de i regelen henviste til at føre forhandlingerne med hinanden skriftlig; men som oftest have de dog rimeligvis hver handlet paa egen haand. Statholderne stode i rang over de øvrige verdslige medlemmer og kansleren;[2] erkebispen betragtedes som den fornemste i det hele raad og var dettes formand. Til ham har saaledes den nye biskop i Oslo, Hans Reff, aflagt sin ed som raadsherre i Throndhjem 9de Marts 1525,[3] og i 1527 udsendte han paa kongens vegne krigsskibe for at holde søen ren for fribyttere.[4] Hr. Olaf Galde har som statholder i det søndenfjeldske ansat en myntmester i Oslo og givet regler for myntningen i denne by; hertil har han dog rimeligvis havt særlig bemyndigelse fra kongen. Ligesaa har han paa kongens vegne udstedt værnbreve og leidebreve.[5] Allerede om høsten 1523 havde hr. Vincentius paa egen haand udnævnt en lagmand paa Stegen; men denne er kort efter bleven afløst af en ny, idet hr. Vincentius i April 1526 kundgjorde, at raadet havde ansat Hans Bagge i den samme stilling.[6] Skatterne synes at være

været tilstede kan ikke med bestemthed afgjøres. Det brev, hvori raadet stillede borgen for hr. Olaf Galde, (VIII, no. 529), er udstedt i følgendes navn: erkebiskopen, bisperne af Stavanger, Hamar og Bergen, kansleren, hr. Vincentius, hr. Gaute Galde, Erik Ugerup, Olaf Bagge, Erik Erikssøn og Hans Krukow. Men kun biskopen af Hamars segl er paatrykt. Maaske have kun kansleren, brødrene Galde, hr. Vincentius, Erik Ugerup og Erik Erikssøn virkelig været tilstede.

[1] Nye danske magasin, VI, s. 321 flg. — Ved vigtigere anledninger synes kongen at have sendt en af sin sekretærer til det norske raads medlemmer. D. N., VII, no. 614, 648.

[2] Samlinger til det norske folks sprog og hist., I, s. 485 flg.

[3] Dipl. Norv., I, no. 1070.

[4] Dipl. Norv., I, no. 1072. Raadets arkiv maa have været hos erkebispen.

[5] Dipl. Norv., II, no. 1081, 1083; IX, no. 560.

[6] Dipl. Norv., VII, no. 601, 621. Den kgl. stadfæstelse Norske rigsregistranter, I, s. 10.

opkrævede af statholderne og derefter nedsendte til kongen. Ligesaa opkrævedes afgifterne af de mindre nordenfjeldske len gjennem hr. Vincentius.[1] En regelmæssig raadssammenkomst er maaske, ialfald søndenfjelds, bleven afholdt i de første maaneder af hvert aar. Saaledes vare i Februar 1526 biskoperne af Hamar og Oslo, hr. Olaf Galde, kansleren, abbed Hans i Hovedøen, hr. Gaute Galde, Erik Ugerup og Erik Erikssøn samlede i Oslo.[2] Hvor raadet optraadte dømmende, nøiedes man nu ofte med en eller to medlemmer.[3] Paa mødet i Malmø 1524, hvor der bl. a. forhandledes med Sverige om Viken, var det norske raad ikke repræsenteret og deltog saaledes ikke i de der fattede beslutninger.

Den store myndighed, som udøvedes af erkebiskopen og de to norske statholdere, var alene opnaaet ved en tilsvarende indskrænkning af kongens. Saaledes har hans raadighed over forleninger nu neppe bestaaet uden i navnet. Dette var formodentlig ogsaa tilfældet med hans raadighed over de kongelige kapeller krongodset.[4] Myntregalet synes at være fuldstændig opgivet af kongen og overdraget statholdere og biskoper.[5] Derimod har kongen, som det synes uden i forveien at have indhentet raadets samtykke, bekræftet privilegier for de tydske kjøbmænd i Norge og for enkelte kjøbstæder, dog under forbehold af, at dette kun skulde gjælde indtil hans kroning.[6] Uagtet denne ved haandfæstningen var stillet i sikker udsigt, kom den dog aldrig istand, hovedsagelig fordi hr. Vincentius paa alle maader arbeidede paa at hindre dens afholdelse. Han støttedes heri af det norske raad mod det danske.[7]

En ordning af de norske forhold, som den, der var istand-

---

[1] Norske rigsregistranter, I, s. 9. Smlgn. Dipl. Norv., VII, no. 668, 675.

[2] Saml. til det norske folks spr. og hist., I, s. 485 flg. Smlgn. 491 flg.

[3] Dipl. Norv., VIII, no. 556, 566. En hentydning til raadets dømmende virksomhed i Meddel. fra det n. rigsark., I, s. 206. 1525 har der maaske været et alm. raadsmaade. D. N., VII, no. 611, og i 1527 et nordenfjeldsk. Gustaf I.s reg., V, s. 217 flg.

[4] Norske rigsregistr., I, s. 1—10. Dipl. Norv., VII, no. 615, 616. I 1525 havde dog kongen saa megen indflydelse, at han fik raadet til at anerkjende hans udnævnelse af en dansk mand til abbed i Hovedøens kloster. Lange, Kloserhistorie, 2 udgave, s. 420.

[5] Norske rigsregistr., I, s. 10.

[6] Dipl. Norv., V, no. 1042; VI, no. 698. Norske rigsregistr., I, s. 6. Willebrandt, Hansische chronik, III, s. 88.

[7] Smlgn. bl. a. Dipl. Norv., VII, no. 650, 652, 657.

bragt af hr. Vincentius Lunge, kunde ikke have udsigt til at blive langvarig. Dertil stred den i altfor høi grad mod kongens og det danske rigsraads interesser. De norske magthavere svækkede selv sin stilling ved indbyrdes uenighed og ved at indblande sig i de indre svenske forhold, idet de modtoge Daljunkeren og Peder kansler, da disse flygtede fra Sverige. Tillige udæskede de altfor stærkt hr. Henrik Krummedike ved at forholde ham hans len og eiendomme i Norge. Lidt efter lidt forøgedes den indflydelse, som hr. Vincentius's modstandere havde hos kongen. I 1527 gik denne endog saavidt, at han fratog hr. Olaf Galde befalingen over Akershus og hans statholderskab, hvori det søndenfjeldske raad maatte finde sig.[1] Samtidig overdroges saavel Akershus som Baahus til to nye lensherrer, der vare danskfødte, og da de ikke vare indgiftede, heller ikke skulde have ret til at sidde i raadet. Dermed var ikke alene haandfæstningen brudt; der var tillige gjort et betydeligt indgreb i den magt, hvoraf medlemmerne af det norske raad hidtil havde været i besiddelse. Hr. Vincentius, der vel forstod betydningen heraf og vidste, at raden snart ogsaa maatte komme til ham, havde i begyndelsen den tanke at ville modsætte sig lignende forsøg med væbnet haand. Men han opgav dette, formodentlig fordi han ikke har stolet paa sin egen og landets modstandsevne. Fra 1529 blev hr. Eske Bilde, hr. Henrik Krummedikes svigersøn, befalingsmand paa Bergenhus, og dermed var den tidligere ordning endelig opgiven. Hr. Vincentius beholdt rigtignok sin plads i raadet og fik endog til erstatning for sine tabte forleninger nye, store besiddelser i jordegods, men han kunde ikke længer kalde sig statholder[2] og havde ingen kollega, der i det søndenfjeldske arbeidede for de samme formaal. Erkebiskopens stilling var heller ikke ganske sikker, den undergravedes ligesom det hele hierarkis magt, og i stedet for at kunne værne om sin stilling som raadets formand maatte han stræbe at redde, hvad reddes kunde, for kirken.

---

[1] Dipl. Norv., IX, no. 589. Biskop Hans Reff, kansleren, hr. Gaute Galde og Erik Erikssøn vare tilstede ved overdragelsen af Akershus til den nye lensherre, som i tilfælde af kongens død forpligtedes til at holde slottet til rigsraadets haand.

[2] Ved en enkelt leilighed kaldes hr. Eske Bilde »kongens statholder nordenfjelds«. Dipl. Norv., VIII, no. 707, s. 747. 1530 fik han og erkebispen kongens fuldmagt til i hans fravær at forsvare det nordenfjeldske VII, no. 673.

Hierarkiets almindelige opløsning viste sig bl. a. deri, at bispestolenes besættelse nu betragtedes som hørende under konge og raad.[1]

Idet saaledes kong Frederik og det danske rigsraad berøvede de norske statholdere deres myndighed og dermed atter ophævede den styrelse, riget i nogle aar havde havt inden sine egne grænser, maatte forholdene blive de samme, som de før havde været. Styrelsen lagdes atter umiddelbart over i kongens haand. Der var ialfald søndenfjelds ikke nogen mellemmand mellem ham og lensherrerne.[2] Den tidligere ordning havde havt sine mangler; den havde været noget usædvanligt, og egentlig ikke tidligere havt noget tilsvarende. Men alligevel maatte dog den nye tilstand føles som et tilbageskridt. Thi selv om det samlede raad ikke i den tid havde udfoldet nogen virksomhed af betydning, havde dog styrelsen været ledet ved mænd, der enten vare indfødte eller knyttede til landet ved stærke baand.

Ovenpaa den i aarene 1527—1529 indtraadte reaktion kunde det ikke ventes, at det samlede raad eller nogen af dets tvende hovedafdelinger kunde beholde nogen større indflydelse paa landsstyrelsen. Dets virksomhed har fra nu af rimeligvis næsten udelukkende været indskrænket til at udøve den øverstedømmende myndighed i riget. Mathias Hvoruf har formodentlig nu som før udstedt alle landsvist-breve. Forsaavidt kongen ved norske regjerings-anliggender ansaa det nødvendigt at tage nogen paa raad, var dette fra nu af som oftest hans danske og holsteinske raadgivere.[3]

Frederik I kom heller ikke efter disse forandringer til landet. Derimod sendte han i 1529 sin søn, hertug Kristjern, til Oslo, ledsaget af fire medlemmer af det danske raad, biskop Styge Krumpen, hr. Henrik Krummedike, hr. Otte Krumpen og Knud Gyldenstjerne, som den unge fyrstes raadgivere og med fuldmagt til at deltage i raadsmødet. Disse opholdt sig fra Juli til September i Oslo. Som øiemedet for deres sendelse angives i den derom udstedte instruktion,[4] at de skulde afgjøre retssager mellem rigsraaderne og andre, sammen

---

[1] Smlgn. bl. a. Dipl. Norv., VII, no. 717, 718—722.

[2] Det var nu kongen, som udstedte værnbreve. Dipl. Norv., IV, no. 1090. I det nordenfjeldske var dog hr. Eske maaske en overleusherre. VII, no. 678. Smlgn. s. 373, note 2.

[3] Allerede fra 1525 af havde han henvendt sig til disse i spørgsmaal, der vedkom Norges indre forhold, Nye danske magasin, V, s. 218, 291, 301. Smlgn. T. H. Aschehoug, Norges offentl. ret, I, s. 339.

[4] Dipl. Norv., IX, no. 596. Smlgn. VII, no. 664 flg.

med det norske raad hjælpe enhver til sin ret, der kom for dem, undersøge forholdene med de norske len og forhandle med de norske rigsraader om bekræftelsen af de ældre traktater mellem rigerne, samt meddele dem, at kongen og det danske raad havde aabnet underhandlinger med Sverige om at faa Viken tilbage. En lignende paa længere tid beregnet myndighed, som den, der i 1506 var overdragen Kristjern II, fik hertugen ikke, uagtet det var tilraadet hans fader at gjøre ham til statholder i Norge.[1] Da han ikke var valgt til thronfølger, vilde imidlertid en saadan udnævnelse altid være noget uformelig.

Af det norske raads medlemmer indfandt der sig ikke mange i Oslo. Erkebiskopen vilde aldeles ikke komme og indtog endog en holdning, der vakte hertugens mistanke;[2] af de øvrige biskoper nævnes kun Hans Reff og dennes anden formand, Anders Mus, der fremdeles havde beholdt sin plads i raadet. Foruden dem vides blot kansleren, hr. Vincentius, hr. Nils Lykke, hr. Olaf Galde, hr. Gaute Galde og Erik Erikssøn at have været tilstede.[3] Det skal have været hensigten at faa det norske rigsraad til at erkjende hertugen for arveberettiget til Norge; men hertil var dog ikke dette villigt.[4] Derimod blev der af de tilstedeværende rigsraader fra begge lande udstedt en bekræftet gjenpart af overenskomsten i Bergen af 1450, som et tegn paa, at denne fremdeles var i kraft.[5] Hertugen lod sig imidlertid under sit hele ophold i Norge kalde »med Guds naade ret arving til Norge«, en titel, som endog tillægges ham i den af de forsamlede medlemmer af »Danmarks og Norges rigsraad« udstedte erklæring om hans forhold i Norge.[6] At hertugen virkelig har udøvet kongelig myndighed, synes at fremgaa af det privilegium, han gav adelsmanden Jon Nilssøn Skak.[7] Blandt de under dette møde afgjorte retssager var ogsaa en, hvori hr. Vincentius var part. Dommen gik ham imod.[8] Mellem dommerne var ogsaa hr. Henrik Krummedike, hans gamle fiende,

---

[1] C. F. Allen, De tre nord. rigers hist., V, s. 258.
[2] Dipl. Norv., III, no. 599.
[3] Dipl. Norv., VIII, no. 607; IX, no. 637. Om hr. Olaf Galde mente kongen nu, *das dar nicht vhill zu holen ist*. VIII, no. 601, s. 628.
[4] Huitfeldt, Frederik den første, s. 181. Efter denne kilde udgik modstanden fra erkebiskop Olaf.
[5] Huitfeldt, anf. st., s. 184 flg.
[6] Huitfeldt, anf. st., s. 182 flg. Dipl. Norv., VIII, no. 607.
[7] Dipl. Norv., VIII, no. 605.
[8] Dipl. Norv., IX, no. 637.

der nu ved hertugens side var den mest raadende i landet og havde faaet sine forleninger tilbage, uden at det dog kan sees, hvorvidt han tillige er bleven betragtet som norsk raadsherre. Hvor forandret stillingen i det hele var, viste sig ogsaa deraf, at han nærmede sig erkebiskopen, som derimod var i aabent fiendskab med hr. Vincentius. Ved mødet blev ogsaa indgivet et andragende fra adel og lagmænd, som bl. a. begjærede, at der ikke maatte paalægges nogen skat, medmindre det var overveiet »af de herrer og gode mænd, som Norges riges leilighed vide«.[1]

Om ordningen af rigets styrelse i de sidste aar af Frederik I.s regjering haves ikke mange oplysninger. Ligesom tidligere har kongen disponeret over forleninger og krongods,[2] og som oftest uden derom at høre det norske raad. Et enkelt lensbrev er dog udstedt *in præsentia consiliariorum regnorum Daciæ et Norvegiæ hic existentium*, af hvilke maaske hr. Vincentius har været den eneste norske raadsherre.[3] Lovgivnings-virksomheden synes i hele kong Frederiks tid at være næsten stanset. En forordning om Bergens privilegier fra 1528 og en fra 1531 om almuen paa Tjømøs ret til at drive handel ere her aldeles enestaaende. I den første nævnes ikke raadet; men der er dog — efter andre samme dag udstedte breve — grund til at antage, at baade danske og norske raadsherrer ere hørte, af de sidste ialfald hr. Vincentius. Den anden forordning siges udtrykkelig at være udfærdiget *de commissione dominorum consiliariorum Daciæ et Norvegiæ,* paa en tid, da flere af de sidste virkelig vare i Danmark. En befaling om at indskrænke Rostockernes handel i Oslo og Tønsberg er derimod kun udstedt *ad mandatum regis majestatis proprium.*[4] Flertallet af de norske breve, som i denne tid ere udfærdigede gjennem kancelliet, og hvilke næsten udelukkende angaa forleninger, ere alene udstedte efter befaling af kongen. Ved siden af ham nævnes dog flere danske raadsherrer, ja selv andre Danske, der ikke hørte til raadet; i 1530 forekommer ogsaa hr. Vincentius paa samme maade.[5]

Raadets sammensætning har i disse aar undergaaet flere

---

[1] Dipl. Norv., VIII, no. 598.
[2] Dipl. Norv., I, no. 1077. Norske rigsregistranter, I, s. 14—42.
[3] Norske rigsregistranter, I, s. 15.
[4] Dipl. Norv., V, no. 1055; VI, no. 710. Norske rigsregistranter, I, s. 25. Forbudet mod udlændinges handel nordenfor Bergen (1532) er udstedt uden at nævne det norske rigsraad. Dipl. Norv., VII, no. 699, 700.
[5] Norske rigsregistranter, I, s. 14—42.

forandringer. Hr. Joakim Gris og Olaf Bagge nævnes ikke efter 1524, medens Erik Erikssøn endnu omtales som raadsherre i 1532. Hr. Olaf Galde overlevede ikke længe sin afsættelse. Efter 1526 nævnes den nye, danskfødte abbed i Hovedøen, Hans Anderssøn som medlem af raadet, i hvilket ogsaa flere af hans formænd havde havt sæde.[1] Derhos fik raadet senere tre verdslige danske medlemmer i hr. Eske Bilde, hr. Nils Lykke og hr. Klaus Bilde. Men naar dette er skeet, kan ikke sees. Hr. Nils var, som indgiftet, berettiget til at tage sæde i raadet, hvorimod de to Bilder ikke havde en saadan adkómst. De ere maaske først meget sent blevne optagne i raadet, dog inden September 1533.[2] Derimod synes ikke hr. Mogens Gyldenstjerne paa Akershus at have været optagen i raadet.[3] Erik Hack, der i 1536 synes at omtales som raadsherre, kjendes ikke ellers.[4] Som kansler og provst ved Mariakirken blev Mathias Hvoruf staaende indtil høsten 1532, da han efterfulgtes af den danske adelsmand Morten Krabbe.[5] Hvor raadet i denne tid skriver til kongen, undertegner det sig hans »kapellaner og tro tjenere«. Ved kapellanerne maa forstaaes samtlige geistlige medlemmer.

At der af hensyn til retspleien har været afholdt regelmæssige raadsmøder saavel sønden- som nordenfjelds, kan neppe betvivles. Dog kjendes kun lidet dertil. I Marts 1531 vare Hans Reff, kansleren, abbed Hans og Erik Erikssøn samlede i Oslo. De behandlede der med Oslo lagmand en retssag, som allerede var afgjort under raadsmødet i 1529. Parterne afvistes, indtil de kunde fremføre sine bevisligheder for »alt Norges riges raad«.[6] Til den paafølgende sommer var det norske raad tilsagt at indfinde sig i Kjøbenhavn og der forhandle sammen med det danske. Kongen havde ogsaa indkaldt repræsentanter for kjøbstæder og almue.[7] Disse mødte dog ikke, hvorimod om som-

---

[1] Lange, De norske klostres historie, anden udg., s. 420. Saml. til norske folks spr. og hist., I, s. 485 flg. Smlgn. s. 372, note 5.

[2] Dipl. Norv., IV, no 1101. Paludan-Müller, Aktstykker til grevens feide, II, no. 49. I 1534 klagede hr. Klaus Bilde over raadets faatallighed. Dipl. Norv., VIII, no. 722.

[3] Dipl. Norv., IX, no. 637.

[4] Paludan-Müller, Aktstykker til grevens feide, II, no. 102.

[5] Skjønt ikke kronet konge, benyttede Frederik I baade sekret og signet. Af denne sort har han imidlertid havt flere, større og mindre. I rigsarkivet haves aftryk af 6 forskjellige af disse signeter.

[6] Dipl. Norv., I, no. 1079.

[7] Norske rigsregistranter, I, s. 28. Et norsk raadsmøde, som var

meren 1531 biskoperne af Oslo og Stavanger, kansleren, hr. Vincentius, hr. Nils Lykke, hr. Eske Bilde og Erik Ugerup vare i Danmark. Her have de norske raadsherrer sammen med de danske været nærværende ved udfærdigelsen af den ovenfor (s. 376) omtalte forordning for Tjømø almue og deltaget i foreløbige forhandlinger om de spørgsmaal, som egentlig havde foranlediget mødets indkaldelse.[1] Da dette imidlertid blev udsat til i September, fik biskopen af Oslo og kansleren fuldmagt til at optræde paa det samlede norske raads vegne, forat de andre kunde reise hjem.[2] Af den instruktion, som kongen har udstedt for de tre mænd, der skulde repræsentere ham paa mødet i Kjøbenhavn, sees, at han ønskede en fornyelse af den ældre forening, en af sine sønners valg til thronfølger, og et gjensidigt løfte om, at begge riger vilde understøtte hinanden i tilfælde af angreb fra den landflygtige konge. Nordmændene opfordredes ogsaa til at angive alle sit lands *merkelige brøster,* forat begge rigers raad kunde raade bod derpaa. For øvrigt blev ogsaa det andet møde udsat.[3]

Efter 1529 frembød Norge et sørgeligt skue. Aldrig før havde dets raad været i den grad splittet og afmægtigt. Efter sin sammensætning frembød det nu kun en daarlig støtte for de nationale eller svenskvenlige bestræbelser, der efter 1458 altid havde kunnet gjøre regning paa sympathier inden dets midte. I 1524 havde disse maattet tjene hr. Vincentius; efter de sidste begivenheder havde kongen og det danske raad faaet overtaget inden det norske rigsraad. Bevidstheden om det umulige i af følge en selvstændig politik var dog endnu ikke gaaet helt op for de norske medlemmer. Men under trykket af forholdene blev deres holdning vaklende og ubestemt; deres svaghed drev dem til at søge en støtte i list, uden at dog dette gjorde dem stærkere. De sidste forsøg paa at hævde Norges politiske selvstændighed have saaledes ingen tiltalende karakter. De ledende mænds mangel paa bestemthed, ordholdenhed og mod er derved det mest fremtrædende.

Med Kristjern II.s ankomst til Norge om høsten 1531 be-

berammet til Sommeren 1530, synes aldrig at være bleven afholdt. Historisk tidsskrift, III, s. 298. Heller ikke et dansk-norsk. Dipl. Norv., VII, no. 670. Decbr. 1529 var Erik Ugerup med hr. Nils Lykke i Bergen. Saml. til n. f. spr. og hist., I, s. 57 flg.

[1] Dipl. Norv., VIII, no. 650. Smlgn. VII, no. 684, 686, 687.

[2] Dipl. Norv., VIII, no. 649.

[3] Dipl. Norv., VII, no. 688, 689.

gyndte der et fuldstændigt anarki. Han fandt tilslutning hos raadets norske medlemmer og enkelte af de danske, skjønt for disses vedkommende dog maaske tildels ikke med deres frie vilje. I November samledes det søndenfjeldske raad i Oslo, hvorfra der i hele raadets navn sendtes opsigelsesbreve til kong Frederik og det danske rigsraad.[1] Af geistlige raadsherrer mødte biskoperne af Hamar og Oslo, den gamle Ander Mus, Hovedøens abbed og kansleren. Ligeledes maa hr. Gaute Galde, Erik Ugerup og Erik Erikssøn have været tilstede. Senere kom ogsaa erkebispen til Oslo, hvor han med de øvrige herrer hyldede kong Kristjern og tilsagde ham, at raadet senere paa et almindeligt rigsmøde vil erkjende hans søns arveret.[2] Det søndenfjeldske raad bevilgede ogsaa kongen en landehjælp.[3]

Efter den uheldige udgang af Kristjern II.s tog saa det truende ud for det norske raads fortsatte bestaaen. Imidlertid var hr. Vincentius Lunge en af dem, til hvem det først overdroges at tilveiebringe orden. En fuldstændig opløsning af det norske rigsraad stemte ikke med hans politik. Sammen med hr. Nils Lykke havde han en sammenkomst med hr. Eske Bilde i Bergen, hvor der holdtes møde med almuen, som gav sit samtykke til en skat, og hvor tillige af de øvrige rigsraader Hans Krukow indfandt sig.[4] De reiste derfra til Throndhjem og afsluttede der en foreløbig overenskomst med erkebispen. I den paafølgende høst holdtes et raadsmøde i Throndhjem, hvor erkebispen, biskoperne af Hamar og Oslo tillige med Anders Mus, hr. Vincentius, hr. Gaute Galde, hr. Nils Lykke, Erik Ugerup og Erik Erikssøn vare tilstede. Paa dette møde forhandledes med kongen og det danske raads sendebud, hr. Truid Ulfstand og hr. Klaus Bilde. Det norske raad maatte indgaa paa, hvad der fordredes. Alle tilsagn, som vare givne kong Kristjern, maatte tilbagekaldes, og foreningen med Danmark fornyedes, idet man dog herom forbeholdt sig nærmere forhandlinger paa en almindelig sammenkomst af begge rigers

---

1 A. Heise, Kristjern den anden i Norge, s. 27. Huitfeldt, anf. st., s. 272 flg. R. Keyser, Den norske kirkes historie, II, s. 721 flg. Ved denne leilighed anvendtes rigsseglet. Ellers har Kristjern denne gang i Norge benyttet et stort *signetum*.

2 A. Heise, anf. st., s. 28 flg. Dipl. Norv., VIII, no. 670. Kalkar, Aktst. til Danmarks historie i reformationstiden s. 66 flg.

3 Smlgn. A. Heise, anf. st., s. 27.

4 Paludan-Müller, Grevens feide, II, s. 28. Dipl. Norv., IX, no. 703.

raad.[1] Men det grundlag, hvorpaa foreningen var bygget, blev ikke derved sikrere og mere bestemt, end det før havde været. Der var ikke sagt, hvad det var, man fornyede, enten overenskomsten af 1450 eller haandfæstningen af 1524, og den forvirring, som tidligere herskede i landets statsretslige forhold, er derved, om muligt, kun bleven forøget. At overenskomsten af 1532 og den frihed, som derved tilstodes Norges raad, kun havde liden virkelig betydning, viste sig af den forpligtelse, som biskop Hans Reff allerede havde maattet indgaa i August, til at antage den konge, som det danske raad valgte ved næste thronledighed. Til mødet i Throndhjem var han ogsaa udsendt af dette. I December maatte ogsaa biskop Magnus af Hamar indgaa paa en lignende forpligtelse.[2] Raadet havde kun faaet tilgivelse og lov til fremdeles at bestaa under forudsætning af, at det uden modstand fulgte det danske raad.

Frederik I overlevede kun i nogle faa maaneder den heldige afslutning af urolighederne i Norge. Ved hans død i April 1533 blev alt igjen kastet over i det uvisse. Erkebiskopen optraadte nu i Norge som raadets formand og som den, der paa dettes vegne ledede styrelsen under thronledigheden. Saaledes er der i hans og raadets navn udstedt landsvist-breve,[3] og han betragtedes som den, der havde den afgjørende stemme ved uddeling af forleninger o. lign.[4] Det danske rigsraad ønskede en fælles optræden fra begge riger ved kongevalget og paaberaabte sig de bestaaende overenskomster. Det gjorde tillige paastand paa at have en stemme med ved ordningen af Norges indre anliggender[5] og havde i de danske befalingsmænd paa Baahus, Akershus og Bergenhus en god støtte for sin indflydelse. Efter det danske raads opfordring indkaldte erkebiskop Olaf et almindeligt rigsmøde til Bod i August 1533. Her mødte temmelig mange af raadets medlemmer, erkebispen, biskoperne af Stavanger, Hamar og Oslo, hr. Vincentius, hr. Eske Bilde, hr. Nils Lykke, hr. Klaus Bilde, Erik Ugerup og

---

[1] Dipl. Norv., IX, no. 728, 729. Norske rigsregistranter, s. 39.
[2] Dipl. Norv., IX, 706, 730.
[3] Dipl. Norv., I, no. 1083.
[4] Paludan-Müller, Grevens feide, II, s. 43 flg., 45, note. Dipl. Norv., VII, no. 718. — Tyge Krabbe mente i 1533, at efter Eske Bilde vilde raadet kun betro Bergenhus til en i riget bosat mand. Danske saml., II, 2, s. 352.
[5] Paludan-Müller, Grevens feide, II, s. 46.

Hans Krukow.[1] Derimod har neppe almuens repræsentation været meget talrig.[2] Der er paa dette rigsmøde forhandlet om mange anliggender, vedkommende Norges forhold og de punkter, hvori rigets selvstændighed og raadets myndighed var tilsidesat. Med hensyn til rigets fremtid vedtoges, at der ikke skulde holdes noget eget norsk kongevalg, men at rigsraadet skulde samles med det danske for at vælge konge ved St. Hanstid 1534, og at landet indtil da skulde styres af raadet, dog saaledes at de daværende befalingsmænd over lenene skulde beholde disse. De fattede beslutninger kundgjordes senere af erkebiskopen og raadet.[3]

Paa Bod var stemningen for en fortsat forening med Danmark, men paa et grundlag, som nærmest svarede til det, der var forudsat i den sidste haandfæstning. Efter mødets sammensætning var ogsaa dette at vente. Dog have neppe alle været enige deri. Erkebispen havde andre tanker, og hr. Eske Bilde sees netop paa den samme tid at have betragtet det danske raad som sin egentlige overordnede, som den myndighed, hvilken han var ansvarlig for Bergenhus. Da de fattede beslutninger skulde opfyldes i 1534, gjorde erkebiskopen vanskeligheder. Han kom med hr. Nils Lykke og Hans Krukow til Bergen, men undslog sig der for at drage til det fælles danske og norske raadsmøde. Men han kunde ikke beslutte sig til noget bestemt skridt. Med de to andre lod han hr. Eske Bilde drage med fuldmagt til Danmark og medgav ham en instruktion for de øvrige norske rigsraader, som mødte der. Ja, han gik endog saavidt, at han bemyndigede to navngivne medlemmer af det danske raad til sammen med dem at optræde paa Norges vegne.[4] Mødet i Kjøbenhavn kom imidlertid ikke istand, og man var saaledes lige langt fra en endelig ordning. Under denne halve tilstand arbeidedes fra begge de stridende partier i Danmark paa at vinde Norge. Erkebiskopen vilde helst have afgjørelsen udsat, medens de søndenfjeldske rigsraader snart lode sig overtale til at slutte sig til hertug Kristjern (III.s) parti, der nu havde det danske raad paa sin side.[5]

I Februar 1535 var det søndenfjeldske raad samlet i Oslo, formodentlig for efter gammel sædvane at paakjende retssager,

---

[1] Dipl. Norv., IV, no. 1101.
[2] Paludan-Müller, Grevens feide, II, s. 47 flg., 50.
[3] Finni Johannæi Hist. eccles. Isl., II, pag. 269.
[4] Paludan-Müller, Aktst. til grevens feide, II, no. 13, 14, 15.
[5] Paludan-Müller, Grevens feide, II, s. 56.

og rimeligvis har der her hele den følgende vaar og sommer som oftest været samlet flere af dets medlemmer. Ogsaa hr. Vincentius indfandt sig i Oslo og blev der længe. Efterhaanden nærmede de sig til hertugens side og hyldede ham tilsidst i Mai 1535 som Norges konge,[1] medens de paa samme tid udtalte sin misfornøielse med den maade, hvorpaa erkebiskopen i 1534 havde betroet Norges sag i danske rigsraaders hænder og i det hele havde tilsidesat hensynet til sine kolleger i raadet. Erkebiskopen paa sin side var mere vaklende; det viste sig snart, at det raads- og rigsmøde, han vilde have afholdt i Throndhjem om sommeren 1535, ikke kunde komme istand, og han erkjendte tilsidst ogsaa hertug Kristjern som konge.[2] Denne var straks begyndt at udøve sin nye myndighed.[3] Efter hvad der var passeret paa Bod og i Oslo maa det antages, at man ialfald har tænkt sig den nye tilslutning paa grundlag af Norges selvstændighed i alle indre anliggender. Det søndenfjeldske raad tænkte saaledes i September paa at foreslaa kongen indtil videre at antage sin faders haandfæstning.[4]

Mod slutningen af aaret indfandt biskoperne af Oslo og Hamar, hr. Vincentius Lunge, hvem de søndenfjeldske raadsherrer netop agtede at foreslaa for den nye konge til rigshofmester,[5] hr. Eske Bilde og hr. Klaus Bilde sig i Throndhjem for at forhandle med erkebispen om en endelig ordning. Her underhandledes om Kristjern III.s anerkjendelse og om en landskat; men intet kom til afslutning, da erkebispen lod sig henrive til at fængsle hr. Vincentius, som myrdedes tillige med hr. Nils Lykke, der allerede før var fængslet, og at sætte de øvrige fremmødte herrer i fængsel paa Tuterøen. Efter denne fortvivlede handling var det norske rigsraad at betragte som sprængt; raadsherrernes fængsling og blodscenen i Throndhjem 3die Januar 1536 vare et statskup, hvis følger bleve skjæbnesvangre.

---

[1] Paludan-Müller, Aktst. t. gr. feide, II, no. 30, 32, 37, 40—42, 49.

[2] Paludan-Müller, Aktst. til gr. feide, II, no. 44. Erkebiskopen benyttede den forlegenhed, hvori hr. Nils Lykke netop paa denne tid var kommen gjennem sit forhold til sin afdøde kones søster, til fordel for sine interesser. Paludan-Müller, Grevens feide, II, s. 58 flg. I August 1535 blev Nils Lykkes sag paadømt af rigsraadet i Oslo (Hans Reff, kansleren, hr. Gaute Galde), hvorved hr. Vincentius optraadte som anklager. Smstds. II, s. 73 flg. Digl. Norv., VII, no. 718.

[3] Norske rigsregistranter, I, s. 43 flg.

[4] Münch. saml., 19 i rigsarkivet.

[5] Dipl. Norv., VIII, no. 732.

De fængslede herrer slap løs efter nogle maaneders forløb mod at love at ville holde sine slotte o. s. v. til erkebispens og raadets haand. Men der kom ikke nu mere liv i raadet. Hr. Klaus Bilde meldte sig snart helt ud af dette; med den katholske lære var de geistlige medlemmers magt allerede helt undergravet. Erkebiskopen selv forlod i 1537 landet efter endnu i nogen tid at have fortsat sin vaklende politik, og de øvrige biskoper maatte vige sin plads som kirkens fyrster. Om noget samlet rigsraad er der ikke længere tale. De enkelte medlemmer af raadet aflagde hver for sig sin hylding til den nye konge.[1] Dog forudsættes det endnu i December 1536 som bestaaende,[2] og selv Klaus Bilde synes i det følgende aar ikke at have betragtet det som opløst.[3] Nogen formelig opløsning er heller ikke foregaaet. Men idet den nye konge ikke tog de faa tilbageværende medlemmer i ed, var den dog foregaaet i virkeligheden; der kjendes intet exempel paa, at nogen af disse senere har ladet sig kalde rigsraad. Mod Kristjern III kunde landet ingen modstand gjøre. Til en fornyelse af dets raad kunde denne ikke have megen lyst, og efterat han ved sin haandfæstning havde indgaaet paa at bringe Norge i et provinsielt forhold til Danmark, kunde der aldeles ikke blive tale herom. Rigsraadets rolle var saaledes endelig udspillet.

Dettes bortgang kunde for samtiden ikke være meget iøinefaldende. I lange tider havde det kun havt ringe betydning, og den indflydelse, som paa papiret var det tilsikret ved de forskjellige haandfæstninger, havde i regelen kun været et skin. Folket var vant til at se sig styret af Danmarks konge og raad. De forretninger, som hidtil havde været besørgede af Norges rigsraad, gik lige godt efter dettes ophør. Kansleren vedblev at udstede landsvist-breve under rigsseglet. De dømmende herredage holdtes med visse mellemrum, og for øvrigt havde man i overlagthingene en fast overdomstol. Der var intet hul efter det forsvundne rigsraad, som forlængst havde overlevet sig selv. Ved begivenhederne i 1536 og 1537 mistede Norge ingen selvstændig centralstyrelse. Administrationen var alt i forveien opløst efter de forskjellige len; i denne henseende foregik der ingen forandring. Styrelsen laa nu som før umiddelbart under kongen, som udøvede sin magt dels med dels

---

[1] Paludan-Müller, Aktst., II, no. 120, 121, 122, 124, 125, 130.
[2] Dipl. Norv., II, no. 1120.
[3] Paludan-Müller, Aktst. til Grevens feide, II, no. 136.

uden medvirkning fra sine danske raadgiveres side. Ovenpaa al den uro, som havde ledsaget de sidste forviklinger, maatte det føles som en velgjerning, at der indførtes en ordnet tilstand.

Mellem de mænd, der under disse begivenheder havde indflydelde hos den nye konge, var der enkelte, som vilde have de gamle statsretslige former bevarede, derimellem ogsaa rigsraadet. Hvis denne mening var bleven den seirende, vilde det imidlertid have været en meget vanskelig sag at skaffe raadet medlemmer. Hierarkiet var sprængt og høiadelen tilintetgjort. Smaaætterne alene kunde ikke danne et rigsraad. Selv de »indgiftede« vare nu næsten forsvundne. Hverken Erik Ugerup eller Jens Bjelke vare skikkede til at lede det norske raad. En virkelig storættet norsk adelsmand, indfødt eller indgiftet, fandtes ikke mere. De fleste danske og svenske adelsslægter, der havde faaet jordegods i Norge, ansaa det ikke længere for umagen værd at bo i landet. De havde desuden sine vigtigste besiddelser paa andre steder og vedbleve med sine interesser at være knyttede til disse, hvor de fortærede indtægterne af sine norske godser.

Aristokrati og raad havde fulgt rigets dalen. Dettes kraft var brudt, og det kunde ikke længer hævde sin plads ved siden af de to naboriger. De forhold, der havde foranlediget dette, de økonomiske omvæltninger, som vort fædreland havde undergaaet fra borgerkrigene indtil reformationen, ere endnu ikke belyste. Men deres virkninger ligge klart for dagen. Dog var ogsaa her et svagt fremskridt begyndt. I det femtende og sekstende aarhundrede lagdes grundvolden for et nyt opsving af landets næringsveie. Den nationale bevidsthed, som efter 1500 kunde synes rent forsvunden, undergik en lutrende foryngelse, og allerede i det syttende aarhundrede kunde Nordmændene igjen betragte sig som et folk. Riget fik atter sine særegne institutioner, og der skabtes nye samfunds-klasser, som bleve bærere af den følgende historiske udvikling. Rigsraadets opløsning staar her som den sidste afslutning af den gamle tid; en ny tid var alt i frembrud, og denne blev lysere og glædeligere for vort fædreland end de aarhundreder, hvori rigsraadet havde skullet støtte dettes synkende selvstændighed.

Ex. H. L. Y.
2/11/04.